

Еллен Уайт

ВЕЛИКА БОРОТЬБА

між Христом та сатаною
(Конфлікт віків у християнському періоді)
Повне видання

Видавець Віктор Мельничук
Чернівці
2017

УДК 286.3
ББК 86.376.22
У13

Уайт Еллен

У 13 Велика боротьба: – 1-е вид., – Чернівці: Вид. Віктор Мельничук, 2017. – 576 с.

ISBN 978-966-2420-12-8

Протягом тисячоліть відбувається боротьба між силами світла й темряви, істини та омани. У цій книзі просто й зрозуміло дається опис цієї боротьби і те, де саме знаходиться поле бою. Чому було пролито стільки крові вірних свідків Христа? Яке місце у цій боротьбі відведено кожному: і тобі, й мені? Хто переможе у ній? Яким буде її результат? Коли вона завершиться? У книзі також йдеться про славу надію для всього людства, Другий прихід Ісуса Христа, про тріумф усіх переможців, а також про їхню нагороду – вічне життя.

Для широкого кола читачів.

УДК 286.3
ББК 86.376.22

ISBN 978-966-2420-12-8

© Віктор Мельничук, 2017

ЗМІСТ

Передмова	5
Вступ	7
Розділ 1. Зруйнування Єрусалима	14
Розділ 2. Гоніння в перші століття	31
Розділ 3. Епоха духовної пітьми	39
Розділ 4. Вальденси	49
Розділ 5. Джон Уїкліф	64
Розділ 6. Гус та Єронім	78
Розділ 7. Відокремлення Лютера від Риму	96
Розділ 8. Лютер перед Сеймом	116
Розділ 9. Швейцарський реформатор	137
Розділ 10. Успіх Реформації у Німеччині	148
Розділ 11. Протест князів	158
Розділ 12. Реформація у Франції	170
Розділ 13. Нідерланди і Скандинавія	192
Розділ 14. Реформатори Англії пізнього періоду	199
Розділ 15. Біблія і Французька революція	216
Розділ 16. Отці-пілігрими	234
Розділ 17. Вісники Світанку	243
Розділ 18. Американський реформатор	257
Розділ 19. Світло крізь темряву	279
Розділ 20. Велике релігійне пробудження	289
Розділ 21. Зневажена та відкинута пересторога	305
Розділ 22. Пророцтва виконалися	318
Розділ 23. Що таке Святина?	332
Розділ 24. У Святому Святих	343
Розділ 25. Божий Закон – незмінний	351
Розділ 26. Справа реформи	365
Розділ 27. Відродження в наші дні	373
Розділ 28. Віч-на-віч з Книгою життя	387
Розділ 29. Походження зла	397
Розділ 30. Ворожнеча між людиною і сатаною	408
Розділ 31. Робота злих духів	413
Розділ 32. Пастки сатани	419

Розділ 33. Перше велике зваблення	430
Розділ 34. Чи можуть померлі розмовляти з нами?	446
Розділ 35. Свобода совісті під загрозою	455
Розділ 36. Майбутня боротьба	471
Розділ 37. Святе Письмо – захист	480
Розділ 38. Останнє застереження	488
Розділ 39. Час скорботи	496
Розділ 40. Визволення народу Божого	513
Розділ 41. Спустошення Землі	527
Розділ 42. Боротьба завершена	534
Додатки	547
Індекс біблійних текстів.	561

ПЕРЕДМОВА

Дорогий читачу, ця книга не кладе перед собою мету переконати нас у тому, що в світі існує гріх, печаль та нещастя. Це є очевидним для всіх. Вона написана не для того, щоб розказати нам про непримириму боротьбу між світлом і пільмою, праведністю і гріхом, істиною та оманною, життям та смертю. У глибині душі ми всі розуміємо це, розуміємо також і те, що ми є дієвими особами цього конфлікту.

Проте в кожного з нас час від часу виникає бажання більше дізнатися про цю велику боротьбу. З чого вона почалася? Чи завжди вона існувала? Які сили беруть у ній участь і яке місце в цій боротьбі відведено для кожного з нас? Ми народжуємося в цей світ не за власним бажанням. Що очікує нас тут: добро чи зло?

За що бореться кожна зі сторін? Як довго триватиме ця боротьба? Яким буде її кінець? Чи не зануриться наша планета в темну безодню холодної вічної ночі, як передбачають деякі вчені, чи, можливо, для неї існує краще майбутнє?

Питання стоїть ще гостріше: як може боротьба у моєму власному серці, боротьба між егоїзмом та любов'ю, бути завершена перемогою добра і чи завершиться вона назавжди? Що говорить нам Біблія? Чого хоче навчити нас Бог щодо цього питання, котре має життєво важливе значення для кожної душі?

Мета цієї книги, дорогий читачу, – допомогти стривоженій душі знайти правильне рішення усіх цих проблем. Вона написана людиною, яка «скуштувала» й побачила, який добрий Господь; людиною, яка в спілкуванні з Богом і в дослідженні Його Слова впевнилася на власному досвіді, що *«приятель Господня до тих, хто боїться Його, і Свій заповіт Він звістить їм»*.

Для того щоб ми краще зрозуміли принципи великої боротьби, котра торкається життя усього Всесвіту, автор розкриває їх через великі, конкретні наочні уроки останніх двадцяти століть. Книга починається з сумного опису заключних подій в історії Єрусалиму – столиці вибраного Богом народу. Це місто відкинуло Голгофського Страждальця, Котрий прийшов спасти світ від прокляття гріха. Далі книга описує гоніння на

церкву Божу у перші століття нашої ери; про велике відступництво Його церкви, яке потім відбулося; про всесвітнє пробудження, або Реформацію, коли чітко проявилися деякі великі принципи боротьби; про жахливі наслідки зневаження істиною у Франції; про відновлення авторитету Святого Письма і про його благотворний і спасаючий вплив на світ; про духовне пробудження останніх днів; про відкриття променистих джерел Божого Слова з його чудесними одкровеннями світла і пізнання, що розсіюють морок згубного невір'я та обману.

У цій книзі доступно і чітко відкривається та боротьба між добром і злом, котра торкається життєво важливих принципів і в якій ніхто не може зайняти нейтральну позицію, яка продовжується нині і зростатиме в майбутньому.

І, наостанок, книга запевняє нас про остаточну славу перемогу добра над злом, істини над заблудженням, правди над брехнею, світла над пітьмою, радості над печаллю, надії над безвихіддю, слави над безчестям, життя над смертю, а вічної довготерпеливої любові над мстивою ненавистю.

Починаючи з її першого видання у 1888 році, слідом за яким у 1911 році було надруковане видання, відредактоване автором, ця видатна книга поширилась по усьому світові, завдяки численним перевиданням і перекладам. Читач неодмінно помітить, що автор пише щиро і рішуче, вказуючи на заблудження і пропонуючи рішення на основі надійного Слова Божого. Не дивлячись на те, що впродовж останніх десятиліть відбулися деякі зміни і коректування в суспільно-релігійному світі, основний план і прогноз на майбутнє, який даний у цій книзі, залишається і сьогодні цілком своєчасним і таким, що продовжує викликати глибокий інтерес.

Попередні видання цієї книги привели багато душ до Істинного Пастира; ми молимося про те, щоб це видання принесло ще якомога більше користі для вічного добра.

Видавці

[V]

ВСТУП

ДО ТОГО ЯК у світі з'явився гріх, Адам вільно спілкувався зі своїм Творцем, але з тих пір, як людина відокремилася від Бога через правопорушення, людство втратило цю високу перевагу. Проте, завдяки Плану викуплення, був відкритий шлях, котрий досі надає мешканцям землі можливість відновити зв'язок з Небом. Бог спілкувався з людьми через Свого Духа; через одкровення, що було дано Його вибраним слугам, на світ злилося Божественне світло. *«Звіщали його святі Божі мужі проваджені Духом Святим» (2 Петра 1:21).*

Протягом перших 2500 років історії людства жодні одкровення не записувалися. Ті люди, котрі були навчені Богом, передавали свої знання іншим; ці одкровення передавалися в усній формі від батька до сина, від покоління до покоління. Потім Богодухновенні одкровення були об'єднані в одну натхненну книгу. Ця робота продовжувалася протягом довгих шістнадцяти століть: від Мойсея, історіографа створення і Закону, до Івана, котрий записав видатні істини Євангелія.

Біблія вказує на Бога як свого Автора, проте вона була записана руками людей, і в розмаїтті стилів її окремих книг проглядаються характерні риси її письменників. Усі відкриті істини *«Богом натхненні» (2 до Тимофія 3:16)*, але вони втілені в людські слова. Безмежний Бог через Свого Святого Духа пролив світло на розум і серця Своїх слуг. Він посилав сни й видіння, символи та прообрази, і ті, кому таким чином була відкрита істина, самі втілювали її в людську форму висловлення.

Десять Заповідей були проголошені Самим Богом і записані Його Власною рукою. Вони – Божественного, а не людського походження. Однак Біблія – це поєднання Божественного і людського, тому що її істини висловлені людською мовою, але їхнє походження Божественне. Подібне поєднання існувало у природі Христа, Який був Сином Божим і Сином Людським. Таким чином і по відношенню до Біблії є дійсним те, що написано про Христа: *«І Слово сталося тілом, і перебувало між нами» (Від Івана 1:14).*

Книги Біблії, що були написані в різні століття мужами, котрі різко відрізнялися один від одного своїм положенням, родом занять, розумовими і духовними талантами, сильно різняться між собою не тільки

за стилем, але й за тематикою. Різні люди, котрі писали ці книги, використовували різні форми висловлення; ми часто знаходимо, що одна й та ж сама істина більш чітко представлена одним письменником, ніж іншим. Через те, що різні письменники представляють один і той самий предмет з різних точок зору і в різному взаємозв'язку, поверхневий легковажний або упереджений читач може побачити протиріччя або невідповідності там, де вдумливий і благочестивий дослідник виявить гармонію, яка лежить в основі всього.

Істина, яка представлена різними особистостями, розкривається у всій своїй красі та різноманітності. На одного письменника справила більш сильне враження одна сторона питання; він охоплює ті пункти, які безпосередньо пов'язані з його власним досвідом або з його розумінням та уявою; інший дивиться на це з інакшої точки зору, але кожен з них під керівництвом Святого Духа пише про те, що справило на нього найсильніше та найглибше враження; і внаслідок цього ми бачимо істину, що представлена багатогранно, але яка цілковито пронизана досконалою гармонією. І викладені таким чином істини зливаються в одне ціле, задовольняючи потреби людей у всіх обставинах і переживаннях нашого життя.

Божя воля полягала в тому, щоб повідомити світові істину через людські знаряддя, і Він Сам через Свого Святого Духа зробив людей здатними звершити цей труд. Він керував їхніми думками при виборі того, що потрібно було говорити й писати. Скарб цей був довірений посудинам глиняним, але він усе ж Небесного походження. Це свідоцтво передається недосконалою людською мовою, але все ж воно є свідочством Божим; і слухняне віруюче дитя Боже бачить у ньому велич Божественної сили, сповненої милості та істини.

У Своєму Слові Бог передав людям знання, необхідне для спасіння. Святе Письмо повинно сприйматися як авторитетне безпомилкове одкровення Його волі. Воно є мірилом характеру, вісником доктрин, критерієм нашого досвіду. *«Усе Писання Богом натхнене, і корисне до навчання, до докору, до направи, до виховання в праведності, щоб Божя людина була досконала, до всякого доброго діла готова» (2 до Тимофія 3:16, 17).*

Проте той факт, що Бог відкрив Свою волю людям через Своє Слово, не зробив зайвим постійну присутність Святого Духа та Його керівництво. Навпаки, наш Спаситель пообіцяв післати Святого Духа, щоб Він відкрив Його рабам Слово, просвітив і допоміг втілити в життя його

настанови. І через те, що Дух Божий був Натхненником письменників Біблії, неможливо, щоб вчення Духа коли-небудь могли протирічити цьому Слову.

Дух не був і ніколи не може бути даним з тією метою, щоб замінити Собою Біблію, бо Святе Письмо чітко говорить, що Слово Боже є мірилом, яким мають перевірятися усі доктрини і кожний досвід. Апостол Іван говорить: *«Не кожному духові вірте, але випробовуйте духів, чи від Бога вони, бо неправдивих пророків багато з'явилося в світ»* (1 Івана 4:1). А пророк Ісаї дає пораду: *«До Закону й свідочтва! Як вони не так кажуть, як це, то немає для них зорі ранньої!»* (Ісаї 8:20).

Робота Святого Духа сильно зневажається та терпить наругу через оману деяких людей, котрі вважають, що вони керовані Ним, і які стверджують, що не мають більше потреби керуватися Словом Божим. Такі люди керуються враженнями, які вони сприймають за голос Божий, Котрий звертається до їхньої душі. Але дух, котрий володіє ними, не є Духом Божим. Подібне слідування за власним враженням і зневага до Святого Письма може привести тільки до обману, замішання та погібелі. Людина в такому стані може тільки сприяти злим намірам сатани. Так як служіння Святого Духа є для церкви Христа найважливішим служінням, то одне з лукавих намагань сатани полягає в тому, щоб через заблудження екстремістів і фанатиків викликати презирство до роботи Духа і дати народові Божому привід принижувати те Джерело сили, котре передбачене для нас Самим Господом.

Згідно Слову Божому, Його Дух повинен був продовжувати Свою роботу протягом усього часу сповіщення Євангелія. Протягом століть, коли були дані Писання Старого і Нового Заповітів, Святий Дух крім одкровень, які мали увійти в священний канон, не переставав також просвіщати і окремі душі. Сама Біблія говорить нам про те, що Святий Дух застерігав, викривав, докоряв і переконував людей не тільки для того, щоб все це було записано у Святому Письмі. У різні часи згадується про пророків, настанови яких не були записані. Після того як робота над складанням канону Святого Письма була завершена, Святий Дух усе ще продовжує Свою роботу просвіти, застереження та потішання дітей Божих.

Ісус пообіцяв Своїм учням: *«Утішитель же, Дух Святий, що Його Отець пошле в Ім'я Моє, Той навчить вас усього, і пригадає вам усе, що Я вам говорив»*. *«А коли прийде Він, Той Дух правди, Він вас попроведить до цілої правди... і що має настати, звістить вам»* (Від Івана 14:26; 16:13).

Святе Письмо чітко говорить про те, що ці обітниці розповсюджуються на церкву Христову в усі віки і не обмежуються тільки апостольським часом. Спаситель запевняє Своїх послідовників: *«І ото, Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця віку!»* (Від Матвія 28:20). І Павло пояснює, що дари та одкровення Духа надані церкві, *«щоб приготувати святих на діло служби для збудування тіла Христового, аж поки ми всі не досягнемо з'єднання віри й пізнання Сина Божого, Мужа досконалого, у міру зросту Христової повноти»* (До ефесян 4:12, 13).

Апостол молився про віруючих в Ефесі: *«...щоб Бог Господа нашого Ісуса Христа, Отець слави, дав... Духа премудрости та відкриття для пізнання Його, просвітив очі вашого серця, щоб ви зрозуміли, до якої надії Він вас закликає... і яка безмірна велич Його сили в нас, що віруємо за виявленням потужної сили Його»* (До ефесян 1:17-19). Служіння Духа Божого для просвіти розуму і розкриття людині глибин Святого Письма було тим благословенням, про яке Павло молився Богові для ефеської церкви.

Після чудового прояву Святого Духа в день П'ятидесятниці, Петро, благаючи народ покаятися й охреститися в ім'я Христа для прощення гріхів, сказав: *«...дара Духа Святого ви приймете! Бо для вас ця обітниця, і для ваших дітей, і для всіх, що далеко знаходяться, кого б тільки покликав Господь, Бог наш»* (Дії 2:38, 39).

У безпосередньому зв'язку з подіями великого дня Божого Господь через пророка Йоїла обіцяв особливий прояв Свого Духа (див. Йоїла 3:1). Це пророцтво частково виконалося в день П'ятидесятниці, але при завершенні євангельської роботи воно набере всієї своєї повноти в прояві Божественної благодаті.

Велика боротьба між добром і злом посилюватиметься аж до кінця часу. Впродовж усіх віків сатана з жорстокою лютістю нападав на церкву Христа і Бог вилив Свою благодать і Духа на Свій народ, щоб укріпити його проти сил лукавого. Коли апостоли Христа повинні були нести Його Євангеліє у світ і записати його для всіх прийдешніх віків, вони особливим чином були навчені Духом Святим. Але чим ближче церква підходить до дня свого остаточного звільнення, тим з більшою силою діятиме сатана. Він зійде, *«маючи лютість велику, знаючи, що короткий час має!»* (Об'явлення 12:12). Він діятиме *«з усякою силою й знаками та з неправдивими чудами»* (2 до солунян 2:9). Протягом шести тисяч років видатний розум того, хто колись займав найвище положення серед ангелів Божих, був направлений виключно на те, щоб зваблювати й губити. І в

останній рішучій битві з народом Божим сатана озброїться усією своєю майстерністю, підступністю та безпрецедентною жорстокістю, які він вдосконалив протягом усіх цих століть боротьби. І в цей час послідовники Христа повинні будуть нести світові вістку застереження про Другий прихід Господа; люди мають бути приготовленими, щоб постати перед Ним як ті, котрі *«нескверні та чисті у мирі»* (див. 2 Петра 3:14). У цей час церква не менше, ніж в апостольські дні, має потребу в особливому дарі Божественної милості й сили.

Через просвіту Святим Духом автору цих сторінок були відкриті сцени боротьби між добром і злом, яка вже давно триває. Час від часу мені було дозволено спостерігати за цією тривалою великою боротьбою між Христом – Князем життя, Автором нашого спасіння, – і сатаною – князем зла, автором гріха, першим порушником святого Божого Закону. Ворожнеча сатани проти Христа завжди проявлялася через гоніння проти Його послідовників. Протягом усієї історії можна побачити одну й ту саму ненависть до принципів Закону Божого, одні й ті ж самі оманливі плани, завдяки яким псевдовчення виглядає як істина, людські закони підмінюють собою Закон Божий, а люди спонукані поклонятися скоріше твориву, ніж Творцеві. Старання сатани представити характер Божий у фальшивому світлі, дати людям привід мати невірну уяву про Творця і тому відчувати до Нього скоріше страх і ненависть, ніж любов, його зусилля усунути Божий Закон і запевнити людей в тому, що вони вільні від його вимог; його переслідування тих, хто відважується протиставитися його обманам, – усе це вперто продовжується впродовж усіх століть і зазначено в історії патріархів, пророків і апостолів, мучеників і реформаторів.

В останній великій битві сатана використовує ту саму хитрість і проявлятиме той самий дух і методи, що і в усі минулі віки. Те, що було у минулому, повториться знову з тією лише різницею, що майбутня боротьба характеризуватиметься такою жахливою інтенсивністю, якої ще світ не бачив. Омани сатани ставатимуть більш витонченими та все більш підступними, його нападки – все більш рішучими, *«щоб спокусити, як можна, і вибраних»* (Від Марка 13:22).

Коли Дух Божий відкрив мені великі істини Його слова і картини минулого та майбутнього, мені було наказано повідомити іншим про те, що мені було відкрито, тобто прослідкувати історію боротьби минулих століть і представити її таким чином, щоб світло осяяло майбутню боротьбу, яка швидко наближається. Переслідуючи цю мету, я намагалася так підібрати і співставити події в історії церкви, щоб вони показали

розвиток великих випробувальних істин, що були дані світові у різні часи, тих істин, котрі збуджували лютю сатани, ненависть тієї церкви, яка полюбила світ, але які знаходили підтримку у свідощах людей, котрі *«не полюбили життя свого навіть до смерті»* (Об'явлення 12:11).

За допомогою цих фактів ми зможемо побачити ознаки того конфлікту, що насувається на нас. Розглядаючи їх у світлі Слова Божого і маючи просвіту Його Духа, ми зможемо виявити домагання сатани і ті небезпеки, яких люди, котрі бажають бути непорочними в день приходу Господа, повинні уникати (див. Об'явлення 14:5).

Великі події, що характеризували прогрес реформації в минулі віки, – це добре відомі й визнані усім протестантським світом історичні факти, котрі ніхто не може заперечувати. Історія, яку я представила дуже стисло, у відповідності з тематикою книги, з такою лаконічністю, якої необхідно було дотриматися; факти були викладені в настільки малому об'ємі, наскільки це було необхідно для правильного їхнього розуміння. У таких випадках я намагалася бути вкрай лаконічною, не ухиляючись від істинної мети книги, і використовувала відповідні приклади тільки у випадку необхідності. У деяких випадках, коли історик так співставляв події, що вони при усій своїй стислості давали занадто широкий огляд теми, або коли він відповідним чином поєднував подробиці, я дослівно цитувала його; але в деяких випадках їхні прізвища не згадані, тому що цитати наведені не з метою представити відповідного автора як авторитет, але тому, що ці вислови дали вірне і сильне зображення історичних подій. В описі досвідів і оглядів тих, хто в наш час веде вперед справу Реформації, іноді використовується подібне цитування з надрукованих праць.

Мета цієї книги є не стільки в тому, щоб відкрити читачу нові істини щодо боротьби минулих часів, але в тому, щоб підкреслити ряд фактів і принципів, котрі матимуть вплив на майбутні події. Проте інформація про минуле, котра розглядається як частина боротьби між силами світла та пільми, набуває нового значення і проливає світло на майбутнє, освітлюючи шлях тим, хто, подібно до реформаторів минулих віків, покликаний буде свідкувати, може навіть ціною втрати усіх земних благ, *«за Слово Боже і за свідчення Ісуса Христа»* (Об'явлення 1:9).

Змалювати картини великої боротьби між істиною та заблудженням; виявити лукаві задуми сатани й ті засоби, за допомогою яких ми могли би протистояти йому; вичерпним чином вирішити велику проблему зла, демонструючи в правдивому світлі походження гріха та остаточне його знищення; виявити у всій повноті справедливість та благовоління в усіх

вчинках Бога стосовно Його творива; і врешті-решт показати святість і непохитність Його Закону – ось для чого я працювала. Я щиро молюся про те, щоб ця книга допомогла людям звільнитися від влади п'їтьми і вони стали *«достойними участі в спадщині святих у світлі»* (До колосян 1:12), щоб прославити Того, Хто полюбив нас і віддав Себе за нас.

Еллен Уайт

РОЗДІЛ 1

ЗРУЙНУВАННЯ ЄРУСАЛИМА

«О, ЯКБИ Й ТИ хоч цього дня пізнало, що потрібне для миру тобі! Та тепер від очей твоїх сховане це. Бо прийдуть на тебе ті дні, і твої вороги тебе валом оточать, і обляжуть тебе, і стиснуть тебе звідусюди. І зрівняють з землею тебе, і поб'ють твої діти в тобі, і не позоставлять у тобі каменя на камені, бо не зрозуміло ти часу відвідин твоїх» (Від Луки 19:42-44).

З вершини Оливної гори Ісус дивився на місто Єрусалим. Чудовий і мирний краєвид відкривався перед Ним. Був час Пасхи, і з усіх земель сюди зібралися діти Якова на це велике національне свято. Серед садів і виноградників, зелених схилів, вкритих наметами мандрівників, підносилися вкриті терасами величні пагорби, палаци й могутні башти столиці Ізраїлю. Здавалося, дочка Сіону гордовито говорила: *«Сиджу, як цариця... і бачити смутку не буду!» (Об'явлення 18:7).* Вона була такою ж прекрасною і такою ж впевненою в прихильності небес, як і тоді, коли багато років тому царський співець вигукнув: *«Препишна країна, розрада всієї землі, – то Сіонська гора... місто Царя можновладного!» (Псалом 48:3).* Перед очима Христа відкривалась велична панорама храмових споруд. Промені призахідного сонця освітлювали сніжну білизну мармурових стін та відбивалися в позолоті воріт, башти й крила. Це була досконала краса, [18] гордість юдейської нації. Хто з дітей Ізраїлю міг без почуття радості й захоплення споглядати цю картину?! Однак цілком інші думки хвилювали Ісуса. *«І коли Він наблизився, і місто побачив, то заплакав за ним» (Від Луки 19:41).* Серед загальних радощів Свого тріумфального в'їзду в Єрусалим, коли Його зустрічали з пальмовим віттям в руках, серед урочистих вигуків *«Осанна!»*, які луною відбивалися в горах, серед тисяч голосів, що вітали Його як Царя, Викупитель світу був охоплений раптовою й незрозумілою скорботою. Він, Син Божий, Обіцяний Месія, влада Котрого перемагала смерть і викликала її в'язнів з могил, плакав; і це були не сльози звичайного горя, але страшної, невгамовної душевної муки.

Він плакав не за Себе, хоч добре знав, що чекає тут на Нього. Перед Ним простягалася Гефсиманія – місце, де Він зазнає тяжких душевних мук. Ісус бачив також Овечі ворота, через які протягом багатьох століть проводили жертвних тварин і які відчиняться перед Ним, коли, «як ягня», буде *«проваджений Він на заколення»* (Ісаї 53:7). Поруч підносилася Голгофа – місце розп'яття. І незабаром Христос мусить пройти цим шляхом, вкритим страшною темрявою, коли Він принесе Своє життя в жертву за гріх. Однак не роздуми над цими похмурими сценами викликали стільки болю в Його серці в цей час радощів. Не передчуття надлюдських страждань стискало Його любляче серце. Він плакав за тисячами приречених мешканців Єрусалима – сліпих і глухих у своїй нерозкаяності, яких Він прийшов благословити і спасти.

Перед очима Ісуса пройшла більш ніж тисячолітня історія вибраного народу, який користувався особливою прихильністю Бога, перебуваючи під Його охороною. Ось гора Морія, де син обітниці, покірنا жертва, був зв'язаний на жертівнику – символ жертви Сина Божого (див. *Буття 22:9*). Там перед батьком усіх віруючих був підтверджений заповіт благодаті, славна обітниця про Месію (див. *Буття 22:16-18*). А там полум'я, що здіймалося до неба з жертівника на току Орнана, зупинило [19] меч ангела-губителя (див. *1 хроніки 21*); це символізувало жертву Спасителя та Його заступництво за грішників. Єрусалим був звеличений Богом понад усі інші місця землі. *«Бо вибрав Сіона Господь, уподобав його на оселю Собі»* (Псалом 132:13). Тут протягом століть святі пророки несли людям вістку застереження. Тут кадили священики, і разом з пахощами фіміаму підносилися до Бога молитви віруючих. Тут щоденно проливалася кров жертвних ягнят, котра вказувала на Агнця Божого. Тут Єгова з'являвся в хмарі слави над кришкою ковчега заповіту. Тут знаходилася основа таємничої драбини, що з'єднувала землю з Небесами, – тієї драбини, по якій підіймаються і спускаються Божі ангели і яка відкриває світові шлях до Святого святих (див. *Буття 28:12*; *Від Івана 1:51*). Якщо б Ізраїль як нація залишався вірним Небу, Єрусалим навіки був би обраним Божим містом (див. *Єремії 17:21-25*). Однак історія цього колись обраного народу – лише сумна повість відступництва і бунту. Ізраїльтяни чинили опір милості Небес, зловживали даними їм перевагами та нехтували своїми сприятливими можливостями.

Хоча ізраїльтяни і *«соромили Божих послів, і погорджували їхніми словами, і насміхалися з Його пророків»* (2 хронік 36:16), Бог продовжував виявляти Себе стосовно них як *«Господь... милосердний, і*

милостивий, довготерпеливий, і багатомилостивий та правдивий» (Вихід 34:6). Незважаючи на численні зневаги, Його милість і далі продовжувала благодіяти до них. З любов'ю, більшою за любов батька до свого сина, Бог «посилав до них через Своїх послів слова остороги, бо Він змилювався над народом Своїм та над оселею Своєю» (2 хронік 36:15). А після того, як умовляння, прохання і докори залишилися без уваги, Бог послав їм найдорогоцінніший Дар Небес; у цьому Дарі Він віддавав людям усі Небеса!

Щоб вблагати нерозкаяне місто, був посланий Син Самого Бога. Це Христос переніс ізраїльський народ з Єгипту як добру виноградну лозу (див. Псалом 80:9). Його рука прогнала [20] язичників, і Він посадив цю лозу «на плодючому версі гори» (Ісаї 5:1). Піклуючись про неї, Господь оточив її огорожею, післав Своїх слуг доглядати її. «Що ще можна вчинити було для Мого виноградника, – запитував Він, – але Я не зробив того в ньому?» Він «чекав, що родитиме він виноград, та він уродив дикі ягоди!» (див. Ісаї 5:1-4). І все ж, не втрачаючи надії врятувати виноградник від остаточної загибелі, Він прийшов Сам особисто; обкопував, розчищав і доглядав його. Господь був невтомним у Своїх намаганнях врятувати посаджений Ним виноградник.

Протягом трьох років Господь світла і слави ходив серед Свого народу. «Ходив Він, добро чинячи й усіх уздоровлюючи, кого поневолив диавол» (Дії 10:38), зціляючи розбитих серцем, проповідуючи полоненим визволення, сліпим – прозріння, очищуючи прокажених, повертаючи кривим і глухим можливість рухатись і чути, воскрешаючи мертвих та звіщаючи вбогим Добру Новину (див. Від Луки 4:18; Від Матвія 11:5). До всіх людей Він звертався з милосердним закликом: «Прийдіть до Мене, усі стурдовані та обтяжені, і Я вас заспокою!» (Від Матвія 11:28).

Незважаючи на те, що за добро Ісусові віддавали злом, а на любов відповідали ненавистю (див. Псалом 109:5), Він неухильно продовжував справу милосердя. Він не прогнав жодного з тих, хто шукав Його благодаті. Безпритульний мандрівник, щоденною долею Котрого були нестатки й глузування, Він жив, щоб допомагати нужденним, потішати засумованих та переконувати їх прийняти дар життя. Хвилі милості, відкинуті цими зачерствілими серцями, знову поверталися до них ще могутнішим потоком співчутливої, невимовної любові. Але Ізраїль відвернувся від свого найкращого Друга та Єдиного Помічника. Умовляння Його любові були зустрінуті з презирством. Його поради і застереження були зневажені.

Час надії й благодаті наближався до кінця; чаша гніву Божого, котрий довго стримувався, була майже наповненою. Хмари, які збиралися протягом довгих століть відступництва й повстання, тепер готові були вилитися на винуватий народ страшними прокляттями. [21] Той, Котрий Один лише міг врятувати їх від страшної долі, був відкинутий, зневажений і в недалекому майбутньому розп'ятий. У той день, коли Христос висітиме на Голгофському хресті, закінчиться час благодаті та милості для Ізраїлю як обраного народу. Загибель лише однієї душі – це безмежна втрата, котру неможливо порівняти з усіма скарбами й багатствами світу. Але коли Христос дивився на Єрусалим, Він бачив сумну долю цілого міста, цілого народу – того міста і того народу, що колись були вибрані Ним як особливий скарб.

Пророки оплакували відступництво Ізраїлю та страшні спустошення, які спіткали його за гріхи. Єремія бажав, щоб його очі перетворилися на джерело сліз, аби він міг день і ніч оплакувати загиблих дочок свого народу й забрану в полон отару Господню (див. *Єремії 9:1; 13:17*). Якою ж мала бути печаль Того, Чий пророчий погляд охоплював не роки, а цілі століття! Він бачив ангела-губителя з мечем, занесеним над містом, котре так довго було містом оселі Єгови. З вершини Оливної гори – саме з того місця, яке пізніше буде зайняте Титом та його армією, – Христос дивився через долину на святі двори і галереї храму, і перед Його затьмареним від сліз поглядом відкривалась жахлива сцена, коли в найближчому майбутньому стіни міста будуть оточені ворожими військами. Він чув бойову ходу армії, готової до битви. Він чув голосіння матерів і дітей, які просили хліба в обложеному місті. Він бачив його святий, чудовий храм, його палаци й башти, охоплені полум'ям пожежі, і на тому місці залишилися лише звалища руїн, над якими здіймався дим.

Проникаючи Своїм поглядом у глибину століть, Христос бачив народ заповіту розсіяним по цілій землі, «подібно до уламків розбитого корабля на самотньому морському березі». І в цій частковій відплаті, котра мала спіткати дітей Ізраїля, Він бачив тільки перші краплі з тієї чаші гніву, яку вони вип'ють до дна на останньому суді. Його Божественне співчуття, багаторічна любов, знайшли своє відображення у скорботних словах: *«Єрусалиме, Єрусалиме, що вбиваєш пророків та каменуєш посланих до тебе! Скільки разів [22] Я хотів зібрати діти твої, як та квочка збирає під крила курчаток своїх, та ви не захотіли!»* (Від Матвія 23:37). «О, якби ти, народе, вибраний

Мною, пізнав час твоїх відвідин і те, що потрібно для миру тобі. Я стримував руку ангела справедливості, закликав тебе до покаяння, але марно. Ти відкинув не лише Моїх слуг, вісників та пророків, а й Святого Ізраїлевого, твого Викупителя. І ти сам винен у власній загибелі. *«До Мене прийти ви не хочете, щоб мати життя!»* (Від Івана 5:40).

Христос вбачав у Єрусалимі прообраз світу, закам'янілого у своєму невір'ї та повстанні, який швидко йшов назустріч караючим Божим судам. Страждання грішного людства пригнічувало душу Христа, і з Його уст вихопився цей гіркий зойк. Він читав історію гріха, написану слізьми і кров'ю. Серце Христа безмежно співчувало усім страждаючим і нещасним на цій землі; Він прагнув принести їм полегшення. Однак навіть руки Спасителя не могли зупинити потік людських страждань, бо лише деякі звернуться до цього єдиного Джерела допомоги. Він бажав віддати Свою душу на смерть задля їхнього спасіння, та лише деякі прийдуть до Нього, щоб мати життя.

Велич Небес у сльозах! Син безмежного Бога, вражений душевною скорботою, похилився під тягарем невимовних страждань! Ця сцена наповнила Небеса подивом. Біль Христа виявляє нам увесь жах гріха; як важко – навіть для Безмежної Могутності – врятувати беззаконника від наслідків порушення Божого Закону. Проникаючи в глибину століть і дивлячись на останнє покоління, Ісус бачив світ, оповитий тією ж оманю, яка свого часу стала причиною зруйнування Єрусалима. Найбільшим гріхом юдеїв стало відкинення Христа, а найбільший гріх усього християнського світу полягає у відкиненні Закону Божого – основи Його правління на небесах і на землі. До постанов Єгови будуть ставитися з презирством, їх матимуть за ніщо. Мільйони людей, закуті в кайдани гріха, в'язні сатани, приречені на другу смерть, відмовляться [23] прийняти Слова правди в час їхнього відвідання. Яка дивовижна нерозсудливість! Яка вражаюча сліпота!

За два дні до Пасхи, коли Христос востаннє відвідав храм та докорив юдейських вождів за лицемірство, Він знову разом зі Своїми учнями піднявся на Оливну гору та, розташувавшись на порослому травою схилі, милувався містом. Ісус ще раз дивився на мури, башти й палаци; ще раз оглянув храм у його сліпучій величі, цю прекрасну діадему, котра вінчала собою священну гору.

За тисячу років до цього псалмовець звеличував Бога за Його милість до Ізраїлю, за те, що Він зробив храм Своєю оселею. *«У Салимі намет Його, а мешкання Його на Сіоні»* (Псалом 76:3). *«А вибрав Собі*

плем'я Юдине, гору Сіон, що її полюбив! І святиню Свою збудував Він, як місце високе» (Псалом 78:68, 69). Перший храм був споруджений у найбільш квітучий період історії Ізраїлю. Для його будівництва цар Давид зібрав величезні скарби, і Божественне натхнення керувало складанням планів його побудови (див. 1 хронік 28:12, 19). Соломон, наймудріший з царів Ізраїлю, завершив цю роботу. Цей храм став однією з найвидатніших споруд, яку будь-коли бачив світ. Однак через пророка Огія Господь сказав про другий храм: *«Більша буде слава цього останнього дому від першого»*. *«І затрясу всіма народами, і прийдуть коштовності всіх народів, і наповню цей дім славою, говорить Господь Саваот»* (Огії 2:9, 7).

Після зруйнування храму Навуходоносором він був відбудований приблизно за 500 років до Н.Х. Це зробив народ, який після полону, котрий тривав 70 років, повернувся до свого спустошеного, майже цілком зруйнованого краю. Серед нього були старші за віком люди, котрі бачили колись славу Соломонового храму. Вони гірко ридали під час закладення підвалин нової споруди, яка вже не буде такою величною, як попередній храм. Пророк яскраво змальовує їхній душевний стан: *«Хто серед вас [24] позостався, що бачив цей дім у першій його славі? А яким ви бачите його тепер? Чи ж не є він супроти того, як ніщо в ваших очах?»* (Огія 2:3; див. також Ездри 3:12). Тоді було дано обітницю, що слава нового храму перевершить славу попереднього.

Але другий храм не зрівнявся за величиною з першим і не був удостоєний тих очевидних ознак Божественної присутності, як перший. Посвячення другого храму не було відзначене проявом надприродної сили, як при посвяченні першого храму. Хмара слави не зійшла, щоб наповнити новозбудовану святиню. І вогонь з небес не впав, аби спалити жертву на жертівнику. Хмара слави Божої (Шекіна) більше не спочивала між херувимами у Святому Святих; там не було ані ковчега заповіту, ані престолу благодаті, ані таблиць свідoctва. І не було жодної відповіді з небес на голос священика, котрий запитував про волю Єгови.

Протягом століть юдеї марно намагалися довести, що обітниця, дана Богом пророкові Огію, виконалася; гордість і невірство засліпили їхній розум настільки, що справжнє значення пророчих слів залишилося для них незрозумілим. Однак другий храм був вшанований не хмарою слави Єгови, а особистою присутністю Того, в Кому *«тілесно живе вся повнота Божества»*, Хто був Богом у тілі. Той, Хто був

«Бажанням усіх народів», справді прийшов у Свій храм, коли Муж з Назарета навчав і зціляв у його святих дворах. Лише завдяки особистій присутності Христа, і тільки цьому, другий храм своєю славою перевершив перший. Але Ізраїль відкинув запропонований йому Дар небес. Того дня, коли скромний Вчитель через золоті ворота вийшов із храму, слава назавжди залишила його. Виконалися слова Спасителя: *«Ось ваш дім залишається порожній для вас!»* (Від Матвія 23:38).

Зі святим страхом та подивом слухали учні пророцтво Христа про зруйнування храму, і вони дуже бажали глибше зрозуміти значення слів Месії. Більше сорока років матеріальні цінності, праця людей, мистецтво архітекторів сприяли примноженню багатства та величі цього храму. На його утримання Ірод [25] Великий щедрою рукою відпускав гроші з римської та юдейської скарбниці, навіть кесар пожертвував на нього свої дари. Масивні брили білого мармуру фантастичних розмірів, надіслані з Риму, утворювали частину будівлі. Саме на них учні звернули увагу Ісуса: *«Подивися, Учителю яке то каміння та що за будівлі!»* (Від Марка 13:1).

На ці слова Ісус дав урочисту й вражаючу відповідь: *«Поправді кажу вам: Не залишиться тут навіть камінь на камені, який не зруйнується!»* (Від Матвія 24:2).

Із зруйнуванням Єрусалима учні пов'язували події особистого Приходу Христа в земній славі, Котрий, на їхню думку, посяде престол всесвітньої імперії, покарає ненавернених юдеїв і звільнить народ від римського ярма. Господь сказав їм, що прийде вдруге. Тому, коли Він заговорив про суди над Єрусалимом, учні подумали про цей Його прихід. І сидючи навколо свого Спасителя на Оливній горі, вони питали: *«Коли станеться це? І яка буде ознака приходу Твого й кінця віку?»* (Від Матвія 24:3).

Христос у Своєму милосерді приховав від них майбутнє. Учні були б переповнені жахом, якби у той час цілком зрозуміли ці дві страшні події: страждання і смерть Викупителя, а також зруйнування їхнього міста і храму. Христос вказав їм на ряд визначних подій, які відбудуться перед кінцем часу. Його слова не були тоді повністю зрозумілі учням, але їхнє значення мало відкритися саме тоді, коли Божий народ матиме потребу в цих повчаннях. Пророцтво Христа містило в собі подвійний зміст: вказуючи на зруйнування Єрусалима, воно одночасно передвіщало страшні події останнього великого дня.

Ісус розповів Своїм учням про суди, які мали спіткати Ізраїль, котрий відпав, і передусім Він мав на увазі ту відплату, яка спіткає

народ за відкинення і розп'яття Месії. На цю жахливу подію безпомилково вказуватимуть певні ознаки. Та страшна година надійде [26] непомітно і раптово. Тому Спаситель попередив Своїх послідовників: *«Тож, коли ви побачите ту гидоту спустошення, що про неї звіщав був пророк Даніїл, на місці святому, хто читає, нехай розуміє, тоді ті, хто в Юдеї, нехай в гори втікають»* (Від Матвія 24:15, 16; див. Від Луки 21:20, 21). Коли прапори язичницького Риму будуть підняті над Святою землею, яка пролягає на декілька сотень метрів поза стінами міста, послідовники Христа рятуватимуться втечею. Помітивши застережливу ознаку, всі, хто бажали врятуватися, мали негайно втікати. Цьому знакові мали негайно підкоритися юдеї як у Єрусалимі, так і по всій країні. Той, хто, можливо, в цей час перебуватиме на даху, не повинен заходити в дім навіть за тим, щоб врятувати свої найдорогоцінніші скарби. Ті, котрі працювали в полі або у винограднику не повинні були повертатися до того місця, де лежав їхній верхній одяг, який вони скинули з себе, працюючи під гарячими променями сонця, їм не слід було втрачати жодної миті, якщо вони хотіли уникнути страшної загибелі.

За днів царювання Ірода місто Єрусалим було не лише надзвичайно красивим. Численні башти, мури, фортеці, а також вигідне географічне розташування робили його цілком неприступним. Того, хто в ті часи наважився б прилюдно говорити про можливе його зруйнування, вважали б за божевільного, як і Ноя, котрий свого часу застерігав про потоп. Але Христос сказав: *«Небо й земля проминеться, але не минуться слова Мої!»* (Від Матвія 24:35). Гріхи народу викликали гнів Божий на Єрусалим, і вперте невірство визначило їхню долю.

Господь сказав через пророка Михея: *«Почуйте ж це, голови дому Якового та начальники дому Ізраїля, які нехтують справедливість, а все просте викривлюють, вони кров'ю будують Сіона, а кривдою Єрусалима. Його голови судять за хабара, і навчають за плату його ті священики, і за срібло ворожать пророки його, хоч на Господа вони опираються, кажучи: Хіба не Господь серед нас? Зло не прийде на нас!»* (Михея 3:9-11).

[27] Ці слова справедливо характеризували зіпсутих і самоправедних мешканців Єрусалима. Заявляючи про ретельне виконання Закону Божого, вони насправді порушували усі його постанови. Вони ненавиділи Христа, бо Його непорочність і святість виявляли їхнє нечестя, і вони звинувачували Ісуса в тому, що Він був причиною усіх

тих нещасть, які спіткали їх внаслідок їхніх гріхів. Хоч вони знали, що Він не зробив жодного гріха, однак стверджували, що в Його смерті – безпека всієї нації. *«Якщо так позостavimo Його, – говорили юдейські вожді, – то всі в Нього вірують, і прийдуть римляни, та й візьмуть нам і Край, і народ!»* (Від Івана 11:48). А якщо пожертвувати життям Христа, тоді вони знову зможуть стати сильним, згуртованим народом. Так міркували ці люди і одностайно погодилися з рішенням первосвященика: краще одній людині померти, ніж загинути всій нації.

Ось яким чином юдейські вожді *«кров'ю будують Сіона, а кривдою Єрусалима»* (Михея 3:10). Вони вбили свого Спасителя, бо Він викривав їхні гріхи, але почуття самоправедності було настільки великим, що вони продовжували вважати себе обраним Божим народом та сподівалися, що Господь визволить їх від усіх ворогів. *«О так, – продовжує пророк, – через вас Сіон буде на поле заораний, а Єрусалим на руїни обернеться, а гора храмова стане взгір'ями лісу»* (Михея 3:12).

Близько сорока років після того, як Христос пророкував про долю Єрусалима, Бог відкладав звершення Своїх судів над народом і містом. Зворушливим було довготерпіння Бога до тих, котрі відкинули Його Євангеліє та вбили Його Сина. Притча про безплідне фігове дерево символізує собою ставлення Бога до юдейської нації. Було дане повеління: *«Зрубай його, нащо й землю марнує воно?»* (Від Луки 13:7), але Божественна милість помилувала юдейську націю ще на деякий час. Серед юдеїв було ще чимало таких, які нічого не знали про характер і діяльність Христа. Підростає покоління не мало змоги [28] прийняти те світло, яке відкинули їхні батьки. Бог бажав послати їм Своє світло через апостолів та їхніх послідовників, щоб вони бачили виконання пророцтв не лише в народженні й житті Христа, а й у Його смерті й воскресінні. Діти не були осуджені за гріхи батьків; але коли діти, знаючи світло, дане їхнім батькам, відкинули додаткове світло, дане для них, вони зробилися співучасниками гріхів своїх батьків та доповнили міру беззаконня батьків.

Довготерпіння Бога до Єрусалима лише утверджувало юдеїв у їхньому запеклому нерозкайнанні. Своїм ворожим, жорстоким ставленням до учнів Ісуса вони відкинули милість Божу, запропоновану їм в останній раз. Тоді Бог забрав від них Свій захист. Сатана та його ангели скористалися відсутністю Його стримуючої сили, і увесь ізраїльський народ залишився під владою того вождя, котрого він собі обрав; їхні діти з презирством відкинули благодать Христа, яка могла б приборка-

ти лихі нахили і спонукання. І тепер ці злі нахили перемогли їх. Сатана викликав у душах людей найжорстокіші, найнижчі пристрасті. Люди більше не керувалися здоровим глуздом: ними керували почуття й сліпа лютість. У своїй жорстокості вони стали подібними до диявола. У родині і в народі загалом, серед нижчих і вищих верств суспільства, панували підозріння, заздрість, ненависть, суперечки, бунт і вбивства. Ніде не було безпечного місця. Друзі й родичі зраджували одне одних. Батьки били, навіть вбивали своїх дітей, а діти – батьків. Вожді народу втратили владу навіть над собою. Неприборкані пристрасті перетворили їх на деспотів. Юдеї прийняли фальшиве свідощтво, щоб засудити на смерть невинного Сина Божого. А тепер фальшиві звинувачення, висунуті проти них, загрожували і їхньому життю. Своїми вчинками вони протягом довгого часу стверджували: *«Заберіть з-перед нас Святого Ізраїлевого!»* (Ісаї 30:11). Тепер їхнє бажання виконалось. Страх перед Богом більше не турбував їх. Сатана [29] очолив націю, і вся громадська та релігійна влада перебувала під його контролем.

Часом керівники ворогуючих партій об'єднувалися разом, щоб грабувати й мучити свої нещасні жертви, а потім з новою силою розпалювалися кровопролитні міжусобиці. Навіть святість храму не могла стримати їхню люту жорстокість. Віруючих вбивали просто перед вівтарем, і святиня була опоганена трупами вбитих. Однак у своїй сліпій та богозневажній самовпевненості підбурювачі цієї пекельної акції привселюдно запевняли, нібито Єрусалиму не загрожує зруйнування, адже це місто – власність Бога. І щоб ще більше утвердити свій вплив, вони за гроші наймали фальшивих пророків, котрі навіть під час облоги храму римськими військами закликали народ чекати Божого визволення. До останньої хвилини багато юдеїв вірило, що Всевишній заступиться і завдасть поразки їхнім ворогам. Але Ізраїль з презирством відкинув Божественний захист і тепер залишився без нього. О нещасний Єрусалиме, тебе роздирають внутрішні міжусобиці! У той час як твої діти проливають братню кров на твоїх вулицях, чужинські війська руйнують твої фортеці та вбивають твоїх воїнів!

Усі пророцтва, дані Христом щодо зруйнування Єрусалима, повністю виконались. Юдеї на власному досвіді переконалися в правдивості Його застережливих слів: *«Якою мірою будете міряти, такою відміряють вам»* (Від Матвія 7:2).

З'являлися ознаки і чудеса, провіщаючи лихо і приреченість. Серед ночі над храмом та вівтарем сяло надприродне світло. При

заході сонця на хмарах було видно бойові колісниці та озброєних воїнів, які готувалися до бою. Священики, котрі здійснювали нічну службу в храмі, були налякані таємничими звуками; земля хиталася і хор голосів благав: «Залишимо це місце». Величезні східні ворота, настільки важкі, що їх ледве зачиняли двадцять чоловік і які [30] прикріплювалися величезними залізними брусами до бруківки, відчинилися опівночі самі» (*Milman. The History of the Jews, book 13*).

Протягом семи років один чоловік ходив вулицями Єрусалима і гучним голосом звіщав про біди, що очікували це місто. Вдень і вночі безперервно він наспівував скорботних слів: «Голос зі сходу! Голос із заходу! Голос від чотирьох вітрів! Голос проти Єрусалима і храму! Голос проти нареченої та жениха! Голос проти цілого народу!» (*Там саме*). Цього дивака посадили у в'язницю і бичували, але жодного нарікання не зірвалося з його вуст. На всі зневаги і знущання він відповідав: «Горе, горе Єрусалиму! Горе, горе мешканцям його!» І голос застереження замовк лише тоді, коли він загинув при облозі міста, про яку пророкував.

Жодний християнин не загинув під час зруйнування Єрусалима; Христос залишив Своїм учням попередження, і ті, котрі повірили Його словам, чекали появи обіцяної ознаки. «А коли ви побачите Єрусалим, військом оточений, – сказав Ісус, – тоді знайте, що до нього наблизилася спустошення. Тоді ті, хто в Юдеї, нехай у гори втікають; хто ж у середині міста, нехай вийдуть; хто ж в околицях, хай не вертаються в нього!» (*Від Луки 21:20, 21*). Коли під командуванням Цестія римляни оточили місто, несподівано облога була знята, хоч усе, здавалося, сприяло успішному початку битви. Мешканці обложеного міста, які втратили всяку надію на успішний опір, у відчаї вже готові були здатися, як зненацька римський генерал наказав військам відійти від столиці юдеїв, хоч для цього не було жодних очевидних причин. Але милостиве Провидіння Боже управляло всіма подіями для добра Його народу. Християнам був даний знак, і тепер усі мали змогу послухатись слів Спасителя! Події розгорталися так, що ані юдеї, ані римляни не могли перешкодити втечі християн. Після відступу Цестія юдеї, залишивши Єрусалим, кинулися переслідувати ворога, і в той час, коли обидві армії вступили в бій, християни мали змогу покинути місто. У цей час [31] околиці міста були також звільнені від ворогів, які могли б перехопити втікачів. На час облоги юдеї зібралися до Єрусалима для відзначення свята Кучок, і тому християни з усієї

країни могли вільно вийти з міста та сховатися. Не гаючи часу, вони втекли до міста Пелли, розташованого в землі Переї, за Йорданом.

Юдейські війська, переслідуючи армію Цестія, з такою шаленою люттю накинулися на тили ворога, що їм загрожувало цілковите знищення. З великими труднощами римлянам вдалося виправити ситуацію. Майже без втрат юдеї з перемогою і багатими трофеями повернулися до Єрусалима. Однак цей удаваний успіх лише нашкодив їм. Ними оволодів той дух впертого опору римлянам, який незабаром приніс невимовні страждання приреченому місту.

Які страшні нещастя спіткали Єрусалим, коли римський імператор Тит поновив облогу столиці! Місто було оточене під час святкування Пасхи, коли за його мурами знаходилися мільйони юдеїв. Продовольчих запасів міста при розумному розподілі вистачило б на роки, але вони були знищені воюючими між собою партіями, і тепер люди переживали увесь жах голоду. Міру пшениці продавали за талант. Муки голоду були настільки страшними, що люди їли шкіряні пояси, взуття і покриття щитів. Багато людей вночі потай прокрадалися до міських воріт, щоб назбирати якихось диких рослин, однак більшість з них були схоплені і вбиті по-звірячому, а у тих, кому вдавалося повернутися назад неушкодженими, часто забирали те, що вони здобули, ризикуючи своїм життям. Можновладці вдавалися до нелюдських тортур, щоб відібрати у голодних останні мізерні запаси, котрі ті намагалися заховати. Нерідко цю жорстокість виявляли люди, які не були голодними, а лише хотіли зробити для себе запас на майбутнє.

[32] Тисячі людей загинули від голоду та чуми. Здавалося, що зникли природні почуття прихильності й любові. Чоловіки обкрадали своїх жінок, а жінки – чоловіків. Діти виривали останній шматок хліба з рота старих батьків. Запитання пророка: *«Чи ж жінка забуде своє немовля?»* (Ісаї 49:15) – знайшло відповідь в мурах приреченого міста. *«Руки жінок милосердних варили своїх діточок, які стали поживою їм під час руйнування дочки мого люду»* (Плач Єремії 4:10). Виконалося застережливе пророцтво, дане 14 століть тому: *«Найлагідніша між тобою й найбільше випещена, що через нещення та ніжність не пробувала ставити на землю стопи своєї ноги, зле буде око її на мужа лоня свого, і на сина свого, і на дочку свою... і на дітей своїх, що породить, бо поїсть їх таємно через недостаток усього в облозі та в утиску, яким буде гнобити тебе твій ворог у брамах твоїх»* (Повторення Закону 28:56, 57).

Римські воєначальники намагалися страхом примусити юдеїв здатися. Захоплених полонених, котрі виявили опір при їхньому затриманні, вони бичували, катували, а потім розпинали перед міськими мурами. Щоденно таким чином страчували сотні полонених, і ця страшна робота тривала, доки долина Йосафата і Голгофа не вкрилися такою кількістю хрестів, що ледве можна було пройти між ними. Так виконалося жахливе прокляття, яке юдеї стягнули на себе перед судилищем Пилата: *«На нас Його кров і на наших дітей!»* (Від Матвія 27:25).

Тит охоче поклав би край цьому страхітливому видовищу і таким чином врятував би Єрусалим від повного знищення. Він жахнувся, коли побачив гори мертвих тіл у долинах. Як зачарований, дивився він з вершини Оливної гори на чудовий храм і наказав своїм воїнам не чіпати жодного каменя. Перш ніж почати наступ на цю [33] твердиню, він звернувся до юдейських керівників з полум'яним закликком, щоб вони не змушували його опоганити святиню кров'ю. Якщо вони вийдуть і воюватимуть з ним в іншому місці, жоден римлянин не порушить святості храму. Сам Йосиф Флавій найбільш зворушливими, красномовними словами благав їх здатися, щоб врятувати самих себе, своє місто і місце поклоніння. Але на його заклик юдеї відповіли злостивим прокляттям. Стріли градом полетіли у нього – останнього їхнього заступника серед людей. Юдеї відкинули благання Сина Божого, і тепер усі застереження і прохання лише зміцнили їхню рішучість чинити опір до кінця. Даремними були спроби Тита врятувати храм. Той, Хто був вищим за римського полководця, передрік, що там *«не зостанеться й каменя на камені, який не зруйнується»*.

Запекла впертість юдейських вождів та огидні злочини, які здійснювалися в обложеному місті, викликали жах і обурення у римлян і, врешті-решт, Тит вирішив штурмом узяти храм, але при цьому зробити усе можливе, щоб зберегти його від зруйнування. Однак на його накази вже ніхто не звертав уваги. Вночі, коли він відпочивав у своєму наметі, юдеї, вийшовши з храму, напали на воїнів. Під час сутички один з римських воїнів кинув палаючого смолоскипа через отвір галереї, і миттю оббиті кедровим деревом святі приміщення, що оточували святе місце, спалахнули вогнем. Тит, в оточенні генералів і легіонерів, кинувся туди і наказав воїнам гасити пожежу. Але на його слова ніхто не звернув уваги. Римські воїни люто жбурляли палаючі головешки до приміщень, що прилягали до храму, а потім мечами

вбивали тих, що переховувалися там. Кров текла по сходах храму, як вода. Тисячі й тисячі юдеїв загинули там. Шум бою заглушав вигук: «Іхавод!» – «Відійшла слава!».

«Тит був неспроможний приборкати лють солдатів. Разом зі своїми офіцерами він увійшов до храму, щоб оглянути його внутрішні приміщення. Римляни були вражені величністю храму, а оскільки пожежа ще не досягла цього місця, [34] Тит зробив останню спробу врятувати святиню. Він вискочив з храму і закликав загопи перешкодити розповсюдженню вогню. Центуріон Лібераліс намагався досягнути послуху за допомогою свого керівного жезлу, та дарма – навіть пошана до імператора була заглушена лютою ненавистю до юдеїв, запеклістю битви і жадібністю воїнів до наживи. Римські солдати бачили, як усе навкруги сяяло золотом, в якому сліпучим світлом відбивалося шалене полум'я вогню. Вони вважали, що в святині зберігаються незліченні скарби. У цей час один з воїнів непомітно кинув палаючий смолоскип через щілину у дверях, і в одну мить усе приміщення було охоплене полум'ям. Вогонь та їдкий дим примусили воїнів відступити. Ця велична споруда була вже приречена.

Якщо для римлян це було страшним видовищем, що ж відчували при цьому юдеї? Уся вершина пагорба, що височів посеред міста, палахкотіла подібно до вулкану. З жажливим тріском у вогняній безодні зникали все нові й нові будови. Кедрові дахи нагадували вогняні покривала; позолочені гостроверхі шпилі виблискували, ніби червоні смолоскипи; від башт воріт підіймалися догори стовпи полум'я і диму. На сусідніх пагорбах, освітлених загравою пожежі, було видно темні постаті людей, котрі з жахом спостерігали за пожираним вогнем; мури верхньої частини міста також були запруджені народом, одні з розпукою, а інші з безсилою люттю спостерігали за подіями. Переможні крики римських воїнів, що кидалися з одного місця в друге, та зойки повстанців, котрі гинули в полум'ї, зливалися з ревінням вогняної стихії і громоподібними звуками падаючих колод. Луна відбивалася в горах, з вершин яких також доносилися пронизливі крики людей. На всіх мурах фортеці було чути лише зойки і стогін; знесилені голодом люди, помираючи, вкладали решту сил у передсмертний зойк, щоб висловити свій біль і розпуку.

[35] За муром всередині міста відбувалася ще більш жажлива різанина, ніж назовні. Чоловіки й жінки, старі й молоді, оборонці міста й священники, нападаючи й ті, котрі благами помилування, гинули у

кривавій різні. Кількість убитих перевищувала кількість вбиваючих. Воїни змушені були пробиратися через купи мертвих тіл, щоб продовжувати свою криваву справу» (*Milman. The History of the Jews, book 16*).

Після зруйнування храму ціле місто перейшло до рук римлян. Юдейські вожді залишили неприступні башти, і Тит знайшов їх порожніми. Він здивовано оглянув їх та визнав, що лише один Бог віддав це все до його рук, бо жодні могутні знаряддя не подолали б їх. Як місто, так і храм були зруйновані вщент, а земля, на якій стояла святиня, «*як те поле, заорана буде*» (див. Єремії 26:18). Під час облоги міста та подальшої різні загинуло понад мільйон чоловік; живі потрапили в полон або були продані як невольники; багатьох з них було відведено до Риму як прикрасу тріумфального повернення завойовників; інших кидали в амфітеатрах диким звірам, а решта – бездомні бурлаки – розпорошилися по цілій землі.

Юдеї самі викували собі кайдани, вони наповнили по вінця чашу помсти. В остаточному знищенні, яке спіткало їх як націю, та в усіх тих нещастях, котрих вони зазнали під час розсіяння по цілій землі, вони лише збирали ті плоди, які посіяли власними руками. Пророк сказав: «*Погубив ти себе, о Ізраїлю!*» «*Сніткнувся ти через провину свою!*» (Осії 13:9; 14:2). Страждання, що випали на долю юдеїв, часто розглядаються як покарання Боже. Таким чином великий ошуканець намагається замаскувати свою роботу. Вперто відкидаючи Божественну любов і милість, юдеї втратили Божу охорону, і сатані було дозволено керувати ними на власний розсуд. Жорстока лютість, виявлена [36] при зруйнуванні Єрусалима, свідчить про мстиву силу сатани над тими, хто підпадає під його владу.

Ми не здатні оцінити те, чим зобов'язані Христу за той мир і захист, що даровані нам. Це лише стримуюча сила Божа охороняє людство від повної влади сатани. Непокірні й невдячні люди мають досить причин дякувати Богові за Його милість і довготерпіння, що виявляються у приборканні жорстокої, лихої сили диявола. Однак, коли люди переступають межу Божого терпіння, тоді вони позбавляються Його охорони. Бог не виконує вироку над грішником за його злочини, але Він залишає тих, хто відкидає Його милість, напризволяще, тобто Він дає змогу людям жати те, що вони посіяли. Кожний відкинутий промінь світла, кожне неприйняте застереження, кожне порушення Закону Божого, кожна виплекана пристрасть – це насіння, яке обов'язково принесе відповідний плід. Впертий опір Божому

Духові закінчується тим, що врешті-решт цей дар забирається від грішника; тоді більше вже немає тієї сили, котра стримує душу від зла, і таким чином людина втрачає будь-який захист від злоби й ненависті сатани.

Зруйнування Єрусалима є страшним і серйозним застереженням для всіх тих, хто легковажно ставиться до запропонованої Богом благодаті й чинить опір впливові Божественної милості. Тут ми зустрічаємо найбільш переконливе свідощтво про ненависть Бога до гріха та неминуче покарання винних.

Пророцтво Спасителя про суди, що спіткають Єрусалим, повинно виконатися ще в одній події, порівняно з якою страшне спустошення Єрусалима видається лише слабкою тінню. У лихій долі обраного міста ми можемо бачити трагедію світу, що відкинув благодать Божу і потоптав Його Закон. Протягом багатьох століть людських злодіянь земля є свідком похмурих картин нещастя і лиха. Болісно стискається серце і темніє в очах, коли роздумуєш про це! Якими жакливими виявилися наслідки нехтування авторитетом Небес! Але відкриття про майбутнє змальовує сцену ще похмурішу. Історія минулого – це довгий ланцюг заколотів, [37]конфліктів і революцій – «*чобіт військовий, що гунає гучно, та одежа, поплямлена кров'ю*» (Ісаї 9:4); але чим це все є порівняно з жахом того дня, коли стримуюча сила Духа Божого остаточно відійде від нечестивих, коли вона вже більше не буде вгамовувати людські пристрасті та сатанинську лютю! Тоді світ, як ніколи раніше, побачить наслідки панування сатани.

Але того дня, як і під час зруйнування Єрусалима, народ Божий буде спасений: «*кожен, хто жити записаний*» в книзі життя (Ісаї 4:3). Христос пообіцяв прийти вдруге, щоб забрати вибраних до Себе. «*І того часу на небі з'явиться знак Сина Людського, і тоді заголосять всі земні племена, і побачать вони Сина Людського, що йтиме на хмарах небесних із великою потугою й славою. І пошле Анголів Своїх Він із голосним сурмовим гуком, і зберуть Його вибраних від вітрів чотирьох, від кінців неба аж до кінців його*» (Від Матвія 24:30, 31). А тих, що не підкорюються Євангелію, «*Господь Ісус заб'є Духом уст Своїх і знищить з'явленням приходу Свого*» (2 до солунян 2:8). Подібно до стародавнього Ізраїлю нечестиві самі знищать себе; вони загинуть через власні беззаконня. Гріховне життя настільки роз'єднало їх з Богом, а зло настільки принизило єство, що з'явлення Спасителя у славі буде для них нищівним вогнем.

Тому люди повинні бути насторожі, щоб не знехтувати уроком, який міститься в словах Христа! Подібно до того, як Він застерігав Своїх учнів про зруйнування Єрусалима і дав їм ознаки його скорої загибелі, щоб вони могли уникнути загальної долі, так Він попереджує світ про день його остаточної загибелі і дає людям ознаки цієї події, щоб всі, хто бажає цього, могли уникнути майбутнього гніву. Ісус сказав: *«І будуть ознаки на сонці, і місяці, і зорях, і тривога людей на землі»* (Від Луки 21:25; див. Від Матвія 24:29; Від Марка 13:24-26; Об'явлення 6:12-17). Усі, котрі помітять появу цих ознак, повинні знати, *«що близько, – під дверима!»* (Від Матвія 24:33). *«Тож пильнуйте»*, – звучить Його застереження (див. Від Марка 13:35). Хто уважно прислухається до цих попереджень, той не залишиться в темряві, і *«день Господній»* не буде для нього несподіванкою. Але для всіх тих, хто не буде насторожі, *«прийде день Господній так, як злодій вночі»* (див. 1 до солунян 5:2-5).

Сучасний світ не більше довіряє останній вістці застереження, ніж свого часу юдеї довіряли попередженням Спасителя щодо загибелі Єрусалима. І коли надійде день Господній, він застане безбожних неготовими. Коли життя йтиме собі буденним чином; коли люди поринуть в особисті задоволення, займатимуться торгівлею, подорожами, збагаченням, коли релігійні вожді виславлятимуть прогрес і освіту, а народ буде заколисаний фальшивою безпекою, – тоді подібно до того, як нічний злодій прокрадається в дім, що погано охороняється, так раптова загибель спіткає всіх безбожних і легковажних, *«і вони не втечуть»* (див. 1 до солунян 5:3).

[39]

РОЗДІЛ 2

ГОНІННЯ В ПЕРШІ СТОЛІТТЯ

КОЛИ ІСУС відкрив Своїм учням долю Єрусалима та сцени Свого Другого приходу, Він також передрік і майбутні випробування Свого народу з того часу, коли Він буде взятий від них до Його повернення у силі й славі заради їхнього визволення. З вершини Оливної гори Спаситель бачив бурі, готові прошуміти над апостольською церквою, і проникаючи далі в глибину віків, перед Його поглядом проносилися ті страшні, спустошливі урагани, що мали спіткати Його послідовників у майбутніх століттях темряви й переслідувань. Кількома стислими, але надзвичайно важливими виразами Ісус передрік ту долю, котру готують для Церкви Божої володарі цього світу (див. Від Матвія 24:9, 21, 22). Послідовники Христа повинні пройти тим же шляхом приниження, ганьби й страждань, яким йшов їхній Учитель. Таке ж вороже ставлення, яке виявлялося до Викупителя світу, буде виявлене і до всіх тих, хто повірить у Нього.

Історія ранньої церкви свідчить про виконання слів Спасителя. Сили землі і пекла об'єдналися проти Христа, переслідуючи Його послідовників. Язичники розуміли: якщо Євангеліє переможе, – впадуть їхні храми й вівтарі, тому вони згуртували усі свої сили, аби знищити християнство. Запалав вогонь переслідувань. Християн позбавляли права власності, виганяли з домівок. Вони «*витерпіли запеклу боротьбу страждань*» (До євреїв 10:32). Вони «*дізнали [40] наруги та рани, а також кайдани й в'язниці*» (До євреїв 11:36). Багато з них власною кров'ю скріпили своє свідоцтво. Безжалісно вбивали всіх: шляхетних і рабів, багатих і бідних, вчених і неосвічених.

Ці гоніння розпочалися ще за Нерона, приблизно від часу мученицької смерті Павла, і тривали з більшою або меншою силою протягом довгих століть. Християн неправдиво звинувачували у найжахливіших злочинах; їх вважали винуватцями таких важких лих, зокрема голод, епідемії і землетрус. Коли вони ставали загальнови-знаним об'єктом ненависті й підозрінь, шпигуни були готові задля

особистої вигоди зрадити невинних, їх засуджували як державних бунтівників, противників релігії, бич суспільства. Багатьох з них було кинуто диким звірам, інших живими спалювали в амфітеатрах. Одних розпинали, інших зашивали в шкіри диких звірів та кидали на арену собакам. Покарання християн часто було головною розвагою на всенародних святах. Великі натовпи збиралися, щоб потішитися цим видовищем; сміхом і оплесками вони зустрічали передсмертні муки вірних дітей Божих.

Де б не переховувались послідовники Христа, усюди їх гнали, як диких звірів. Вони змушені були шукати сховища в пустинних, самотніх місцях, *«тинялися в овечих та козячих шкурах, збідовані, засумовані, витерпілі. Ті, що світ не вартий був їх, тинялися по пустинях та горах, і по печерах та проваллях земних»* (До євреїв 11:37, 38). Для багатьох тисяч перших християн місцем сховища стали катакомби. В околицях Рима, під пагорбами й горами були прориті довгі, темні підземні лабіринти, заплутана мережа проходів простягалася на кілометри від міських стін. У цих підземних сховищах послідовники Христа ховали своїх померлих, а ті, кого почали підозрювати, хто опинявся поза законом, – знаходили тут притулок для себе. Коли Життєдавець воскресить тих, які змагалися добрим подвигом віри, тоді багато мучеників, що постраждали за ім'я Христа, вийдуть з цих похмурих печер.

[41] Під час найлютіших переслідувань ці свідки Ісуса зберігали свою віру незаплямованою. Позбавлені всіх вигод, без сонячного світла, змушені мешкати в надрах темної, але привітної землі, вони не висловлювали жодного незадоволення. Словами віри, терпіння й надії християни підтримували одне одних у нестатках і бідах. Втрата усіх земних благословень не могла примусити їх зректися віри в Христа. Випробування і гоніння були для них нічим іншим, як тільки сходинками, котрі наближали їх до дня спокою й винагороди.

Подібно до Божих слуг давнини, багато з них *«бували скатовані, не прийнявши визволення, щоб отримати краще воскресіння»* (До євреїв 11:35). Вони згадували слова Учителя: *«Блаженні ви, як ганьбити та гнати вас будуть, і будуть облудно на вас наговорювати всяке слово лихе ради Мене. Радійте та веселіться, нагорода бо ваша велика на небесах! Бо так гнали й пророків, що були перед вами»* (Від Матвія 5:11, 12). Вони тішилися з того, що їх знайшли гідними страждати за істину. Зі стихії всепожираючого полум'я долинали їхні переможні гімни.

Вірою дивлячись у небеса, вони бачили Христа і Його ангелів, котрі з величезним співчуттям і схваленням спостерігали їхню непохитну вірність. Вони чули голос з Божого престолу: «*Будь вірний до смерти, і Я тобі дам вінець життя!*» (Об'явлення 2:10).

Даремними були намагання сатани шляхом насильства знищити церкву Божу. Велика боротьба, в якій учні Ісуса пожертвували своїм життям, не припинилася й тоді, коли ці вірні прапороносці впали на своєму посту. Але в поразці була їхня перемога. Слуг Божих вбивали, але Христова справа неухильно просувалася вперед. Євангеліє продовжувало ширитися, і число його прихильників зростало. Добра звістка дійшла до країв, недоступних навіть для римського орла. Один християнин у відповідь на погрози правителів-язичників, що закликали до переслідування, сказав: «Ви можете вбивати, катувати й засуджувати нас... але ваша несправедливість є доказом нашої невинності!.. [42] Навіть найстрашніша жорстокість з вашого боку... не принесе вам користі». Так було, але ці переслідування лише сприяли тому, що багато людей приймали ці переконання. «І чим більше ви нас будете знищувати, тим більше ставатимуть на наші місця, бо кров християн – це насіння» (*Tertullian. Apology, paragraph 50*).

Тисячі християн були ув'язнені та страчені, але на їхнє місце приходили інші. А ті, хто задля своєї віри загинули мученицькою смертю, стали власністю Христа, і Він визнав їх переможцями. Вони «змагалися добрим змагом», і в день Його приходу отримають вінець слави. Страждання, котрі переносили християни, ще тісніше об'єднували їх одне з одним та зі своїм Викупителем. Приклад їхнього життя і передсмертні слова постійно свідчили про істину, і там, де цього можна було найменше сподіватися, колишні піддані сатани залишали служіння йому і ставали під прапор Христа.

Тому сатана головні зусилля у боротьбі з правлінням Божим спрямував на те, щоб встановити свій стяг у християнській церкві. Якщо йому пощастить обманути й звести послідовників Христа, щоб вони діяли всупереч Богові, тоді, втрачаючи свою силу, непохитність та віру, вони стануть його легкою здобиччю.

Великий противник намагався хитрістю досягнути успіху там, де, застосовуючи силу, він зазнав поразки. Гоніння припинилися, а замість них з'явилися небезпечні спокуси: земний добробут та світська слава. Ідопоклонників спонукали прийняти лише частину християнської віри, відкидаючи її фундаментальні істини. Вони стверджували, що

визнають Ісуса Сина Божого і вірять у Його смерть та воскресіння, але вони не усвідомлювали своїх гріхів та не відчували ніякої потреби у покайнні та переродженні серця. Йдучи на деякі поступки зі свого боку, вони пропонували і християнам зробити те саме, щоб таким чином всі могли об'єднатися на основі віри в Христа.

Тепер церкві загрозувала велика небезпека. В'язниці, тортури, вогонь і меч, – усе це було благословенням порівняно з цим [новим випробовуванням]. Деякі християни залишилися непохитними і заявили, що не підуть на жодні [43] угоди; однак інші були готові поступитися, змінити деякі пункти своєї віри та об'єднатися з тими, котрі частково прийняли християнство, мотивуючи свої дії тим, що такі поступки спонукають язичників до повного навернення. Це був час великих страждань для вірних послідовників Христа. Під виглядом фальшивого християнства сатана прокрався до церкви, щоб осквернити віру та відвернути розум християн від Слова Правди.

Нарешті більшість християн погодилися опустити свій прапор і було укладено угоду між християнством і язичництвом. Хоч язичники й проголосили себе наверненими християнами та приєдналися до церкви, вони й надалі дотримувалися своїх поганських звичаїв, лише з тією різницею, що замінили об'єкти попереднього поклоніння образами Ісуса, Марії, а також інших святих. Запроваджена таким чином до церкви підступна закваска язичництва продовжувала свою згубну дію. Помилкові вчення, забобонні звичаї, ідолопоклонницькі обряди проникали в християнську віру та богослужіння. Коли послідовники Христа об'єдналися з язичниками, християнська релігія була опоганена і церква втратила свою чистоту і силу. Однак були ще такі християни, які не піддавалися цим оманам. Вони залишалися вірними Автору Правди і поклонялися лише одному Богові.

Серед послідовників Христа завжди існували два класи людей. У той час, як одні віруючі ретельно досліджують життя Спасителя та щиро прагнуть виправити свої недоліки і стати подібними до Великого Взірця, інші – уникають ясних практичних істин, бо вони викривають їхні гріхи. Навіть за найкращих часів церква не складалася лише з вірних, чистих і щирих людей. Спаситель навчав: людей, котрі свідомо віддаються гріху, не слід приймати до церкви. Однак Ісус спілкувався з людьми, котрі мали порочний характер і надавав їм благодійну дію Своїх вчень та свого прикладу, щоб вони мали змогу зрозуміти свої помилки й виправити їх. Серед дванадцятьох апостолів виявився

зрадник. Юда був прийнятий, [44] незважаючи на вади свого характеру. Він перебував у товаристві учнів, щоб з особистого прикладу Христа і Його вчення досягнути основи християнського характеру і таким чином побачити свої помилки, покаятися і за допомогою Божественної благодаті очистити свою душу «*послухом правді*» (1 Петра 1:21). Однак Юда не ходив у світлі, хоч воно милостиво оточувало його. Потураючи гріху, він стягнув на себе спокуси сатани. Лихі риси його вдачі взяли гору. Він дозволив, щоб його душа перебувала в полоні сил темряви, він гнівався, коли інші засуджували його вади і, врешті-решт, здійснив страшний злочин, зрадивши свого Учителя. Так чинять усі ті, котрі плекають гріх під маскою побожності, котрі ненавидять тих, хто, викриваючи гріх, порушує їхній спокій. І коли лише випаде зручна нагода, такі люди, подібно до Юди, зрадять тих, хто для їхнього ж блага викривав їх.

Апостоли також стикалися в церкві з такими людьми, котрі під маскою доброчесності плекали у своєму серці беззаконня. Ананій та Сапфіра вчинили обман, вдаючи, ніби жертвують для Бога всім, у той час, як у своїй жадібності залишили для себе значну частину маєтку. Дух правди відкрив апостолам справжній характер цих лицемірів і суд Божий очистив церкву від цієї плями, яка оскверняла її чистоту. Цей надзвичайний прояв, що свідчив про присутність Духа Христового в церкві, викликав жах у лицемірів та беззаконників. Вони не могли більше залишатися серед тих, хто своєю поведінкою і характером завжди представляв Христа; і коли послідовників Ісуса спіткали випробування й утиски, Його учнями залишилися тільки ті, котрі нічого не шкодували задля істини. Таким чином протягом усього часу переслідувань церква зберігала відносну чистоту. Але коли гоніння припинилися, до церкви увійшли новонавернені, які були не повністю віддані та посвячені люди, і сатана через них отримав змогу розгорнути свою згубну діяльність в церкві.

[45] Але оскільки між Князем світла і князем темряви не може бути нічого спільного, то не може бути єдності й між їхніми послідовниками. Коли християни погодилися об'єднатися з тими, хто лише частково навернувся з язичництва, вони таким чином ступили на шлях, який все далі й далі відводив їх від істини. Сатана радів, бо йому вдалося звести таку велику кількість послідовників Христа. Поступово він ще більше підкорив їх своїй владі та спонукав переслідувати тих, хто залишився вірним Богові. Ніхто так добре не знав, як слід боротися проти

правдивої християнської віри, як ті, котрі колись були її захисниками; і ці християни які відпали, об'єднавшись з наполовину наверненими язичниками, повели війну проти самих основ учення Христа.

Це викликало відчайдушну боротьбу з боку тих, котрі бажали залишатися вірними; вони стійко чинили опір обманам та мерзоті, що проникли до церкви під прикриттям священницького одягу. Біблія втратила своє значення як мірило і керівництво віри. Принцип релігійної свободи оголосили ересью, а її прихильників ненавиділи та оголошували поза законом.

Після тривалої запеклої боротьби та невелика частина людей, котрі залишилися вірними, вирішила розірвати будь-який зв'язок з церквою-відступницею, якщо вона не відмовиться очистити себе від заблуджень й ідолопоклонства. Вони розуміли, що відокремлення неминуче, якщо вони бажать залишатися вірними й слухняними Слову Божому. Ці люди не могли більше миритися з тим, щоб згубний вплив загрожував їхнім душам та послужив поганим прикладом, який ставить під загрозу віру їхніх дітей і майбутніх поколінь. Для збереження миру і єдності вони були готові йти на будь-які вчинки, якщо вони не суперечили вірності Богові, однак вони усвідомлювали, що цей мир буде здобуто надто дорогою ціною, якщо задля нього треба пожертвувати принципами правди. Якщо єдність неможливо було зберегти іншим шляхом, як тільки принесенням в жертву істини і Праведності, тоді вже краще вибрати розділення і навіть війну.

[46] Як було би добре для церкви і для світу, коли б і сьогодні у серцях народу Божого відродилися ті принципи, якими керувалися ці мужні люди. Викликає тривогу байдуже ставлення до вчень, які є стовпами християнської віри. Все більше поширюється думка, що ці принципи не є вже такими життєво важливими. Цей занепад настільки підтримує руки слуг сатани, що ті псевдовчення і фатальні заблудження, проти яких вірні Божі діти в минулому боролися іноді ціною власного життя, тепер з прихильністю приймаються тими, котрі вважають себе послідовниками Христа. Перші християни воістину були особливим народом, їхня бездоганна поведінка та непохитна віра були постійним докором, який не давав спокою грішникам. Хоч перших християн було небагато, бідні, без високого становища й титулів, вони, однак, викликали страх у нечестивих людей благородством свого характеру та величчю вчення. За це їх так люто ненавиділи безбожники, подібно до того, як нечестивий Каїн зненавидів Авеля.

Саме через те, за що Каїн убив Авеля, люди, які шукають звільнення від стримуючого впливу Духа Божого, видавали на смерть народ Божий. З цієї ж причини юдеї відкинули і розіп'яли Спасителя, – бо чистота і святість Його характеру були постійним докором їхньому егоїзмові й зіпсованості. Від днів Христа і до нашого часу вірні учні Ісуса продовжують викликати ненависть і опір тих, хто любить гріх і йде його шляхами.

Як же в такому разі Євангеліє може бути назване вісткою миру? Коли Ісаїя пророкував про народження Месії, він дав Йому титул «Князь миру» (див. Ісаї 9:5). Коли ангели сповістили пастухам про народження Христа, вони співали над Віфлеємськими рівнинами: «Слава Богу на висоті, і на землі мир, у людях добра воля!» (Від Луки 2:14). На перший погляд здається, що між цими пророчими виразами та словами Христа: «Я не мир принести прийшов, а меча» (Від Матвія 10:34), – існує суперечність. Однак правильно їх розуміючи, ми зауважимо, що між цими двома виразами панує [47] абсолютна гармонія. Євангеліє – це Вістка миру. Християнство – це система вчень, котра, якщо б вона була прийнята людьми і виконувалась, то мир, єдність і щастя поширювалися б по всій землі. Релігія Христа покликана об'єднати усіх тих, хто приймає її вчення, в єдину братерську сім'ю. У цьому й полягала місія Ісуса – примирити людей з Богом та один з одним. Але загалом світ залишається в полоні сатани, найлютішого ворога Христа. Євангеліє відкриває світським людям такі принципи життя, які повністю суперечать їхнім звичкам і бажанням, і вони повстають проти них. Вони ненавидять чистоту, яка викриває й осуджує їхні гріхи, переслідують і вбивають тих, хто вказує їм на святі, справедливі вимоги. Євангеліє назване мечем саме через те, що його величні істини викликають ненависть і ворожнечу.

Часто для слабких у вірі таємниче Провидіння, яке допускає праведним терпіти гоніння і переслідування від рук нечестивих, є причиною великого збентеження і нерозуміння. Деякі майже втрачають віру в Бога через те, що Він дозволяє, щоб найгірші люди жили добре, а праведні і благородні зазнавали від них утисків і страждань. «Хіба можливо, – запитують вони, – щоб Той, Хто є справедливий, милосердний, а також всемогутній, міг зносити таку несправедливість і пригноблення?» Це питання недоречне. Бог дав нам достатньо доказів Своєї любові. Ми не повинні сумніватися в Його доброті лише через те, що не здатні зрозуміти планів Його Провидіння. Хіба

Спаситель не сказав Своїм учням, передбачаючи сумніви, які будуть мучити їх під час гонінь і випробувань: *«Пригадайте те слово, яке Я вам сказав: Раб не більший за пана свого. Як Мене переслідували, то й вас переслідувати будуть»* (Від Івана 15:20)? Ісус витерпів задля нас більше, ніж будь-хто з Його послідовників змушений буде витерпіти від жорстокості безбожних людей. Ті, хто покликані зносити тортури і навіть зазнають мученицької смерті, лише йдуть слідами дорогого Сина Божого.

[48] *«Не бариться Господь із обітницею»* (2 Петра 3:9). Він ніколи не забуває і не залишає Своїх дітей і не зневажає ними, але Він дозволяє безбожникам виявити їхній справжній характер, щоб ніхто з тих, хто бажає виконувати Його волю, не був ошуканий щодо їхніх намірів. Часто Він допускає, щоб праведні проходили через горнило випробувань, щоб очиститись та щоб їхній приклад міг переконати й інших у реальності віри і благочестя, а також для того, щоб їхнє праведне життя засудило безбожних і невіруючих.

Бог допускає, щоб нечестивим добре велося і щоб їхня ненависть до Нього також виявилася, щоб усі могли побачити Його справедливність і милість, коли вони будуть повністю знищені після того, як наповнять чашу свого беззаконня. День Його помсти швидко наближається; усі, котрі порушували Божий Закон та гнобили Його народ, отримають справедливую відплату за свої вчинки; кожний їхній жорстокий і несправедливий вчинок щодо дітей Божих буде покараний так, ніби вони це зробили Самому Христові.

Існує ще одне важливе, серйозне запитання, на яке слід звернути увагу сучасним християнським церквам. Апостол Павло писав: *«Усі, хто хоче жити побожно у Христі Ісусі, – будуть переслідувані»* (2 до Тимофія 3:12). Чому ж тоді ці переслідування більшою мірою припинилися? Єдина причина полягає в тому, що церква настільки пристосувалася до світських норм життя, що не викликає більше жодної протидії. Релігія наших днів не відрізняється чистотою і святістю, притаманними християнській вірі за днів Христа і Його апостолів. Християнство, очевидно тільки тому настільки є популярним у світі, що до величних істин Слова Божого ставляться байдуже, а в церкві так мало життєвої, практичної побожності, що панує дух компромісу з гріхом. Якщо б у християнстві відродилася віра і сила ранньої церкви, відродився б і дух гоніння; полум'я переслідувань запалало б з новою силою.

[49]

РОЗДІЛ 3

ЕПОХА ДУХОВНОЇ ПІТЬМИ

АПОСТОЛ ПАВЛО у своєму Другому посланні до солунян перед-рік велике відступництво, яке завершиться встановленням папської влади. Він писав, що день Господній *«не настане, аж перше прийде відступлення, і виявиться беззаконник, призначений на погибіль, що противиться та несеться над усе, зване Богом чи святощами, так що в Божому храмі він сяде, як Бог, і за Бога себе видаватиме»* (2 до солунян 2:3, 4). І далі апостол застерігає братів: *«Бо вже діється таємниця беззаконня»* (2 до солунян 2:7). Вже в той ранній період християнської ери Павло бачив, як до церкви непомітно закрадаються заблудження, які торують дорогу розвитку папства.

«Таємниця беззаконня» здійснювала спочатку свою спокусливу і богозневажну роботу тихо й непомітно, але з часом, набуваючи все більшої сили, вона вже відкрито опановувала розум людей. Майже непомітно язичницькі звичаї увійшли до християнської церкви. Дух компромісу і поступок був затриманий на деякий час бурєю переслідувань з боку язичників, що спіткали ранню християнську церкву. Але коли переслідування припинилися і християнство знайшло доступ до царських дворів і палат, тоді на зміну чистоті Христової релігії та простоті апостолів прийшли пишність і зарозумілість язичницьких жерців і царів; замість Божих вимог були встановлені людські постанови і перекази. Формальне навернення римського імператора Костянтина Великого [50] на початку IV ст. викликало велику радість, і світський дух під маскою праведності почав проникати до церкви. Тепер згубна робота швидким темпами просувалася вперед. Язичництво, котре здавалося переможеним, насправді перемогло. Його дух заволодів церквою, і його вчення, звичаї та забобони стали складовою частиною віри і богослужіння так званих послідовників Христа.

Ця угода між язичництвом і християнством завершилась появою *«беззаконника»*, про якого пророцтво свідчило, що він повстане проти Бога й возвеличить себе вище за Нього. Ця велетенська система хибної

релігії є шедевром диявольської влади, пам'ятником його прагненню посісти престол, щоб правити землею згідно з власною волею.

Сатана одного разу вже намагався досягти компромісу з Христом. Він прийшов до Сина Божого в пустелю спокуси і, показавши Йому всі царства світу й їхню славу, запропонував віддати все це в Його руки, якщо Він тільки визнає верховну владу князя темряви. Христос докорив зарозумілому спокусникові та примусив його відійти. Однак пропонуючи те ж саме людині, сатана досягає більшого успіху. Щоб забезпечити собі світську славу й багатство, церква принизилася настільки, що почала шукати прихильності й підтримки великих світу цього; відкидаючи таким чином Христа, вона об'єдналася з представником сатани – єпископом римським.

Один із провідних догматів римської церкви полягає в тому, що вона вважає папу видимим головою всесвітньої церкви Христа, наділений найвищою владою над усім духовенством по усій землі. Крім того, папі були присвоєні божественні титули: його почали називати «Господь Бог Папа»* (*Dominum Deum Nostrum Papam*) та оголосили непогрішимим. Папа вимагає, щоб усі люди шанували його. Ті самі домагання, на яких наполягав сатана в пустелі спокуси, він і сьогодні висловлює через римську церкву, і багато людей готові віддати йому цю шану.

[51] Але ті, котрі бояться Бога і ставляться до Нього з благоговінням, зустрічають ці зухвалі претензії, які кидають виклик небесам, саме так, як Христос зустрів подібні зазіхання підступного ворога: «Господеві Богові своєму вклоняйся, і служи Одному Йому!» (Від Луки 4:8). У Своєму Слові Бог не зробив ані найменшого натяку на призначення будь-якої особи головою церкви. Вчення про папську верховну владу явно суперечить вченню Святого Письма. Папа не може мати жодної влади над церквою Христа, він незаконно привласнив її собі.

Прихильники римської церкви наполегливо звинувачують протестантів у ересі та свавільному відокремленні від правдивої церкви. Однак ці звинувачення швидше стосуються їх. Саме вони відкинули прапор Христа і відступили від віри, «раз даної святим» (Юди 3).

Сатана добре знав, що завдяки Святому Письму люди зможуть розпізнати його обман і протистояти його силі. Навіть Спаситель світу відбивав його атаки за допомогою Слова. При кожному нападі Христос виставляв щит вічної Правди, кажучи: «Написано». Кожній пропозиції ворога Він протиставляв мудрість і силу Слова. Тому сатана зробив висновок: щоб утримувати владу над людьми та

*Див. додаток

встановити авторитет папського узурпатора, він повинен тримати народ у кайданах незнання Святого Письма. Біблія звеличує Бога, а смертну людину ставить на місце, яке їй належить, саме тому її святі істини повинні залишатися прихованими і забороненими; саме таку тактику взяла на озброєння римська церква. Протягом багатьох століть заборонялося розповсюдження Біблії. Народові було заборонено читати її і навіть зберігати вдома, в той час, як аморальні священики і прелати перекручували її значення таким чином, щоб довести правомірність власних домагань. Отож майже увесь світ визнав папу намісником Бога на землі, наділеним верховною владою як у церкві, так і в державі.

Усунувши Біблію, єдиний засіб, що давав можливість розпізнати заблудження, сатана отримав змогу діяти за власним бажанням. Пророцтво свідчило про те, що папство *«буде думати позмінювати свята та права»* (Даніїла 7:25). [52] Незабаром така спроба була зроблена. Для того, щоб чимось замінити для новонавернених поклоніння ідолам і таким чином сприяти формальному прийняттю ними християнства, в християнське богослужіння поступово було запроваджене поклоніння іконам і «святим» мощам. Остаточна така форма ідолопоклонства була затверджена на вселенському соборі*. На довершення цього святотатства Рим наважився вилучити з Божого Закону другу заповідь, яка забороняє поклоніння зображенням; а щоб зберегти загальну кількість заповідей – поділити десяту заповідь на дві частини.

Дух поступок язичництву відчинив двері для подальшого нехтування Небесним авторитетом. Сатана, діючи через ненавернених керівників церкви, спотворив і четверту заповідь, намагаючись усунути стародавню суботу – освячений і благословенний Богом день (див. *Буття* 2:2, 3) – та замінити її «високошанованим днем сонця», що його дотримувалися і святкували язичники. Ця спроба спочатку була старанно замаскована. Протягом перших століть усі християни святкували правдиву суботу. Вони виявляли ревність у шануванні Бога, вірили в незмінність Його Закону, віддано захищали святість Божих принципів. Але сатана з величезною підступністю продовжував діяти через своїх посередників, намагаючись досягнути своєї мети. Щоб привернути увагу народу до неділі, цей день було проголошено святковим на честь воскресіння Христа. У цей день здійснювалися богослужіння, і хоча його вважали днем відпочинку, суботу, як і раніше, продовжували свято шанувати.

*Див. додаток

Торуючи шлях для досягнення власної мети, сатана спонукав юдеїв перед приходом Христа обтяжити суботу найсуворішими вимогами, щоб таким чином перетворити її на непосильний тягар для народу. А потім, майстерно використовуючи хибне уявлення про суботу, ініціатором якого він був, диявол з презирством представив її як юдейську постанову. У той час, як християни загалом продовжували дотримуватися неділі переважно як радісного свята, він спонукав їх на знак ненависті [53] до юдейської релігії перетворити суботу на піст, день смутку та печалі.

На початку IV ст. імператор Костянтин видав указ, що проголошував неділю загальним святковим днем по всій Римській імперії.* День сонця святкували як його піддані язичники, так і християни. Таким чином, політика імператора була спрямована на те, щоб об'єднати суперечливі інтереси християнства і язичництва. Його спонукали до цього єпископи церкви, які, прагнучи слави і влади, розуміли, що святкування єдиного дня полегшить формальне прийняття християнства язичниками, а отже, сприятиме зростанню могутності й слави церкви. Хоча багато побожних християн з часом почали вважати неділю до певної міри святим днем, проте вони продовжували дотримуватися правдивої суботи – святого дня Господнього – і шанували її згідно з четвертою заповіддю.

Та архієпископ на цьому не зупинився. Він твердо вирішив об'єднати весь християнський світ під своїм прапором, виявляючи силу і владу через свого намісника на землі – гордого єпископа, котрий оголосив себе представником Христа. Через наполовину навернених язичників, гордих прелатів та духовенство, що полюбляло світ, він здійснив свій намір. Час від часу збиралися вселенські собори, на які з'їжджалися представники вищого духовенства з усього світу. І майже на кожному з таких соборів встановлена Богом субота щоразу припинювалася більше й більше, у той час як недільний день все більше звеличувався. Врешті-решт язичницьке свято почали вшановувати як божественну постанову, а біблійна субота була проголошена пережитком юдаїзму, а ті, котрі дотримувалися її, підпадали під прокляття.

Великому відступникові вдалося звеличити себе *«над усе, зване Богом чи святощами»* (2 до солунян 2:4). Він наважився змінити ту єдину заповідь Божого Закону, яка найпевнішим чином вказує усім людям на Правдивого, Живого Бога. У четвертій заповіді [54] Бог представлений як Творець неба і землі, таким чином Він відокремлює Себе від усіх

* Див. додаток

фальшивих богів. І на спомин про цю творчу діяльність сьомий день був освячений як день відпочинку для людини. Він був встановлений для того, щоб постійно нагадувати людям про Живого Бога – джерело буття, об'єкт шани та поклоніння. Але сатана намагається примусити людей порушити вірність Богові та виявити непослух до Його Закону. Тому він спрямовує всі свої зусилля проти цієї заповіді, яка вказує на Бога як на Творця.

Сучасні протестанти запевняють, що воскресіння Ісуса в неділю перетворило цей день на християнську суботу. Однак для цього у Слові Божому немає жодної підстави. Ані Христос, ані Його апостоли не виявляли до цього дня подібної шани. Святкування неділі як християнської постанови бере свій початок від «таємниці беззаконня» (2 до солунян 2:7), розвиток якої був помітний вже за днів апостола Павла. Де й коли Господь узаконив цей витвір папства? На якій підставі можуть бути виправдані зміни, не освячені Божим Словом?

У VI ст. папство міцно утвердилося. Місцем перебування його престолу було обрано столицю імперії, і єпископ Риму був проголошений головою усієї Церкви. Язичництво поступилося папству. Дракон віддав звірові *«свою силу, і престола свого, і владу велику»* (Об'явлення 13:2). З цього часу почався період 1260-річного папського переслідування, про який провіщали пророцтва з книги Даниїла та Об'явлення (див. Даниїла 7:25; Об'явлення 13:5-7). * Тепер християни змушені були зробити вибір: або поступитися своїми переконаннями і прийняти папські постанови, або скінчити життя у в'язниці, прийняти смерть від тортур, на вогнищі або від сокири ката. Виконалися слова Ісуса: *«І будуть вас видавати і батьки, і брати, і рідня, і друзі, а декому з вас заподіють і смерть. І за Ім'я Моє будуть усі вас ненавидіти»* (Від Луки 21:16, 17). Віруючі піддавалися нечуваним раніше переслідуванням, [55] і світ перетворився на суцільне поле бою. Протягом століть церква Христа знаходила притулок у неприступних віддалених місцях. Пророк сказав так: *«А жінка втекла на пустиню, де вона мала місце, від Бога для неї вготоване, щоб там годували її тисячу двісті шістьдесят день»* (Об'явлення 12:6).

З приходом до влади римської церкви було покладено початок темному Середньовіччю. В міру зміцнення її влади зростала й темрява. Віру в Христа – правдиву основу – було замінено вірою в папу римського. Замість того, щоб за прощенням гріхів та вічним спасінням звертатися до Сина Божого, народ дивився на папу, священників і

* Див. додаток

прелатів, яких той наділив владою. Людей навчали, що папа є земним посередником між ними та Богом і що ніхто не може прийти до Бога, як тільки через папу; його проголосили намісником Бога, і тому всі люди повинні беззастережно підкорятися йому. Ухилення від його вимог стало достатньою підставою для того, щоб піддати винних жорстоким покаранням. Таким чином, увага народу була відвернута від Бога та звернена на людей – грішних, заблудлих, жорстоких, більше того – на самого князя темряви, котрий через них здійснював свою владу. Гріх був замаскований одягом святості. Коли усувається Слово Боже і людина приписує собі верховенство, тоді слід чекати обману, заблудження та низьких пороків. З піднесенням авторитету людських постанов і традицій виявився духовний занепад, який є наслідком відкинення Закону Божого.

Це були тривожні дні для церкви Христа. Як мало залишилося вірних прапороносців істини! Хоч ще збереглися щирі свідки істини, однак часом здавалося, що заблудження і заботони перемогли, а правдива релігія буде зовсім знищена. В той час, як Євангеліє зникло з поля зору, а форми релігії уже намножувалися, народ знемагав під тягарем суворих вимог і обмежень.

Людей навчали не лише дивитися на папу як на посередника між Богом і людьми, а й покладатися на власні діла як на засіб для прощення гріхів. Тривалі, виснажливі паломництва, покарання, що накладали на покутників, поклоніння «святим» мощам, [56] побудова церков, каплиць та вівтарів, великі грошові пожертвування на церкву – це і ще багато іншого вимагалось від людей, щоб відвернути гнів Божий або заслужити Його прихильність; ніби Бог, подібно до людей, гнівається через дрібниці, або Його можна «задобрити» дарами чи карами, котрі накладалися на грішників, котрі каються!

Незважаючи на те, що беззаконня поширювалося навіть серед верхівки римської церкви, її вплив неухильно зростав. Наприкінці VIII ст. прибічники папи заявили про те, що в перші століття існування церкви римські єпископи вже володіли тією ж духовною владою, яку приписували собі тепер. Для утвердження цих претензій виникла необхідність у авторитетному засобі, і «*батько неправді*» з готовністю підказав їм, як це зробити. Монахи підробили стародавні рукописи. Були знайдені досі невідомі рішення соборів, котрі утверджували абсолютну владу папи з найдавніших часів. І церква, яка відкинула істину, з готовністю прийняла і цей обман.*

*Див. додаток

Нечисленні вірні будівничі, які будували на правдивій основі (див. 1 до коринтян 3:10, 11), були збентежені, коли сміття хибного вчення стало на перешкоді їхній роботі. Подібно до будівничих єрусалимської стіни за днів Неемії деякі були готові сказати: «Ослабла сила носія, а звалищ багато, і ми не зможемо далі будувати мура!» (Неемії 4:4). Знесилені постійною боротьбою, зазнаючи гонінь, наклепів, підступів, і різних труднощів, викликаних сатаною, щоб будь-яким способом перешкодити Божій справі, деякі з вірних будівничих занепали духом; задля спокою, збереження свого життя й майна вони залишили правдиву основу. А інші, не боячись протидії з боку ворогів, безстрашно проголошували: «Не бійтеся перед ними! Згадайте Господа великого та грізного» (Неемії 4:8), вони продовжували звершувати справу; «кожен мав свою зброю при своєму стегні» (Неемії 4:17). «яким є Слово Боже» (До ефесян 6:17).

Той самий дух ненависті та протидії істині керував ворогами Божими в усі віки, [57] тому від слуг Христа в усі віки вимагалася пильність і вірність. Слова Христа, сказані Ним колись до перших учнів, звернені і до Його послідовників останнього часу: «А що вам Я кажу, те всім Я кажу: Пильнуйте!» (Від Марка 13:37).

Здавалось, що темрява посилюється. Поклоніння зображенням зробилося повсюдним. Перед іконами запалювали свічки, до них молилися. Панували абсурдні, безглузді та забобонні звичаї. Забобони настільки заповнили людський розум, що людина, здавалось, зовсім втратила здоровий глузд. Та хіба можна було чекати чогось іншого від людей, котрі прямували шляхом неуцтва й пороку, коли саме духовенство і священики, до яких вони зверталися за порадою були розбещені та зіпсуті?

Папство зробило ще один крок до свого зухвалого звеличення, коли в XI ст. папа Григорій VII проголосив непогрішимість римської церкви. Зокрема, він стверджував, нібито церква ніколи не помилялася і не може помилятися згідно зі Святим Письмом. Однак Біблія не дає підстави для такого твердження. Гордий папа привласнив також право скидати монархів, запевняючи, що жоден його присуд не підлягає зміні, оскільки він володіє винятковим правом змінювати рішення всіх інших правителів.*

Вражаючою ілюстрацією тиранічного характеру цього захисника непогрішимості є його конфлікт з німецьким імператором Генріхом IV. Вищезгаданий монарх наважився не підкоритися папському авторитету,

*Див. додаток

за що був відлучений від церкви та позбавлений трону. Підбурювані папою князі повстали проти Генріха IV. Наляканий їхніми погрозами монарх вирішив примиритися з Римом. У супроводі своєї дружини та вірного слуги він посеред зими перетнув Альпи, щоб упокоритися перед папою. Коли імператор прибув до палацу, де перебував папа Григорій VII, його позбавили почесні та вивели на подвір'я, де в лютий мороз, з непокритою головою і [58] босими ногами, в жалюгідному одязі, він покійно очікував дозволу на побачення з папою. І лише через три дні посту й сповідання гріхів папа, нарешті, пробачив його, але за умови, що імператор у всьому діятиме тільки з його дозволу. Григорій VII святкував перемогу, вихваляючись, що його прямий обов'язок – приборкувати пихатих монархів.

Який різкий контраст між надмірною гордістю цього зарозумілого папи та покорою й лагідністю Христа, Котрий стоїть під дверима людського серця і благає дозволу увійти, щоб принести з Собою прощення й мир! Він навчав Своїх учнів: *«А хто з вас бути першим бажає, нехай буде він вам за раба»* (Від Матвія 20:27).

Наступні століття стали свідками все більшого спотворення істини вченнями, що походили з Риму. Ще перед утвердженням папства теорії язичницьких філософів привертали до себе увагу та справляли великий вплив на церкву. Багато християн, вважаючи себе наверненими, продовжували дотримуватися язичницької філософії і не лише вивчали її самі, а й нав'язували іншим як засіб впливу на язичників. Таким чином до християнського вчення прокралися серйозні заблудження. Головним серед них була віра у природне безсмертя людини та її свідоме існування після смерті. Це вчення стало тим фундаментом, на якому Рим запровадив догмати про заступництво святих і поклоніння діві Марії. Це дало також поштовх до появи такої єресі, як вчення про вічні муки грішників, які не розкалися, котре швидко стало атрибутом папської віри.

Так був підготовлений шлях для запровадження ще однієї вигадки язичництва, котру Рим назвав чистилищем, щоб залякати довірливий та забобонний люд. Згідно з цим заблудженням малося на увазі ніби існує місце мук, куди потрапляють душі, що не заслуговують вічного осудження і [59] де після відповідних покарань за гріхи вони очищуються, щоб потім піти на небо.*

Ще однієї вигадки потребував Рим, щоб страх і пороки своїх прибічників використати для власної вигоди. Це було вчення про відпущення гріхів (індульгенції). Було обіцяно повне прощення гріхів

* Див. додаток

минулих, теперішніх і майбутніх, а також звільнення після смерті від усіх, пов'язаних з цим мук і покарань, були обіцяні тим, хто братиме участь у війнах, які провадив папа для розширення своїх володінь або покаранні його ворогів, знищенні тих, хто наважувався заперечувати верховенство його духовної влади. Людей навчали, що, заплативши гроші церкві, вони звільняються від гріхів, можуть врятувати таким чином душі своїх померлих друзів, які мучаться в пекельному полум'ї. За рахунок цих коштів Рим наповнив свої скарбниці та підтримував пишну розкіш і пороки лицемірних «представників» Того, Хто не мав, де прихилити голови* (див. Від Луки 9:58).

Біблійний обряд Вечері Господньої був витіснений ідолоським жертвоприношенням – месою. Папські священики навчали, що за допомогою безглузлого ритуалу вони перетворюють звичайний хліб і вино на справжні «тіло і кров Христа» (*Cardinal Wiseman, The Real Presence of the Body and Blood of Our Lord Jesus Christ in the Blessed Eucharist, Proved From Scripture, lecture 8, sec. 3, par. 26*). З богохульною зухвалістю вони відкрито заявляли, нібито мають силу Бога, Творця усього сущого. Від християн під загрозою смерті вимагали віри в цю жахливу ересь, яка зневажала Небеса. Багато хто відмовився зробити це і був спалений.*

У XII ст. було запроваджене одне з найстрашніших знарядь папства – інквізиція. Сам князь темряви співпрацював щодо цього питання з представниками папської верховної влади. Сатана і його ангели були присутні на їхніх таємних нарадах, впливаючи на думки цих злих людей, у той час як невидимий ангел Божий записував їхні жахливі постанови та історію усіх їхніх страшних злочинів, яка занадто жахлива і жорстока для людських очей. «Великий Вавилон... п'яний від крові святих» (Об'явлення 17:5, 6). Закатовані тіла мільйонів [60] мучеників волали до Бога про помсту.

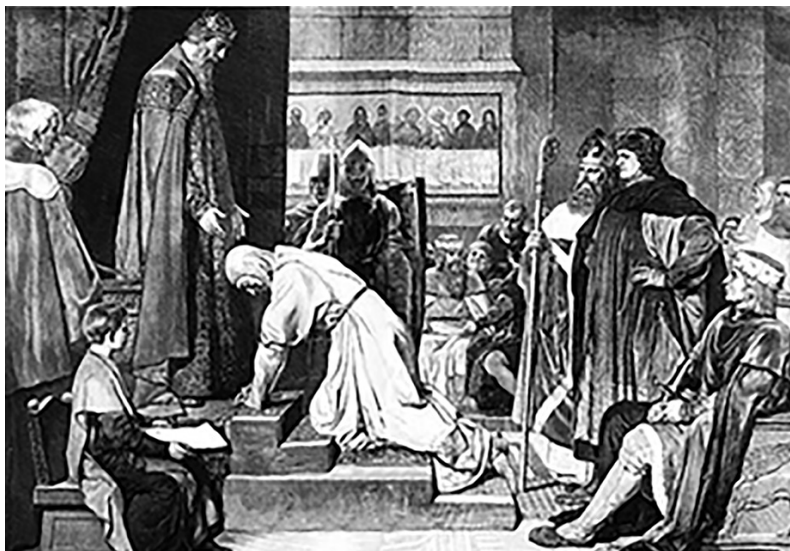
Папство стало деспотом світу. Царі й імператори підкорялися наказам римського папи. Здавалося, що як земна, так і вічна доля кожної людини знаходилася в його руках. Протягом століть повсюдно і без найменшого заперечення приймалися вчення Риму, а з якою великою шанобливістю відправлялися його обряди й дотримувалися свята! Римське духовенство користувалося загальною пошаною та щедрою підтримкою. Ніколи ще римська церква не досягала такої великої честі, могутності й сили, як того часу.

Але «розквіт папства став нічною темрявою для світу» (*J.A. Wylie, The History of Protestantism, b. 1, ch. 4*). Не лише простий народ не знав

*Див. додаток

Святого Письма, а й священники не розумілися в ньому. Як і древні фарисеї, папські вожді ненавиділи світло, яке викривало їхні гріхи. Усунувши Божий Закон як мірило праведності, вони безмежно розширили свою владу та були нестримні в порочному способі життя. Усюди панували обман, користоловство і розпуста. Люди не гребували ніяким злочином, аби досягти багатства і становища. Палаці пап і прелатів перетворилися на вертепи найнижчої розпусти. Деякі папи були винні в таких кричущих злочинах, що світські правителі навіть намагалися усунути цих духовних керівників з їхніх постів як страшних нелюдів, котрих неможливо більше терпіти. Упродовж сотень років Європа не зробила жодного прогресу в галузі науки, мистецтва і цивілізації. Християнство було уражене моральним і духовним паралічем.

Стан світу, що перебував під владою Риму, представляв собою страшне, вражаюче виконання слів пророка Осії: *«Погине народ Мій за те, що не має знання: тому, що знання ти відкинув, відкину й тебе... А тому, що забув ти Закон свого Бога, забуду синів твоїх й Я!»*. *«Нема на землі ані правди, ні милости, ані богопізнання. Клянуть та неправду говорять, і вбивають та крадуть, і чинять перелюб, поставали насильниками, а кров доторкається крові»* (Осії 4:6, 1, 2). Такими були наслідки відкинення Слова Божого.

[61]

РОЗДІЛ 4

ВАЛЬДЕНСИ

СЕРЕД ТЕМРЯВИ, яка оповила землю під час тривалого папського панування, світло істини не могло бути погашене. В кожному сторіччі були свідки Божі – люди, які вірили в Христа як єдиного Посередника між Богом і людиною, котрі дотримувалися Біблії як єдиного мірила в житті і котрі святкували правдивий Божий день – суботу. Наступні покоління ніколи не дізнаються про те, наскільки багато світ завдячує цим людям: їх таврували ганьбою як єретиків, на них зводили клепа, письмові праці приховували, а зміст спотворювали. Однак, незважаючи ні на що, вони залишалися непохитними та від покоління до покоління зберігали чистоту своєї віри як святу спадщину для майбутнього.

Історія Божого народу часів похмурих століть римського панування детально записана на небесах, хоча дуже скупо відображена у людських літописах. Як мало ми можемо прочитати про слуг Божих, хіба що у звинуваченнях їхніх гонителів! Політика Риму полягала у тому, щоб стерти будь-яке розходження з його вченням і постановами. Він намагався знищити усе єретичне – і людей, і їхні твори. Досить було висловити сумнів щодо авторитету папських вчень, і це могло коштувати життя багатому й убогому, знатному й простолюдинові. Рим прагнув також знищити будь-які записи про своє жорстоке ставлення до інакодумців. Папські собори постановили спалити всі книги [62] й документи, що містили такі записи. Перш ніж було винайдено друк, книг було небагато і вони мали незручну форму для зберігання, тому папській владі було неважко здійснити свій намір.

Жодній церкві в межах юрисдикції Риму довгий час не було дозволено насолоджуватися свободою совісті. Як тільки папство прийшло до влади, воно наклало свою руку, щоб знищити всіх, хто відмовлявся визнати його, і поступово всі церкви підкорилися його пануванню.

У Великобританії первісне християнство виникло дуже рано. Євангеліє, прийняте мешканцями цих островів у перші сторіччя на-

шої ери, не було спотворене відступництвом Риму. Переслідування християн язичницькими імператорами, які досягали навіть цих віддалених берегів, були тим єдиним даром, котрий британські церкви отримали від Риму. Багато християн, рятуючись від переслідувань в Англії, знайшли захисток у Шотландії; звідти істина була перенесена до Ірландії, і всюди її приймали з радістю.

Коли сакси завоювали Британію, там запанувало язичництво. Переможці вважали для себе принизливим навчатися будь-чого від своїх невільників-християн, і ті змушені були тікати в гори й непрохідні болота. Однак приховане на певний час світло продовжувало горіти. Через століття воно засяяло в Шотландії так яскраво, що його проміння досягло найвіддаленіших країн. З Ірландії вийшли благочестивий Колумба зі своїми однодумцями; вони зібрали навколо себе розсіяних дітей Божих на самотньому острові Йона та перетворили його на центр своєї місіонерської діяльності. Серед цих євангелістів був один чоловік, який дотримувався біблійної суботи, і через нього ця істина поширилась серед народу. На острові Йона була заснована школа, звідки посилали місіонерів не лише до Шотландії та Англії, а й до Німеччини, Швейцарії і навіть Італії. Однак Рим звернув увагу на Британію і вирішив підкорити її своїй владі. У VI ст. римські місіонери зробили спробу повернути язичників-саксів. [63] Вони були з прихильністю прийняті гордовитими варварами і переконали багато тисяч саксонців прийняти римську віру. В міру розвитку своєї діяльності папські вожді та навернені ними сакси стикалися з послідовниками первісного християнства. Яка ж різниця була між ними! Християни були простими й скромними, їхній характер, вчення та звичаї були сформовані на основі Святого Письма, у той час як їхні супротивники були забобонні горді, зарозумілі, сповнені папської зарозумілості й пихи. Посланці Риму вимагали, щоб ці християнські церкви визнали верховну владу папи. Британці лагідно відповіли, що вони бажають любити всіх людей, але папі не дано права панувати над церквою, і тому вони можуть підкорятися йому лише тією мірою, якою підкоряються кожному послідовникові Христа. Неодноразово робилися спроби примусити їх підкоритися Римові, але ці скромні християни, вражені гордовитістю римських посланців, мужньо стояли на своєму і відповідали, що не знають іншого володаря, крім Христа. Тоді й виявився справжній дух папства. Римський посланець відповів так: «Якщо ви не бажаєте прийняти братів, котрі принесли вам мир, тоді

ви приймете ворогів, котрі принесуть вам війну. Якщо ви не об'єднаєтеся з нами, щоб вказати саксам на шлях життя, тоді ви приймете від них удар смерті» (*J. H. Merle D'Aubigne, History of the Reformation of the Sixteenth Century, b. 17, ch. 2*). І ці погрози не були даремними. Проти свідків біблійної віри були застосовані насильство, кровопролиття, змови і обман, доки церкви Британії не були знищені або змушені підкоритися авторитету папи.

В країнах, що залишалися за межами римського панування, протягом багатьох століть існували громади християн, котрих зовсім не торкнулась папська зіпсутість. Вони були оточені язичниками і, звичайно, з часом потрапили під вплив їхніх заблуджень, однак продовжували вважати Біблію єдиним мірилом віри та дотримуватися багатьох її істин. Ці християни вірили в незмінність Закону Божого і святкували суботу згідно з четвертою заповіддю. Такі церкви існували, наприклад, у Центральній Африці та серед вірмен Азії.

[64] Однак серед тих, хто чинив найрішучіший опір папській владі, перше місце посідають вальденси. Саме в тій країні, де папство утвердило свій престол з його обманом та розпустою, виник наймогутніший опір неправді та заблудженню. Протягом століть церкви у П'ємонті зберігали свою незалежність, але настав час, коли Рим почав вимагати від них покори. Після безрезультатної боротьби з римською тиранією керівники цих церков неохоче визнали ту владу, перед котрою, здавалося, схилився увесь світ. Проте знайшлися люди, які відмовилися підкоритися авторитету папи й прелатів. Вони були сповнені рішучості зберігати вірність Богові, а також чистоту й простоту своєї віри. Відбулося розділення. Прихильники стародавньої віри розсіялися: одні, залишивши рідні Альпи, піднесли знамено правди в інших країнах, інші подались до віддалених гірських долин та ущелин і там продовжували вільно служити Богові.

Віра, яку протягом багатьох століть зберігали й поширювали вальденські християни, різко відрізнялася від фальшивого вчення Риму – їхні релігійні переконання були засновані на писаному Слові Божому, правдивій основі християнства. Але ці скромні селяни у своїх похмурих сховищах, відрізані від світу і приречені на важку щоденну працю серед своїх отар і виноградників, прийшли до розуміння істини, котра так різко відрізнялася від догм та ересі церкви-відступниці. Вони не були винахідниками нової віри. Ні! Свої релігійні погляди вони отримали у спадщину від батьків. Вони змагалися за

віру апостольської церкви, *«за віру, раз дану святим»* (Юди 3). «Церква в пустелі», – а не горда ієрархія, що зацарювала у величній столиці світу, – була правдивою церквою Христа, що берегла скарби істини, доручені Богом Його народові, щоб передати їх світові.

[65] Однією з головних причин відокремлення правдивої церкви від Риму була його ненависть до біблійної суботи. Згідно з пророцтвом папська влада кинула істину на землю. Закон Божий був скинутий і потоптаний, у той час, як людські традиції та звичаї – звеличені й піднесені. Церкви, що перебували під папським пануванням, із самого початку були змушені шанувати неділю як святий день. Серед пануючого заблудження та забобонів багато людей, навіть з числа правдивого народу Божого, настільки були спантеличені, що, святкуючи суботу, не працювали і в неділю. Але це не задовольняло папську владу. Вона вимагала дотримуватися тільки одного дня – неділі, а в суботу примушували людей працювати, і найрішуче забороняла шанувати цей день. Лише у вигнанні, далеко від влади Риму, діти Божі могли спокійно виконувати Закон Божий.*

Вальденси одними з перших серед народів Європи зробили переклад Святого Письма.* За сотні років до початку Реформації вони вже мали Біблію в рукописах на рідній мові. Завдяки цьому вони зберегли неспотворену істину і водночас викликали до себе особливу ненависть та переслідування. Вальденси оголосили римську церкву зображенням в Об'явленні Вавилоном, який відпав. Ризикуючи власним життям, вони протистояли його згубному впливові. Хоча під тиском тривалих переслідувань деякі поступилися своїми переконаннями, поступово жертвуючи головними принципами істини, інші продовжували мужньо відстоювати її. Протягом усіх віків темряви та відступництва залишалися вальденси, які відмовлялися визнавати верховний авторитет Риму, відкинули поклоніння іконам як ідолослужіння та святкували біблійну суботу. В умовах найжорстокіших переслідувань вони зберегли свою віру. Зранені савойськими списками, спалювані на римських вогнищах, вони непохитно відстоювали Слово Боже і Божу честь.

За неприступними вершинами гір, які протягом усіх століть були місцем сховища для пригноблених і переслідуваних, вальденси [66] знайшли для себе притулок. Там, в темряві Середньовіччя, продовжувало яскраво сяяти світло правди. Там протягом цілого тисячоліття свідки правди зберігали древню віру.

*Див. додаток

Для Свого народу Бог приготував надзвичайно величну святиню, відповідну тим великим істинам, які були йому доручені. Для цих вірних вигнанців гори стали символом незмінної праведності Єгови. Показуючи своїм дітям їхні вершини, що в незмінній величі височіли над ними, вони розповідали про Того, Котрий ніколи не змінюється, в Кому немає переміни чи тіні відміни, Чие Слово таке ж непохитне, як і віковічні пагорби. Бог створив гори й утвердив їх, лише рука Безмежної Сили здатна зрушити їх з місця. Так само Він встановив Свій Закон – підвалину Божого правління як на небі, так і на землі. Людська рука здатна відібрати життя у свого ближнього, але подібно до того, як вона не може зрушити гори з їхньої основи і кинути їх у море, так само вона не здатна змінити жодної постанови закону Єгови, стерти навіть одну з Його обітниць, даних тим, хто виконуватиме Божу волю. У Своїй непохитній вірності Його Закону слуги Божі повинні бути такими ж непорушними, як віковічні гори.

Гори, оточені тихими долинами, були постійним свідченням пілігримам про Божу творчу силу і запевняли їх про Його турботу та захист. Ці пілігрими навчилися любити мовчазні символи присутності Єгови. Вальденси не нарікали на труднощі, що випали на їхню долю, і ніколи не почували себе самотніми серед безлюдних гірських вершин. Вони були вдячні Богові за це пристановище, де знайшли спокій і захист від людської жорстокості. Вони раділи, що можуть вільно служити Йому. Часто переслідувані ворогами вальденси знаходили надійний захист за стінами цих величних гір. З багатьох гірських вершин лунали гімни хвали Богові, і римські воїни були неспроможні примусити змовкнути їхній вдячний спів.

[67] Якою чистою, простою й полум'яною була побожність цих послідовників Христа! Вони дорожили принципами істини більше, аніж будинками, землею, друзями, рідними і навіть власним життям. Вальденси щиро прагнули закарбувати ці принципи в серцях підростаючого покоління. З раннього дитинства дітей навчали свято виконувати постанови Закону Божого і Святого Письма. Рукописних Біблій було небагато, тому її дорогоцінні слова вивчали напам'ять. Багато вальденсів знали цілі розділи зі Старого й Нового Заповітів. Роздумування про Бога пов'язувалися з величними пейзажами природи та скромними благословеннями щоденного життя. Маленькі діти навчалися з вдячністю ставитися до Бога як до Подателя усякого добра й милості.

Батьки, при всій своїй ніжності та прихильності до дітей, були достатньо мудрими, щоб не привчати їх потурати своїм бажанням, та привчали їх до самозречення. На них чекало життя, сповнене випробувань і труднощів, а можливо, і мученицька смерть. Від дитинства їх вчили долати труднощі, бути дисциплінованими, і водночас самостійно мислити і діяти. З раннього віку в них формували почуття відповідальності, виробляли звичку бути обережними в розмові та розуміти мудрість мовчання. Одне необережне слово, що зірвалося з уст в присутності ворога, могло коштувати життя не лише тому, хто його сказав, а й сотням його братів; бо подібно до того, як вовки переслідують здобич, так і вороги правди переслідували тих, хто наважувався претендувати на свободу віросповідання.

Задля істини вальденси пожертвували своїм земним добробутом, з наполегливістю і терпінням вони здобували свій хліб. Кожний клаптик орної землі серед гір був старанно оброблений, рівнини і менш родючі схили гір приносили щедрий врожай. Економія і суворе самозречення становили частину виховання, яке діти отримували як єдину спадщину. Вони були навчені дивитися на життя, як на призначену Богом школу, де усі їхні потреби могли бути задоволені тільки їхньою власною працею, передбачливістю, турботою та вірою. Такий спосіб життя був важким і навіть стомлюючим, [68] проте благотворним; він був саме тією школою, якої потребує грішна людина і яку Бог призначив для її виховання і розвитку. Хоча молодь привчали до важкої праці й труднощів, однак її розумовому розвитку приділялася належна увага. Підлітків навчали, що усі їхні здібності належать Богові і вони повинні вдосконалюватись і розвивати свої таланти для служіння Йому.

Вальденські церкви своєю чистотою і простотою нагадували Церкву апостольських часів. Відкидаючи верховенство авторитету папи і прелатів, вони послуговувались Біблією як єдиним, найвищим, авторитетом, який не помиляється; їхні проповідники, на противагу зарозумілим священикам Риму, наслідували приклад свого Вчителя, Котрий *«прийшов не на те, щоб служили Йому, а щоб послужити»* (Від Матвія 20:28). Вони пасли отару Божу, направляючи її на зелені пасовища, до живих джерел Його Святого Слова. Перебуваючи валеко від пам'ятників світської величі й зарозумілості народ збирався не в розкішних храмах і величних соборах, але під тінню скель, в долинах Альп, а під час небезпеки – в якійсь скелястій ущелині, щоб там почути

слова правди від слуг Христа. Духовні пастори не лише проповідували Євангеліє, а й відвідували хворих, навчали дітей, допомагали тим, хто помилявся, намагалися вирішити всі суперечки і досягти загальної згоди і братської любові. Мирного часу вони жили завдяки добровільним пожертвуванням народу, але подібно до Павла, який володів ремеслом виготовлення наметів, кожний опановував якесь ремесло, щоб в разі потреби заробляти собі на прожиття.

Духовні пастори навчали молодь. Звичайно, увага приділялася і загальноосвітнім предметам, однак вивчення Біблії було на першому місці. *Євангеліє від Матвія та від Івана*, а також багато послань вивчалися напам'ять. Вони також переписували Святе Письмо. Деякі рукописи охоплювали цілу Біблію, інші вміщали лише стислі вибірки, до яких подавалися прості тлумачення текстів, які було легко зрозуміти, складені тими, хто мав здібність пояснювати Божественні істини. Саме таким чином побачили світ скарби істини, так довго [69] приховувані тими, хто намагався піднести себе вище Бога.

Завдяки терплячій, невтомній праці, часом в темних печерах землі, при світлі смолоскипів, текст за текстом, розділ за розділом, переписувалося усе Святе Письмо. І в міру просування цієї праці відкривалася Божа воля, сяючи, наче чисте золото. У світлі перенесених задля неї випробувань, для тих, котрі брали участь у цій праці, вона сяяла яскравіше, зрозуміліше. Небесні ангели оточували цих вірних працівників.

Незважаючи на всі зусилля сатани, спрямовані на те, щоб через папських прелатів поховати Слово Боже під сміттям заблуджень, єресі й забобонів, воно чудом збереглося без спотворень протягом усіх століть темного Середньовіччя. Це відбувалося тому, що воно мало на собі не людську печатку, а Божу. Люди невтомно намагалися затьмарити ясний і простий зміст Святого Письма, внести суперечності до його свідощів, але, подібно до ковчегу на велетенських хвилях морської глибини, Слово Боже витримує усі бурі, які загрожують знищити його. Подібно до того, як копальня приховує в собі багаті жили золота й срібла, а кожний бажаючий знайти дорогоцінні поклади мусить копати землю, так і Святе Письмо містить скарби істини, що відкриваються лише старанним, скромним людям, які шукають їх з молитвою. Бог призначив, щоб Біблія стала підручником для усього людства – в дитинстві, молодості й похилому віці, щоб люди досліджували її протягом усього свого життя. Бог дав Своє Слово

людям як одкровення про Себе. Кожна нова істина більш глибоко розкриває характер її Автора. Дослідження Писань – Божественний засіб, покликаний ще тісніше з'єднати людину з її Творцем і дати більш повне розуміння Його волі. Біблія – це посередник у спілкуванні між Богом і людиною.

Хоча вальденси знали, що *«початок премудрості – страх перед Господом»* (Псалом 111:10), але вони також розуміли важливість спілкування зі світом, необхідність людських знань [70] та активної діяльності, котра розширить їх кругозір та сприятиме загостренню сприйняття. Деякі юнаки, котрі закінчили навчання в гірських школах, були післані до навчальних закладів Франції та Італії, де перед ними відкривалися ширші, аніж у рідних Альпах, горизонти для розумового й духовного навчання. У цьому випадку на юнаків чекали спокуси: вони бачили пороки, стикалися з підступними агентами сатани, які намагалися нав'язати їм найбільш витончені ересі та найнебезпечніші заблудження. Але вони отримали в дитинстві таке виховання, яке підготувало їх до всього цього.

У навчальних закладах, де ці юнаки здобували освіту, вони не повинні були мати ні з ким близьких стосунків. У складках свого одягу вони носили добре заховані рукописи Святого Письма. Вони носили з собою ці плоди праці довгих місяців і років, і коли могли це зробити, не викликаючи підозри, вони обережно клали окремі рукописи на шляху тих, чиї серця, здавалося, були відкриті для прийняття правди. З колін матері юнаки-вальденси були виховані в такому дусі, вони глибоко розуміли свій обов'язок і вірно виконували його. Таким чином багато студентів цих навчальних закладів були навернені до правдивої віри, і часто принципи істини поширювалися по всій школі. Папські післанці навіть при найретельнішому дослідженні не могли виявити першоджерела «еретичного вчення», як вони його називали.

Дух Христа – це дух місіонерства. Найпершим спонуканням відновленого серця є бажання привести й інших до Спасителя. Такий самий дух мали і християни-вальденси. Вони усвідомлювали, що Бог вимагає від них більше, ніж тільки зберегти у своїх церквах істину в чистоті; на них покладено урочисту відповідальність дати це Світло тим, хто перебуває в темряві. Могутньою силою Божого Слова вони намагалися розірвати кайдани псевдовчення та обману, покладені Римом на людей. Служителі-вальденси були виховані як місіонери, і від усіх, хто бажав стати працівником на ниві Божій, перш за все

вимагалось набути досвіду роботи євангеліста. Перш ніж стати церковним служителем у себе на батьківщині, кожний [71] працівник повинен був попрацювати три роки на тому чи іншому місіонерському полі. Це служіння, що від самого початку вимагало самовідданості й жертвності, було відповідним вступом до пасторського життя, особливо у ті важкі часи. Молоді люди, на котрих покладали руки для святої праці, бачили перед собою не перспективи земного добробуту й слави, а життя, сповнене важкої праці, небезпек, а можливо, і мученицьку смерть. Ці місіонери йшли вдвох, точно так, як Ісус посилав Своїх учнів. Зазвичай кожного молодого чоловіка супроводжував досвідчений старший товариш, якому молодший повинен був коритися як своєму керівникові, а також виконувати його доручення, в той час як старший зі свого боку повинен був наставляти молодшого, та піклуватися про нього. Ці співпрацівники не завжди були разом, але часто зустрічалися для молитви і поради, підкріплюючи таким чином одне одного у вірі.

Якщо б вісники Божі, котрих посилали на цю роботу, розповідали про мету своєї місії, то їх очікувала б поразка, тому вони старанно приховували свій справжній намір. Кожний служитель знав якесь ремесло і виконував свою роботу під виглядом світських занять. Нерідко вони мандрували як торговці різними галантерейними й мануфактурними виробами. «Вони продавали шовкові нитки, ювелірні прикраси та інші предмети, які за тих часів не завжди можна було придбати, хіба що на віддалених великих ринках. Завдяки цьому вони могли відвідувати такі місця, звідкіля їх як місіонерів вигнали б» (*Wylie, b. 1, ch. 7*). Займаючись цією справою, їхні серця завжди підносилися в молитві до Бога, щоб Він дав їм мудрість відкрити людям набагато цінніший скарб, аніж золото чи дорогоцінні камені. Вони потай носили при собі рукописні копії Біблії, частинами або навіть цілком, і, де лише випадала нагода, звертали увагу своїх покупців на ці рукописи. Часто це викликало таке зацікавлення Божим Словом, що місіонери радо залишали окремі частини Святого Письма тим, хто прагнув їх мати.

Праця цих вісників почалася на рівнинах і в долинах біля підніжжя рідних гір, а потім поширилася далеко за їхні межі. Босоніж, в грубому, сивому від дорожнього пилу одязі мандрівників, подібно до їхнього Учителя, [72] вони переходили великими містами і проникали у найвіддаленіші краї. І всюди вони розсівали дорогоцінне насіння. На

їхньому шляху утворювалися церкви, і кров мучеників засвідчувала істину. День Господній відкриє багате жниво душ, зібране працею цих вірних мужів. Тихо й непомітно Слово Боже прокладає собі дорогу через християнський світ і всюди зустрічало щиру прихильність в оселях і серцях людей.

Для вальденсів Святе Письмо було не просто літописом взаємовідносин між Богом і людьми в минулому, який водночас вказував на їхню відповідальність і обов'язок у теперішній час, а й відкриттям про небезпеки і майбутню славу. Вони вірили в близький кінець усього і, досліджуючи Біблію з молитвою й сльозами, усе глибше проймалися її дорогоцінними повчаннями та усвідомлювали свій обов'язок розповісти й іншим про її істини спасіння. Вони цілком розуміли План спасіння, ясно викладений на священних сторінках, і знаходили потіху, надію й мир у вірі в Ісуса. Коли світло освічувало їхній розум і серце сповнялося радістю, вони палали бажанням пролити промені цього світла і на тих, хто перебував у темряві папських заблуджень.

Вони бачили, як багато людей, перебуваючи під владою папи і священників, даремно намагалися отримати прощення гріхів, катуючи своє тіло. Навчені покладатися в питаннях спасіння на свої добрі вчинки, ці люди дивилися тільки на себе. Вони роздумували над своїм гріховним станом, жахалися гніву Божого, мучили свою душу й тіло, але не знаходили полегшення. Ось як щирі душі були обплутані доктринами Риму. Тисячі людей залишали друзів та рідних і проводили своє життя у монастирських келіях. Тисячі людей даремно намагалися заспокоїти своє сумління за допомогою нескінченних постів і жорстоких самобичувань, нічних пильнувань на холодній вогкій кам'яній підлозі своїх похмурих осель, довгих паломництв, принизливих епітимій і страшних тортур. Багато хто, пригнічені свідомістю своєї гріховності, переслідувані страхом перед гнівом [73] Божої помсти, до такої міри виснажували себе, що нарешті їхнє знесилене тіло не витримувало цих мук, і вони без жодного променя світла й надії сходили до могили.

Вальденси палко прагнули принести цим змученим душам хліб життя, відкрити їм вістку миру, що містилася в обітницях Божих, та вказати на Христа як на єдину Надію спасіння. Вчення про те, що добрі вчинки можуть відкупити грішника за порушення Божого Закону, вони вважали оманною. Покладання надії на людські заслуги закриває від грішника безмежну любов Христа. Ісус помер як жертва

задля людини, бо грішне людство нічим не може похвалитися перед Богом. Заслуги розп'ятого і воскреслого Спасителя – ось основа християнської віри. Залежність душі від Христа та її зв'язок з Ним є таким же реальним, як зв'язок кінцівки з тілом, а зв'язок людини з Богом повинен бути тісним і міцним, як зв'язок гілки з виноградною лозою.

Вчення пап і священників примушували людей вважати характер Божий і навіть характер Христа суворим, похмурим і відштовхуючим. Спаситель був представлений таким ворожим до людини, яка впала в гріх, що було необхідне заступництво священників і святих. Тому люди, розум котрих був освячений Словом Божим, щиро бажали вказати цим душам на Ісуса як на милосердного, люблячого Спасителя, Який з розкритими обіймами запрошує всіх прийти до Нього з їхнім гріховним тягарем, турботами і втомою. Вони палко бажали усунути створені сатаною перешкоди, споруджені ним для того, щоб люди не бачили обітниць і не звертались безпосередньо до Бога, щоб розкаятися в своїх гріхах та отримати прощення і мир.

З якою щирістю й серйозністю місіонер-вальденс розгортав перед допитливими слухачами дорогоцінні істини Євангелія! З якою передбачливістю та турботою він видобував старанно переписані частини Святого Письма! Це було для нього величезною радістю – дати надію щирій душі, котра кається та визнає свої гріхи, але яка досі бачила в Господі тільки месника, Який лише бажає звершити суд. З тремтливими вустами, зі сльозами на очах, часто стоячи на колінах, він відкривав своїм слухачам [74] дорогоцінні обітници, які є єдиною надією грішника. Так світло правди проникало до багатьох затьмарених гріхом душ, розганяючи темні хмари, і Сонце Праведності освітлювало серця своїми цілющими променями. Неодноразово на прохання слухачів деякі місця Святого Письма перечитувалися по кілька разів, доки, нарешті, вони не переконувалися в тому, що це саме так. Особливо часто люди просили повторити такі слова: *«Кров Ісуса Христа, Його Сина, очищує нас від усякого гріха» (1 Івана 1:7), «І як Мойсей підніс мідного змія в пустині, так мусить піднесений бути й Син Людський, щоб кожен, хто вірує в Нього, мав вічне життя» (Від Івана 3:14, 15).*

Таким чином перед багатьма відкрився обман Риму. Вони переконалися, яким безглуздом є заступництво людей або ангелів за грішника. Коли правдиве світло освічувало їхній розум, вони з радістю вигукували: *«Христос – мій Священик; Його кров – моя жертва; Його вівтар – моя сповідальня».* Вони повністю покладалися на заслуги Ісуса, повторюючи

слова: «Догодити ж без віри не можна» (До євреїв 11:6). «Нема іншого Ймення, даного людям, що ним би спаслися ми мали» (Дії 4:12).

Для деяких нещасних, переповнених сумнівами душ, любов Спасителя здавалася надто неосяжною, щоб її можна було відразу зрозуміти. Це відкриття приносило їм таке величезне полегшення, стільки світла зливало над ними, що їм здавалося, ніби вони потрапили на небо. Вони з дитячою довірливістю вручали своє життя в руки Христа, і їхні ноги утверджувалися на Скелі Спасіння. Вони більше не мали страху перед смертю. Тепер вони навіть бажали бути ув'язненими або спаленими, якщо тільки цим могли прославити ім'я свого Викупителя.

Таким чином, Слово Боже потай читалось і проповідувалось: іноді лише одній-єдиній душі, а часом невеликій групі людей, які шукали світла і правди. Так, бувало, минала ціла ніч. Здивування й захоплення людей було таким великим, що вісник благодаті час-від-часу був змушений зупиняти читання, щоб присутні могли збагнути вістку спасіння. [75] Часто можна було почути такі запитання: «Чи справді Бог прийме **мою** жертву? Чи змилосердиться Він наді **мною**? Чи простить **мене**?» І у відповідь звучали слова: «*Прийдіть до Мене, усі струджені та обтяжені, і Я вас заспокою!*» (Від Матвія 11:28).

Обітниці сприймалися вірою, і люди радісно вигукували: «Не треба більше паломництв, не потрібно виснажливих мандрівок до святих гробниць. Я можу прийти до Христа таким, як є, грішним, нечистим, і Він не відкине молитви розкаяння!» – «Прощаються тобі гріхи твої» – «Мої, навіть мої гріхи будуть прощені!» – шепотіли бліді вуста грішника, котрий каявся.

Потік святої радості наповнював серця цих людей, а Ім'я Ісуса звеличували і прославляли. Ці щасливі душі поверталися додому, щоб й іншим принести одержане світло, і як тільки могли, вони розповідали про пережитий ними досвід, про те, як знайшли правдиву, живу Дорогу. В словах Святого Письма була дивна, особлива сила, яка безпосередньо зверталася до тих, чие серце прагнуло правди. Це був голос Божий, що переконував слухачів.

Вісник правди далі продовжував свій шлях, а його скромна зовнішність, щирість, серйозність і палка ревність ще довгий час слугували темою до обговорення. В багатьох випадках його слухачі не розпитували, звідки він прийшов і куди йде. На початку розмови вони були настільки сповнені спочатку подиву, а потім вдячності й радості, що забували запитати його про це. Коли ж його настійно

запрошували завітати до їхнього дому, він відповідав, що мусить поспішати до інших заблудлих овець отари. «А може, це був ангел з неба?» – запитували вони потім, перебуваючи під враженням.

У багатьох випадках вони вже ніколи більше не зустрічали цього вісника, який посіяв у їхніх серцях насіння правди. Він прямував до інших країв або ж його життя закінчувалося у невідомій в'язниці, а можливо, його вбивали на тому місці, де він свідчив про істину. [76] Але слова, залишені ним, не могли бути знищені. Вони здійснювали свою роботу в серцях людей, і тільки день суду повністю відкрити благословенні наслідки цієї праці.

Місіонери-вальденси втручалися до царства сатани, тому сили темряви з великою пильністю і завзятістю охороняли свої кордони. Князь темряви стежив за кожною спробою поширювати істину, нагнітав почуття страху в своїх агентів про безпеку їхньої території. Папські керівники вбачали ознаку лиха для своєї справи у праці цих скромних проповідників. Якщо світло правди вільно сяятиме, воно розжене важкі хмари заблудження, що тяжіли над народом, а це спрямує розум людей лише до єдиного Бога, і врешті-решт, приведе до падіння верховної влади Риму.

Саме існування цього народу, який зберігав віру стародавньої церкви, стало постійним свідченням про відступництво Риму, і це було причиною найлютішої ненависті й утисків, їхню відмову зректися Святого Письма Рим розцінював як образу, якої більше не міг терпіти. І Рим вирішив стерти їх з лиця землі. Почались найжахливіші хрестові походи проти народу Божого, який жив у горах. Всюди їх переслідували інквізитори, і часто повторювалася стародавня сцена вбивства Каїном невинного Авеля.

Їхні родючі ниви постійно спустошували; їхні невеликі житла та місця для богослужінь руйнували, і там, де колись були квітучі лани і стояли оселі мирного, працьовитого народу, залишалася пустеля. Як хижий звір, скуштувавши крові, розлючується ще більше, так ще більше розпалювалася лють папистів при вигляді страждань своїх жертв. Багатьох з цих свідків, які відстоювали чистоту віри, переслідували всюди: у рідних горах, вистежували їх і в долинах, де вони переховувалися в непроглядних лісах і ущелинах скель.

Нічого осудливого неможливо було знайти у моральному житті цього поставленого поза законом народу. Навіть їхні вороги визнавали, що це мирні, спокійні, побожні люди, їхній найбільший злочин

полягав у тому, що вони не бажали поклонятися Богові таким чином, як вимагав папа. [77] І за цей злочин їх піддавали такому приниженню, ганьбі й тортурам, на які тільки були здатні диявол і люди.

Ніякого звинувачення неможливо було знайти проти морального життя цього класу людей, до якого усі ставилися презирливо. Навіть їхні вороги заявляли, що це вірні, спокійні, благочестиві люди. Їхній «найбільший злочин» полягав у тому, що вони не хотіли служити Богові так, як цього вимагав папа. І за цей «злочин» вони зазнавали усіляких принижень, образ та тортур, які тільки могли бути винайдені дияволом та людьми.

Настав час, коли Рим вирішив знищити цю ненависну секту, і папа видав буллу, яка засуджувала вальденсів на смерть як єретиків.* Їх не засудили як ледарів, шахраїв або ворохобних людей, але оголосили, що вони мають вигляд побожності й святості, чим зводять «овець правдивої пастви». Тому папа видав указ, «щоб ця підступна й ганебна секта зловмисників» у разі «непокори була розчавлена, як гніздо отруйних гадюк» (Wylie, b. 16, ch. 1). Чи думав цей зарозумілий володар про те, що йому ще доведеться зустрітися з цими словами? Чи знав він про те, що його слова записані до небесних книг, щоб свідчити проти нього у день суду? *«Що тільки вчинили ви одному з найменших братів Моїх цих, – сказав Ісус, – те Мені ви вчинили»* (Від Матвія 25:40).

Ця булла закликала усіх членів церкви приєднатися до хрестових походів проти єретиків. І для заохочення до цієї страшної справи вона «звільняла учасників цих походів від усіх кар і штрафів, що накладалися церквою, загальних і поодиноких; звільняла від клятв, будь-коли даних; узаконювала їхнє право на будь-яку власність, незаконно здобуту, та обіцяла прощення усіх гріхів тим, хто вб'є хоча б одного єретика. Папський указ анулював усі угоди з вальденсами; примушував їхніх домашніх залишити їх; ніхто не мав права надавати їм якусь допомогу і кожний бажаючий міг захопити їхнє майно». (Там саме). Цей документ красномовно свідчить про підступний, хитрий дух його справжнього автора. В ньому чуємо не голос Христа, а ревіння дракона.

Папські керівники не погоджували свій характер з еталоном – Законом Божим, але самі створили мірило, що підходило їм, та вирішили примусити всіх підкоритися йому, бо такою була воля Риму. Відбувалися страхітливі трагедії. Розпусні та порочні священики й прелати

*Див. додаток

виконували роботу сатани, [78] їхні серця не знали милосердя. Той самий дух, який розп'яв Христа й убивав апостолів, який свого часу керував кровожерливим Нероном, працював і зараз, щоб викорінити на землі тих, котрих полюбив Бог.

Народ Божий протягом довгих століть з терпінням і вірністю, що прославляли їхнього Викупителя, зносили утиски й переслідування. Усупереч хрестовим походам і жорстокому кровопролиттю, жертвами яких вони стали, вальденси продовжували посилати своїх вісників для поширення дорогоцінної істини. Їх переслідували до смерті, однак їхня кров зрошувала посіяне насіння, і воно приносило свої плоди. Так протягом цілих століть до народження Лютера вальденси свідчили про Бога. Розпорошені у багатьох країнах, вони засівали насіння Реформації, яка розпочалася за днів Уїкліфа, набула широкого розмаху за життя Лютера і буде поширюватися до кінця часу тими, котрі згодні усе перенести *«за Слово Боже і за свідчення Ісуса Христа»* (Об'явлення 1:9).

РОЗДІЛ 5

ДЖОН УІКЛІФ

До ПОЧАТКУ Реформації у світі збереглося дуже мало екземплярів Біблії, але Бог не допустив, щоб Його Слово було повністю знищене. Істини Божого Слова не повинні бути прихованими назавжди. Господь так само легко може звільнити з кайданів слова життя, як колись Він відчинив двері в'язниці та мідні залізні брами, щоб випустити на свободу Своїх служителів. У різних країнах Європи Святий Дух спонукав мужів шукати правду як захований скарб. Завдяки Божому Провидінню вони звернулися до Святого Письма та з величезною зацікавленістю досліджували його священні сторінки, за будь-яку ціну бажаючи прийняти світло істини. І хоча вони не все чітко розуміли, однак багато забутих істин було відновлено. Як післані Богом вісники вони виступили вперед, щоб розбити кайдани заблудження й забобонів, закликаючи інших, які так довго перебували в рабстві омани, піднятися на захист своєї свободи.

Протягом довгих століть Боже Слово, ще не перекладене мовами різних народів, було доступне лише для високоосвічених людей; і тільки вальденси мали Святе Письмо рідною мовою. Однак прийшов час перекласти Писання і дати їх простим людям в різних країнах, причому їхньою рідною мовою. Час півночі для світу минув. Закінчувалися години темряви, і в багатьох країнах з'явилися проблиски світанку.

[80] У XIV ст. в Англії зійшла «ранкова зоря Реформації», її вісником не лише для Англії, а й для усього християнського світу став Джон Уїкліф. Він кинув протест проти Риму, і йому не судилося замовкнути. Його виступ започаткував боротьбу, яка привела до звільнення не лише окремих людей, а й церков і цілих народів.

Уїкліф отримав гуманітарну освіту, і для нього страх Господній був початком мудрості. У коледжі він вирізнявся ревною побожністю, видатними здібностями та ґрунтовними знаннями. У нестримному прагненні до знань він намагався опанувати всіма галузями науки. Уїкліф вивчав схоластичну філософію, канони церкви, громадянське

право, особливо те, що стосувалося його батьківщини. У наступній діяльності реформатора отримана освіта відіграла значну роль. Глибоке знання теоретичної філософії того часу допомогло Уїкліфові викрити її заблудження, а вивчення громадянського і церковного права підготувало до великої боротьби за громадянську та релігійну свободу. Вміло користуючись зброєю Божого Слова, він мав глибоке пізнання гуманітарних наук, добре вивчив прийоми вчених диспутів. Геніальність і широта знань Уїкліфа викликали повагу не лише друзів, а й ворогів. Його прихильники пишалися своїм провідником, котрий посів таке видатне становище серед найвидатніших мужів нації, а вороги не наважувалися висловити свою зневагу до Реформації, щоб не виявити своє невігластво та слабкість.

Ще в студентські роки Уїкліф почав досліджувати Святе Письмо. У той час Біблія існувала лише стародавніми мовами, і тільки вчені люди могли відшукати шлях до джерела істини, яке залишалося таємницею для неосвічених. Таким чином готувався шлях до майбутньої праці Уїкліфа як реформатора. [81] Вчені мужі, досліджуючи Боже Слово, знайшли в ньому велику відкриту істину про вільну Божу благодать. Вони викладали це вчення, поширюючи знання про істину та заохочуючи інших звертатися до живого Божого Слова.

Коли Уїкліф звернув увагу на Святе Письмо, він узявся за його дослідження з тією ґрунтовністю, яка дала йому змогу успішно оволодіти науками. До цього часу він постійно відчував нездоланне прагнення до знань і його не могли задовольнити ані схоластичні дослідження, ані церковні науки. В Божому Слові він нарешті знайшов те, що так довго шукав. Уїкліф побачив там розгорнутий План спасіння і Христа як єдиного Заступника людей. Тому реформатор усього себе віддав на служіння Христові, твердо вирішивши проповідувати істини, які відкрилися йому.

Як і наступні реформатори, Уїкліф на початку своєї діяльності не міг передбачити її наслідків. Він не мав на меті протидіяти Римові. Але відданість істині не могла не привести його до зіткнення з псевдовченням. Чим глибше він бачив заблудження папства, тим полум'яніше проповідував біблійні істини. Уїкліф бачив, що Рим відступив від Божого Слова задля людських переказів; він безстрашно звинуватив духовенство в тому, що воно відкинуло Святе Письмо, та вимагав повернути Біблію народові, щоб її авторитет був знову відновлений у церкві. Уїкліф був здібним і щирим вчителем, красномовним про-

повідником, а його щоденне життя було підтвердженням біблійних істин, які він проповідував. Його знання Біблії, проникливий розум, побожне, чисте життя, непохитна мужність і чесність викликали загальну повагу і довір'я. Багато людей розчарувалися у своїй вірі та в римській церкві, де панувало беззаконня, тому з неприхованою радістю вони вітали істини, проповідувані Уїкліфом. А папські післанці сповнилися люті, коли зрозуміли, що цей реформатор користується набагато більшим впливом, ніж вони.

[82] Уїкліф умів переконливо викривати заблудження, і він безстрашно виступав проти численних зловживань, схвалених авторитетом Риму. Як особистий капелан короля, він сміливо осудив виплату данини, яку папа стягав з англійського монарха, і довів, що папські зазіхання на владу над світськими монархами суперечать як здоровому глузду, так і істині. Вимоги папи ще раніше викликали велике обурення в Англії, тому вчення Уїкліфа справило відповідний вплив на державних мужів. Об'єднавшись разом, король і дворянство виступили проти домагань папи щодо світської влади та відмовили у виплаті данини. Таким чином, пануванню папи в Англії було завдано відчутного удару.

Ще одним злом, проти якого реформатор провадив тривалу й вперту боротьбу, було запровадження ордену ченців-жебраків. Вони буквально переповнили Англію, справляючи згубний вплив на прогрес і процвітання нації. Усюди відчувався їхній паралізуючий вплив: у промисловості, освіті, культурі та моральних засадах суспільства. Гультьайський і паразитичний спосіб життя ченців не лише вичерпував кошти народу, а й принижував роль праці. Юнацтво поступово розкладалося й робилося аморальним. Під впливом монахів багато молодих людей бажали піти в монастирі й присвятити себе чернечому життю, причому робили це не лише без згоди батьків, а часто й усупереч їхній волі. Один з отців ранньої католицької церкви, котрий вимоги чернецтва ставив вище за синівську шану й обов'язки, сказав: «Навіть якщо б ти побачив свого батька, що плаче й ридає біля порогу твого дому, або матір свою, яка волатиме до твоїх почуттів, нагадуючи, що вона виносила тебе і вгодувала тебе своїми грудьми, знай, що ти мусиш потоптати їх ногами твоїми та йти за Христом». Ця «огидна нелюдяність», як пізніше назвав цю доктрину Лютер, «власливу вовкові й тиранові, а не християнинові й людині», надзвичайно загострила стосунки між батьками й дітьми (*Barnas Sears, The Life of*

Luther, pages 70, 69). Таким чином, папські [83] вожді, як і стародавні фарисеї, задля своїх вчень відкинули заповідь Божу, і як наслідок – зруйновані сім'ї, і батьки, які постаріли, втрачали спілкування зі своїми синами та доньками та їхню підтримку.

Навіть студенти університетів, були спокушені брехливими умовляннями ченців, і вступали до їхнього ордену. Багато з них пізніше розкаювались у вчинку, котрий занепасти їхнє життя і приніс стільки горя батькам. Але потрапивши одного разу до цієї пастки, вони вже не могли повернути колишньої свободи. Багато хто з батьків, побоюючись впливу ченців, часто відмовлялися посилати своїх синів до університетів. Тому у вищих навчальних закладах помітно зменшилась кількість студентів. Навчальні заклади порожніли, а неучтво зростало.

Папа дав ченцям право приймати сповіді та відпускати гріхи. І цей дозвіл став джерелом ще більшого зла. Прагнучи до збагачення, ченці на таких легких умовах роздавали прощення гріхів, що до них збиралися різні злочинці і, як наслідок, розквітали зло і порок. Бідні й хворі були залишені напризволяще в той час, як кошти, котрі могли б задовольнити їхні потреби, потрапляли до рук ченців. Застосовуючи різні залякування, вони вимагали від народу милостині та оголошували безбожником кожного, хто відмовлявся жертвувати на користь їхнього ордену. Всупереч показної бідності, прибутки ченців зростали, а їхні розкішні палаци та столи з дорогими наїдками все більше й більше підкреслювали зростаючі злидні народу. Проводячи час у розвагах і розкоші, ченці оточили себе неосвіченими, темними людьми, котрі різними нісенітницями, легендами й жартами, розрахованими на неуків, усе більше одурманювали людей. Однак ченці продовжували підтримувати свій авторитет, вміло використовуючи заботи народу та примушуючи його вірити, що увесь їхній релігійний обов'язок полягає у визнанні главенства папи, поклонінні святим і принесенні дарів жебрацькому ордену, і доводячи, що цього досить, щоб гарантувати їм місце в раю.

[84] Даремно намагалися вчені й побожні мужі реформувати ці жебрацькі ордени. Проте Уїкліф, котрий мав більш проникливий розум, вказав на корінь цього зла, викрив брехливість чернецтва і вимагав його негайного усунення. Щодо цього питання розгорілися дискусії, посипалися запитання. Ченці-мандрівники торгували папськими індульгенціями, викликаючи у багатьох сумнів щодо можли-

вості прощення гріхів за гроші; такі люди справедливо запитували: чи не краще за прощенням звертатися до Бога, аніж до римського папи? Народ був занепокоєний зростаючою зажерливістю ченців, яка, здавалося, не знала меж. «Ченці та римські священики, – говорили вони, – пожирають нас, як злаякісна пухлина. Бог мусить звільнити нас або ж народ загине» (*D'Aubigne, b. 17, ch. 7*). Щоб замаскувати свою жадібність, монахи-жебраки називали себе послідовниками Спасителя, підкреслюючи, що Ісус та Його учні також користувалися милостинею народу. Таке твердження свідчило проти них самих, тому що багато хто почав досліджувати Біблію, щоб довідатися правди, а цього Рим бажав якнайменше. Свідомість людей звернулася до джерела правди, яку Рим так старанно приховував.

Уїкліф почав писати і друкувати статті проти цього чернечого ордену, однак не з наміром вести з ним дискусії, а щоб привернути увагу людей на вчення Біблії та її Автора. Він проголосив, що папа має не більшу владу прощати гріхи або відлучати від церкви, ніж звичайні священики, і жодна людина не може бути відлученою від церкви, якщо не стягне на себе осудження Бога. Важко уявити собі більш дієвий засіб знищення збудованої папою велетенської споруди духовного й світського панування, де в рабському полоні знемагали душі й тіла мільйонів людей.

І знову Уїкліфа запросили захищати права англійської корони від домагань Риму. Отримавши призначення королівського посла, він два роки провів у Нідерландах, беручи участь у нарадах з папськими посланцями. Там він вільно спілкувався з [85] духовними представниками Франції, Італії, Іспанії та отримав змогу зазирнути за лаштунки і довідатись про те, чого він ніколи б не знав, перебуваючи в Англії. Уїкліф пізнав багато таких речей, які пізніше описав у своїх працях. В цих представниках папського двору він побачив справжній характер та цілі папської ієрархії. Повернувшись до Англії, Уїкліф зі ще більшою відвертістю й запалом проповідував своє вчення, виголошуючи, що зажерливість, пиха й облуда є справжніми богами Риму.

В одному зі своїх трактатів реформатор так висловився про папу і його прибічників: «Вони вивозять з нашої країни усе те, що могло би слугувати для прожитку бідних людей, також щорічно з королівської скарбниці витрачаються тисячі марок на відправу церковних служб та інших потреб духовенства. Але насправді – це проклята ересь симонії, і християнство змушене підтримувати цю ересь. Навіть якщо б у на-

* Див. додаток до С.59 ориг.

шій країні існувала величезна золота гора і жодна людина нічого з неї не брала б, крім цієї пихатої, люблячої світські задоволення духовної особи, то з бігом часу не залишилося б і золотої гори, бо папа забирає усі наші гроші і не дає нічого взамін, окрім Божого засудження за свою симонію» (*John Lewis, History of the Life and Sufferings of J. Wiclif, page 37*).

Незабаром після повернення до Англії Уїкліф отримав від короля призначення в Люттервортську парафію. Це стало свідченням того, що король не виявляє незадоволення сміливими промовами Уїкліфа. Вплив реформатора відчувався як у придворному житті, так і у відродженні віри цілого народу.

Однак незабаром громи Риму впали на Уїкліфа. До Англії було відправлено три папські булли: до університету, до короля і прелатів; у них містився наказ негайно вжити рішучих заходів та примусити замовчати «проповідника ересі».* (*Augustus Neander, General History of the Christsan Religion and Church, period 6, sec. 2, pt. 1, par. 8*). Ще до прибуття папських булл розлючені єпископи закликали Уїкліфа до суду, куди він з'явився у супроводі двох впливових англійських князів, а народ, який оточував будинок суду, увірвався всередину і так налякав суддів, що справу Уїкліфа [86] відклали. Деякий час він міг знову спокійно продовжувати свою діяльність. Незабаром після цього король Едуард III, котрого прелати, користуючись його похилим віком, сподівалися намовити проти реформатора, помер, і колишній покровитель Уїкліфа став правителем країни.

Але папські булли наказували англійському королеві схопити й ув'язнити еретика. Усі ці заходи вказували на те, що реформатора чекало вогнище. Стало зрозуміло, що вже ніхто не зможе врятувати його від кровожерливого і мстивого Риму. Але Той, Хто ще в давнину сказав Своєму рабу: «Не бійся... Я тобі щит» (*Буття 15:1*), знову простягнув Свою руку і захистив Свого слугу. Смерть спіткала не реформатора, а папу, котрий видав наказ про знищення Уїкліфа. Григорій XI помер, і церковний суд, що мав вирішити долю Уїкліфа, не відбувся.

Провидіння Боже продовжувало керувати подальшими подіями, створюючи сприятливі можливості для розвитку Реформації. Після смерті Григорія XI було обрано відразу двох пап-суперників. Кожна з ворогуючих партій відверто проголошувала власну непогрішимість і вимагала беззастережного підкорення.* Закликаючи віруючих піти війною проти іншої партії, кожна з них скріпляла свої звернення

*Див. додаток до С.50 та 86 ориг.

страшними прокляттями на адресу противників і водночас обіцяла винагороду на небесах своїм прихильникам. Таке становище дуже послабило владу папства. У той час, як конкуруючі партії продовжували вести взаємну боротьбу, Уїкліфа залишили в спокої. А папи обсипали одне одного анафемами і взаємними звинуваченнями; кров лилася потоками, бо треба було відстоювати свої амбіційні вимоги. Злочини й публічні скандали наводнили церкву, а тим часом реформатор у тихій Люттервортській парафії докладав усіх сил до того, аби відвернути увагу народу від ворогуючих пап і звернути її на Ісуса, Князя миру.

Церковний розбрат з усіма його згубними наслідками торував дорогу Реформації, і народ отримав змогу побачити справжнє обличчя папства. В опублікованому Уїкліфом трактаті «Про ворожнечу пап» він закликав [87] народ поміркувати, чи не є правдою те, що кажуть обидва великі священики, називаючи одне одного антихристами. «Бог, – говорив він, – не може більше допускати, щоб диявол панував лише в одному з них, але... вчинив розділення між ними, щоб люди в ім'я Христа перемогли обох» (*R. Vaughan, Life and Opinions of John de Wycliffe, vol. 2, p. 6*).

Уїкліф, як і його Учитель, проповідував Євангеліє бідним. Не задовольнившись поширенням світла лише в скромних родинях своєї парафії, він вирішив дати це світло усій Англії. З цією метою реформатор організував групу вчителів, яка складалася з простих, посвячених людей, котрі любили істину та нічого так не бажали, як її поширення. Ці мужі проповідували всюди: на ринкових площах, на вулицях великих міст і на проїжджих дорогах. Вони знаходили старих, хворих і бідних та відкривали їм радісну вістку про благодать Божу.

Будучи доктором богослов'я в Оксфорді, Уїкліф проповідував Слово Боже в аудиторіях університету. Він настільки щиро й віддано викладав студентам істину, що його називали «доктором Євангелія». Але найбільшою справою його життя повинен був стати переклад Святого Письма англійською мовою. У праці «Про істину і значення Святого Письма» він висловив своє бажання перекласти Біблію, щоб кожна людина в Англії могла читати рідною мовою про чудові діла Божі. Однак праця Уїкліфа була раптово перервана. Хоча йому не було ще й 60 років наполеглива праця, наукові заняття, нападки ворогів настільки підірвали сили реформатора, що він передчасно постарів. Уїкліф небезпечно захворів. Ченці з величезною радістю зустріли цю

звістку. Тепер, – міркували вони, – він напевно гірко кається в тому злі, якого завдав церкві. І ченці поспішили до нього, щоб вислухати його сповідь. Навколо смертної, як сподівалися його вороги, постелі зібралися представники чотирьох чернечих орденів разом з чотирма громадськими представниками. «Смерть [88] на твоїх устах, – звернулися вони до Уїкліфа, – покайся у своїх заблудженнях та зречись у нашій присутності усього, що ти говорив проти нас». Реформатор мовчки вислухав їх, потім попросив свого слугу піднести його на подушках і, спрямувавши спокійний погляд на людей, котрі стояли перед ним і чекали на його відречення, промовив твердим, гучним голосом, котрий так часто примушував ченців тремтіти: «Я не помру, а житиму, і далі викриватиму злочинні вчинки ченців» (*D'Aubigne, b. 17, ch. 7*). Вражені й збентежені ченці поспіхом залишили його кімнату.

Слова Уїкліфа виконалися. Він залишився жити, щоб дати людям одне з наймогутніших знарядь боротьби проти Риму – Біблію, визначений небесами засіб звільнення, освіти та євангелізації людей. Виконуючи цю роботу, реформатор постійно зустрічався з численними і серйозними перешкодами. Підкошений хворобою, Уїкліф розумів, що йому залишилося лише декілька років для праці; він передбачав майбутній опір, але, підбадьорений обітницями Божого Слова, сміливо рухався вперед. У найвищому розквіті розумових здібностей, збагачений досвідом, Уїкліф був підготовлений особливим Провидінням Божим для здійснення цієї праці – найбільшої в його житті. У той час як християнський світ був сповнений тривоги й хвилювання, реформатор у Люттервортській парафії, далеко від лютих бур, спокійно віддався своїй праці.

Врешті-решт робота була завершена, був готовий перший переклад Біблії англійською мовою. Тепер Боже Слово стало доступним для Англії. Реформатора вже не лякали ні в'язниця, ні вогнище. Він дав англійському народові світло, яке ніколи не згасне. Відкривши Біблію співвітчизникам, Уїкліф зробив для духовного піднесення і звільнення рідної країни від кайданів неучтва і пороку більше, ніж це було будь-коли досягнуто у найвидатніших перемогах на полях битв.

Книгодрукування в той час ще не винайшли, і копії Біблії можна було намножувати лише завдяки повільній, кропіткій праці. Бажання придбати Біблію було таким великим, [89] що багато людей добровільно займалися її переписуванням, однак і це не могло задовольнити всіх бажаючих. Заможніші люди купували цілу Біблію, інші – лише

окремі її частини. Переважно для купівлі цілої книги об'єднувалися кошти кількох родин. Таким чином Біблія Уїкліфа за порівняно короткий час знайшла доступ до людей.

Звернення до свідомості людей вивело їх зі стану безвольного підкорення папському вченню. Уїкліф проповідував головні доктрини протестантизму: спасіння через віру в Христа, непогрішимість Святого Письма. Підготовлені ним проповідники, розповсюджували Біблію і твори реформатора з таким успіхом, що майже половина Англії прийняла нову віру.

Поява Біблії англійською мовою викликала тривогу в керівників римської церкви. Тепер вони мали справу з набагато могутнішою силою, ніж Уїкліф, – силою, проти якої їхня зброя не могла встояти. У той час в Англії ще не був прийнятий закон, який би забороняв читати Біблію, бо ніколи раніше її не видавали рідною мовою. Пізніше такі закони були видані. А тоді, незважаючи на опір духовенства, Слово Боже продовжувало вільно поширюватися.

І знову папські вожді почали плести змову, щоб примусити реформатора замовкнути. Три трибунали не змогли зламати Уїкліфа. На першому синоді єпископів його праці були оголошені єретичними і, перетягнувши юного короля Річарда II на свій бік, єпископи домоглися королівського указу про ув'язнення кожного, хто підтримуватиме вчення, яке потрапило під осуд римської церкви.

Із синоду Уїкліф апелював до парламенту. У Національних Зборах він безстрашно засудив римське духовенство і домагався усунення всіх зловживань, що здійснювалися за згодою церкви. З величезною переконливістю він змалював узурпацію і корупцію папського правління. Його сміливі слова збентежили ворогів. Прихильників і друзів Уїкліфа примусили здатися, і тепер його вороги [90] сподівалися, що й сам реформатор в похилому віці, самотній, покинутий друзями, схилиться перед об'єднаною владою короля й папи. Але замість цього папісти зазнали поразки. Під впливом полум'яних слів Уїкліфа парламент скасував едикт про його переслідування, і реформатор знову опинився на волі.

Втретє Уїкліф був покликаний на суд – цього разу він став перед вищим духовним трибуналом Англії. Тут до ересі не поставляться по-блажливо. Тут Рим, нарешті, здобуде перемогу, а праці Уїкліфа покладуть край. Так думали папісти. Якщо їм тільки вдасться здійснити свої наміри, Уїкліф буде змушений зректися свого вчення, його чекає вогнище!

Але Уїкліф не зрікся і не збирався лицемірити. Він безстрашно захищав своє вчення, сміливо давав відсіч обвинуваченням гонителів. Забувши про себе, про власне становище, він запросив своїх слухачів на Божественний суд та зважував їхні хитрощі й фальшиві аргументи на вазі вічної правди. У залі суду відчувалась присутність Святого Духа. Слухачі були зачаровані силою, котра походила від Бога. Здавалося, що судді не знаходили в собі сили залишити це місце. Слова реформатора, як божественні стріли, пронизували їхні серця. Звинувачення у ересі, висунуте проти підсудного, Уїкліф з нищівною силою звернув проти суддів. «Чому, – запитував він, – вони насмілилися поширювати свої заблудження? Задля наживи, щоб торгувати благодаттю Божою?»

«Як ви гадаєте, з ким ви боретеся? – нарешті запитав Уїкліф, – зі старцем, що стоїть на краю могили? Ні! Ви боретеся з Правдою, а Правда сильніша за вас, і вона переможе вас». З цими словами він залишив збори. Жодний з його ворогів не наважився зупинити реформатора.

Праця Уїкліфа була майже закінчена. Прапор Правди, який він так довго ніс, незабаром повинен був випасти з його рук. Однак йому судилося ще раз засвідчити про Євангеліє. [91] Необхідно було проголосити істину в самому центрі заблудження. Уїкліфа викликали на суд в папський трибунал до Риму, котрий так часто проливав кров святих. Реформатор усвідомлював небезпеку, що загрожувала йому, однак підкорився б цій вимозі, якби його не розбив параліч. І хоч голос реформатора не почули в Римі, він міг висловити свої думки на папері, що він і зробив. Зі своєї парафії Уїкліф написав папі листа, де в шанобливому тоні та християнському дусі, але суворо й рішуче викривав розкіш і пиху папського престолу. «Я насправді радію, – писав він, – можливості відкривати кожній людині ту віру, котрої я дотримуюсь, а особливо єпископові Риму, котрий, я сподіваюсь, буде таким справедливим і правдивим, що підтвердить переконання моєї віри, а якщо я помиляюся, то виправить мене.

Перш за все я вважаю, – продовжував Уїкліф, – що Євангеліє Христа – це сутність Закону Божого... і оскільки єпископ Риму є намісником Христа на землі, він мусить підкорятися цьому Закону Євангелія більше, ніж усі інші люди. Бо велич Христових учнів полягала не у світській славі й честі, а в точному наслідуванні Христа, Його життя і справ... Христос під час Свого подорожування на землі був одним з найбідніших, зневаженим і позбавленим усякої світської влади та людської слави...

Жодна віруюча людина не повинна ні в чому наслідувати папу або когось зі святих, якщо вони не йдуть слідами Господа нашого Ісуса Христа. Апостол Петро і сини Зеведеєві, прагнучи земної слави, котра не личить послідовнику Христа, згрішили, і тому ніхто не повинен повторювати їхніх помилок...

Папа повинен передати світській владі усі свої світські справи та володіння і навчати у цьому дусі все духовенство; так чинили Христос і Його апостоли. Коли ж я помилився у викладених мною пунктах, то з усією покорою готовий прийняти будь-яку догану, [92] навіть смерть, якщо в цьому є необхідність. Я особисто відвідав би єпископа Риму, якщо би був здатний зробити це, але Господь вирішив всупереч моєму бажанню, і я мушу слухатися Бога більше, ніж людей».

На завершення Уїкліф писав: «Молімося Богові, щоб Він спонукав нашого папу Урбана VI та все духовенство прямувати за Господом Ісусом Христом у житті й ділах, щоб вони успішно навчали народ, котрий у свою чергу має вірно в цьому слідувати за ними» (*John Foxe, Acts and Monuments, vol. 3, pp. 49, 50*).

Таким чином Уїкліф представив папі та кардиналам покірливість і лагідність Христа, показуючи не лише їм, а й усьому християнському світові різницю між ними й Учителем, представниками Якого вони себе вважали.

Уїкліф був повністю переконаний у тому, що йому доведеться поплатитися життям за свою вірність Богові. Король, папа, єпископи – всі об'єдналися разом, щоб знищити його, і, здавалось, жити йому залишилося тільки кілька місяців, бо вогнища не оминуть. Але мужність Уїкліфа була непохитною «Чому ви думаєте, що мученицький вінець треба шукати десь далеко? – писав він. – Почніть проповідувати Євангеліє Христа гордим прелатам, і мученицької смерті вам не уникнути. Хіба я мушу жити й мовчати?... Ніколи! Нехай удар буде завданий, я чекаю його» (*D'Aubigne, b. 17, ch. 8*).

Та Провидіння Боже, як і раніше, охороняло Свого слугу. Людина, котра протягом довгого життя сміливо захищала істину, щоденно наражаючись на небезпеку, не мала стати здобиччю ненависних ворогів. Уїкліф ніколи не намагався заховатися сам, Господь був його Захисником, і тепер, коли вороги були впевнені у своїй здобичі, Божа рука забрала його від них. Якраз у той час, коли у своїй церкві в Люттерворті Уїкліф готувався до звершення причастя, він раптом упав, уражений паралічем, і незабаром помер.

Бог доручив Уїкліфові певну працю. Він вклав [93] слова істини в його уста та поставив сторожу навколо нього, щоб ці слова могли стати надбанням народу. Бог охороняв його життя і працю, доки не було закладено підвалин великої Реформації.

Уїкліф вийшов з темряви Середньовіччя. Він перший пішов цим шляхом, і не було попередника, у якого він міг би запозичити ідеї Реформації. Покликаний, як і Іван Хреститель, здійснити певну місію, він став вісником нової ери. Однак віровчення, яке він проповідував, відрізнялося такою цілісністю й повнотою, котрі залишилися неперевершеними в наступні віки Реформації і котрих не досягли деякі реформатори і через 100 років. Підвалини, закладені Уїкліфом, були настільки глибокими й широкими, а збудована на них споруда – такою міцною й чистою, що вона не мала потреби в реконструкції його послідовниками.

Великий рух, започаткований Уїкліфом, повинен був звільнити свідомість і розум людей, звільнити народи, прикуті до переможної колісниці Риму. І цей рух бере свій початок з Біблії. У Святому Письмі – джерело благословення, котре, як жива вода, тече через усі віки, починаючи з XIV ст. Уїкліф прийняв Святе Письмо з абсолютною вірою, як натхненне відкриття Божої волі, найдавніший критерій віри й життя. З дитинства його навчали шанувати римську церкву як божественний непогрішимий авторитет і беззаперечно та з благоговінням приймати запроваджені нею сотні років тому вчення й традиції; однак він відкинув усе це задля святого Слова Божого. Це був той авторитет, у прийнятті якого він переконував народ. Уїкліф проголосив: не церква, яка говорить через папу, а тільки Божий голос, котрий звучить через Його Слово, є єдиним правдивим авторитетом. Він навчав, що Біблія – це досконале відкриття Божої волі, що Дух Святий – її єдиний Тлумач, і кожна людина, досліджуючи Біблію, повинна пізнати з неї свій обов'язок. Таким чином реформатор відвертав увагу людей від папи і римської церкви і спрямовував її до Слова Божого.

[94] Уїкліф був одним із найвидатніших реформаторів. Лише деякі його наступники можуть зрівнятися з ним глибиною розуму, ясністю мислення, твердістю переконань та рішучістю в захисті істини. Чисте життя, невтомне прагнення до знань і праці, непідкупна чесність, христоподібна любов і вірність у служінні Христові – такі риси характеризують першого з реформаторів. І все це всупереч духовній темряві й аморальності часу, в який він жив.

Характер Уїкліфа свідчить про виховну й перетворюючу силу Святого Письма. Саме Біблія зробила його тим, ким він став. Прагнення пізнати великі істини Божественного відкриття надає свіжості й сили усім людським здібностям, розвиває наш розум, загострює сприйняття й робить наші судження зрілими. Дослідження Біблії, як ніщо інше, піднесе кожну нашу думку, почуття й прагнення. Воно розвиває цілеспрямованість, терпіння, сміливість й силу духа, очищує характер та освячує душу. Серйозне, шанобливе дослідження Біблії, яке об'єднує розум дослідника з Безмежною Мудрістю, дало б світові людей з більш сильним та енергійним розумом і з більш благородними принципами, аніж це здатна зробити людська філософія з її найкращими методами виховання. *«Вхід у слова Твої, – сказав псаломовець, – світло дає, недосвідчених мудрим робить» (Псалом 119:130).*

Вчення Уїкліфа продовжувало ще деякий час поширюватись. Його послідовники – уїкліфісти і лолларди – поширювали євангельське світло не лише в Англії, а й у інших країнах. Тепер, коли їхнього вождя не стало, проповідники трудилися з ще більшим запалом, і багато людей приймало їхнє вчення. Серед новонавернених були й шляхетні люди, навіть дружина короля прийняла правдиву віру. В багатьох місцях відбулася значна зміна звичаїв народу; а ідольські символи католицизму були усунені з церков. Однак незабаром зірвалася шалена буря переслідувань тих, хто наважився зробити Біблію [95] своїм дороговказом. Англійські монархи намагалися зміцнити свою владу підтримкою Риму, тому без будь-яких вагань пожертвували прихильниками Реформації. І вперше в історії Англії учні Євангелія були засуджені на смерть через спалення. Один по одному вони гинули мученицькою смертю. Захисники істини, оголошені поза законом і катовані, могли підносити свої благання тільки до Господа Саваота. Вигнані як вороги церкви і зрадники королівства, вони продовжували проповідувати Євангеліє в таємних місцях, переховуючись у скромних оселях бідного люду, а часто навіть в печерах та ущелинах.

Незважаючи на шалені переслідування, протягом довгих століть було чути спокійний, непохитний, щирий і довготерпеливий голос протесту проти пануючої релігійної зіпсутості. Християни того часу лише частково пізнали правду, але незважаючи на це навчилися любити Боже Слово, коритися йому і терпляче страждати за нього. Як учні за апостольських часів, багато з них жертвували земним добробутом задля Божої справи. Ті, котрі ще могли мешкати у власних домівках,

з радістю приймали своїх гнаних братів, і якщо їх спіткала така ж доля, вони з готовністю приймали її. Щоправда, були тисячі таких, котрі, злякавшись переслідувань, розкаювались і публічно зрікались, жертвуючи, таким чином, вірою задля свободи. Але число вірних було чималим. Серед них були люди і шляхетні, і прості, і всі вони, ув'язнені в «лоллардових вежах», серед страждань і вогню, раділи, що виявилися гідними взяти *«участь у муках Його»* (До филип'ян 3:10).

Папістам не вдалося розправитися з живим Уїкліфом, але й мертвий він не давав їм спокою. Більш як через 40 років після смерті реформатора за рішенням Константського собору його останки були вийняті з могили, публічно спалені, а попіл вкинутий до сусідньої річки. «Цей невеликий потік, – як сказав один старий письменник, – [96] поніс його попіл до Ейвону, а звідти до Северну, а Северн – до маленької затоки і далі, до безмежного океану. Отак попіл Уїкліфа символізує його вчення, яке зараз поширилося на увесь світ» (*T. Fuller, Church History of Britain, b. 4, sec. 2, par. 54*). Навряд чи усвідомлювали вороги Уїкліфа значення своєї злочинної справи!

Завдяки працям Уїкліфа Ян Гус із Богемії зрікся багатьох псевдовчень римської церкви та розпочав справу Реформації у своїй країні. Таким чином, у цих двох країнах, розташованих так далеко одна від одної, були посіяні зерна істини. З Богемії це вчення поширилося на інші країни. Свідомість людей звернулася до давно забутого Божого Слова, Божественна Рука торувала шлях до Великої Реформації.

Джон Уїкліф
1320 – 1384 рр.

РОЗДІЛ 6

ГУС ТА ЕРОНІМ

ЄВАНГЕЛІЄ ПРОНИКЛО в Богемію ще в IX ст. Біблія тоді вже була перекладена, і богослужіння відбувалося рідною мовою. Однак зі зміцненням папської влади Боже Слово все більше й більше витіснялося, нібито щось другорядне. Папа Григорій VII, який вирішив «приборкати гордість царів», був не менше зацікавлений і в поневоленні народу; домагаючись цього, він видав буллу, що забороняла проводити богослужіння богемською мовою. Папа оголосив: «Всемогутньому до вподоби, щоб Його служіння проводилось незнайомою мовою, тому що внаслідок порушення цієї постанови з'явилися різні омани та єретичні вчення» (*Wylie, b. 3, ch. 1*). Отож Рим постановив згасити світло Божого Слова, щоб тримати народ у темряві. Але Небеса знайшли інші шляхи для збереження церкви. Багато вальденсів та альбігойців, тікаючи від переслідувань у Франції й Італії, поселилися в Богемії. Хоча вони й не наважувалися відкрито проповідувати, однак ревно працювали, намагаючись при цьому залишатися непоміченими. Таким чином від століття до століття передавалася і зберігалася правдива віра.

Ще до Яна Гуса в Богемії були люди, котрі відверто осуджували зіпсутість церкви та пороки народу. Діяльність цих людей викликала широку зацікавленість та відгук. Налякані священники повстали проти учнів Євангелія, і почалися гоніння. [98] Змушені проводити богослужіння в лісах і горах, вірні Богові люди і тут були переслідувані солдатами, а багато з них загинуло. Пізніше був виданий указ, згідно з яким на вогнищах спалювали усіх тих, хто не сповідував римську віру. Але, жертвуючи своїм життям, християни вірили в перемогу Божої справи. Один з тих, хто проповідував, що «спасіння можна отримати лише через віру в розп'ятого Спасителя», проголосив перед своєю смертю: «Зараз лють ворогів істини взяла гору над нами, але так не буде завжди. Повстане муж без меча і влади, повстане з-поміж простого народу, і проти нього вороги будуть безсилі» (*Ibid., b. 3, ch. 1*). Час Лютера був ще далеко попереду, але з'явився той, чиє свідectво проти Риму мало пробудити народи.

Ян Гус походив з простої родини, він рано осиротів після смерті батька. Його побожна мати, яка вважала, що освіта і страх Господній – це найбільший скарб, вона намагалася всіма силами допомогти синові отримати цей спадок. Спочатку Гус навчався у провінційній школі, а потім вступив до Празького університету, отримавши право на безкоштовне навчання. Він вирушив до Праги в супроводі матері. Бідна вдова не могла дати своєму синові жодних коштовностей, але наблизившись до великого міста, вона стала на коліна поряд з осиротілим юнаком та благала Небесного Отця злити на нього Свої благословення. Навряд чи вона передбачала тоді, яким чином буде почута її молитва.

В університеті Гус вирізнявся невтомною старанністю і блискучими успіхами, а його бездоганна поведінка та ласкаве ставлення до людей збудили до нього загальну повагу. Він був щирим прихильником римської церкви і бажав отримати духовні благословення, котрі вона обіцяла дарувати. З нагоди ювілейного свята він йшов до сповіді, віддавши останні гроші, та приєднувався до процесії, щоб отримати обіцяне прощення гріхів. Після закінчення університету Гус став священиком і незабаром, відзначившись і на цій ниві, [99] був запрошений до королівського двору. Крім того він став професором, а потім ректором того університету, в якому здобув освіту. Буквально за кілька років скромний учень, який не мав коштів, щоб заплатити за своє навчання, став гордістю своєї країни, і його ім'я було відоме всій Європі.

Однак справу Реформації Гус розпочав на іншій ниві. Через кілька років після прийняття духовного сану його було призначено проповідником Віфлеємської капели. Засновник цієї капели відстоював як дуже важливу справу проповідь Божого Слова мовою народу, надаючи цьому виключно важливе значення. Незважаючи на опір Риму, в Богемії, однак, це подекуди практикувалося. Але незнання Біблії було повсюдним, серед усіх верств суспільства панували огидні пороки. Посилаючись на Боже Слово, Гус нещадно викривав зло, укорінюючи в свідомості людей принципи правди і чистоти.

Один з мешканців Праги на ім'я Єронім, який пізніше був дуже тісно пов'язаний з Гусом, повертаючись з Англії, привіз із собою твори Уїкліфа. Королева Англії, яка прийняла вчення Уїкліфа, була богемською принцесою, і завдяки її впливу праці реформатора досить широко розійшлися на її батьківщині. Ян Гус з цікавістю вивчав ці праці. Він вважав їхнього автора щирим християнином і був готовий з

прихильністю прийняти реформи, які той відстоював. Так, сам того не помічаючи, Гус став на шлях, котрий мав відвести його далеко від Риму.

Приблизно в цей же час до Праги прибули два чужинці з Англії. Це були освічені мужі, котрі прийняли світло та прибули сюди, щоб поширювати його в цій далекій країні. Свою роботу вони розпочали з відвертого виступу проти верховенства папи, але незабаром змушені були замовкнути під тиском влади. Однак, не бажаючи відмовитися від своєї мети, вони вжили інших заходів. Такі ж здібні художники, як і проповідники, ці мужі вирішили скористатися своєю майстерністю. Незабаром жителям міста були представлені дві картини. На одній з них був зображений Христос, Котрий в'їжджав до Єрусалима, – [100] *«покірливий, і всів на осла»* (Від Матвія 21:5), в супроводі учнів, що йшли босоніж у поношеному від довгих мандрівок одязі. Інша картина представляла папську процесію: папа, зодягнений у розкішний одяг, з тіарою на голові сидів на велично прикрашеному коні, перед ним йшли музиканти, а завершували цей похід кардинали і прелати в пишних шатах.

Ці картини стали своєрідною проповіддю, що привернула увагу людей усіх верств суспільства. Натовпи людей збиралися, щоб подивитися на них. Кожен міг витягти відповідний урок і зробити свій висновок. Контраст між лагідністю й покорою Христа – Господа – та гордістю й зарозумілістю папи, який називав себе Його слугою, глибоко вразив багатьох людей. У Празі почалися заворушення, і мандрівники задля своєї безпеки змушені були залишити місто. Але викладений ними урок не був забутий. Ці картини справили глибоке враження і на Гуса та спонукали його ретельніше досліджувати Біблію і твори Уїкліфа. Хоч він тоді ще не був готовий прийняти всі реформи, запропоновані Уїкліфом, однак почав краще розуміти справжній характер папства і з більшим запалом викривав зарозумілість, честолюбство і зіпсутість папської ієрархії.

З Богемії світло поширилося і на Німеччину. Заворушення в Празькому університеті призвели до того, що сотні німецьких студентів були вислані додому. Отримавши від Гуса перше пізнання Біблії, вони почали проповідувати Євангеліє на своїй батьківщині.

Звістки про заворушення в Празі дійшли до Рима, і незабаром Гуса запросили на аудієнцію до папи. Підкоритися цій вимозі означало вірну смерть. Тоді король і королева Богемії, керівництво університету, дворянство і державні мужі звернулися до папи з проханням дозволити Янові Гусу залишитися в Празі, а для необхідних пояснень послати

своїх представників. Замість того, щоб задовольнити це прохання, папа почав судовий розгляд, засудив Гуса і оголосив Прагу містом, відлученим від церкви.

[101] За тих часів такий вирок викликав загальне збентеження. Церемонії, які супроводжували цей вирок, були розраховані на те, щоб залякати народ, котрий дивився на папу як на представника Самого Бога, що мав ключі від неба і пекла та владу вершити як світський, так і духовний суд. Люди вірили, що ворота небес зачинені для мешканців місцевості, відлученої від церкви, і доки папа не вирішить зняти це покарання, мертві виключаються з райських осель. На знак цього страшного нещастя усі богослужіння припинилися, церкви зачинилися, весільні церемонії здійснювалися на площах перед церквами, а померлих ховали без будь-яких церемоній, закопували в ямах на полях, бо їх заборонили ховати на освяченій для цього землі. Ось такими методами, які діяли на уяву людей, Рим намагався оволодіти сумлінням людей.

Уся Прага була стривожена. Багато мешканців міста звинувачували Гуса в усіх своїх нещастях та вимагали видати його римському судові. Щоб стихла буря, реформатор на деякий час виїхав до свого рідного селища. Звертаючись до залишених у Празі друзів, він писав: «Якщо я й залишив ваше товариство, то це відповідає прикладу й настанові Ісуса Христа: щоб не дати змоги лихим людям стягнути на себе вічний осуд, а побожним – не завдати прикростей і гонінь. Я поїхав на деякий час, бо передчуваю, що безбожні священики можуть провадити тривалу боротьбу, забороняючи проповідувати Боже Слово. Але я не залишив вас, щоб ви зреклись Божественної Правди, за котру з Божою допомогою я готовий померти» (*Bonnechose, The Reformers Before the Reformation, vol. 1, p. 87*). Гус не припинив своєї діяльності, але, мандруючи околицями, всюди проповідував людям, які прагнули правди. Таким чином, заходи, вжиті папою для придушення проповіді Євангелія, навпаки, сприяли ще більшому його поширенню. «*Бо нічого не можемо ми проти правди, а за правду*» (2 до коринтян 13:8).

[102] «Для Гуса настали дні болісної боротьби. Хоч церква і сподівалася зламати його своїми громоподібними ударами, він як і раніше продовжував визнавати її авторитет. Римська церква залишалася для нього нареченою Христа, а папа – представником і намісником Божим на землі. По суті, Гус боровся не проти самого принципу, але проти зловживань папської влади. І між доказами його розуму та вимогами сумління відбувалася запекла боротьба. Якщо ця влада була

справедливою і непогрішимою, як він вірив, чому ж він тоді відчуває необхідність чинити їй опір? Підкорятися, як він переконався, означало грішити, але чому ж послух непогрішимій церкві призводить до таких висновків? Він не міг розв'язати цієї проблеми. Ці сумніви мучили його постійно. Врешті-решт він дійшов приблизно такого висновку: те, що трапилося за днів Спасителя, сталося і тепер; священники католицької церкви стали негідними людьми, використали свою законну владу для беззаконних справ. Приймаючи це за основу, Гус проповідував іншим, що прийняті розумом істини Святого Письма повинні керувати й сумлінням; іншими словами, тільки Бог, Котрий промовляє через Біблію, а не церква, яка говорить через священників, є єдиним вірним Дороговказом» (*Wylie, b. 3, ch. 2*).

Через деякий час, коли хвилювання в Празі стихли, Гус повернувся до Віфлеємської капели, щоб із ще більшим запалом і мужністю проповідувати Слово Боже. Його вороги були діяльними й могутніми, але королева і багато дворян залишалися друзями Гуса, не кажучи вже про переважну більшість народу. Порівнюючи його чисте, високе вчення і святе життя з деградуючими догматами Риму, із зажерливістю й розбещеністю римського духовенства, багато людей вважали для себе за честь бути на боці Гуса.

Досі Гус працював сам, але тепер до реформатора приєднався Єронім, котрий ще в Англії прийняв вчення Уїкліфа. [103] І починаючи з цього моменту, життя цих двох мужів настільки тісно переплітається, що навіть у смерті вони залишаються нерозлучними. Єронім мав блискучі таланти – красномовство, ученість, – дари, завдяки яким він отримав любов і повагу суспільства, але в принципах, що визначають твердість характеру, Гус перевершував його. Стримані міркування Гуса були ніби вуздою для запального, поривного Єроніма, котрий із християнським смиренням визнавав його перевагу і прислухався до його порад. При їхній спільній праці справа Реформації неухильно просувалася вперед.

Бог освітив великим світлом розум цих вибраних мужів, відкривши їм багато оман Риму, проте вони не отримали усієї повноти світла, яке мало злитися на світ. За допомогою цих Своїх слуг Бог виводив народ з темряви римської церкви, але на них чекали численні серйозні перешкоди, і Бог провадив їх крок за кроком, відкриваючи стільки, скільки вони були здатні сприйняти. Ці реформатори не були готові до того, щоб відразу прийняти все світло. Люди, які тривалий час перебували в темряві, не можуть витримати сйива полуденного сонця; щось подібне

могло трапитись і з ними. Тому Бог відкривав їм Своє світло поступово і такою мірою, якою народ міг її сприйняти. У кожному столітті все нові вірні працівники провадили народ усе далі й далі шляхом Реформації.

Розкол у церкві поглиблювався. Тепер вже троє пап сперечалися за право на владу, і боротьба між ними наповнила християнський світ злочинами й заворушеннями. Не обмежившись анафемами, папи звернулися до сили світських методів боротьби. Кожний з них намагався закупити зброю та найняти армію, і, звичайно, для цього потрібні були гроші. З цієї метою на продаж були виставлені різні дари, посади і навіть благословення.* Священники, наслідуючи вищих ієрархів, також вдавалися до симонії та війни, щоб зміцнити свою владу та авторитет. Гус із зростаючою сміливістю палко виступав проти мерзенності, що здійснювалася в ім'я релігії, і народ відверто звинувачував римських вождів у тому, що вони є причиною лиха, яке заповонило християнський світ.

[104] Здавалося, Прага знову перебуває на межі кривавого конфлікту. Як і в старовину, слуга Божий був звинувачений, як той, що «непокоїть Ізраїля» (див. 1 царів 18:17). Місто знову було відлучене від церкви, і Гус повернувся до свого рідного селища. Голос свідництва, який з такою відданістю й мужністю звучав з кафедри його улюбленої Віфлеємської капели, замовк. Гус мав проповідувати з більш високого п'єдесталу, звертаючись до усього християнського світу, а в кінці власним життям засвідчити правду.

Щоб покласти край злу, яке лютувало в Європі, в Констанці був скликаний Вселенський Собор. Його скликав один з трьох пап-суперників – Іван XXIII за бажанням німецького імператора Сігізмунда.* Головними питаннями, які мав вирішити собор, були: покласти край розколу в церкві та викорінити еретиків. Разом з двома папами-суперниками був запрошений і Ян Гус як головний проповідник нового вчення. Вищезгадані папи, побоюючись за власне життя, не з'явилися особисто, а прислали послів. Папа Іван XXIII, хоч і видавав себе за ініціатора скликання Вселенського Собору, насправді прибув туди з поганими передчуттями, підозрюючи імператора в таємному намірі скинути його з престолу та побоюючись того, що йому доведеться дати відповідь за пороки, якими він згальовив тіару, та за злочини, за допомогою яких заволодів нею. Однак він в'їхав до Констанци з величезною пишнотою, у супроводі вищого духовенства і свити придворних. Натовпи народу на чолі з духовенством і представниками міської влади вийшли йому назустріч. Над головою папи розпростерся золотий балдахін, який

* Див. додаток до С. 59 ориг.

підтримували чотири головні ієрархи. Попереду йшла процесія, а розкішний одяг кардиналів і знаті робив це видовище ще більш вражаючим.

У цей же самий час інший подорожній наближався до Констанци. Ян Гус усвідомлював, що йому загрожує небезпека. [105] Він назавжди попрощався з друзями та вирушив у дорогу, яка, за його передчуттям, мала привести його на вогнище. Хоч реформатор отримав охоронну грамоту від богемського короля, а дорогою йому була вручена ще одна – від імператора Сігізмунда, він все ж приготувався до смерті.

У листі до своїх пражських друзів Ян Гус писав: «Брати мої... я їду з охоронною грамотою короля, щоб зустрітися з моїми численними смертельними ворогами... але я довіряюся Всесильному Богові та моєму Спасителеві; я вірю, що Він почує ваші палкі молитви та вклав Свою мудрість і розсудливість до моїх уст, щоб я міг боротися з ними; щоб Він дав мені Свого Святого Духа, аби зміцнити мене в Його істині, бо тільки таким чином я можу сміливо зустріти спокуси, в'язницю, а якщо треба буде, і жорстоку смерть. Ісус Христос страждав за Своїх улюблених, чи повинні ми дивуватися з того, що Він залишив нам Свій приклад, щоб і ми з терпінням перенесли все задля нашого спасіння? Він – наш Бог, а ми – Його твориво; Він – наш Господь, а ми – Його слуги; Він – Учитель світу, а ми – жалюгідні смертні, і незважаючи ні на що, Він страждав! Чому ж і нам не постраждати, якщо страждання очистять нас? Тому, любі мої, якщо моя смерть сприятиме Його славі, моліться, щоб цей час швидше надійшов і щоб Він допоміг мені мужньо витримати всі випробовування. Але якщо мені судилося знову повернутися до вас, моліться Богові, щоб я не повернувся з ганьбою, іншими словами, щоб я не приховав ні на йоту Євангельської правди і залишив своїм братам гідний приклад для наслідування. Можливо, ви вже ніколи не побачите мене в Празі, але якщо Всесильному Богові буде до вподоби дозволити мені повернутися до вас, тоді ми, зміцнившись в серцях наших, будемо зростати в пізнанні й любові Його закону» (*Bonnechose, vol. 1, pp. 147, 148*).

В іншому листі, звертаючись до священика, котрий став учнем Євангелія, Гус з глибоким розумінням своїх особистих помилок, обвинуватив себе в тому, що «із задоволенням носив [106] багатий одяг та витрачав багато годин на непотрібні заняття». І далі він додав наступне зворушливе застереження: «Нехай твої думки зосереджуються на славі Божій та справі спасіння душ, а не на чинах і маєтках! Будь обережний, не прикрашай свого дому більше, ніж свою душу, і понад усе піклуйся

про духовне зростання. Будь благочестивим і лагідним з бідними та не розтринькуй свого майна на бенкети. Якщо ти не виправиш своє життя та не стримуватимешся від надмірностей, я боюся, що ти будеш жорстоко покараний, як і я... Ти знаєш моє вчення, бо з дитинства отримував настанови від мене, тому я вважаю зайвим знову писати тобі про це. Але заклинаю тебе благодаттю Божою: не наслідуй мене в жодному прояві марнославства, яке ти помітив у мене». На конверті він написав: «Благаю тебе, мій друже, не розпечатуй цього листа, доки не отримаєш достовірних відомостей про мою смерть» (*Ibid.*, vol. 1, pp. 148, 149).

«Всюди на своєму шляху Гус зустрічав докази поширення свого вчення та зацікавлення, з яким воно було сприйняте. Народ збирався натовпами, щоб вітати його, а в деяких містах міська влада супроводжувала його вулицями.

У Констанці Гусові було надано повну свободу. До охоронної грамоти імператора долучили ще й особисте запевнення папи в захисті. Однак ці неодноразові та урочисті запевнення були порушені: за наказом папи і кардиналів реформатор був заарештований та кинутий до огидної в'язниці. Пізніше його перевели до фортеці, розташованої на протилежному березі Рейну, він став її в'язнем. Папа, який нічого не здобув своєю віроломністю, незабаром потрапив до цієї ж в'язниці» (*Ibid.*, vol. 1, p. 247). На соборі була доведена його причетність до найогидніших злочинів, зокрема вбивств, симонії, перелюбу та інших «гріхів, про які соромно навіть згадувати». Про це було оголошено на соборі, і врешті-решт, папа втратив тіару й опинився у в'язниці. Двоє інших претендентів на папський престол також були скинуті, й обрано нового папу.

[107] Хоч виявилось, що папа був винен у набагато важчих злочинах, аніж ті, в яких Гус будь-коли звинувачував духовенство, вимагаючи реформ, однак той самий Собор, який скинув папу, наполягав знищити реформатора. Ув'язнення Гуса викликало велике обурення в Богемії. Могутні князі звернулися до Собору з протестом проти подібної сваволі. Імператор, який так неохоче погодився на порушення охоронної грамоти, виступив на захист Гуса. Але вороги реформатора були мстиві й рішучі. Вони скористалися забобонністю імператора, його побоюваннями та відданістю церкві. Вони також висунули довгезелзні аргументи, доводячи, що «вірність у слові не повинна поширюватися на еретиків та осіб, що підозрюються в ересі, хоча б вони й були забез-

печені охоронними грамотами від імператора й королів» (*J. Lenfant, History of the Council of Constance, vol. 1, p. 516*). Таким чином вороги Яна Гуса здобули перемогу.

Знесиленого ув'язненням і хворобою (вогке й смердюче повітря підземелля викликало в нього лихоманку, яка ледь не звела його до могили) Гуса привели на Вселенський Собор. Закутий у кайдани, він стояв у присутності імператора, слово й честь котрого були для нього запорукою безпеки. Під час тривалих допитів реформатор непохитно відстоював правду і в присутності зібраних церковних і державних сановників висловив урочистий і рішучий протест проти порочності духовенства. Коли йому запропонували або зректися свого вчення, або померти, він обрав мученицьку смерть.

Благодать Божа підтримувала Яна Гуса. Протягом усіх тижнів страждань, які він переніс до остаточного вироку, небесний спокій наповнював його душу. «Я пишу цього листа, – звертався він до друга, – у в'язниці, закутою в кайдани рукою, завтра мені буде винесений смертний вирок... Коли завдяки Ісусові Христові ми знову зустрінемося в майбутньому прекрасному житті, ти довідаєшся, як милосердний Бог допомагав мені і як незмінно Він підтримував мене серед спокус і випробовувань» (*Bonnechose, vol. 2, p. 67*).

[108] В похмурій в'язниці Гус бачив торжество правдивої віри. У своїх снах, які переносили його до капели в Празі, де він проповідував Євангеліє, Гус одного разу побачив, як папа та його єпископи стерли зображення Христа, намальовані на її стінах. «Цей сон дуже засмутив його, але наступного дня він побачив інший сон: численні художники відновлювали ці картини – у ще більшій кількості та яскравіших фарбах. Закінчивши свою роботу, ці художники, звертаючись до багатолюдного натовпу, який оточував їх, вигукнули: «Нехай тепер прийде папа зі своїми єпископами, проте їм більше ніколи не вдасться знищити їх!» Коли реформатор розповів свій сон, він додав: «Я впевнений, що образ Христа ніколи не буде стертий. Вони намагаються знищити його, але він знову буде відновлений в усіх серцях набагато кращими проповідниками, ніж я» (*D'Aubigne, b. 1, ch. 6*).

Востаннє Ян Гус постав перед Собором. Це було величезне й пишне зібрання: імператор, князі, королівські послы, кардинали, єпископи, священики та численний натовп людей – вони прийшли подивитися на цю подію. З усіх християнських країн тут зібралися свідки цієї першої великої жертви тривалої боротьби в ім'я збереження свободи совісті.

Коли Гусові запропонували сказати останнє слово, він вдруге відмовився зректися свого вчення та, спрямувавши проникливий погляд на монарха, клятвене слово котрого було порушене найганебнішим чином, сказав: «Я вирішив з власної волі з'явитися на цей Собор, отримавши публічне запевнення в захисті присутнього тут імператора» (*Bonnechose, vol. 2, p. 84*). Сігізмунд густо почервонів, коли погляди усіх присутніх звернулися до нього.

Смертний вирок був проголошений, і почалася церемонія позбавлення сану. Єпископи одягли в'язня в священницькі ризи. Приймаючи їх, Гус сказав: «Наш Господь Ісус Христос був одягнений на знак зневаги в білий одяг, [109] коли Ірод звелів відвести Його до Пилата» (*Ibid., vol. 2, p. 86*). Коли Гусові знову запропонували зректися свого вчення, він відповів, звертаючись до народу: «З яким же тоді обличчям я дивитимусь на Небеса? Як же я тоді зможу дивитися в очі людям, котрим я проповідував чисте Євангеліє? Ні, я дорожу їхнім спасінням більше, ніж моїм тілним тілом, приреченим сьогодні на смерть». Потім з нього одну за одною почали знімати священницькі ризи, і кожний єпископ висловлював прокляття над кожною частиною одягу, виконуючи свою частину ритуалу. «Наостанок на голову Гуса поклали високу паперову шапку, яка своєю формою нагадувала митру; на ній були зображені страшні постаті демонів, а попереду був чітко виведений напис: «Архієретик». «Я з великою радістю, – сказав Гус, – понесу вінець ганьби заради Тебе, о Ісусе, бо за мене на Тебе був покладений терновий вінець».

Після того, як реформатор був одягнений у такий спосіб, прелати сказали: «Тепер ми віддаємо твою душу дияволі». «А я, — сказав Гус, підвівши очі до неба, — віддаю мого духа до Твоїх рук, о Господи Ісусе, бо Ти відкупив мене» (*Wylie, b. 3, ch. 7*).

Потім Гус був переданий світській владі, і його повели на місце страти. За ним йшов величезний натовп людей, сотні озброєних воїнів, священники та єпископи в розкішному одязі, прості мешканці Констанци. Коли Гуса прив'язали до стовпа і все вже було готове, залишилося тільки запалити вогонь, мученикові знову запропонували зректися своїх заблуджень і врятувати себе. «Яких заблуджень я мушу зректися? – запитав Гус. – Я не відчуваю за собою жодної вини. Я закликаю Бога за свідка: все, що я писав і про що проповідував, мало на меті врятувати душі від гріха й вічної загибелі, а тому я з великою радістю готовий запечатати власною кров'ю ту правду, про яку писав і проповідував» (*Ibid., b. 3, ch. 7*). Коли

вогонь запалахкотів навколо Гуса, він почав співати: «Ісусе, Сину Давидів, помилуй мене!» І продовжував співати, доки його голос не змовк навіки.

Навіть вороги Гуса були вражені його героїчною поведінкою. Ревний прихильник папи, змальовуючи мученицьку смерть Гуса та [110] Єроніма, котрий загинув незабаром після нього, сказав: «Вони мужньо зустріли свою останню годину. Вони приготували себе до вогнища як до весільної урочистості. Вони не промовили жодного зойку болю. Коли піднялося полум'я, вони почали співати псалми, і навіть лютий вогонь не зміг перервати їхнього співу» (*Ibid.*, b. 3, ch. 7).

Коли тіло Яна Гуса згоріло, його попіл разом із землею, на котрій він лежав, зібрали і вкинули до Рейну, води якого течуть до океану. Даремно його кати тишили себе сподіванням, нібито їм вдалося знищити проповідувані реформатором істини. Навряд чи вони розуміли, що вкинутий до моря попіл, як насіння, розсіється по всіх куточках землі й у віддалених країнах принесе рясні жнива свідків правди. Голос, що звучав у соборному залі в Констанці, відлунням відгукнеться у майбутніх віках. Гуса не стало, але правда, за котру він помер, ніколи не загине. Його приклад віри і мужності заохочуватиме багатьох інших непохитно відстоювати істину навіть перед лицем мученицької смерті. Його страта продемонструвала перед усім світом жорстокість та віроломство Риму. Вороги правди, самі не усвідомлюючи цього, сприяли тій справі, яку даремно намагалися знищити.

Незабаром ще одне вогнище запалало в Констанці. Кров ще одного мученика засвідчила правду. Єронім, прощаючись з Гусом під час його від'їзду, умовляв його бути мужнім і непохитним, обіцяючи, що в разі небезпеки він прийде на допомогу другові. Почувши про ув'язнення реформатора, вірний учень одразу приготувався виконати свою обіцянку. Без охоронної грамоти, а тільки в супроводі одного товариша, Єронім вирушив до Констанци. Прибувши на місце, він переконався, що нічого не зможе зробити для звільнення Гуса, а крім того, і сам наражається на небезпеку. Він утік з міста, але був схоплений по дорозі додому. Закутого в кайдани, під вартою солдатів його привели до Констанци. Коли він став на Соборі, [111] щоб дати відповідь на висунуті звинувачення, його перервали вигуками: «На вогнище його, на вогнище!» (*Bonnechose*, vol. 1, p. 234). Єроніма кинули до в'язниці і скували таким чином, щоб завдати в'язневі нестерпних мук, а їсти йому давали тільки хліб і воду. Через кілька місяців такого жорстокого ув'язнення Єронім смертельно захворів; вороги, побоюючись, що

смерть вихопить жертву з їхніх рук, стали дещо краще поводитися з ним, хоч він перебував у в'язниці уже близько року.

Смерть Гуса не принесла для папства бажаних наслідків. Порушення його охоронної грамоти викликало хвилю обурення, і для більшої безпеки Собор ухвалив не спалювати Єроніма, але усякими засобами примусити його зректися своєї віри. В'язня привезли на спеціальне зібрання та запропонували йому зректися або померти. На початку ув'язнення смерть здавалася Єроніму бажаною, порівняно з тими жахливими стражданнями, яких він зазнав, але тепер, знесилений хворобою та суворими умовами в'язниці, мучений страхом, сумнівами, розлучений з друзями і наляканий загибеллю Гуса, Єронім захитався і вирішив підкоритися Соборові. Він дав клятву дотримуватися католицької віри та визнав справедливими дії Собору в осудженні вчень Уїкліфа та Гуса, за винятком «святих істин», які вони проповідували (*Ibid.*, vol. 2, p. 141).

Скориставшись цією хитрістю Єронім сподівався заглушити голос сумління й уникнути своєї долі. Але залишившись на самоті, він чітко побачив, що накоїв. Він згадував мужність і вірність Гуса та думав про своє відречення від правди. Подумки він звертався до Божественного Учителя, Котрому обіцяв служити і Котрий задля нього пішов на хресну смерть. До відречення Єронім серед усіх своїх страждань завжди знаходив розраду в обітниці Божої милості, але тепер розкаяння і сумніви роздирали його душу. Він знав, що мусить зректися ще багатьох своїх принципів, перш ніж примириться з Римом. Шлях, на [112] котрий він ступив, міг призвести тільки до повного відступництва. І тоді Єронім твердо вирішив: задля звільнення від короточасних страждань він ніколи не зречеться свого Господа.

Незабаром його знову повели на Собор. Суд не задовольнила покірливість реформатора Їхня кровожерливість, що прокинулася зі смертю Гуса, вимагала нових жертв. Тільки абсолютним відреченням від істини Єронім міг зберегти собі життя. Однак він твердо вирішив підтвердити свою віру та піти на вогнище слідом за своїм братом-мучеником.

Єронім відкинув своє попереднє відречення та, приречений на смерть, зажадав, щоб йому дали змогу захищати себе. Побожуючись його слів, прелати наполягали на тому, щоб він тільки підтвердив або заперечив справедливість висунутих проти нього звинувачень. Єронім запротестував проти такої жорстокості та несправедливості. «Протягом 340 днів ви тримали мене в жахливому підземеллі, – сказав

він, – мене позбавили всього і я жив серед нечистот і смороду, а потім ви привели мене сюди та, поступаючись моїм смертельним ворогам, відмовляєтесь вислухати мене... Якщо ви справді бажаєте бути мудримися людьми, світочами світові, то бережіться, щоб не згрішити проти справедливості. Щодо мене, то я лишень жалюгідний смертний; моє життя мало що вартує, і якщо я застерігаю вас від винесення несправедливого вироку, то роблю це не стільки задля себе, скільки задля вас» (*Ibid.*, vol. 2, pp. 146, 147).

Врешті-решт, його прохання задовольнили. В присутності своїх суддів Єронім став на коліна та молився, щоб Святий Дух керував його думками й словами, щоб він не сказав нічого, що суперечить правді або не гідне його Учителя. Того дня для нього виконалася Божа обітниця, дана першим учням: *«І до правителів та до царів поведуть вас за Мене... А коли видаватимуть вас, не журіться, як або що говорити: тієї години буде вам дане, що маєте ви говорити, бо не ви промовлятимете, але Дух Отця вашого в вас промовлятиме»* (Від Матвія 10:18-20).

Слова Єроніма викликали подив і захоплення навіть серед його ворогів. Протягом року він був ув'язнений у підземеллі, [113] не мав змоги читати і навіть бачити, зазнаючи нестерпних тілесних страждань і душевної тривоги. І всупереч усьому цьому, він з такою силою й чіткістю навів докази, ніби увесь цей час займався дослідженнями і підготовкою. Реформатор звернув увагу слухачів на багато святих мужів, засуджених несправедливими суддями. Майже в кожному поколінні були такі люди, які прагнули духовного піднесення для своїх сучасників, але їх звинувачували та з ганьбою виганяли із суспільства, хоча наступні покоління високо оцінювали їхню працю. Сам Христос був засуджений несправедливим судом як злочинець.

У своєму попередньому відреченні Єронім визнав справедливим вирок над Гусом, але тепер він розкався у своїх словах та підтвердив невинність і непорочність мученика. «Я знав його від дитинства, – сказав Єронім, – це була найвищою мірою чудова людина, справедлива і свята, та незважаючи на свою невинність, вона була засуджена на смерть... Я також готовий померти, не відступлю перед муками, приготовленими для мене моїми ворогами і фальшивими свідками, котрі свого часу дадуть відповідь за свої фальшиві свідчення перед великим Богом, Котрого ніхто не зможе обманути» (*Bonnechose*, vol. 2, p. 151).

Картаючи себе за відречення від правди, Єронім продовжував: «З усіх гріхів, вчинених мною від самого дитинства, жодний не обтяжує

моє сумління таким тягарем та не завдає мені стільки гірких, мук, як гріх, вчинений мною на цьому фатальному місці, коли я схвалив беззаконний вирок, винесений над Уїкліфом та святим мучеником Яном Гусом, моїм учителем і другом. Так! З глибини душі я сповідаю свій гріх та з жахом визнаю, що я ганебно злякався смерті; через страх перед смертю я засудив їхнє вчення. Тому я благаю... Всемогутнього Бога дарувати мені прощення моїх гріхів і особливо простити мені цей останній гріх, найогидніший з усіх». Вказуючи на суддів, він рішуче сказав: «Ви засудили Уїкліфа і Яна Гуса не тому, що вони похитнули вчення церкви, а тому, що вони таврували безсоромні діла духовенства: розкіш, пиху та всі пороки прелатів і священників. [114] Усе, що вони говорили, є незаперечним, і я поділяю їхні погляди».

Промова Єроніма була перервана. Прелати з люттю вигукували: «Які ще потрібні докази? Ми на власні очі бачимо одного з найзапекліших еретиків!»

Непохитний і спокійний Єронім вигукнув: «Ви гадаєте, я боюся смерті? Ви цілий рік тримали мене в страшному підземеллі, набагато жахливішому, ніж сама смерть. Ви поводитися зі мною гірше, ніж з турком, юдеєм або язичником, а моє тіло в прямому розумінні слова гнило на живих кістках, однак я не нарікаю, бо нарікання принижують людину, в якій є серце і дух, але я не можу не висловити свого подиву щодо такого варварського ставлення до християнина» (*Ibid.*, vol. 2, pp. 151-153).

Знову зчинилася буря гніву, й Єроніма поспіхом відвели до в'язниці. Однак серед присутніх були такі, на кого слова Єроніма справили незабутнє враження, і вони бажали врятувати його. Єроніма відвідували найвидатніші представники церкви, намовляючи підкоритися Соборові. Йому пропонували найпринадніші перспективи, якщо він відмовиться опиратися Римові. Але подібно до свого Учителя, Котрому була запропонована вся слава світу, Єронім залишався непохитним.

«Доведіть мені зі Святого Письма, що я помиляюся, – відповідав він, – і тоді я погоджусь».

«Святе Письмо! – вигукнув один зі спокусників. – Хіба всеможна судити на його підставі? Та й хто може зрозуміти його, якщо церква не пояснить?»

«А хіба перекази людей більш варті довіри, ніж Євангеліє нашого Спасителя? – запитав Єронім, – Павло навчав віруючих у своєму посланні, щоб вони не слухали традицій людських, але говорив їм: «Досліджуйте Писання».

«Єретик! – була відповідь. – Я шкодую, що стільки часу умовляв тебе. Тепер я бачу, що ти одержимий дияволом» (*Wylie, b. 3, ch. 10*).

Незабаром був винесений смертний вирок. Єроніма повели на те саме місце, де [115] віддав своє життя Гус. Дорогою він співав, і обличчя його сяяло від радості й спокою. Погляд мученика був спрямований на Христа, і смерть втратила для нього свою жахливість. Коли кат хотів запалити вогонь за його спиною, Єронім вигукнув: «Іди сміливо сюди, вперед! Запали вогонь перед моїми очима. Якщо б я боявся, то мене не було б тут».

Охоплений з усіх боків полум'ям, він вимовив останні слова молитви: «Господи, Всемогутній Отче! Змилуйся наді мною та прости мені мої гріхи, бо Ти знаєш, що я завжди любив Твою правду» (*Bonnechose, vol. 2, p. 168*). Його голос замовк, але уста продовжували шепотіти молитву. Коли вогонь здійснив свою справу, прах мученика разом із землею був зібраний і, подібно до праху Гуса, вкинутий до Рейну.

Так загинули вірні носії Божого світла. Але світло правди, проголошене ними, світло героїчного прикладу, не могло бути погашене. Як ніхто не може повернути сонце назад, так ніхто не міг перешкодити ранковій зорі, що сходила над світом.

Страта Гуса запалила полум'я гніву й обурення в Богемії. Народ усвідомлював, що він став жертвою злоби священників та зради імператора. Гуса проголосили вірним вчителем правди, а Собор, який засудив його на смерть, був звинувачений у вбивстві. Як ніколи раніше, вчення Гуса привернуло до себе увагу всіх. Згідно з папським указом твори Уїкліфа були спалені. Але тепер його книжки, що збереглися, були вийняті зі схованок і їх досліджували разом із Біблією або тими її частинами, котрі люди могли роздобути. Таким чином багато людей прийняли реформовану віру.

Вбивці Гуса не могли залишатись осторонь та спокійно спостерігати за перемогою його справи. Спільними зусиллями папа й імператор вирішили придушити цей рух, і полчища Сігізмунда увірвалися до Богемії.

[116] Але в країні з'явився визволитель. Ян Жижка, котрий незабаром після оголошення війни повністю втратив зір, однак був одним з найвидатніших полководців свого часу, став на чолі богемської армії. Народ вірив у Божу допомогу та справедливість своєї справи, тому перемігав могутні сили ворога. Знову й знову імператор посилав у Богемію нові армії, але вони зазнавали ганебної поразки. Гусити не боялися смерті, вони билися з великою мужністю, і ніхто не міг встояти проти них. Через кілька років після початку війни хоробрий Жижка помер, і його місце

зайняв Прокопій, який був також мужнім і талановитим воєначальником, а в деяких відношеннях навіть більш талановитим воєначальником.

Вороги богемців, довідавшись про смерть сліпого воїна Жижки, сподівалися, що надійшов сприятливий час повернути втрачені позиції. Папа оголосив хрестовий похід проти гуситів, і знову на Богемію було кинуто величезну армію, однак і її розбили. Тоді було оголошено другий похід. В усіх папських країнах Європи вербували добровольців, збирали великі кошти й спорядження. Багато охочих ставали під папські знамена, сподіваючись побачити скорий кінець гуситської ересі. Впевнена в перемозі величезна армія вдерлася до Богемії. І знову народ об'єднався, щоб гідно зустріти ворога. Обидві армії наближались назустріч одна одній, і от їх роз'єднувала тільки ріка. «Військова перевага була на боці хрестоносців, але замість того, щоб перетнути ріку та вступити в бій з гуситами, вони мовчки стояли і дивилися на цих воїнів» (*Wylie, b. 3, ch. 17*). Раптом таємничий незрозумілий жах охопив усе військо хрестоносців. І могутня армія без бою роз'єдналася і розсипалася, ніби порухом невидимої сили. Армія гуситів завдала силам противника жорстокої поразки; переслідуючи втікачів, гусити захопили великі трофеї; таким чином ця війна замість зубожіння принесла богемцям збагачення.

Через кілька років, вже при новому папі, знову був оголошений хрестовий похід. І знову в усіх папських країнах Європи вербувалися добровольці та збиралися кошти. [117] Учасникам цього небезпечного походу були обіцяні різні привілеї. Усі хрестоносці мали запевнення у повному прощенні найогидніших злочинів. Загиблим на війні були обіцяні великі нагороди на небі, а тим, котрі вижили на полі бою – почесні й багатства. І знову було зібрано величезну армію, яка перетнула кордон і вдерлася до Богемії. Війська гуситів відступали, зтягуючи загарбників углиб країни та спокушуючи їх вірити, нібито перемога забезпечена. Нарешті армія Прокопія зупинилась і, повернувшись до ворога, приготувалася до бою. Хрестоносці, усвідомивши свою помилку, залягли в своєму таборі, чекаючи першого удару. Ледь почувся шум від наближення армії противника, як хрестоносці, ще не побачивши гуситів, знову були охоплені панікою. Князі, генерали, рядові солдати кидали зброю та розбігалися в різні боки. Даремно папський легат, котрий керував цим походом, намагався зібрати налякані й розсіяні загони. Знесилений безплідними спробами, він, нарешті, сам був захоплений потоком втікачів. Поразка була цілковитою, і знову переможці здобули багаті трофеї.

Таким чином, вдруге величезна армія, сформована найсильнішими державами Європи, військо сміливих, войовничих людей, навчених і споряджених для битви, не завдавши жодного удару, змушена була тікати від оборонців маленької та слабкої країни. Це було виявом Божественної сили. Загарбники були охоплені надприродним жахом. Той, Хто потопив військо фараона у Червоному морі та змусив мідіянські полчища тікати від Гедеона і його трьохсот воїнів, Хто за одну ніч розпорошив сили гордих ассірійців, знову простягнув Свою руку, щоб подолати гнобителів. *«Тоді настрашилися страхом вони, хоч страху не було, бо розсилав Бог кості того, хто тебе оточив був, ти їх посоромив, бо ними погордував Бог!» (Псалом 53:6).*

[118] Папські ієрархи, втративши надію здобути перемогу силою, застосували нарешті найвитонченішу дипломатію. Було досягнуто компромісу, який хоч формально забезпечував богемцям свободу совісті, але насправді віддавав їх до рук папського Риму. Як умову укладення миру з Римом богемці висунули чотири пункти: свободу проповіді Біблії; право усіх віруючих приймати хліб і вино під час причастя; право проводити богослужіння рідною мовою; відокремлення духовенства від світської влади, а у випадку скоєння злочинів – однаковий цивільний суд як для духовних осіб, так і простих людей. Папство врешті-решт «погодилося з прийняттям висунутих гуситами чотирьох пунктів, але залишало за собою право їхнього тлумачення, тобто вирішення Собором усіх важливих справ, іншими словами, останнє слово залишалося все ж за папою та імператором» (Wylie, b. 3, ch. 18). На цих умовах було укладено договір, і Римові вдалося, застосувавши обман і підступ, досягти того, чого він не міг досягнути боротьбою та війнами. Привласнивши собі право тлумачення пунктів, висунутих гуситами, як і самої Біблії, Рим мав змогу перекручувати їхній зміст, згідно зі своїми намірами і цілями.

Більша частина богемців бачила в цьому смертельну загрозу своїй свободі, зрозумівши, що їхні ідеали зражені, відмовилась прийняти цей договір. Між гуситами почались розбрат і суперечки, які призвели до кровопролиття між самими богемцями. У цій боротьбі загинув благородний Прокопій, і Богемія втратила свої свободи.

Імператор Сігізмунд, який зрадив Гуса та Єроніма, став королем Богемії і, незважаючи на свою клятву відстоювати права богемців, сприяв зміцненню папства. Але він мало що надбав, плазуючи перед Римом. Протягом 20 років його життя було сповнене постійної небезпеки й загроз. Тривалі, безплідні війни виснажили його скарбницю і

знеслили армію. Після цього, поцарювавши ще один рік, він помер, залишивши свою державу на межі громадянської війни та вкривши своє ім'я ганьбою перед усіма майбутніми поколіннями.

Заворушення, розбрат і кровопролиття тривали. До Богемії знову вдерлися війська чужинців, а внутрішні міжусобиці [119] продовжували спустошувати націю. Вірних Євангелію спіткали жорстокі переслідування.

Коли їхні колишні брати уклали договір з Римом, поділяючи таким чином його заблудження, ті, що дотримувались стародавньої віри, утворили окрему церкву, яка дістала назву «Об'єднане братство». Це накликала на них прокляття усіх верств суспільства. Однак вони не захитались у вірі. Змушені шукати сховища в лісах і печерах, вони продовжували збиратися для вивчення Слова Божого і спільних богослужінь.

Через вісників, таємно розісланих до інших країн, вірні Божі слуги довідалися про те, що «в різних місцях є розпорошені подвижники правди, котрі, як і вони, зазнають гонінь, а в Альпійських горах з давніх-давен знайшла собі сховище церква, котра дотримується принципів Святого Письма і протестує проти ідолопоклонства Риму» (*Wylie, b. 3, ch. 19*). Ці відомості були прийняті з величезною радістю, і з вальденськими християнами було налагоджено листування.

Віддані євангельській правді богемці навіть у найпохмуріші періоди переслідувань звертали свої погляди до небес, подібно до людей, які чекають світанку, «їм довелося жити в тяжкі часи, але... вони пам'ятали слова, вперше сказані Гусом, а потім повторені Єронімом – про те, що має минути століття перш ніж зійде зоря. Ці слова були для таборитів [гуситів] тим, чим були слова Йосипа для поневолених колін Ізраїлю: «Я вмираю, а Бог конче згадає вас, і виведе вас» (*Ibid., b. 3, ch. 19*). «Наприкінці XV ст. церкви «Об'єданого братства» повільно, але впевнено зростали, їх, як і раніше, переслідували, але вже не з такою жорстокістю. На початку XVI ст. в Богемії та Моравії налічувалося близько 200 громад» (*Ezra Hall Gillett, Life and Times of John Huss, vol. 2, p. 570*). «Таким численним був останок, який уникнув нищівної люті вогню і меча, та зміг побачити світанок дня, про який звіщав Гус» (*Wylie, b. 3, ch. 19*).

РОЗДІЛ 7

ВІДОКРЕМЛЕННЯ ЛЮТЕРА ВІД РИМУ

НА ЧОЛІ ЛЮДЕЙ, покликаних вивести церкву із папської темряви до світла досконалішої і чистої віри, стоїть Мартін Лютер. Ревний, полум'яний і відданий, він не знав іншого страху, крім Божого, і не визнавав іншої основи віри, крім Святого Письма. Лютер був людиною свого часу, через яку Бог зробив велику роботу Реформації церкви і просвіти для людства.

Так само, як перші вісники Євангелія, Лютер – виходець із бідного прошарку. Дитинство він провів у скромній родині німецького селянина. Його батько, працюючи шахтарем, зміг заробити необхідні засоби, щоб дати синові освіту. Він хотів, щоб його син став юристом, але Богові до вподоби було, щоб він став будівником великого храму, котрий споруджувався століттями. Труднощі, великі нестатки і суворая дисципліна були тією школою, в якій Безмежна Мудрість готувала Лютера до головної місії у його житті.

Батько Лютера був людиною сильного і діяльного розуму, твердого характеру, чесний, сміливий і відвертий. Він залишався вірним своєму обов'язку, незважаючи на наслідки. Здоровий глузд спонукав його з недовірою ставитись до чернецтва. Батько був дуже незадоволений, коли син без його батьківської згоди пішов до монастиря, і минуло два роки, поки він примирився із сином, але й тоді його погляди залишилися такими самими.

[121] Батьки Лютера звертали виняткову увагу на виховання й освіту дітей. Вони намагались наставити їх у пізнанні Бога і прищепити християнські чесноти. Часто в присутності сина батько молився про те, щоб Мартін завжди пам'ятав про Бога і щоб колись допоміг утвердженню Його істини. Усе, що тільки можна було взяти зі свого трудового життя, батьки віддавали для морального і розумового виховання дітей. Вони докладали всіх зусиль у своєму прагненні виховати дітей для благочестивого і корисного життя. У своїй рішучості і наполегливості вони інколи були надто суворими,

але Лютер пізніше визнав, що хоч батьки у чомусь і помилялися, проте їхнє виховання заслуговувало схвалення, а не докору.

У школі, до якої Мартіна віддали в дуже ранньому віці, з ним поводитись суворо і навіть жорстоко. Бідність батьків була настільки великою, що коли він пішов до школи в інше місто, то деякий час мусив заробляти собі на прожиток співом, мандруючи від одного дому до іншого, а часто і голодував. Поширене в ті часи похмуре і забобонне розуміння релігії сповнювало його свідомість страхом. Увечері він лягав спати із тяжким серцем, із жахом дивився у невиразне майбутнє і при думці про Бога завжди відчував страх, бо уявляв Його собі суворим і немилосердним суддею, жорстоким тираном, а не люблячим небесним Отцем.

Незважаючи на численні та глибокі розчарування, Лютер рішуче поривався до високої мети морального та розумового вдосконалення, якого так бажала його душа. Юнак прагнув знань, його серйозний і діяльний розум прагнув до усього значного та переконливого.

Коли у вісімнадцятирічному віці Лютер вступив до Ерфуртського університету, його матеріальне становище і можливості були набагато кращими, ніж у попередні роки. Працьовиті й заощадливі батьки Лютера до того часу зібрали необхідні засоби і тепер могли допомагати синові. Вплив [122] його добрих друзів певною мірою розвіяв похмурі тіні раннього виховання. Він наполегливо вивчав твори відомих письменників, вагомо збагачуючи свій розум їх яскравими думками і засвоюючи мудрість мудрих. Навіть в умовах суворої дисципліни попередніх учителів він уже тоді виявив неабиякі здібності, а тепер, за сприятливіших обставин, його розум збагачувався дуже швидко. Прекрасна пам'ять, жива сила уявлення, добре розвинуте логічне мислення і невтомна праця допомогли йому посісти перше місце серед товаришів. Завдяки духовній дисципліні розум його визрівав і набував тієї кмітливості й проникливості, які підготували його до життєвої боротьби.

Страх Божий постійно перебував у серці Лютера, і це дало йому змогу твердо зберігати цілеспрямованість, а також глибоко упокорювати себе перед Богом. Він завжди відчував свою залежність від Божественної допомоги і кожний день розпочинав молитвою, а його серце завжди було звернене до Бога у благанні про Його допомогу і керівництво. «Добра молитва, – часто говорив він, – це краща половина навчання» (*D'Aubigne, b. 2, ch. 2*).

Одного дня, коли Лютер переглядав книги в університетській бібліотеці, то знайшов латинську Біблію. Такої книги він ще ніколи

не бачив. Він навіть не знав, що така книга існує. Мартін чув окремі уривки з Євангелій і Послань, котрі читались на публічних богослужіннях, і думав, що вони складають усю Біблію. І ось уперше в його руках повна Біблія. Зі змішаним почуттям благоговіння і здивування юнак перегортав священні сторінки. З трепетним серцем він читав слова життя, іноді зупиняючись і вигукуючи: «О, якби Бог подарував мені таку книгу!» (*Ibid.*, b. 2, ch. 2). Ангели небесні були поряд з ним, і промені світла від Божого престолу відкривали його розумінню скарби істини. Він завжди боявся образити Бога, і тепер, як ніколи раніше, ним опанувало глибоке усвідомлення власного гріховного стану.

[123] Щире бажання отримати прощення гріхів і примиритися з Богом врешті-решт спонукало його піти в монастир і присвятити своє життя чернецтву. Там від нього вимагали, щоб він виконував найбруднішу роботу і жебрував, ходячи від хати до хати. Лютер був уже в такому віці, коли людина прагне поваги й уваги, а ці обов'язки слуги-жебрака вбивали в ньому аж до глибини душі його природні почуття, проте він зносив це приниження терпляче, віруючи, що воно необхідне через його гріхи.

Кожну хвилину, яка залишалася в нього після роботи, Лютер віддавав навчанню, позбавляючи себе сну, жалкуючи навіть за тим часом, який він витрачав для своєї мізерної трапези. Найбільше задоволення він знаходив у вивченні Слова Божого. Він знайшов у монастирі Біблію, прикуту до стіни, і часто перебував там. Чим сильніше він відчував свою гріховність, тим старанніше намагався своїми вчинками заслужити прощення і мир. Мартін Лютер жив суворим життям, сподіваючись постом, пильнуванням і самобичуванням перемогти свої недобрі природні нахили, від яких його не звільнило і чернече життя. Лютер не зупинявся ні перед якою жертвою, що допомогла б йому набутти чистоти серця та Божого схвалення. «Я і справді був благочестивим ченцем, – згадував він пізніше, – і точніше виконував приписи чернечого чину, ніж навіть можу це висловити словами. І якби хтось із ченців зміг заслужити Царство Боже власними ділами, то на це, без жодного сумніву, мав би право і я... Якби такий стан тривав ще деякий час, то я довів би себе до смерті» (*Ibid.*, b. 2, ch. 3). Внаслідок такого суворого способу життя він утратив багато сил і страждав від спазмів і запаморочень, від чого вже ніколи не міг цілком вилікуватися. Незважаючи на всі зусилля, страждаюча душа Лютера не знайшла полегшення. Нарешті він опинився на межі відчаю.

Коли Лютерові здавалося, що все втрачено, Бог послав йому приятеля і помічника. Благочестивий Штаупіц допоміг Лютерові зрозуміти Слово Боже, спонукав його відвернути увагу від самого себе і звільнитися від думки про вічне покарання за порушення Закону Божого, та дивитись на Ісуса як на свого Спасителя, Який прощає гріхи. «Замість того, щоб мучитись власними гріхами, [124] кинься в обійми Викупителя. Покладайся на Нього, на праведність Його життя, вір у рятівну силу Його смерті... Корися Сину Божому. Він став людиною, щоб запевнити тебе в Божественній прихильності. Люби Його, бо Він першим полюбив тебе», – так говорив цей вісник благодаті (*Ibid.*, b. 2, ch. 4). Його слова справили глибоке враження на Лютера. Після досить тривалої боротьби із хибними уявленнями, які за стільки часу вже укорінилися, він нарешті зміг пізнати істину, і в його збентеженій душі запанував спокій. Після посвячення Лютера в сан священника він отримав запрошення стати професором у Віттенберзькому університеті. Тут він присвятив себе вивченню Писань в оригіналі. Лютер почав читати лекції з Біблії, відкрив для глибокого розуміння зачарованим слухачам книги Псалмів, Євангелія і Послання. Штаупіц, його друг і вчитель, спонукав Лютера проповідувати з кафедри Слово Боже. Лютер вагався, бо не відчував себе гідним звертатися до народу від Імені Христа. Тільки після тривалої боротьби із собою він нарешті поступився умовлянням своїх друзів. До цього часу Лютер уже добре знав Писання, і благодать Божа спочивала на ньому. Красномовність Лютера захоплювала його слухачів, ясність і сила виголошеної ним істини переконували їх, а його полум'яні промови зворушували їхні серця.

Лютер ще залишався вірним сином римської церкви і не припускав навіть думки, що колись може бути інакше. Боже Провидіння привело його до Рима; подорожуючи пішки, він по дорозі зупинявся в монастирях. В одному з італійських монастирів він був приголомшений багатством і пишністю. Отримуючи князівські прибутки, ченці жили в розкішних покоях, одягались у багатий і найдорожчий одяг, харчувалися вишуканими стравами. З почуттям гіркоти Лютер порівнював цю картину із самовідреченням і нестатками свого життя. Його розум був збентежений.

Нарешті він побачив здалеку місто на семи пагорбах. [125] Схвилюваний до глибини душі, Лютер розпростерся на землі, вигукуючи: «Вітаю тебе, священний Риме!» (*Ibid.*, b. 2, ch. 6). Він увійшов до міста, відвідав церкви, почув неймовірні історії, які розповідали священники

й ченці, брав участь у всіх передбачених церемоніях. Усюди він бачив картини, які сповнювали його душу жахом і здивуванням. Він бачив, що пороки панували серед усіх верств духовенства. Він чув непристойні жарти прелатів і жахався, коли бачив страшну богозневагу навіть під час богослужінь. Він усюди стикався з марнотратством і розпусністю ченців, а також мешканців священного міста. Куди б не звертався Лютер, усюди замість святості бачив опоганення. «Хто не побачить і не почує, той не повірить, – писав він, – які гріхи й огидні діла чиняться в Римі. Для того, щоб повірити, треба бачити і чути усе це. Тому навіть приказка там з'явилась: «Якщо є пекло, то на ньому збудований Рим. Це безодня, з якої походять усі гріхи» (*Ibid.*, b. 2, ch. 6).

Своїм, нещодавно виданим декретом, папа обіцяв відпущення гріхів кожному, хто на колінах зійде по так званих «сходінках Пилата». Говорили, ніби Сам Спаситель сховався по них з римського судилища і вони якимось чудом були перенесені з Єрусалима в Рим. Одного разу, коли Лютер у благоговінні на колінах підіймався по цих сходінках, над ним пролунав, подібний до грому, голос: «*А праведний житиме вірою*» (*До римлян 1:17*). Лютер підхопився на ноги і, засоромлений, зі страхом кинувся тікати звідти. Цей текст ніколи не втратив свого значення для нього! З того часу, як ніколи раніше, він усвідомив, якою хибною є надія на людські вчинки як засіб для придбання спасіння, і зрозумів необхідність глибокої віри в заслуги Христа. У нього відкрилися очі й ніколи вже не закривалися на оману папства. Відвернувши своє обличчя від Рима, Лютер відвернувся від нього і серцем. З того часу почалося його відокремлення, аж поки він не розірвав усіх зв'язків з папською церквою.

Після свого повернення з Рима Лютер здобув у Віттенберзькому університеті науковий ступінь доктора богослов'я. Тепер у нього з'явилося більше вільного часу, і він міг, як ніколи раніше, присвятити себе вивченню Святого Письма, [126] яке він так щиро любив. Лютер склав урочисту обітницю: всі дні свого життя старанно вивчати не папські догми і звичаї, а Слово Боже і вірно проповідувати його. Лютер більше не був простим ченцем або професором, він став уповноваженим небесами вісником Біблії. Він був покликаний пасти Божу отару, голодну і спраглу істини. Лютер рішуче заявив, що християнство не повинно приймати ніяких інших учень, крім тих, які ґрунтуються на авторитеті Святого Письма. Ці слова завдавали нищівного удару підвалинам папської влади. В них знайшов своє втілення життєвий принцип Реформації.

Лютер розумів, як небезпечно підносити людські теорії над Словом Божим. Він безстрашно нападав на безбожну філософію схоластів, піддаючи критиці їх та їхнє богослов'я, котре так довго панувало над свідомістю людей. Він відкинув їхнє вчення, вказуючи, що воно є не тільки марним, а й шкідливим, намагаючись відвернути увагу своїх слухачів від фальшивого мудрування філософів і богословів, привести їх до вічних істин, викладених пророками й апостолами.

Цінною була вістка, яку він ніс спраглому натовпу людей, який жадібно сприймав його слова. Люди ніколи не чули чогось подібного. Добра вістка про любов Спасителя, запевнення у прощенні та мир через Його викупну кров – усе це радувало серця слухачів і вселяло в них безсмертну надію. У Віттенберзі було запалено світло, промені якого повинні були дійти до найвіддаленіших куточків землі. З наближенням кінця часу це світло повинно було світити все яскравіше.

Але світло і темрява не можуть співіснувати. Між правдою і оманю завжди йде непримиренна боротьба. Захищати і підтримувати щось одне з них – значить боротися проти іншого і відкидати його. Спаситель сказав: «Я не мир принести прийшов, а меча» (Від Матвія 10:34). Через кілька років після початку своєї реформаторської діяльності Лютер писав: «Бог не тільки веде мене. Він підштовхує мене вперед. Він супроводжує мене. Я більше не маю влади над собою. Я бажаю жити в спокої, а замість того опиняюсь [127] у центрі боротьби»⁵⁵ (*Ibid.*, b. 5, ch. 2). Тепер його чекало справжнє поле битви.

Римська церква торгувала Божою благодаттю. Біля її вівтарів стояли грошоміни (див. Від Матвія 21:12), а повітря наповнювалося вигуками продавців і купців. Під приводом збору коштів для побудови храму св. Петра в Римі папа оголосив продаж індульгенцій. Ціною злочинів мав бути споруджений храм для прославлення Божого імені, отже, наріжний камінь був закладений ціною беззаконня! Однак засоби, які були призначені для звеличення Риму, завдали його владі і величі смертельного удару. У папства з'явились рішучі й сильні вороги; боротьба захитала папський престол і вдарила по його потрійній тіарі.

Монах на ім'я Тецель, якому було доручено наглядати за продажем індульгенцій у Німеччині, був викритий у найогидніших злочинах проти суспільства і Закону Божого, але уникнувши заслуженого покарання, був призначений папою для здійснення його користолюбних планів. З непомірною безсоромністю він обдурював темних, довірливих і забобонних людей, розповідаючи їм неймовірні небилиці. Якби люди

знали Слово Боже, то їх неможливо було б так легко обманути. Тому папство приховувало Біблію від народу, щоб тримати його під своєю владою, примножуючи авторитет і багатство честолюбних ієрархів (див. *John C.L. Gieseler. Compendium of Ecclesiastical History, per. 4, sec. 1, par. 5*).

Коли Тецель входив у якесь місто, то попереду нього йшов вісник і виголошував: «Милість Божа і святого папи тепер біля ваших воріт!» (*D'Aubigne, b.3, ch. 1*). І народ вітав цього нечестивого обманщика як Самого Бога, який зійшов до них з небес. Огидна торгівля індульгенціями велася в церквах, і Тецель з [128] кафедри проголошував їх дорогоцінним даром Божим. За його словами, індульгенції відпускали їхньому власникові як теперішні, так і майбутні гріхи, і при цьому навіть «немає потреби в покаянні» (*Ibid., b. 3, ch. 1*). Більше того, Тецель запевняв своїх слухачів, що індульгенції мають силу спасати не тільки живих, а й померлих грішників, і як тільки монета задзвенить у його скриньці, душа, за яку вона заплачена, звільнялася із чистилища і потрапляла на небо (див. *K. R. Hagenbach History of the Reformation, vol. 1, p. 96*).

Коли Симон-ворожбит хотів за гроші придбати в апостолів силу творити чудеса, Петро відповів йому: «Нехай згине з тобою те срібло твоє, бо ти думав набути дар Божий за гроші!» (Дії 8:20). Однак пропозиція Тецеля була гаряче підхоплена тисячами людей. Золото і срібло річкою потекло до його скарбниці. Спасіння, куплене за гроші, здобувалося легше, ніж спасіння, яке вимагало від грішника покаяння, віри і повсякчасних зусиль у боротьбі з гріхом.*

Учені й благочестиві мужі римської церкви засудили і відкинули вчення про індульгенції як таке, що не відповідає вченню Біблії і здоровому глузду. Однак ніхто з духовенства не намілювався піднести голос протесту проти беззаконної торгівлі, хоч людські уми були стривожені й схвильовані, а багато хто серйозно запитував себе: чи не очистить Господь якимось чином церкву через Свої вибрані знаряддя.

Лютер залишався ще ревним прихильником папства, проте осуджував блюзнірські дії торгівців індульгенціями. Багато з його парафіян, котрі купували індульгенції, приходили до нього, свого духовника, зізнавалися у своїх гріхах і чекали отримати прощення, але не тому, що покаялись у скоєному і бажали розпочати нове життя, а лише на підставі індульгенцій. Лютер відмовляв їм у відпущенні гріхів і застерігав, що коли вони [129] не покаються і не змінять свого способу життя, то загинуть у своїх гріхах. Розгублені, вони поверталися до Тецеля і скаржилися йому на духовника, котрий відмовляється визнавати від-

* Див. додаток до С.59 ориг.

пущення гріхів через індульгенцію. А дехто з більш сміливих вимагав навіть повернути їм гроші. Розгніваний чернець виголосив найлютіші прокляття, наказав запалити на публічних майданах вогнища і заявив, що він «отримав повноваження від папи спалювати всіх єретиків, котрі наслідуються поставати проти найсвятішої індульгенції» (*D'Aubigne, b. 3, ch. 4*).

Тоді Лютер сміливо виступив на захист істини. Серйозно та урочисто викриваючи огидний характер гріха, він рішуче застерігав народ і навчав, що людина не може своїми справами полегшити вину або уникнути покарання за гріх. Тільки через покаяння перед Богом і віру в Христа грішник може отримати спасіння. Благодать Христа не можна купити – це безкоштовний дар. Лютер закликав віруючих не купувати індульгенцій, а з вірою покладатися на розп'ятого Викупителя. Він розповідав їм про свій гіркий досвід, коли шляхом самоприниження і епітимій (спокути за гріхи) сподівався здобути спасіння. Він запевняв своїх слухачів, що тільки тоді відчув мир і радість, коли перестав дивитись на самого себе і з вірою звернувся до Христа.

Оскільки Тецель продовжував свою торгівлю і виставляв беззаконні претензії, то Лютер вирішив протестувати більш рішуче проти цих зловживань. Незабаром йому трапилась така нагода. У Віттенберзькій церкві зберігалися мощі святих, які в певні святкові дні виставляли для народу, і кожному, хто в цей час приходив до церкви і сповідався, відпускалися гріхи. Звичайно, у такі дні юрби людей йшли до церкви. Наближалось одне з найбільших свят – свято всіх святих. Напередодні Лютер разом з натовпом народу прийшов до церкви. На церковних дверях він прибив листок паперу – 95 тез, спрямованих проти вчення про індульгенції. При цьому Лютер оголосив, [130] що наступного дня він готовий в університеті у присутності всіх опонентів захищати положення, викладені у цих тезах.

Тези Лютера привернули загальну увагу, їх читали, перечитували, і повторювали повсюди. У місті та в університеті почалися заворушення. У тезах підкреслювалося, що ні папі, ні будь-якій іншій людині ніколи не було дано права відпускати гріхи і звільняти від покарання за них; що весь цей задум є обманом і спритним засобом виманювати гроші за допомогою гри на забобонних почуттях людей; що це – підступний план сатани погубити душі тих, хто вірить у його фальшиве вчення. І тільки Євангеліє Христа є найдорожчим скарбом церкви, відкрита в ній благодать Божа безкоштовно дається всім, хто шукає її через покаяння і віру.

Тези Лютера кидали ворогам істини виклик, закликаючи до відкритої дискусії, але ніхто не наважився прийняти цей виклик. Через кілька днів уся Німеччина вже знала про 95 тез Лютера, а ще через кілька тижнів про них заговорив увесь християнський світ. Багато щирих прихильників римської церкви, котрі були свідками жакливого беззаконня, яке панувало в церкві, і страждали через це, але не знали, як покласти цьому край, з великою радістю зустріли тези Лютера, відчуваючи в них голос Божий. Вони бачили в цьому милосердну Божу руку, що мала покласти край потокові беззаконня, який виходив від папського престолу. Князі й посадові особи таємно раділи, сподіваючись, що буде покладений край гордовитій владі папи, яка нехтувала їхнім правом заперечувати її рішення.

Але схильний до гріха і забобонний натовп злякався того, що може втратити цей солодкий обман, котрим він присипляв усі свої страхи. Лукаве духовенство, якому перешкодили санкціонувати злочини і яке бачило в цьому загрозу своїй корисливій справі, було сильно розгніване і об'єдналося для захисту своїх інтересів. Реформатора чекала зустріч з його лютими ворогами. Одні звинувачували його в надто поспішних і необдуманих діях, а інші – у самовпевненості, заявляючи, що не Бог доручав йому це, а він керується гордістю і зухвальством. «Хто не [131] знає, – відповідав він, – що людині, яка висуває будь-яку нову ідею, рідко вдається зробити це, щоб не здатися комусь гордою, не викликати при цьому суперечок?.. Чому Христос і всі решта мучеників були вбиті? Тому що на них дивилися як на гордих зневажників мудрості того часу, які сміливо висували нові ідеї та не зверталися покірно за порадою до охоронців традицій».

І далі він заявляв: «Те, що я роблю, буде зроблено не людською мудрістю, але з Божою допомогою. Якщо це справа Бога, хто зможе зупинити її? Якщо вона не Божа, хто зможе просунути її вперед? Тут не моя воля, не їх і не наша, а Твоя воля, о, Святий Отче, Котрий на небесах» (*D'Aubigne, b. 3, ch. 6*).

Хоч Лютером у цій праці і керував Святий Дух, але йому довелося виконувати її, долаючи шалений опір. Могутнім потоком на нього звалились докори ворогів, викривлене тлумачення його намірів, несправедливий осуд характеру його вчинків – і усе це разом не минуло безслідно. Він був упевнений, що освічені представники народу як в церкві, так і в навчальних закладах, охоче об'єднуються з ним у справі Реформації. Серце Лютера переповнювалося радістю і надією, коли він чув слова

підбатьорення від високих посадових осіб і бачив, що вони розуміють його. Він вірив, що для церкви настане світанок. Але незабаром ці слова заохочення обернулися в докори і звинувачення. Багато державних діячів і церковних сановників були переконані в справедливості тез Лютера, та невдовзі зрозуміли, що прийняття їх викличе великі переміни. Просвіта і реформа в народі фактично означали підрив авторитету Риму. Довелося б покласти край тим численним прибуткам, які постійно текли до римської скарбниці, а це, звичайно, мало б обмежити розкішне життя папської верхівки. Більше того, якщо люди самостійно думатимуть, діятимуть і шукатимуть спасіння тільки у Христі, то це означатиме повалення папського престолу, що врешті-решт послабить їхню владу. З цієї причини вони відмовились прийняти запропоноване їм Богом пізнання, і виступаючи проти [132] людини, яку Бог послав їм для їхньої ж просвіти, вони тим самим виступили проти Христа та істини.

Лютер тремтів, думаючи про себе. Одна людина опирається наймогутнішим силам землі. Він часом сумнівався, чи справді Бог обрав його, щоб протистояти авторитету церкви. «Хто я такий, – писав він, – щоб опиратись папській величчі, перед якою тремтять земні царі й увесь світ?.. Ніхто не знає, скільки я вистраждав за перші два роки і якого зазнав відчаю» (*Ibid.*, b. 3, ch. 6). Але Лютер не був покинутий. Коли зникла всяка людська підтримка, він споглядав тільки на Бога і навчився в усьому покладатися на Його всесильну руку і бути в безпеці.

Звертаючись до одного із прихильників Реформації, Лютер писав: «Ми не можемо досягнути Писання ні його посиленням вивченням, ні власним інтелектом. Перший наш обов'язок – починати все з молитви. Благай Господа, щоб Він у Свій великій милості відкрив тобі істинне значення Свого Слова. Бо єдиним Тлумачем Божого Слова є Сам Автор цього слова, Який сказав: «*І всі будуть від Бога навчені*» (Від Івана 6:45). Не сподівайся досягнути цього власними зусиллями або розумом; покладайся тільки на Бога і на вплив Його Духа. Повір мені як людині, котра пережила все це на своєму власному досвіді» (*Ibid.*, b. 3, ch. 7). Усі, хто усвідомлює, що Бог покликав їх звіщати іншим великі істини для теперішнього часу, зможуть узяти для себе дуже корисне повчання. Проповідувані ними істини викличуть лють сатани і тих людей, котрі люблять вигадані ним байки. У боротьбі з силами зла людської мудрості та розуму замало.

Коли противники Лютера посилались на звичаї і перекази, на постанови і авторитет папи, тоді реформатор звертався до Біблії – і тільки Біблії. Вони не могли заперечити біблійних доказів, тому раби

формалізму і забобонів прагнули крові реформатора так само, як колись юдеї прагнули крові Христа. «Він єретик, – [133] кричали римські ревнителі. – Дозволити цьому страшному єретикові жити хоч би одну годину – означає найстрашніший гріх проти церкви. Негайно на шибеніцю його!» (*Ibid.*, b. 3, ch. 9). Але Лютер не став жертвою їхньої люті. Він ще повинен був виконати призначену для нього Богом працю, і ангели небесні були послані, щоб захищати його. Однак багато з тих, хто прийняв від Лютера дорогоцінне світло, стали об'єктом сатанинського гніву. Вони безстрашно прийняли страждання і смерть за істину.

Учення Лютера привернуло до себе увагу мислячих людей по всій Німеччині. Із його проповідей і творів виходило світло, котре пробуджувало й освічувало свідомість тисяч людей. Жива віра зайняла місце мертвого формалізму, в якому так довго перебувала церква. Народ з кожним днем утрачав віру в римські забобони і звільнявся з кайданів упередження. Слово Боже, яке Лютер мав за основу усякого вчення і твердження, як двосічний меч, проклало собі шлях до людських сердець. Усюди пробуджувалися бажання і порив до духовного зростання. Повсюдно відчувалися голод і спрага за праведністю, якої так бракувало багато століть. Погляди людей, так довго спрямовані на людські обряди і земних заступників, тепер з мольбою та в покайнанні і вірі звернулися до розп'ятого Христа.

Це велике зацікавлення викликало ще більший страх папських сановників. Лютер отримав виклик з'явитися до Рима, щоб відповісти на звинувачення в ересі. Цей виклик стривожив його друзів. Вони усвідомлювали небезпеку, яка загрожувала йому в цьому зіпсутому місті, сп'янілому від крові мучеників за Ім'я Ісуса. Вони протестували проти поїздки Лютера до Рима, вимагаючи, щоб він дав необхідні пояснення в Німеччині.

Їхня вимога нарешті була задоволена, і для слідства у справі Лютера був присланий представник папи. У вказівках, які він отримав від папи, Лютер уже заздалегідь був оголошений єретиком. Тому папський посланець був уповноважений «терміново розглянути справу Лютера [134] та покласти край його діяльності». На випадок, коли Лютер буде опиратись і посланець папи не зможе переконати реформатора, він був уповноважений «оголосити його поза законом по всій Німеччині; прогнати його, проклясти і відлучити від церкви всіх його прихильників» (*Ibid.*, b. 4, ch. 2). І далі папа наказав, щоб для цілковитого викорінення згубної ересі відлучати від церкви всіх тих, хто не зробить усього не-

обхідного, щоб схопити Лютера, а також його прибічників і віддати їх правосуддю Рима, незалежно від того, яке становище вони посідають у державі й церкві, щоправда, за винятком імператора.

Тут виявився справжній дух папства. У згаданому документі не видно й сліду християнських принципів чи елементарної справедливості. Лютер перебував ще далеко від Рима і не мав змоги пояснити або захистити свою позицію; однак ще до того, як була розслідувана справа, він уже був оголошений еретиком і того самого дня звинувачений і засуджений; усе це було зроблено самозваним «святим отцем», який вважався найвищим і непогрішним авторитетом у церкві та в державі!

У той час, коли Лютеру так потрібні були співчуття й поради справжнього друга, за Божим Провидінням у Віттенберг був посланий Меланхтон. Молодий, скромний, сором'язливий Меланхтон, завдяки вірному судженню, глибоким знанням, силі красномовства в поєднанні з чистотою і щирістю характеру користувався визнанням і загальною повагою. Його блискучі здібності не переважали над такими якостями його вдачі як м'якість та делікатність. Незабаром Меланхтон став щирим послідовником Євангелія, найвірнішим приятелем і помічником Лютера. Його делікатність, обачливість, пунктуальність доповнювали мужність і енергійність Лютера. Їхня спільна праця надала нової сили Реформації і стала джерелом великої допомоги та підтримки для Лютера.

Місцем суду був визначений Аугсбург, і Лютер пішки вирушив туди. Йому загрожувала серйозна небезпека. Висловлювались відкриті погрози про те, що його схоплять по дорозі і вб'ють, і тому приятелі просили Лютера не наражатися на небезпеку. Вони [135] навіть умовляли його на деякий час залишити Віттенберг і поселитись у тих, хто з радістю надасть йому притулок. Але Лютер не погодився залишати того місця, де його поставив Бог. Він повинен захищати істину, незважаючи на бурі, які лютували навколо нього. Він говорив: «Я подібний до Єремії – мужа, що знаходився в гущі боротьби, але чим більші погрози, тим більша моя радість. Мою честь і моє добре ім'я вони вже зруйнували. Все, що залишилось у мене, – то це моє нікчемне тіло. Що ж, нехай візьмуть і його і тим самим вкоротять моє життя. Але щодо моєї душі, то вони не зможуть узяти її. Той, хто хоче звіщати світу Слово Христа, повинен бути готовим померти у будь-яку хвилину» (*Ibid.*, b. 4, ch. 4).

Звістка про прибуття Лютера до Аугсбурга дуже втішила папського посла. Еретик, що завдавав стільки клопоту і привернув до себе увагу всього світу, здавалось, тепер був у руках римської влади, і легат ви-

рішив зробити все, щоб не випустити його зі своїх рук. Реформатор навіть не подбав про охоронну грамоту для себе. Друзі намовляли Лютера не з'являтися до папського посла без неї і самі взяли за те, щоб отримати цю грамоту від імператора. Папський посол мав намір примусити Лютера відректися, а якщо ні, то доставити його в Рим, де він розділив би долю Гуса та Єроніма. Тому через своїх агентів він намагався переконати Лютера з'явитись до нього без охоронної грамоти, віддаючи себе на його ласку. Але реформатор рішуче відмовився. Доки він не отримає грамоти, яка забезпечить йому протекцію імператора, Лютер не з'явиться до папського посла.

Удаючись до дипломатії, римські сановники вирішили здобути Лютера любов'язністю. При зустрічі з ним легат виявив дружелюбність, але вимагав, щоб реформатор у всьому підкорився авторитетові церкви і беззастережно відрікся від кожного пункту свого вчення. Легат, звичайно, недооцінив характеру людини, з якою мав справу. Відповідаючи йому, Лютер висловив повагу до церкви, своє ставлення до істини і готовність відповісти на всі запитання, які стосуються його [136] вчення, і навіть запропонувати свої доктрини на розгляд провідних університетів. Водночас Лютер відмовився зректися свого вчення без попереднього розгляду і диспуту, як того вимагав кардинал.

Єдиною відповіддю була вимога: «Відречись! Відречись!». Реформатор доводив, що положення його вчення ґрунтуються на Святому Письмі, і твердо заявив, що не може відректися від істини. Легат, неспроможний спростувати доказів Лютера, спрямовував на нього то бурю з докорів і насмішок, то знову лестоців, то, посилаючись на перекази і постанови отців церкви, не давав Лютеру змоги сказати й слова. Зрозумівши, що такі розмови марні, Лютер домагався і нарешті отримав дозвіл, хоч і не охоче даний йому, викласти свої відповіді письмово.

«Роблячи це, – писав Лютер до свого друга, – звинувачений має подвійну вигоду: по-перше, написане може бути подане на розгляд інших; по-друге, це дає добру нагоду якщо не налякати, то хоча б вплинути на сумління зарозумілого і балакучого деспота, який в протилежному випадку буде намагатися перемогти всіх своїм владним язиком» (*Martyn. The Life and Times of Luther*, pp. 271, 272).

При наступній зустрічі Лютер коротко, ясно і чітко виклав свої погляди, обґрунтувавши їх багатьма посиланнями на Святе Письмо. Після того, як Лютер вголос прочитав своє пояснення і вручив карди-

налові, той з погордою відкинув цей документ, заявляючи, що це лише набір порожніх слів і цитат, які не мають ніякого стосунку до справи. Лютер, який був напеготові, зустрів зарозумілого легата, застосувавши його власну зброю – традиції та вчення церкви, – остаточно спростувавши його твердження.

Коли посланець папи зрозумів, що йому нема що відповісти на докази Лютера, він утратив самовладання і в гніві вигукнув: «Відречись! Якщо ні, то я пошлю тебе в Рим, де ти станеш перед суддями, яким буде доручено розглянути твою справу. Я віддам тебе і твоїх прихильників анафемі, усіх [137] співчуваючих тобі відлучу від церкви!» І нарешті пихато додав: «Відречись або більше не потрапляй мені на очі!» (*D'Aubigne. Londdon ed., b. 4, ch. 8*).

Лютер негайно відійшов зі своїми друзями, даючи зрозуміти, що ні про яке відречення не може бути й мови. Це не входило в плани кардинала. Він лестив себе думкою, що силою та залякуванням змусить Лютера підкоритися. Тепер, залишившись сам на сам зі своїми прибічниками, він з неприхованою прикрістю дивився на них, не розуміючи, чому його плани зазнали поразки.

Мужній виступ Лютера не залишився безрезультатним. Присутнє там велике зібрання людей дістало змогу порівняти цих двох мужів, переконатися, яким кожен з них керується духом і наскільки міцними є їхні позиції. Разуючий контраст! Скромний, простий і непохитний реформатор, який спирався на силу Божу і на боці якого істина, і гордий, зарозумілий і нерозсудливий представник папи, який не зміг знайти жодного доказу зі Святого Письма, а тільки несамовито кричав: «Відречись! Якщо ні, то будеш відправлений у Рим і там отримаєш заслужену кару!»

Хоч у Лютера була охоронна грамота, прихильники Рима склали змову, щоб схопити і ув'язнити його. Друзі Лютера, бачачи недоцільність подальшого перебування реформатора в Аугсбурзі, наполягали, щоб він негайно повернувся у Віттенберг, і для цього вжили всіх заходів безпеки. Уночі на коні у супроводі тільки одного провідника, якого йому виділила міська влада, Лютер залишив Аугсбург. Перебуваючи в полоні недобрих передчуттів, реформатор таємно їхав темними і безлюдними вулицями. Жорстокі й лукаві вороги планували знищити його. Чи уникне він розставлених на нього пасток? Це були хвилини сильних тривог і гарячих молитов. Ось він уже дійшов до невеликих воріт у міській стіні. Лютеру відчинили, і він безперешкодно проїхав

разом зі своїм провідником. Опинившись тепер у безпеці, за містом, утікачі поскакали швидше, і перш ніж римський [138] легат дізнався про від'їзд Лютера, він уже був для нього недосяжний. Сатана і його агенти зазнали поразки. Людина, котру вони вже вважали своєю здобиччю, вислизнула з їхніх рук, ніби пташка із сільця птахолова.

Повідомлення про втечу Лютера здивувало і розлютило легата. Він сподівався отримати велику нагороду за свою мудрість і рішучість у ставленні до цього порушника спокою церкви, але його надія не збулася. Увесь свій гнів він вилив у листі до Фрідріха, курфюрста Саксонського, злісно звинувачуючи Лютера, вимагаючи, щоб Фрідріх послав реформатора до Рима або вигнав його із Саксонії.

На свій захист Лютер забажав, щоб легат або папа довели хибність його тверджень на основі Святого Письма. У свою чергу він урочисто пообіцяв, що відречеться свого вчення, якщо буде доведено, що воно суперечить Слову Божому. При цьому Лютер подякував Богові за те, що Він знайшов його гідним страждати за святу справу.

Курфюрст, досі мало знайомий з ученням реформатора, був глибоко вражений щирістю, силою і ясністю слів Лютера; він вирішив захищати реформатора доти, доки йому не доведуть хибність його вчення. У відповідь на вимогу легата курфюрст писав: «Ви повинні бути задоволені приїздом доктора Мартіна Лютера в Аугсбург. Ми не сподівалися, що ви будете змушувати його до відречення, не переконавши спочатку в тому, що він помиляється. Ніхто з учених мужів у нашій державі не довів мені, що вчення Мартіна Лютера безбожне, антихристиянське і еретичне». І князь відмовився вислати Лютера до Рима або вигнати його зі своїх володінь» (*D'Aubigne, b. 4, ch. 10*).

Курфюрст бачив, як низько впав моральний рівень суспільства. Відчувалася велика потреба в Реформації. Він розумів, що якби люди визнавали вимоги Божі й корилися їм та прислухались до голосу освіченого істиною сумління, тоді не потрібні були б складні та дорогі засоби для боротьби зі злочинністю. Він бачив, що [139] Лютер прямував до цієї благородної мети, і потай радів, що в церкві відчутні зрушення до кращого.

Він також бачив, що Лютер як професор університету користувався великим успіхом. Тільки рік минув з того часу, як реформатор прибив свої тези до церковних дверей, і як помітно зменшилась кількість прочан, котрі відвідували церкву на свято Всіх Святих. Рим утратив своїх богомольців і пожертвування, їхнє місце зайняла інша група людей,

котра приходила тепер у Віттенберг не для того, щоб поклонитися мощам, а щоб заповнити аудиторії університету. Твори Лютера пробудили новий загальний інтерес до Святого Письма не тільки по всій Німеччині. У Віттенберзький університет приїжджали студенти також і з інших країн. Юнаки, котрі вперше бачили Віттенберг, «здіймали свої руки до неба і славили Бога за те, що світло істини засяяло з цього міста, як у давнину із Сіона виходило світло і досягало найдальших куточків землі» (*Ibid.*, b. 4, ch. 10).

Однак на той час Лютер тільки частково звільнився від псевдовчень римської церкви. Порівнюючи Святе Письмо з папськими постановами і законами, він дивувався. «Я читаю папські декрети, – писав він, – і... не можу зрозуміти, чи папа – це сам антихрист, чи він – його апостол, настільки Христос у цих декретах спотворений і розп'ятий» (*Ibid.*, b. 5, ch. 1). Лютер все ще був прихильником римської церкви і навіть не думав, що коли-небудь відокремиться від неї.

Твори реформатора і його вчення розповсюджувались серед усього християнського світу. Вони проклали собі шлях у Швейцарію і Голландію. Копії його творів дійшли до Франції та Іспанії. В Англії його вчення прийняли як слово життя. Істина проникла також у Бельгію й Італію. Тисячі людей пробуджувались від смертельного заціпеніння до радості та надії світлого життя віри.

[140] Викриття, з яким виступав Лютер, викликали все більший гнів Рима, і декотрі його фанатичні противники, навіть із числа докторів католицьких університетів, заявляли, що не матиме гріха той, хто вб'є бунтівного ченця. Одного разу до реформатора підійшов незнайомець, який мав схований під одягом пістолет, і запитав його, чому він ходить один. «Моє життя в Божих руках, – відповів Лютер. – Він – мій захист і мій щит, що тоді може мені заподіяти людина?» (*Ibid.*, b. 6, ch. 2). Почувши ці слова, незнайомець зблід і поспіхом відійшов, ніби побачив небесного ангела.

Рим постановив знищити Лютера, але Бог став його захистом. Учення реформатора проповідувалося повсюдно – «у сільських домах, монастирях... у дворянських замках, в університетах і князівських палацах». І всюди знаходились благочестиві мужі, які підтримували його працю (*Ibid.*, b. 6, ch. 2).

Приблизно в цей час Лютер познайомився з творами Яна Гуса і переконався, що реформатор з Богемії визнавав велику істину виправдання через віру, яку він сам так довго шукав і тепер проповідував. «Ми

всі, – говорив Лютер, – Павло, Августин і я сам – були гуситами, навіть самі не підозрюючи того! Бог справді буде судити світ, – продовжував він, – бо істина проповідувалася людям уже сто років тому і була спалена ними» (*Wylie, b. 6, ch. 1*).

У своєму заклику до імператора і князів Німеччини на захист реформації християнства Лютер писав про папу: «Страшно бачити людину, котра величає себе намісником Христа на землі, а живе в таких розкошах, яких не може дозволити собі ні імператор, ні король, ні інший світський правитель. Хіба він живе так, як, жив Ісус чи скромний Петро? Кажуть, що папа – володар світу, але Христос, намісником Якого він себе називає, сказав: «*Моє Царство не із світу цього*» (*Від Івана 18:36*). Хіба можуть володіння намісника перевищувати володіння його Пана?» (*D'Aubigne, b. 6, ch. 3*).

Про університети Лютер писав так: «Я дуже боюсь, що вищі навчальні заклади стануть широкими воротами [141] пекла, якщо в них старанно не вивчатиметься Святе Письмо і не закарбовуватиметься у серцях молоді. Я нікому не раджу посилати свою дитину туди, де Святому Письму не надається першочергового значення. Усякий навчальний заклад, де систематично не вивчається Слово Боже, стає зіпсутим» (*Ibid., b. 6, ch. 3*).

Цей заклик блискавично поширився по всій Німеччині і справив на людей великий вплив. Увесь народ був схвилюваний, і багато людей ставали тепер під прапор Реформації. Противники Лютера, палаючи люттю помсти, змусили папу вжити рішучих заходів. Вирішено було негайно осудити його вчення. Реформаторові і його прихильникам було дано 60 днів для обміркування, і якщо вони за цей час не зречуться своїх поглядів, їх чекало відлучення від церкви.

Це була страшна криза Реформації. Протягом цілих віків вирок Рима про відлучення від церкви викликав страх у наймогутніших світських монархів. Він піддавав могутні імперії спустошенню. На тих, хто підпадав під це прокляття, дивилися зі страхом і відразою, вони назавжди втрачали своїх попередніх друзів і знайомих, до них ставилися як до проголошених поза законом і переслідували аж до смерті. Лютер знав про цю страшну бурю, яка була готова знятися над ним, але залишався стійким, покладаючись на Христа як на свою опору і захист. З вірою і відвагою мученика він писав: «Що буде, я не знаю та й не хочу знати... Куди б не впав удар, я буду спокійний... Якщо навіть листя не падає без волі Творця, то тим більше ми можемо бути впевнені в Його

опіці про нас. Не тяжко померти за Слово, бо Слово сталося тілом і Само померло за нас. Якщо ми помremo з Ним, то й оживемо з Ним, якщо ми перейдемо через усе те, через що Він перейшов раніше нас, то будемо там, де і Він, навіки, назавжди» (*Ibid.*, 3d London ed., Walther, 1840, b. 6, ch. 9).

Коли Лютер отримав папську буллу, то сказав: «Я зневажаю і відкидаю її як безбожну і брехливу... вона [142] засуджує самого Христа... Я радий, що можу постраждати за найпрекраснішу справу. Я почуваю себе вільніше, бо тепер переконаний, що папа – це антихрист, а його престол – престол сатани» (*D'Aubigne*, b. 6, ch. 9).

Та все ж папський декрет дав свої наслідки. Тюрма, тортури і меч були досить сильними засобами, щоб змусити людину коритися. Слабкодухі й забобонні тремтіли перед указами папи, і хоч їхні симпатії залишались на боці Лютера, та все ж багато з них вважали: життя надто дороге, аби віддати його за справу Реформації. Усе, здавалось, свідчило про те, що діяльності реформатора настав кінець.

Але Лютер залишався безстрашним. Рим вивергав на нього свої анафеми, і увесь світ чекав, що він, без сумніву, або загине, або буде змушений зректися. Але з надзвичайною силою Лютер спрямував це прокляття на Рим і привселюдно заявив про своє остаточне відокремлення від римської церкви. У присутності багатьох студентів, докторів і мешканців міста він спалив папську буллу з канонічними постановами та іншими документами, які підтримували авторитет папської влади. «Мої вороги спалили мої книги, – сказав він, – щоб завдати шкоди істині, спотворюючи її в умах простого народу і гублячи їхні душі, а у відповідь на це я спалюю їхні книги. Тепер починається серйозна боротьба. Досі я тільки загравав з папою. Я розпочав цю справу в ім'я Боже, і вона буде завершена без мене, але Його силою» (*Ibid.*, b. 6, ch. 10).

На докори ворогів, котрі глузували над марністю його справи, Лютер відповідав: «Хто знає, чи не Бог обрав мене і покликав, тож чи не варто було б їм боятися, що, зневажаючи мене, вони зневажають Самого Бога? Вони говорять, що я один. Ні, Всемогутній зі мною. Мойсей був один при виході з Єгипту; Ілля був один під час царювання Ахава; Ісая був один у Єрусалимі, а Єзекиїль – у Вавилоні... Бог ніколи не обирав пророками первосвящеників чи інших визначних осіб; зазвичай Він обирав зневажених, простих людей, а одного разу навіть покликав [143] пастуха Амоса. У кожному столітті святі, ризикуючи власним життям, викривали великих світу цього: царів, князів, священиків і

вчених мужів. Я не кажу, що я пророк, але я говорю, що вони повинні тим більше боятися, тому що я один, а їх багато. Я вірю, що Слово Боже на моєму боці, а не на їхньому» (*Ibid.*, b. 6, ch. 10).

Та все ж не без тяжкої внутрішньої боротьби Лютер дійшов до рішення остаточно розірвати із римською церквою. У той час він писав: «З кожним днем я все більше відчуваю, як тяжко відкинути упередження, набуті в дитинстві. Хоч Святе Письмо на моєму боці, проте скільки страждань завдало мені переконання в тому, що я один повинен виступити проти папи як антихриста! Яким великим був біль мого серця! Скільки разів я із гіркотою ставив собі одне й те саме запитання, яке так часто чув з уст папистів: «Хіба тільки ти один такий мудрий, а всі решта помиляються? А що буде, якщо врешті-решт виявиться, що ти сам помилявся і потягнув за собою так багато душ, котрі навіки загинуть?» – «Я боровся сам із собою, зі сатаною, поки нарешті Христос через Своє непогіршимо Слово не підкріпив моє серце проти всіх сумнівів» (*Martyn*, pp. 372, 373).

Папа погрожував Лютерові відлученням від церкви, якщо він не відречеться, і тепер здійснив свою погрозу. З'явилася нова булла, котра проголошувала остаточне відлучення реформатора від римської церкви і піддавала прокляттю його і тих, хто приймає його вчення. Почалася справжня велика боротьба.

Всі ті, кому Бог доручив проповідувати істини, що стосуються їхнього часу, неминуче зустрінуть опір. У дні Лютера проповідувалася істина, актуальна для його періоду. У наш час проповідується істина, важлива для церкви нашого часу. [144] Той, Хто все чинить за Своєю волею, ставить людей у різні обставини і доручає їм особливі обов'язки, що відповідають тому часові та умовам, в який вони живуть. Якби люди оцінили послане їм світло, тоді вони отримали б глибші пізнання правди. Але чимало людей у наші дні не більше прагнуть пізнати істину, ніж цього бажали паписти, виступаючи проти Лютера. Зараз, як і в минулі століття, спостерігається та сама схильність до людських теорій і переказів, а не до Слова Божого. Нехай ті, хто проповідує істину для нашого часу, не сподіваються, що вона буде прийнята більш прихильно, ніж у дні реформаторів. Велика боротьба між істиною та оманю, між Христом і сатаною буде все більше посилюватися до кінця історії цього світу.

Ісус сказав Своїм учням: «Коли б ви зо світу були, то своє світ любив би. А що ви не зо світу, але Я вас зо світу обрав, тому світ вас ненавидить. Пригадайте те слово, яке Я вам сказав: Раб не більший за

пана свого. Як Мене переслідували, то й вас переслідувати будуть; як слово Моє зберігали, бережимуть і ваше» (Від Івана 15:19, 20). Господь ясно говорить: «Горе вам, як усі люди про вас говоритимуть добре, бо так само чинили фальшивим пророкам батьки їхні!» (Від Луки 6:26). Дух сучасного світу і сьогодні суперечить духові Христа, як це було в попередні часи; і ті, хто проповідує Слово Боже в його чистоті, користуються сьогодні не більшою прихильністю, ніж їхні попередники. Форми боротьби проти правди можуть змінюватися, її ворожість може бути не такою відвертою, більш замаскованою, однак та сама ворожнеча існуватиме і проявлятиметься до кінця цього світу.

Мартін Лютер
1483 – 1546 рр.

РОЗДІЛ 8

ЛЮТЕР ПЕРЕД СЕЙМОМ

НОВИЙ ІМПЕРАТОР КАРЛ V вступив на престол Німеччини, і римські емісари поспішили до нього зі своїми поздоровленнями та намовляннями застосувати свою владу проти Реформації. Але курфюрст Саксонський, якому Карл V був багато в чому зобов'язаний своєю короною, просив його не вживати ніяких заходів проти Лютера, поки сам його не вислухає. Таким чином, імператор потрапив у скрутне становище. Папістів міг задовольнити тільки імператорський наказ про смертний вирок для Лютера. Курфюрст рішуче заявив: оскільки «ні його імператорська величність і ніхто інший не можуть спростувати творів Лютера», тому він просив, щоб «доктору Лютеру була дана охоронна грамота і щоб він виступив перед ученими, побожними і неупередженими суддями» (*D'Aubigne, b. 6, ch. 11*).

Тепер увага всіх сторін була привернена до з'їзду представників німецьких земель, який мав зібратись у Вормсі невдовзі після вступу Карла V на престол. Цей національний з'їзд повинен був розглянути важливі політичні питання. Уперше німецькі князі зустрічалися з молодим монархом на державному з'їзді. З усіх кінців країни прибули державні та церковні сановники. У Вормсі зібралися могутні світські вельможі, що ревно оберігали свої спадкоємні права і становище, [146] представники високого духовенства, які пишалися перевагою свого чину, і сили, відважні лицарі у супроводі своїх зброєносців, посли далеких іноземних країн. Та все ж найбільший інтерес на цьому з'їзді викликала справа саксонського реформатора.

Карл V заздалегідь звелів курфюрсту взяти із собою на Сейм і Лютера, запевняючи йому свою охорону і можливість відкритої дискусії із суперечливих питань з компетентними особами, Лютер з нетерпінням чекав цього дня. Його здоров'я на той час було досить ослаблене, але він писав курфюрсту: «Якби я навіть не міг здоровим прибути до Вормса, то прошу, щоб мене доставили туди, яким би я хворим не був. Бо якщо імператор запрошує мене, то я не сумніваюся

в тому, що це голос Самого Бога. Якщо вони застосують насильство проти мене, що цілком ймовірно (бо мене викликають туди не для того, щоб почути мої настанови), я все віддаю в руки Божі. Той, Хто зберіг трьох юнаків, у розпаленій печі, живий. Якщо Він не врятує мене, то моє життя мало значить. Потурбуймося тільки про те, щоб Євангеліє не було віддане на посміховисько безбожним, і будьмо готові пролити свою кров, захищаючи його. Чи я можу знати, що корисніше для спасіння всіх: моє життя чи моя смерть... Ви всього можете чекати від мене... але тільки не втечі чи відречення. Утікати я не можу, а відректися – тим більше» (*Ibid.*, b. 7, ch. 1).

Коли у Вормсі стало відомо, що Лютер повинен стати перед Сеймом, усіх охопило хвилювання. Папський посол Алеандр, якому була доручена справа Лютера, був дуже стривожений і обурений. Він знав, що наслідки виступу реформатора будуть фатальними для папства. Знову розпочинати слідство у справі, щодо якої папа вже виніс вирок, – це значить зневажати авторитет верховного єпископа. Крім того, легат боявся, що красномовні й незаперечні докази Лютера змусять багатьох князів відвернутися від папства. Тому Алеандр якнайрішучіше [147] виступив проти появи Лютера на Сеймі. Одночасно була оголошена булла, в якій папа відлучав Лютера від церкви, і під тиском папського декрету та протесту папського посла імператор поступився. Він написав курфюрсту, що коли Лютер не має наміру відректися, то повинен залишатись у Віттенберзі.

Не задовольнившись цією перемогою, Алеандр докладав усіх сил і хитрощів, щоб домогтися осудження Лютера. З усією завзятістю, гідною кращого застосування, він звертав увагу князів, прелатів та інших членів Сейму на справу Лютера, звинувачуючи його у підбурюванні до бунту, в беззаконні та богозневазі. Але виявлені легатом упередженість і пристрасність свідчили про те, яким духом він керувався. «Ним керують більше ненависть і помста, ніж ревність і побожність» – таким було загальне враження (*Ibid.*, b. 7, ch. 1). Більшість присутніх на Сеймі, як ніколи раніше, прихильно поставилися до справи Лютера.

З подвійною завзятістю Алеандр переконував імператора, щоб він виконав розпорядження папи. Але за тодішніми законами Німеччини цього неможливо було зробити без згоди всіх князів. Нарешті, поступившись настирливості легата, Карл V запропонував йому представити свою справу на Сеймі. «Це був день торжества папського

нунція. Зібрання було численним, але й справа, подана на його розгляд, була надто важливою. Алеандр повинен був відстоювати авторитет Риму... – матері й володарки всіх церков». Він повинен був захищати владу Петра перед найвищими християнськими правителями. «Наділений даром красномовності, він усвідомлював всю важливість цієї події. Провидіння Боже допустило, щоб у присутності найвищого трибуналу Рим, перш ніж він буде засуджений, був представлений і захищений одним із найталановитіших ораторів» (*Wylie. b. 6, ch. 4*).

[148] Прихильники Лютера з побоюванням чекали, яке враження справить виступ Алеандра. Курфюрст Саксонський не був присутній на Сеймі, доручивши своїм людям записати промову папського нунція. Алеандр у силі своєї вченості та красномовства зробив усе можливе, щоб завдати поразки істині. Він висував проти Лютера одне звинувачення за іншим, переконуючи, що реформатор є ворогом церкви і держави, живих і мертвих, духовенства і суспільства, церковного Собору і кожного християнина зокрема. «Омани одного Лютера досить, – заявив він, – щоб виправдати спалення ста тисяч єретиків».

У кінці своєї промови легат виявив презирство до прихильників реформаторської віри: «Що являють собою всі ці лютерани? Юрбу зухвалих учителів, зіпсутих священників, розбещених ченців, неосвічених юристів, зубожілих дворян і жменьку простолюду, котрий вони ввели в оману і збили на хибну дорогу. Наскільки перевищує їх кількістю, можливостями і силою католицька церква! Одностаїне рішення цього славетного зібрання просвітить прості серця, послужить пересторогою для нерозсудливих, утвердить тих, хто хитається, і підкріпить слабких» (*D'Aubigne, b. 7, ch. 3*).

Така зброя використовувалась у кожному столітті проти захисників правди. Ті самі докази і сьогодні використовуються проти тих, котрі всупереч традиційним заблудженням насмілюються проповідувати чисте і ясне вчення Слова Божого. «Хто ці проповідники нового вчення? – запитують люди, які бажають дотримуватись популярної релігії. Це неосвічені люди, яких невелика кількість, вихідці із бідних верств. І незважаючи на це, вони насмілюються претендувати на істину і називати себе вибраним народом Божим?! Вони неuki, яких ввели в оману! Наскільки наша церква своєю чисельністю і своїм впливом перевищує їх! Як багато серед нас видатних і вчених мужів! Наскільки ми сильніші за них!». Звичайно, такі докази справляють значний вплив на світ, але вони настільки ж непереконливі сьогодні, як і в дні реформатора.

Реформація не завершилась, як дехто думає, у дні Лютера. Вона триватиме до кінця історії світу. Лютер був покликаний до великої роботи – поширення світла, котрим Бог просвітив його, але він не отримав усього світла, яке мало бути дане світові. Від того часу аж до наших днів світло [149] продовжує сяяти зі сторінок Святого Письма, постійно відкриваючи нові істини.

Промова легата справила глибоке враження на Сейм. Там не було Лютера з його ясними і переконливими істинами зі Слова Божого, щоб взяти верх над поборником папства. Там не було жодної спроби захистити реформатора. Було виявлене загальне бажання не тільки осудити Лютера та його вчення, а й, коли це можливо, викоринити ересь. Рим використав слушну нагоду захистити себе. Усе, що тільки можна було сказати на захист Рима, було сказане. Але очевидна перемога передвіщала поразку. З цього часу контраст між істиною та оманю ставав усе помітнішим у відкритій боротьбі. Відтоді Рим ніколи більше не почував себе так упевнено, як раніше.

Хоч більшість присутніх на Сеймі була готова без вагання видати Лютера Риму, багато з них бачили і осуджували зіпсутість церкви, бажали покласти край зловживанням, яких зазнавав німецький народ внаслідок аморальності і жадібності духовенства. Легат показав папство в найпривабливішому світлі. Тоді Господь спонукав одного із членів Сейму правдиво змалювати наслідки папської тиранії. Зі шляхетною рішучістю на цьому представницькому зібранні встав герцог Георг Саксонський і зі страхітливою точністю викрив оману й гидоту папства, звернувши увагу на їхні страшні наслідки. Наприкінці виступу він сказав: «Це тільки деякі зловживання, які волають проти Риму. Римські ієрархи втратили всякий сором, єдина їхня ціль – це гроші, гроші і ще раз гроші; священики, які покликані навчати народ істини, навчають його обману, і їх не тільки терплять, а й нагороджують, бо чим більше вони обдурюють, тим більший у них прибуток. Із цього огидного джерела тече отруйна вода. Користолобство і розпуста ідуть пліч-о-пліч... На жаль, непристойна поведінка духовенства прирекла багато бідних душ на вічну погибель. Необхідна загальна реформа» (*Ibid.*, b. 7, ch. 4).

[150] Навіть Лютер не зміг би, мабуть, переконливіше змалювати папські зловживання, ніж це зробив герцог, а те, що він був рішучим ворогом реформатора, надало його словам ще більшого значення і сили. Якби очі зібраних були відкриті, вони побачили б ангелів

Божих, котрі спрямовували промені світла проти мороку омани й відкривали розум і серця людей для прийняття істини. Бог правди і премудрості вплинув навіть на ворогів Реформації, щоб таким чином приготувати шлях для виконання великої роботи. Мартін Лютер не був присутній на Сеймі, але голос Того, Хто вищий за Лютера, був почутий на зібранні.

Сейм створив комітет і доручив йому подати перелік тих зловживань папства, які лягали важким тягарем на плечі німецького народу. Цей перелік містив 101 пункт різних звинувачень і був поданий імператору з проханням терміново вжити заходів для усунення зловживань. «Яка втрата християнських душ, – зазначалося в петиції, – яке пограбування, яке здирство з боку тих, ким голова християнства оточив себе. Наш обов'язок – відвернути загибель і ганьбу народу. Тому ми смиренно і наполегливо благаємо Вас утвердити загальну реформу і вжити заходів для її проведення» (*Ibid.*, b. 7, ch. 4).

Тепер Сейм вимагав присутності Лютера. Незважаючи на прохання, протести і погрози Алеандра, імператор нарешті погодився, і Лютер був запрошений з'явитися на Сейм. Разом із запрошенням йому була послана й охоронна грамота, котра гарантувала безпечне повернення. Усе це спеціальний посланець доставив у Віттенберг; йому ж було доручено супроводжувати Лютера у Вормс.

Друзі реформатора були стривожені й налякані. Знаючи упереженість і ненависть до нього, вони боялися, що навіть охоронна грамота не зможе захистити його, і благали не наражати себе на небезпеку. Але Лютер відповів на це: «Папісти не бажають, щоб я приїхав у Вормс, [151] а прагнуть мого осудження й смерті. Це не має значення. Моліться не про мене, а про Слово Боже... Христос дасть мені Свого Духа, щоб здобути перемогу над служителями омани. Я зневажав їх при житті і тепер своєю смертю я візьму верх над ними. Вони занепокоєні у Вормсі тим, як змусити мене відректися. І ось моє відречення: я раніше говорив, що папа є намісником Христа: а тепер стверджую, що він – ворог нашого Господа і апостол диявола» (*Ibid.*, b. 7, ch. 6).

Лютер вирушив у небезпечну подорож не сам. Крім посланця імператора, його погодилися супроводжувати троє вірних друзів. Меланхтон дуже хотів поїхати з ними. Серцем він був з Лютером і тому прагнув піти з ним, якщо у цьому виникне потреба, у в'язницю і навіть на смерть. Але Лютер рішуче відхилив його прохання. На

випадок смерті реформатора цей молодий співробітник повинен був стати надією Реформації. При прощанні з Меланхтоном Лютер сказав йому: «Якщо я не повернуся і вороги вб'ють мене, то ти продовжуй навчати і будь стійким в істині. Працюй замість мене... Якщо ти будеш жити, моя смерть не матиме значення» (*Ibid.*, b. 7, ch. 7).

Студенти, мешканці міста, які прийшли проводити Лютера, були зворушені. Багато з тих, чиє серце було пройняте євангельською правдою, ридаючи, прощалися з ним. Реформатор разом із друзями залишив Віттенберг.

По дорозі Лютер і його супутники помітили, що люди пройняті якимись похмурими передчуттями. У деяких містах їм не віддавали ніякої шани. Коли вони зупинились на нічліг у священника, дружньо настроєного до Лютера, він висловив їм свої побоювання, показавши портрет італійського реформатора, який загинув мученицькою смертю. Наступного дня вони довідалися, що твори Лютера засуджені у Вормсі. Імператорські гінці всюди оголосили декрет Карла V, закликаючи народ здавати заборонені твори місцевій владі. Посланець імператора, котрий супроводжував Лютера, побоювався за його безпеку на Сеймі і, думаючи, що рішучість Лютера залишила його, спитав, чи справді він бажає продовжувати шлях. Лютер відповів: «Я піду далі, коли навіть буду заборонений в кожному місті» (*Ibid.*, b. 7, ch. 7).

[152] В Ерфурті Лютера прийняли з пошаною. Оточений збудженим від захоплення натовпом, він повільно просувався вулицями міста, де колись не раз ходив із жебрацькою торбою. Він відвідав свою чернечу келію і пригадав усю боротьбу, в якій брав участь і завдяки якій тепер його душа і вся Німеччина осяяні світлом. Лютера наполегливо просили виступити з проповіддю. Хоча йому й не дозволялося цього робити, проте імператорський посланець дав свій дозвіл, і колишній чернець, який недавно виконував найчорнішу роботу в монастирі, зійшов на кафедру.

Він звернувся до цього великого зібрання словами Христа: «Мир вам!» «Філософи, доктори і письменники, – сказав він, – вчать людей, як їм отримати життя вічне, але безрезультатно. І про це я бажаю тепер поговорити з вами... Бог воскресив з мертвих одного Мужа – Господа нашого Ісуса Христа, щоб Він знищив смерть, викоринив гріх і закрити ворота пекла. Це робота спасіння... Христос переміг! Ось найвідрадніша вістка. І ми спасенні Його заслугами, а не своїми. Наш Господь Ісус Христос сказав: «Мир вам, погляньте на Мої руки...

тобто, людино, подивись! Це Я, тільки Я взяв твій гріх і спасаю тебе, і тепер ти маєш мир, – говорить Господь».

Продовжуючи, Лютер говорив далі про те, що справжня віра обов'язково проявиться у святому житті. «Оскільки Бог спас нас, то ми повинні чинити так, щоб наші вчинки були до вподоби Йому. Багатий ти? Нехай твоє багатство допомагає потребам бідних. Бідний ти? Нехай твої послуги будуть прийняті багатими. Якщо ж твоя праця приносить користь тільки тобі, то все твоє служіння ніщо інше, як лицемірство» (*Ibid.*, b. 7, ch. 7)

Люди слухали, як зачаровані. Це був хліб життя, який Лютер роздавав голодним душам. Він підносив Христа вище за пап, легатів, імператорів і князів. Він нічого не сказав про своє небезпечне становище. Він не хотів викликати до себе співчуття. Говорячи про Христа, він забував про себе. Він перебував у тіні Голгофського Страдника, прагнучи лише одного – проповідувати Ісуса як Викупителя грішників.

[153] Подорожуючи далі, реформатор усюди вбачав підвищену увагу та інтерес до себе. Зацікавлені натовпи оточували його, і дружні голоси попереджували про задум прибічників Рима. «Вони сплять тебе, – говорили декотрі, – і перетворять на порох, як вчинили з Гусом». Лютер відповідав: «Навіть якби вони запалили вогонь на всій дорозі від Віттенберга до Вормса, а полум'я його досягало б навіть небес, то й тоді в Ім'я Господа я перейшов би через нього; я повинен стати перед ними, я ввійду в пащу цього чудовиська і потрощу його зуби, проповідуючи Ісуса Христа» (*Ibid.*, b. 7, ch. 7).

Звістка про наближення Лютера до Вормса викликала велике хвилювання. Друзі переживали за нього, а вороги побоювалися успіху його справи. Були прийняті всі найрішучіші заходи, щоб переконати реформатора не входити в місто. Папські агенти намовляли його піти в замок одного лицаря, прихильного до нього, де всі непорозуміння вирішувалися мирно. Друзі намагались залякати його, розповідаючи про небезпеку, що загрожувала йому. Але всі ці спроби були безуспішними. Лютер залишався непохитним і заявив: «Навіть якби у Вормсі було стільки демонів, скільки плиток черепиці на дахах будинків, то й тоді я ввійду до нього» (*Ibid.*, b. 7, ch. 7).

У Вормсі Лютера зустрів величезний натовп народу, котрий вийшов до воріт міста. Такої кількості людей не збиралося навіть при зустрічі імператора. Хвилювання було надзвичайне. З-посеред натовпу почувся різкий і сумний голос, який монотонно співав похоронну

пісню і перестерігав великого реформатора про долю, яка його чекає. «Бог буде моєю охороною», – сказав Лютер, виходячи з екіпажу.

Прихильники папи не вірили, що Лютер насмілиться з'явитися у Вормсі, і тепер його прибуття сповнило їх жахом. Імператор негайно скликав своїх радників, щоб вирішити, яку обрати тактику. Один з єпископів, відданий папіст, заявив: «Ми надто довго обмірковуємо цю справу. Ваша імператорська величність може дуже швидко звільнитися від цього чоловіка. Хіба Сигізмунд не видав Яна Гуса на спалення? Ми не зобов'язані давати [154] охоронної грамоти еретикам і дотримуватись її принципу». «Ні, – відповів імператор, – ми повинні виконати свою обіцянку» (*Ibid.*, b.7, ch. 8). І було вирішено вислухати реформатора.

Усе місто бажало бачити цю незвичайну людину, і невдовзі великі натовпи людей зібрались перед будинком, де він зупинився. Лютер, який ще не цілком одужав від перенесеної хвороби, був змучений двотижневою подорожжю, та й треба було підготуватися до зустрічі із зібранням. Йому необхідний був спокій і відпочинок. Але люди настільки палко прагнули побачити Лютера, що йому вдалося відпочити тільки кілька годин. Дворяни, лицарі, священики і мешканці міста нетерпляче оточили його. Одні сміливо вимагали провести реформу церкви, викрити всі зловживання духовенства; ці люди, як говорив Лютер, «були звільнені моїм Євангелієм» (*Martyn*, p. 393). Вороги, так само, як і друзі, прийшли подивитись на безстрашного ченця, і він приймав їх з непорушним спокоєм, відповідаючи всім з гідністю і мудрістю. Він тримався твердо і мужньо. Його бліде і худе обличчя зі слідами недавньої хвороби і втоми випромінювало радість і доброту. Урочистість і глибока щирість слів надавали йому в очах людей такої сили, що навіть вороги не були спроможні протистояти йому. Як прихильники, так і недруги дивувались. Одні були переконані, що його супроводжує Божественна сила, інші говорили про нього те, що фарисеї говорили про Христа: «Він демона має».

Наступного дня Лютера викликали до Сейму. Імператорський сановник увів його до зали засідань, але тільки з великими труднощами Лютер зміг добратися до свого місця. Усі проходи були заповнені народом, котрий нетерпляче хотів побачити ченця, який насмілився протистояти авторитетові папи.

Перед тим, як Лютер повинен був стати перед суддями, один старий генерал, герой багатьох битв, ласкаво промовив до нього: «Бідний,

бідний монаше! Тобі доведеться зайняти більш благородну позицію, якої не займали ні я, ні інші полководці у найкривавіших битвах. Але якщо твоя справа справедлива і ти впевнений у ній, іди вперед в Ім'я Боже і [155] нічого не бійся. Бог не покине тебе!» (*D'Aubigne, b.7, ch. 8*).

Нарешті Лютер став перед Сеймом. Імператор сів на трон. Його оточили найбільш високопоставлені сановники імперії. Ніколи ще ніхто із простих людей не стояв перед таким великим та вражаючим зібранням, як це, де Мартін Лютер повинен був захищати свою віру. «Уже сама його присутність тут означала велику перемогу над папством. Папа засудив його, але тепер він стояв перед судом, який, переглядаючи його справу, поставив себе вище папи. Папа відлучив Лютера від церкви і викинув його з людського суспільства, та все ж реформатора ввічливо запросили на найвеличніше зібрання того часу. Понтифік засудив його на вічне мовчання, а йому дали змогу виступити перед тисячами уважних слухачів, котрі з'їхалися сюди з найвіддаленіших куточків християнського світу. Отже, через Лютера була звершена велика революція. Рим уже сходив зі свого престолу, і причиною приниження цього хамелеона був голос ченця» (*Ibid., b. 7, ch. 8*).

Перед цим могутнім представницьким зібранням реформатор, який був простого походження, почував себе зніяковіло і збентежено. Дехто з князів, бачачи його стан, підходив до нього, щоб підбадьорити, а один з них тихо сказав: «*Не лякайтеся тих, хто тіло вбиває, а душі вбити не може*». Інший додав: «Коли ж поведуть вас перед правителями та царями за Ім'я Моє, то Дух Отця вашого пригадає вам те, що необхідно сказати». Таким чином великі мужі світу цього словами Христа зміцнили Його слугу в час випробовування.

Лютерові відвели місце перед самим престолом імператора. Глибока тиша запанувала в переповненій залі. Тоді піднявся імператорський урядник і, вказуючи на збірку творів Лютера, зажадав, щоб реформатор відповів на два запитання: чи визнає він їх своїми і чи має намір відректися від викладених у них поглядів. Після того, як були зачитані назви книг, [156] Лютер відповів, що визнає ці книги своїми, «а щодо другого питання, – сказав він, – то оскільки воно стосується віри і спасіння душі, а також Слова Божого – одного з найбільших і найдорожчих дарів як на небі, так і на землі, то було б нерозважливо давати відповідь, не обдумавши цього заздалегідь. Адже ж я можу не висловити всього того, чого вимагають обставини, або навпаки,

сказати більше, ніж того вимагає істина, і, таким чином, згрішити проти слів Христа: «*Хто ж Мене відцурається перед людьми, того й Я відцураюся перед Небесним Отцем Моїм*» (Від Матвія 10:33). Тому найпокірніше прошу Вашу імператорську величність дати мені час, щоб я міг відповісти, не завдаючи зневаги Слову Божому» (D'Aubigne. b. 7, ch. 8).

Лютер вчинив мудро, звертаючись до імператора з таким проханням. Його поведінка переконала все зібрання, що він не діє під впливом миттєвої пристрасності чи необдумано. Такий спокій і самовладання, яких ніхто не чекав побачити в цій сміливій та безкомпромісній людині, додали йому сили, і наступного разу він дав відповідь з такою розсудливістю, рішучістю, мудрістю і гідністю, що здивував усе зібрання, розчарував противників і глибоко вразив їх зарозумілість і гординю.

Наступного дня Лютер повинен був дати остаточну відповідь. Несподівано він занепав духом, бачачи, які могутні сили об'єдналися проти істини. Його віра похитнулася; страх і трепет пройняли його, і жах охопив його душу. Лютер виразно побачив зростаючу небезпеку. Йому почало здаватись, що вороги вже готові святкувати перемогу і сили темряви виграли битву. Густі хмари все густіше огортали його, ніби віддаляючи від Бога. Він прагнув запевнення, що Господь воїнства буде з ним. В агонії духа Лютер упав ниць і від усього серця благав, щоб Бог почув його. «О Всемогутній і Вічний Боже, – молився він, – який страшний цей світ! Він відкриває свою пащу, щоб поглинути мене, а я так мало покладаюся на Тебе... Якщо я [157] повинен покладатись тільки на могутність цього світу, то все пропало... Тоді прийшла моя остання година і вирок підписаний... О Боже! Допоможи мені перемогти мудрість цього світу. Зроби це... Тільки Ти один можеш... бо це не моя справа, а Твоя. Я не маю що тут робити, мені немає про що сперечатися із сильними світу цього... Але це Твоя справа, справедлива і вічна. О Господи, допоможи мені! Вірний і незмінний Боже, я не покладаю надії на жодну людину. Усе, що людське, – мінливе, все, що походить від людини, – ненадійне... Ти обрав мене для цієї справи... будь зі мною в Ім'я Твого улюбленого Сина, Ісуса Христа, Котрий тільки один є моїм захистом і твердинею» (Ibid., b. 7, ch. 8)

Премудре Боже Провидіння допустило, щоб Лютер усвідомив небезпеку, яка загрожувала йому, і не покладався на власні сили та не

накликав на себе біди. Однак не страх страждань, тортур або неминучої смерті жахала Лютера. Ні! Він дійшов до кризи і усвідомлював свою безсилість перемогти її. Через його неміч може зазнати поразки справа істини. Він змагався з Богом не заради власної безпеки, а заради торжества Євангелія. Агонія його душі нагадувала нічну боротьбу Ізраїля з ангелом біля потоку. І подібно до Ізраїля Лютер вийшов переможцем. Відчуваючи цілковиту безпомічність, Лютер з вірою звернувся до Христа, могутнього Визволителя. Він отримав запевнення, що буде на Сеймі не один, і це зміцнило його. В душі Лютера знову запанував спокій, і він радів через те, що йому дозволено звеличити Слово Боже перед правителями народів.

Твердо покладаючись на Бога, Лютер приготувався до майбутньої боротьби. Він продумав план виступу, підібрав цитати зі своїх творів і необхідні докази зі Святого Письма для підтвердження власних слів. Потім, поклавши ліву руку на відкриту Біблію, підняв праву руку до неба і дав обітницю «залишатися вірним Євангелію і сповідувати [158] свою віру навіть в тому випадку, коли йому доведеться засвідчити її власною кров'ю» (*Ibid.*, b. 7, ch. 8).

Коли Лютер знову став перед Сеймом, на його обличчі не залишилось і тіні страху та збентеження. Спокійний, сповнений миру, але відважний і шляхетний, він стояв як свідок Божий перед сильними цього світу. Імператорський чиновник вимагав від нього рішучої відповіді, закликаючи відректись від свого вчення. Лютер відповів покійно і смиренно, без емоцій і хвилювання. Його поведінка була скромною і шанобливою, але виявляла упевненість і радість; це здивувало присутніх.

«Пресвітліший імператоре, ясні князі, милостиві панове, – почав Лютер, – я став сьогодні перед вами. Згідно з учорашнім повелінням і милістю Божою благаю, Ваша величносте і князівська високосте, ласкаво вислухати захист справи, котра, я впевнений, справедлива і правдива. Якщо я в чомусь порушу етикет і звичаї двору, благаю вибачити мені, бо я виховувався не в королівських палатах, а в віддаленому монастирі» (*Ibid.*, b. 7, ch. 8).

Потім, перейшовши до суті питання, Лютер відзначив, що не всі видані ним твори мають один і той самий характер. У декотрих він писав про віру і добрі вчинки, і навіть його вороги вважали їх не шкідливими, а навпаки, корисними. Відректись від них – означало б осудити істини, які визнають усі сторони. В інших книгах він викривав зіпсутість і зловживання папства. Засудити ці твори означало б

зміцнити тиранію Рима і широко відчинити двері для багатьох великих беззаконь. А ще в інших книгах він піддавав критиці окремих осіб, котрі захищали пануюче зло. Щодо цих останніх він відверто визнав, що був надто різким. Він не вважав себе вільним від помилок, але підкреслив, що навіть від цих творів не може відректися, бо це додасть більшої сміливості ворогам правди і вони скористаються його відреченням, щоб і далі пригнічувати народ Божий.

[159] «Але, – продовжував Лютер, – я лише смертна людина, а не Бог. Тому буду захищати себе як Христос: *«Якщо зле Я сказав, покажи, що то зле»* (Від Івана 18:23). Милосердям Божим благаю Вашу імператорську величність і вас, шляхетні князі, і всіх високоповажних осіб: доведіть мені із пророцтв і апостольських послань мої помилки. І коли я буду переконаний у цьому, то відречусь від усіх моїх творів і першим кину їх у вогонь.

Сподіваюсь, що з моїх слів ви зрозумієте, що я ретельно зважив і розглянув небезпеку, на котру наражаю себе; але це не лякає мене. Навпаки, я радий бачити, що Євангеліє в наші дні, як і в попередні часи, є причиною неспокою і розбіжності поглядів. Бо такий характер і доля Слова Божого. *«Я не мир принести прийшов, а меч»*, – сказав Ісус Христос. Бог величний і страшний у Своїх намірах, тому будьте обережні, бо, керуючись бажанням покласти край розбіжностям у поглядах, ви можете стати гонителями святого Слова Божого і стягнути на себе страшну повинь нездоланих перешкод і небезпек, нещастя і вічну погибель... З цього приводу я міг би навести багато біблійних прикладів. Я міг би розповісти про фараона, вавилонських та ізраїльських царів, чиї прагнення ніколи так успішно не сприяли їхній власній погибелі, як тоді, коли вони, здавалось, шляхом лише мудрих планів намагались зміцнити власне панування. *«[Бог] гори зриває, й не знають вони»* (Йова 9:5)» (*Ibid.*, b. 7, ch. 8).

Лютер спочатку говорив по-німецьки, потім його попросили повторити свою промову по-латинськи. Хоч він і був утомлений, але все ж погодився і знову виголосив свою промову з тією ж ясністю і натхненням. Це була справа Божественного Провидіння. Розум багатьох князів був настільки засліплений оманю і заботонами, що вони при першому виступі Лютера не сприйняли його доказів, але коли він повторив їх, тоді вони цілком зрозуміли все сказане.

[160] Ті, хто вперто відвертав очі від світла, хто вирішив опиратися істині, розлютились, коли зрозуміли силу слів Лютера. Коли

реформатор закінчив промову, імператорський чиновник сердито сказав йому: «Ти не відповів на поставлене тобі запитання... Ти повинен дати пряму відповідь: відрікаєшся чи ні?»

Реформатор відповів: «Оскільки Ваша світлість і присутні тут великі князі вимагають від мене простої і прямої відповіді, то я готовий сказати: не можу підкорити свою віру ні папі, ні соборові, бо це ясно, як день, що вони самі нерідко помиляються і протирічать один одному. Якщо я не отримаю ясних доказів зі Святого Письма, або відкритими та розумними аргументами і якщо все це не буде представлено на розгляд мого розуму, який перебуває у полоні Слова Божого, якщо я не буду переконаний в своїй неправоті, то **я не можу відректись і не відречусь**, бо небезпечно для християнина виступати проти свого сумління. Ось я стою перед вами і не можу чинити інакше; і нехай допоможе мені Бог. Амінь» (*Ibid.*, b. 7, ch. 8).

Так стояв цей праведний муж на непохитній основі Божого Слова. Небесне світло осяяло його обличчя. Велич і чистота його характеру, спокій і радість серця виявились перед усіма, коли він викривав оману і свідчив про перевагу віри, що перемагає світ.

Деякий час усі присутні на Сеймі втратили від здивування мову. Під час своєї першої відповіді Лютер говорив пригніченим тоном і поведився шанобливо, майже покірно. Папісти вважали це доказом того, що відвага реформатора похитнулась. Прохання Лютера дати йому час для обдумування вони вважали передвістям його відречення. Сам Карл V, напівпрезирливо дивлячись на виснажену постать реформатора, його скромний одяг і відмітивши його просту мову, сказав: «Цей чернець ніколи не зробить мене єретиком». Але відважна і смілива поведінка Лютера, а також сила і ясність його доказів тепер здивували всіх. [161] Захоплений монарх вигукнув: «Цей чернець говорить безстрашно і з непохитною відвагою!» Чимало німецьких князів з гордістю і радістю дивилися на представника свого народу.

Прихильники Риму зазнали поразки; їхня справа постала в непривабливому світлі. Вони намагались підтримувати владу не посиленнями на Святе Письмо, а погрозами – цим незмінним і улюбленим аргументом Риму. Представник Сейму, звертаючись до Лютера, сказав: «Якщо ти не відречешся, то імператор і державні мужі вирішать, як вчинити з таким упертим єретиком».

Друзі Лютера, із захопленням слухаючи його відважний захист, здригнулись від цих слів, але сам доктор спокійно відповів: «Хай Бог допоможе мені, бо я не можу відректись» (*Ibid.*, b. 7, ch. 8).

Поки князі радились, Лютерові було наказано залишити Сейм. Відчувалося, що настав час випробування. Рішуча відмова Лютера підкоритися зібранню могла вплинути на всю майбутню історію церкви. Тому реформаторові дана була ще одна можливість відректися від свого вчення. Востаннє його привели в зібрання. І знову йому було поставлене запитання, чи відречеться він нарешті. «У мене немає іншої відповіді, – промовив Лютер, – крім уже даної мною». Стало ясно, що ні обіцянки, ні погрози не змусять його поступитися вимогам Риму.

Папські вожді були обурені: до їхньої влади, перед якою тремтіли земні володарі, простий чернець поставився зі зневагою, і вони робили все можливе, щоб він відчув їхній гнів і рішучість віддати його на тортури і смерть. Але Лютер, цілком усвідомлюючи небезпеку, яка загрожувала йому, відповідав з християнським смиренням і гідністю. В його словах не було ні гордості, ні гніву, ні свідомого перекручення фактів. Він цілком забув про себе, про знать, котра оточувала його, бо відчував, що перебуває в присутності Того, Хто незрівнянно вищий від пап, прелатів, імператорів і князів. Христос з такою силою і величчю говорив устами Лютера, що [162] як друзі, так і вороги Реформації проїнялися благоговінням і подивом. Дух Божий був присутній на цьому зібранні, впливаючи на серця великих світу цього. Дехто з князів відважно визнав справедливність справи Лютера. Багато із них переконалися в істині, хоч для декого цей вплив виявився нетривалим. Були тут і такі, хто спочатку не проїнявся переконанням, але пізніше, самостійно досліджуючи Святе Письмо, стали безстрашними прихильниками Реформації.

Курфюрст Фрідріх із занепокоєнням чекав появи Лютера на Сеймі і з великим хвилюванням вислухав його промову. Він з гордістю і радістю відзначив відвагу реформатора, його стійкість і самовладання і рішуче взявся захищати його. Курфюрст порівнював аргументи сторін, які змагалися між собою, і зрозумів, що силою істини мудрість пап, прелатів і князів була обернена в ніщо. Папство зазнало поразки, наслідки якої довго відчуватимуть усі народи у всі часи.

Коли папський легат оцінив те враження, яке справив виступ Лютера на усіх присутніх, він, як ніколи раніше, став побоюватися за міцність римської влади і вирішив за будь-яку ціну перемогти реформатора. Використовуючи свою красномовність і дипломатичне мистецтво, чим він особливо відзначався, папський посол доводив

молодому імператорові, як небезпечно і нерозсудливо заради якогось нікчемного монаха жертвувати дружбою і підтримкою могутнього римського престолу.

Його слова не залишилися поза увагою. Наступного дня після виступу Лютера Карл V виголосив перед Сеймом рішення продовжувати політику своїх попередників на підтримку і захист католицької віри. Оскільки Лютер відмовився відректися від свого заблудження, то проти нього і його ересі буде вжито найрішучіших заходів. «Один чернець збожеволів, повставши проти віри усього християнського світу. Щоб покінчити з таким [163] блюзнірством, я готовий пожертвувати своєю імперією, скарбницею і друзями, моїм тілом, кров'ю, душею і навіть власним життям. Я готовий відпустити доктора Лютера, але надалі забороняю йому підбурювати народ; інакше я буду боротися з ним та його прибічниками як з непокірними єретиками. Я буду, відлучаючи їх від церкви, піддавати анафемі і винищувати іншими засобами. Я закликаю всіх великих князів поводитись як вірні християни» (*Ibid.*, b. 7, ch. 9). Водночас імператор підкреслив, що видана Лютеру охоронна грамота залишається недоторканою і що, перш ніж проти реформатора буде вжито будь-яких заходів, він повинен в цілковитій безпеці повернутися до свого дому.

Члени Сейму висловили дві протилежні думки. Посланці та представники папства вимагали позбавити Лютера охоронної грамоти. «Рейн, – говорили вони, – повинен прийняти його попіл, як і попіл Яна Гуса сто років тому» (*Ibid.*, b. 7, ch. 9). Але німецькі князі, хоч і самі були прихильниками папства і явними ворогами Лютера, протестували проти такого віроломства, котре зганьбило б честь нації. Вони згадали заворушення, які мали місце після смерті Гуса, і заявили, що не насміляться знову накликати на Німеччину і на голову свого молодого імператора подібне страхітливе лихо. Сам Карл V на цю ганебну пропозицію відповів: «Коли честь і віра будуть вигнані із цього світу, вони знайдуть собі притулок у серцях князів» (*Ibid.*, b. 7, ch. 9). Але люті вороги Лютера наполягали на тому, щоб імператор вчинив з реформатором те саме, що Сигізмунд учинив з Гусом, тобто залишив його на милість церкви. Згадавши, як на вселенському соборі Гус, показуючи на свої кайдани, нагадав монархові про його віроломство, Карл V заявив: «Я не хочу червоніти так, як Сигізмунд» (*Lenfant*, vol. 1, p. 422).

Проте Карл V свідомо відкинув викладену Лютером істину. «Я твердо постановив іти за прикладом моїх предків», – писав монарх

(D'Aubigne, b. 7, ch. 9). Імператор вирішив не відступати від старих [164] звичаїв навіть заради істини і праведності. Він підтримуватиме папство з його жорстокістю та зіпсутістю лише тому, що так робили його батьки. Отже, він вирішив сліпо наслідувати приклад своїх батьків і відмовився прийняти нове світло та виконати обов'язки, які вони занедбали.

І сьогодні є багато таких, котрі міцно тримаються звичаїв і переказів своїх батьків. Коли Господь посилає їм нове світло, вони відмовляються приймати його через те, що воно не було дано їхнім батькам. Ми живемо в інших умовах, ніж наші батьки, отже, наші обов'язки і відповідальність зовсім інші. Бог не схвалить наших учинків, якщо ми замість того, щоб самостійно досліджувати Слово істини, озираємося на приклад батьків у визначенні власних обов'язків. Наша відповідальність більша за відповідальність, котру мали наші батьки. Ми відповідальні не лише за світло, яке отримали вони і передали нам, а й за нове світло, що випромінюється тепер зі сторінок Слова Божого.

Христос так говорив про невіруючих юдеїв: *«Коли б Я не прийшов і до них не казав, то не мали б гріха, а тепер вимовки не мають вони за свій гріх»* (Від Івана 15:22). Та сама Божественна Сила свідчила через Лютера і зверталася до імператора і князів Німеччини. І коли світло істини Божого Слова осяяло зібрання, Дух Божий в останній раз звернувся до багатьох присутніх тут. Подібно до того, як Пилат багато століть тому допустив, щоб гордість і жадоба популярності закрили його серце для Викупителя світу; як Фелікс із тремтінням повелів вісникові істини: *«Тепер іди собі, відповідного ж часу покличу тебе!»* (Дії 24:25); як заявив гордий Агріппа: *«Ти мало що не намовляєш мене, щоб я став християнином»* (Дії 26:28), але не прийняв послане йому небесами світло, – так Карл V, поступаючись світській гордості та політиці, вирішив відкинути світло правди.

По місту поширилися чутки про змову проти Лютера і викликали велике збудження. [165] У реформатора було багато друзів, і знаючи віроломну жорстокість Риму до всіх, хто насмілювався викривати його зіпсутість, вони вирішили врятувати Лютера. Сотні знатних мужів поклялися захищати його. Чимало з них відверто заявили, що імператорське послання є нічим іншим, як проявом покірності панівній силі Рима. На брамах домів і громадських місць були вивішені плакати і гасла; в одних Лютера захищали, а в інших – осуджували. На одному із них були написані сповнені великого значення слова

стародавнього мудреця: «Горе, краю, тобі, коли цар твій – хлопчина» (Екклезіяста 10:16). Співчуття, яке повсюди висловлювали Лютеру в Німеччині, переконало як імператора, так і Сейм, що найменша несправедливість до реформатора загрожує не тільки спокою імперії, а й престолу.

Фрідріх Саксонський виявляв розумну стриманість, старанно приховуючи своє справжнє ставлення до реформатора, але водночас охороняв його, спостерігаючи як за всіма його кроками, так і за діями його ворогів. Багато було й таких, хто не приховував своєї симпатії до Лютера. Його відвідували князі, графи, барони й інші як державні, так і церковні знамениті діячі. «Невелика кімната доктора, – писав Спалатін, – не могла вмістити всіх відвідувачів» (*Martyn, vol. 1, p. 404*). Люди дивились на нього як на когось більшого, ніж звичайна людина. Навіть ті, хто не вірив у його вчення, не могли не захоплюватися його душевною шляхетністю, яке спонукувало реформатора краще піти на смерть, ніж піти проти власного сумління.

Були вжиті найрішучіші заходи, щоб змусити Лютера піти на компроміс з Римом. Князі та інші впливові особи переконували реформатора, що коли він і надалі опиратиметься і продовжуватиме виступати проти церкви й Собору, то його проженуть з країни і він залишиться без захисту. На це Лютер відповів: «Євангеліє Христа не може бути проповідане без боротьби... Чому ж тоді страх перед небезпекою повинен розлучити мене з Господом і Його Словом, котре єдине є істиною? [166] Ні, я краще віддам у жертву своє тіло, кров і життя!» (*D'Aubigne, b. 7, ch. 10*).

Знову й знову робилися спроби переконати Лютера підкоритись імператорові, запевняючи, що тоді вже ніщо не загрозовуватиме йому. «Я погоджуюсь, – сказав він у відповідь, – і глибоко переконаний, що імператор, князі чи найпростіші християни мають право досліджувати і судити мої діла, але за однієї умови – робити це у світлі Божого Слова. Людям не залишається нічого іншого, як тільки підкоритися йому. Не примушуйте мене чинити проти сумління, яке зв'язане узами Слова Божого» (*Ibid., b. 7, ch. 10*).

Іншого разу Лютер відповів: «Я готовий відмовитися від охоронної грамоти і віддати своє життя в руки імператора, але відмовитися від Слова Божого – ніколи!» (*Ibid., b. 7, ch. 10*). Він був готовий підкоритися рішенню Сейму, але за умови, що його дії не суперечитимуть Святому Письму. «Що стосується Слова Божого і віри, – додав

він, – то кожний християнин є таким же добрим суддею, як і папа зі своїми численними соборами» (*Martyn, vol. 1, p. 410*). Невдовзі і друзі, і вороги переконались, що будь-які намагання примирити Лютера з Римом будуть марними.

Якби реформатор поступився хоча б одним принципом, тоді сатана і все його воїнство отримали б перемогу. Але його непохитна стійкість стала запорукою звільнення церкви і поклала початок новій, кращій ері. Вплив цієї однієї людини, яка насмілилася думати і самотійно діяти в духовних питаннях, будучи глибоко переконаним у своїх релігійних поглядах, викликав зміни в церкві й світі не тільки в його час, але і в прийдешніх поколіннях. Стійкість і вірність Лютера до кінця часу служитимуть натхненним прикладом для тих, хто пережили подібні випробування. Сила і велич Бога були звеличені понад людські собори і силу сатани.

Незабаром імператорським наказом Лютерові було звелено повернутися додому, і він знав, що за цим повелінням буде його осудження. Загрозливі хмари нависли над ним, але коли реформатор покидав Вормс, його [167] серце було сповнене радісних почуттів. «Сам диявол, – писав він, – охороняв папську твердиню, але Христос зробив у ній великий пролом, і сатана змушений був визнати, що Господь сильніший за нього» (*D'Aubigne, b. 7, ch. 11*).

Не бажаючи, щоб його стійкість і рішучість розцінювалися як бунт, Лютер незабаром після від'їзду з Вормса написав до імператора: «Хай Бог, Який бачить усі серця, буде і моїм Свідком, бо я готовий в честі і в безчесті, у житті і в смерті покірно коритися Вашій імператорській величності в усьому, якщо це не суперечить Святому Письму, котрим людина живе. В усіх справах земного життя моя вірність вам буде непохитною, бо для спасіння немає значення, чи придбаю я тут щось, чи втрачу. Але якщо йдеться про вічність, то ми повинні підкорятися Божій волі, а не людській. Бо таке підкорення в духовних питаннях є істинним поклонінням, яке повинно належати тільки Творцеві» (*Ibid., b. 7, ch. 11*).

Коли Лютер повертався з Вормса, люди зустрічали його значно тепліше, ніж по дорозі на Сейм. Високе духовенство вітало відлученого від церкви ченця, а світська влада вшановувала людину, засуджену монархом. Його просили проповідувати, і незважаючи на заборону імператора, Лютер знову став за кафедру. «Я ніколи не обіцяв закувати Слово Боже в кайдани, – говорив він, – і не зроблю цього» (*Martyn, vol. 1, p. 420*).

Одразу ж після від'їзду Лютера із Вормса папісти змусили імператора видати наказ, в якому реформатор був проголошений «самим сатаною в подобі людини, одягнутої у чернечу рясу» (*D'Aubigne, b. 7, ch. 11*). Після закінчення часу чинності охоронної грамоти цей наказ вимагав вжити найрішучіших заходів для припинення діяльності Лютера. Ніхто не мав права надавати йому притулок, забезпечувати їжею чи водою, надавати йому допомогу словом чи ділом, таємно чи прилюдно. Усюди, де Лютер не знаходився б, його мали право арештувати і передати владі. Прихильники реформатора також підлягали арешту, а їхнє майно – конфіскації. Твори Лютера було наказано знищити; і врешті-решт всі, хто б насмілювався порушити цей наказ, підлягали осудженню. [168] Курфюрст Саксонський і князі, котрі прихильно ставилися до Лютера, незабаром після його від'їзду залишили Вормс, і Сейм затвердив імператорський наказ. Прибічники Риму торжествували. Тепер, як вони думали, доля Реформації вирішена.

Але в цей небезпечний час Бог передбачив шлях для порятунку Свого слуги. Пильне око друга стежило за кожним рухом Лютера, шляхетне і вірне серце вирішило врятувати його, адже було ясно, що Рим задовольниться тільки смертю реформатора. Врятувати його із пасті лева можна було тільки у відлюдній схованці. Бог наділив мудрістю Фрідріха Саксонського розробити план врятування Лютера. За допомогою вірних друзів цей план був здійснений, і реформатор був надійно схований як від друзів, так і від ворогів. По дорозі додому Лютер був несподівано схоплений, розлучений зі своїми супутниками і поспішно вивезений у Вартбурзький замок – самотню гірську твердиню.

Викрадення Лютера було огорнене такою таємницею, що тривалий час навіть сам Фрідріх нічого не знав про місце його перебування. Але навмисна необізнаність курфюрста також була запланована з метою, щоб ненароком не зрадити таємниці. Фрідріх Саксонський був задоволений, що реформатор у безпеці, і щиро радів цьому.

Минули зима, літо, осінь. Знову настала зима, а Лютер далі залишався полоненим у невідомому замку. Алеандр і його прихильники торжествували, сподіваючись, що світло Євангелія невдовзі зовсім згасне. Але всупереч їхнім сподіванням реформатор увесь час наповнював свій світильник оливою із скарбниці істини, і його світло повинно було засяяти ще яскравіше.

У гостинній атмосфері Вартбурзької фортеці Лютер деякий час насолоджувався відпочинком після запеклої боротьби. Але нетрива-

лою була його насолода спокоєм і тишею. Звиклий до діяльного життя і впертій боротьби, він тяжко зносив вимушену бездіяльність. У ті сповнені самотності дні він замислився над станом церкви і у відчаї [169] вигукнув: «На жаль, в останні дні Його гніву нема жодної людини, яка б стіною стала перед Господом, щоб спасти Ізраїль!» (*Ibid.*, b. 9, ch. 2). Він знову думав про себе, побоюючись за втечу з поля бою. Він докоряв собі за бездіяльність і потурання своїм слабкостям. Але щодня він робив більше, ніж взагалі здатна зробити людина. Його перо ніколи не відпочивало. Вороги тишили себе надією, що примусили замовкнути голос реформатора назавжди, але незабаром були стривожені й вражені очевидними доказами його діяльності. Велика кількість трактатів, які вийшли з-під пера Лютера, поширилась по всій Німеччині. Крім того, він зробив велику послугу своїм співвітчизникам тим, що переклав німецькою мовою Новий Заповіт. Зі свого «скелястого Патмоса» він цілий рік продовжував проповідувати Євангеліє і викривати гріхи й оману свого часу.

Бог усунув Свого слугу з ари ступільного життя не тільки для того, щоб зберегти його від люті ворогів, але щоб дати змогу в спокійній обстановці виконувати іншу важливу працю. Мала бути виконана ще цінніша робота і досягнуті ще важливіші результати. У самотності своєї гірської схованки Лютер був позбавлений людської підтримки і відгороджений від світської похвали. Таким чином він був урятований від гордості та самовпевненості, якими так часто супроводжується успіх. Через страждання і приниження Лютер знову приготувався до того, щоб упевнено йти по запаморочливих вершинах, на котрі був так несподівано піднесений.

Коли люди втішаються свободою, яку їм приносить істина, вони схильні прославляти тих, кого Бог використав для того, щоб розірвати пута омани і забобонів. Сатана намагається відвернути думки і почуття людини від Бога і зосередити їх на людях, котрих використовує Бог; диявол спонукає людину прославляти знаряддя і опускати з поля зору божественну руку, яка керує всіма історичними подіями. Дуже часто духовні вожді, звеличені таким чином, забувають про свою залежність від Бога і більше покладаються на себе. [170] Внаслідок цього вони намагаються впливати на сумління і свідомість людей, котрі схильні шукати керівництва в них, а не в Слові Божому. Справа реформи часто затримується, коли її прихильники плекають у собі такого духа. Бог захистив Реформацію від такої небезпеки. Він бажав,

щоб на цій праці лежала не людська печать, а Божа. Очі людей були звернуті на Лютера як на тлумача правди, але він був усунутий, щоб погляди всіх звернулися до вічного Автора правди.

[171]

РОЗДІЛ 9

ШВЕЙЦАРСЬКИЙ РЕФОРМАТОР

У ВИБОРІ МУЖІВ для здійснення реформи церкви Бог користується тим самим планом, що й при заснуванні Своєї церкви. Небесний Учитель обминув великих світу цього, знатних та багатих вождів народу, які звикли до похвали і лестощів. Вони настільки пишались своїм становищем і були впевнені у своїх перевагах, що ніколи не змогли б зрозуміти потреб і сподівань простого народу і співпрацювати зі смиренным Мужем з Назарета. І тому слова «*Ідіть за Мною, – Я зроблю вас ловцями людей!*» (Від Матвія 4:19). були звернені до неосвічених галілейських рибалок, що звикли до тяжкої праці. Вони були покірними і здібними до навчання мужами. Чим менше вони піддавалися впливу псевдовчень свого часу, тим успішніше Христос міг приготувати їх для Свого служіння. Так було і в дні великої Реформації. Провідні реформатори були людьми простого походження, смиренними і вільними від гордощів, пов'язаних з високим становищем, а також впливу фанатизму і омани духовенства. Бог завжди використовує скромні знаряддя для досягнення великих результатів. Тоді слава не буде приписуватись людям, а Тому, Хто діє через них за доброю волею Своєю.

Через кілька тижнів після того, як у домі саксонського гірника народився Мартін Лютер, у маленькій хатині пастуха, котра знаходилася високо в Альпах, народився Ульріх Цвінглі. Середовище, в якому пройшло дитинство хлопчика, і [172] виховання, яке він отримав, якнайкраще сприяли його приготуванню до майбутньої діяльності. Вирісши серед величних і прекрасних картин природи, він ще з дитинства пройнявся величчю, силою і могутністю Бога. Історії про героїчні вчинки, здійснені в його рідних горах, розбудили його благородні, юні поривання. Благочестива бабуса розповідала йому біблійні історії, котрі вона старанно відібрала із церковних переказів і легенд. З великою цікавістю хлопець слухав розповіді про великі діла патріархів і пророків, про пастухів, що доглядали свої отари на пагорбах Палестини, де з ними розмовляли ангели, про Віфлеємське Немовля і про Мужа Голгофи.

Так само, як і Йоган Лютер, батько Ульріха Цвінглі дуже хотів, щоб його син здобув освіту, тому хлопець рано залишив свою рідну оселю. Його розум швидко розвивався, і незабаром постало питання, де знайти достатньо кваліфікованих вчителів. У тринадцятирічному віці Ульріха відправили в Берн, де тоді була найкраща в Швейцарії школа. Там, однак, його підстерігала небезпека, яка загрожувала знищити всі перспективи його життя. Ченці докладали багато зусиль до того, щоб заманити хлопця в монастир. Між домініканськими і францисканськими ченцями точилася боротьба за вплив на народ. З цією метою вони прикрашали свої церкви, запроваджували пишні церемонії, виставляли святі мощі, чудодійні образи та знамениті реліквії.

Домініканці Берна розуміли: якщо їм вдасться залучити на свій бік молодого і здібного студента, то разом з ним вони здобудуть славу й гроші. Його молодість, видатні здібності оратора і письменника, музична і поетична обдарованість могли б успішніше залучати людей до участі в їхніх богослужіннях та збільшити прибутки їхнього ордену, ніж уся показна пишнота. Обманом і лестоцями ченці намагалися намовити Цвінглі до вступу в монастир. Лютер ще студентом поховав себе в монастирській келії і назавжди був би втрачений для людства, якби Провидіння Боже не звільнило його. Цвінглі був урятований від [173] подібної небезпеки. Провидіння попіклувалося про те, щоб його батькові повідомили про плани ченців. Батько не бажав, щоб його син жив ледачим і беззмістовним життям ченців. Він бачив навислу небезпеку над майбутнім сина і звелів йому негайно повернутися додому.

Його наказ був виконаний, але юнака не могло задовольнити довгочасне перебування в рідній оселі, невдовзі він поновив своє навчання в Базелі. Саме там Ульріх уперше почув про благодать Божу, яка дається людині безкоштовно. Віттенбах, учитель стародавніх мов, вивчаючи грецьку і старовірєвськy мови, познайомився зі Святим Письмом. І промені Божественного світла осяяли його розум, а через нього осяяли і студентство. Він говорив, що існує стародавня істина, набагато давніша і цінніша від усіх теорій теологів і філософів. Ця стародавня істина полягає в тому, що тільки смерть Христа може викупити грішника. Ці слова були для Цвінглі першим променем світла, який передував приходу світанку.

Незабаром Цвінглі залишив Базель, щоб розпочати самостійний трудовий життєвий шлях. Першим місцем його духовної праці стала церква в Альпах, недалеко від його рідних долин. Після того,

як Ульріх Цвінглі став священником, він «цілковито присвятив себе дослідженню Божественної істини, бо прекрасно розумів, – як зауважив один з реформаторів, його сучасників, – як багато повинен знати той, кому довірено пасти отару Христову» (*Wylie, b. 8, ch. 5*). Чим більше він досліджував Святе Письмо, тим ясніше бачив розбіжність між біблійними істинами і єрессю Риму. Він підкорив себе Біблії як Слову Божому, єдино вірному і надійному керівництву. Він зрозумів, що Біблія сама тлумачить себе. Цвінглі не насмілювався тлумачити Святе Письмо, щоб захистити існуючу теорію або доктрину, а вважав своїм обов'язком пізнавати його прямий і очевидний зміст. Він не шукав допомоги в розумінні Біблії, крім допомоги Святого Духа, Який, як він говорив, дасть це розуміння всім тим, хто шукає Його щиро і з молитвою.

[174] «Святе Письмо, – писав Цвінглі, – дане Богом, а не людиною, і Бог, Який дає знання всім, допоможе тобі зрозуміти слова, котрі походять від Нього. Слово Боже... не може помилятися. Воно є вірне, воно навчає, воно само себе відкриває і освічує душу всією повнотою спасіння і благодаті, потішає її в Бозі, упокоює її так, що вона відрікається від себе і віддає себе Богові». Справедливість цих слів була підтверджена життям самого Цвінглі. Згадуючи свої переживання, він писав: «Коли... я повністю присвятив себе вивченню Святого Письма, філософія і схоластична теологія збивали мене з пантелику. Тоді я сказав собі: «Ти повинен відкинути всю цю неправду і вчитися того, чого навчає Бог у Своєму простому і ясному Слові». Я благав Бога, щоб Він просвітив мене, і тоді мені стало легше розуміти Святе Письмо» (*Ibid., b. 8, ch. 6*). Вчення, яке проповідував Цвінглі, не було запозичене в Лютера. Це було вчення Христа. «Якщо Лютер проповідує Христа, – говорив швейцарський реформатор, – то він робить те саме, що і я. Тих, кого він привів до Христа, набагато більше, ніж приведених мною. Але це не так важливо. Я не буду проповідувати жодного іншого імені, крім Імені Христа, тому що я Його воїн, а Він – мій єдиний Вождь. Я не написав Лютеру і рядка, а він не писав мені. Чому? Для того, щоб люди переконалися, що Дух Божий не протирічить Собі, бо Лютер і я, не маючи спілкування між собою, в один голос проповідуємо вчення Христа» (*D'Aubigne, b. 8, ch. 9*).

У 1516 р. Цвінглі був запрошений як священник в Ейнзідельнський монастир. Там він побачив усю зіпсутість Риму, і звідси його вплив як реформатора поширився далеко за межі рідних Альп. Однією з найго-

ловніших святинь в Ейнзідельнському монастирі, яка приваблювала натовпи богомольців, була ікона діви Марії, яка, як говорили, мала чудодійну силу. Над вхідними воротами був напис: «Тут можна отримати повне прощення гріхів» (*Ibid.*, b. 8, ch. 5). [175] У будь-яку пору року сюди приходили паломники, щоб поклонитися діві Марії, а на щорічні урочистості з приводу освячення ікони приходили натовпи людей з усіх куточків Швейцарії і навіть із Франції та Німеччини. Цвінглі, тяжко засмучений усім побаченим, скористався наданою йому можливістю, щоб проголосити цим рабам забобонів свободу, яку несе Євангеліє.

«Не думайте, – проповідував він, – що Бог перебуває в цьому храмі більше, ніж в якому-небудь іншому місці. Де б ви не жили, Бог поряд з вами і там чує вас... Чи можуть марні вчинки: виснажливі паломництва, жертвоприношення, ікони, заступництво діви Марії і всіх святих забезпечити вам Божу милість?... Яка користь від багатослів'я ваших молитов? Що дасть розкішна ряса, охайно підстрижена голова, довгий одяг і гаптовані золотом пантофлі? ...Бог дивиться на серце, а наші серця далекі від Нього. Христос, Котрий був розп'ятий на хресті, – говорив він, – це спокутна Жертва за гріхи всіх спасених усіх часів» (*Ibid.*, b. 8, ch. 5).

Багатьом слухачам ці слова не сподобалися. Вони були гірко розчаровані, коли їм було сказано, що їхня виснажлива подорож даремна. Вони не розуміли істини про прощення, яке безкоштовно дається їм через Христа, їх цілком влаштовував попередній шлях до Небесного Царства, який проклав для них Рим. Вони хотіли уникнути труднощів у пошуках кращого шляху. Набагато легше довіряти своє спасіння священикам і папі, ніж самим прагнути чистоти серця.

Але інші з радістю прийняли звістку про спасіння через Христа. Постанови Рима не давали їхнім душам бажаного спокою, і тепер вони з вірою прийняли кров Спасителя як викуплення за свої гріхи. Вони повернулися додому, щоб й іншим розповісти про отримане ними дорогоцінне світло. Таким чином від села до села, від міста до міста поширювалася правда, і число паломників до чудодійної ікони діви Марії значно зменшилось. Зменшилися [176] і пожертвування, зрозуміло, зменшилась і платня Цвінглі, яка залежала від прибутку монастиря. Але це тільки радувало його, оскільки він бачив, що сила фанатизму й забобонності підірвана.

Церковна влада добре розуміла, яку роботу звершує Цвінглі, але до певного часу вирішила не втручатися. Сподіваючись привернути його на свій бік, вона намагалася завоювати його прихильність лесто-

щами. А тим часом істина завойовувала людські серця. Праця Цвінглі в Ейнзідельні приготувала його до ширшого поля діяльності, на яке він незабаром повинен був ступити. Після трирічного перебування в цьому монастирі йому запропонували місце священика в кафедральному соборі Цюріха. На той час це було одне з найважливіших міст швейцарської конфедерації, і проявлений тут вплив міг поширитись по всій країні. Однак духовні особи, котрі запросили Цвінглі в Цюріх, заборонили йому запроваджувати будь-які нововведення, чітко визначивши його обов'язки.

«Ти повинен докласти всіх зусиль, – сказали йому, – щоб зібрати всі доходи єпархії, не допускаючи втрати навіть найменшої часточки. Нагадуй віруючим з-за кафедри і при сповіді, щоб вони справно давали десятину і дари, засвідчуючи цим свою вірність церкві. Ти також повинен піклуватися про збільшення прибутків від хворих, від мес і від усіх інших церковних обрядів... А щодо здійснення причастя, проповіді та піклування про паству, – додавали його наставники, – то це також входить до обов'язків священика. Але в цьому і особливо в проповіді ти можеш використовувати свого помічника. Причастя ти повинен давати тільки знатним особам і тільки тоді, коли тебе покличуть; ти не повинен давати причастя усім без винятку» (*Ibid.*, b. 8, ch. 6).

Цвінглі мовчки вислухав ці настанови і подякував за надану йому честь посісти це високе становище, а потім почав пояснювати, [177] яким шляхом він мав намір іти. «Життя Христа, – сказав він, – надто довго було приховане від народу. Я проповідуватиму по Євангелію від Матвія... черпаючи натхнення лише з одного джерела – Святого Письма, я пояснюватиму його глибини, порівнюючи один уривок з іншим, і шляхом послідовної та щирої молитви буду досягати розуміння Слова. Тільки для слави Божої, Його Єдинородного Сина, для спасіння душ і утвердження їх у правдивій вірі я посвячую моє служіння» (*Ibid.*, b. 8, ch. 6). Хоч декотрі священики і не схвалювали плану Цвінглі, намагались відмовити його, Цвінглі залишався непохитним. Він оголосив, що не збирається запроваджувати ніяких нововведень, лише використати випробуваний метод, котрим церква користувалася в добрі старі часи.

Інтерес до істин, яких навчав реформатор, був уже пробуджений, і чимало людей приходило слухати його проповіді. Багато з тих, хто давно перестав відвідувати богослужіння, тепер знову почали приходити на них. Цвінглі розпочав своє служіння з проповіді Єванге-

лія, читав і пояснював своїм слухачам розповіді про життя, вчення і смерть Христа. У Цюріху, як і в Ейнзідельні, він представляв Слово Боже як єдиний незаперечний авторитет, а смерть Христа – як єдину викупну жертву. «Тільки до Христа я бажаю привести вас, – говорив він, – до Христа – правдивого Джерела спасіння» (*Ibid.*, b. 8, ch. 6). Навколо проповідника гуртувалися люди всіх верств – від державних діячів і вчених до ремісників і селян. З великою зацікавленістю вони слухали його. Він не тільки проповідував про спасіння, яке дається безкоштовно, а й безстрашно викривав зіпсутість та беззаконня свого часу. Багато людей, повертаючись із собору, славили Бога. «Цей муж, – говорили вони, – є проповідником істини. Він буде нашим Мойсеєм, щоб вивести нас з єгипетської темряви» (*Ibid.*, b. 8, ch. 6).

Його праця, прийнята спочатку з таким ентузіазмом, незабаром зустріла опозицію. Ченці вирішили покласти край реформаторській діяльності Цвінглі і засудили його вчення. [178] Багато хто насміхався і глузував з нього, інші погрожували та ображали. Але Цвінглі все зносив терпляче і говорив: «Якщо ми бажаємо повернути грішника до Христа, то повинні закрити очі на багато речей» (*Ibid.*, b. 8, ch. 6).

Приблизно в цей час прибув новий помічник у справі подальшого розвитку Реформації. Один з прихильників Реформації, родом з Базеля, вважав, що продаж духовної літератури може послужити важливим засобом для поширення істини і послав у Цюріх лютеранина Лукіана з творами Лютера. «Переконайся, – писав він до Цвінглі, – чи володіє цей муж достатньою розсудливістю та хистом; якщо так, нехай він їде від міста до міста, від села до села, від дому до дому і нехай розповсюджує серед швейцарців книги Лютера, а передусім написане ним для мирян пояснення молитви Господньої. Чим більше будуть знати про ці книги, тим більше купуватимуть їх» (*Ibid.*, b. 8, ch. 6.). Таким чином світло Реформації поширилось у Швейцарії.

У той час, коли Бог готується розбити кайдани неосвіченості й забобонів, сатана поширює їх з подвійною енергією, щоб огорнути людей мороком і сильніше закути їх у кайдани гріха. Коли в різних країнах з'явилися слуги Божі, які вказували народові на прощення і виправдання через кров Христа, Рим з новим завзяттям почав розширювати свій ринок, пропонуючи людям у всіх християнських країнах прощення гріхів за гроші.

Кожний гріх мав свою ціну, і людям була дана свобода чинити злочини за умови, що церковна скарбниця завжди буде повною. Таким

чином виникли і розвивалися два напрями: один пропонував прощення гріхів за гроші, другий – через віру в Христа. Рим дозволяв гріх і зробив його джерелом наживи, а реформатори осуджували гріх і вказували на Христа як на Примирителя з Богом і Визволителя від гріха.

У Німеччині продаж індульгенцій був доручений домініканському чернечому ордену і здійснювався під керівництвом безсоромного Тецеля. У Швейцарії цю брудну торгівлю зосередив в своїх руках францісканський орден під керівництвом італійського ченця [179] Самсона. Одного разу він уже прислужився церкві, зібравши великі суми грошей з Німеччини і Швейцарії для поповнення папської скарбниці. Тепер Самсон подорожував по Швейцарії, привертаючи до себе великі натовпи людей, грабуючи бідних селян, витрушуючи з них останні гроші та вимагаючи великих подарунків від багатих. Але вплив Реформації призвів до різкого скорочення продажу індульгенцій, хоч торгівля тривала й далі. Цвінглі ще служив в Ейнзідельні, коли Самсон прибув до сусіднього міста зі своїм «товаром». Дізнавшись про це, реформатор негайно вирушив у дорогу, щоб перешкодити йому. Вони не зустрілися особисто, але Цвінглі з таким успіхом викрив Самсона, що той змушений був піти в інші місця.

У Цюріху Цвінглі продовжував рішуче осуджувати торгівлю індульгенціями. І коли Самсон наблизився до міста, йому назустріч вийшов посланець із застереженням не входити туди. Однак, вдаючись до хитрощів, Самсон все-таки ввійшов у місто, але змушений був залишити його, так і не продавши жодної індульгенції. Невдовзі він залишив Швейцарію.

Сильний поштовх до розвитку Реформації дала епідемія чуми – «чорної смерті», яка в 1519 р. охопила Швейцарію. Коли люди віч-на-віч зустрілися зі смертю, багато з них зрозуміли, якими марними та нічого не вартими виявились нещодавно куплені ними індульгенції. Вони прагнули знайти надійнішу основу для своєї віри. У Цюріху Цвінглі смертельно захворів. Його стан був настільки тяжким, що усюди поширилися чутки, нібито він помер. Але і в цей критичний час його відвага і надія залишилися непохитними. Цвінглі з вірою дивився на Голгофський хрест, в усьому покладаючись на спокутну жертву Христа. Урятувавшись з обіймів смерті, реформатор ще з більшою ревністю і силою проповідував Євангеліє. Народ з радістю вітав свого улюбленого пастора, який повернувся з краю могили. Піклуючись про хворих [180] і помираючих, люди, як ніколи раніше, усвідомлювали цінність Євангелія.

Цвінглі теж почав ясніше розуміти біблійні істини, повніше відчув на собі їхню відроджуючу силу. Гріхопадіння людини і План спасіння стали темами його роздумів. «В Адамі, – говорив він, – ми всі помираємо, приречені на осуд і виродження» (*Wylie, b. 8, ch. 9*). «Христос... придбав для нас вічне спасіння... Його страждання – це вічна жертва, яка здатна у всі часи зціляти та відновлювати душі; вона задовольняє Божественну справедливість для всіх тих, хто твердою і непохитною вірою покладається на неї». Водночас він навчав, що благодать Христова не дозволяє людині жити в гріхах. «Де є віра в Бога, там є і Бог, а де є Бог, – там і гаряче бажання чинити добрі діла» (*D'Aubigne, b. 8, ch. 9*).

Зацікавлення проповідями Цвінглі було настільки великим, що кафедральний собор не міг вмістити всіх бажаючих послухати його. Цвінглі відкривав своїм слухачам істину поступово, наскільки вони могли сприймати її. При цьому він залишався обережним, не торкався із самого початку питань, які могли налякати людей чи викликати в них упередження. Він прагнув здобути серця для Христа і Його правди, потішити Божою любов'ю і вказати на Його приклад; як тільки люди приймали принципи Євангелія, усі їхні забобони і давні звичаї відходили самі собою.

Справа Реформації в Цюріху поступово просувалася вперед. Перелякані вороги піднялися, щоб дати їй рішучу відсіч. Рік тому віттенберзький чернець сказав «ні» папі та імператору у Вормсі, а тепер все свідчило про аналогічну протидію папським домаганням в Цюріху. Напади ворогів на Цвінглі посилювалися. У папських областях учні Євангелія час від часу потрапляли на вогнища, але цього було замало папським ієрархам; вони конче хотіли змусити замовкнути вчителя ересі. Згідно з таким одностайним рішенням єпископ Констанци відрядив трьох послів до церковної ради Цюріха, звинувачуючи Цвінглі в тому, що він навчає людей [181] порушувати закони церкви, створюючи цим загрозу для спокою і добробуту суспільства. «Якщо церква втратить свій авторитет серед народу, – говорили вони, – то це призведе до загальної анархії». Цвінглі відповів, що він протягом чотирьох років проповідував Євангеліє в Цюріху – «який став спокійнішим та мирним ніж будь-яке інше місто конфедерації». «Отож, чи християнство не є найкращою запорукою загального спокою?» (*Wylie, b. 8, ch. 11*).

Посланці єпископа переконували членів ради, що поза римською церквою нема спасіння. Цвінглі відповів: «Хай це звинувачення не

лякає вас. Основою церкви є та сама Скеля, Той Самий Христос, Який назвав Симона Петром, тому що той вірно сповідував Його. З усякого народу приймає Бог людину, яка щирим серцем вірує в Господа Ісуса. Такі люди і складають ту церкву, без якої немає спасіння» (*D'Aubigne, London ed., b. 8, ch. 11*). Внаслідок цієї зустрічі один з цих послів епископа приєднався до руху Реформації.

Церковна рада Цюріха відмовилась вжити будь-яких заходів проти Цвінглі, і Рим приготувався до наступного нападу. Коли реформатора повідомили про задум ворогів, він сказав: «Нехай вони роблять свою справу, – я боюся їх не більше, ніж скеля боїться хвиль, що розбиваються біля її підніжжя» (*Wylie, b. 8, ch. 11*). Зусилля духовенства лише сприяли більшому поширенню ідей Реформації. Істина продовжувала поширюватись. Прихильники Реформації в Німеччині, які занепали духом після зникнення Лютера, були підбадьорені, дізнавшись про успіх євангельської вістки в Швейцарії.

Коли у Цюріху почали утверджуватися ідеї Реформації, стали помітними і її плоди: зменшилась кількість злочинів, утвердився порядок і спокій у суспільстві. «Мир оселився в нашому місті, – писав Цвінглі, – тут нема суперечок, лицемірства, заздрощів, розбрату. Звідки може взятися така злагода, як не від Бога і нашого вчення, котре сповнює нас плодами миру і благочестя?» (*Ibid., b. 8, ch. 15*).

Перемоги, здобуті Реформацією, змусили прихильників Риму вдатися до рішучіших заходів для її знищення. [182] Розуміючи, як мало вдалося досягти шляхом переслідувань Лютера в Німеччині, вони вирішили перемогти реформаторів, вдавшись до їхньої власної зброї. Вони домовилися влаштувати диспут, запросивши на нього Цвінглі, і забезпечити собі перемогу не тільки внаслідок вибору місця проведення диспуту, а й підібравши суддів таким чином, щоб вони присудили перемогу одній зі сторін. А якщо Цвінглі опиниться в їхніх руках, то вони подбають про те, щоб не випустити його. Вони міркували так: якщо вдасться змусити вождя замовкнути, тоді рух сам собою розпадеться. Однак цей задум старанно приховувався.

Місцем диспуту був призначений Баден, але Цвінглі не був присутній там. Церковна рада Цюріха, здогадуючись про лукаві наміри папистів і знаючи про те, як вісників Євангелія спалювали на вогнищах в папських областях, не дозволила своєму пасторові наражатися на небезпеку. У Цюріху він був готовий зустрітись з будь-яким представником Рима, але їхати в Баден, де лише нещодавно була пролита

кров мучеників за правду, – означало йти на вірну смерть. Тому в Баден прибули Еколампадіус і Халлер як представники реформатора, а папську свиту вчених і прелатів очолював відомий доктор Екк, котрий повинен був захищати інтереси Риму.

Хоча Цвінглі не був присутній на диспуті, його вплив був там відчутний. Папісти самі призначили секретарів, а всім іншим під страхом смерті було заборонено робити будь-які записи. Але незважаючи на це, Цвінглі щоденно отримував точний звіт того всього, що відбувалося в Бадені. Один із студентів, присутній на диспуті, кожного вечора записував усе, що там відбувалося протягом дня. Двоє інших студентів погодились передавати ці записи разом з листами Еколампадіуса до Цвінглі в Цюрих. Реформатор відповідав на них, висловлюючи свої зауваження і поради. Вночі він писав відповіді, а вранці студенти вже поверталися в Баден. Щоб не викликати підозри у сторожі біля міських воріт, вони несли на голові кошики з домашньою птицею і в такий спосіб безперешкодно проходили в місто.

[183] Так Цвінглі боровся зі своїми лукавими ворогами. «Своїми роздумами в безсонні ночі і порадами, які посилав у Баден, він зробив більше, – писав Міконіус, – ніж коли особисто був би присутній серед ворогів» (*D'Aubigne, b. 11, ch. 13*).

Прихильники Риму, вже наперед святкуючи перемогу, прибули в Баден у своїх прикрашених дорогоцінним камінням шатах. Вони розкішно харчувалися, на їхніх столах були вишукані страви і найдорожчі вина. Тягар своїх церковних обов'язків вони полегшували розвагами і бенкетуваннями. Разючий контраст становили реформатори, котрих народ вважав подібними до старців і які мало уваги приділяли їжі. Господар дому, в якому зупинився Еколампадіус, заглядаючи в його кімнату, завжди бачив свого гостя за читанням або за молитвою. З великим подивом він був змушений визнати, що цей еретик – «дуже побожна людина».

На диспуті «Екк гордо зійшов на пишно оздоблену кафедру, тим часом як скромний Еколампадіус, у простому одязі, сидів навпроти нього на грубо обтесаному стільці» (*Ibid., b. 11, ch. 13*). Екк говорив гучним голосом з притаманною йому самовпевненістю. А надія на нові багатства і славу ще більше надихала його, бо захисникові віри пообіцяли щедрю винагороду. Коли всі аргументи були вичерпані, він удавався до образ і навіть прокльонів.

Скромний і невпевнений у собі Еколампадіус уникав суперечок і почав захист з урочистого заклик: «Я не визнаю ніякого іншого мі-

рила суду, окрім Слова Божого» (*Ibid.*, b. 11, ch. 13). Хоч він поводився смиренно і люб'язно, але виявив себе здібним і непохитним. Якщо римські богослови, як правило, посилалися на церковні звичаї як на вищий авторитет, то реформатор твердо тримався Святого Письма. «Звичаї, – підкреслив він, – не мають сили в Швейцарії, якщо вони не затверджені конституцією, а в питаннях віри нашою конституцією є Біблія» (*Ibid.*, b. 11, ch. 13). [184] Контраст між суперниками не залишився непомітним. Спокійні та ясні докази реформатора, а також його скромність і лагідність вплинули на розум людей, котрі з огидою відвернулися від хвалькуватих і гнівних претензій Екка.

Диспут тривав 18 днів. Після його закінчення папісти приписали перемогу собі. Оскільки більшість слухачів була на боці Риму рада оголосила, що реформатори зазнали поразки і разом зі своїм керівником Цвінглі відлучені від церкви. Але наслідки диспуту показали, на чиєму боці перемога. Диспут послужив сильним поштовхом для розвитку протестантизму, і незабаром після цього такі важливі міста, як Базель і Берн, прийняли Реформацію.

Удґріх Цвінглі

1484–1531

РОЗДІЛ 10

УСПІХ РЕФОРМАЦІЇ У НІМЕЧЧИНІ

ТАЄМНИЧЕ ЗНИКНЕННЯ ЛЮТЕРА стривожило усю Німеччину. Повсюди питали про нього. Поширювались неймовірні чутки, і багато хто повірив у те, що Лютер убитий. Це спричинило великий смуток не тільки серед вірних друзів, а й серед тисяч тих, хто ще явно не став на бік Реформації. Багато прибічників Лютера урочисто поклялися помститися за його смерть.

Римські вожді зі страхом усвідомлювали, до якої міри ненавидить їх народ. Хоч вони спочатку і раділи уявній смерті Лютера, але незабаром у них з'явилось єдине бажання – сховатися від гніву народу. Вороги Лютера мали набагато менше клопоту тоді, коли він був на свободі й сміливо діяв, ніж тепер, коли несподівано зник. Ті, хто у своїй люті прагнув знищити відважного реформатора, тепер боялися безпомічного в'язня. «Єдиний спосіб урятувати себе, – сказав один із них, – це запалити факел, шукати Лютера по всьому світові і повернути його народові, котрий прагне бачити його» (*D'Aubigne, b. 9, ch. 1*). Імператорський наказ, здавалось, втратив свою силу. Папські посланці були надзвичайно обурені, коли побачили, що доля Лютера турбує людей набагато більше, ніж воля імператора.

Звістка про те, що Лютер живий і в безпеці, хоча й у неволі, заспокоїла народ і водночас пробудила ентузіазм і прихильність до нього. Його твори читали тепер ще з більшим зацікавленням, [186] ніж раніше. Кількість прихильників героя, котрий безстрашно захищав Слово Боже при такій великій нерівності сил, постійно зростала. Справа Реформації набувала все більшого розмаху. Посіяне Лютером насіння сходило всюди. Поки його не було, виконувалася та робота, яка ніколи не була б виконана в його присутності. Прибічники Лютера відчували більшу відповідальність, коли їхнього великого вождя не було поруч з ними. З оновленою вірою і ревністю вони виступили вперед, роблячи зі свого боку все можливе, щоб так благородно розпочата справа могла безперешкодно розвиватися й далі.

Але сатана не дремав. Тепер він намагався зробити те, що завжди робив під час кожного реформаторського руху, тобто обманути і погубити народ, спритно підмінюючи істину неправдою. Як у I ст. християнської ери, так і в XVI ст. з'явилися фальшиві пророки.

Деякі люди глибоко зворушені тим релігійним піднесенням, яке спостерігалось в світі, уявили собі, що отримали особливе відкриття з Небес і Божественне доручення закінчити справу Реформації, яку, на їхню думку, так нерішуче розпочав Лютер. Насправді ж вони тільки руйнували розпочату ним справу. Вони відкинули великий принцип, що лежав в основі Реформації, а саме: Слово Боже – це єдине правило життя і віри; вони замінили цей надійний, безпомилковий дороговказ мінливим та непостійним мірилом – своїми почуттями і враженнями. Усунувши таким чином великий критерій, який оберігав від помилок і оман, ці люди дали змогу сатані впливати на свідомість людей так, як йому це було до вподоби.

Один із цих «пророків» заявляв, що він дістав настанову від самого архангела Гавриїла. До нього приєднався ще один студент, котрий, залишивши навчання, заявив, що Бог особисто наділив його відповідною мудрістю тлумачити Своє Слово. А до них, у свою чергу, приєдналися й інші люди, які мали природну схильність до фанатизму. Діяльність цих «ентузіастів» викликала чимале збудження. [187] Проповіді Лютера допомогли людям зрозуміти потребу в реформі, і тепер багато щирих душ було введено в оману новими «пророками».

Керівники цього руху прийшли у Віттенберг і повідомили про свої наміри Меланхтона і його співпрацівників. Вони говорили: «Ми послані Богом навчати народ. Ми маємо тісне спілкування з Господом; нам відоме майбутнє; одним словом ми – пророки і апостоли і посилаємося на доктора Лютера» (*D'Aubigne, b. 9, ch. 7*).

Усе це здивувало і збентежило реформаторів! Досі вони не стикалися з подібним і не знали, що робити. Меланхтон сказав: «Цими людьми опанували якісь незвичайні духи, але що це за духи?... З одного боку, ми повинні бути обережними, щоб не погасити Духа Божого, а з другого – уважними, щоб дух сатани не спокусив нас» (*D'Aubigne, b. 9, ch. 7*).

Невдовзі виявилися й плоди нового вчення. Люди почали нехтувати Біблією, а згодом взагалі відкинули її. У школах відбувалися заворушення. Студенти, незважаючи на заборону, залишали навчання і покидали університети. Люди, котрі вважали себе здатними відродити справу Реформації, ледь не довели її до повного занепаду. Прихиль-

ники Риму знову відчували впевненість і з торжеством запевняли: «Ще одне останнє зусилля, і все знову буде в наших руках» (*Ibid.*, b. 9, ch. 7).

«Коли Лютер почув це у Вартбурзі, він з гіркотою сказав: «Я завжди боявся, що сатана пошле на нас це лихо» (*Ibid.*). Він зрозумів справжній характер фальшивих пророків і ту небезпеку, яка загрожувала справі істини. Навіть опір папи й імператора не завдавав йому стільки клопоту і страждання, скільки завдало це лихо. Уявні прихильники Реформації перетворилися на лютих ворогів. Саме ті істини, які принесли його душі стільки радості й втіхи, [188] стали тепер причиною суперечок і непорозумінь у церкві.

У справі Реформації Дух Божий вів Лютера, і під Його керівництвом він зробив більше, ніж може звичайна людина. Лютер не мав наміру проводити такі радикальні зміни, не думав займати певні позиції, до яких змушувала його реальність. Він був тільки знаряддям у руках Безмежної Могутності. Однак він часто побоювався за наслідки своєї праці. А одного разу сказав: «Якби я знав, що моє вчення завдало шкоди навіть одній-єдиній скромній людині (якою б простою і маловідомою вона не була), чого, звичайно, бути не може, бо воно – суть самого Євангелія, то я швидше погодився б десять разів померти, ніж продовжувати проповідувати» (*Ibid.*).

Тепер навіть Віттенберг, центр Реформації, швидко здавав свої позиції під тиском фанатизму і беззаконня. Ця криза не була викликана вченням Лютера, але його вороги по всій Німеччині звинувачували в цьому саме реформатора. Лютер з гіркотою запитував себе: «Невже так безславно закінчиться велика справа Реформації?» (*Ibid.*). І тільки в палкій молитві до Бога він знаходив душевний спокій. «Це не моя справа, Боже, а Твоя, – говорив він, – Ти не допустиш, щоб вона була спотворена забобонами і фанатизмом». Але думка про те, що він і далі буде стояти осторонь боротьби в такий критичний час, стала нестерпною, і він вирішив повернутись у Віттенберг.

Не гаючи даремно часу, Лютер вирушив у цю небезпечну подорож. Він постійно перебував поза законом. Вороги мали право відібрати в нього життя, а друзям було заборонено допомогти йому або надати притулок. Уряд приймав найрішучіші заходи проти його прихильників. Але Лютер бачив, що справа Євангелія в небезпеці, і в Ім'я Господа безстрашно виступив вперед, щоб боротися за істину.

У листі до курфюрста, якого він написав одразу ж після прийнятого рішення залишити Вартбург, Лютер писав: «Хай буде відомо

Вашій високості, що я повертаюсь у Віттенберг під більш надійним захистом, ніж захист князів і герцогів. Я не прошу підтримки Вашої величності і далекий від того, щоб просити Вашого захисту, [189] я б хотів сам захистити вас. Якби я знав, що Ваша високість зможе і захоче захищати мене, я нізащо не пішов би у Віттенберг. Ця справа вирішується не мечем! Бог Сам повинен зробити все без людської допомоги і людського втручання. Найкраще може захистити Той, хто має найміцнішу віру» (*D'Aubigne, b. 9, ch. 8*).

У другому листі, написаному вже по дорозі у Віттенберг, Лютер додав: «Я готовий накликати на себе незадоволення Вашої високості та гнів усього світу, але хіба мешканці Віттенберга не мої вівці? Хіба Бог не довірив їх мені? І хіба я не повинен, якщо це необхідно, піти на смерть заради них? Крім того, я боюся, що в Німеччині може вибухнути повстання, яким Бог покарає наш народ» (*Ibid., b. 9, ch. 7*).

З великою обережністю і покорою, але разом з тим рішуче й твердо Лютер повернувся до своєї діяльності. «Ми повинні Словом зруйнувати все те, що було насаджене насильством. Я не маю наміру застосовувати силу проти забобонів і невіри... Ніколи не можна примушувати людей. Свобода – це головна суть віри» (*Ibid., b. 9, ch. 8*).

Незабаром по Віттенбергу поширилися чутки про повернення Лютера і про те, що він виступить з проповіддю. Народ збирався з усіх кінців, і церква переповнилася людьми. Піднявшись на кафедру, Лютер з великою мудрістю і лагідністю навчав, докоряв і наставляв. Торкнувшись дій тих, хто насильницькими методами намагався усунути месо, він сказав:

«Меса – погана річ, і Бог осуджує її, вона повинна бути усунута. Я бажав би, щоб у всьому світі замість неї була запроваджена євангельська вечеря. Але нікого не потрібно примушувати відмовитися від неї. Віддамо все в руки Божі. Його Слово повинно діяти, а не ми. Чому так? – запитаєте ви. Тому що не я тримаю в руках серця людей, як гончар глину. Ми маємо право говорити, але не маємо права діяти. Проповідуймо, а решта належить Богові. Якщо я застосую силу, то що здобуду цим? Тільки протиборство, формалізм, наслідування, людські постанови і лицемірство... Але в усьому цьому не буде ані [190] сердечної щирості, ані віри, ані любові. Де не виявляються ці три чесноти, там немає нічого; нізащо на світі я не хотів би прийти до такого трагічного результату... Одним Своїм Словом Бог робить значно більше, ніж ви, я і весь світ можемо зробити нашими спільними зусиллями. Бог здобуває серця, а коли завойоване серце, тоді завойоване все...

Я проповідуватиму, дискутуватиму і писатиму, але я нікого не примушуватиму, бо віра – це добровільний акт. Погляньте, що я зробив. Я виступив проти папи, індульгенцій і папістів, але зробив це без усякого насильства і галасу. Я звеличував тільки Слово Боже, проповідував і писав – ось усе, що я вчинив. І навіть, коли я спав... проповідуване мною Слово завдавало такого нищівного удару по папству, що ні імператор, ні князь не змогли б завдати йому такої шкоди. І все-таки я не зробив нічого. Все зробило Слово. Якби я забажав вдаватися до насильства, то вся Німеччина купалася б у крові. Яким був би результат? Загибель як людського тіла, так і душі. Тому я залишався спокійним і дав змогу Слову завоювати світ» (*Ibid.*, b. 9, ch. 8).

Щодня протягом тижня Лютер проповідував спраглому натовпу. І Слово Боже розвіяло чари фанатизму. Сила Євангелія знову привела заблудлих людей на шлях істини.

Лютер не мав ніякого бажання зустрічатися з фанатиками, які зробили стільки зла. Він знав, що ці люди позбавлені здорового глузду, неприборкані пристрасті опановують ними. Претендуючи на особливі відкриття з неба, вони не зносять жодних заперечень, добрих зауважень або порад. Привласнюючи собі найвищу владу, вони вимагали від кожного беззаперечного визнання їхніх прав. Але коли вони наполегливо вимагали зустрічі з Лютером, він погодився і з таким успіхом викрив їх, що ці самозванці змушені були негайно залишити Віттенберг.

На якийсь час цей фанатичний рух припинився, але через декілька років виник знову, ще з більшою силою і жахливішими наслідками. Про керівників цього руху Лютер писав: «Для них [191] Святе Письмо було тільки мертвою буквою, а всі вони кричали: «Дух! Дух!» Звичайно, я не піду туди, куди веде цей дух. Хай милостивий Бог збереже мене від такої церкви, в якій самі лише святі. Я бажаю бути разом з простими людьми, немічними й хворими, котрі усвідомлюють свої гріхи і кличуть до Бога з глибини свого серця, благаючи Його про відряду і захист» (*Ibid.*, b. 10, ch. 10).

Томас Мюнцер, один з найактивніших фанатиків, був обдарованою людиною і міг би принести багато користі, якби пішов праведним шляхом, однак він не засвоїв основних принципів правдивої релігії. «Він був охоплений бажанням змінити світ, але, як і всі інші ентузіасти, забув про те, що справу Реформації передусім треба розпочати із себе самого» (*Ibid.*, b. 9, ch. 8). Він був честолюбним і намагався

посісти видне й впливове місце, не хотів бути другим навіть після Лютера. Мюнцер зазначив, що реформатори, заміняючи авторитет папи авторитетом Біблії, утверджують іншу різновидність папства. А про себе він заявляв, що має Божественне доручення провести правдиву реформу. «Хто має цього духа, – говорив Мюнцер, – той володіє істинною вірою, навіть якщо ніколи в своєму житті не бачив Святого Письма» (*Ibid.*, b. 10, ch. 10).

Ці вчителі-фанатики перебували в полоні емоцій та миттєвих вражень, приймаючи кожную свою думку і спонукання за голос Божий, що й призвело до крайнощів. Дехто з них навіть спалив свою Біблію, заявивши: «Буква вбиває, а Дух оживляє». Вчення Мюнцера задовольняло прагнення людей до чогось незвичайного і водночас підігрівало їхню гордість, ставлячи людські ідеї та міркування вище Слова Божого. Тисячі людей приймали вчення Мюнцера. Невдовзі він осудив існуючий порядок у проведенні богослужінь, стверджуючи, що слухати князів – це значить служити одночасно Богу і белійару.

Народ, який тільки-но почав скидати із себе папське ярмо, був незадоволений обмеженнями з боку світської влади. Революційне вчення Мюнцера, що, як вважалося, походило від Самого Бога, закликало людей звільнитися від усіх обмежень і [192] давало волю їхнім упередженням і пристрастям. Почалися ворожнеча і підбурювання до заколотів – поля Німеччини зросила кров.

Душевна боротьба, через яку Лютер уже давно пройшов в Ерфурті, з подвійною силою почалася в ньому тепер, коли він побачив наслідки фанатизму, котрий приписувався Реформації. Папські ієрархи заявляли, – а багато людей готові були повірити їхнім заявам, – що повстання – прямий наслідок вчення Лютера. Хоча це звинувачення не мало ніякої підстави, воно не могло не завдати реформаторові болю та мук. Те, що справа істини буде поставлена в один ряд з примітивним фанатизмом і тим самим буде дискредитована, було більше, ніж він міг витримати. Крім того, призвідники повстання ненавиділи Лютера, бо він не тільки противився їхньому фальшивому вченню і заперечував його Божественне походження, а й проголосив їх бунтівниками проти світської влади. У відповідь на це вони називали його підлим лицеміром. Здавалось, реформатор накликав на себе ненависть як князів, так і простолюд.

Прихильники Рима торжествували, очікуючи, що незабаром настане кінець Реформації. Вони звинувачували Лютера навіть за ті помилки,

які він так ревно намагався виправити. Партія фанатиків, безпідставно твердячи про несправедливе ставлення до них, зуміла завоювати співчуття великої групи людей, і як це часто буває з тими, хто займає неправильну позицію, на них почали дивитися як на мучеників. Отже, ті, які докладали усіх зусиль, щоб протидіяти Реформації, викликали загальне співчуття і пошану як жертви жорстокості та утисків. Це була робота сатани, і керував нею той самий дух, котрий вперше виявив себе на небі.

Сатана постійно намагається обдурити людей і примусити їх називати гріх праведністю, а праведність – гріхом. [193] Який же успіх він має у цьому! Як часто вірних слуг Божих звинувачують і докоряють за те, що вони безстрашно захищають істину! Агентів сатани хвалять, улещують і навіть дивляться на них як на мучеників, тим часом як ті, кого справді треба поважати і підтримувати за вірність Богові, залишаються самотніми, їм не довіряють і підозрюють у недобрих намірах.

Вдавана святість і підробне освячення продовжують виконувати свою оманливу роботу. Набуваючи різних форм, вони виявляють того самого духа, що і в дні Лютера, відвертаючи розум людей від Святого Письма і спонукаючи їх більше прислухатися до голосу своїх почуттів і вражень, ніж коритися Закону Божому. Це один з найуспішніших методів сатани, яким він плямує чистоту істини.

Лютер безстрашно захищав Євангеліє від нападок, котрі загрожували йому з усіх боків. Слово Боже виявило себе сильною зброєю в усіх битвах. Цим Словом Лютер боровся з узурпаторською владою папи, з філософією вчених мужів і завжди, як скеля, стійко відбивав хвилі фанатизму, що силкувалися злитися з вченням Реформації.

Кожна з цих протиборчих сил по-своєму відкидала Святе Письмо і звеличувала людську мудрість як джерело релігійної істини і знання. Раціоналізм звеличує людський розум і робить його єдиним критерієм істини. Римська церква вважала, що найвища влада в церкві належить папі на основі безперервної апостольської наступності, і тим самим відкривала можливість для всякої омани і зіпсуття під прикриттям святості й апостольського покликання. Натхнення, на яке претендував Мюнцер і його прибічники, було лише плодом хворобливої уяви, і його вплив підривав як усякий людський, так і Божественний авторитет. Істинне християнство приймає Слово Боже як велику скарбницю Божественної істини, мірило усякого вчення!

Після повернення з Вартбурга Лютер закінчив переклад Нового Заповіту, і невдовзі німецький народ отримав Євангеліє рідною мо-

вою. Цей переклад з великою радістю прийняли всі, [194] хто любив істину, проте він був зневажливо відкинутий тими, хто дотримувався людських традицій і постанов.

Священики стривожились тим, що простий народ отримав змогу нарівні з ними розмірковувати над Словом Божим, і тепер їхня необізнаність буде викрита. Зброя їхньої тілесної мудрості була безсилою проти меча Святого Духа. Рим використав усю свою владу та авторитет, щоб перешкодити розповсюдженню Святого Письма, але всі накази, анафеми і навіть тортури виявилися марними. Чим більше Рим осуджував і забороняв Біблію, тим більшим було бажання народу дізнатися, чого вона навчає. Усі, хто вмів читати, жадібно взялися за вивчення Біблії. Вони носили її зі собою, читали й перечитували, заучували напам'ять цілі розділи. Коли Лютер побачив, з якою прихильністю був прийнятий Новий Заповіт, він негайно приступив до перекладу Старого Заповіту і видавав його частинами, як тільки закінчував певні книги.

Твори Лютера радо сприймалися як у містах, так і в селах. «Те, що писали Лютер і його друзі швидко поширювалося. Ченці, переконавшись у незаконності чернечої обітниць, після тривалої бездіяльності прагнули взятися до праці, але будучи надто неосвіченими, щоб проповідувати Слово Боже, вони ходили по провінціях, відвідували хутори та окремі будинки і продавали книги Лютера і його друзів. Незабаром усю Німеччину заповнили відважні книгоноші» (*Ibid.*, b. 9, ch. 11).

Ці твори з глибокою зацікавленістю вивчали як багаті, так і бідні, вчені та неосвічені. Вечорами вчителі сільських шкіл читали вголос книги Лютера для невеликих груп слухачів, які збирались біля домашнього вогнища. І кожного разу кілька душ наворачталися до істини, з радістю прийнявши Слово Боже, а потім передавали його іншим, ділилися з ними цією радісною вісткою.

[195] Виконувалися слова Святого Письма: «Вхід у слова Твої світло дає, недосвідчених мудрими робить» (Псалом 119:130). Вивчення Писань вносило великі зміни у свідомість і людські серця. Папська влада тримала своїх підданих у залізному ярмі, яке прирікало їх на неуцтво і виродження. Вони старанно і забобонно дотримувалися форм і обрядів, але в цьому служінні розум і серце не брали участі. Проповіді Лютера висували на перше місце зрозумілі істини Слова Божого, а опісля саме Слово, дане простому народу, пробуджувало

дрімаючі в ньому сили; воно не тільки очищало й облагороджувало його духовну природу, а й додавало нової сили та гостроти мисленню та інтелекту.

Усюди можна було зустріти людей з різних верств суспільства, які з Біблією в руках захищали вчення Реформації. Прихильники папи, котрі вважали дослідження Писань справою священиків і ченців, тепер наполегливо закликали їх виступити проти нового вчення. Але священики і ченці, котрі необізнані ні зі Святим Письмом, ні з силою Божою, зазнали цілковитої поразки від тих, кого оголосили неуками і єретиками. «На жаль, – зазначив один католицький письменник, – Лютер переконав своїх послідовників не вірити жодним іншим істинам, крім Святого Письма» (*D'Aubigne., b. 9, ch. 11*). Натовпи людей збирались послухати, як мужі, які не мали спеціальної освіти, захищали правду і успішно вели диспути з ученими і красномовними теологами. Ганебне неуцтво цих великих мужів яскраво виявлялось щоразу, коли їхні докази стикалися з простим ученням Божого Слова. Робітники, солдати, жінки і навіть діти були знайомі з біблійним ученням краще, ніж священики і вчені доктори.

Різниця між учнями Євангелія і прихильниками папського марновірства була відчутною не лише серед учених, а й серед простого народу. «Старим захисникам ієрархії, які нехтували вивченням мов і літератури... протистала допитлива молодь, [196] яка присвятила себе науці, дослідженню Писань, ознайомленню з шедеврами античної культури. Маючи поживлений розум, благородну душу, безстрашне серце, ці молоді люди невдовзі набули таких глибоких знань, що тривалий час ніхто не міг змагатися з ними... Коли ці молоді захисники Реформації зустрічалися з римськими докторами на своїх зібраннях, вони з такою легкістю і впевненістю спростовували їхні аргументи, що ці вчені мужі ніяковіли, бентежились і зазнавали поразки, висміяні в очах людей» (*Ibid., b. 9, ch. 11*).

Коли римське духовенство побачило, що їхні громади зменшуються, вони звернулися по допомогу до влади і всіма доступними засобами намагалися повернути «заблудлих овець». Але народ знайшов у новому вченні те, чого бракувало його душі, і відвернувся від тих, хто так довго годував його нічого не вартим лушпинням забобонних обрядів, людських звичаїв і переказів.

Коли спалахнули переслідування проти учителів правди, вони звернули увагу на слова Христа: «А коли будуть вас переслідувати в

однім місті, утікайте до іншого» (Від Матвія 10:23). Світло проникло всюди. Переслідувані вигнанці, знайшовши де-небудь гостинний притулок, залишалися там, проповідуючи Христа інколи в церкві, а коли не було такої змоги, то в приватних будинках чи просто неба; будь-яке місце, де їх слухали, ставало святинею. Проповідувана з такою енергією і переконанням істина поширювалася з непоборною силою.

Даремно духовна і світська влада намагалась покласти край «єресі»; марними були переслідування, ув'язнення, тортури, гоніння за допомогою вогню і меча. Тисячі віруючих засвідчили свою віру кров'ю, і робота просувалася вперед. Гоніння тільки сприяли поширенню істини. А намагання сатани поєднати її з фанатизмом закінчилися тим, що розбіжність між роботою Божою і діяльністю сатани стала чіткішою та помітнішою.

Притулок Лютера у Вартбурзі

РОЗДІЛ 11

ПРОТЕСТ КНЯЗІВ

ОДНИМ З НАЙБЛАГОРОДНІШИХ свідочств на захист Реформації був протест християнських князів Німеччини на державному Сеймі в Шпеєрі в 1529 р. Відвага, віра і рішучість цих Божих мужів допомогли відстояти свободу думки і сумління для майбутніх поколінь, їхній протест дав реформаторській церкві ім'я протестантської, а його принципи становлять «саму сутність протестантизму» (*D'Aubigne, b. 13, ch. 6*).

Для Реформації настали темні та загрозливі дні. Усупереч Вормському едикту, який проголосив Лютера поза законом і забороняв визнавати і поширювати його вчення, в імперії все більше утверджувалися принципи віротерпимості. Божественне Провидіння стримувало сили, які боролися з істиною. Карл V мав намір завдати нищівного удару по Реформації, але часто, коли він вже підносив руку, змушений був відкладати рішучі заходи. Часто неминуча загибель, здавалось, загрожувала всім, хто насмілювався чинити опір Риму, але в найкритичнішу хвилину турецька армія з'являлася на східному кордоні або французький король, а то й сам папа, що заздрих величі імператора, починали з ним війну. Таким чином, серед знегод і хвилювань Реформація підсилювалась і поширювалась.

Нарешті папські монархи припинили взаємну ворожнечу, щоб об'єднатися проти реформаторів. Державний Сейм, який зібрався у Шпеєрі в 1526 р., надав кожній з німецьких земель цілковиту свободу в питаннях релігії до скликання Вселенського [198] собору. Але як тільки минула небезпека, котра змусила імператора поступитися, у 1529 р. він скликав наступний Сейм у Шпеєрі для придушення ересі. Було вирішено докласти всіх зусиль, щоб переконати німецьких князів мирним шляхом виступити проти Реформації. Проте на випадок невдачі Карл V був готовий взятися за меч.

Прихильники папи торжествували, їх немало зібралось в Шпеєрі, і вони відкрито демонстрували свою ворожість до реформаторів та

їхніх покровителів. Меланхтон сказав: «Ми стали прокляттям і покидьками для світу, але Христос змилюється над своїм бідним народом і спасе його» (*Ibid.*, b. 13, ch. 5). Протестантським князям, які прибули на Сейм, було заборонено проповідувати Євангеліє навіть у своїх домах. Але мешканці Шпеєра прагнули почути Боже Слово, і незважаючи на заборону, тисячі людей приходили на богослужіння, які відбувались у каплиці курфюрста Саксонії.

Це прискорило кризу. Імператор оголосив Сеймові про скасування попередньої угоди щодо свободи сумління, оскільки вона нібито стала поштовхом до заворушень. Цей свавільний та деспотичний акт викликав обурення і тривогу серед християн-протестантів. Один із сучасників висловився так: «Христос знову в руках Каяфи і Пилата». Папісти ставали все більш лютими. Один папіст-фанатик сказав: «Турки кращі від лютеран, бо вони дотримуються постів, а лютерани не роблять цього. Якщо нам доводиться робити вибір між Словом Божим і стародавніми помилками церкви, то ми повинні відкинути перше». Меланхтон писав: «Кожний день при повному зібранні Фабер кидає все нове каміння в нас, вісників Євангелія» (*Ibid.*, b. 13, ch. 5).

Свобода віросповідання була дозволена законодавчо, і землі, в яких утвердився протестантизм, вирішили боротися проти зазіхання на їхні права. Лютер, усе ще перебуваючи під анафемою, якій він був підданий Вормським едиктом, не отримав дозволу бути присутнім у Шпеєрі, але замість нього поїхали його соратники і князі, яких Бог спонукав у цій критичній ситуації виступити на захист Своєї справи. Благородний Фрідріх Саксонський, [199] попередній покровитель Лютера, помер, але герцог Йоган, який став курфюрстом, брат Фрідріха, радо вітав Реформацію і, хоч був миролюбний, та все ж виявив велику енергію і сміливість у всіх питаннях, що торкалися віри.

Священики вимагали, щоб землі, котрі прийняли Реформацію, беззастережно підкорилися юрисдикції Риму. Реформатори ж відстоювали свободу, вже дану їм раніше. Вони не могли погодитися з тим, щоб землі, котрі з такою великою радістю прийняли Слово Боже, знову підпали під владу Риму.

Врешті-решт було запропоноване компромісне рішення: в тих місцях, де Реформація не набула достатнього поширення, Вормський едикт повинен суворо виконуватися, а «там, де народ відхилився від нього і де його запровадження може призвести до повстання, – не проводити нових реформ, не виносити на обговорення суперечливих

питань, не перешкоджати проведенню меси, і ні один католик не повинен переходити в лютеранство» (*Ibid.*, b. 13, ch. 5). На велику радість папських священників і прелатів це рішення було затверджене Сеймом.

Якщо б цей указ набув законної сили, «Реформація не змогла б поширюватись у тих місцях, де вона була невідома і не могла утверджуватися на майбутній основі там, де вона вже існувала» (*Ibid.*, b. 13, ch. 5). Свобода слова була заборонена. Навернення в правдиву віру було неможливе. Від прихильників Реформації вимагали негайно підкоритися цим обмеженням і заборонам. Надія світу, здавалось, була майже втрачена. «Відновлення римської ієрархії... неминуче призведе до попередніх зловживань», і легко буде знайдено привід для того, щоб «цілком зруйнувати справу, котра і так вже захиталася під шаленою бурею» фанатизму і розбрату (*Ibid.*, b. 13, ch. 5).

Коли члени протестантської партії зібралися для наради, вони у відчаї дивилися один на одного. У всіх на вустах було одне й те саме запитання: «Що робити?». Від їхнього рішення залежала доля світу. «Чи погодяться вожді Реформації поступитися і прийняти цей едикт? У цей [200] критичний час реформатори могли б дуже легко помилитися і зайняти неправильну позицію! Скільки поважних причин і обґрунтованих підстав могли б вони знайти для того, щоб виправдати своє підкорення! Лютеранським князям була гарантована свобода віросповідання. Це ж саме було обіцяно тим їхнім підданам, які до видання едикту зайняли сторону Реформації. Хіба цього було не досить? Скількох небезпек unikнуть вони, якщо підкоряться імператорському едикту! На який непередбачений ризик і важку боротьбу вони наражають себе, не підкорившись едикту! Хто знає, які можливості відкриються їм у майбутньому? Оберімо мир, ухопимося за оливкову гілку, запропоновану нам Римом, і нехай загояться рани Німеччини. Подібними аргументами реформатори могли б виправдати своє підкорення, що через дуже короткий час завдало б нищівного удару їхній справі.

На щастя, вони звернули увагу на той принцип, який лежав у основі цієї пропозиції, і керувалися у своїх діях вірою, глибокою вірою. У чому полягав цей принцип? Це було право Риму примушувати сумління і забороняти вільну дискусію. Але хіба їм особисто та їхнім підданам-протестантам не надана релігійна свобода? Так, вона надана, але як милість, застережена однією умовою, а не як право. А всі, на кого не поширювався зміст цієї угоди, залишалися під владою панівного авторитету,

а сумління навіть не бралось до уваги. Рим залишався «непогрішним суддею», якому треба було коритися. Прийняття запропонованої угоди означало, що свобода віросповідання повинна обмежитись протестантською Саксонією, щодо решти християнського світу свобода думки і визнання протестантської віри розцінювалось би там як злочин, котрий каратиметься ув'язненням і спаленням на вогнищі. Чи могли вони погодитися з обмеженням релігійної свободи, з тим, що вже ні одна людина не повернеться до реформованої віри? Хіба Реформація вже завоювала останню п'ядь землі? Чи могли вони погодитися з тим, що в тих місцях, де Рим зберігав свій вплив, назавжди повинно залишитись його панування? Чи могли реформатори вважати себе невинними в крові тих сотень і тисяч людей, які будуть убиті в папських країнах унаслідок прийняття [201] цього компромісу? Це було б зрадою Євангелія і християнських свобод у найкритичніший час» (*Wylie, b. 9, ch. 15*). Вони скоріше були готові «пожертвувати всім, навіть своїми маєтками, становищем і власним життям» (*D'Aubigne, b. 13, ch. 5*).

«Ми відкидаємо цей едикт, – сказали князі, – у питаннях сумління, більшість голосів не має сили». Депутати заявили: «Едикт 1526 року приніс мир нашій імперії, скасування його викличе хвилювання і розбрат у Німеччині. Сейм не правочинний відмінити свободу віровизнання, доки не буде скликаний Вселенський собор» (*D'Aubigne, b. 13, ch. 5*). Захищати свободу совісті – це обов'язок держави і водночас межа її авторитету в релігійних справах. Усякий уряд, який намагається за допомогою цивільних законів запровадити ту чи іншу релігію або регулювати духовне життя людей, жертвує тим принципом, за який так благородно боролися євангельські християни.

Папісти вирішили придушити те, що вони називали «зухвалою впертістю». Вони спробували посіяти незгоду серед прибічників Реформації і залякати тих, хто ще відкрито не висловив їй підтримку. Нарешті, на Сейм були покликані представники вільних міст, і від них зажадали прямої відповіді: чи згодні вони прийняти умови угоди? Останні попросили час на обдумування відповіді, але їм було відмовлено. Коли від них зажадали негайної відповіді, майже половина опитуваних приєдналася до реформаторів. Ті, хто відмовився пожертвувати свободою сумління і правом особистої думки, добре знали про те, що їх чекають переслідування, критика й осудження. Один із делегатів сказав: «Ми повинні або відректись від Слова Божого, або загинути на вогнищі» (*Ibid., b. 13, ch. 5*).

Король Фердинанд, представник імператора на Сеймі, розумів, що декрет викличе серйозне розділення, якщо не вдасться змусити князів прийняти і підтримати його. Тому він удався до дипломатії переконання, добре знаючи, що застосування сили зробить князів тільки більш рішучими. Він «благав князів прийняти декрет, [202] запевняючи їх у тому, що цей учинок буде дуже приємний імператору». Але ці вірні мужі визнавали авторитет, вищий від авторитету земних імператорів, і спокійно відповіли: «Ми коримосся імператору в усьому, що може сприяти збереженню миру і прославленню Бога» (*Ibid.*, b. 13, ch. 5).

Нарешті перед усім Сеймом король Фердинанд сказав курфюрсту Саксонському і його друзям, що едикт «незабаром буде оголошений у вигляді імператорського наказу», і тоді в князів буде «єдиний вихід – підкоритися більшості». Сказавши це, він залишив зібрання, не надавши, таким чином, реформаторам жодної змоги обдумати своє рішення і дати відповідь. Марно князі зверталися до нього через послів, благаючи його повернутися. На всі їхні прохання король Фердинанд відповідав: «Рішення прийняте, вам залишається тільки підкоритися йому» (*Ibid.*, b. 13, ch. 5).

Прихильники імператора були переконані, що християнські князі дотримуватимуться Святого Письма як вищого авторитету, незважаючи на людські вимоги і вчення; вони знали, що там, де дотримуються цього принципу, папство буде врешті-решт повалене. Але подібно до тисяч інших, котрі «бачать тільки видиме», вони потішали себе думкою, що імператор і папа набагато сильніші від реформаторів. Якби реформатори поклалися тільки на людську допомогу, вони насправді були б такими безсилими, як про них думали їхні вороги. Але незважаючи на свою малу чисельність і протиборство самому Римові, вони були сильними. «Від рішення Сейму реформатори звернулися до Слова Божого, а від імператора Карла – до Ісуса Христа, Царя царів і Пана над панами» (*Ibid.*, b. 13, ch. 6).

Оскільки Фердинанд відмовився рахуватися з переконаннями князів, вони вирішили, незважаючи на його відсутність, негайно подати свій Протест на розгляд Національної ради. Була складена урочиста декларація і передана Сейму.

«Ми висловлюємо протест перед Богом, нашим Єдиним Творцем, Охоронцем, Викупителем і Спасителем, Який колись судитиме нас, а також перед усіма людьми і всім творінням, що як ми, так і наш народ,

не погоджуємося [203] і не приєднуємося до викладеного в декреті рішення, котре протирічить Богові, Його Святому Слову, нашому доброму сумлінню і спасінню наших душ.

Як ми можемо прийняти цей декрет, погодитися з тим, що коли Всемогутній Бог відкриває людині пізнання про Себе, то ця людина не має права прийняти його? Тому тільки те вчення, яке узгоджується зі Святим Письмом, є правдиве... Господь забороняє навчати чогось іншого... Кожний вірш Святого Письма повинен пояснюватися іншим, більш зрозумілим віршем... ця Свята Книга у всіх відношеннях є необхідною для християнина; вона доступна для розуміння і покликана розвіювати темряву. З милості Божої ми схвалюємо рішення проповідувати тільки Його чисте Слово, котре міститься в книгах Старого і Нового Заповітів, не додаючи до них нічого, що могло б суперечити йому. Це Слово – єдина істина, це надійне правило життя і підвалина всякого вчення; воно не може підвести нас і не введе в оману. Той, хто будує на цій основі, той устоїть перед пекельними силами, а людська марнота впаде перед лицем Божим.

З цієї причини ми скидаємо ярмо, покладене на нас... Водночас ми сподіваємося, що Його імператорська величність поставиться до нас як християнський князь, котрий любить Бога більше за все; ми висловлюємо свою готовність як перед Богом, так і перед вами, милосердні панове, виявити свою любов і покору, що і є нашим прямим і законним обов'язком» (*Ibid.*, b. 13, ch. 6).

Заява справила глибоке враження на Сейм. Більшість присутніх була вражена і стривожена сміливістю князів, що підписали цей Протест. Майбутнє бачилося їм буремним і темним. Розбрат, ворожнеча і кровопролиття здавалися неминучими. Але реформатори, впевнені в справедливості своєї справи, покладаючись на руку Всемогутнього, були «сповнені відваги та стійкості».

«Викладені в цьому знаменитому Протесті принципи відбивали сутність протестантизму. Цей протест був спрямований проти двох зловживань у питаннях віри: [204] проти втручання світської влади в церковні справи і проти свавілля церкви. Протестантизм ставив свободу сумління вище від світської влади, а авторитет Слова Божого – вище від авторитету церкви. По-перше, протестантизм заперечує участь світської влади у Божих справах і заявляє разом з пророками і апостолами: **«Бога повинно слухатися більш, як людей!»** (Дії 5:29). Протестантизм підносить корону Ісуса Христа вище корони Карла V.

Але він іде ще далі: висуває принцип, згідно з яким усі людські вчення повинні підкорятися словам Бога» (*Ibid.*, b. 13, ch. 6). Більше того, протестанти заявили про своє право на вільне проповідування своїх релігійних переконань. Вони бажали не тільки вірити й коритися, але й проповідувати Слово Боже; вони заперечували також право священників і світської влади втручатися у ці справи. Протест князів на Сеймі в Шпеері став урочистим свідченням проти релігійної нетерпимості, він закріпив право усіх людей поклонятися Богові за велінням власного сумління.

Декларація була зачитана. Вона залишилася в пам'яті тисяч людей, була записана в небесних книгах, звідки жодна людська рука не витре її. Уся євангелізована Німеччина схвалила цей протест як вираз своєї віри. Усюди люди вважали цю декларацію початком нової, кращої ери. Один із князів сказав протестантам у Шпеері: «Нехай Всемогутній Бог, по милості Якого ви енергійно, вільно і безстрашно визнаєте свою віру, збереже у вас цю християнську непохитність до приходу вічності» (*Ibid.*, b. 13, ch. 6).

Якби Реформація, досягши певного успіху, почала пристосовуватися до часу і обставин, щоб таким чином здобути прихильність світу, то вона зрадила б Бога та саму себе, прирікаючи цим себе на загибель. Досвід, пережитий благородними реформаторами, містить у собі урок для усіх прийдешніх поколінь. Засоби боротьби сатани проти Бога і Його Слова не змінилися; диявол завзято бореться й сьогодні проти Святого Письма, щоб воно не було дороговказом у житті людини, як і в XVI ст. У наш час все більш помітне відхилення від учення і постанов Біблії, відчувається необхідність повернення до великого протестантського [205] принципу – Біблія і тільки Біблія як правило віри і мірило нашого обов'язку. Сатана все ще використовує різні засоби, щоб знищити релігійну свободу. Антихристиянська влада, яку відкинули протестанти у Шпеері, тепер з новою силою намагається відновити втрачені позиції. Єдина надія Реформації наших днів полягає в непохитній відданості Божому Слову, яка була виявлена у критичний для Реформації період.

Коли протестантам загрожувала небезпека, Бог простягнув Свою руку, щоб захистити Своїх вірних дітей. Приблизно в цей час «вулицями Шпеера у напрямку до Рейну поспішав Меланхтон зі своїм другом Симоном Гринеусом, професором Гейдельберзького університету. Меланхтон благав Гринеуса переправитися на другий берег. Гринеус

був дуже здивований такою пропозицією. Тоді Меланхтон пояснив: «Поважний і серйозний, але не знайомий мені старець з'явився переді мною і сказав, що Фердинанд з хвилини на хвилину пошле своїх людей, щоб арештувати Гринеуса».

Якраз того дня Гринеус слухав проповідь провідного папського богослова доктора Фабера. У кінці проповіді Гринеус підійшов до нього і висловив своє обурення тим, що той виступив на захист «деяких огидних помилок». «Фабер нічим не виявив свого гніву, але негайно подався до короля, і той дав дозвіл на арешт настирливого гейдельберзького професора. Меланхтон не сумнівався в тому, що Бог врятував його друга, пославши одного зі Своїх святих ангелів своєчасно попередити його.

Нерухомо стоячи на березі Рейну, Меланхтон чекав, поки річка не віддалила Гринеуса від його переслідувачів. «Нарешті, – вигукнув Меланхтон, коли побачив його на протилежному березі, – нарешті він вирвався з лютої пасті тих, хто прагнув пролити невинну кров!» Коли Меланхтон повернувся додому, йому сказали, що в пошуках Гринеуса солдати перевернули догори дном увесь дім» (*Ibid.*, b. 13, ch. 6).

Реформація повинна була привернути увагу сильних цього світу. Фердинанд відмовився вислухати євангельських князів, але їм була надана змога викласти своє прохання [206] в присутності імператора і вищих державних і церковних сановників. Щоб утихомирити ворожнечу, яка порушувала спокій цілої імперії, Карл V через рік після протесту в Шпеєрі скликав сейм в Аугсбурзі, виявивши бажання голувати на ньому. Туди були запрошені керівники протестантизму.

Реформації загрожувала серйозна небезпека, але її прихильники знову віддали все в руки Божі, поклялися залишатися вірними Євангелію. Радники курфюрста Саксонського намовляли його не йти на Сейм. Імператор, думали вони, запрошує князів для того, щоб заманити їх у пастку. «Піти і замкнути себе в стінах міста, покладаючись на милість могутнього ворога, означає ризикувати всім». Але інші з благородством заявляли: «Якщо князі й надалі будуть відважними, справа Божа буде врятована». «Бог вірний, Він не залишить нас», – говорив Лютер» (*Ibid.*, b. 14, ch. 2). Курфюрст Саксонський вирушив до Аугсбурга зі своєю свитою. Усім були добре відомі небезпеки, котрі загрожували йому, тому багато хто вирушив в дорогу із сумним виглядом і стривоженим серцем. Але Лютер, який супроводжував їх до Кобурга, підтримував слабіючу віру своїх друзів співом гімну,

написаним тут же, в дорозі: «Бог – наша сильна твердиня». Звуки натхненної пісні розвіяли недобрі передчуття, і серця подорожніх звільнилися від тягаря.

Князі-реформатори вирішили письмово викласти свої погляди, підкріпивши їх доказами зі Святого Письма, і подати на розгляд Сейму. Це завдання було доручено Лютеру, Меланхтону та їхнім співробітникам. Цей документ був прийнятий протестантами як символ їхньої віри, і вони зібралися, щоб власноручно підписати його. Це була урочиста і разом з тим критична хвилина. Реформатори прагнули не торкатися політики; вони відчували, що Реформація повинна справляти на народ тільки духовний вплив, нести йому Слово Боже.[207] Коли християнські князі були готові підписати це свідчення віри, Меланхтон випередив їх і сказав: «Пропонувати такі речі – це справа богословів і служителів церкви; прибережімо авторитет сильних світу цього для інших справ». «Нехай Бог збереже вас від того, – сказав Йоган Саксонський, – щоб ви не дозволили мені цього зробити. Я готовий зробити усе, чого вимагає справедливість, не турбуючись про власну корону. Я бажаю перед усіма сповідати ім'я Господа. Для мене хрест Ісуса Христа дорожчий, ніж корона курфюрста і горностаєвий плащ». Сказавши це, він підписав звернення. Другий князь, узявши перо, сказав: «Якщо цього вимагає честь мого Господа Ісуса Христа я готовий... віддати мій маєток і життя» «Я скоріше віддам свої землі та володіння, і з одним посохом в руках покину землю моїх батьків, – подовжував він далі, – ніж погоджуся прийняти якесь інше вчення, яке не відповідає принципам, викладеним у цьому Протесті» (*Ibid.*, b. 14, ch. 6). Такою непохитною була віра відважних Божих мужів.

Прийшов час постати перед імператором. Сидячи на престолі в оточенні курфюрстів і князів, Карл V дав аудієнцію протестантським реформаторам. Було прочитано свідчення їхньої віри. На цьому шляхетному зібранні були ясно викладені євангельські істини і викриті помилки папської церкви. Недарма цей день став «найвеличнішим днем Реформації, найславнішим в історії християнства і людства» (*Ibid.*, b. 14, ch. 7).

Минуло лише декілька років з того часу, як віттенберзький чернець стояв перед Національним зібранням у Вормсі. Тепер його місце зайняли найбагатші та наймогутніші князі імперії. Лютерові не було дозволено приїхати в Аугсбург, але він був присутній там своїми промовами і молитвами. «Я сповнений радості, – писав він, – що

дожив до того часу, коли ім'я Христа звеличене такими знаменитими людьми і перед таким численним зібранням» (*Ibid.*, b. 14, ch. 7). Так сповнилося сказане в Писанні: «*І буду я перед царями звіщати про свідоцтва Твої*» (Псалом 119:46).

[208] У дні апостола Павла Євангеліє, за яке він був ув'язнений, проповідувалося тільки подібним чином перед вельможами і знатними людьми Рима. Так і в цьому випадку: те, про що імператор заборонив говорити з кафедри, проповідувалося в палаці, і те, що багато хто вважав не гідним слухати навіть своїм слугам, тепер з великим подивом слухали вчені та володарі імперії. Королі й знатні мужі були слухачами, короновані князі – проповідниками, а проповіддю була царственна Божя істина. «Від часів апостолів, – сказав один письменник, – ще не було зроблено більшої та величнійшої роботи та не було промовлено найвеличнішого сповідання» (*D'Aubigne*, b. 14, ch. 7).

«Усе сказане лютеранами – істина, ми не можемо заперечувати її», – заявив папський єпископ. «Чи можете ви обґрунтованими доказами спростувати принципи, викладені курфюрстом і його спільниками?», – запитав інший доктора Екка. «Писаннями апостолів і пророків – ні, – відповів він, – але вченням отців церкви і соборів – так!» «Виходить, що лютерани, за вашими ж словами, ґрунтуються на Святому Письмі, а ми – ні!» – сказав єпископ» (*Ibid.*, b. 14, ch. 8).

Ще кілька німецьких князів на тому ж місці прийняли реформаторську віру. Сам імператор оголосив, що пункти протестантського віровизнання містять у собі істину. Цей Протест був перекладений багатьма мовами і розповсюджений по всій Європі. Мільйони людей в прийдешніх поколіннях приймали його як основу своєї віри.

Вірні слуги Божі працювали не самі. У той час, як проти них об'єдналися світоправителі цієї темряви... піднебесні духи злоби. Господь не залишив Свій народ. Якби їхні очі були на те відкриті, то вони, як і пророк у давнину, побачили б ті самі докази Божої присутності та допомоги. Коли слуга Єлисея звернув його увагу на війська, котрі оточили їх і відрізали всякий шлях до відступу, пророк молився: «*Господи, розкрий йому очі, і нехай він побачить!*» (2 Царів 6:17). І ось, він побачив гору, вкриту вогненними колісницями і вершниками, – небесну армію, послану для захисту мужа Божого. Таким самим чином ангели охороняли і реформаторів.

[209] Один із принципів, які твердо відстоював Лютер, полягав у тому, що для захисту Реформації не слід удаватися ні до світської

влади, ні до сили зброї. Він радів тому, що чимало князів імперії стали прихильниками Реформації, але коли вони запропонували об'єднатись у оборонний союз. Лютер заявив: «Тільки один Бог повинен захищати євангельське вчення... Чим менше люди втручатимуться в цю справу, тим помітнішим буде втручання Бога. Усі запропоновані політичні засоби остороги, на його думку, можна було приписати тільки ганебному страху і гріховним сумнівам» (*D'Aubigne, London ed., b. 10, ch. 14*).

Коли могутні сили об'єдналися, щоб знищити реформовану віру, і здавалось, тисячі мечів піднялись проти неї, Лютер писав: «Сатана лютує; безбожні папи готують змову і погрожують нам війною. Наставляйте народ вірою і молитвою мужньо змагатися перед престолом Божим так, щоб наші вороги, переможені Духом Божим, були змушені укласти мир. Наша найперша необхідність, найголовніша праця – це молитва; нехай люди знають, що приречені на меч і гнів сатани, вони повинні молитися» (*Ibid., b. 10, ch. 14*).

У другому випадку, говорячи про оборонний союз, який хотіли створити протестантські князі, Лютер заявив, що в цій війні може бути застосована лише одна зброя – «меч духовний». Він писав курфюрсту Саксонському: «Наше сумління не дозволяє нам схвалювати запропонований союз. Ми згодні краще десять разів померти, ніж бачити, як через справу Євангелія проллється хоч одна крапля крові. Наша доля – уподібнитись до ягнят, яких ведуть на заклчення. Хрест Христів має бути звеличений. Нехай Ваша величність не боїться, ми з молитвою зробимо більше, ніж наші вороги своїм вихвалянням. Тільки нехай ваші руки не будуть заплямовані кров'ю ваших братів. Якщо імператор покличе нас на суд, ми готові з'явитись. Ви не можете захистити нашу віру: кожний повинен вірити на свій страх і ризик» (*Ibid., b. 14, ch. 1*).

[210] З потаємного місця молитви з'явилася сила, котра зрушила світ великою Реформацією. Там слуги Божі у святому спокої стояли на скелі Його обітниць. Під час боротьби в Аугсбурзі Лютер «щодня не менше трьох годин відводив для молитви, і це були години, найбільш придатні для занять». В усамітненій кімнаті Лютера можна було чути, як він виливав свою душу перед Богом у словах, «сповнених благоговіння, страху і надії, як у розмові з найкращим Другом». «Я знаю, що Ти наш Отець і наш Бог, – говорив він, – що Ти розсієш гонителів Твоїх дітей, бо Ти Сам перебуваєш з ними серед небезпек.

Це Твоя справа, і тільки тому, що в ній була Твоя воля, ми взялися за неї. Захисти нас тепер, Отче!» (*Ibid.*, b. 14, ch. 6).

Звертаючись до Меланхтона, пригніченого тягарем турбот і страху, Лютер писав: «Благодать і мир у Христі, – кажу я, – а не в світі. Амінь. Я ненавиджу твої надмірні турботи, котрі вбивають тебе. Якщо твоя справа несправедлива, залиш її, а якщо істинна, то чому не довіряєш обітницям Того, Хто велить нам спокійно спати?.. Христос не залишить справедливу та істинну справу. Він живе, він царює, чого ж нам боятися?» (*Ibid.*, b. 14, ch. 6).

Бог почув благання Своїх слуг. Він дав князям і служителям благодать і мужність захищати істину перед світоправителями цієї темряви. Господь сказав: «Ось кладу Я на Сіоні Каме́ня вибраного, наріжного, дорогоцінного, і хто вірує в Нього, той не буде осоромлений!» (1 Петра 2:6). Протестантські реформатори будували на Христі, і «сили адові» не могли перемогти їх.

РОЗДІЛ 12

РЕФОРМАЦІЯ У ФРАНЦІЇ

Після протесту в Шпеері та Аутсбурзького віровизнання, які ознаменували перемогу Реформації в Німеччині, настали роки боротьби і темряви. Протестантизм, ослаблений чварами серед його прихильників і зазнаючи весь час нападу з боку могутніх ворогів, здавалось, був приречений на повне знищення. Тисячі засвідчили свою віру кров'ю. Вибухнула громадянська війна, справу Реформації зрадив один з її вождів; найшляхетніші князі-реформатори були віддані в руки імператора, і їх, як полонених, виводили з міста до міста. Але в час уявної перемоги імператора він зазнав нищівного удару. Він бачив, як здобич виривається з його рук, і врешті-решт змушений був зняти заборону з того вчення, викорінення якого стало метою його життя. Він готовий був ризикувати своєю імперією, скарбницею і власним життям заради викорінення «єресі». Тепер він бачив свої армії ослабленими і виснаженими війнами, скарбницю порожньою, у його володіннях вибухали повстання, тоді як віра, яку він марно намагався придушити, поширювалась. Карл V боровся із Всемогутнім. Бог сказав: *«Хай станеться світло!»* (Буття 1:3), а імператор намагався всіма силами утримати темряву. Його плани провалились; передчасно постарівши, виснажений тривалою боротьбою, він зрікся престолу і закінчив своє життя в монастирі.

У Швейцарії, як і в Німеччині, настали темні дні для Реформації. У той час, коли багато областей приймали реформовану [212] віру, інші продовжували сліпо вірити Римові. Переслідування тих, хто бажав прийняти істину, вилились у громадянську війну. Цвінглі та багато його прихильників полягли на кривавому Каппельському полі. Еколампаді не зміг перенести це страшне горе і невдовзі помер. Рим святкував перемогу і в багатьох місцях, здавалось, відновлював свій втрачений вплив. Але Той, Чий наміри вічні, не забув Своєї справи і не залишив Свій народ. Його рука готувала їм визволення. Він покликав Своїх слуг в інших країнах, щоб вони продовжували справу Реформації.

У Франції, перш ніж там почули про Лютера, настав світанок. Один з перших прийняв світло престарілий Лефевр, високоосвічена людина, професор Паризького університету, щирий і відданий прихильник римської церкви. Досліджуючи давню літературу, він звернув увагу на Біблію і почав викладати її своїм студентам.

Лефевр, ревний шанувальник святих, вирішив написати історію святих і мучеників, посилаючись на церковні перекази. Це була велика праця, і він виконав значну її частину. Але одного разу йому спало на думку, що Біблія може допомогти йому в цьому, і тоді Лефевр почав досліджувати її. Справді, на сторінках Святого Письма він знайшов життєписи святих, але не тих, які згадуються в римському церковному календарі. Потоки Божественного світла осяяли його розум. Він був приголомшений і з огидою відвернувся від розпочатої ним праці, присвятивши себе вивченню Слова Божого. Незабаром Лефевр почав проповідувати дорогоцінні істини, які знайшов у ньому.

У 1512 році, ще до початку реформаторської діяльності Лютера і Цвінглі, Лефевр писав: «Бог наділяє нас праведністю через віру, яка Його благодаттю дає нам виправдання до вічного життя» (*Wylie, b. 13, ch. 1*). Якось роздумуючи над таємницею викуплення, він вигукнув: «О, невимовна велич заміни: Безгрішний – осуджений, [213] а злочинець – виправданий; Той, Хто є Благословенням, несе на Собі прокляття, а проклятий – благословення. Життя помирає, а мертвий оживає. Слава – оповита темрявою, а той, хто знає лише ганьбу і сором, зодягається в славу» (*D'Aubigne, London ed., b. 12, ch. 2*).

І хоча Лефевр навчав, що слава спасіння належить тільки Богові, він також стверджував, що послух є обов'язком людини. «Якщо ти належиш до церкви Христової, – говорив він, – то ти є членом її тіла. А якщо ти частка її тіла, то в тобі перебуває повнота Божественного єства... О, якби тільки люди усвідомлювали цю перевагу, наскільки чистішим, добродішним і святішим було б їхнє життя і якою нікчемною була б людська слава, що перебуває в них і котру тілесні очі не можуть бачити» (*Ibid., b. 12, ch. 2*).

Серед студентів Лефевра були такі, котрі з великим зацікавленням слухали його слова, а після того, як замовкнув голос їхнього учителя, вони продовжували звіщати істину. До них належав Уільям Фарель. Син побожних батьків, навчений сліпо довіряти вченням церкви, він міг разом з апостолом Павлом сказати про себе: «я жив фарисеєм за найдокладнішою сектою нашої віри» (Дії 26:5). Вірний прихильник

Риму, Фарель горів бажанням знищити всіх єретиків, які насмілилися виступити проти церкви. «Я скреготав зубами, як лютий вовк, коли чув, що хтось виступає проти папи», – згадував він пізніше про цей період свого життя (*Wylie, b. 13, ch. 2*). Він був невтомним шанувальником святих і разом з Лефевром відвідував церкви Парижа, молячись біля кожного вівтаря і прикрашаючи своїми дарами святі гробниці. Але ця обрядовість не могла дати душевного спокою. Усвідомлення власної гріховності не залишало його навіть після виконання усіх ритуалів для спокути гріха. Як голос з небес, він прийняв слова реформатора: «Спасіння – це милість». «Безгрішний осуджений, а злочинець – виправданий». «Тільки хрест Христа [214] відчиняє ворота небес і зачиняє ворота пекла» (*Ibid., b. 13, ch. 2*).

Фарель з радістю прийняв істину. Навернувшись, як Павло, він залишив ярмо традицій і прийняв свободу синів Божих. «Замість кровожерливого серця хижого вовка він набув серце ніжного і смиренного ягняти; він цілком відвернувся від папи і віддав себе Ісусу Христу» (*D'Aubigne, b. 12, ch. 3*).

Якщо Лефевр продовжував поширювати світло правди серед студентів, то Фарель, такий же ревний у справі Христа, як і в своєму попередньому переконанні, почав публічно проповідувати істину. Один із сановників церкви, єпископ міста Мо, невдовзі приєднався до них. Інші вчителі, котрі користувалися великою повагою за свою вченість і здібності, також почали звіщати Євангеліє, і незабаром ця Добра Новина полонила серця людей з усіх верств, починаючи від ремісників і селян і закінчуючи королівським палацом. Сестра монарха Франциска I, який правив тоді у Франції, прийняла реформовану віру. Сам король і королева-мати деякий час прихильно ставилися до цієї віри, і реформатори з великою надією чекали того часу, коли вся Франція прийме Євангеліє.

Але їхнім сподіванням не судилося збутися. Переслідування і гоніння чекали учнів Христа. Однак за милістю Божою це було приховане від них. Їм був даний спокійний час, щоб вони набрали сили, утвердились у вірі та могли зустріти бурю. Справа Реформації успішно розвивалась. Єпископ міста Мо ревно працював у своїй парафії, навчаючи світлом правди як духовних осіб, так і простий люд. Неосвічених і аморальних священників він усував, а на їхні місця призначав освічених і побожних мужів. Єпископ дуже хотів, щоб Слово Боже стало доступним для народу, і його бажання не-

вдовзі здійснилося. Лефевр взявся за переклад Нового Заповіту. І в той самий час, коли Біблія Лютера з'явилася німецькою мовою у Віттенберзі, Новий Заповіт французькою мовою був виданий у місті Мо. Єпископ не шкодував ні засобів, ні сили для розповсюдження Нового Заповіту серед своїх парафіян, і незабаром мешканці [215] місцевості Мо отримали його.

Як помираючи від спраги мандрівники з радістю припадають до живого джерела, так і ці душі прийняли Небесну вістку. Як селяни на ланах, так і ремісники у своїх майстернях потішали себе у своїй щоденній тяжкій праці та в хвилини короткого перепочинку розмовами про дорогоцінні істини Біблії. Вечорами замість того, щоб проводити час у корчмах, вони збиралися по домівках, щоб читати Слово Боже, і об'єднувалися у молитвах, прославляючи Бога. Незабаром у цих громадах сталися великі перемини. Хоча вони належали до найнижчих верств і були лише малоосвіченими селянами, звикнули до тяжкої праці, в їхньому житті відчувався оновлюючий, перетворюючий вплив Божественної благодаті. Покірні, люблячі й добродішні, вони стали живим свідченням того, що може зробити Євангеліє з тими, хто щиро приймає його.

Світло, запалене в місцевості Мо, поширювало свої промені далі. Щоденно збільшувалася кількість навернених. Лють римських ієрархів деякий час стримував король, котрий з презирством ставився до обмеженості та фанатизму ченців, але врешті-решт керівники папської церкви здобули перемогу. Запалали вогнища. Єпископ Мо змушений був зробити вибір: відречення або вогнище; він обрав легший шлях. Але незважаючи на падіння свого пастиря, отара залишилася вірною Богові. Багато мучеників у полум'ї вогню засвідчили Божу істину. Своєю відвагою і вірністю ці смиренні християни зверталися з палаючого вогнища до тисяч інших людей, котрі в спокійні дні ніколи не отримали б такого свідоцтва.

Не тільки прості й бідні люди насмілювалися серед страждань і глузувань свідчити про Христа. У князівських замках і палацах також знайшлися благородні душі, для котрих правда була дорожчою, ніж багатство, становище і навіть життя. Лицарські обладунки не раз приховували під собою більш піднесений і стійкий дух, ніж він був під єпископською мантиєю і митрою. Луї де Беркен походив зі шляхетного роду. Лицар хоробрий і сповнений гідності, вишуканої поведінки і бездоганної моралі, дуже спраглий до знань. «Він був, – як

зазначив один дослідник, – гарячим захисником папських постанов, старанним відвідувачем богослужінь і слухачем проповідей... а вінцем його доброчесності була особлива огида до лютеранства». [216] Але коли Провидіння Боже дало в його руки Біблію, він був вражений, що знайшов у ній «не вчення Рима, а вчення Лютера» (*Wylie, b. 13, ch. 9*). З цього часу Луї де Беркен присвятив себе справі Євангелія.

Він був одним з найосвіченіших представників французької знаті. За його талановитість і красномовність, відвагу і безстрашну геройську ревність, за його вплив при дворі (він був королівським улюбленцем) де Беркена вважали великим реформатором своєї країни. Теодор Беза говорив: «Беркен став би другим Лютером, якби в особі Франціска I знайшов другого курфюрста». «Він гірший від Лютера!» – кричали папісти (*Ibid., b. 13, ch. 9*). Католики Франції боялись його більш за все. Вони ув'язнили його як єретика, але король звільнив. Роками точилася ця боротьба. Франциск I, вагаючись між Римом і Реформацією, стримував лють ченців. Тричі папська влада заточувала де Беркена до в'язниці, але його звільняв монарх, який захоплювався його генієм, благородством характеру і не дозволяв, щоб він став жертвою римських ієрархів.

Де Беркена неодноразово попереджували про небезпеку, котра йому загрожувала у Франції, і радили наслідувати приклад тих, котрі знайшли собі притулок у добровільному вигнанні. Боязкий пристосованець Еразм Роттердамський, котрому, незважаючи на всю глибину його знань, не вистачило моральної величі, щоб захищати істину ціною власного життя і честі, писав де Беркену: «Попроси, щоб тебе направили послом в яку-небудь країну, або вирушай в подорож по Німеччині. Ти знаєш Беде (бенедиктинського монаха) і йому подібних – це тисячоголове чудовисько, яке вивергає на всі боки отруту; твоїх ворогів легіони. І навіть якби твоя справа була кращою за справу Ісуса Христа, то й тоді вони не заспокояться, доки не знищать тебе. Не дуже покладайся на заступництво короля. У будь-якому випадку **не компрометуй мене** перед богословським факультетом» (*Ibid., b. 13, ch. 9*).

Але з посиленням небезпеки зростали відвага і завзяття де Беркена. Далекий від того, щоб чинити згідно з дипломатичними та егоїстичними [217] порадами Еразма, він вирішив діяти ще сміливіше. Він буде не тільки захищати істину, а й викривати оману. Ті звинувачення в ересі, які папісти висували проти нього, він оберне

на них. Найактивнішими і найлютішими противниками де Беркена були вчені доктори і ченці богословського факультету великого Паризького університету, котрий вважався вищим духовним авторитетом як у місті, так і в державі. У їхніх творах де Беркен знайшов 12 положень і публічно оголосив їх «єретичними, бо вони суперечили Біблії». Звернувшись до короля, реформатор попросив його стати суддею у цій дискусії.

Монарх, бажаючи порівняти силу й гостроту думки керівників обох сторін, які боролися між собою, і зрадивши нагоді упокорити пихатих ченців, звелів, щоб вони захищали свою справу на основі Біблії. Ченці й самі розуміли, що ця зброя не принесе їм успіху, а ось такими засобами, як тюрми, тортури і вогнище, вони володіли краще. Тепер же суперники помінялися ролями, і ченці побачили себе на краю тієї прірви, в яку сподівалися вкинути де Беркена. У розгубленості вони шукали якогось виходу.

«Якраз у той час був опоганений образ діви Марії, встановлений на розі однієї з вулиць міста. Це викликало велике хвилювання серед мешканців міста. На цьому місці збиралися натовпи стривожених людей, котрі висловлювали свій жаль і обурення. Король також був глибоко зворушений. Ченці вирішили використати цю нагоду, щоб домогтися свого, і заявили: «Ось плоди вчення де Беркена. Незабаром все буде повалене – і релігія, і право, і навіть престол, – внаслідок цієї лютеранської змови» (*Ibid.*, b. 13, ch. 9).

І знову де Беркена схопили. Короля тоді не було в Парижі, і ченці мали змогу діяти. Реформатора засудили на смерть, а щоб перешкодити Франциску I врятувати його, вирок був виконаний у день його оголошення. Опівдні [218] де Беркена повели на місце страти. Величезний натовп людей зібрався, щоб побачити страту, і багато хто з подивом і жахом дивився, що жертвою папства став один із найхоробріших представників дворянського роду – лицар Франції. Здивування, гнів, обурення і гірка ненависть затьмарили обличчя зворушених людей, і тільки одне обличчя залишалося спокійним. Думки мученика були далеко від цієї метушні; він відчував тільки присутність свого Господа.

Де Беркен не помічав ні жалюгідного воза, на котрому їхав, ні похмурих облич своїх гонителів, не думав про страшну смерть, яка чекала його. Той, Хто був мертвий і тепер живий, Хто тримає в Своїй руці ключі пекла і смерті, був поруч з ним. Обличчя де Беркена сяло небесним світлом і спокоєм. Одяг бранця відповідав його шляхетному походженню – «оксамитовий плащ, атласний камзол і золотисті пан-

талони» (*D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 2, ch. 16*). Він був готовий засвідчити свою віру перед Царем царів і Всесвітом, і ніякий смуток не міг затьмарити його радості. Коли процесія повільно просувалася по залюднених вулицях міста, люди з подивом зауважували безмежний спокій та радість, що виявили себе у його погляді та поведінці. «Він схожий на людину, яка сидить у храмі, – говорили вони, – і роздумує над святими речами» (*Wylie, b. 13, ch. 9*).

Прив'язаний до стовпа, де Беркен хотів сказати кілька слів до народу, але ченці, боячись наслідків, зняли крик, а воїни брязкали зброєю так, що голос мученика потонув у цьому гаморі. Так у 1529 р. вища духовна влада культурного Парижу «подала голоті, яка житиме в 1793 році, гідкий приклад того, як можуть бути заглушені священні слова помираючого на ешафоті» (*Ibid., b. 13, ch. 9*).

Де Беркена повісили, а тіло його спалили. Звістка про смерть реформатора засмутила усіх друзів Реформації у Франції. Але його приклад [219] не був забутий. «Ми також готові, – говорили свідки істини, – з радістю зустріти смерть, спрямовуючи погляд на вічне життя» (*D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 2, ch. 16*).

Під час переслідування в місцевості Мо вчителі реформованої віри були позбавлені права проповідувати, і вони пішли в інші місця. Через деякий час Лефевр виїхав до Німеччини, Фарель повернувся у рідне місто на сході Франції, щоб поширювати світло правди в місцях, де пройшло його дитинство. Однак і туди дійшли чутки про гоніння в Мо, й істина, проповідувана ним з такою безстрашною ревністю, знайшла своїх прихильників. Невдовзі влада міста змусила реформатора замовкнути і прогнала його звідти. Не маючи змоги вільно проповідувати, Фарель обходив долини й села, навчаючи в приватних домівках і на усамітнених галявинах, знаходив притулок для себе в лісах і печерах, які знав ще з дитинства. Бог готував його до ще більшого випробовування. «Хрести, гоніння і підступи сатани, – згадував він, – про які мене попереджували, не змусили на себе довго чекати. Вони виявились набагато суворішими, ніж я міг би витерпіти, якби покладався лише на власні сили. Але Бог – мій Отець. Він давав і даватиме мені силу, в якій я маю потребу» (*D'Aubigne, History of the Reformation of the Sixteenth Century, b. 12, ch. 9*).

Як і в апостольські дні, переслідування «вийшло більше на успіх Євангелії» (До филип'ян 1:12). Вигнані з Парижа та із Мо реформато-

ри, як колись апостоли, «*ходили тоді розпорошенці, та Боже Слово благовістили*» (Дії 8:4). Таким чином світло проклало собі дорогу до багатьох віддалених французьких провінцій.

Бог продовжував готувати працівників для розширення Своєї справи. В одній зі шкіл Парижу навчався вдумливий і спокійний юнак, який володів неабиякими розумовими здібностями. Він вирізнявся з-посеред інших моральною чистотою і релігійною ревністю. Завдяки своїй обдарованості та наполегливості він незабаром став гордістю коледжу, і можна було з упевненістю передбачити, що Жан Кальвін стане [220] одним із найздібніших і найповажніших захисників церкви. Але промінь Божественного світла проник і через стіни схоластики і забобонів, котрі оточували Кальвіна. Він із жахом довідувався про нові вчення і нітрохи не сумнівався в тому, що єретики заслуговували смерті на вогнищі. Проте цілком несподівано зіткнувся віч-на-віч з єрессю і був вимушений випробувати силу римської теології у боротьбі з протестантським ученням.

Двоюрідний брат Кальвіна, який став реформатором, жив у Парижі. Родичі часто зустрічались і разом обговорювали назрілі питання християнства. «У світі існують тільки дві релігії, – говорив Оліветан, протестант. – Одна релігія – це та, яку вигадали люди, де людина отримує спасіння через обряди і добрі діла; друга – відкрита в Біблії, котра вчить шукати спасіння тільки через вільний дар благодаті Божої».

«Я не прийму жодного з твоїх нових вчень, – вигукнув Кальвін, – невже ти думаєш, що я все життя помилявся?» (Wylie, b. 13, ch. 7).

Але в голові Кальвіна зародились думки, від яких він уже не міг звільнитись. На самоті він обмірковував слова кузена. Кальвін усвідомлював свою гріховність і зненацька побачив себе без заступника в присутності святого і справедливого Судді. Заступництво святих, добрі вчинки, церковні обряди – все це не могло спасти від гріхів. Він не бачив нічого перед собою, крім темряви вічного відчаю. Даремно церковні богослови намагалися допомогти його горю. Сповіді, епітимії – ніщо не допомагало, вони не могли примирити його душу з Богом.

Перебуваючи в такій душевній боротьбі, Кальвін відвідав одного разу міську площу і став свідком спалення єретика. Він був у край збентежений виразом спокою на обличчі мученика. У муках страшної смерті та ще страшнішого прокляття церкви єретик [221] виявив стільки віри й відваги, що молодий студент з боєм порівнював їх зі

своїм розпачем і темрявою, хоча жив у бездоганному послухові церкви. Кальвін знав, що ці єретики ґрунтують свою віру на Біблії, і вирішив досліджувати її, щоб відкрити тайник їхньої радості.

У Біблії він знайшов Христа. «Отче, – вигукнув він, – Його жертва умилила Твій гнів, Його Кров обмила мою нечистоту, Його хрест поніс моє прокляття. Його смерть – це моя спокута. Ми вигадали самі для себе багато зайвого і безглузлого, але Ти поставив переді мною Твоє Слово, як смолоскип, і торкнувся мого серця, щоб я відчув огиду до всіх інших заслуг, крім тих, котрі належать Ісусові» (*Martyn, vol. 3, ch. 13*).

Кальвін готувався прийняти духовний сан. Коли йому виповнилося усього 12 років, він був призначений духовником у маленьку парафію, і згідно з церковним каноном єпископ постриг йому голову. Він не отримав посвячення і не виконував обов'язків священика, але став членом духовенства, отримував платню згідно зі своїм становищем.

Тепер, усвідомлюючи, що вже ніколи не зможе стати священиком, Кальвін взявся за вивчення права, хоч незабаром залишив і це заняття, вирішивши цілком посвятити своє життя Євангелію. Але він не наважувався відкрито стати учителем Євангелія. Сором'язливий за своєю природою, він розумів відповідальність цієї роботи, крім того, бажав продовжувати дослідницьку працю. Однак умовляння його друзів спонукали Кальвіна погодитись. «Дивно, – говорив він, – що людина простого походження удостоїлась такої високої честі» (*Wylie, b. 13, ch. 9*).

Кальвін спокійно приступив до своєї праці, і його слова були подібні до освіжаючої роси, котра спадає на землю. Він залишив Париж і оселився в невеликому провінційному містечку, під захистом принцеси Маргарити, яка любила Євангеліє і опікувалася людьми, що проповідували його. Кальвін на той час був юнаком зі [222] скромними і м'якими манерами. Він розпочав свою працю, відвідуючи людей і навчаючи їх удома. В оточенні всіх членів сім'ї він читав Біблію і відкривав людям істини спасіння. А вони, в свою чергу, з радістю передавали цю звістку іншим. Невдовзі новий учитель почав відвідувати навколишні міста і села. Кальвіна радо приймали як у замках, так і в бідних хатинах, і він ішов уперед, закладаючи основи для майбутніх церков, котрі мали безстрашно свідчити про істину.

Через декілька місяців Кальвін повернувся до Парижа. Серед учених і студентів панувало незвичайне хвилювання. Вивчення

давніх мов привело людей до Біблії, і багато з тих, чиї серця не були зворушені її істинами, почали гаряче розмірковувати над ними і навіть дискутувати з керівниками римської церкви. Хоч Кальвін був майстерним у богословській полеміці, він ставив перед собою вищу мету, ніж ці галасливі вчені. Розум людей пробудився, і тепер настав сприятливий час, аби відкрити їм істину. Отож коли в аудиторіях університету кипіли богословські диспути, Кальвін ходив від дому до дому, відкриваючи для людей Біблію і розповідаючи їм про розп'ятого Христа.

За Божим Провидінням Париж мав отримати ще одне запрошення прийняти Євангеліє. Заклики Лефевра і Фареля були відкинуті, але всі верстви суспільства великої столиці повинні були почути вістку перестороги. Король із певних політичних міркувань не наважувався цілком стати на бік Риму і виступити проти Реформації. Принцеса Маргарита все ще плекала надію, що протестантизм переможе у Франції. Вона твердо вирішила, що реформаторська віра повинна проповідуватися в Парижі. За час відсутності короля Маргарита звеліла протестантському служителю навчати віруючих у церквах міста. Коли папські сановники заборонили це, принцеса надала в розпорядження протестантів свій палац. Одне з приміщень було обладнане під каплицю, і було оголошено про проведення богослужінь, на котрі запрошуються люди всіх верств суспільства, незалежно від майнового стану. [223] Люди приходили на богослужіння натовпами. І не тільки каплиця, а й інші прилеглі приміщення були заповнені віруючими. Тисячі людей щодня приходили сюди. Серед них були державні діячі, дворяни, юристи, вчені, купці та ремісники. Замість того, щоб заборонити ці зібрання, король звелів відкрити для протестантів ще дві церкви в Парижі. Ніколи ще місто не було так зворушене Словом Божим. Здавалося, дух життя зійшов з небес на людей. Пияцтво, розпуста, чвари і лінощі поступилися перед поміркованим способом життя, чистотою, порядком і працьовитістю.

Але ієрархія не втрачала часу марно. Коли король відмовився заборонити проповіді, то духовенство звернулося до народу. Воно не зупинялося ні перед чим, щоб викликати страх, упередження і фанатизм забобонного і неосвіченого натовпу. Сліпо довіряючи фальшивим учителям, Париж, як колись Єрусалим, не зрозумів ані часу відвідин своїх, ані того, що було для його миру. Протягом двох років Слово Боже проповідувалося в столиці, і хоч багато людей при-

йняли Євангеліє, все ж більшість відкинула його. Франциск I лише удавав релігійну терпимість, щоб досягти своїх цілей, і прихильники папи змогли відновити втрачену владу. Протестантські церкви були закриті, і знову запалали вогнища.

Кальвін усе ще перебував у Парижі. Проводячи час в дослідженнях, роздумах і молитвах, він готувався до майбутньої праці, продовжував поширювати світло. Але врешті-решт на нього впала підозра. Влада міста вирішила спалити Кальвіна на вогнищі. Думаючи, що він знаходиться в повній безпеці у своєму сховку, Кальвін не підозрював, що йому загрожує небезпека. Зненацька до його кімнати вбігли друзі й попередили, що представники влади вже в дорозі до його дому, аби арештувати реформатора. У ту ж мить почувся гучний стукіт у входні двері. Не можна було гаяти й хвилини. Декілька з його друзів підійшли до дверей, щоб затримати там солдатів, в той час як інші допомогли реформаторові втекти через вікно. Кальвін поспішно подався до околиці міста, знайшовши притулок у домі одного робітника, прихильника Реформації. Кальвін переодягся в його одяг і, [224] взявши на плечі сапу, вирушив у дорогу. Подорожуючи далі на південь, він знову знайшов притулок у володіннях принцеси Маргарити (див. *D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin*, b. 2, ch. 30).

Тут Кальвін перебував протягом кількох місяців під опікою впливових друзів, займаючись, як і раніше, вивченням Слова Божого. Але його ніколи не залишала думка про те, що істина повинна бути поширена по всій Франції, і він не міг більше залишатися бездіяльним. Як тільки вщухла буря, він знайшов для себе нове поле діяльності в Пуатьє. У цьому місті був університет, де з радістю прийняли вчення Кальвіна, люди всіх верств суспільства охоче слухали євангельську правду. Кальвін не проповідував там публічно, але в домі голови міста, а інколи в одному з парків Кальвін відкривав Слово вічного життя перед тими, хто бажав його слухати. Через деякий час, коли кількість слухачів збільшилася, було вирішено для більшої безпеки перенести місце зібрань за місто. У глибокій і вузькій ущелині була знайдена печера, замаскована деревами і високими скелями, що робило її зовсім непомітною. Невеликі групи людей, залишаючи місто різними дорогами, намагались непомітно прийти на це місце. В усамітненій печері вони читали Біблію і отримували пояснення. Там французькі протестанти вперше приймали Вечерю Господню. Із цієї маленької церкви вийшло декілька вірних євангелістів.

І знову Кальвін повернувся до Парижа. Він не втрачав надії, що французький народ прийме Реформацію. Але невдовзі реформатор переконався, що всі двері зачинені. Проповідувати Євангеліє – означало б одразу бути схопленим і відправленим на вогнище, і нарешті він вирішив виїхати до Німеччини. Ледве Кальвін залишив Францію, як над протестантами знялася буря переслідувань, і якби він не виїхав, то, без усякого сумніву, розділив би їхню загальну долю.

Французькі реформатори, намагаючись не відставати від своїх братів у Німеччині та Швейцарії, вирішили завдати сміливого удару забобонам Риму, сподіваючись пробудити увесь народ. За одну ніч по всій Франції були розвішані плакати, які різко критикували [225] месу. Але замість того, щоб сприяти справі реформи, цей щирий, але необдуманий план приніс загибель не тільки його учасникам, а й усім прихильникам французької Реформації. Папісти отримали те, чого так довго чекали, – привід, який виправдовував повне знищення «єретиків» як небезпечних ворогів королівського престолу і французького народу.

Чиясь рука, можливо, нерозважливого приятеля Реформації або підступного ворога (це так і залишилось таємницею) наклеїла один із таких плакатів на двері приватної палати короля. Король жажнувся. У цьому зверненні були піддані нещадному бичуванню забобони, до яких протягом багатьох століть ставилися з повагою і навіть з благоговінням. Нечувана зухвалість того, хто насмілювався кинути такі різкі слова монархові, викликала лють короля. Здивований, він стояв деякий час мовчки, тремтячи від люті й не знаючи, що сказати. Потім його гнів вилився у таких фатальних словах: «Схопити всіх без винятку підозрюваних в лютеранстві. Я винищу їх усіх» (*D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 4, ch. 10*). Жереб було кинуто. Король вирішив твердо і безповоротно стати на бік Риму.

Негайно було вжито всіх заходів для арешту всіх лютеран Парижа. Католики схопили одного бідного ремісника, прихильника реформаторської віри, котрий закликав віруючих на таємні зібрання, і під загрозою негайної смерті на вогнищі звелили йому показати їм, де живуть в місті протестанти. Нещасний спочатку зі страхом відсахнувся від такої ганебної пропозиції, але, злякавшись вогню, врешті погодився видати своїх братів. У супроводі солдатів, ченців і священників з кадильницями зрадник разом з королівським детективом Моріне повільно і мовчазно йшов вулицями міста. Ця процесія була

влаштована ніби на честь «святих таїнств», як акт спокути за зневагу меси, завдану протестантами. Разом з тим це було інсценування, яке приховувало жажливі наміри. [226] Коли процесія наближалася до дому лютеранина, зрадник подавав знак, не говорячи ні слова. Процесія зупинялася, і солдати вривалися в дім, виволікали звідти всю родину, заковували в кайдани, і жахливий похід в пошуках нових жертв продовжувався. Вони «не обминули жодного дому, ні великого, ні малого, ні навіть Паризького університету... Моріне змусив тремтіти все місто... Усюди панував терор...» (*Ibid.*, b. 4, ch. 10).

Жертви були віддані на смерть після страшних тортур. Був даний особливий наказ не розпалювати на вогнищі сильного вогню, щоб зробити передсмертні муки реформаторів тривалішими. Але вони помирали як переможці, їхня стійкість була непохитною, а спокій – нічим не затьмарений. Гонителі, безсилі похитнути незламну мужність, почували себе переможеними. «У кожному кварталі Парижа був установлений ешафот, і кожного дня спалювали все нові жертви, щоб викликати у людей страх перед ерессю. Та все ж перемога була на боці Євангелія. Увесь Париж мав змогу бачити, що являють собою люди нового вчення. Найкращою кафедрою були стовпи, до яких прив'язували мучеників для спалення. Спокій і радість, які можна було бачити на обличчях мучеників, коли їх вели... на місце страти, їхня героїчна поведінка, коли вони стояли охоплені полум'ям, смирення, з яким вони прощали образи, нерідко перетворювали гнів на жалість, а ненависть – на любов. Усе це з непереборною красномовністю свідчило на користь Євангелія» (*Wylie*, b. 13, ch. 20).

Священики, бажаючи ще сильніше розпалити гнів народу, поширювали неймовірні чутки про протестантів, їх звинувачували в кривавій змові проти католиків, у намірі вбити короля і повалити уряд. Ці звинувачення були абсолютно безпідставними, проте злим наклепам судилося збутися, хоч у зовсім інших обставинах і з інших причин. Жорстокі катування, яким католики піддавали невинних протестантів, накопичувалися і кликали про відплату. Через декілька століть над Францією знялася буря, котру вони провіщали. Король, його придворні та піддані постраждали, але не від рук протестантів, [227] а від рук безбожників і самих папистів. Не поширення протестантизму, а придушення його було причиною того, що через 300 років на Францію прийшли страшні лиха.

Підозри, страх і недовір'я охопили тепер всі верстви французького суспільства. Серед загальної тривоги стало очевидним, як глибоко укорінилося вчення Лютера в серця мужів, котрі за своєю освітою, впливом і благородством стояли вище від всіх інших. Найвищі й найвідповідальніші пости виявилися вакантними. З міста зникли ремісники, друкарі, вчені, професори університету, письменники і навіть чимало придворних. Сотні людей втекли з Парижа, вони добровільно покидали батьківщину, показуючи цим, що вони – протестанти. Папісти з подивом дивились навколо себе і думали про те, як багато тих, кого вони й не підозрювали в «єресі», було навколо них. Тепер вони виливали свою лють на ті смиренні жертви, які опинилися в їхніх руках. В'язниці були переповнені, здавалось, повітря затьмарилося від диму палаючих вогнищ, на котрих спалювали свідків Євангелія.

Франциск I пишався тим, що був провідником великого руху відродження культури на початку XVI ст. Він відчував задоволення, запрошуючи до себе вчених з інших країн. Відносну терпимість щодо реформаторів можна було певною мірою пояснити його любов'ю до знання та презирливим ставленням до неучтва і забобонів чернечих. Але спонукуваний невимовною жагою знищити «єресь», цей поборник культури видав наказ про заборону друкарства у Франції. Франциск I – один з численних прикладів, які свідчать про те, що інтелектуальна культура не може бути гарантією проти релігійної нетерпимості та переслідувань за віру. Франція влаштувала урочисту публічну церемонію розправи з протестантами. Священики вимагали, щоб зневага, якої зазнали небеса через осудження меси, була викуплена кров'ю і щоб король від імені свого народу публічно дав згоду на проведення цієї страшної розправи.

[228] На 21 січня 1535 р. була призначена ця страшна церемонія. Усе було використане для того, щоб викликати забобонний страх і сліпу ненависть простих людей. Вулиці Парижа були залюднені натовпами, які збирались з навколишніх міст. Церемонія розпочалася великою пишною процесією. На будинках вздовж вулиць, якими вона йшла, були вивішені траурні полотнища, а вздовж усього шляху встановлені вівтарі. Перед кожними дверима був запалений смолоскип – на честь «святих таїнств». Перед світанком учасники процесії зібралися біля королівського палацу. У перших рядах несли церковні прапори і хрести декількох парафій, за ними йшли парами мешканці міста із запаленими смолоскипами. Далі йшли ченці чотирьох орденів у одязі свого чину. Слідом несли

уславлені моцці, за ними їхало на конях вище духовенство в пурпурово-червоних шатах, прикрашених коштовностями.

«Процесію очолював єпископ Паризький під розкішним балдахіном,.. який підтримували чотири принци королівської крові... За ними йшов король Франциск I... У той день на ньому не було ні корони, ні королівського одягу. З непокритою похиленою головою і з запаленою свічкою король Франції йшов як «грішник, котрий кається» (*Wylie, b. 13, ch. 21*). Біля кожного вівтаря він покірно схилявся – не для того, щоб каятися в пролитті невинної крові, якою він закривавив свої руки, а за страшний гріх своїх підданих, котрі насмілились осудити месо. За Франциском I йшли королева і державні урядники, також парами, із запаленими смолоскипами.

У ході цієї церемонії у великому залі палацу єпископа монарх особисто звернувся з промовою до високоповажних осіб королівства. Він вийшов до зібраних зі скорботним виглядом і зі зворушливим красномовством оплакував «злочини, богозневагу, день сорому і ганьби, які спіткали народ». Він закликав усіх вірнопідданих допомогти викорінити шкідливу ересь, котра загрожує Франції. «Як вірно, панове, що я – ваш король, – сказав він, – так вірно і те, що якби я довідався, що який-небудь орган мого [229] тіла заразився смертельним гниттям, то я віддав би його на відсічення... І більше того, якби я побачив кого-небудь із моїх дітей, опоганених проклятою ерессю, я не пожалів би його... особисто віддав би в руки правосуддя, щоб його принесли в жертву Богові». Сльози душили його, і все зібрання ридало, одностайно вигукуючи: «Ми хочемо жити і померти за католицьку віру!» (*D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 4, ch. 12*).

Якою ж страшною була темрява, що огорнула народ, котрий відкинув світло правди! Йому була послана – «благодать на спасіння», але Франція відвернулася від неї, обравши темряву замість світла. І це вона зробила після того, як побачила її силу і святість, після того, як тисячі людей були захоплені її Божественною красою, а села й міста освітілись блиском її слави. Франція відкинула запропонований їй небесний дар. Вона назвала зло добром, а добро – злом, поки нарешті не стала жертвою самообману. Навіть якби вона справді вірила, що переслідуючи Його народ виконує Божу роботу, то й ця так звана щирість не зняла б з неї вини. Світло, котре могло б врятувати її від омани і стримати від кровопролиття, було з презирством відкинуте.

Урочиста клятва викоринити ересь прозвучала у кафедральному соборі, де приблизно через 300 років народ, забувши Живого Бога, посадить на престол «богиню розуму». Після цього похід вирушив по вулицях Парижа, і французи взялися за виконання тієї справи, в якій поклялися. «На невеликій відстані один від одного були встановлені ешафоти, на яких мали бути спалені живцем християни-протестанти. Усе було влаштовано так, щоб якраз у момент наближення короля запалювалися вогнища і щоб процесія зупинялася, спостерігаючи страту» (*Wylie, b. 13, ch. 21*). Подобиці тортур, яких зазнавали свідки Христа, надто страшні, щоб їх можна було описати, але жертви виявляли мужність і твердість гідні подиву. Коли одного протестанта примушували відректися, він сказав: «Я вірю тільки в те, що проповідували пророки і апостоли і в що [230] вірили святі. Моя віра – це впевненість у Бозі, Який перемаже всі сили пекла» (*D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 4, ch. 12*).

Процесія знову й знову зупинялась біля вогнищ. Після того, як учасники походу повернулися на місце, звідки вони вирушили, тобто до королівського палацу, натовп почав розходитись, а король і прелати, задоволені усім тим, що здійснилося того дня, вітали одне одного, сподіваючись, що так успішно розпочата робота триватиме до повного знищення ересі.

Євангеліє миру, відкинуте Францією, було майже викоринене, а наслідки цього були жахливими. 21 січня 1793 р., через 258 років після того дня, коли Франція поклялася знищити реформаторів, вулицями Парижа йшла інша процесія, з іншими намірами. «І знову король був головною діючою особою; знову була метушня і лунали крики; і знову натовп вимагав жертв; знову зводились чорні ешафоти, і знову день закінчився страшними стратами. Людовіка XVI, який відчайдушно чинив опір тюремним наглядачам і катам, силою притягнули до плахи і тримали там, поки сокира ката не відтяла йому голову» (*Wylie, b. 13, ch. 21*). Король не був єдиною жертвою; недалеко від того місця у дні кривавого терору під ножем гільйотини загинуло близько 2800 осіб.

Реформація запропонувала світу відкриту Біблію, пояснюючи принципи Закону Божого і вкарбовуючи його вимоги в людське сумління. Безмежна любов відкрила людям постанови і принципи небес. Бог сказав: «*Бережіть, і виконуйте їх, бо це мудрість ваша та ваш розум на очах народів, що вислухають усіх постанов тих та й скажуть: Тільки він мудрий та розумний народ, цей великий люд!*»

(Повторення Закону 4:6). Франція відкинула небесний дар і посяла насіння анархії та загибелі. Неминучий зв'язок причини і наслідку призвів до революції і терору.

[231] Ще задовго до гонінь, які були викликані вивішуванням листівок, сміливий і гарячий Фарель був змушений втікати зі своєї батьківщини. Він вирушив до Швейцарії і там, утверджуючи справу Цвінглі, допоміг схилити чашу терезів на користь Реформації. Останні роки свого життя він провів у Швейцарії, однак постійно справляв значний вплив на розвиток Реформації у Франції. Протягом перших років вигнання він в основному працював над розповсюдженням Євангелія у рідній країні. Фарель приділив багато часу проповіді Доброї Новини серед співвітчизників недалеко від кордону. Звідти він із невтомною увагою спостерігав за боротьбою і допомагав реформаторам словом підбадьорення і порадою. За допомогою інших вигнанців твори німецьких реформаторів були перекладені французькою мовою і разом з французькою Біблією надруковані у великій кількості. Книгоноші розповсюджували ці твори по всій Франції. Цим людям давали книги за низькими цінами, і прибуток від них вони могли використати для дальшого поширення своєї справи.

Фарель розпочав працю у Швейцарії як скромний шкільний вчитель. Оселившись у невеликій церковній парафії, він присвятив себе навчанню дітей. Окрім звичайних предметів, він обережно вводив вивчення біблійних істин, сподіваючись через дітей зацікавити і їхніх батьків. Деякі сім'ї повірили, але священники втрутилися, підбурюючи забобонних сільських жителів. «Це не може бути Євангеліє Христа, – запевняли священники, – бо його проповідь приносить не мир, а війну» (*Wylie, b. 14, ch. 3*). Коли Фареля переслідували в одному місці, він, як і апостоли, переходив у інше. Від села до села, від міста до міста він подорожував пішки, терплячи голод, холод, втому і перебуваючи завжди в небезпеці. Він проповідував на площах ринків, у церквах, а часом із соборних кафедр. Іноді ніхто не приходив на проповідь, часом його проповідь переривалася вигуками і насмішками, а траплялось, що його й силою стягали з кафедри. Не раз на нього нападали голода і збивали до півсмерті. Але незважаючи ні на що, [232] він ішов уперед. Часто зазнаючи поразки, він з неослабною наполегливістю повертався знову до боротьби і бачив, як одне за одним міста, які раніше були твердиною папства,

відкривали свої ворота для Євангелія. Невелика парафія, де він уперше почав працювати, невдовзі прийняла реформаторську віру. Такі міста, як Морат, Невшатель, також відмовились від римських обрядів і вилучили зі своїх церков ідолоські зображення.

Фарель уже давно хотів піднести прапор протестантизму у Женеві. Якби йому вдалося завоювати це місто, воно могло б стати центром Реформації для Франції, Швейцарії, а також Італії. Маючи собі цю мету, він продовжував наполегливо працювати, поки всі міста і села навколо Женеви не прийняли реформаторського вчення. Потім з одним тільки супутником Фарель увійшов у Женеву. Але тут йому було дозволено виголосити лише дві проповіді. Священики, втративши надію домогтися осудження реформатора світською владою, покликали його на церковну раду, прийшовши туди з прихованою під одягом зброєю і наміром убити його. За дверима залу зібрався розлючений натовп, озброєний палицями і мечами, готовий вбити його тут, якщо б йому вдалося врятуватися від ради. Тільки присутність представників влади і озброєних воїнів урятувала Фареля. Наступного ранку разом зі своїм товаришем він переправився через озеро у безпечне місце. Так закінчилася його перша спроба євангелізувати Женеву.

Для другої спроби було вибрано скромніше знаряддя – молода людина скромного вигляду, якого навіть прихильники Реформації прийняли досить холодно. Що міг зробити цей юнак там, де відкинули навіть Фареля? Як несміливий і малодосвідчений проповідник вистіти перед бурями, що змусили відступити таких сильних і відважних мужів? *«Не силою й не міццю, але тільки Моїм Духом, говорить Господь Саваот» (Захарії 4:6). «Але Бог вибрав немудре світу, щоб засоромити мудрих, і немічне світу Бог вибрав, щоб засоромити сильне». «Бо Боже й немудре розумніше воно від людей, а Боже немічне сильніше воно від людей!» (1 до коринтян 1:27, 25).*

Фромент розпочав свою працю як шкільний учитель. Істини, які він викладав, діти [233] повторювали вдома. Невдовзі почали приходити і батьки, щоб послухати тлумачення Біблії, і поступово клас заповнився уважними слухачами. Новий Заповіт і трактати, досить широко розповсюджені тоді, читали й ті, у кого не було відваги прийти послухати нове вчення. Однак через деякий час і цей проповідник змушений був втікати, хоча істини, яких він навчав, пустили глибоке коріння у свідомості людей. Насіння Реформації було посіяне, і вона продовжувала набирати сили й поширюватися. Проповідники знову

повернулись у місто, і завдяки їхнім зусиллям у церквах Женеви стали відправляти протестантські богослужіння.

Коли Кальвін після тривалих поневірянь і злигоднів увійшов у міські ворота, Женева вже прийняла Реформацію. Повертаючись з рідних місць до Базеля, він побачив, що дорога зайнята військами Карла V, тому змушений був піти обхідним шляхом – через Женеву.

У приїзді Кальвіна до Женеви Фарель побачив руку Божу; хоч місто й прийняло реформаторську віру, проте залишалося ще чимало праці. Люди повинні були навернутися до Бога не громадами, а кожний зокрема, бо процес відродження повинен здійснитися в серці й свідомості людини не за постановою соборів, а силою Духа Святого. Хоч мешканці Женеви відкинули авторитет Рима, але вони ще не були готові відмовитися від пороків, які укорінилися за його правління. Заснувати тут чисті принципи Євангелія і приготувати народ, щоб він гідно зайняв становище, до якого його кличе Боже Провидіння, – це нелегка справа.

Фарель був переконаний, що в Кальвіні він знайшов такого співпрацівника, з яким може об'єднатися в цій справі. В Ім'я Бога він благав молодого євангеліста залишитися і працювати в Женеві. Кальвін злякався такої пропозиції. Боязкий і миролюбний, він боявся відважних, незалежних і гарячих мешканців Женеви. Його слабке здоров'я і схильність до дослідження [234] змушували його завжди шукати усамітнення. Він вважав, що своїм пером зможе краще послужити справі Реформації, і тому хотів знайти спокійне місце для дослідницької праці, щоб звідти через друковане слово наставляти й утверджувати церкву. Але урочистий заклик Фареля був для нього голосом з небес, якому він не насмівся відмовити. Йому здавалося, що «Бог простягнув до нього Свою руку з неба і поставив його на те місце, котре він так поспішно хотів залишити» (*D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 9, ch. 17*).

У цей час справі протестантизму загрожувала велика небезпека. На Женеву звалились папські анафеми, і могутні держави загрожували їй знищенням. Як могло це невелике місто опиратися могутній ієрархії, у той час коли королі та імператори так часто підкорювалися їй? Як могло вистояти це місто перед арміями завойовників світу?

В усьому християнському світі протестантам погрожували страшні вороги. Минув час перших перемог Реформації. Рим зібрав нові сили, сподіваючись остаточно знищити її. Саме тоді був засно-

ваний єзуїтський орден, один з найжорстокіших, найпідступніших і найнеперебірливіших у засобах прибічників папства. Вільні від будь-яких земних прихильностей та інтересів, глухі до проявів природних почуттів і бажань, із заглушеною совістю розумом, єзуїти не визнавали жодної іншої влади, жодних зв'язків, окрім свого ордену, і ніякого іншого обов'язку та відповідальності, окрім поширення влади свого ордену.* Однак Євангеліє Христа зробило своїх прихильників здатними гідно зустрічати усяку небезпеку, зносити страждання, не лякаючись холоду, голоду, тяжкої праці, нестатків, і високо тримати прапор істини перед тортурами, в'язницями та ешафотами. Щоб здолати ці сили, єзуїти виховували своїх послідовників у душі фанатизму, який допомагав їм зносити аналогічні труднощі й протидіяти істині всіма засобами омани і заблудження. Не існувало таких злочинів, яких єзуїти не могли б скоїти; найпідступніший обман не був для них огидним; ніяка облуда не становила для них труднощів, щоб використати її. Зв'язані присягою вічного убозтва і послуху, вони все ж прагнули багатства і влади, щоб використати їх для знищення протестантизму і відновлення папського панування.

[235] Як члени чернечого ордену, вони відвідували в'язниці та лікарні, допомагали бідним і хворим, підкреслюючи свою відчуженість від світу і нагадуючи, що вони носять святе Ім'я Ісуса, Котрий ходив і робив добро. Але за цим бездоганим зовнішнім благочестям часто приховувалися страшні та злочинні наміри. Орден керувався наступним головним принципом: мета виправдовує засоби. Згідно з ним обман, крадіжка, фальшива присяга, вбивство не тільки виправдовувалися, а й заохочувалися, якщо служили інтересам церкви. Удаючись до всяких хитрощів, єзуїти прокладали собі дорогу до відповідальних державних постів, ставали королівськими радниками і керували політикою націй. Вони йшли в слуги, щоб шпигувати за своїми господарями. Вони засновували коледжі, де навчалися діти князів і дворян, а також відкривали школи для дітей простолюду. І таким чином діти протестантів потрапляли під вплив папських обрядів. Уся зовнішня пишність і театральність римського служіння мала служити тому, щоб викликати збентеження розуму, засліпити і поневолити уяву. Таким чином сини нерідко зраджували релігійну свободу, за яку їхні батьки боролися і проливали кров. Орден єзуїтів швидко розповсюдився по всій Європі, і там, де з'являлися єзуїти, відроджувалося папство.

*Див. додаток

Щоб дати більше влади єзуїтам, папа видав буллу, якою відновлювалася інквізиція.* Незважаючи на загальну огиду до інквізиції навіть у католицьких країнах, цей страшний трибунал був знову введений папською ієрархією, а в його таємних підземеллях повторювалися жахливі звірства, котрі не можуть витримати світла дня. У багатьох країнах тисячі тисяч людей, які були цвітом нації, – найблагородніші й бездоганніші, наймудріші й найосвіченіші, богобоязливі та віддані пастори, працелюбні й патріотичні громадяни, видатні вчені, талановиті художники і здібні ремісники, – були вбиті або змушені втікати до інших країн.

Такими засобами Рим намагався погасити світло Реформації, відібрати від народу Біблію, повернути його до неучтва й забобонності темного [236] Середньовіччя. Але завдяки турботі Божій та праці благочестивих мужів, яких Бог покликав йти слідами Лютера, протестантизм не був знищений. Своєю життєстверджуючою силою він зобов'язаний не прихильності чи зброї князів. Найменші країни і найсмирненніші народи ставали його твердиною. Такою була й маленька Женева в оточенні могутніх ворогів, котрі мали намір знищити її; такою була Голландія, що відважно боролася на піщаних берегах Північного моря з іспанською тиранією – найбільшим і найбагатшим на той час королівством. Такою ж була холодна і неродюча Швеція, яка отримала перемогу у справі Реформації.

Майже 30 років Кальвін працював у Женеві, щоб заснувати в ній церкву, котра керувалася б тільки біблійною мораллю, а також над поширенням Реформації в Європі. Його громадська діяльність не була вільна від помилок так само, як і його вчення не було без заблуджень. Але Кальвін став знаряддям поширення істин, які мали велике значення для його часу; знаряддям для захисту принципів протестантизму перед лицем швидкого відновлення колишньої величі папства; знаряддям для виховання в реформованих церквах чистоти і простоти замість пихи і зіпсутості римської церкви.

З Женеви виходили вчителі, які поширювали протестантське вчення і книги. До неї звертали свої погляди гнані з усіх країн, шукаючи поради, підбадьорення і повчання. Місто Кальвіна стало притулком для переслідуваних реформаторів з усієї Західної Європи. Рятуючись від страшних бурь переслідувань, які тривали сторіччями, вигнанці поспішали до воріт Женеви. Виснажені, зранені, позбавлені рідних і домівки, вони знаходили на цій землі теплий

* Див. додаток

прийом і ніжну опіку. Знайшовши тут свій другий дім, вони ставали благословенням для цього гостинного міста, віддаючи йому свої знання, вміння і благочестя. Багато з тих, хто знайшов тут притулок, пізніше повернулися до себе на батьківщину, щоб там продовжити боротьбу проти тиранії Рима. Джон Нокс, відважний шотландський реформатор, англійські пуритани, голландські та іспанські протестанти, французькі гугеноти винесли із Женеви факел правди, щоб розсіяти темряву у своїх рідних країнах.

РОЗДІЛ 13

НІДЕРЛАНДИ І СКАНДИНАВІЯ

У НІДЕРЛАНДАХ ПАПСЬКА тиранія уже давно викликала найрішучіший протест. Ще за 700 років до Лютера два єпископи, послані до Риму як послы, побачили справжній характер «святого престолу» і безстрашно виступили проти папи. Бог «заснував церкву, свою царицю й наречену, благородною та вічною постановою для її сім'ї. Він обдарував її вічним, нев'янучим посагом, дав їй вінець і скіпетр;.. ти, як злодій, привласнив собі ці дари. Ти засів у храмі Божому як Бог і замість того, щоб бути пастирем, став вовком серед овець... Ти хотів, щоб ми вірили в те, що ти верховний єпископ, але ти поводишся, як деспот... Замість того, щоб бути слугою слуг, як ти себе називаєш, ти намагаєшся стати паном над панами... Ти зневажаєш Божі заповіді... Дух Святий – будівничий усіх церков по цілій землі... Місто нашого Бога, громадянами якого ми є, сягає небес, і воно більше від міста, що його святі пророки назвали Вавилоном. Це місто претендує на божественне призначення, підносить себе аж до неба та вихваляється своєю безсмертною мудрістю і, нарешті, не маючи на те жодної підстави чи доказу, вважає нібито воно ніколи не помилялося і не може помилитися» (*Gerard Brandt, History of the Reformation In and About the Low Countries, b. 1, p. 6*).

[238] Зі сторіччя в сторіччя цей протест підхоплювали все нові люди. До Нідерландів доходили й ті перші вчителі, котрі за прикладом місіонерів-вальденців у різних країнах під чужими іменами проповідували Євангеліє, їхнє учення швидко поширювалося. Вони переклали Біблію вальденців голландською мовою. Вони говорили, що «в Біблії міститься велика перевага, у ній немає ні жартів, ні байок, ні насмішок, ні хитрощів чи обману, а тільки слова істини. Звичайно, і тут трапляються тверді горішки, але в них можна знайти солодке ядро всього того, що є добре і святе і цілком доступне для розуміння кожного» (*Ibid, b. 1, p. 14*). Так писали друзі давньої віри у XII столітті.

Тепер Рим розпочав переслідування, але незважаючи на тортури і вогнища, кількість віруючих помножувалась; вони мужньо визнава-

ли Біблію єдиним мірилом в питаннях релігії, говорячи, що «жодну людину не можна примусити вірити, а можна тільки переконувати людей проповіддю» (*Martyn, vol. 2, p. 87*).

Учення Лютера знайшло сприятливий ґрунт у Нідерландах, і там для проповіді Євангелія піднялися щирі й вірні мужі. В одній із провінцій Голландії народився Менно Симонс. Вихований у римсько-католицькій вірі, посвячений у сан священника, він нічого не знав про Біблію і не хотів її читати, щоб не впасти в ересь. Коли ж у нього одного разу виник сумнів щодо доктрини про перетворення хліба і вина при євхаристії в тіло і кров Христа, то він уважав, що це спокуса сатани, намагався молитвами і сповідями звільнитися від неї, але марно. Тоді він намагався відволікти себе іншими марними заняттями, щоб приглушити голос сумління, але й це не допомогло. Через деякий час він розпочав читання Нового Завіту і творів Лютера. Це привело його до прийняття реформаторської віри. Незабаром йому довелося бути свідком страти одного чоловіка в сусідньому селі, якому відтяли голову за те, що він вдруге охрестився. Цей випадок спонукав Симонса вивчати Біблію щодо питання про хрещення немовлят. Він не зміг знайти у Святому Письмі жодних підстав для цього, але переконався, що [239] головною умовою хрещення є покаяння і віра.

Менно Симонс залишив римську церкву і присвятив своє життя проповідуванню прийнятої ним істини. У Німеччині та Нідерландах з'явилися релігійні фанатики, котрі поширювали безглузді бунтарські вчення, які порушували порядок і пристойність, стали причиною насильств і заколотів. Менно розумів, до яких страшних наслідків це призведе, і намагався усіма силами протидіяти диким задумам фанатиків та псевдовчень. Чимало людей, спочатку захоплених бунтівним вченням, пізніше відмовилися від свого згубного заблудження. Багато було також послідовників давніх християн – плоди вчення вальденців. Серед цих людей Менно працював з великим запалом і успіхом.

Двадцять п'ять років він подорожував разом зі своєю дружиною і дітьми, зазнаючи труднощів і великих нестатків, часто наражаючи на небезпеку своє життя. Він обійшов усю Голландію і північну Німеччину, працюючи переважно серед нижчих верств, але його вплив був великим. Красномовний від природи, хоча й не досить освічений, Менно був людиною непідкупної чесності, смиренного духу, лагідного характеру і правдивої побожності. Він втілював у своєму житті ті принципи, які проповідував, і цим здобув велику довіру в людей.

Його послідовники розсіялися повсюди, їх переслідували і пригнічували. Вони багато страждали від того, що їх помилково приймали за фанатичних послідовників Мюнцера, проте все ж таки своєю працею Менно багатьох навернув до Христа.

Ніде реформаторське вчення не набуло такого значного поширення, як у Нідерландах. Однак в небагатьох країнах його прихильники зазнали більшого переслідування, ніж тут. У Німеччині Карл V заборонив Реформацію й охоче спалив би всіх її прихильників на вогнищі, але князі рішуче й мужньо опирались його деспотизму. У Нідерландах, де влада була сильнішою, один за одним з'являлись укази про гоніння протестантів. Читати Біблію, проповідувати її, слухати [240] або навіть говорити про неї – означало смерть на вогнищі. Смертю також каралася таємна молитва Богові, відмова від поклоніння іконам або спів псалму. Навіть тих, хто відрікався від своїх «заблуджень», все одно засуджували на смерть. Якщо це були чоловіки, то вони гинули від меча, а якщо жінки, – їх закопували в землю живими. Тисячі людей загинули за правління Карла V й Філіпа II.

Одного разу перед інквізицією постала ціла сім'я, котру звинувачували в тому, що вони не відвідують месу, а моляться вдома. Коли допитували молодшого сина про порядок сімейного богослужіння, він відповів: «Ми схиляємо коліна і молимося, щоб Бог просвітив наш розум і простив гріхи, ми молимося за нашого короля, щоб його королівство процвітало і щоб його життя було щасливим; ми молимося за нашу місцеву владу, щоб Бог оберігав її» (*Wylie, b. 18, ch. 6*). Ці слова глибоко зворушили деяких суддів, проте батько цієї сім'ї та один з його синів були засуджені на спалення.

Гнів гонителів дорівнював вірі мучеників. Не тільки чоловіки, а й тендітні жінки і молоді дівчата виявляли непохитну відвагу. «Жінки ставали поряд з вогнищами, на яких спалювали їхніх чоловіків, і коли чоловіки страждали у полум'ї, вони шептали їм слова потіхи і співали псалми, підбадьорюючи їх». «Юні дівчата спокійно лягали живими в гроби, ніби готувалися на спочинок у своїй спальні, або йшли на ешафот та вогнище, одягнуті у свій найкращий одяг, ніби йшли не на смерть, а під вінець» (*Ibid., b. 18, ch. 6*).

Як у ті дні, коли язичництво намагалося знищити Євангеліє, так і тепер кров християн ставала насінням. (*Див. Tertullian, Apology, par. 50.*) Гоніння сприяло зростанню кількості свідків істини. Рік за роком монарх, розлючений до божевілля непохитною рішучістю народу,

продовжував свою жорстоку роботу, але все було марно. Тільки за правління шляхетного Вільгельма Оранського революція принесла в Голландію свободу віровизнання.

У горах П'ємонту, на рівнинах Франції та узбережжі Голландії успіх Євангелія був [241] відзначений кров'ю його учнів. Але в північних країнах воно перемогло мирним шляхом. Студенти, які навчались у Віттенберзі, повернувшись додому, принесли реформаторську віру в Скандинавію. Видання творів Лютера також сприяло поширенню світла. Простий і витривалий народ півночі відвернувся від зіпсуття, пишноти і забобонів Рима, щоб прийняти чистоту й простоту житедайної біблійної істини.

Таузен, датський реформатор, був сином селянина. Хлопець уже змалку виявив свій незвичайний розум. Він тягнувся до знань, але його батьки не мали змоги дати йому освіту, і юнак пішов у монастир. Тут завдяки своїй доброчесності, старанності, порядності він здобув прихильність настоятеля монастиря. Під час екзамену виявилось, що юнак має великі здібності, котрі змогли б принести користь церкві. Було вирішено послати його на навчання в один з університетів Німеччини або Нідерландів. Молодому студенту було дозволено самому обрати місце навчання, але тільки не Віттенберг. При цьому монахи посилалися на те, що вихованець церкви не повинен потрапляти під вплив отруйної ересі.

Таузен поїхав до Кельна, який був і на сьогоднішній час залишається найсильнішою твердинею папства. Але тут він швидко відчув огиду до містицизму вчителів. Приблизно в цей час він познайомився з творами Лютера. Хлопець читав їх із подивом і насолодою, йому хотілося особисто повчитися в реформатора. Таузен розумів, що цим він ризикує завдати образи настоятелю монастиря і таким чином позбавити себе його підтримки. Але незабаром він прийняв рішення і був зарахований студентом Віттенберзького університету.

Повернувшись у Данію, Таузен знову пішов у свій монастир. Досі його ніхто не підозрював у лютеранстві, і він нікому не відкривав своєї таємниці, але намагався, не торкаючись упереджень своїх товаришів, приводити їх до чистішої віри і святішого життя. Він відкривав їм Біблію, пояснював її правдиве значення і, нарешті, став відкрито проповідувати Христа як виправдання грішників і єдину надію на спасіння. Сильним був гнів [242] настоятеля монастиря, який покладав такі великі надії на Таузена як на відважного поборника Рима. Його негайно відправили в інший монастир і замкнули в келії під пильним наглядом.

Його нові опікуни жажнулися, коли деякі ченці повідомили про своє навернення до протестантської віри. Через ґрати своєї келії Таузен передавав своїм товаришам пізнання істини. Якби отці датської церкви знали способи боротьби з єретиками, які використовувала римська церква, то ніхто вже більше не почув би голосу Таузена. Замість того, щоб запроторити реформатора в тюремне підземелля, ченці вигнали його з монастиря. Тепер вони були безсилі. Щойно проголошений королівський едикт брав під захист учителів нового вчення. Таузен почав проповідувати. Церкви відкрилися перед ним, і народ приходив натовпами, щоб послухати реформатора. Були й інші проповідники, які також несли до народу Слово Боже. Перекладений датською мовою Новий Заповіт поширювався всюди. Зусилля папістів перешкодити цій роботі тільки допомогли ще більшому її посиленню, і невдовзі Данія прийняла реформаторську віру.

У Швеції молоді люди, котрі погасили спрагу, скориставшись з Віттенберзького «джерела», принесли воду життя і своїм співвітчизникам. Першими вождями шведської Реформації були Олаф і Лаврентій Петрі, сини коваля з Оребро. Навчившись від Лютера і Меланхтона, вони старанно викладали Божу істину іншим. Як і великий реформатор, Олаф пробудив народ своєю ревністю і красномовністю, а Лаврентій, подібно до Меланхтона, був ерудованим, вдумливим і врівноваженим його помічником. Обидва вони відзначалися ревним благочестям, великими теологічними знаннями і непохитною відвагою в поширенні істини. Але й папської опозиції також не бракувало. Католицькі священники підбурювали темний і забобонний народ проти реформаторів. На Олафа Петрі часто нападала юрба, і декілька разів він ледве врятувався від смерті. Проте король прихильно ставився до цих реформаторів і охороняв їх.

[243] Під час панування римської церкви народ зубожів і стогнав під ярмом. Люди були позбавлені Святого Письма; їхня релігійність обмежувалася участю в обрядах і церковних церемоніях, що не справляли жодного впливу на розум і душу. Отже, вони поверталися до язичницьких та забобонних звичаїв своїх предків-ідолопоклонників. Народ розділився на ворогуючі табори, і нескінченна боротьба між ними тільки примножувала нещастя всіх. Король мав намір узаконити Реформацію в державі та в церкві і тому радо вітав цих здібних помічників у боротьбі проти Рима.

У присутності короля і державних діячів Швеції Олаф Петрі влучно і вміло відстоював доктрину реформаторської віри в диспуті з прихильниками Рима. Він заявив, що вчення отців можуть бути прийняті тільки в тому випадку, якщо вони погоджуються зі Святим Письмом, що всі необхідні принципи віри викладені в Біблії в досить доступній формі, отже, всі люди можуть зрозуміти їх. Христос сказав: «Наука Моя не Моя, а Того, Хто послав Мене» (Від Івана 7:16), і апостол Павло підкреслив, що якби він почав проповідувати інше Євангеліє, а не те, що раніше благовістив, то «нехай буде проклятий» (До галатів 1:8). «Як же тоді, – питав реформатор, – інші насмілюються вводити на свій власний розсуд вчення і нав'язувати їх як необхідні принципи для спасіння?» (Wylie, b. 10, ch. 4). Він переконував, що постанови церкви не мають ніякого авторитету, якщо вони суперечать заповідям Божим, а великий протестантський принцип «Біблія і тільки Біблія» – є мірилом віри і життя.

Ця боротьба, хоч і мало кому відома, показала, «якими людьми були ці воїни реформаторської армії. Вони не були темними, неосвіченими сектантами або людьми, що люблять галасливо сперечатися. Навпаки, це були мужі, які досліджували Боже Слово і добре знали, як користуватися зброєю, що її надавала Біблія. Щодо ерудиції, то вони випередили свій час. Коли ми звернемо увагу на такі відомі центри, як Віттенберг і Цюріх, і на таких визначних [244] особистостей, як Лютер, Меланхтон, Цвінглі, Еколампадіус, нам, звичайно, скажуть, що це були вожді цього руху, і тому цілком природно очікувати від них проявів неабиякого розуму та блискучих звершень, але інші, другорядні керівники, не були такими, як вони. Але подивімося на маловідомі події в Швеції і на скромні імена Олафа і Лаврентія Петрі – від учителів до учнів, і що ж ми побачимо?.. Учених і теологів, мужів, які досконало пізнали євангельську істину і легко здобували перемогу над університетськими софістами і духовенством Риму» (Ibid., b. 10, ch. 4).

Внаслідок цього диспуту шведський король прийняв протестантську віру, а невдовзі і національний Сейм підтримав Реформацію. Олаф Петрі переклав шведською мовою Новий Заповіт, і виконуючи побажання короля, двоє братів переклали всю Біблію. Таким чином шведський народ уперше отримав Слово Боже рідною мовою. Сейм постановив, щоб у всій державі служителі церкви пояснювали Біблію, а діти в школах – училися її читати.

Поступово, але впевнено морок нецтва і забобонів був розсіяний благословенним світлом Євангелія. Народ, звільнений від римського гноблення, досяг не знаної раніше сили й величі. Швеція стала однією із твердинь протестантизму. Через сто років, під час великої небезпеки, тільки цей невеликий і нечисленний народ наважився подати руку допомоги Німеччині у тридцятирічній кровопролитній війні. Здавалося, уся Північна Європа знову потрапить під тиранію Риму. Саме шведські війська допомогли Німеччині зупинити наступ папістів, домогтися свободи віровизнання для протестантів – як кальвіністів, так і лютеран, повернути свободу совісті країнам, котрі прийняли Реформацію.

Жан Кальвін

1509–1564

[245]

РОЗДІЛ 14

РЕФОРМАТОРИ АНГЛІЇ ПІЗНЬОГО ПЕРІОДУ

У ТОЙ ЧАС, КОЛИ ЛЮТЕР відкрив німецькому народові недоступну досі Біблію, Уїльям Тіндаль був спонуканий Духом Божим зробити те саме для Англії. Біблія Уїкліфа була перекладена з латинського тексту, в котрому було багато помилок. Вона ніколи не друкувалася, а ціна рукописного примірника була настільки високою, що тільки дехто з багатих людей та дворян міг придбати її. І більше того, суворо заборонена церквою, вона не набула значного розповсюдження. У 1516 р., за рік до появи знаменитих тез Лютера, Еразм Роттердамський опублікував грецьке і латинське видання Нового Заповіту. Вперше Слово Боже було надруковане мовою оригіналу. У цьому виданні було виправлено чимало помилок попередніх видань, а зміст текстів викладений більш доступно. Це допомогло багатьом людям з освічених верств суспільства глибше зрозуміти суть істини і додало нової сили справі Реформації. Однак Слово Боже залишалось недоступним простолюдю. Тіндаль повинен був закінчити почату Уїкліфом роботу і дати Біблію своїм співвітчизникам.

Старанний студент і ревний шукач істини, він прийняв Євангеліє, читаючи Новий Заповіт, перекладений Еразмом грецькою мовою. Тіндаль безстрашно проповідував свої переконання, твердячи, що всяке вчення повинно перевірятися Святим Письмом. На заяву папства про те, що церква дала Біблію і тільки вона може пояснювати її, Тіндаль відповідав: «Чи знаєте ви, хто навчив [246] орлів шукати собі здобич? Той Самий Бог навчає Своїх голодних дітей шукати Свого Отця в Його Слові. А щодо вас, то ви не тільки не дали Святого Письма, а й сховали його від нас. Це ви спалювали тих, хто проповідував його, і якби могли, то спалили б і саме Святе Письмо» (*D'Aubigne, History of the Reformation of the Sixteenth Century, b. 18, ch. 4*).

Проповіді Тіндала викликали велике зацікавлення, і багато людей приймали істину. Але священики були насторожі, і тільки-но він залишав поле своєї діяльності, як вони погрозами і обманом намагалися

звести нанівець наслідки його роботи. І це нерідко їм вдавалося. «Що робити? – запитував він. – У той час, як я сію в одному місці, ворог спустошує поле, яке я тільки що залишив. Я не можу бути одночасно всюди. О, якби християни мали Святе Письмо рідною мовою, то вони самі могли б опиратися цим фальшивим філософам. Без Біблії не можна утвердити людей в істині» (*Ibid.*, b. 18, ch. 4).

Ця думка не давала Тіндалю спокою. «У храмі Єгови, – міркував він, – псалми співалися мовою Ізраїлю, то хіба Євангеліє не повинно звучати в нашому середовищі англійською мовою?.. Хіба церква повинна мати менше світла опівдні, ніж на світанку?.. Християни повинні читати Новий Заповіт рідною мовою». Богослови та вчителі церкви не могли дійти до згоди. Але тільки за допомогою Біблії люди можуть прийти до істини. «Один слухає одного вчителя; другий – іншого... Кожний з цих авторів протирічить іншому. Як ми зможемо відрізнити правдиве від неправдивого?.. Як?.. Тільки за допомогою Слова Божого» (*Ibid.*, b. 18, ch. 4).

Трохи пізніше один католицький богослов у дискусії з Тіндалем вигукнув: «Краще ми залишимося без Закону Божого, ніж без папського!» Тіндаль відповів на це: «Я відкидаю папу і його закони. Якщо Бог збереже моє життя, то через кілька років я доб'юся того, що хлопчина, що йде за плугом, знатиме більше із Писання, ніж ви» (*Anderson, Annals of the English Bible*, p. 19).

Мета Тіндаля – дати [247] народові Новий Заповіт рідною мовою, – яку він плекав у своєму серці, тепер остаточно визріла, і він одразу ж взявся до цієї праці. Змушений покинути свій дім через переслідування, він вирушив у Лондон, де певний час безперешкодно працював. Однак незабаром гнів папістів знову змусив його втікати. Здавалося, в усій Англії Тіндалю не знайти місця, і він вирішив шукати притулку в Німеччині. Тут він почав друкувати переклад Нового Завіту англійською мовою. Двічі його праця зупинялася, але коли йому забороняли друкувати в одному місці, він перебирався в інше. Нарешті Тіндаль прибув у Вормс, де кілька років тому Лютер захищав Євангеліє перед Сеймом. У цьому старовинному місті було багато друзів Реформації, і Тіндаль міг безперешкодно продовжувати свою справу. Незабаром було надруковано 3000 примірників Нового Заповіту, і тоді ж з'явилося друге видання.

Він продовжував свою працю з великою ревністю і наполегливістю. Незважаючи на пильність англійської влади, яка суворо охоро-

няла свої порти, Слово Боже різними способами таємно доставлялося в Лондон, а звіди розповсюджувалось по всій країні. Папісти докладали чимало зусиль, щоб придушити істину, але даремно. Якось єпископ з Даргема купив в одного книготорговця, приятеля Тіндаля, цілу пачку його Біблій з наміром знищити їх, думаючи, що цим перешкодить поширенню Святого Письма. Але сталося цілком протилежне – на виручені гроші був куплений матеріал для нового, більш досконалого видання, яке в іншому випадку не було б надруковане. Коли пізніше Тіндаля ув'язнили, то йому було обіцяне звільнення за умови, що він видасть тих людей, які надавали йому матеріальну допомогу в друкуванні Біблії. Тіндаль відповів, що єпископ з Даргема зробив у цій справі більше, ніж будь-хто інший, бо заплатив велику суму грошей за віддруковані Біблії, давши йому змогу з новими силами продовжувати виконання цієї справи.

Тіндаль був виданий у руки ворогів і на багато місяців ув'язнений у в'язницю. Нарешті мученицькою смертю він засвідчив свою віру. Але приготвлена ним зброя допомогла іншим воїнам [248] боротися протягом багатьох століть аж до наших днів.

Латимер за кафедрою теж відстоював думку, що народ повинен читати Біблію рідною мовою. Автором Святого Письма, – писав він, – «є Сам Бог», і це Писання містить у собі силу і вічність свого Творця. «Нема царя, імператора, судді чи іншого правителя,.. який не був би зобов'язаний коритися... Його святому Слову» «Ми не повинні ходити манівцем, нехай Слово Боже керує нами. Ми не повинні йти шляхами... наших предків, будемо робити не те, що робили вони, а те, що вони повинні були робити» (*Hugh Latimer, First Sermon Preached Before King Edward VI*).

На захист істини стали Барнес і Фрайт, вірні друзі Тіндаля. Їхній приклад наслідували Кранмер і брати Рідлі. Ці керівники англійської Реформації були освіченими людьми, і більшість із них користувалися повагою католицької церкви за їхню ревність і побожність, їхня опозиція папству стала результатом усвідомлення ними заблуджень «святого престолу», їхнє знання таємниць Вавилону надавало більшій силі свідченням проти нього.

«Тепер я задам вам дещо дивне запитання, – сказав одного разу Латимер. – Хто є найстараннішим єпископом і прелатом в усій Англії?.. Я бачу, що ви хочете почути його ім'я... Я скажу вам: це диявол... Він ніколи не покидає своєї єпархії; шукайте його будь-коли – і ви знайдете його завжди вдома;.. він повсякчас за роботою;.. ви ніколи

не побачите його без діла – за це я ручаюсь... Де поселяється диявол... там усувають книги і примножують свічки; там зникає Біблія і з'являються чотки; там позбавляються світла Євангелія і запалюють свічки, які горять навіть опівдні;.. ми ніби чуємо його голос: зречіться хреста Христового і хай живе чистилище, яке очищує кишені віруючих; відмовляються зодягнути нагих, допомогти бідним і калікам, а прикрашають ікони, дерево і камінь. Геть Божі постанови і Його святе Слово, нехай живуть людські перекази і закони!.. О, якби наші прелати з такою наполегливістю сіяли насіння доброго вчення, як сатана сіє кукіль та бур'яни!» (*Ibid., Sermon of the Plough*).

[249] Головний принцип, який відстоювали ці реформатори, був той самий, що за нього боролися вальденці, Уїкліф, Гус, Лютер, Цвінглі та всі ті, хто об'єднався з ними, – це непохитний авторитет Святого Письма як мірила віри і життя. Вони відкинули право пап, соборів, святих отців і королів впливати на сумління людини в питаннях релігії. Біблія служила їм єдиним авторитетом, і нею вони випробовували всі інші вчення і твердження. Віра в Бога і Його Слово підтримувала цих святих мужів, коли вони віддавали своє життя на вогнищі. «Не падай духом, – звернувся Латимер до свого товариша-мученика, коли полум'я почало заглушати їхні голоси, – ми сьогодні запалимо таке світло в Англії, яке, я в цьому впевнений, по милості Божій ніколи не згасне» (*Works of Hugh Latimer, vol. 1, p. xiii*).

У Шотландії насіння істини, посіяне Колумбою і його соратниками, ніколи не було цілком знищене. Протягом століть, навіть після того, як церкви в Англії підкорилися Риму, шотландська церква продовжувала відстоювати свою незалежність. Однак у XII ст. папство і тут пустило свої корені, і ніде його влада не була такою безмежною, як у цій країні. Ніде темрява не була густішою. Однак і серед цієї цілковитої пітьми тут пробивалися промені світла, які несли з собою надію на світанок. Лоларди які проникали в Шотландію з Англії, приносячи з собою Біблію і вчення Уїкліфа, багато зробили для збереження євангельського світла. У кожному столітті були свої свідки і мученики за віру.

З початком великої Реформації з'явилися твори Лютера і Новий Заповіт Тіндала англійською мовою. Не помічені папською владою, ці вісники тихо обходили гори й долини, освітлюючи шлях в нове життя факелом істини, який майже зовсім згас у Шотландії. Таким чином руйнівна робота Рима, котра тривала чотири століття, зазнала поразки.

Пролита кров мучеників влила нові сили в цей рух. Папська влада, усвідомивши раптом небезпеку, яка загрожувала їй, спалила на вогнищі кількох найшляхетніших і найбільш [250] шанованих синів Шотландії. Але цим вона тільки спорудила кафедру, з якої по всій країні залунали слова вмираючих свідків, сповнюючи людські серця непохитним бажанням скинути кайдани Рима.

Гамільтон та Уїшарт, мужі шляхетні як за походженням, так і за характером, а також багато інших скромніших послідовників, були спалені на вогнищі. Але з полум'я Уїшарта народився муж, якого вогонь уже не змусить замовкнути і якому з Божою допомогою судилося завдати смертельного удару папству в Шотландії.

Джон Нокс відвернувся від традицій і містицизму церкви і прийняв істину Божого Слова; учення Уїшарта ще більше зміцнило його рішення відкинути авторитет Рима і долучитися до переслідуваних реформаторів.

Друзі умовляли Нокса стати проповідником, але він довго відмовлявся, боячись великої відповідальності, і погодився прийняти на себе цей обов'язок тільки після довгих роздумів на самоті та болісної внутрішньої боротьби. Але прийнявши це служіння, він виконував його з непохитною рішучістю і незмінною відвагою аж до кінця свого життя. Цей щирий реформатор не знав страху ні перед ким з людей. Палаючі навколо нього вогнища, на яких спалювали мучеників, тільки запалювали в ньому ще більшу ревність та енергію. Хоча сокира тирана була занесена над його головою, він стояв на міцному фундаменті, завдаючи нищівних ударів направо й наліво з метою знищення ідолопоклонства.

Навіть перед шотландською королевою, коли відвага залишила багатьох протестантів, Джон Нокс безстрашно засвідчив правду. Реформатора не можна було зламати ні лестощами, ні погрозами. Королева звинуватила його в ересі і в тому, що він підбурює народ приймати заборонену державою релігію і тим самим порушує заповідь Божу про необхідність послуху світській владі. На це Нокс твердо відповів:

«Оскільки істинна релігія походить не від князів світу цього і утверджується не на їхньому авторитеті, а на авторитеті Вічного Бога, то й піддані не зобов'язані в питаннях віри [251] погоджуватися зі смаком князів. Часто трапляється, що в питаннях правдивої віри князі є найбільш необізнані люди... Якби все насіння Авраама

дотримувалося релігії фараона, підданими якого воно було такий тривалий час, то яка, насмілюся спитати вас, Ваша Величність, була б тепер релігія в світі? І якби в дні апостолів усі прийняли релігію римських кесарів, яка б тоді була віра на землі?.. Отже, ви бачите, що піддані не зобов'язані сповідувати віру своїх князів, хоч їм і звелено слухатися їх».

Тоді королева Марія відповіла: «Ви тлумачите Писання на один лад, а вони (римсько-католицькі вчителі) – на інший, кому ж мені вірити і хто повинен бути суддею?»

«Треба вірити Богові, Котрий говорить ясно в Своєму Слові, – відповів реформатор, – і вірити тому, чого вчить Слово, а не тому, що вам будуть говорити одні чи другі. Слово Боже зрозуміле саме собою, і якщо трапляється яке-небудь незрозуміле місце, то Дух Святий, Який ніколи не протиричить Сам Собі, пояснює це незрозуміле місце іншими текстами так, що вже не виникне ніякого сумніву, хіба тільки людина буде продовжувати упиратися в своєму незнанні» (*David Laing, The Collected Works of John Knox, vol. 2, pp. 281, 284*).

Так у присутності королеви, ризикуючи власним життям, проповідував істину безстрашний реформатор. З такою ж відвагою він твердо йшов до здійснення своєї мети, молячись і змагаючись за справу Господню, доки, врешті-решт, Шотландія не була звільнена від папства.

В Англії становлення протестантизму як державної релігії значною мірою уповільнили переслідування, але не зупинили остаточно. Багато доктрин Рима було відкинуто, однак чимало ще його релігійних форм продовжувало існувати. Верховна влада папи була скинута, але замість нього головою церкви став король. Церковне богослужіння залишалося далеким від євангельської чистоти і простоти. Великий принцип релігійної свободи ще не був зрозумілий належним чином. Хоч [252] жорстокості, до яких вдавався Рим у боротьбі з ерессю, лише зрідка застосовувалися протестантськими вождями, та все-таки право кожної людини служити Богові згідно з її сумлінням залишалося невизнаним. Усі були зобов'язані приймати вчення офіційної церкви і дотримуватися запроваджених нею форм богослужіння. Інакодумці протягом багатьох століть більшою чи меншою мірою були переслідувані й гнані.

У XVII ст. тисячі проповідників були усунені від служіння. Під страхом великого штрафу, тюремного ув'язнення і заслання вірую-

чим заборонялося відвідувати інші релігійні зібрання, крім визнаних офіційною церквою. І ті вірні душі, котрі не могли не збиратися, щоб помолитися Богові, були змушені збиратися в темних алеях і мансардах, а в теплі пори року – в лісах, до того ж опівночі. У густих і непрохідних лісах, цих природних храмах, створених Богом, збиралися розсіяні та гнані діти Божі, щоб тут вилити свою душу в молитві та славослів'ї. Однак, незважаючи на всі засоби перестороги, багато віруючих страждали за свою віру. В'язниці були переповнені, сім'ї – розбиті, багато віруючих було вислано в чужі краї. Але Бог не покинув Свій народ, і жорстокі гоніння не змогли примусити замовкнути Його свідків. Багато віруючих переправились за океан і оселилися в Америці, заклавши там основи громадянської та релігійної свободи, які стали твердиною і славою цієї країни.

І знову, як і в дні апостолів, переслідування стали поштовхом для просування Євангелія. В огидній підземній в'язниці, переповненій розпусниками і злочинцями, Джон Буньян дихав атмосферою неба і написав тут свою чудову алегорію про подорож пілігрима із країни смерті до небесного міста. Понад 200 років цей голос в'язня Бедфордської в'язниці із надзвичайною силою промовляв до людських сердець. Книги «Подорож пілігрима» і «Незмінна милість для найбільшого грішника», написані Буньяном, багатьох наставили на дорогу життя.

Бакстер, Флейвел, Алейн та інші талановиті, освічені мужі з глибоким християнським досвідом, відважно виступали на захист [253] віри, «раз даної святим». Праця цих людей, гнаних і позбавлених усяких громадянських прав сильними світу цього, ніколи не втратить свого значення. Твори Флейвела: «Джерело життя», «Дія благодаті» навчили тисячі людей, як присвятити свої душі Ісусу. Книга Бакстера «Реформований пастир» стала благословенням для багатьох тих, хто бажав відродження Божої праці; його книга «Вічний спочинок святих» також зробила певну роботу, спрямовуючи душі до того спочинку, який залишається для народу Божого.

Через 100 років, під час великої духовної темряви, Уайтфілд і брати Уеслі стали носіями Божого світла. За панування державної церкви народ Англії дійшов до такого релігійного занепаду, що мало чим відрізнявся від язичників. Улюбленим предметом дослідження духовенства стала релігія природи, до цього питання здебільшого зводилося усе їхнє богослів'я. Вищі верстви зневажливо ставились до благочестя і пишалися тим, що стоять вище так званих фанатиків.

Нижчі верстви суспільства залишалися переважно неосвіченими, потопали в пороці, а тим часом церква, не маючи відваги і віри, нічим не могла допомогти справі істини, що гинула.

Белике вчення про виправдання вірою, так ясно викладене Лютером, було майже забуте і замінене принципом римської церкви, за яким спасіння можна заслужити добрими вчинками людини. Уайтфілд і брати Уеслі – члени державної церкви – щиро бажали заслужити милість Божу, яку, як їх навчили, можна набути життям, сповненням чеснот і виконанням релігійних постанов.

Коли одного разу Чарльз Уеслі тяжко захворів і чекав смерті, його запитали, на чому тримається його надія на вічне життя. Він відповів: «Я зробив усе, що міг, аби служити Богові». Коли його приятель, який поставив це запитання, здавалось, не був задоволений його відповіддю, Чарльз, подумавши, додав: «Як, хіба мої зусилля не дають мені підстави для надії на спасіння? Якщо б Господь залишив мене без моїх намагань, то мені немає більше на що надіятись» (*John Whitehead, Life of the Rev. Charles Wesley, p. 102*). Такою густою була темрява, [254] що оповила церкву, приховуючи від людей вчення про викуплення. Вона позбавляла Христа його слави і відвертала людей від їхньої єдиної надії на спасіння – крові розп'ятого Спасителя.

Уеслі і його приятелі поступово прийшли до переконання, що правдива релігія перебуває в серці і що закон Божий поширюється не тільки на слова і вчинки, а й на думки людини. Переконавшись у необхідності освячення серця і зовнішньої поведінки, вони щиро поривались до нового життя. Ревними молитвами і особистими зусиллями вони робили все можливе, аби викорінити гріховні бажання тілесного серця. Вони жили життям самозречення, добродійності й смирення, дотримуючись з великою суворістю і точністю всього того, що, на їхню думку, могло допомогти досягненню бажаної мети – святості, яка могла б запевнити їм милість Божу. Але вони не досягли бажаного. Даремними були їхні намагання звільнитися від осуду гріха чи здолати його силу над собою. Це була та сама боротьба, яку пережив Лютер у монастирській келії в Ерфурті. Те саме питання мучило і його душу. «*Та як оправдатись людині земній перед Богом?*» (Йова 9:2).

Вогонь Божественної істини, що майже погас на вівтарях протестантизму, повинен був загорітися з новою силою від стародавнього смолоскипу, переданого нащадкам богемськими християнами. Після Реформації протестантизм у Богемії був розтоптаний римськими

ордами. Усі, хто не хотів відректися від істини, були змушені втікати. Деякі з них, знайшовши собі притулок у Саксонії, зберегли в собі давню віру. І від нащадків цих християн Уеслі та його прибічники прийняли світло.

Після того, як Джон і Чарльз Уеслі були рукоположені для служіння, їх послали місіонерами в Америку. На борту корабля була група моравських братів. На морі почався сильний шторм, і Джон Уеслі, опинившись віч-на-віч зі смертю, зрозумів, що не має миру з Богом. Німці, навпаки, виявили такий спокій і віру, які були не зрозумілі йому.

[255] «Я довго спостерігав, – розповідав він після цього, – наскільки серйозно вони себе поводити. Про своє смирення вони постійно нагадували тим, що надавали іншим пасажиром такі послуги, які ніхто з англійців навіть не думав робити один для одного. Вони не хотіли брати грошей за цю роботу, запевняючи, що вона є дуже корисною для смирення їхнього гордого серця і що їхній люблячий Спаситель зробив для них набагато більше. Кожний день давав їм нагоду виявити смирення, яке ніщо не могло похитнути. Якщо їх штовхали, били чи збивали з ніг, вони знову спокійно вставали і йшли далі, і при цьому з їхніх уст не було чути жодного нарікання. Тепер була нагода перевірити, чи були вони так само вільні від страху, як і від гордості, гніву і помсти. Під час співу, яким починалося їхнє богослужіння, почався сильний шторм. Головна щогла була зламана, вода затопила палубу, і, здавалось, що велика безодня поглине всіх нас. Англійці підняли страшний галас, а німці спокійно продовжували співати. Після цього я спитав одного з них: «Ви не злякалися?» – На це він відповів: «Слава Богу, ні». – Я знову запитав його: «Хіба вашим жінкам і дітям не було страшно?» На що він лагідно відповів: «Ні, наші жінки і діти не бояться смерті» (*Whitehead, Life of the Rev. John Wesley, p. 10*).

Прибувши до Савани, Уеслі деякий час жив серед моравських братів і був глибоко вражений їхньою християнською поведінкою. Описуючи одне з богослужінь, яке дуже сильно відрізнялося від богослужінь англіканської церкви з її мертвим формалізмом, він писав: «Велика простота і разом з тим урочистість їхнього богослужіння змусили мене перенестись на 17 століть назад і уявити себе на одному з тих зібрань, де не було формальності і зовнішньої парадності; там головував Павло, майстер із виготовлення наметів, і рибалка Петро; там виявила себе сила Святого Духа» (*Ibid., pp. 11, 12*).

Уеслі повернувся в Англію з яснішим розумінням біблійної віри, отримавши його від моравського проповідника. Він переконався, що повинен відмовитися від надії на власні вчинки заради спасіння і цілком покладатися [256] на «Агнця Божого, що на Себе гріх світу бере!» На одному із зібрань моравської громади в Лондоні було зачитане твердження Лютера про перемену, котра відбувається в серці віруючої людини під впливом Духа Божого. Коли Уеслі слухав ці слова, в його душі запалало полум'я віри. «Я відчув у моєму серці якусь дивну теплоту, – говорив він. – Я відчув, що довіряю Христу і тільки Христу в справі свого спасіння. У мені з'явилась упевненість, що Він звільнив мене від **моїх** гріхів, саме **моїх** гріхів, і звільнив **мене** від закону гріха і смерті» (*Ibid.*, p. 52).

Протягом багатьох років виснажливої і безуспішної боротьби, суворого самозречення, докорів і приниження Уеслі неухильно йшов до своєї мети – знайти Бога. Тепер він Його знайшов і дізнався, що милість, яку він намагався придбати молитвами і постом, добродійністю і самозреченням, є дар, що дається без срібла і без платні.

Утвердившись вірою в Христа, уся його душа загорілася бажанням поширювати знання про славне Євангеліє вільної милості Божої. «Я дивлюся на весь світ як на мою парафію, – говорив він, – і в якій його частині я не знаходився б, уважаю своїм правом і обов'язком звістити всім, хто побажає мене слухати, радісну вістку спасіння» (*Ibid.*, p. 74).

Він і далі продовжував жити суворим життям самозречення, але тепер воно перестало бути для нього **основою** віри, а лише її **наслідком**, не **коренем**, а **плодом** святості. Благодать Божа в Христі є основою християнської надії, і ця благодать повинна виявитися в послухові. Життя Уеслі було присвячене проповідуванню прийнятих ним великих істин – виправдання вірою в спасаючу кров Христа і силу Святого Духа, яка відроджує і приносить плід життя, подібного до життя Христа.

Уайтфілд і брати Уеслі були підготовлені до своєї великої праці внаслідок тривалого і болісного усвідомлення свого безнадійного стану. Щоб бути здатними витримати всі труднощі, [257] як добрі воїни Христа, вони пройшли крізь вогонь глузувань, знущань і гонінь як в університеті, так і тоді, коли розпочали служіння. Невіруючі студенти зневажливо називали їх і тих небагатьох, які співчували їм, методистами. Сьогодні цю назву носить одне з найбільших віровизнань Англії та Америки.

Як члени англіканської церкви, вони суворо дотримувалися її форм поклоніння, але Бог у Своєму Слові показав їм вищий взірець. Святий Дух спонукав їх проповідувати Христа – Христа розп'ятого.

Сила Всевишнього супроводжувала їхню працю. Вони переконували і наvertали тисячі людей до істини. Необхідно було оберегати цих овець від хижих вовків. Уеслі і не думав про те, щоб створити нове віровизнання, однак об'єднав своїх прибічників у «Методистське Братство».

Незрозумілим і тяжким був опір, який зустріли ці проповідники з боку державної церкви, але Бог у Своїй премудрості так керував подіями, що реформа почалась всередині самої церкви. Якби реформа була нав'язана ззовні, вона не торкнулася б тих аспектів церковного життя, які особливо потребували змін. Оскільки проповідники відродження самі були служителями церкви і працювали в її лоні, то істина проникла навіть туди, де за інших обставин перед нею були б зачинені двері. Дехто з духовенства, пробудившись від своєї моральної сплячки, став ревним проповідником у своїй власній парафії. Церкви, які були закам'янілі у формалізмі, прокинулись до нового життя.

За часів Уеслі, як і в усі віки історії церкви, мужі, обдаровані різними здібностями, виконували довірену їм працю, їхні погляди на деякі пункти віровчення не завжди були спільними, але всі вони були керовані Духом Божим, і їх об'єднувало одне пристрасне бажання – здобувати душі для Христа. Протиріччя, яке виникло одного разу між Уайтфілдом і братами Уеслі, загрожувало призвести до розриву між ними. [258] Але набуте в школі Христа смирення, взаємна поблажливість і любов допомогли їм примиритися і знайти спільну мову. У них не було часу для суперечок, коли навколо панували обман і беззаконня, а грішники прямували до загибелі.

Слуги Божі йшли вперед тернистим шляхом. Проти них виступали впливові та вчені люди. Через деякий час проти них виступило духовенство, і двері церков зачинились перед чистою вірою і перед тими, хто її проповідував. Політика духовенства, яке почало осуджувати їх з церковних кафедр, сприяла розквіту неучтвa і беззаконня. Не раз Джон Уеслі рятувався від смерті тільки чудом Божої милості. Одного разу, коли розгніваний натовп погрожував йому і, здавалося, вже не було порятунку, ангел Божий у вигляді людини став поруч з ним; натовп відступив, і слуга Ісуса Христа залишив небезпечне місце неушкодженим.

Згадуючи про один з таких випадків, Уеслі говорив: «Одного разу, коли ми сходили з великої гори до міста по ковзкій стежці, дехто

намагався збити мене з ніг, думаючи, що коли я впаду, то більше не піднімуся. Але я ні разу не спіткнувся і не посковзнувся, аж поки не відійшов на безпечну відстань... Хоч багато з них намагалися схопити мене за комір чи за одяг, щоб звалити, їм це не вдавалося. Як тільки один вхопився за полу мого жилета, вона обірвалась, залишившись в його руках, друга пола, в кишені якої були гроші, була відірвана тільки наполовину... Один здоровань, котрий ішов слідом за мною, декілька разів замахувався тяжкою ломакою, і якби він хоч раз вдарив мене по голові, йому більше не довелося б це повторювати. Не знаю, як це сталося, але кожного разу він промахувався, хоч я не міг ухилитися ні вправо, ні вліво... Інший, протиснувшись через натовп, накинувся на мене, щоб завдати удару, але його рука несподівано опустилася; він тільки злегка торкнувся моєї голови і сказав: «Яке в нього м'яке волосся!»... Першими людьми, серця яких були навернені, були міські розбишаки, ватажки вуличної юрби, [259] один з яких раніше був переможцем боїв з ведмедами...

Як поступово і делікатно Бог готує нас до виконання Його волі! Два роки тому шматок цегли поранив моє плече. Через рік після того мене вдарили каменем поміж очима. Минулого місяця я отримав один удар, а сьогодні ввечері – два удари, перший – при вході в місто, а другий — при виході, але я не відчув болю, хоч один чоловік з усієї сили вдарив мене в груди, а другий – по губах з такою силою, що одразу полилася кров, але я зовсім не відчував болю, ніби до мене хтось доторкнувся соломиною» (*John Wesley, Works, vol. 3, pp. 297, 298*).

У ті давні часи методисти та їхні проповідники зазнавали глузувань і переслідувань з боку офіційної церкви, відвертих безбожників, підбурюваних пересудами та брехнею. Методистів тягали по судах, та це тільки називалось судом, бо в той час справедливість у суді була рідкісним явищем. Вони часто зазнавали насильства з боку своїх переслідувачів. Натовпи голоти ходили від дому до дому, грабуючи і знищуючи меблі, майно і все, що потрапляло під руки, грубо ображаючи чоловіків, жінок і дітей. Нерідко з'являлися оголошення, в яких бажаючих взяти участь у погромах домів методистів, запрошували збиратись в певному місці в певний час. Таке грубе і явне порушення як людських, так і Божественних законів дозволялося без усякого обмеження. Систематичне переслідування людей, єдиною виною яких було те, що вони намагалися навести грішників зі шляху погибелі на шлях святості.

Посилаючись на висунуті проти нього і його товаришів звинувачення, Джон Уеслі говорив: «Дехто заявляє, що вчення цих людей фальшиві, неправдиві й фанатичні; що вони нові й досі нечувані, що вони квакери, фанатики, папісти. Ці звинувачення були безпідставними, бо переконливо доведено, що кожний елемент цього вчення відповідає істинному вченню Святого Письма, як це й тлумачить [260] англіканська церква. Якщо Писання є правдивим, то це вчення не може бути хибним або фальшивим. Інші говорять: «їхнє вчення надто суворе, вони йдуть до неба надто вузьким шляхом». Це, справді, було першим і свого часу єдиним звинуваченням, яке виставлялося їм. Воно лежить в основі тисячі інших докорів, які виявляються в різних формах. Та хіба вони роблять шлях до неба вужчим, ніж його проклав Христос і апостоли? Хіба їхнє вчення суворіше від того, яке викладене в Біблії? Зверніть увагу хоча б на декілька текстів: «Люби Господа Бога свого всім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією силою своєю, і всім своїм розумом» (Від Луки 10:27). «За кожне слово пусте, яке скажуть люди, дадуть вони відповідь судного дня!» (Від Матвія 12:36). «Тож, коли ви їсте, чи коли ви п'єте, або коли інше що робите, усе на Божу славу робіть!» (1 до коринтян 10:31).

Якщо їхні вчення суворіші, ніж викладені вище, тоді справді вони варті осуду, але ваше сумління переконує вас, що це не так. І хто може хоч на йоту допустити неточність щодо Слова Божого, щоб не перекрутити його? Чи може управитель Божих таємниць вважатися вірним, якщо він що-небудь змінить у цій святій скарбниці? Звичайно, ні! Він не може нічого применшити, він не може нічого пом'якшити; він зобов'язаний оголосити всім людям: «Я не можу пристосовувати Святе Письмо до ваших смаків. Ви повинні або жити, керуючись ним, або загинути назавжди». Це є правдива причина такого популярного сьогодні нарікання на «немилосердність цих людей». Хіба вони немилосердні? В якому значенні? Хіба вони не годують голодних і не одягають нагих? Ні, справа не в цьому; в цьому їх не можна звинуватити. Але вони такі немилосердні у своїх судженнях! Вони думають, що ніхто не може спастися, якщо не піде вказаним ними шляхом» (*Ibid.*, vol. 3, pp. 152, 153).

Духовний занепад в Англії напередодні появи Уеслі був в основному наслідком вчення, яке відкидало Закон. Одні стверджували, що Христос скасував моральний Закон, тому християни не зобов'язані дотримуватися його, що віруючі звільняються від «рабства добрих

учинків». Інші, хоч і визнавали [261] незмінність Закону, заявляли, що нема ніякої потреби в тому, аби проповідники навчали народ дотримуватися його заповідей, оскільки вибрані Богом до спасіння «через непереборне спонукання Божественної благодаті самі прийдуть до благочестя і доброчесності», а кому Бог призначив вічну погибель, «не мають сили дотримувати Божественного Закону».

Ті, хто дотримувався думки, що «вибрані не можуть відпасти від благодаті та втратити ласку Божу», дійшли ще жахливішого висновку, а саме: «беззаконня, які вони чинять, насправді не є гріхом і не повинні вважатися порушенням Божественного Закону. Отже, у них нема ніякої потреби каятись у власних гріхах, або просити прощення» (*McClintock and Strong, Cyclopedia, art. «Antinomians»*). «Тому, – стверджували вони, – навіть найогидніший гріх, який вважається кричущим порушенням Закону Божого, не є гріхом в очах Божих, якщо він скоєний одним з вибраних, оскільки однією з суттєвих і відмінних рис вибраних є те, що вони не можуть зробити нічого такого, що було б не до вподоби Богові або заборонене Законом».

За своїм змістом це страхітливе вчення є таким самим, як і вчення популярних вчителів і богословів пізнішого часу, згідно з яким не існує незмінного Божественного Закону як мірила правди, оскільки саме суспільство виробляє для себе норми моралі, які постійно змінюються. Усі ці ідеї натхненні одним і тим самим майстерним духом, котрий розпочав свою роботу серед безгрішних мешканців небес, намагаючись зруйнувати справедливі обмеження Божого Закону.

Учення про божественні рішення, що є незмінними у визначенні долі людей, призвело до того, що багато віруючих відкинуло Божий Закон. Брати Уеслі мужньо боролися з оманною антиномістичного вчення і доводили, що воно суперечить Писанню. «Бо з'явилася [262] Божою благодаттю, що спасає **всіх людей**» (До Тита 2:11), «Бо це добре й приємне Спасителеві нашому Богові, що хоче, щоб **усі люди** спаслися, і прийшли до пізнання правди. Один бо є Бог, і один Посередник між Богом та людьми, людина Христос Ісус, що дав Самого Себе на викуп **за всіх**» (1 до Тимофія 2:3-6). Дух Божий дається кожній людині безкоштовно, щоб вона могла скористатися дарами спасіння. Отже, Христос є Світлом, яке «*просвічує кожну людину, що приходить на світ*» (Від Івана 1:9). Люди втрачають спасіння, тому що добровільно відмовляються від дару життя.

У відповідь на твердження, що зі смертю Христа десятислівний Закон був скасований разом з церемоніальним законом, Уеслі говорив:

«Він не скасував моральний Закон, викладений у десяти заповідях і підтверджений пророками. Мета Його приходу полягала не в тому, щоб скасувати якусь частину цього Закону. Цей Закон не підлягає жодній зміні, «міцно стоїть, як вірний Свідок на небі...» Він існує від початку світу і «написаний... не на таблицях камінних», а в серцях усіх синів людських, створених рукою Творця. І хоч його письмена написані колись Божим перстом, тепер великою мірою стерті гріхом, та все ж вони не можуть бути остаточно усунуті, доки в нас є усвідомлення добра і зла. Кожна заповідь цього Закону повинна залишатися в силі для всього людства і на всі віки, тому що цей Закон не залежить ні від часу, ні від місця, ні від інших обставин, підвладних змінам. Він залежить від природи Бога і природи людини та їх незмінних відносин».

«Я не руйнувати прийшов, але виконати» (Від Матвія 5:17). Без сумніву, Христос, згідно з тим, що було сказане до і після цього, має на увазі наступне: «Я прийшов, щоб утвердити його в усій повноті, всупереч усім людським тлумаченням. Я прийшов, щоб з усією ясністю і повнотою висвітлити те, що було в ньому неясне і незрозуміле. Я прийшов пояснити правдиве і повне значення кожної його заповіді, [263] показати її ширину, довжину і сферу дії, притаманну їй, висоту і глибину, неосяжну чистоту і духовність Закону в усіх його принципах» (*Wesley, sermon 25*).

Уеслі проповідував досконалу гармонію Закону і Євангелія. «Між Законом і Євангелієм існує найтісніший зв'язок, який лише можна собі уявити. З одного боку, Закон постійно прокладає дорогу Євангелію і вказує нам на нього; з другого боку, Євангеліє веде нас до точнішого дотримання Закону. Наприклад, Закон вимагає, щоб ми любили Бога і ближнього нашого, щоб були тихі, смиренні і святі. Але ми усвідомлюємо, що не здатні робити це, більше того, для людини це неможливе. Але ми бачимо Божі обітниці, в яких Він хоче дати нам таку любов, зробити нас смиренними, тихими і святими, і ми приймаємо це Євангеліє як радісну вістку і отримуємо обіцяне по нашій вірі. Отже, праведність Закону сповняється в нас через віру в Ісуса Христа.

Найбільші вороги Євангелія Христа, – говорить Уеслі, – це ті, хто явно і відкрито осуджує Закон і лихословить його, хто навчає порушувати (скасовувати, змінювати) не тільки одну якусь заповідь, меншу чи більшу, але й усі заповіді одразу... Найбільше у всьому цьому обмані вражає переконаність цих людей в тому, що відкидаючи

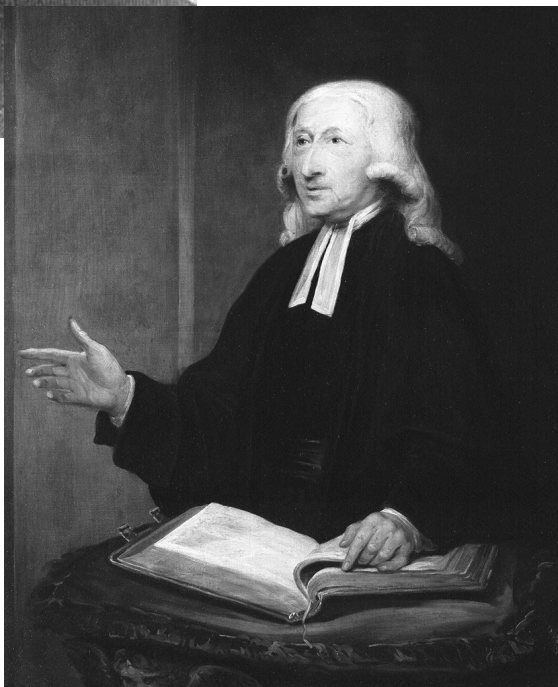
Його Закон і руйнуючи Його вчення, вони насправді звеличують Христа і Його служіння. Вони так само шанують Ісуса, як і Юда, коли говорив: «Радій, Учителю!» І поцілував Його. Подібним чином Ісус у праві запитати кожного з них: «Чи оце поцілунком ти... видаєш Сина Людського?» (Від Луки 22:48). Усувати якусь частину з Його закону під приводом сприяння успіху Євангелія, говорити про Його кров і позбавляти Його вінця є ніщо інше, як видавати Його поцілунком. Це звинувачення не знімається і з тих, хто проповідує таким чином, що прямо чи посередньо усуває необхідність послуху і цим применшує Христа таким способом, що скасовує або применшує хоча б найменшу із заповідей Божих» (*Ibid.*).

[264] Тим, хто твердив, що «проповідь Євангелія відповідає усім цілям Закону», Уеслі відповідав: «Ми цілком заперечуємо це твердження. Бо воно не відповідає навіть першій цілі Закону — цебто переконати людей у гріху і пробудити тих, хто ще спить на краю прірви. Апостол Павло говорить: «Законом бо гріх пізнається» (До римлян 3:20), і поки людина не усвідомить свого гріха, вона не може відчувати справжньої потреби у спокутній крові Христа... Як сказав наш Спаситель: «Лікаря не потребують здорові, а слабі» (Від Матвія 9:12). Звичайно, нерозумно було б пропонувати лікаря здоровим людям або таким, що уявляють себе здоровими. Спочатку ви повинні переконати їх у тому, що вони хворі, бо в іншому випадку вони не оцінять ваших зусиль. Так само нерозумно пропонувати Христа тим, чиє серце не зазнало скрушення» (*Ibid.*, sermon 35).

Отак, проповідуючи Євангеліє благодаті Божої, Уеслі, як і його Учитель, намагався «збільшити та прославити Закон» (див. Ісаї 42:21). Він вірно виконував доручену йому Богом роботу, і йому було дозволено бачити славні плоди своєї праці. Наприкінці його довгого життя (він помер у віці за 80 років, з яких понад 50 він провів у місійних подорожах) налічувалося більше як 500 тисяч його прихильників. Але тільки тоді, коли вся сім'я викуплених кров'ю Христа збереться у Царстві Божому, ми дізнаємося про справжню кількість тих, хто завдяки його праці піднявся з руїн гріха й пороку до величного і святого життя, хто завдяки його вченню пережив глибокий духовний досвід. Життя Уеслі – дорогоцінний приклад для кожного християнина. О, якби віра і покора, негасима ревність, самозречення і відданість цього служителя Христа знайшли своє відображення в сучасних церквах!

Чарльз Уеслі
1707 – 1788 рр.

Джон Уеслі
1703 – 1791 рр.

РОЗДІЛ 15

БІБЛІЯ І ФРАНЦУЗЬКА РЕВОЛЮЦІЯ

У XVI СТ. РЕФОРМАЦІЯ, давши людству відкриту Біблію, шукала доступу до всіх країн Європи. Деякі народи з радістю вітали її як небесну вісницю. У інших країнах папству вдалося значною мірою перешкодити її поширенню; світло біблійного пізнання з його благородним впливом було майже повністю погашене. В одній з країн куди проникло світло, про яку йтиме мова, воно все ж було поглинуте темрявою. Впродовж століть істина боролася з неправдою за панування та нарешті зло отримало верх, і небесна істина була відкинута: *«Суд же такий, що світло на світ прибуло, люди ж темряву більш полюбили, як світло»* (Від Івана 3:19). Народ змушений був пожинати плоди власного вибору. Стримуюча сила Святого Духа була віднята від народу, котрий зневажив дар Його благодаті. Зло дозріло і цілий світ побачив наслідки добровільного відкинення світла.

Війна, яка віками точилася проти Біблії, у Франції тепер досягла своєї найвищої точки, вилившись у революцію. Це жахливе повстання стало неминучим наслідком придушення Святого Письма Римом.* Це була найяскравіша ілюстрація папської політики, яку коли-небудь бачив світ, і тих наслідків, до яких понад 1000 [266] років провадило вчення римської церкви.

Заборона Святого Письма в часи папського панування була провіщена пророками; Іван, автор книги *Об'явлення*, також свідчив про жахливі наслідки панування «беззаконника», які випали в першу чергу на долю Франції.

Ангел Господній сказав: *«Сорок два місяці будуть топтати вони святе місто. І звелю Я двом свідкам Своїм, і будуть вони пророкувати тисячу двісті й шістьдесят день, зодягнені в волосяницю... А коли вони скінчать свідоктво своє, то звірина, що з безодні виходить, із ними війну поведе, і вона їх переможе та їх повбиває. Їхні трупи полишить на майдані великого міста, що зветься духовно Содом і Єгипет, де й*

* Див. додаток

Господь наш був розп'ятий... А мешканці землі будуть тішитися та радіти над ними, і дарунки пошлють один одному, бо мучили ці два пророки мешканців землі. А по півчверта днях дух життя ввійшов у них від Бога, і вони повставали на ноги свої. І напав жах великий на тих, хто дивився на них!» (Об'явлення 11:2-11).

Згадані тут періоди 42 місяці і 1260 днів – це той самий період, протягом якого церква Христова повинна була страждати під гнітом Риму. 1260 років папського панування почалися в 538 р. після Н.Х. і закінчилися у 1798 р.

Якраз цього року французька армія вступила в Рим, полонила папу, і він помер у вигнанні. Хоч незабаром був обраний новий папа, однак з того часу папська ієрархія вже більше ніколи не мала колишньої влади та сили.

Гоніння церкви не тривали протягом усіх 1260 років. Бог зі Своєї милості до Свого народу скоротив час вогняного випробовування. Згадуючи про [267] «велику біду», яка випаде на долю церкви, Спаситель сказав: «І коли б не вкоротились ті дні, не спаслася б ніяка людина; але через вибраних дні ті вкоротяться» (Від Матвія 24:22). Завдяки впливу Реформації переслідування церкви припинилися перед 1798 р. Щодо двох свідків пророк далі говорить: «Вони дві оливі та два свічники, що стоять перед Богом землі» (Об'явлення 11:4). «Для моєї ноги Твоє слово світильник, то світло для стежки моєї» (Псалом 119:105). Ці два свідки – це Старий і Новий Заповіти. Вони однаковою мірою підтверджують походження і вічність Закону Божого, а також Плану спасіння. Прообрази, жертви і пророцтва Старого Заповіту вказують на прийдешнього Спасителя; Євангелії та послання Нового Заповіту розповідають про Спасителя, Який прийшов саме так, як це передбачено в прообразах і пророцтвах.

«І будуть вони пророкувати тисячу двісті й шістдесят день, зодягнені в волосяницю». Більшу частину цього періоду свідки Божі залишалися невідомими. Папство зробило усе можливе зі свого боку, щоб приховати від народу Слово істини, посиляло фальшивих свідків, які суперечили свідченням Біблії.* Коли Біблія була заборонена світською та церковною владами, коли її свідчення зазнавали спотворень і було докладено усіх зусиль з боку людей і демонів, щоб відвернути людський розум від неї; коли тих, хто насмілювався звіщати її святі істини, переслідували, видавали, мучили, живими ховали в підземних тюрмах, страчували за їхню віру або змушували шукати собі при-

*Див. додаток до С. 54 ориг;

тулку в неприступних горах, міжгір'ях, печерах, – тоді вірні свідки пророкували, зодягнуті у волосяницю. Та незважаючи на це, вони продовжували своє свідчення протягом усього періоду 1260 років. У найтемніші часи були вірні мужі, які любили Слово Боже і ревно дбали про його честь. Цим вірним слугам була [268] дана мудрість, сила і влада звіщати Його правду впродовж усього цього часу.

«І коли б хто хотів учинити їм кривду, то вийде огонь з їхніх уст, і поїсть ворогів їхніх. А коли хто захоче вчинити їм кривду, той отак мусить бути забитий» (Об'явлення 11:5). Люди не можуть безкарно топтати Слово Боже. Зміст цього страшного попередження викладений в останньому розділі книги Об'явлення. *«Свідкую я кожному, хто чує слова пророцтва цієї книги: Коли хто до цього додасть що, то накладе на нього Бог кару, що написані в книзі оцій. А коли хто що відійме від слів книги пророцтва цього, то відійме Бог частку його від дерева життя, і від міста святого, що написане в книзі оцій» (Об'явлення 22:18, 19).*

Такі перестороги Бог дав людям, щоб вони не вносили змін в Його повеління та одкровення. Ці урочисті застереження стосуються усіх, хто своїм впливом спонукає інших недбало ставитися до Закону Божого. Вони повинні викликати страх і трепет у тих, хто легковажно заявляє: немає ніякого значення, чи коримся ми Закону Божому, чи ні. Усі ті, хто ставить свої власні думки вище Божественного одкровення, хто спотворює ясне значення Святого Письма, як їм це вигідно, чи з метою пристосуватися до світу, приймають на себе страшну відповідальність. Писання, Закон Божий є мірилом характеру кожної людини, і всі, хто не відповідають цьому досконалому зразку, будуть осуджені.

«А коли вони скінчать [закінчують] свідоцтво своє...» Період, протягом якого ці два свідки повинні були пророкувати одягнуті у волосяницю, закінчився у 1798 р. Коли їхня праця у пільмі наближалася до кінця, то влада, представлена «звіриною, що з безодні виходить», повинна була воювати з ними. У багатьох країнах Європи влада, котра керувала церквою і державою протягом століть, залишалася під контролем сатани через [269] посередництво папства. Але тут йдеться про новий вияв сатанинської сили.

Політика Риму полягала в тому, щоб під приводом благоговійного ставлення до Біблії тримати її в кайданах чужинської мови і в такий спосіб приховати Святе Письмо від народу. І за часів правління Рима два

свідки пророкували у волосяниці. Але повинна була з'явитися інша сила з безодні – звірина – і оголосити відкриту війну проти Слова Божого.

«Велике місто», на вулицях якого будуть убиті ці два свідки і де лежатимуть їхні мертві тіла, «зветься духовно... Єгипет». Серед усіх народів, представлених в історії Біблії, Єгипет найзухвалішим чином заперечував існування Живого Бога і опирався Його повелінням. Жоден монарх не насмівся так відверто і свавільно виступити проти авторитету Небес, як це зробив цар Єгипту. Коли Мойсей в Ім'я Господа передав те, що йому було звелено, фараон зухвало відповів: «Хто Господь, що послухаюсь слова Його, щоб відпустити Ізраїля? Не знаю Господа, і також Ізраїля не відпущу!» (Вихід 5:2). Це атеїзм. І народ, який символізує собою Єгипет, так само повинен був відкинути вимоги Живого Бога і виявити дух невіри і повстання. «Велике місто» порівнюється «духовно із Содомом». Зіпсутість Содому, який порушував Закон Божий, виявилася з особливою силою в його ставевій розпусті. Цей гріх повинен був стати характерною особливістю народу, над яким мало здійснитися це пророцтво Святого Письма.

За словами пророка, незадовго до 1798 р. повстане влада сатанинського походження й характеру і розпочне війну проти Біблії. У країні, де змушений буде замовкнути голос цих двох свідків Божих, виявляться атеїзм фараона і розпуста Содому.

Це пророцтво з разючою точністю виконалося в історії Франції. Під час революції 1793 р. «світ уперше почув про людей, [270] котрі були народжені і виховані в цивілізованому суспільстві, наділені правом керувати одним з найбільш витончених народів Європи, піднесли свій голос, щоб зректися найурочистішої істини, яка коли-небудь була дана людині, і одностайно відмовилися від віри в Бога і поклоніння Всевишньому» (*Sir Walter Scott, Life of Napoleon, vol. 1, ch. 17*). «Французи – єдина нація в світі, про яку історія говорить, що вона відкрито повстала проти Творця Всесвіту. В Англії, Німеччині, Іспанії та інших країнах було і є багато невіруючих людей, але Франція – єдина в світовій історії держава, яка особливим декретом свого Законодавчого Зібрання оголосила, що Бога нема, і мешканці столиці, як й інших міст, жінки і чоловіки, співали й танцювали від радості при оголошенні цього декрету» (*Blackwood's Magazine, November, 1870*).

Франція виявила ті самі риси характеру, якими визначався Содом. Під час революції у Франції панувала та ж розпуста і той самий моральний занепад, які спричинили загибель Содому і Гоморри. Історія

промовляє про атеїзм і аморальність Франції, про які згадується в пророцтві: «У зв'язку із законами щодо релігії тісно пов'язані закони, які знецінили шлюб – найсвятіші зв'язки поміж двома людьми на землі, міцність яких є гарантією єдності суспільства, до звичайного цивільного контракту тимчасового характеру, який двоє людей можуть укласти і розірвати коли їм заманеться... поставили собі за мету знайти найдієвіший засіб для знищення усього священного, благородного і вічного в сімейному житті, причому мати гарантію, що зло, яке вони посіють, буде передаватися з покоління в покоління, – то вони не змогли б винайти найефективнішого плану, ніж знецінення шлюбу... Актриса Софі Арно, [271] відома своєю дотепністю, назвала республіканський шлюб «обітницею перелюбу» (*Scott, vol. 1, ch. 17*).

«Де й Господь наш був розп'ятий». І ця частина пророцтва виконалась у Франції. Жодна країна світу не виявила такого ворожого духу до Христа, як Франція. У жодній іншій країні істина не зустрічала такого запеклого опору. Розпочавши переслідування тих, які визнавали Євангеліє, Франція розп'яла Христа в особі Його послідовників.

Століттями проливалася кров святих. Тоді, коли вальденці віддавали своє життя в горах П'ємонті «за свідчення про Ісуса й за Слово Боже» у Франції так само несли свідчення про істину їхні брати альбігойці. У дні Реформації їй прихильники гинули в жахливих муках. Король і вельможі, знатні дами і тендітні дівчата – гордість і квіт нації, з насолодою спостерігали за стражданнями мучеників Христових. Хоробрі гугеноти, котрі боролися за священні права, які людське серце вважає найсвятішими, пролили свою кров на багатьох полях битв. Протестантів оголосили поза законом, за їхні голови визначали винагороду, а їх самих переслідували, ніби диких звірів.

«Церква в пустині». У XVIII ст. у Франції ще залишалася невелика кількість древніх нащадків християн, які знайшли собі притулок у південних горах і там зберігали віру своїх батьків. Коли вони, ризикуючи життям, збиралися вночі на схилах гір або серед непрохідних боліт, їх висліджували драгуни; спійманих відправляли на довічну каторгу на галерах. Найбільш чистих, шляхетних і розумних людей Франції заковували в кайдани, піддавали страшним тортурам як злодіїв і вбивць (*див. Wylie, b. 22, ch. 6*). Інші, з котрими поводитися милосердніше, були холоднокровно розстріляні, коли вони, неозброєні та безпомічні, стояли на [272] колінах у молитві. Тіла сотень людей похилого віку, беззахисних жінок і невинних дітей були вбиті

на місцях богослужінь. Переходячи через гори або ліси, де вони мали звичай збиратися, «через кожні чотири кроки можна було натрапити на мертві тіла, що лежали на траві або висіли на деревах». Їхній край, спустошений мечем, сокирою ката і вогнем, «перетворився на безмежну похмуру пустелю. Ці звірства чинилися... не за часів темного Середньовіччя, а в блискучу епоху Людовика XIV, коли процвітала наука і література, коли придворними і столичними богословами були вчені та красномовні мужі, котрі сприяли розвиткові таких чеснот, як лагідність та добродетель» (*Wylie, b. 22, ch. 7*).

Але найтемнішою з цього чорного списку злочинів, найжахливішою із диявольських учинків усіх віків була різня в ніч св. Варфоломія. Увесь світ й сьогодні не може без здригання згадувати про це боягузливе і жорстоке винищення. Король Франції, підбурений римськими священиками і прелатами, санкціонував страшний злочин. Опівнічний дзвін став сигналом до початку різни. Тисячі протестантів, які мирно спали в своїх домівках, покладаючись на опіку короля, зазнали розбійного нападу, їх без попередження виганяли з домівок і холоднокрівно вбивали.

Як Христос був невидимим вождем Свого народу при його визволенні з єгипетського рабства, так тепер сатана став невидимим вождем своїх підопічних у страшний справі – примноженні числа мучеників. Сім днів тривала ця різня в Парижі, з яких три перших визначалися незбагненною лютістю. Вона не обмежилася тільки мурами міста; за особливим наказом короля ці звірства поширилися на всі провінції та міста, де жили протестанти. Не зважали ні на вік, ні на стать. Не щадили ні невинного немовляти, ні сивочолого старця. Знатні й прості, старі й молоді, матері й діти гинули разом. Різня тривала по всій Франції два місяці. У ній загинуло 70 тисяч осіб – квіт нації.

«Коли звістка про різню досягла Рима, [273] радість духовенства була безмежною. Кардинал Лотарингський нагородив вісника, який приніс цю звістку, 1000 кронами. Із гармат міста Анжело був даний радісний салют. Дзвони дзвонили по всіх церквах. Вогнища перетворили ніч на день. Папа Григорій XIII у супроводі кардиналів та інших духовних сановників вирушив довгою процесією до церкви святого Людовика, де кардинал Лотарингський співав «Te Deum». ... Для увіковічення пам'яті про цю різню була викарбувана медаль, а у Ватикані й сьогодні можна бачити три фрески Базарі; на них зобра-

жені французький король, котрий радиться зі своїми придворними щодо різанини, яка мала відбутися; напад на адмірала-гугенота і сама різанина. Григорій послав Карлові Золоту Троянду, а через чотири місяці після різні... із задоволенням слухав проповідь французького священика, ...котрий говорив «про той радісний і щасливий день, коли найсвятіший отець прийняв вістку і урочисто увійшов у собор, щоб принести подяку Богові та святому Людовіку» (H. White, *The Massacre of St. Bartholomew*, ch. 14, par. 34).

Той самий дух, що керував подіями Варфоломійської ночі, спрямовував і події революції. Ісуса Христа було оголошено ошуканцем, і гаслом французьких атеїстів стали слова: «Геть Негідника!», тобто Христа. Зухвала богозневага й огидне нечестя йшли пліч-о-пліч, а найпідліші люди, розпусні й жорстокі недолюдки, були звеличені та вшановані. У всьому цьому найвища честь була віддана сатані, тоді як Христа з Його істиною, чистотою і безкорисною любов'ю було знову розп'ято.

«Звірина, що з безодні виходить, із ними війну поведе, і вона їх переможе та їх повбиває». Безбожна влада, котра правила у Франції під час революції і терору, провадила проти Бога і Його Святого Слова таку війну, якої світ ще не знав. Національні Збори скасували поклоніння Богові. Біблії були зібрані та привселюдно спалені з усякого роду глузуваннями і насмішками. Закон Божий був [274] потоптаний ногами. Були скасовані біблійні постанови. Тиждневий день відпочинку був скасований, і замість нього кожний десятий день присвячувався бенкетам і богозневазі. Хрещення і причастя були заборонені. На цвинтарях над могилами робили спеціальні написи, які стверджували: смерть – це вічний сон.

Було проголошено, що страх Божий настільки далекий від зачатків мудрості, що є, скоріше, початком безумства. Усяке релігійне служіння, крім служіння свободі та державі, було заборонене. «Єпископ Парижа був змушений відігравати головну роль у найбільш безсоромній і ганебній виставі, яка коли-небудь відбувалася перед Національними Зборами... Він був урочисто приведений на Зібрання, щоб заявити перед усіма, що релігія, якої він навчав стільки років, ні що інше, як вигадка духовенства, яка не має жодної підстави ні в історії, ні в святій істині. Він урочисто і недвозначно зрікся Бога, на служіння Якому був посвячений, і обіцяв надалі служити свободі, рівності, честі та моралі. Після цього він поклав на стіл усі свої єпископські регалії, а

головуючий на засіданні по-братерськи обняв його. Приклад єпископа підтримали ще декілька священників-відступників» (*Scott, vol. 1, ch. 17*).

«А мешканці землі будуть тішитися та радіти над ними, і дарунки пошлють один одному, бо мучили ці два пророки мешканців землі» (Об'явлення 11:10). Безбожна Франція примусила замовкнути голос викриття двох Божих свідків. Слово істини лежало мертвим на її вулицях, а ті, хто ненавидів обмеження і вимоги Закону Божого, торжествували. Люди кинули виклик Небесному Царю. Як і грішники у давнину, вони кричали: «Хіба Бог те знає і чи має Всевишній відомість?» (Псалом 73:11).

З блюзнірською зухвалістю, яку важко уявити, один із священників нового порядку сказав: «Боже, якщо Ти є, помстися за Свое зневажене ім'я. Я кидаю тобі виклик! Ти мовчиш, бо не наслідуюєшся заговорити Твоїми громами. Хто ж після цього зможе повірити [275] у Твоє існування?!» (*Lacretelle, History, vol. 11, p. 309; in Sir Archibald Alison, History of Europe, vol. 1, ch. 10*). Чи це не відлуння вимог фараона: «Хто Господь, що послухаюсь слова Його?.. Не знаю Господа» (Вихід 5:2).

«Безумний говорить у серці своїм: «Нема Бога!» (Псалом 14:1). І Господь говорить про тих, хто перекручує Його правду; «бо всім виявиться їхній безум» (2 до Тимофія 3:9), Після того, як Франція відмовилася служити Живому Богові – «Високому і Піднесеному, повіки Живущому» (див. *Icaï 57:15*), минуло небагато часу, і країна впала в найпринизливіше ідолопоклонство, поклоняючись богині Розуму в особі розпусної жінки. І це робили представники вищої цивільної та законодавчої влади на Національних Зборах, історик писав: «Одна з церемоній того безглузлого часу залишається неперевершеною за своїм безумством, поєднаним з безбожністю. Двері Національних Зборів відчинилися навстіж перед оркестром музикантів, за яким в урочистій процесії йшли члени муніципалітету, співаючи гімн на честь свободи і супроводжуючи як об'єкт свого майбутнього поклоніння вкриту серпанком жінку, котру називали богинею Розуму. Коли її привели й зняли серпанок, урочисто посадовивши праворуч президента, то всі впізнали в ній танцівницю оперети. І цій особі, котра якнайкраще символізувала собою той розум, якому вони поклонялися, Національні Збори Франції публічно віддали шану і честь.

«Цей беззаконний і сміховинний маскарад увійшов у моду; коронація богині Розуму відбувалася в тих місцевостях, де мешканці хотіли показати, що вони досягли всіх висот революції» (*Scott, vol. 1, ch. 17*).

Промовець, який закликав поклонятися богині Розуму, сказав: «Законодавці, фанатизм поступився місцем перед розумом, бо його затуманені очі не могли витримати блиску світла. Сьогодні безліч людей зібралася під цим готичним склепінням, де вперше проголошується істина. На цьому місці [276] французи звершують єдине правильне служіння – Свободі та Розуму. Таким чином ми зробили усе можливе, щоб процвітали збройні сили Республіки. Тут ми відкидаємо неживих ідолів задля Розуму, живого образу досконалого творіння природи» (M. A. Thiers, *History of the French Revolution*, vol. 2, pp. 370, 371).

Коли богиня Розуму постала перед Національними Зборами, один з депутатів узяв її за руку і, звертаючись до зібрання, сказав: «Смертні, перестаньте тремтіти перед безсилими громами Бога, котрі лякали вас раніше. З цього часу не визнавайте жодного божества, крім Розуму. Я пропоную вам його найчистіший і найдосконаліший образ; і якщо вам потрібні кумири, то вибирайте тільки подібні до цього... О, покривало Розуму, спади перед Сенатом Свободи!

Після того, як президент обняв богиню, вона сіла в розкішно вбрану карету і в супроводі великого натовпу народу вирушила до собору Нотр-Дам, щоб там посісти місце божества. Там її посадили на високий вівтар, і всі присутні поклонялися їй» (Alison, vol. 1, ch. 10).

Незабаром після цього почалося публічне спалення Біблій. Під час однієї з таких акцій члени «Товариства народного музею» увійшли в зал муніципалітету, вигукуючи: «Хай живе Розум!» На кінці довгої жердини вони несли залишки напівспалених книг, серед яких були католицькі церковні видання, а також Старий і Новий Заповіти, котрі, як висловився президент, «спокутували у великому вогні усе те безглуздя, в яке примушували вірити людство» (*Journal of Paris*, 1793, №318. Quoted in Buchez Roux, *Collection of Parliamentary History*, vol. 30, pp.200, 201).

Саме папство розпочало ту роботу, яку тепер закінчував атеїзм. Політика Рима створила соціальні, політичні й релігійні передумови морального падіння Франції. Письменники, посилаючись на страхіття революції, стверджують, що в усьому винуваті престол і церква.* Але коли бути справедливим, то найбільше винувата церква. Папство підбурювало [277] королів проти Реформації, представляючи її як ворога корони, який вносить незгоду, загрожуючи миру і єдності народу. Тільки завдяки «генієві» Рима від королівського престолу виходили такі жажливі постанови і декрети про переслідування і гоніння.

*Див. додаток

Біблія несла із собою дух свободи. Де тільки приймалося Євангеліє, там свідомість людей пробуджувалася. Вони скидали із себе кайдани, які тримали їх у рабстві нещасття, пороку і забобонів, починали думати і діяти як вільні люди. Бачачи це, монархи боялися за свою владу.

Рим постійно розпалював ці ревниві побоювання. У 1525 р. папа, звертаючись до регента Франції, сказав: «Ця манія (протестантизм) знищить не тільки релігію, а й усяку владу князівства, дворянство, закон, постанови і класові відмінності в суспільстві» (*G. de Felice, History of the Protestants of France, b.1, ch. 2, par. 8*). Через декілька років папський унцій застерігав короля такими словами: «Ваша величність, не обманюйтеся! Протестанти знищать як цивільний, так і церковний порядок... Престол перебуває в такій самій небезпеці, як і вівтар... Запровадження нової релігії неминуче викличе необхідність нового правління» (*D'Aubigne, History of the Reformation in Europe in the Time of Calvin, b. 2, ch. 36*). Богослови, використовуючи упередження людей, намагалися переконати їх, що протестантське вчення «спокушує людей новизною і вигадками; воно позбавляє короля відданості його підданих і спустошує як державу, так і церкву». Такими методами Рим підбурих Францію проти Реформації. «І меч переслідування вперше був оголений у Франції, щоб захистити престол, дворян і зберегти закони» (*Wylie, b. 13, ch. 4*).

Правителі цієї країни навряд чи передбачали, до чого призведуть наслідки їхньої фатальної політики. Вчення Біблії посіяло б у розумах і серцях людей принципи справедливості, стриманості, правди, неупередженості й доброзичливості, ті, котрі є наріжним каменем процвітання нації. «Праведність люд підіймає», «трон зміцнюється справедливістю» [278] (*Приповісті 14:34; 16:12*). «І буде роботою істини мир, а працею правди спокійність й безпека навіки» (*Ісаї 32:17*). Хто кориться Божественному Закону, поважатиме й виконуватиме закони своєї країни. Хто боїться Бога, поважатиме й короля у всіх його справедливих і законних вимогах. Але нещасна Франція заборонила Біблію і переслідувала її послідовників. Століття за століттям принципи й чесні, мужі витонченого розуму і моралі, які знайшли мужність, щоб говорити про свої переконання і віру, страждали за істину; сотні років вони трудилися на галерах, як раби, були спалювані на вогнищах або живцем згнивали в підземеллях. Тисячі й тисячі рятувалися втечею, і все це тривало протягом 250 років від початку Реформації.

«Навряд чи протягом цього тривалого періоду було покоління французів, яке не стало б свідком втечі учнів Євангелія від шаленого гніву гонителів. Втікачі забирали з собою знання, мистецтво, ремесло і порядок – усе те, чим вони перевершували інших людей, щоб збагатити країни, в яких знаходили притулок. Отже, інші країни збагачувалися їхніми добрими дарами, а їхня рідна – бідніла. Якби все це багатство залишилось у Франції, якби протягом майже 300 років майстерність вигнанців була віддана на служіння батьківщині, якби їхні пізнання були застосовані у виробництві, а їхній творчий геній і аналітичний розум збагачили рідну літературу і розвинули науку, якби їхня мудрість підтримувала правителів, їхня доблесть – керувала битвами, а принципи справедливості та рівності стали підвалиною права, якби їхня біблійна релігія зміцнювала розумові сили народу та керувала його сумлінням, – якої б величі досягла сьогодні Франція! Якою великою, процвітаючою і щасливою країною – взірцем для всіх народів – могла б вона бути!

[279] Але сліпий, безжалісний фанатизм вигнав за її межі усіх вчителів доброчинності, захисників правопорядку, усіх щирх оборонців престолу. Мужам, які бажали зробити свою країну «славною і знаменитою», було сказано: «Оберіть: вогнище або вигнання!» Врешті-решт держава зазнала цілковитого занепаду. Народ був позбавлений сумління, яке потрібно було б придушувати; не стало релігії, яку потрібно було знищувати в полум'ї; не залишилось патріотів, яких потрібно було б виганяти» (*Wylie, b. 13, ch. 20*). Страшним наслідком цього стала революція з усіма її злочинами.

«З вигнанням гугенотів Франція прийшла до загального занепаду. Промислові міста, що процвітали до того часу, почали занепадати; родючі землі ставали пустелями; на зміну нечуваному прогресу прийшли моральне зубожіння і розумова обмеженість. Париж перетворився на величезну богадільню; за загальними підрахунками 200 тисяч злидарів чекали милості від короля ще на початку революції. Тільки єзуїти розкошували в спустошеній країні та зі страшною жорстокістю панували над церквами, навчальними закладами, в'язницями та галереями».

Євангеліє могло б принести Франції розв'язання тих політичних і соціальних проблем, які поставили у безвихідне становище її короля, духовенство і законодавців і врешті-решт призвели націю до анархії та розрухи. Але в умовах римського панування французи

забули благословенні уроки самопожертви та безкорисливої любові, викладені Спасителем. Люди розучилися жертвувати собою для добра інших. Ніхто не докоряв багатим за те, що вони пригнічували бідних, а бідні не отримували ніякої допомоги у своєму злиденному становищі. Егоїзм багатих можновладців ставав все більш очевидним і деспотичним. Впродовж століть пожадливість і розпуста знаті лягали важким тягарем на плечі бідного селянства. Багатий кривдив бідного, а бідний ненавидів багатого.

У багатьох провінціях угіддя належали тільки знаті, а трудовий народ брав землю в оренду; їхнє життя залежало від милості [280] господарів земель і вони змушені були коритися їхнім вимогам. Тягар утримання держави і церкви лягав на плечі людей середнього та нижчого класів, на яких накладала великі податки як державна, так і церковна влада. «Бажання знаті вважалося найвищим законом. Фермери і селяни могли голодувати, і це не тривожило гнобителів... Народ був змушений пристосовуватися до інтересів своїх землевласників. Життя хліборобів було життям безперервної праці та безпросвітної бідності; до їхніх скарг, якщо вони взагалі насмілювалися скаргитися, ставилися з презирством. Суд завжди був на боці багатих, а не селян. Судді брали хабарі, найменша примха аристократа одразу ж набувала сили закону завдяки загальній корупції. Навіть половина усієї суми податків, які світські магнати і духовенство стягали з простого народу, не поступала до королівської або єпископської скарбниці. Ці гроші витрачались на задоволення та розваги. А люди, які доводили до бідності своїх співгромадян і не платили жодних податків, мали за законом чи звичаєм право обіймати будь-які державні посади. Привілейований клас налічував близько 150 тисяч осіб, і заради задоволення їхніх примх мільйони були приречені на безнадійне і жалюгідне існування».*

Королівський двір потопав у розкоші та розпусті. Між народом і правителями не було ніякої довіри. Люди з підозрою ставилися до усіх заходів, які приймав уряд, розцінюючи їх як підступні та корисливі. Більш ніж за півстоліття до революції Францією правив Людовик XV, який навіть у ті тяжкі часи прославився як ледачий, легковажний і розпусний монарх. Дивлячись на зіпсуту і жорстоку аристократію, на зубожілих і неосвічених представників нижчих верств, на народ, доведений до відчаю, і державу, яка переживала фінансову кризу, не потрібно було бути пророком, щоб передбачити неминучу і жахливу

*Див. додаток

розв'язку. На попередження своїх радників король звичайно відповідав: «Намагайтесь відвернути катастрофу, доки я живу, [281] а після мене нехай будь що буде!» Даремно його переконували в необхідності реформ. Він бачив зло, але не мав ні відваги, ні сили, щоб опиратися йому. Легковажна й егоїстична відповідь: «Після мене – хоч потоп!» найкрасномовніше свідчила про долю Франції.

Розпалюючи підозру королів і панівних верств, Рим спонукував їх тримати народ у рабстві, добре розуміючи, що цим ослабить державу, за допомогою такої політики підкорить своєму впливові як правителів, так і народ. З політичною далекоглядністю Рим усвідомлював, що для успішного поневолення людей необхідно закувати в кайдани їхні душі, а найпевніший засіб для утримання в цьому рабстві – це позбавлення їх свободи. Моральне розтління, в якому перебували люди внаслідок політики Рима, було в тисячу разів жакливішим від фізичних страждань. Позбавлений Біблії, залишений у полоні фанатичних учень та егоїзму, оповитий темрявою і забобонами народ погруз у пороках і став нездатним до самовизначення.

Але результати такої політики були зовсім протилежними тим, на які сподівався Рим. Замість того, щоб тримати народні маси в сліпій покорі догмам, Рим домогся лише того, що зробив їх безбожниками та революціонерами. Вони презирливо оголосили романізм підступами духовенства і дивилися на нього як на свого гнобителя. Єдиний бог, якого вони знали, був богом Рима, а його вчення – їхньою єдиною релігією. І вони вважали його жадібність і жорстокість природним плодом біблійного вчення, тому відкинули це вчення.

Рим показав характер Божий у неправдивому світлі, спотворив Його вимоги, і тепер народ відкинув як Біблію, так і її Автора. Рим вимагав сліпо довіряти його вченню, переконуючи, що цього навчає Святе Письмо. У відповідь на це Вольтер і його прихильники відкинули Слово Боже, поширюючи усюди отруту невір'я. Рим придушував народи залізною п'ятою, а тепер понижені маси, доведені ним до звіроподібного стану, [282] відчували огиду до його тиранії і скинули з себе всі обмеження. Озлоблені тим, що їх так довго обдурювали, вони відкинули істину разом з неправдою, приймаючи розпусту за свободу. Раби пороку торжествували в своїй уявній свободі.

На самому початку революції король пішов на поступки, надавши народові більшу кількість місць в уряді, – більше, ніж представництву

знаті та духовенства. Отже, перевага сили була в руках народу, але народні представники не були готові до того, щоб розумно й помірковано скористатися нею. Сильно прагнучи винагородити себе за заподіяне їм лихо, вони вирішили здійснити перебудову суспільства. Розлючений народ добре пам'ятав минулі образи і горе, хотів вирватися із нестерпних злиднів і помститися тим, кого вважав винуватцями свої страждань. Пригноблені згадали урок, засвоєний ними під час тиранії, і самі стали пригноблювати тих, хто пригноблював їх.

Нещасна Франція пожинала криваве жниво, котре сама посіяла. Жахливими були наслідки підкорення римському пануванню. І там, де на початку реформаторського руху під впливом Рима Франція спалила першого «єретика», революціонери спорудили першу гільйотину. На тому ж місці, де в XVI ст. були спалені перші мученики-протестанти, у XVIII ст. страчені перші жертви гільйотини. Відкидаючи Євангеліє, яке могло б принести їй зцілення, Франція відчинила двері для безбожності та загибелі. Коли були зняті обмеження Закону Божого, тоді стало очевидним, що людські закони неспроможні зупинити могутні хвилі людського гніву, країна потонула в анархії та хаосі. Війна проти Біблії відкрила нову еру світової історії, відому, як «Панування терору». Мир і щастя були вигнані з людських домівок і сердець. Ніхто не počував себе в безпеці. Той, хто сьогодні торжествував і радів, на завтра міг потрапити до числа підозрюваних і засуджених. Насильство і порок не знали меж.

[283] Король, духовенство і знать змушені були терпіти звірства божевільного народу. Страта короля розпалила в народі ще більше полум'я помсти, і ті, які винесли йому смертний вирок, незабаром самі пішли за ним на ешафот. Було прийняте рішення знищувати всіх, на кого падала підозра у ворожому ставленні до революції. В'язниці були переповнені, і певного часу в них перебували понад 200 тисяч ув'язнених. У містах країни можна було бачити жахливі картини терору. Одна революційна партія вела боротьбу з іншою, і Франція перетворилася на велике поле бою, поле розгулу пристрастей. «У Парижі повстання вибухали одне за одним, його населення поділилося на безліч фракцій, головна мета яких, здавалось, полягала в тому, щоб знищити одна одну». І на довершення загального нещастя народ був утягнений у тривалу і спустошливу війну з могутніми країнами Європи. «Країна опинилася на межі повного розорення: армія вимагала грошей; парижани помирали від голоду;

банди розбійників спустошували і грабували провінції, а цивілізація була майже погублена у вогні анархії та розпусти».

Народ тепер надто добре засвоїв уроки жорстокості й тортур, які Рим так старанно викладав. Нарешті день відплати настав. Тепер уже не Христових учнів кидали у в'язниці й тягнули на вогнище. Вони вже давно були вбиті або перебували у вигнанні. Нещадний Рим тепер відчував смертельну силу тих, кого навчив насолоджуватися кривавими видовиськами. «Переслідування, до яких вдавалося французьке духовенство протягом багатьох століть, тепер обернулися проти нього з надзвичайною силою. Ешафоти були червоними від крові священників. Галери і в'язниці, в яких колись мучились гугеноти, тепер були заповнені їхніми гонителями. Прикуті до лавок і весел римсько-католицькі священники зазнали усіх тих страждань і мук, якими їхня церква так щедро нагороджувала смиренних єретиків».*

[284] «Потім настали дні, коли варварськими судами були запроваджені варварські закони; коли ніхто не міг привітатися із сусідом чи помолитися... не ризикуючи вчинити тим самим злочин, який карався смертною карою, коли шпигуни ховалися за кожним рогом, коли із самого ранку гільйотина тяжко і довго працювала, коли в'язниці були так переповнені людьми, як трюми рабовласницьких суден, коли, пінячись, водостічними трубами в Сену стікала людська кров... У той час, коли щоденно вулицями Парижа йшли довгі ряди возів з приреченими на смерть людьми, проконсули, направлені у департаменти, діяли з невимовною жорстокістю, яка вражала навіть Париж. Ніж смертоносної гільйотини піднімався та опускався надто повільно, щоб встигнути знищити всіх осуджених. Довгі ряди полонених були скошені картечтю. У дні барж, на які завантажували в'язнів, спеціально пробивали діри. Ліон став пустелею. В Аррасі ув'язненим було відмовлено навіть у жорстокій милості – швидкій смерті. Уздовж річки Лувр, від Самура до моря літали величезні хмари ворон і шулік над оголеними, переплетеними в страшних обіймах трупами. Не було виявлено милості ні до статі, ні до віку. Сотні 17-річних юнаків і дівчат були вбиті цим нелюдським режимом. Відірваних від материнських грудей немовлят якобінці кидали зі списа на спис уздовж усієї шеренги».* За короткий проміжок в десять років загинули мільйони людей.

Усе відбувалося так, як задумав сатана. Цього він домагався віками. Його політика – це обман від початку до кінця. Його незмінна мета – завдати людям страждання і горя, спотворити і зіпсувати тво-

* Див. додаток

ріння Боже, представити в неправдивому світлі Божественну любов і доброту, щоб в такий спосіб засмутити Небо. Потім своїм майстерним обманом він засліплює розум людей і примушує їх звинувачувати у всіх своїх нещастях Бога, ніби усе це є результатом плану Творця. Так само, коли люди, зіпсуті й доведені [285] ним до звіроподібного стану, отримують уявну «свободу», він штовхає їх на крайності та жорстокості. Тоді ця картина нічим не приборканого зла і жорстокості виставляється деспотами і гнобителями як плоди свободи.

Коли оману викривають в одній оболонці, сатана зодягає її в іншу, і мільйони людей приймають її так само охоче, як і першого разу. Коли народ побачив, що папство – це обман і лукавий вже не міг з його допомогою провадити народ до порушення Закону Божого, він примусив людей вважати будь-яку релігію – обманом, а Біблію – байкою. Усуваючи Божественну постанову, люди віддалилися безмежному беззаконню.

Фатальна омана, яка завдала стільки нещастя населенню Франції, полягала в незнанні великої істини: справжня свобода міститься у виконанні Закону Божого. *«О, коли б ти прислухувався до Моїх заповідей, то був би твій спокій, як річка, а твоя справедливість, немов морські хвилі... Для безбожних спокою немає» (Ісаї 48:18, 22). «А хто Мене слухає, той буде жити безпечно і буде спокійний від страху перед злом!» (Приповісті 1:33).*

Атеїсти, скептики і відступники опираються Божому Закону і відкидають його, але наслідки цього свідчать про те, що добробут людини залежить від дотримання нею Божественних постанов. Хто не бажає вчитися з Біблії, нехай скористається з уроку історії народів.

Коли сатана діяв через римсько-католицьку церкву, щоб відвести людей від послуху, то він робив це приховано, і його праця була так замаскована, що занепад і зубожіння – наслідки всього цього – не вважалися плодами порушення Закону. Але Дух Божий рішуче протидіяв його силі, і сатана не зміг цілком здійснити своїх намірів. Люди не зуміли виявити зв'язку причини і наслідку і не зрозуміли, що є джерелом їхніх нещасть. Але [286] в часи революції Закон Божий був явно відкинутий Національними Зборами. А в роки панування терору цей зв'язок між причиною і наслідком став очевидним.

Коли Франція публічно зреклася Бога і відкинула Біблію, нечестиві люди і дуhi темряви торжествували: нарешті вони досягли бажаної мети і королівство звільнилося від обмежень Закону Божого.

Оскільки суд над лихими вчинками не відбувся одразу ж, *«тому серце людських синів повне ними, щоб чинити лихе»* (Екклезіяста 8:11). Але порушення справедливого і праведного Закону неминуче повинно призвести до нещастя і загибелі. Хоч беззаконня людські не були негайно покарані, та все ж вони обов'язково призведуть до неминучої загибелі. Століття відступництва і злочинності наповнювали чашу відплати, і коли вона переповнилася, тоді ті, хто зневажав Бога, надто пізно зрозуміли, як страшно зловживати Божим довготерпінням. Стримуюча сила Духа Божого, яка обмежує сатанинську жорстокість, була значною мірою забрана, і той, для якого єдина радість полягає в нещасті людей, отримав повну свободу дій. Ті, хто служить гріху, повинні були збирати відповідні плоди доти, поки вся країна не сповнилася невимовними злочинами. Зі спустошених провінцій і зруйнованих міст до неба долинали зойк відчаю та страждання. Здавалося, Франція зазнала сильного землетрусу. Релігія, закон, громадський порядок, сім'я, держава і церква – усе було повалене беззаконною рукою, що піднялася проти Закону Божого. Як правдиво сказав про це премудрий Соломон: *«Безбожний же падає через безбожність свою»* (Приповісті 11:5). *«Хоч сто раз чинить грішний лихе, а Бог суд відкладає йому, однак я знаю, що тим буде добре, хто Бога боїться, хто перед обличчям Його має страх! А безбожному добре не буде»* (Екклезіяста 8:12, 13). *«За те, що науку зненавиділи і не вибрали страху Господнього... тому хай їдять вони з плоду дороги своєї, а з порад своїх хай насичаються»* (Приповісті 1:29, 31).

[287] Вірні свідки Божі, вбиті богозневажницькою владою, *«що з безодні виходить»*, не повинні були довго мовчати. *«А по півчверта днях дух життя ввійшов у них від Бога, і вони повставали на ноги свої. І напав жах великий на тих, хто дивився на них!»* (Об'явлення 11:11). У 1793 р. конвент Франції прийняв декрети, що забороняли християнську релігію та Біблію. Але через три з половиною роки цей же орган прийняв резолюцію, яка анулювала попередні декрети і дала дозвіл читати Біблію. Увесь світ був приголомшений тяжкими злочинами, скоєними через те, що була відкинута Біблія і люди визнали необхідність віри в Бога і Його Слово, що є підвалиною всякої доброчесності та моралі. Господь говорить: *«Кого лаяв ти та ображав, і на кого повищив ти голос та вгору підніс свої очі? На Святого Ізраїлевого!»* (Ісаї 37:23). *«Тому то ось Я учиню, що познають цим разом вони, учиню, що познають вони Мою руку та силу Мою, і познають, що Ймення Мої це Господь!»* (Єремії 16:21).

Щодо двох свідків пророк далі говорить: *«І почули вони гучний голос із неба, що їм говорив: «Зійдіть сюди!» І на небо зійшли вони в хмарі, і вороги їхні дивились на них»* (Об'явлення 11:12). З того часу, коли Франція оголосила війну двом Божим свідкам, вони були звеличені, як ніколи раніше. У 1804 р. було засноване Британське та іноземне біблійні товариства. Після цього були засновані ще інші подібні товариства з численними філіями по всій Європі. У 1816 р. було засноване Американське біблійне товариство. Коли було засноване Британське товариство, Біблія друкувалася і розповсюджувалася 50-ма мовами. З того часу вона перекладена на сотні мов і діалектів.* Протягом 50 років, до 1792 р., дуже мало уваги приділялося іноземним місіям. Не було засновано жодного нового товариства, лише кілька [288] церков докладали зусилля для поширення християнства в язичницьких країнах. Але під кінець XVIII ст. становище різко змінилося. Раціоналізм більше не задовольняв людей, і вони відчували потребу в Божественному відкритті та релігії, пов'язаній з практичним життям. З цього часу діяльність іноземних місій зазнала неабиякого розмаху.*

Розвиток друкарської справи сприятливо позначився на розповсюдженні Біблії. Вдосконалення засобів зв'язку між країнами, усунення давніх упереджень і теорії про національну винятковість, втрата папою світської влади – усе це проклало шлях Слову Божому. Вже багато років Біблія вільно продавалася на вулицях Рима і знайшла доступ у кожний куточок земної кулі.

Безбожний Вольтер одного разу хвалькувато сказав: «Мені набридло слухати, як люди стверджують, нібито 12 чоловік заснували християнську релігію. Я доведу, що досить і однієї людини, аби знищити її». З дня його смерті минули роки... Мільйони людей приєдналися до нього у війні проти Біблії. Але вона нездоланна; там, де за днів Вольтера були сотні примірників Біблії, сьогодні десятки і сотні тисяч. Один з перших реформаторів сказав: «Біблія – це ковадло, об яке розбився не один молот». Господь говорить: *«Жодна зброя, що зроблена буде на тебе, не матиме успіху, і кожнісінького язика, який стане з тобою до суду, осудити»* (Ісаї 54:17).

«Слово ж нашого Бога повіки стоятиме!» (Ісаї 40:8). *«Всі накази Його справедливі, – вони кріпкі на вічні віки, вони зроблені вірністю і правотою!»* (Псалом 111:7, 8). Усе, що будується на людському авторитеті, зруйнується, а все, засноване на скелі незмінного Слова Божого, стоятиме вічно.

*Див. додаток

РОЗДІЛ 16

ОТЦІ-ПІЛІГРИМИ

АНГЛІЙСЬКІ РЕФОРМАТОРИ, хоч і відмовилися від учення Рима, проте дотримувалися багатьох його форм. Вони відкинули авторитет і віровчення папства, проте немало його звичаїв і церемоній увійшло в богослужіння англіканської церкви. Вважалося, що ці форми служіння не є питанням сумніння, і хоча Святе Письмо не згадує їх і через те вони не мають першорядного значення, але водночас і не забороняє, а тому вони не є шкідливими. Дотримання цих обрядів могло усунути розділення між реформованими церквами і Римом, і як твердили деякі протестанти, допоможе його прихильникам прийняти протестантську віру.

Для консерваторів і тих, хто був схильний до компромісу, ці докази видавалися переконливими. Але була інша група людей, котра думала інакше. Той факт, що дотримання цих форм «споруджувало міст між Римом і Реформацією» (*Martyn, vol. 5, p. 22*), на їхню думку, був вагомою причиною, щоб їх не дотримуватися. Вони вважали це ознакою свого рабства, з якого були звільнені й куди більше не хотіли повертатися. Вони були переконані, що Бог у Своему Слові встановив принципи проведення богослужіння, і ніяка людина не може що-небудь додавати або віднімати від них. Велике відступлення почалося саме з того, що люди намагалися доповнити авторитет Божий [290] авторитетом церкви. Рим розпочав з того, що забороняв те, чого Бог не забороняв, а закінчив тим, що скасував ясні та зрозумілі Божі вимоги.

Багато віруючих щиро бажали повернутися до чистоти і простоти першої церкви. Чимало звичаїв, прийнятих англіканською церквою, вони розцінювали, як пам'ятники ідолопоклонства, і сумніння не дозволяло їм брати участь у богослужіннях такої церкви. Але церква, користуючись підтримкою світської влади, не допускала жодних відхилень від установлених нею форм. Закон зобов'язував усіх відвідувати богослужіння офіційної церкви, а несанкціоновані владою богослужіння були заборонені під страхом тюремного ув'язнення, вислання і смерті.

На початку XVII ст. англійський монарх, який тільки-но вступив на престол, заявив про свій рішучий намір «примусити всіх пуритан підкоритися англіканській церкві, або... залишити країну, якщо вони не бажають, щоб до них були застосовані ще суворіші заходи» (*George Bancroft, History of the United States of America, pt. 1, ch. 12, par. 6*). Гнані, переслідувані та часто ув'язнені, пуритани не сподівалися на кращі дні, і багато з них дійшло до переконання: для всіх, хто бажає служити Богові згідно з власним сумлінням, «Англія перестала бути рідним домом» (*J. G. Palfrey, History of New England, ch. 3, par. 43*). Нарешті дехто з пуритан вирішив шукати притулку в Голландії. Але на них чекали труднощі, втрати і ув'язнення. Їхні плани не здійснились, зрадники видавали їх до рук ворогів. Однак незламна мужність врешті-решт перемогла, і вони знайшли пристановище на гостинних берегах Голландської республіки.

Рятуючись втечею, пуритани залишали свої домівки, майно і засоби для існування. Вони були чужинцями в чужій країні, серед людей з незнайомою мовою і звичаями. Щоб заробити на шматок хліба, вони змушені були зайнятися новою, незвичною працею. Чоловіки середнього віку, які усе життя обробляли землю, тепер опановували технічні ремесла. Але вони з вдячністю приймали все, що випадало на їхню долю, не нарікаючи і не марнуючи часу. І хоч не раз вони зазнавали злиднів, [291] та все ж дякували Богові за благословення, які продовжували отримувати від Нього, і знаходили радість у вільному духовному спілкуванні з Ним. «Пуритани вважали себе подорожніми в цьому світі, а тому не звертали уваги на тимчасове, споглядаючи на небо, свою дорогу батьківщину – і знаходили в цьому спокій» (*G. Bancroft, pt. 1, ch. 12, par. 15*).

У вигнанні й труднощах їхня віра і любов утверджувалися. Вони покладалися на Божі обітниці, і Він не залишив їх у біді. Його ангели були завжди поруч, підбадьорюючи і підтримуючи їх. І коли рука Божа, здавалось, вказала їм шлях через в землю, на якій вони могли заснувати свою державу і залишити своїм дітям дорогоцінну спадщину релігійної свободи, вони, не вагаючись, вирушили вперед шляхом, на який вказувало Провидіння.

Бог допустив випробування для Свого народу, готуючи його до здійснення Своїх милосердних намірів. Перш ніж піднятися на належну висоту, церква перейшла через приниження. Бог вже був готовий заступитися за неї, щоб дати світові нове свідоцтво того, що Він не

залишає тих, хто надіється на Нього. Він так керував усіма подіями, щоб гнів сатани і лукаві плани людей лише сприяли виявленню Його слави, щоб дати Своєму народові безпечний притулок. Переслідування і вигнання відкрили шлях до волі.

Змушені відокремитись від англіканської церкви, пуритани згуртувалися між собою, давши урочисту обітницю: як вільний народ Божий разом «ходити всіма Його шляхами – уже відомими їм і тими, які ще відкриються у майбутньому» (*J. Brown, The Pilgrim Fathers, p. 74*). Це був справжній дух реформи, життєвий принцип протестантизму. З таким наміром пілігрими залишили Голландію, щоб оселитися в Новому Світі. Проповідник Джон Робінзон, їхній пастор, якому Провидіння Боже не дозволило поїхати разом з усіма, сказав на прощання вигнанцям: «Брати, ми скоро розлучимося, і тільки Господу відомо, чи побачу я вас знову, чи дозволить нам Господь побачитись, чи ні, я [292] заповідаю вам перед Богом і Його благословенними ангелами: наслідувати мене не далі, ніж я наслідував Христа. Якщо Бог відкриє вам ще щось через Своє знаряддя, то будьте готові прийняти ці нові відкриття, як ви були готові приймати істину від мене, бо я впевнений, що Господь має ще багато світла і правди, що ще відкриються в Його святому Слові» (*Martyn, vol. 5, p. 70*).

«У мене не вистачить сліз, щоб оплакувати стан, в якому сьогодні перебувають реформаторські церкви, котрі досягли певного рівня в релігійному розвитку і не бажають зробити ані кроку далі, ніж засновники Реформації. Лютерани не бажають іти далі Лютера в духовних питаннях... послідовники Кальвіна, як бачите, застигли на тому місці, де були залишені цим великим мужем Божим, який, однак, ще не знав усього. Отож це викликає глибокий жаль. Хоч у свій час вони були світильниками, котрі яскраво горіли, але не досягли усієї глибини пізнання Слова Божого, і якби ці мужі були тепер живі, вони б з радістю прийняли нове світло, як і те, що вони прийняли на початку» (*D. Neal, History of the Puritans, vol. 1, p. 269*).

«Пам'ятайте вашу церковну обітницю, згідно з якою ви обіцяли ходити шляхами Господніми, що вже відомі вам, і тими, котрі ще відкриються. Пам'ятайте Вашу обітницю, заповіт з Богом і одного з одним – приймати світло й істину, котрі відкриються вам через Його Слово. Але, я благаю вас, разом з цим будьте обережні, ретельно перевіряйте те, що ви приймаєте як істину. Перш ніж прийняти нове світло, порівнюйте його з іншими місцями Писання, зважуйте його,

бо неможливо, щоб християнський світ, котрий зовсім недавно звільнився від густої антихристиянської темряви, одразу ж міг сприйняти усю повноту духовної істини» (*Martyn, vol. 5, pp. 70, 71*).

Поривання до свободи сумління надихало пілігримів мужньо зносити небезпеки і злигодні тривалої подорожі через океан, труднощі й небезпеки пустель і з благословення Божого закласти на берегах Америки основи могутньої нації. І все ж ці благородні та побожні [293] пілігрими ще до кінця не розуміли великого принципу релігійної свободи. Свободу, здобуту ціною таких великих жертв, вони не були готові дати іншим. «Тільки деякі з видатних мислителів і моралістів XVII ст. мали справжнє уявлення про великий принцип Нового Заповіту, який визнає Бога єдиним Суддею людської віри» (*Martyn, vol. 5, p. 297*). Вчення про те, що Бог дав право церкві панувати над сумлінням, викривати і карати єресь, є одним з найзакоренілиших оман папства. Відрікаючись від вчення Рима, реформатори водночас не були цілком вільні від духу релігійної нетерпимості. Ще не розсіялася та густа темрява, якою протягом багатьох віків папство огортало усе християнство. Один з провідних проповідників колонії Массачусетської затоки сказав: «Саме толерантність зробила світ антихристиянським, і церква ніколи не страждала від того, що карала єретиків» (*Ibid., vol. 5, p. 335*). Колоністи постановили, що тільки члени церкви мають право голосу в цивільному уряді. Була заснована свого роду державна церква, і всі люди були зобов'язані матеріально підтримувати духовенство, а місцева влада отримала право придушувати єресь. Таким чином світська влада опинилась в руках церкви. І незабаром ці рішення призвели до єдиного неминучого результату – гонінь.

Через одинадцять років після заснування першої колонії в Новий Світ приїхав Роджер Уїльямс. Як і перші пілігрими, він прибув сюди, щоб насолоджуватися релігійною свободою, але, на відміну від них, Уїльямс розумів те, що в його час розуміли лише декотрі люди, – ця свобода є невід'ємним правом усіх людей, незалежно від віровизнання. Він був щирим шукачем правди, як і Робінзон, вірив, що вся повнота світла зі Слова Божого ще не сприйнята. Уїльямс «став першою людиною в сучасному християнстві, котра в основу громадянського правління поклала принципи свободи сумління і рівності переконань перед [294] законом» (*G.Bancroft, pt. 1, ch. 15, par. 16*). Він заявив, що обов'язок влади – боротися зі злочинністю, але ні в якому разі не панувати над сумлінням. «Громадськість або влада, – говорив

він, – можуть вирішувати, якими повинні бути взаємини людини з людиною, але коли вони намагаються нав'язати людині її обов'язки щодо Бога, то цим перевищують свої уповноваження, і безпека не може бути гарантована; бо зрозуміло, що коли посадова особа має владу, то сьогодні вона може встановити одну категорію думок і вірувань, а завтра – іншу, як це робили в Англії різні королі й королеви, папи і собори римсько-католицької церкви, і таким чином виникло багато плутанини» (*Martyn, vol. 5, p. 340*).

Під загрозою грошового штрафу або тюремного ув'язнення від усіх вимагалось відвідувати богослужіння офіційної церкви. «Уільямс осудив цей закон, запевняючи, що одним з найгірших положень англійського кодексу є положення про обов'язкове відвідування парафіяльної церкви. Примушення людей до об'єднання з тими, хто сповідував іншу віру, він розцінював як пряме і відкрите порушення їхніх природних прав. Примушувати відвідувати богослужіння тих, хто не вірить у Бога і не бажає цього робити, – означало вимагати від них лицемірства. «Нікого, – додавав він, – не можна примушувати відвідувати богослужіння або матеріально підтримувати церкву без його згоди». «Як, – дивувались його опоненти, – хіба робітник не заслуговує платні?» «Так, – відповідав він, – але від тих, хто наймає його» (*Bancroft, pt. 1, ch. 15, par. 2*).

Роджера Уільямса поважали і любили як вірного служителя, людину рідкісних обдарувань, непідкупної чесності та доброзичливості, але його категоричне невизнання права світської влади втручатися в справи церкви і його вимоги релігійної свободи викликали нетерпимість. Було оголошено, що прийняття цього нового вчення «підірве державні устої країни» (*Ibid., pt. 1, ch. 15, par. 10*). Він був засуджений на вигнання з колонії і, щоб уникнути арешту, змушений був переховуватися в непрохідних лісах, посеред зими та холоду.

«Протягом чотирнадцяти тижнів, – згадував він пізніше, – я блукав з місця на місце, не знаючи, що таке шматок хліба і постіль». [295] Але «круки годували мене в пустелі». Дуплисті дерева не раз ставали йому сховищем і притулком» (*Martyn, vol. 5, pp. 349, 350*). Так блукав він засніженими лісами, доки нарешті не натрапив на одне з індійських племен, серед людей якого здобув загальну повагу і любов, проповідуючи їм євангельські істини.

Після довгих місяців поневірянь і перемін він дістався до берегів Наррагансетської затоки, де заклав основу першого штату, який в

повному значенні цього слова визнавав право на релігійну свободу. Фундаментальним принципом колонії Роджера Уільямса стало положення: «Кожна людина повинна мати свободу служити Богові згідно з власним сумлінням» (*Ibid.*, vol. 5, p. 354). Заснований ним невеликий штат Род-Айленд став притулком для всіх переслідуваних. Він продовжував зростати і процвітати, доки його фундаментальні принципи – громадянська і релігійна свобода – не стали наріжним каменем американської республіки.

У давньому і славному документі – Декларації незалежності – який наші прабатьки вважали своїм біллем про права, проголошено: «Ми вважаємо очевидною істину, що всі люди створені рівними, Творець наділив їх певними невід’ємними правами, серед яких є право на життя, свободу і щастя». Конституція гарантує у найточнішому розумінні цього слова недоторканість сумління. «Ніяке релігійне переконання не повинно бути перешкодою для досягнення будь-якої державної посади в Сполучених Штатах». «Конгрес не повинен ухвалювати жодного закону, який зобов’язує прийняття будь-якої релігії чи заборону вільно сповідувати її».

Автори Конституції визнавали вічний принцип, згідно з яким відносини між людиною і Богом не повинні регламентуватися людськими законами; вони визнавали невід’ємне право на свободу сумління. «Ця істина не потребувала доказів. Ми носимо її у своєму серці. Розуміння цієї істини давало мужність мученикам не підкорятися несправедливим людським законам, іти на муки і смерть. Вони розуміли, що їхній обов’язок перед Богом вищий за всі людські постанови, і людина не повинна чинити насильства над сумлінням свого ближнього. Це природний принцип, і його [296] ніхто не може викоренити» (*Congressional documents (U.S.A.), serial № 200, document № 271*).

Коли в європейських країнах поширилися чутки про те, що є така земля, де кожна людина може насолоджуватися плодами власної праці і чинити згідно з голосом свого сумління, тисячі втікачів подалися до берегів Нового Світу. Виникали все нові й нові колонії. Штат Массачусетс спеціальним законом дозволив вільний в’їзд і забезпечив за громадський рахунок матеріальну допомогу християнам усіх національностей, котрі прибували з-за Атлантичного океану, рятуючись від війн, голоду й гонінь. Таким чином переслідувані втікачі згідно з законом держави ставали гостями штату» (*Martyn, vol. 5, p. 417*).

Через 20 років після того, як перший корабель кинув якір у Плімуті, багато тисяч пільгримів поселилося в Новій Англії.

Задля омріяної свободи ці люди «задовольнялися тим, що заробляли собі скромні засоби до існування ощадливістю і важкою працею. Вони розраховували отримати від землі стільки, скільки праці в неї вкладали. Ніякі рожеві мрії не затьмарювали їхній життєвий шлях... Вони були задоволені повільним, але впевненим прогресом своєї соціальної системи. Вони терпляче зносили нестатки на пустинних місцях, поливаючи потом і сльозами дерево свободи, доки воно не пустило глибокі корені».

Біблія була для них основою віри, джерелом мудрості та хартією свободи, її принципи старанно вивчалися вдома, в школі й у церкві, а плоди цього вивчення виявляли себе в економності, розсудливості, чистоті, стриманості. Можна було прожити багато років у пуританських колоніях «і не побачити жодного п'яного, не почути жодної лайки і не зустріти жебрака» (*G. Bancroft, pt. 1, ch. 19, par. 25*). Це було живе свідчення того, що біблійні принципи є вірною гарантією національної величі. Слабкі та ізольовані колонії перетворилися на конфедерацію могутніх штатів, і світ з подивом спостерігав за миром та процвітанням «церкви без папи і держави без короля».

Але до берегів Америки постійно прибували люди, [297] наміри і цілі котрих не мали нічого спільного з намірами перших пільгримів. Сильний перетворюючий вплив первинної віри та її чистоти ставав дедалі слабшим у міру того, як зростала кількість людей, котрі шукали тільки матеріальної вигоди.

Прийняті першими колоністами постанови, за якими тільки члени церкви мають право голосувати і обіймати державні посади, призвели до згубних наслідків. Цей захід був прийнятий для збереження чистоти держави, але він призвів до морального занепаду церкви. Оскільки віровизнання надавало виборче і посадове право, то багато людей, бажаючи посісти певне становище в державі, ставали членами церкви тільки формально, залишаючись не відродженими. Таким чином церкви складалися в основному зі світських, нерозкаяних людей, і навіть серед духовних служителів були такі, що не тільки не мали уявлення про істину, а й нічого не знали про перетворюючу силу Святого Духа. Отже, знову виявилися згубні наслідки, як це вже не раз траплялося в історії церкви з днів імператора Костянтина і досі – коли церкву намагались будувати за допомогою держави і зверталися до світської

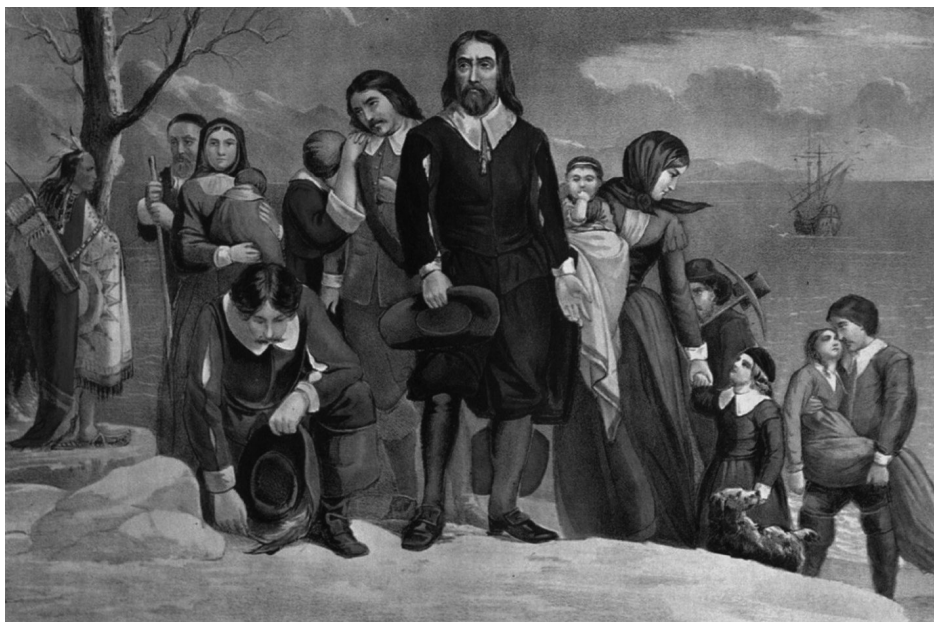
влади для підтримки Євангелія Того, Який сказав: «*Моє Царство не із світу цього*» (Від Івана 18:36). Об'єднання церкви з державою, навіть незначне, наближає не світ до церкви, а церкву – до світу.

Великий принцип, який так благородно відстоювали Робінзон і Роджер Уільямс, а саме: істина прогресує, і християни повинні бути готові прийняти все світло, котре відкривається їм зі святого Слова Божого, – цей принцип був забутий нащадками реформаторів. Протестантські церкви Америки і Європи, отримавши такі великі благословення від Реформації, не пішли далі її шляхом. Хоча час від часу повставали вірні мужі, котрі звіщали нову істину і викривали давні заблудження, більшість, так само, як юдеї за днів Христа чи папісти в часи Лютера, задовольнялася вірою батьків [298] і не бажала змінювати свого способу життя. Тому релігія знову перетворилася на формалізм; зберігалися й плекалися заблудження і забобони, які були б відкинуті, коли б церква продовжувала йти в світлі Божого Слова. Дух Реформації поступово згасав, доки не виникла така сама велика потреба в реформі протестантських церков, як це було в римсько-католицькій церкві за днів Лютера. Тут також панували той самий світський дух, те саме духовне засліплення, таке ж благоговіння перед людськими думками і авторитетами. Вчення Слова Божого підмінювалося людськими теоріями.

Широке розповсюдження Біблії в першій половині XIX ст. і велике світло, що зливалось на світ з її сторінок, не супроводжувались відповідним прогресом в пізнанні відкритої істини або в практичній релігії, що засновується на досвідах. Сатана вже не міг, як в минулі віки, приховувати від народу Слово Боже; воно стало доступним для всіх, але щоб досягти своєї мети, він спонукав людей легковажно ставитися до Біблії. Люди нехтували дослідженням Писання і тому продовжували приймати фальшиві тлумачення і плекати доктрини, які не мали ніякої основи в Біблії.

Побачивши даремність своїх зусиль знищити істину шляхом переслідування, сатана знову вдався до компромісу, який призвів свого часу до великого відступництва й утворення римської церкви. Він спокусив християн об'єднатися вже не з язичниками, а з тими, хто внаслідок своєї відданості земному став таким самим ідолопоклонником, як і ті, хто поклонялися людському витвору та зображенням. І наслідки цього союзу були не менш згубні, ніж у минулому; гордість і розкіш ховалися під маскою релігії, а церкви ставали розтлінними. Сатана

продовжував спотворювати біблійні істини; традиції, котрі погубили мільйони людей, пустили глибоке коріння. І церква, замість того, щоб боротися *«за віру, раз дану святим»*, прийняла ці традиції і підтримувала їх. Так були зневажені принципи, заради яких реформатори боролися і страждали.

[299]

РОЗДІЛ 17

ВІСНИКИ СВІТАНКУ

ОДНІЄЮ З НАЙУРОЧИСТІШИХ і найславніших істин, відкритих у Біблії, є істина про Другий прихід Христа, який довершить велику справу викуплення. Для мандруючого народу Божого, який так довго перебував у *«краю тіні смерти»*, обітниця про Другий прихід Того, Хто є *«воскресення й життя»*, Хто приведе додому Своїх вигнаних дітей, є радісною надією, а наука про Другий прихід Христа – основною темою Святого Письма. З того дня, як перша пара з сумом покинула Еден, діти віри чекають повернення Обітованого, Який знищить владу губителя і поверне утрачений рай. Святі мужі давнини чекали приходу Месії в славі як сповнення своїх надій. Енох, сьомий нащадок Адама – того, хто жив колись у раю, – ходив з Богом 300 років на землі; він був удостоєний здалеку споглядати на прихід Спасителя. *«Ось іде Господь зо Своїми десятками тисяч святих, – говорив він, – щоб суд учинити над усіма»* (Юди 14, 15). Патріарх Йов у ніч своїх страждань промовив з непохитною вірою: *«Та я знаю, що мій Викупитель живий, і останнього дня Він підійме із пороку цю шкіру мою, яка розпадається, і з тіла свого я Бога побачу, сам я побачу Його, й мої очі побачать, а не очі чужі»* (Йова 19:25-27).

[300] Прихід Христа, з яким буде відновлене Царство праведності, надихав святих письменників, які з захопленням і піднесенням писали про нього. Біблійні поети і пророки, описуючи це Царство, вживали слова, які ніби падали небесним вогнем. Псалмодовець оспівує силу і велич ізраїльського Царя: *«Із Сіону, корони краси, Бог з'явився в промінні! Приходить наш Бог, – і не буде мовчати... Він покличе згори небеса, і землю – народ Свій судити»* (Псалом 50:2-4). *«Хай небо радіє, і хай веселиться земля... перед Господнім лицем, бо гряде Він, бо землю судити гряде, – Він за справедливістю буде судити Вселенну, і народи – по правді Своїй!»* (Псалом 96:11-13).

Пророк Ісаї говорив: *«Померлі твої оживуть, воскресне й моє мертве тіло, тому пробудяться й співайте, ви мешканиці пороку, бо*

роса Твоя – це роса зцілень, і земля викине мертвих!» (Ісаї 26:19). «Смерть знищена буде назавжди, і витре сльозу Господь Бог із обличчя усякого, і ганьбу народу Свого Він усуне з усієї землі, бо Господь це сказав. І скажуть в той день: Це наш Бог, що на Нього ми мали надію, – і Він спас нас! Це Господь, що на Нього ми мали надію, – тішмося ж ми та радіймо спасінням Його» (Ісаї 25:8, 9).

І Авакум, у полоні святого видіння, спостерігав прихід Христа: «Бог іде від Теману, і Святий від Парану гори... Велич Його вкрила небо, і слави Його стала повна земля! А сяйво було, наче сонячне світло... Став, – і землю Він зміряв, поглянув – і народи затряс, – і попадали гори довічні, вікові похилились узгір'я. Путі його вічні... Що їздиш на конях Своїх, на спасенних Своїх колесницях... Тебе вгледівши, гори дрижали... безодня свій голос дала, зняла високо руки свої. Сонце й місяць спинилися в мешканні [301] своєму при світлі Твоїх стріл, що літають при сяйві блискучого списа Твого... Ти вийшов спасти Свій народ, спасти Помазанця Свого...» (Авакума 3:3, 4, 6, 8, 10, 11, 13).

Перед тим, як Спаситель мав розлучитися зі Своїми учнями, Він потішав їх у смутку і при цьому запевняв, що прийде знову. «Нехай серце вам не тривожиться... Багато осель у домі Мого Отця... Я... йду приготувати місце для вас. А коли відійду й приготую вам місце, Я знову прийду й заберу вас до себе» (Від Івана 14:1-3). «Коли ж прийде Син Людський у славі Своїй, і всі ангели з Ним, тоді Він засяде на престоли слави Своєї. І перед Ним усі народи зберуться» (Від Матвія 25:31, 32).

Ангели, які затрималися на горі Оливній після вознесіння Христа, повторили учням обітницю про Його повернення. «Той Ісус, що **вознісся** на небо від вас, прийде **так**, як бачили ви, як ішов Він на небо!» (Дії 1:11). І апостол Павло, натхнений Духом Святим, свідчив: «**Сам** бо Господь із наказом, при голосі Архангола та при Божій сурмі зійде з неба» (1 до солунян 4:16). Пророк з острова Патмос сказав: «Ото Він із хмарами йде, і побачить Його кожне око» (Об'явлення 1:7).

Другий прихід Христа вказує на славний час «відновлення всього, про що провіщав Бог від віку устами всіх святих пророків Своїх!» (Дії 3:21). Тоді буде покладено кінець тривалому пануванню зла, бо «перейшло панування над світом до Господа нашого та до Христа Його, і Він зацарює на вічні віки!» (Об'явлення 11:15). «І з'явиться слава Господня, і разом побачить її кожне тіло» (Ісаї 40:5). «Так Господь Бог учинить, що виросте правда й хвала перед усіма народами!»

(Ісаї 61:11). «Стане Господь Саваот того дня за прекрасну корону, і за пишний вінок для останку народу Його» (Ісаї 28:5).

[302] Саме тоді під усім небом буде встановлене довгоочікуване і сповнене миру Царство Месії: «Бо Сіона Господь потішає, всі руїни його потішає, й обертає пустині його на Еден, його ж степ на Господній садок!» (Ісаї 51:3). «Бо дана йому буде слава Лівану, пишнота Кармелу й Сарону» (Ісаї 35:2). «Вже не скажуть на тебе покинута, а на край твій не будуть казати вже пустиня, бо тебе будуть кликати в ній моя втіха, а край твій заміжня, бо Господь пожадає тебе, і твій край буде взятий за жінку! Як юнак бере панну за жінку, так з тобою одружиться Сам Будівничий, і як тішитись той молодий нареченою, так радітиме Бог твій тобою!» (Ісаї 62:4, 5).

Другий прихід Господа у всі віки був світлою надією Його вірних послідовників. Обітниця повернутися, яку Спаситель дав Своїм учням, прощаючись з ними на горі Оливній, проливала світло на майбутнє, наповнювала серця радістю і надією, якої не могло затьмарити ні горе, ні будь-яке випробовування. Серед гонінь і страждань з'явлення слави великого Бога й Спаса нашого Христа Ісуса було «блаженною надією» Коли солунянські християни зі смутком ховали своїх улюблених, котрі сподівались побачити прихід Господа своїми очима, їхній учитель Павло вказав їм на воскресіння, котре відбудеться під час приходу Спасителя. Тоді мертві в Христі піднімуться і разом з живими будуть піднесені, щоб зустріти Господа в повітрі. «І так завсіди, – говорив він, – будемо з Господом. Отож потішайте один одного цими словами!» (1 до солунян 4:17, 18).

На скелястому острові Патмос улюблений учень почув обітницю: «Так, – незабаром прийду!», а його палка відповідь висловлює бажання і молитву церкви в усіх її труднощах: «Прийди, Господи Ісусе!» (Об'явлення 22:20).

Із в'язниць, вогнищ, ешафотів, де святі мученики свідчили правду, протягом усіх віків лунає їхній голос віри і надії. «Впевнені в Його особистому воскресінні, а отже, і в своєму – під час Його Другого приходу, – говорить один з цих християн, – «вони нехтували смертю і стояли вище від усього цього» (Daniel T. Taylor, *The Reign of Christ on Earth: or, The Voice of the Church in All Ages*, p. 33). [303] Вони були готові зійти в могилу, щоб «вийти з неї вільними» (*Ibid.*, p. 54). Вони чекали свого Господа, Котрий прийде «на хмарах небесних у славі Свого Отця» «і встановить Своє Царство для праведних». Таку саму віру мали й

вальденці» (*Ibid.*, p. 129-132), а «Уїкліф бачив у приході Спасителя сповнення надій церкви» (*Ibid.*, pp. 132-134).

Лютер сказав: «Я переконаний, що день суду наступить не пізніше, як через 300 років. Бог не буде і не може більше терпіти цей нечестивий світ». «Наближається великий день, коли царство земної нечистоти буде зруйноване» (*Ibid.*, pp. 158, 134).

«Цей старий світ наближається до свого кінця», – говорив Меланхтон. Кальвін навчав віруючих, щоб «не вагалися, а очікували в надії Приходу Христа як найзнаменнішої події». За його словами, «вся сім'я вірних Божих чекатиме цього дня». «Ми повинні відчувати голод за спілкуванням з Христом; ми повинні шукати Його, думати про Нього, – говорив він, – доки не прийде світанок того великого дня, коли наш Господь у повноті явить славу Свого Царства» (*Ibid.*, pp. 158, 134).

«Хіба Господь Ісус вознісся на небо не в нашому тілі, – запитував шотландський реформатор Нокс, – і хіба Він не повернеться? Ми знаємо, що Він повернеться, і це буде незабаром». Рідлі та Латимер, які віддали своє життя за істину, з вірою чекали приходу Господа. Рідлі писав: «Я вірю і ніскільки не сумніваюся в тому, що світ наближається до кінця. Отож, разом з Іваном, слугою Божим, волатимемо в наших серцях до нашого Спасителя з молитвою: «Прийди, Господи Ісусе, прийди!»» (*Ibid.*, pp. 151, 145).

«Думка про прихід Господа, – говорить Бакстер, – є для мене найприємнішою і найвідрадною» (*R. Baxter, Works, vol. 17, p. 555*). «Віра і характер Його святих виявляються в тому, щоб любити Його прихід і очікувати цієї блаженної надії». «Якщо смерть – останній ворог – буде знищена при воскресінні, то ми можемо зрозуміти, як ревно повинні молитися віруючі про Другий прихід Христа, коли буде здобута [304] повна і цілковита перемога» (*Ibid.*, p.500). «Це день, якого всі віруючі повинні бажати і чекати. Того дня звершиться справа їхнього викуплення та здійсняться бажання і прагнення душі. О, Господи, нехай цей блаженний день прийде якнайшвидше!» (*Ibid.*, pp. 182, 183). Такою була надія апостольської церкви, «церкви в пустелі» і церкви реформаторів.

Пророцтво провіщає не тільки мету приходу Христа і те, як він відбудеться, а й указує на ті ознаки, за якими люди зможуть довідатись про його наближення. Ісус сказав: «І будуть ознаки на сонці, і місяці, і зорях» (Від Луки 21:25). «Сонце затьмиться, і місяць не дасть свого світла, і зорі спадатимуть з неба, і сили небесні порушаться... І по-

бачать тоді Сина Людського, що йтиме на хмарах із великою потугою й славою» (Від Марка 13:24-26). Автор Об'явлення так змальовує першу з ознак Другого приходу: «І ось сталось велике трясіння землі, і сонце зчорніло, як міх волосяний, і весь місяць зробився, як кров» (Об'явлення 6:12).

Ці ознаки мали місце до початку XIX ст. І як сповнення цього пророцтва, в 1755 р. стався один з найжахливіших землетрусів, які переживало людство. Хочвін став відомий, як Лісабонський землетрус, однак поширився на більшу частину Європи, Африки й Америки. Він був відчутний навіть у Гренландії, Вест-Індії, на острові Мадейра, у Швеції та Норвегії, Великобританії та Ірландії. Він охопив територію загальною площею майже 4 млн. квадратних кілометрів. В Африці трясіння землі було таким сильним, як і в Європі. Була зруйнована більша частина Алжиру, і недалеко від Марокко було поглинуте земною безоднею селище, яке налічувало від 8 до 10 тисяч жителів. Величезна хвиля затопила приморські міста Іспанії та Африки, спричинивши великі руйнування.

Найсильніші поштовхи були відчутні в Іспанії та Португалії. Кажуть, що в Кадесі морська хвиля досягла висоти 60 футів (приблизно 18м. – Ред.) «Найвищі гори в Португалії здригалися до самого [305] підніжжя; вершини декотрих з них розкололися, надаючи їм дивовижних форм. З утворених кратерів виривався вогонь, величезні маси гірських порід падали вниз у сусідні долини» (*Sir Charles Lyell, Principles of Geology, p. 495*).

У Лісабоні «під землею почувся ніби гуркіт грому, після чого сильний поштовх зруйнував більшу частину міста. За якихось шість хвилин загинуло 60 тисяч осіб. Море спочатку відступило, залишаючи після себе міліну, а потім під час припливу піднялося на 16-18 м вище від свого звичайного рівня». «Серед інших надзвичайних подій, які мали місце в Лісабоні під час катастрофи, можна відзначити зруйнування нової набережної, спорудженої з найчистішого мармуру. На її будівництво були витрачені значні кошти. Там зібрався величезний натовп народу, сподіваючись врятуватись від уламків будинків, що руйнувались, але нараз ця споруда з усіма людьми, котрі знаходились на ній, занурилася в море, і жодне людське тіло не впливло на поверхню води» (*Ibid., p. 495*).

«Підземний поштовх вмить зруйнував усі церкви і монастирі, майже всі великі будівлі та більше четвертої частини житлових будинків.

Через дві години після поштовху в багатьох кварталах міста спалахнула пожежа, і протягом трьох діб у місті вирував вогонь з такою силою, що від нього залишилися руїни. Землетрус стався у святковий день, коли церкви і монастирі були переповнені людьми. Мало кому вдалося врятуватися» (*Encyclopedia Americana*, art. "Lisbon", note (ed. 1831). Людей охопив невимовний жах. Ніхто не плакав, страх позбавив людей сліз. Вони метушилися, збожеволівши від горя і несподіванки, хапалися за голову і, б'ючи себе в груди, вигукували: **«Кінець світу! Кінець світу!»** Матері забули про своїх дітей і бігали з розп'яттями в руках. На жаль, багато людей кинулося до церков за порятунком, але марними були причастя, даремно нещасні люди обіймали вітварі; ікони, священники і народ були разом поховані під руїнами». Як пізніше було встановлено, того страшного дня загинуло 90 тисяч осіб.

[306] Через 25 років з'явилася інша, згадана в пророцтві ознака, – затемнення сонця і місяця. Найбільш вражаючим було те, що ця подія мала місце в точно визначений час. У розмові з учнями на горі Оливній Спаситель, змалювавши довгий період випробовування для церкви – 1260 років папського панування, про яке було сказано, що дні його будуть скорочені, згадав також деякі з подій, котрі матимуть місце перед Його Другим приходом, і визначив час, коли світ побачить першу з цих подій: *«Але за тих днів, по скорботі отій, сонце затьмиться, і місяць не дасть свого світла»* (Від Марка 13:24). 1260 днів, або років, закінчилися в 1798 р. За чверть століття до цієї дати переслідування майже припинилися. Після гоніння, згідно зі словами Христа, повинно було статися затемнення сонця. 19 травня 1780 р. це пророцтво здійснилося.

«Темний день 19 травня 1780 р. залишається найбільш таємним, досі нез'ясованим і єдиним у своєму роді явищем. Відбулося незрозуміле затемнення всього видимого неба і атмосфери в Новій Англії» (R. M. Devens, *Our First Century*, p. 89).

Очевидець, який жив у Массачусетсі, так описує цю подію: «Вранці сонце світило ясно, але незабаром сховалося за зловісними темними хмарами, що опускалися все нижче і нижче. Часом їх пронизували спалахи блискавки, почувся гуркіт грому і почав накрапати дощ. Десь близько дев'ятої години хмари стали рідшими, набравши бронзово-жовтого або мідного кольору, земля, скелі, дерева, будівлі, вода і люди виглядали по-іншому в цьому неземному дивному світлі. Через декілька хвилин темна, важка хмара закрила все небо,

за винятком вузької смуги на горизонті, і стало так темно, як буває звичайно влітку о дев'ятій годині вечора...

Страх, тривога і благоговійний трепет поступово опановували свідомістю людей. Жінки стояли біля дверей своїх домівок, дивлячись на темний ландшафт; чоловіки поверталися з польових робіт, [307] теслі залишали свої інструменти, ковалі – кузню, крамарі зачиняли крамниці. Тремтячи, діти бігли зі школи додому. Мандрівники зупинялися на нічліг в найближчих фермерських оселях. «Що буде?» – це питання було у всіх на устах, у кожному серці. Здавалося, ось-ось пронесеться небаченої сили ураган і всьому прийде кінець.

У будинках запалювали свічки, і вогонь у камінах горів так яскраво, як в осінню безмісячну ніч... Кури сідали на сідала і засинали, на пасовищах жалібно ревла худоба, чути було квакання жаб; птахи співали свої вечірні пісні, і повсюди літали кажани. Але люди знали, що ніч ще не настала...

Доктор Нафанаїл Уайттекер, пастор церкви в Салемі, проводив богослужіння і в проповіді висловив думку про те, що цей морок був надприродним. Богослужіння відбулися і в багатьох інших місцях. У цих імпровізованих проповідях, як правило, використовувалися біблійні тексти, які вказували на те, що ця подія відповідає пророцтвам із Писання... Найгустіша темрява настала одразу ж після одинадцятої години» (*The Esses Antiquarian*, April, 1899, vol. 3, №4, pp. 53, 54). «На більшій території країни опівдні було настільки темно, що без свічки не можна було визначити час на годиннику, обідати або робити що-небудь у домі...

Ця темрява поширилась на велику територію. Вона сягала далеко на схід – до Фалмуса, на захід – аж до віддалених частин штатів Коннектикут і Олбані, на півдні – до морського узбережжя, а на півночі – до найдаальших американських поселень» (*William Gordon, History of the Rise, Progress, and Establishment of the Independence of the U.S.A.*, vol. 3, p. 57).

Після густої темряви цього дня, за годину або дві години до заходу сонця, небо де-не-де проясніло, з'явилося сонце, хочайого, як і раніше, закривав густий, темний туман. «Після заходу сонця небо знову затяглося хмарами і [308] дуже швидко настала ніч». «Темрява ночі також була незвичайною і жахаючою, як і темрява вдень. Хоч місяць тоді був уповні, однак нічого не можна було побачити без світильників, світло яких ледве пронизувало безпросвітну темряву, подібну до єгипетської, і було майже непомітним на відстані з сусідніх домів» (*Isaiah Thomas*,

Massachusetts Spy; or, American Oracle of Liberty, vol. 10, № 472 (May 25, 1780). Один з очевидців цього явища говорить: «Я не міг позбутися думки, що навіть якби кожне небесне світило сховалося за завісою найгустішої темряви або ж зовсім згасло, то й тоді темрява, що огорнула землю, не була б такою непроглядною» (*Letters by Dr. Samuel Tenney, of Exeter, New Hampshire, December, 1785 (in Massachusetts Historical Society Collections, 1792, 1st series, vol. 1, p. 97)*). О дев'ятій годині вечора зійшов повний місяць, але й «він не розсіяв цього смертельного мороку». Після півночі темрява зникла, і коли вперше з'явився місяць, він був кольору крові.

День 19 травня 1780 р. ввійшов у історію як «темний день». З часів Мойсея ще не було такої густої, тривалої темряви, яка б охоплювала величезну територію. Опис цієї події очевидцями – це тільки слабкий відгомін слів Господа, записаних пророком Йоїлем за 25 віків до їхнього виконання: «*Заміниться сонце на темність, а місяць – на кров перед приходом Господнього дня*» (Йоїла 3:4).

Христос заповідав Своєму народові спостерігати за ознаками Його приходу і радіти прикметам, які свідчать про прихід Царя. «Коли ж стане збуватися це, – говорить Він, – то випростуйтеся і підніміть свої голови, – бо зближається ваше визволення». Він вказав Своїм послідовникам на дерева, які розвиваються весною: «*Як вони вже розпукуються, то, бачивши це, самі знаєте, що близько вже літо. Так і ви, як побачите, що [309] діється це, то знайте, що Боже Царство вже близько!*» (Від Луки 21:30,31).

Але коли дух покори й відданості поступився в церкві місцем гордості й формалізму, тоді любов до Христа і віра в Його прихід охололи. Поглинуті світськими заняттями і задоволеннями люди, які називають себе народом Божим, перестали прислухатися до порад Спасителя щодо ознак Його приходу. Вони нехтували вченням про Другий прихід. Тексти Писання, в яких йдеться про цю подію, були неправильно витлумачені, аж доки цю істину цілком проігнорували та забули. Перш за все це стосується церков Америки. Свобода і вигоди життя, доступні усім верствам суспільства, честолюбне прагнення до багатства і розкоші, невгамовна жага наживи, палке бажання здобути популярність і владу призвели людей до того, що вони зосередили всі свої думки і надії на справах цього земного життя, відкладаючи на далеке майбутнє той урочистий день, коли існуючий порядок речей зміниться.

Вказуючи Своїм послідовникам на ознаки Його приходу, Спаситель передрік відступництво, яке матиме місце перед Його Другим при-

ходом. Як і за днів Ноя, люди будуть захоплені світськими справами і розвагами. Вони будуть купувати, продавати, насаджувати, будувати, женитись і виходити заміж, забувши про Бога і вічне життя. Христос застерігає тих, хто житиме в цей час: *«Уважайте ж на себе, щоб ваші серця не обтяжувалися ненажерством та п'янством, і життєвими клопотами, і щоб день той на вас не прийшов несподівано... Тож пильнуйте, і кожного часу молитесь, щоб змогли ви уникнути всього того, що має відбутись, та стати перед Сином Людським!»* (Від Луки 21:34, 36).

Стан церкви цього часу відображений у словах Спасителя, записаних у книзі Об'явлення (3:1): *«Маєш ім'я, [310] ніби живий, а ти мертвий»*. І до тих, хто відмовиться залишити свій безтурботний стан, звернені урочисті слова перестороги: *«А коли ти не чуйний, то на тебе прийду, немов злодій, і ти знати не будеш, якої години на тебе прийду»* (Об'явлення 3:3).

Необхідно було, щоб люди прокинулись і усвідомили небезпеку, яка їм загрожує; щоб вони опам'ятались і почали готуватися до урочистих подій, пов'язаних із закінченням випробування. Пророк Божий говорить: *«Великий день Господа й вельми страшний, і хто зможе його перенести?»* (Йоїла 2:11). Хто устоїть у день Його появи? Той, чий *«очі...пречисті, щоб... дивитись на зло, і на насильство дивитись»* не може (Авакума 1:13). Для тих, хто говорить: *«Мій Боже, пізнали Тебе ми!»*, але порушують Його Заповіт і ходять за іншими богами, ховають у своєму серці беззаконня і полюбляють дорогу неправди, Господній день буде *«темнота, а не світло, і... він... темний, і сяйва немає у ньому»* (Осії 8:2, 1; Псалом 16:4; Амоса 5:20). *«І станеться часу того, і перешукаю Я з лямпами Єрусалим, і навіщу Я тих мужів, які задубіли на дріжджах своїх, що говорять у серці своєму: Господь не вчинить добра, і лиха не зробить»* (Софонії 1:12). *«І Я покараю всесвіт за зло, а безбожних за їхню провину, бундючність злочинця спиню, а гордість насильників знижу!»* (Ісаї 13:11). *«Спасити їх не зможе... ні їхнє срібло, ані золото їхнє»*. *«І здобиччю стане все їхнє багатство, а їхні дома – за спустошення»* (Софонії 1:18, 13).

Пророк Єремія в очікуванні цього жахливого часу вигукує: *«Біль серце стискає мені, і трепоче мені моє серце!.. Не можу мовчати, бо вчула душа моя голос сурми, гук війни! Біда на біду прикликається»* (Єремії 4:19, 20).

«День гніву цей день, день смутку й насилля, день збурення та зруйнування, день темноти та темряви, день хмари й імлі, день

сурмлення й окрику» (Софонії 1:15, 16). «Оце день [311] Господній приходить... щоб землю зробити спустошенням, а грішних її повигублювати з неї!» (Ісаї 13:9).

З огляду на цей великий день Слово Боже урочисто й переконливо закликає народ Божий прокинутись від духовної летаргії, в смиренній каятті шукати Його лица. «Засурміть на Сіоні в сурму, здійміть крик на святій горі Моїй! Затремтіть, всі мешканці землі, бо прийшов день Господній, бо близько вже він... оголосить святий піст, скличте зібрання! Зберіть народ, оголосить святі збори, старців згромадьте, позбирайте дітей... нехай вийде з кімнати своєї також молодий, молододіт ж-з-під свого накриття! Між притвором та жертівником нехай плачуть священики, слуги Господні». «Верніться до Мене всім серцем своїм, і постом святим, і плачем та риданням! І деріть своє серце, а не свою одіж, і наверніться до Господа, вашого Бога, бо ласкавий Він та милосердний, довготерпеливий та многомилостивий» (Йоїла 2:1, 15-17, 12, 13).

Щоб народ зміг встояти в день Господній, необхідно було здійснити велику роботу реформи. Бог бачив, що багато з Його народу не збирали скарби на небесах, і в Своєму милосерді Він був готовий послати вістку застереження і таким чином допомогти людям вийти із заціпеніння і приготуватися доприходу Господа.

Ця пересторога міститься у 14-му розділі книги Об'явлення. Тут представлено трикратну вістку, яку проголошують небесні істоти; одразу після цього відбудеться прихід Сина Людського, «бо настала година пожати, дозріло бо жниво землі!» (Об'явлення 14:15). Перша вістка застерігає про суд, що наближається. Пророк бачив ангела, «що летів серед неба і мав благовістити вічне Євангеліє мешканцям землі, і кожному людові, і племені, і язичу, і народові. І він говорив гучним голосом: «Побійтеся Бога та славу віддайте Йому, бо настала година суду Його, і вклоніться Тому, Хто створив небо, і землю, і море, і водні джерела!» (Об'явлення 14:6,7).

[312] Ця вістка названа частиною «вічного Євангелія». Проповідь Євангелія була доручена не ангелам, а людям. Святі ангели теж беруть участь у цій роботі, керуючи нею; вони є ініціаторами великих релігійних рухів з метою спасіння людей, але праця євангелізації на землі виконується слугами Христа.

Вірні мужі, слухняні голосу Божого Духа і вченню Його слова, звіщали світові цю вістку. Це ті, хто прислухався до «вірнішого про-

рочого слова», цього «світильника, що світить у темному місці, аж поки зачне розвиднятися» (2 Петра 1:19). Вони шукали пізнання Бога більше за всі інші скарби і вважали, що його надбання «ліпше... від надбання срібла, і від щирого золота ліпший прибуток» його (Приповісті 3:14). Господь відкрив їм великі істини Свого Царства. «Приязнь Господня до тих, хто боїться Його, і Свій заповіт Він звістить їм» (Псалом 25:14).

Не вчені богослови отримали пізнання правди і проповідували її. Якби вони були вірними вартовими Слова, котрі старанно і з молитвою вивчають Писання, то зрозуміли б, яка пора ночі; вони дізнались би з пророцтв, які події повинні відбутися. Але вони не були такими, і тому вістку звіщали прості люди. Ісус сказав: «*Ходіть, поки маєте світло, щоб вас темрява не обгорнула*» (Від Івана 12:35). Хто відвертається від світла, котре посилає йому Бог, або нехтує ним, коли воно недалеко, той залишається у темряві. Але Спаситель говорить: «*Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя*» (Від Івана 8:12). Той, чиєю єдиною метою є виконання волі Божої, хто з усією відповідальністю ставиться до вже отриманого світла, отримує його ще більшою мірою. Для такої душі зійде зірка небесна, щоб привести її до повної істини.

[313] Під час Першого приходу Христа священники і книжники зі святого міста, котрим були довірені Божі пророцтва, могли б розпізнати ознаки часу і звістити прихід Обітованого. Пророцтво Михея вказувало на місце народження Христа. Даниїл передрік час Його приходу (див. Михея 5:1; Даниїла 9:25). Бог довірив ці пророцтва вождям юдейського народу; тому їм не було вибачення в тому, що вони не знали і не проповідували народові близький прихід Месії, їхнє незнання стало наслідком їхнього гріховного нехтування. Юдеї споруджували пам'ятники вбитим пророкам Божим, але водночас, вшановуючи сильних світу цього, вони віддавали славу слугам сатани. Цілком поглинуті честолюбною боротьбою за становище в суспільстві і вплив на людей, вони втратили з поля зору Божественні почесті, запропоновані їм Небесним Царем.

Старійшини Ізраїлю повинні були з глибоким зацікавленням і благоговінням досліджувати пророцтва про місце, час і обставини однієї з найважливіших подій в історії світу – приходу Сина Божого з метою викуплення людини. Увесь народ повинен був пильнувати і чекати, щоб першим вітати Спасителя світу. Але ось двоє втомлених

мандрівників з пагорбів Назарета увійшли у Віфлеєм. Пробираючись через вузькі вулиці вони обійшли усе місто, намагаючись знайти місце ночівлі, але даремно! Жодні двері не відчинились, щоб прийняти їх. Нарешті подорожні знайшли для себе притулок у жалюгідній стайні для худоби. Тут і народився Спаситель світу.

Небесні ангели бачили славу, яку Син Божий розділяв з Отцем ще до створення світу, і тепер з великим зацікавленням чекали Його появи на землі, бо ця подія мала принести величезну радість усім людям. Ангелам було доручено звіщати радісну вістку тим, хто був готовий прийняти її і з радістю поділитися нею з мешканцями Землі. Христос принизив Себе, прийнявши людське єство. [314] Ставши жертвою за гріх, Він повинен був взяти на Себе неймовірний тягар прокляття. Однак ангели бажали, щоб навіть у Своєму приниженні Син Всевишнього постав перед людьми з гідністю і славою, відповідними до Його характеру. Чи зберуться великі люди землі в столиці Ізраїлю, щоб вітати Його народження? Можливо, легіони ангелів представлять його народів, котрий очікує?

Ангел відвідав землю, щоб побачити, хто приготувався зустрічати Ісуса. Але ніде не бачив жодних ознак приготування. Він не чув вигуків торжества і хвали, які звіщали б близький прихід Месії. Деякий час ангел літав над вибраним містом і храмом, де протягом багатьох століть відкривалася слава Божа, але й тут він побачив ту саму байдужість. Зарозумілі, оточені пишністю священики приносили в храм опоганені жертви. Фарисеї гучним голосом зверталися до народу або вихваляли самі себе в молитвах на перехрестях вулиць. У царських палатах, на зібраннях філософів, у школах рабинів – усюди забута чудова істина, яка наповнила все небо радістю і хвалою: Спаситель людства незабаром повинен прийти на землю.

Ніде не видно було ніяких ознак очікування Христа, ніхто не готується зустрічати Князя життя. Здивований побаченням, небесний вісник уже був готовий залишити землю і повернутися на небо з такою ганебною звісткою, коли, раптом зауважив групу пастухів, які пильнували вночі свої отари. Вони вдивлялися у зоряне небо, розмірковували над пророцтвами про прийдешнього Месію. Ці прості люди прагнули приходу Спасителя світу. Ось ті люди, які готові прийняти небесну вістку. І враз перед ними з'явився ангел Господній, звіщаючи велику радість. Небесна слава наповнила рівнину, з'явилась незлічена кількість ангелів, немов свідкуючи про те, що ця радість надто вели-

ка, щоб її міг принести мешканцям землі тільки один вісник. Безліч голосів зливаються в урочистому гімні, котрий співатимуть колись усі викуплені: *«Слава Богу на висоті, і на землі мир, у людях добра воля!»* (Від Луки 2:14).

[315] О, яке надзвичайне повчання містить у собі ця чудова історія про Віфлеєм! Як вона докоряє нам за невір'я, гордість і самовпевненість. Вона застерігає нас, щоб внаслідок злочинної недбалості та безтурботності ми також не залишили без уваги ознак часу наших відвідин.

Але не тільки на пагорбах Юдеї, не тільки серед скромних пастухів ангели знайшли тих, хто очікував приходу Месії. І в язичницьких країнах були люди, які чекали Його. Це були багаті й знатні мудреці – філософи Сходу. Досліджуючи природу, вони бачили Бога в Його творінні. З єврейських Писань вони довідалися про Зорю, Яка сходить від Якова, і з нетерпінням чекали появи Того, Хто буде не тільки *«Потіхою для Ізраїлю»*, а й *«Світлом на просвіту поганам»* (див. Від Луки 2:25, 32) і *«спасінням... аж до краю землі!»* (Дії 13:47). Вони шукали світла, і світло від престолу Божого освітило їхній шлях. У той час, коли морок обіймав священиків і рабинів Єрусалима – законних хранителів і вартових істини, послана Небом зоря привела цих чужинців з язичницької країни до місця народження Царя.

«Христос один раз був у жертву принесений, щоб понести гріхи багатьох, і не в справі гріха другий раз з'явитися тим, хто чекає Його на спасіння» (До євреїв 9:28). Як вістка про народження Спасителя, так і вістка про Його Другий прихід не була довірена релігійним вождям народу. Вони не мали зв'язку з Богом і відкинули послане небом світло; тому вони не належать до числа тих, про кого писав апостол Павло: *«А ви, браття, не в темряві, щоб той день захопив вас, як злодій. Бо ви всі сини світла й сини дня. Не належимо ми ночі, ні темряві»* (1 до солунян 5:4, 5).

Вартові на стінах Сіону повинні були першими звістити про прихід Спасителя, першими піднести свій голос, проголошуючи Його наближення, першими спонукувати народ приготуватися до Його приходу. Але вони жили безтурботно, [316] мріючи про мир і безпеку, а тим часом народ спав у своїх гріхах. Ісус побачив Свою церкву подібною до безплідного фігового дерева, яке гордовито хизувалося своїм листям, але не мало дорогоцінних плодів. Церква пишалася дотриманням релігійних форм, але в неї не було духа справжнього

благочестя, смирення, каяття і віри, котрі єдині можуть зробити її служіння приємним Богові. Замість плодів Духа процвітали гордість, формалізм, марнославство, егоїзм, насильство. Церква-відступниця закрила очі на ознаки часу. Але Бог не покинув її, залишався вірним їй, хоч вона й віддалилася від Нього і Його любові; її члени відмовились виконувати Божі умови, тому Його обітниці щодо них не здійснились.

Таким є неминучий наслідок нехтування світлом і перевагами, які посилає Бог. Якщо церква не прямуватиме дорогою, вказаною їй Провидінням Божим, і не прийматиме кожний промінь світла, котре їй посилається, виконуючи в усьому свої обов'язки, тоді релігія неминуче перетвориться на пусте дотримання форм, і дух правдивого благочестя залишить її. Ця істина неодноразово знаходила підтвердження в історії церкви. Бог вимагає від Свого народу вчинків віри і послуху відповідно до посланих йому благословень і переваг. Послух вимагає жертви і хреста; тому багато з тих, хто вважав себе послідовниками Христа, відмовилися прийняти небесне світло і, як юдеї в давнину, не зрозуміли часу своїх відвідин. (див. Від Луки 19:44). Через їхню гордість і невіру Господь пройшов повз них і відкрив Свою істину тим, хто, як і віфлеємські пастухи та мудреці зі Сходу, прийняв послане йому світло.

Землетрус у Лісабоні у 1755 р.

[317]

РОЗДІЛ 18

АМЕРИКАНСЬКИЙ РЕФОРМАТОР

Для ПРОПОВІДІ ПРО Другий прихід Христа Бог обрав чесного і щирого фермера, котрий сумнівався в Божественному авторитеті Писання, але всім серцем прагнув до пізнання правди. Як і багато інших реформаторів, Уільям Міллер у ранній молодості мужньо боровся зі злиднями і таким чином виховав у собі самозречення та енергійність. Родина, з якої він походив, відрізнялася своєю незалежністю, волелюбним духом, витривалістю і палкою любов'ю до вітчизни, – одним словом, тими рисами, які переважали і в його вдачі. Батько Міллера був капітаном в революційній армії; сім'ї довелося багато чим пожертвувати в той бурхливий час боротьби і страждань, чим і пояснюються скрутні обставини життя Міллера замолоду.

Уільям вирізнявся міцною будовою тіла і вже в дитинстві почав виявляти неабиякі розумові здібності. Це ставало все помітніше в міру того, як хлопчик підростав. Його діяльна, розвинута натура невтримно прагнула до знань. Хоча йому не пощастило отримати академічну освіту, та любов до знань, звичка до серйозного мислення й гострота суджень допомогли йому стати всебічно розвинутою людиною зі здоровим судженням. Це був чоловік бездоганної моральної чистоти, незаплямованої репутації, якого всі поважали за чесність, ощадливість і добродієність. Завдяки своїй енергії та запопадливості він швидко став [318] матеріально незалежною людиною, однак ніколи не зраджував звичку займатися самоосвітою. Уільям Міллер досяг успіху, обіймаючи різні громадські та військові посади, і, здавалось, шлях до багатства і слави широко відкрився перед ним.

Мати Уільяма Міллера була дуже побожною жінкою, і його дитинство пройшло в релігійній атмосфері. Однак в молоді роки він потрапив до товариства деїстів (*Деїзм – релігійно-філософське вчення, яке визнає Бога першопрчиною світу, але заперечує Його втручання в явища природи і суспільного життя. Виник в Англії в XVII ст., (прим. ред.), вплив котрих посилювався тим, що це були в більшості випадків*

взірцеві громадяни, добрі та дружні за вдачею люди. Християнське оточення, в якому вони проживали, справляло вплив на формування їхніх характерів. Благородними рисами, які сприяли повазі та довір'ю до них, вони завдячували Біблії, однак ці добрі дари були так спотворені, що люди справляли вплив, який суперечив Слову Божому. Спілкуючись з такими людьми, Міллер мимоволі перейняв їхні погляди. Існуючі тлумачення Святого Письма були пов'язані з труднощами, які здавалися йому нездоланними, а його нові переконання, в яких не було місця для Біблії, нічого не давали взамін, і він залишався незадоволеним. Проте Міллер продовжував дотримуватися цих поглядів упродовж 12 років. Але коли йому виповнилося 34 роки, Святий Дух вплинув на його серце, і його охопило глибоке усвідомлення своєї гріховності. Його колишня віра не давала душі жодної надії на вічне життя. Майбутнє здавалося темним і похмурим. Згодом, згадуючи свої переживання, він говорив: «Думка про смерть пронизувала усе моє єство неприємним холодним тремтінням, а необхідність звітувати переконувала мене в неминучій загибелі всіх. Небо було для мене, як мідь, а земля під ногами – як залізо. Вічність – що це таке? Смерть – для чого вона? Чим більше я роздумував над цими питаннями, тим більше я їх не розумів. Чим більше я розмірковував, тим беззмістовнішими ставали мої висновки. Я намагався не думати, але це було понад мої сили. Я перебував у дуже жалюгідному стані, але не розумів причини цього, Я нарікав і жалівся, та не знав на кого. Я розумів, що щось було не так, однак не знав, як і де знайти правду. Я сумував, не маючи надії».

[319] В такому стані Міллер перебував кілька місяців. «Раптом, – згадує він, – в моїй уяві дуже ясно постав характер Спасителя. Я зрозумів, що має бути така добра, милосердна Істота, котра віддала б Себе задля викуплення наших беззаконь та врятувала б нас від кари за гріх. Вмить я відчув, якою люблячою має бути ця Істота, і відразу ж подумав, що я міг би кинутися в її обійми і довіритись її милості. Але тут постало питання: «Як довести існування такої Істоти?» І я переконався, що, окрім Біблії, ніде не можна знайти доказів існування такого Спасителя або, принаймні, аргументів про майбутнє життя...

Я побачив, що саме Біблія представляє такого Спасителя, Якого я потребую; і я був вкрай здивований, що написана людьми книга містить у собі принципи, котрі так повно відповідають потребам світу, який гине. І я змушений був погодитись, що Святе Письмо – відкриття

Боже. Біблія стала моєю відрадою, а в Ісусі я знайшов Друга. Спаситель став для мене «кращим за десять тисяч інших», а Писання, котре раніше було для мене таким незрозумілим і повним суперечностей, тепер зробилося світильником, світлом для стежки моєї. Моя душа заспокоїлась і знайшла мир. Я переконався, що Господь Бог – це Скеля серед розбурханого життєвого океану. Відтепер Біблія стала головним предметом моїх досліджень, і я можу відверто сказати, що я вивчав її з величезною насолодою. Я виявив, що не знав і половини того, що знайшов у Біблії. Я дивувався, чому раніше не бачив її краси і слави і навіть відкидав її. Я знайшов там усе, чого так прагнуло моє серце, – ліки від усіх хвороб душі. Я втратив смак до іншої літератури та присвятив своє серце тому, щоб навчитися мудрості від Бога» (*S. Bliss, Memoirs of Wm. Miller, pp. 65-67*).

Міллер публічно визнав свою віру в релігію, яку раніше відкидав. Але його невіруючі друзі одразу ж висунули всі ті аргументи, котрі і він сам часто наводив, спростовуючи Божественний авторитет Писання. Тоді він ще не був готовий відповісти на них, але міркував так: якщо Біблія – відкриття Боже, то вона не повинна суперечити сама собі; якщо вона дана для повчання людини, то повинна [320] бути доступною для її розуміння. Він вирішив самостійно дослідити Писання та з'ясувати, чи існують в них непримиренні суперечності.

Бажаючи уникнути упередження, Міллер не користувався жодними коментарями, а порівнював тексти між собою, використовуючи тільки позначені паралельні місця та симфонію. Він регулярно і систематично вивчав Біблію; почавши від книги *Буття* і читаючи вірш за віршем, він просувався далі у своєму дослідженні тільки тоді, коли в нього розвивалися будь-які сумніви щодо певних місць. Коли він знаходив дещо незрозуміле, Міллер, за своєю звичкою, порівнював їх з усіма іншими текстами, що стосувалися даного питання. Намагаючись зрозуміти значення тексту, він вивчав, яке навантаження за змістом несе кожне слово, і, якщо його розуміння цього тексту узгоджувалося з усіма паралельними текстами, то питання було вичерпане. Тому, зустрічаючи тяжкі для розуміння місця, Міллер завжди знаходив їм пояснення в інших текстах Святого Письма. Досліджуючи Слово Боже зі щирою молитвою, щоб Господь просвітив його розум, Міллер отримував відповіді на те, чого раніше не розумів, воно ставало ясним для нього. На власному досвіді він пізнав правдивість слів псалмодавця: «Вхід у слова Твої світло дає, недосвідчених мудрими робить» (Псалом 119:130).

З глибокою зацікавленістю Міллер вивчав книги *Даніїла й Об'явлення*, застосовуючи ті ж принципи дослідження, як і до інших місць Біблії. На превелику радість, він виявив, що пророчі символи також можна зрозуміти. Він побачив, що пророцтва виконались буквально, а різні образи, метафори, притчі, символи і т.п. пояснювались або у контексті, або в інших місцях Святого Письма, отже, їх слід розуміти буквально. «Таким чином, – говорив він, – я переконався, що Біблія – це система відкритих істин, настільки просто і зрозуміло викладених, що навіть людина з обмеженими розумовими здібностями [321] може розібратися в них» (*Bliss, p. 70*). Досліджуючи пророцтва, він ланка за ланкою відновлював єдиний ланцюг істини. Небесні ангели керували його думками і відкривали його розумові Слово Боже.

Виходячи з того, як пророцтва виконались в минулому, і судячи таким чином про виконання пророцтв у майбутньому, Міллер переконався, що загальне поняття про духовне царство Христа як про земне тисячоліття, яке передуватиме кінцю світу, не має підстав у Слові Божому. Це вчення про тисячолітній період справедливості й миру перед особистим приходом Господа переносить у далеке майбутнє страшний день Божий. Однак, яким би приємним не було це вчення, воно суперечить вченню Христа і Його апостолів, котрі свідчили, що пшениця і кукіль ростимуть разом до жнив, тобто до кінця світу (*див. Від Матвія 13:30, 38-40*), що «люди лихі та дурисвіти матимуть успіх у злому» (2 до Тимофія 3:13), що в останні дні настануть тяжкі часи, що царство темряви існуватиме аж до самого приходу Господа, і воно буде забите духом уст Його і знищене з'явленням приходу Його (*див. 2 до солунян 2:8*).

Апостольська церква не підтримувала вчення про навернення усього світу і духовне правління Христа. Християнський світ у цілому не приймав це вчення до початку XVIII ст. Як і кожне інше помилкове судження, це вчення мало згубні наслідки. Люди відкладали прихід Господа на далеке майбутнє і не звертали жодної уваги на ознаки, які свідчили про Його наближення. Це вчення породжувало в людях безпідставне почуття впевненості та безпеки, зневажливе ставлення до необхідних приготувань для зустрічі зі своїм Господом.

Міллер зрозумів, що Святе Письмо ясно вказує на особистий, буквальный прихід Христа. Павло писав: «Сам бо Господь із наказом, при [322] голосі Архангола та при Божій сурмі зійде з неба» (1 до солунян 4:16). І Спаситель говорить: «**І побачать** вони Сина Людського,

що йтиме на хмарах небесних із великою потугою й славою». «Бо як блискавка та вибігає зо сходу, і з'являється аж до заходу, так буде і прихід Сина Людського» (Від Матвія 24:30, 27). Він прийде в супроводі небесного воїнства: «Прийде Син Людський у славі Своїй, і всі Анголи з Ним» (Від Матвія 25:31). «І пошле Анголів Своїх Він із голосним сурмовим гуком, і зберуть Його вибраних» (Від Матвія 24:31).

Під час Другого приходу Христа померлі праведники воскреснуть, а живі праведники зміняться. «Не всі ми заснемо, – каже Павло, – та всі перемиnimось, раптом, як оком змигнути, при останній сурмі: бо засурмить вона і мертві воскреснуть, а ми перемиnimось!.. Мусить бо тлінне оце зодягнутись в нетління, а смертне оце зодягтися в безсмертя» (1 до коринтян 15:51-53). І у своєму Післанні до солунян, змальовуючи прихід Господа, він писав: «І перше воскреснуть умерлі в Христі, потім ми, що живемо й zostались, будемо схоплені разом із ними на хмарах на зустріч Господню на повітрі, і так завсіди будемо з Господом» (1 до солунян 4:16, 17).

До особистого приходу Христа народ Божий не успадкує Царства. Спаситель сказав: «Коли ж прийде Син Людський у славі Своїй, і всі Анголи з Ним, тоді Він засяде на престолі слави Своєї. І перед Ним усі народи зберуться, і Він відділить одного від одного їх, як відділяє вівчар овець від козлів. І поставить Він вівці праворуч Себе, а козлята ліворуч. Тоді скаже Цар тим, хто праворуч Його: Прийдіть, благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу» (Від Матвія 25:31-34). З наведених місць Святого Письма ми бачимо, що в час приходу Сина Людського мертві воскреснуть нетлінними, а живі переминяться. Ця велика [323] зміна, що станеться з ними, приготує їх до прийняття Царства, бо Павло говорить, що «тіло й кров посісти Божого Царства не можуть, ані тління нетління не посяде» (1 до коринтян 15:50). Людина в її теперішньому стані смертна, тлінна, а Царство Боже буде нетлінним, вічним. Тому людина у своєму теперішньому стані не може увійти до Царства Божого. Коли ж прийде Ісус, Він дасть Своєму народові безсмертя; потім Він запросить їх прийняти Царство, приготовлене тільки для спадкоємців.

Ці та інші місця Святого Письма чітко переконали Міллера у тому, що події, котрих усі очікували перед приходом Христа, – тобто всесвітнє благоденство та заснування Царства Божого на землі, – насправді матимуть місце після Другого приходу Христа. Більше того, всі ознаки часу і стан світу цілком відповідали пророцтвам про

останні дні. Досліджуючи тільки Писання, він дійшов висновку: час, відпущений для існування землі в її теперішньому стані, закінчується.

«Інше, що справило на мене величезне враження, – говорить Міллер, – це хронологія Святого Письма... Я побачив, що передречені події, які мали місце в минулому, часто відбувалися в точно зазначений час. 120 років перед потопом (див. *Буття* 6:3); сім днів безпосередньо перед початком потопу та 40 днів обіцяного дощу (див. *Буття* 7:4); 400 років перебування нащадків Авраама на чужині (див. *Буття* 15:13); три дні уві снах начальника чашників і начальника пекарів (див. *Буття* 40:12-20); сім років фараона (див. *Буття* 41:28-54); 40 років у пустелі (див. *Числа* 14:34); три з половиною роки голоду (див. *1 царів* 17:1; *Від Луки* 4:25)... 70 років полону (див. *Єремії* 25:11); сім часів, що перейши над Навуходоносором (див. *Даніїла* 4:13-16); сім седмиць (або тижнів), 62 седмиці та одна седмиця, що становлять разом 70 седмиць, призначених для юдеїв (див. *Даніїла* 9:24-27), – усі ці події були передречені пророцтвами та здійснилися з надзвичайною точністю» (*Bliss, pp. 74, 75*).

[324] Коли пізніше при дослідженні Біблії Міллер зустрічався з різними хронологічними періодами, котрі, на його думку, сягали аж до Другого приходу Христа, він не міг не розглядати їх як «призначені окреслені доби» (див. *Дії* 17:26), які Бог відкрив Своїм рабам. «Закрите те, – говорить Мойсей, – що є Господа, Бога нашого, а відкрите наше та наших синів аж навіки, щоб виконувати всі слова цього Закону» (*Повторення Закону* 29:28). І Господь говорить через пророка Амоса, що «не чинить нічого Господь Бог, не виявивши таємниці Своєї Своїм рабам пророкам» (*Амос* 3:7). Тому дослідники Божого Слова можуть бути впевненими, що в Слові правди вони знайдуть відомості про найважливіші події, що мають відбутися в історії людства.

«Коли я цілком упевнився, – говорить Міллер, – що «*усе Писання Богом надхнене, і корисне*» (2 до *Тимофія* 3:16); що воно ніколи не було написано «з волі людської, а звіщали його святі Божі мужі, проваджені Духом Святим» (2 *Петра* 1:21); що Слово Боже написано «на науку, щоб терпінням і потіхою з Писання ми мали надію» (*До римлян* 15:4), – я не міг дивитися на окремі хронологічні біблійні періоди інакше, як на частину Слова Божого, котра заслуговує такого самого серйозного вивчення, як і решта Писання. Тому я вирішив, що, намагаючись збагнути відкриття, дані нам з милості Божої, я не мав права пройти осторонь пророчих періодів» (*Bliss, p. 75*).

У книзі Даниїла (8:14) містилося пророцтво, яке, на думку Міллера, найпевніше вказувало на час Другого приходу Христа. «Аж до двох тисяч і трьох сотень вечорів-ранків, тоді буде визнана очищеною святиня». Дотримуючись свого правила, згідно з яким Писання повинно само себе пояснювати, Міллер довідався, що один день у біблійному пророчому часі означає рік (див. Числа 14:34; Єзекіїла 4:6). Він бачив, що період 2300 пророчих днів або буквальних років сягає далеко за межі часу благодаті, призначеної юдеям, а отже не стосується старозавітної святині. Міллер поділяв загальну точку зору, що в християнську еру святинею є [325] земля, і тому він розумів, що очищення святині, про яке йдеться в книзі Даниїла (8:14), означає очищення землі вогнем під час Другого приходу Христа. Якщо б, міркував він, можна було безпомилково визначити вихідну точку для 2300 днів, тоді можна було б легко вирахувати час Другого приходу Христа. Таким чином став би відомим час кінця, коли існуючий порядок «з його гордістю і владою, пишністю і марнославством, нечестям і гнобленням прийде до свого кінця»; коли прокляття «зникне з землі, смерть буде знищена, раби Божі, пророки і святі та всі, котрі бояться Його, будуть винагороджені, а ті, котрі спустошують землю, – знищені» (Bliss, p. 76).

Міллер продовжував досліджувати пророцтва ще з більшою ревністю і зацікавленістю, присвячуючи цілі дні й ночі вивченню того, що видавалось йому тепер надзвичайно важливим і цікавим. У 8-му розділі книги Даниїла він не міг знайти вихідної точки для 2300 днів; хоч ангелу Гавриїлу і було доручено пояснити Даниїлові видіння, однак він лише частково зробив це. Коли пророк побачив жахливе переслідування, яке очікувало церкву, сили залишили його. Він не міг більше зносити це видовище, і ангел на деякий час залишив його. Даниїл «знемігся й заслаб на кілька днів... і оstownів з того видіння, але ніхто того не завважив» (Даниїла 8:27).

Але Бог звелів Своєму посланцеві: «Виясни йому це видіння!», – і це доручення мало бути виконане. Тому через деякий час ангел повернувся до Даниїла і сказав: «Я тепер вийшов, щоб умудрити тебе в розумінні... приглянься до цього слова, і придивися до видіння» (Даниїла 8:16; 9:22, 23). У видінні 8-го розділу залишався нез'ясованим один важливий пункт, а саме: період 2300 днів; тому ангел, коли з'явився вдруге, головним чином зупинився на цьому питанні: [326] «Сімдесят років-тижнів призначено для твого народу та для міста твоєї святині... Та знай і розумій: від виходу наказу, щоб вернути Ізраїля й

збудувати Єрусалим, аж до Владики Месії сім тижнів та шістдесят і два тижні. І вернеться народ, і відбудований буде майдан і вулиця, і то буде за тяжкого часу. І по тих шостидесятьох і двох тижнях буде погублений Месія, хоч не буде на Ньому вини... І Він зміцнить заповіта для багатьох за один тиждень, а за півтижня припинить жертву та жертву хлібну» (Даніїла 9:24-27).

Ангел був посланий до Даніїла, щоб пояснити йому те, чого він не зрозумів у видінні 8-го розділу, – слова, що стосуються часу: «Аж до двох тисяч і трьох сотень вечорів-ранків, тоді буде визнана очищеною святиня» (Даніїла 8:14), звелівши Даніїлові: «Приглянься до цього слова, і придивися до видіння» (Даніїла 9:23). «Сімдесят років-тижнів призначено для твого народу та для міста твоєї святині» (Даніїла 9:24). Слово, перекладене тут як «призначено», буквально означає «відрізано». Ангел пояснив, що 70 тижнів, або 490 років «відрізані» спеціально для юдеїв. Але від чого їх відрізають? Оскільки 2300 днів – єдиний період часу, згаданий у 8-му розділі, то 70 тижнів відрізають від 2300 днів. Отже, 70 тижнів повинні становити частину періоду 2300 днів, і ці два періоди повинні починатися одночасно. Згідно з поясненням ангела ці 70 тижнів починалися з того часу, як вийшов указ про відбудову Єрусалима. Якщо б можна було з'ясувати дату цього указу, тоді була б встановлена вихідна точка великого періоду 2300 днів.

У 7-му розділі книги *Ездри* ми знаходимо цей указ (12–26). У завершеному вигляді цей указ був виданий Артаксерксом, перським царем, у 457 р. до Н.Хр. Але в книзі *Ездри* (6:14) зазначається, що дім Господній в Єрусалимі побудований за наказом «Кіра, і Дарія, і Артаксеркса, царя перського». Ці троє царів, [327] склавши, підтвердивши і доповнивши цей указ, довели його до досконалості, передбаченої пророцтвом, щоб відзначити початок 2300 років. Вважаючи 457 р. до Н.Хр. датою виходу указу, бо в цей рік указ був остаточно складений, ми побачимо, як виконалися усі деталі в пророцтві про 70 седмиць.

«Від виходу наказу, щоб вернути Ізраїля й збудувати Єрусалим, аж до Владики Месії сім тижнів та шістдесят і два тижні» (Даніїла 9:25), тобто 69 седмиць, або 483 роки. Повеління Артаксеркса набуло сили восени 457 р. до Н.Хр. Якщо до цієї дати додати 483 роки, ми приходимо до осені 27 р. після Н.Хр.* Саме в цей час і виконалося пророцтво. Слово «Месія» означає «Помазанник». Восени 27 р. Христос був хрещений Іваном і помазаний Святим Духом. Апостол

* Див. додаток

Петро свідчить про *«Ісуса, що був із Назарету, як помазав Його Святим Духом і силою Бог»* (Дії 10:38). І Сам Спаситель говорить: *«На Мені Дух Господній, бо Мене Він помазав, щоб Добру Новину звіщати вбогим»* (Від Луки 4:18). Після Свого хрещення Христос прийшов до Галілеї, *«проповідував Божу Євангелію, і говорив: «Збулися **часи**»* (Від Марка 1:14, 15).

«І Він зміцнить заповіта для багатьох за один тиждень» (Даниїла 9:27). Згадана тут «седмиця» – остання з сімдесяти; це останні сім років того періоду, який особливим чином був призначений для юдеїв. У цей час – з 27 по 34 рр. після Н.Хр., – спочатку Сам Христос, а потім Його учні звіщали вістку Євангелія переважно юдеям. Коли апостоли вийшли проповідувати Добру Новину про Царство, Спаситель дав їм доручення: *«На путь до поган не ходіть, і до самарянського міста не входьте, але йдіть радніш до овечок загинулих дому Ізраїлевого»* (Від Матвія 10:5, 6).

«А за півтижня припинить жертву та жертву хлібну» (Даниїла 9:27). У 31 р. після Н.Хр., через три з половиною роки після Його хрещення, наш Господь був розп'ятий. З принесенням на Голгофі цієї великої Жертви [328] закінчила своє існування й система жертвоприношень, котра протягом 4000 років вказувала на Агнця Божого. Біля хреста зустрілися прообраз і дійсність, і тут втратили своє значення усі жертви церемоніальної системи.

Сімдесят седмиць, або 490 років, особливим чином призначені для юдеїв, закінчилися, як ми бачимо, в 34 р. після Н.Хр. У цей час рішенням юдейського синаєдріону народ остаточно відкинув Євангеліє, віддавши на мученицьку смерть Степана та розпочавши переслідування послідовників Христа. Тоді вістку спасіння, яка не обмежувалася більше рамками проповідування вибраному народові, почали звіщати світові. Учні, внаслідок переслідувань, залишили Єрусалим, *«ходили... та Боже Слово благовістили»* (Дії 8:4); *«Пилип прийшов до самарійського міста, і проповідував їм про Христа»* (Дії 8:5). Проваджений Духом Петро відкрив Євангеліє кесарійському сотникові, побожному Корнилію, а полум'яний Павло, повіривши в Ісуса, отримав доручення нести цю Добру Новину *«далеко... до поган»* (Дії 22:21).

Таким чином, кожна деталь пророцтва виконалась з надзвичайною точністю. Період 70 седмиць, безперечно, розпочався у 457 р. до Н.Хр., а закінчився у 34 р. після Н.Хр. Маючи ці дані, неважко визначити і закінчення 2300 днів. 70 седмиць – 490 днів – були відрізані від

2300 днів; залишається 1810 днів. Після закінчення 490 днів повинні були ще минути 1810 днів. Додавши до 34 р. 1810 років, ми приходимо до 1844 р. Отже, 2300 днів з книги *Даніїла* (8:14) закінчилися в 1844 р. Після завершення цього великого пророчого періоду, за свідомством ангела Божого, мало відбутися «очищення святині» (див. *Даніїла* 8:14). Таким чином, був точно визначений час очищення святині – як всі вірили, – воно повинно відбутися під час Другого приходу.

Спочатку Міллер та його прихильники вірили, що 2300 днів закінчатся **навесні** 1844 р., однак пророцтво [329] вказувало на **осінь** того ж року.* Хибне розуміння цього місця призвело до розчарування і хвилювання тих, котрі вважали, що прихід Господа відбудеться навесні. Однак це зовсім не зменшувало вагомості твердження про те, що 2300 днів закінчилися у 1844 р. і що в цей рік повинна відбутися велика подія – очищення святині.

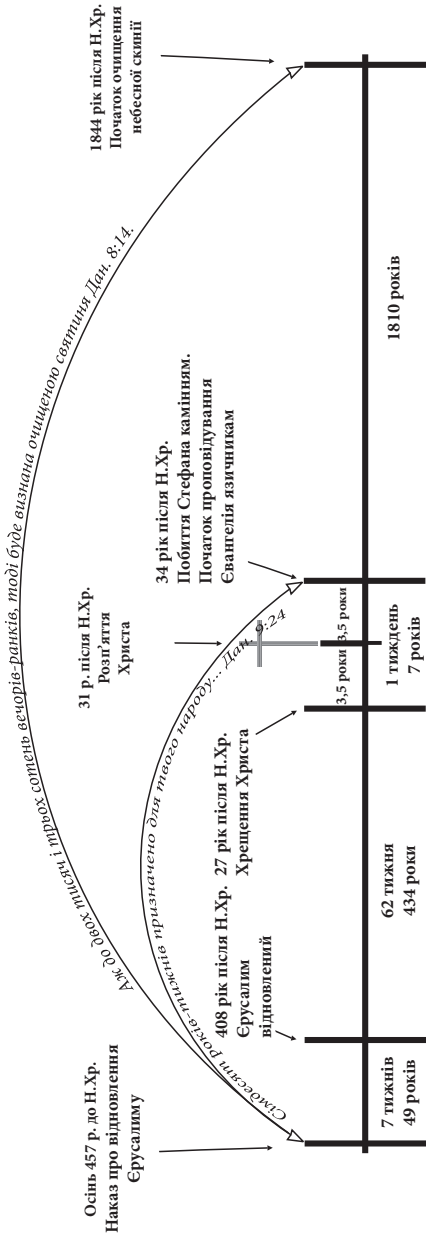
Приступивши до вивчення Святого Письма, маючи на меті переконатися, що воно є відкриттям від Бога, Міллер навіть не сподівався, що дійде таких висновків. Він сам ледь вірив результатам власних досліджень, але докази Святого Письма були надто ясними і сильними, щоб залишити їх поза увагою.

Два роки Міллер присвятив вивченню Біблії і у 1818 р. дійшов серйозного висновку: приблизно через 25 років прийде Христос, щоб звільнити Свій народ. «Немає потреби, – писав Міллер, – говорити про ту радість, що наповнила моє серце, коли я думав про славне майбутнє, та палке бажання моєї душі розділити радість викуплених. Тепер Біблія стала для мене новою книгою. Це справді було торжеством розуму; усе темне, таємниче, незрозуміле, що було раніше для мене в її вченнях, розсіялося яскравим світлом, яке засяло з її священних сторінок. О, якою світлою і прекрасною здавалася мені правда! Усі суперечності, котрі я раніше знаходив у Слові, зникли; і хоч ще було багато таких місць, яких я до кінця не розумів, зі сторінок цієї священної Книги на мене вилився такий потік світла, котрий просвітив мій затьмарений розум; я знаходив справжню насолоду у вивченні Писання, про яку раніше не міг мріяти» (*Bliss, pp. 76, 77*).

«Тверда переконаність у тому, що у найближчому майбутньому повинні відбутися такі важливі події, про які йдеться в Писанні, [330] змусила мене замислитися над своїм обов'язком щодо світу» (*Ibid., p. 81*) Міллер не міг не усвідомлювати того, що його прямий обов'язок – передати іншим світло, отримане ним самим. Він

*Див. додаток

2300 вечорів-ранків: 70 сєдмиць (Данїїла 8:14; 9:24-27)

1 наказ виданий Кіром у 536р. (Єздра 1:1-3) 2 наказ виданий Дарієм у 519 р. (Єздра 6:1-12) 3 наказ виданий Артаксерксом у 457 р. (Єздра 7:7-13)

чекав опору з боку невіруючих людей, але був переконаний, що всі християни будуть радіти надії зустріти свого улюбленого, як вони стверджували, Спасителя. Єдине, чого він побоювався, це того, що багато людей, радіючи перспективі такого швидкого і славного визволення, приймуть це вчення без належного дослідження Біблії, не переконавшись у його правдивості. Тому Міллер не наважувався пропонувати його, щоб у разі, коли помиляється, не ввести в оману інших. Він вирішив ще раз перевірити правдивість своїх висновків, продумавши усі труднощі, з якими зустрічався. І він бачив, як перед світлом Слова Божого зникають всілякі заперечення, ніби розсіюється туман в сонячному промінні. П'ять років, проведених у таких роздумах, повністю переконали його в правильності зроблених висновків.

І тоді з новою силою Міллер відчув особисту відповідальність за те, щоб сказати іншим, про що з такою певністю свідчило Слово Боже. «Коли я займався своїми справами, – згадував він, – у моїх вухах постійно бриніли слова: «Піди і скажи світові про небезпеку, яка йому загрожує». З моєї свідомості ніколи не виходили слова Святого Письма: *«Коли б Я сказав до безбожного: Безбожнику, ти конче помреш!, а ти не говориш би, щоб остерегти безбожного від дороги його, то він, несправедливий, помре за свій гріх, а його кров Я вимагатиму з твоєї руки. А ти, коли остережиш несправедливого від дороги його, щоб вернувся з неї, і він не вернеться з своєї дороги, він помре за гріх свій, а ти душу свою врятував»* (Єзекіїля 33:8, 9). Я відчував, якщо нечестиві будуть належним чином попереджені, то багато з них розкається, а якщо вони не будуть попереджені, то відповіді за їхню кров вимагатимуть від мене» (*Ibid.*, р. 92).

Міллер почав говорити про свої погляди в приватних розмовах, коли тільки траплялася така нагода, молячись про те, щоб хтось із духовних служителів зрозумів їхню важливість і присвятив себе поширенню цієї вістки. Але він не міг [331] позбутися думки, що несе особисту відповідальність за те, щоб попередити людей. У його свідомості постійно звучали слова: «Піди і скажи світові про це; інакше я вимагатиму від тебе відповіді за їхню кров». Дев'ять років він чекав, і на душі в нього залишався тягар. Нарешті, у 1831 р. Міллер вперше наважився публічно викласти основи своєї віри.

Подібно до того, як Єлисей був узятий просто з поля, де він орав волами, і на нього був покладений плащ Іллі як посвячення на пророче служіння, так і Уільям Міллер був покликаний залишити свій плуг і відкрити людям таємниці Божого Царства. З трепетом він узявся

за цю справу, крок за кроком розгортаючи перед своїми слухачами картину пророчих періодів аж до Другого приходу Христа. З кожним новим зусиллям він отримував мужність і силу, коли бачив, яке зацікавлення викликають в людей його слова.

Тільки завдяки наполегливому проханню своїх братів, у словах котрих чув голос Божий, Міллер наважився публічно викласти свої погляди. На цей час йому виповнилося 50 років; він не зник виступати перед народом, і його пригнічувало усвідомлення своєї непридатності до праці, яка була перед ним. Але вже від самого початку його діяльність щодо спасіння душ отримала особливе благословення. Перша промова Міллера супроводжувалася таким релігійним пробудженням, що 13 сімей, за винятком двох осіб, повернулися до Бога. Його одразу ж запросили говорити в інших місцях, і майже всюди його праця призводила до відродження справи Божої. Грішники наверталися; християни усвідомлювали необхідність більш повного посвячення, а деїсти та безбожники змушені були визнати правдивість Біблії та християнської релігії. Ось свідоцтво людей, серед яких він працював: «Міллер навертав людей, на котрих ніхто інший не міг вплинути» (*Ibid.*, p. 138). Його проповідь була розрахована на те, щоб викликати зацікавлення суспільства, звернути увагу людей на великі релігійні істини та стримати хвилю суєтності, чуттєвих насолод, які заповнили тогочасний світ. Майже в кожному місті під впливом проповідей Міллера наверталися десятки, а то й сотні людей. У багатьох містах [332] перед ним гостинно відчинялися двері протестантських церков майже всіх течій, і запрошення проповідувати надходили, як правило, одночасно від служителів декількох громад. Його незмінним правилом було не працювати там, куди його не запрошували, однак не минуло багато часу, і він вже був неспроможний задовольнити навіть половину прохань, з якими зверталися до нього. Багато слухачів, які не поділяли його поглядів щодо встановлення точного часу Другого приходу, все ж були переконані в тому, що цей прихід близький і до нього необхідно приготуватися. У деяких великих містах діяльність Міллера мала величезний вплив. Торговці вином зачиняли свої крамниці та перетворювали їх на молитовні зали; казино зачинялися; у житті безбожників, деїстів, універсалістів [прибічників вчення про загальне спасіння] і навіть найбільш закостенілих у гріху людей відбувалися зміни. Багато хто з них роками не відвідував богослужінь. Церкви різних віровизнань майже щогодини влаштовували молитов-

ні зібрання в різних кварталах міста; ділові люди збиралися майже щогодини для молитов, подяки та співу. Особливого збудження не помічалось, але майже всі люди розуміли серйозність та урочистість моменту. Проповіді Міллера, як і проповіді перших реформаторів, не стільки викликали емоції, скільки переконували людей і пробуджували їхнє сумління.

У 1833 р. Міллер отримав дозвіл проповідувати від імені баптистської церкви, членом якої був. Переважна більшість служителів цього віровизнання схвалювала його роботу; з їхнього формального дозволу Міллер продовжував свою справу. Він подорожував і проповідував безперестанку, хоча сфера його діяльності обмежувалася здебільшого Новою Англією та центральними штатами. Протягом кількох років він подорожував на власні кошти, та й пізніше ніколи не одержував достатньо грошей, щоб оплатити усі свої поїздки. Таким чином, громадська робота обходилась йому в чималі кошти, що позначилося важким тягарем на його матеріальному становищі, котре поступово погіршувалось. Він був батьком великої родини, і тільки завдяки ощадливості та працьовитості членів його сім'ї ферма Міллера приносила прибутки, і він мав необхідну матеріальну підтримку.

[333] У 1833 р., через два роки після того, як Міллер почав привселюдно проповідувати про близький прихід Христа, виконалася остання з ознак, обіцяних Спасителем, яка вказувала на Його Другий прихід. Ісус сказав: *«Зорі попадають з неба»* (Від Матвія 24:29). І апостол Іван, споглядаючи у видінні події, які звіщали про наближення дня Господнього, записав: *«І на землю попадали зорі небесні, як фігове дерево ронить свої недозрілі плоди, коли потрясе сильний вітер»* (Об'явлення 6:13). Це пророцтво з надзвичайною точністю і драматичністю виконалося 13 листопада 1833 р., коли випав великий дощ метеоритів. Це було найвеличніше, найграндіозніше видовище – падіння зірок, яке коли-небудь спостерігала людина. «На небі, над усією територією Сполучених Штатів, протягом декількох годин відбувався вогняний фейерверк! З часів перших поселенців у цій країні не спостерігалось такого небесного явища, яке б в одних людей викликало таке глибоке захоплення, а в інших – такий жах і збентеження». «Велич і надзвичайність цього видовища усе ще свіжі в пам'яті багатьох... Жодний звичайний дощ не міг би зрівнятися своєю силою та інтенсивністю з цим метеоритним дощем: на сході, заході, півночі та півдні спостерігалась одна й та сама картина. Одним

словом, усе небо перебувало в русі... Як писав професор Сілліман у своєму «Журналі», це видовище спостерігалось по цілій Північній Америці... На зовсім ясному, прозорому небі від другої години ночі до настання ранку відбувалася безперервна гра сліпучо-сяючих небесних тіл» (R. M. Devens, *American Progress; or, The Great Events of the Greatest Century*, ch. 28, pars. 1-5).

«Жодними словами неможливо змалювати велич цього грандіозного видовища... хто не був його очевидцем, той навіть не може уявити його славу. Складалося таке враження, ніби все зоряне небо сконцентрувалося в одній точці, біля самого зеніту, а потім раптово з блискавичною швидкістю в усі боки розійшлися світлові стріли, – але це ще не все. Тисячі їх приходили на зміну тисячам, ніби спеціально були підготовлені для цієї події» (F. Reed, in the *Christian Advocate and Journal*, Dec. 13, 1833). [334] «Навряд чи можна зробити більш вдале порівняння цього видовища, ніж з фіговим деревом, з якого падають недозрілі фіги під час сильної бурі» (“*The Old Countryman*”, in *Portland Evening Advertiser*, November 26, 1833). У нью-йоркському «Комерційному журналі» від 14 листопада 1833 р. була надрукована велика стаття про це чудесне феноменальне явище. Зокрема, там писалося: «Жодний вчений або філософ не розповідав і не змальовував, на мою думку, подію, подібну до тієї, яка мала місце вчора вранці. 18 століть тому пророк передрік саме цю подію, якщо тільки буквально розуміти його слова про падаючі зірки».

Таким чином виповнилася остання з ознак приходу Христа, про яку Ісус сказав Своїм учням: «*Так і ви: коли все це побачите, знайте, що близько, під дверима*» (Від Матвія 24:33). Після цих ознак Іван бачив, що небо згорнулося, як сувій, земля коливалася, гори й острови зрушили з місця, а безбожники з жахом намагалися сховатися від лица Сина Людського (див. Об’явлення 6:12-17).

Багато очевидців падіння зірок сприйняли цю подію як провісницю великого судного дня, як «величний символ вірного глашатая, сповненого милосердя, ознаку великого і страшного дня» (“*The Old Countryman*”, in *Portland Evening Advertiser*, November 26, 1833). Таким чином, увага людей була звернена на виконання цього пророцтва, і багато хто прислухався, спонуканий прийняти застереження щодо Другого приходу Христа.

У 1840 р. ще одне чудове виконання пророцтва розбудило загальну цікавість. За два роки до цього Осія Літч, один з провідних

євангелістів, які проповідували про близький Другий прихід, опублікував пояснення 9-го розділу книги Об'явлення, передрікаючи падіння Оттоманської імперії. За його підрахунками ця влада повинна бути повалена «у серпні 1840 р. після Н.Хр. За декілька днів до виконання цього пророцтва він писав: «Якщо врахувати, що перший період в 150 років виповнився перед тим, як Діакоз вступив на престол з дозволу турок, і що період в 391 рік і 15 днів розпочався наприкінці першого періоду, то він закінчиться 11 серпня 1840р., коли османське панування [335] в Константинополі повинно бути повалене. Я вірю, що так воно й станеться» (*Josiah Litch, in signs of the Times, and Expositor of Prophecy, Aug 1, 1840*).

У точно визначений час Туреччина через своїх послів прийняла заступництво союзних держав Європи і таким чином підкорилася християнським народам. Ця подія стала точним виконанням пророцтва.* Коли про це стало відомо, багато людей переконалися в правдивості принципів тлумачення пророцтв, котрих дотримувався Міллер та його однодумці. Це стало чудовим поштовхом Адвентистському рухові. Вчені, впливові люди приєдналися до Міллера в проповіді слова та у видавничій діяльності, і з 1840 по 1844 рр. цей рух набув широкого розмаху.

Внаслідок постійних роздумів та занять Уільям Міллер розвинув свій інтелект, а з'єднавшись з Джерелом Мудрості, він отримав ще й мудрість небес. Міллер був незвичайною людиною, яка викликала до себе повагу і пошану тих, хто цінував порядність і моральну чистоту. Непідробна доброта серця поєднувалася в ньому з християнською покорою і самовладанням; він був уважний і ввічливий до всіх, завжди готовий вислухати думку інших та зважити їхні аргументи. Без упереджень і зайвих емоцій він перевіряв усі теорії та вчення Словом Божим, а його здоровий глузд та ґрунтовне знання Писання дозволяли йому спростувати будь-яке псевдовчення і фальш.

Однак Міллерові доводилося переборювати запеклий опір. Як це траплялося і з реформаторами минулого, провідні богослови не приймали його вчення з ентузіазмом. Неспроможні захищати свої позиції Святим Письмом, вони вдавалися до людських теорій, вчень та переказів отців церкви. А єдиним свідоцтвом проповідників адвентистської істини було Слово Боже. «Біблія, і тільки Біблія!» – ці слова були їхнім гаслом. Противники істини надолужували брак біблійних доказів глузуванням і насмішками. Час, гроші, здібності – усе вико-

* Див. додаток

ристовувалося для того, щоб зганьбити тих, [336] єдиний переступ котрих полягав у тому, що вони з радістю очікували свого Господа, намагаючись жити святим життям і закликаючи інших приготуватися до зустрічі з Ним.

Докладалися серйозні зусилля, щоб відвернути увагу людей від Другого приходу Христа. Людям намагалися нав'язати думку: досліджувати пророцтво про прихід Христа і кінець світу – це гріх і навіть сором. Таким чином, офіційне духовенство підривало віру людей у Слово Боже, їхнє вчення робило людей безбожниками, і багато з них пішли слідом своїх тілесних пожадливоростей. Тоді винуватці цього зла склали вину на адвентистів.

Хоча ім'я Міллера приваблювало тисячі розумних і уважних слухачів, якими були переповнені молитовні доми, воно рідко згадувалося в релігійній пресі, хіба що з метою поглузувати або звинуватити його. Легковажні, безбожні люди ставали все зухвалішими внаслідок позиції, котру зайняли щодо нього релігійні вчителі. Вони вдавалися до різного роду образливих епітетів, богохульних жартів і дотепів, висміюючи Міллера і його працю. Сивочолого мужа, котрий залишив затишок домашнього вогнища, щоб за власний кошт мандрувати містами і селами та невтомно звіщати світові про наближення суду, з презирством називали фанатиком, брехуном і підступним шахраєм.

Глузування, наклепи і лихослів'я, спрямовані проти Міллера, викликали обурення навіть світської преси. «Поставитися з легковажністю і жартами до такого важливого питання з такими серйозними наслідками, – писали світські люди, – означає не тільки насміхатися над почуттями людей, які захищають свою точку зору, а й глузувати з дня суду Божого, висміювати Самого Бога та нехтувати Божественною справедливістю» (*Bliss, p. 183*).

Родоначалник усякого зла намагався не тільки перешкодити поширенню адвентистської вістки, а й знищити самого вісника. Міллер доносив біблійну істину в її практичному значенні до сердець своїх слухачів, викриваючи їхні гріхи та [337] самовпевненість, а його недвозначні та гострі слова викликали в них незадоволення та ворожість. Опір, який зустрічала його вістка з боку деяких членів церкви, надала хоробрості людям на самому дні суспільства; вони неодноразово чинили замах на його життя. Одного разу вороги склали змову з наміром вбити Міллера при виході з молитовного дому. Але святі ангели перебували у натовпі, і один з них, в образі людини, взяв

слугу Божого за руку і вивів у безпечне місце, подалі від розлюченого натовпу. Праця Міллера ще не була закінчена, і сатана та його агенти зазнали поразки.

Незважаючи на протидію, цікавість до адвентистського руху продовжувала зростати. З десятків і сотень їхніх зібрання збільшувалися до багатьох тисяч людей. У різних церквах зауважувався великий приріст членів, але через деякий час і ці новонавернені змушені були зустрітися з опозицією. Церкви почали вживати дисциплінарних заходів проти тих, хто поділяв погляди Міллера. Це змусило проповідника звернутися з особливою письмовою відозвою до всіх релігійних течій. Він заявив: якщо його вчення справді фальшиве, нехай вони доведуть це на підставі Святого Письма.

«Хіба те, в що ми віримо, – говорив він, – суперечить Слову Божому, яке ви самі вважаєте єдиним мірилом віри та життя? Хіба ми зробили щось таке, що дає вам привід так злісно засуджувати нас з кафедр і в пресі? Чи маєте ви достатньо підстав, аби виключати нас [адвентистів] з церков і братства?» «Якщо ми не праві, благаю вас, покажіть нам нашу неправоту. Покажіть нам на підставі Слова Божого, в чому ми помиляємось; з нас уже досить глузувань; це ніколи не зможе переконати нас у тому, що ми помиляємось. Тільки Боже Слово може змінити наші погляди. Наш світогляд сформувався поступово, з молитвою, в міру того, як ми отримували докази з Писання» (*Bliss, pp. 250, 252*).

Протягом століть до застережень, які Бог посилав світові через Своїх слуг, завжди ставилися з таким самим сумнівом і недовірою. Коли беззаконня допотопного світу [338] примусило Бога послати на землю потоп, Він передусім відкрив цей намір людям, щоб вони навернулися зі своїх лихих доріг. Протягом 120 років лунав голос, закликаючи їх до покаяння та застерігаючи про прийдешній гнів Божий. Однак ця вістка видавалася їм безглуздою байкою, і вони не повірили в неї. Знахабнілі у своєму беззаконні, люди знущалися над вісником Божим, глузували з його застережливих слів і навіть звинувачували його у самовпевненості. Як може одна людина наважитися виступити супроти всіх великих мужів землі? Якщо вістка, яку проповідує Ной, – правдива, чому ж тоді весь світ не визнає цього і не повірить їй? Твердження однієї людини – проти мудрості тисяч! Вони не бажали прийняти пересторогу і шукати сховища в ковчезі!

Безбожники вказували на явища природи: на незмінне чергування пір року, на блакитне, безхмарне небо, звідки ще не впала

жодна краплина дощу, на зелені луки, зрошувані нічною росою, – та вигукували: «Чи ж не оповідає він нам байки?». Із презирством вони називали проповідника праведності божевільним фанатиком та з ще більшою нестямністю віддавалися розвагам, ще з більшою ненаситністю чинили зло. Але їхнє невір'я не могло перешкодити тому, що було визначено Богом. Він довго терпів їхнє нечестя, даючи час та можливість для покаяння, але у визначений Ним термін Його суди спіткали тих, хто відкинув Божу милість.

Христос говорить, що люди з таким самим невір'ям будуть ставитися до Його Другого приходу. Так само, як люди за днів Ноя *«не знали, аж поки потоп не прийшов та й усіх не забрав, так буде, – згідно слів Спасителя, – і прихід Сина Людського»* (Від Матвія 24:39). У той час, коли народ, вважаючи себе народом Божим, буде пристосовуватися до світу і жити його життям, беручи разом з ним участь у заборонених розвагах; коли розкіш світу стане надбанням церкви; коли битимуть у весільні дзвони, і всі люди, дивлячись у майбутнє, будуть впевнені в довгих роках земного добробуту і процвітання, тоді, як [339] сліпуча блискавка, надійде раптовий кінець їхнім рожевим мріям та оманливим надіям.

Подібно до того, як Бог послав Свого слугу попередити світ про потоп, так само Він послав вибраних вісників, щоб вони сповістили світові про близькість останнього Суду. І так само, як сучасники Ноя глузували з попереджень цього проповідника праведності, так і за днів Міллера багато навіть з тих, котрі визнавали себе народом Божим, кепкували з його слів застереження.

Чому тоді вчення і проповідь про Другий прихід Христа були так недоброзичливо зустрінуті церквами? У той час, як прихід Господа несе безбожникам горе й загибель, для праведників він сповнений радості й надії. Ця велика істина була великою втіхою для вірних Божих дітей усіх часів, але чому ж вона стала, як і Сам її Творець, за *«камінь спотикання»* та за *«скелю спокуси»* (Ісаї 8:14) для тих, котрі називаються Його народом? Господь дав Своїм учням таку обітницю: *«А коли відійду й приготую вам місце, Я знову прийду й заберу вас до Себе»* (Від Івана 14:3). Співчутливий Спаситель, передбачаючи самотність і скорботу Своїх послідовників, доручив ангелам зійти на землю та потішити їх словами надії, що Він повернеться так само, як вознісся на небеса. І коли учні стояли, вдивляючись в небо, щоб востаннє побачити Того, Кого так любили, їхню увагу привернули наступні слова: *«Галілейські*

мужі, чого стоїте й задивляєтесь на небо? Той Ісус, що вознісся на небо від вас, прийде так, як бачили ви, як йшов Він на небо!» (Дії 1:11). Слова ангелів знову оживили надію в їхніх серцях. Учні «повернулись до Єрусалиму з великою радістю. І постійно вони перебували в храмі, переславляючи й хвалячи Бога» (Від Луки 24:52, 53). Учні раділи не тому, що Ісуса вже не було з ними і що їм самим доведеться боротися з труднощами і спокусами світу, їхня радість була викликана запевненням ангелів у тому, що Господь прийде знову.

І сьогодні вістка про прихід Христа має бути вісткою великої радості, як і в ті минулі дні, коли ангели звістили її віфлеємським пастухам. [340] Хто насправді любить Спасителя, не може не радіти вістці зі Слова Божого про те, що Той, в Кому зосереджувалися усі їхні надії на вічне життя, прийде знову, – не для того, щоб бути при-ниженим, зневаженим, відкинутим, як при Першому Своєму приході, але в силі та славі, для визволення Свого народу. Тільки ті, котрі не люблять Спасителя, не бажають, щоб Він прийшов знову; і найбільш красномовним доказом відступлення церков від Бога є те роздратування і ворожість, з якими вони зустрічають послану небом вістку.

Ті, які прийняли адвентистську вістку, усвідомили необхідність розкаяння і покори перед Богом. Чимало людей довгий час не могли зробити вибір поміж Богом і світом, але тепер вони відчули, що прийшов час зайняти певну позицію. «Предмети вічності набули в їхніх очах небувалої реальності. Небо схилилося до них, і вони почували себе винними перед Богом» (Bliss, p. 146). Християни прокидалися до нового духовного життя. Вони усвідомлювали, що часу залишилося обмаль, а тому потрібно швидко робити для ближніх те, що вони повинні зробити. Усе земне стало другорядним, здавалося, вічність відчинилася перед ними, і все тимчасове відступило перед необхідністю зробити великий вибір між вічним щастям і вічним прокляттям. Дух Божий спочивав на них і надавав сили їхнім закликам до братів і грішників приготуватися до Дня Божого. Мовчазне свідoctво їхнього повсякденного життя було постійним докором формалізові неосвячених членів церкви. Ці люди не бажали, щоб хтось заважав їм у їхній гонитві за задоволеннями, в пристрасті до зиску та прагненні до світських почестей. Ось чому проти адвентистської віри та її вісників виникли ворожнеча й опір.

Коли докази, що ґрунтувалися на пророчих періодах, виявилися незаперечними, вороги всіма силами намагалися розчарувати тих, хто досліджував ці істини, запевняючи: пророцтва запечатані. Таким чи-

ном, протестанти пішли слідами прихильників римської церкви. У той час, як папська церква приховувала від народу Біблію,* протестантські церкви твердили, що [341] важлива частина Святого Слова, особливо та, котра містить істини щодо нашого часу, недоступна для розуміння.

Служителі та народ заявляли, що пророцтва з книги Даниїла та Об'явлення – це незбагненні таємниці. Але Христос звернув увагу Своїх учнів на слова пророка Даниїла щодо подій, які мали відбутися за їхнього часу, і сказав: *«Хто читає, нехай розуміє»* (Від Матвія 24:15). А твердження, що Об'явлення – незбагненна таємниця, суперечить самій назві цієї книги: *«Об'явлення Ісуса Христа, яке дав Йому Бог, щоб показати Своїм рабам, що незабаром статися має... Блаженний, хто читає, і ті, хто слухає слова пророцтва та додержує написане в ньому, час бо близький»* (Об'явлення 1:1-3).

Пророк говорить: *«Блаженний, хто читає»* – отже, будуть такі, що не читатимуть, і це благословення не для них. *«І ті, хто слухає»* – є й такі, котрі відмовляться слухати пророцтва; ця група людей також позбавлена благословень. *«Та додержує написане в ньому»* Багато людей відмовляться прийняти застереження і настанови, що містяться у книзі Об'явлення; ніхто з них не має права претендувати на обіцяне благословення. Всі, хто глузуватимуть з пророцтв та кепкуватимуть з символів, так урочисто викладених у них, усі, хто відмовиться змінити своє життя і приготуватися до приходу Сина Людського, залишаться без благословення.

Як наважуються люди, які володіють Богонатхненним свідомством, навчати, що книга Об'явлення – незбагненна таємниця? Це – розкрита таємниця, відкрита книга. Дослідження Об'явлення спрямовує думки до пророцтв Даниїла; і ці обидві книги відкривають надзвичайно важливі настанови, дані Богом людям про події, що мають статися наприкінці історії землі. Іванові були відкриті переживання церкви, які становлять великий інтерес. Він бачив становище, небезпеку, боротьбу й остаточне визволення Божого народу. Він [342] записав заключні вістки, які закінчуються жнивами на землі, – снопи будуть зібрані до небесних клунь, а солома – знищена вогнем. Іванові були відкриті надзвичайно важливі істини, особливо ті, що стосуються останньої церкви, щоб ті, хто навернувся від омани до істини, знали про боротьбу і небезпеки попереду. Ніхто не повинен залишатися в темряві та незнанні про майбутні події.

Чому ж тоді так мало людей розуміють цю важливу частину Святого Письма? Чому панує таке загальне небажання досліджувати

*Див. додаток

його вчення? Це результат цілеспрямованих зусиль князя темряви – приховати від людей те, що може викрити його обман. З цієї причини Христос – Автор *Об'явлення*, передбачаючи боротьбу, яка провадитиметься проти дослідження цієї книги, проголосив благословення над тими, хто буде читати, слухати і виконувати слова цього пророцтва.

Уїльям Міллер
1782 – 1849 рр.

[343]

РОЗДІЛ 19

СВІТЛО КРІЗЬ ТЕМРЯВУ

У СІ РЕЛІГІЙНІ РЕФОРМАТОРСЬКІ рухи, за допомогою яких Бог у всі часи здійснював Свою справу на землі, разюче подібні між собою. Принципи взаємовідносин Бога з людьми завжди одні й ті самі. Важливі за своїм значенням рухи теперішнього часу багато в чому повторюють подібні рухи минулого, а досвіди церкви минулих століть – дорогоцінні уроки для наших днів.

Жодна істина Біблії не викладена ясніше, ніж істина про те, що Бог через Святого Духа керує Своїми слугами на землі у великих рухах для здійснення справи спасіння душ. Люди – це знаряддя у Божих руках, які Він використовує для втілення Своїх добрих, милосердних намірів. Кожна людина виконує свою частину роботи; кожному дано певну міру світла, згідно з потребами його часу. Світла дається достатньо для того, щоб ця людина могла виконати доручену їй Богом справу. Але жодна людина, як би високо не оцінювали її небеса, ще не досягла повного розуміння великого Плану викуплення або хоча б досконалого розуміння Божественних намірів для її часу. Люди не повністю розуміють, чого хоче досягти Бог, довіряючи їм певну справу; вони не можуть збагнути усього значення тієї вістки, яку проповідують в Його ім'я.

«Чи ти Божу глибіню дослідив, чи знаєш ти аж до кінця Всемогутнього?» (Йова 11:7). «Бо ваші думки не Мої це думки, а дороги Мої то не ваші дороги, говорить [344] Господь. Бо наскільки небо вище за землю, настільки вищі дороги Мої за ваші дороги, а думки Мої за ваші думки». «Я Бог, і немає більш Бога, й нікого, як Я, що звіщаю кінець від початку, і наперед що не сталося ще» (Ісаї 55:8, 9; 46:9, 10).

Навіть пророки, котрих особливо просвіщав Дух, не цілком розуміли значення доручених їм об'явлень, їх значення повинно було розкриватися впродовж століть поступово, в міру того, як у дітей Божих виникатиме потреба в тих настановах, які в них містяться.

Апостол Петро, говорячи про спасіння, висвітлене в Євангелії, писав: *«Про це спасіння розвідували та допитувалися пророки, що звіщали про благодать, призначену вам. Вони досліджували, на котрий чи на який час показував Дух Христів, що в них був, коли Він сповіщав про Христові страждання та славу, що прийдуть по них. Їм відкрито було, що вони не для себе самих, а для вас служили тим, що тепер звіщено вам»* (1 Петра 1:10-12).

Хоч пророки і не цілком розуміли відкриті їм істини, вони щиро прагнули передати усе те світло, яке Бог бажав їм дати. Вони *«досліджували, на котрий чи на який час показував Дух Христів, що в них був»*. Який урок для народу Божого, котрий живе в християнську епоху! Адже ці пророцтва дані слугам Божим на користь і для повчання, *«їм відкрито було, що вони не для себе самих, а для вас служили тим, що тепер звіщено вам»*. Подумайте про цих святих мужів Божих, які проводили «розвідування і дослідження» об'явлень, даних для ще не народжених поколінь. Порівняйте їхній святий запал з безтурботно байдужим ставленням до цього Небесного дару вибраних дітей Божих наступних століть. Який докір байдужим людям, які полюбляють світські задоволення та безтурботне життя, та стверджують, що пророцтва є незрозумілими і задовольняються цим.

Хоч обмежений людський розум не може повною мірою [345] проникнути в раду Безмежного або зрозуміти до кінця Його плани, проте часто причина такого нерозуміння Небесних вісток приховується в якомусь заблудженні або особистій недбалості. Часто свідомість людей і навіть Божих слуг настільки засліплена людськими судженнями, традиціями і фальшивими вченнями, що вони здатні лише частково зрозуміти великі істини, відкриті в Його Слові. Саме так сталося з учнями Христа; навіть тоді, коли Спаситель особисто перебував з ними, їхній розум був настільки просякнутим загальноприйнятим уявленням про Месію як земного царя, за допомогою Якого Ізраїль досягне всесвітнього панування, що вони були неспроможні зрозуміти слова Христа про Свої страждання і смерть.

Сам Христос вислав їх на працю з вісткою: *«Збулися часи, і Боже Царство наблизилось. Покайтеся, і віруйте в Євангелію!»* (Від Марка 1:15). Ця вістка засновувалась на пророцтві з книги Даниїла (9-й розділ). Ангел проголосив Даниїлові, що до «Владики Месії» повинно пройти 69 седмиць, тому учні з райдужними надіями та сподіваннями очікували, коли Месія заснує в Єрусалимі Своє царство і пануватиме над усією землею.

Учні проповідували вістку, доручену їм Христом, хоч і не розуміли її цілком. У той час, як їхня проповідь спиралась на пророцтво Даниїла (9:25), вони не помічали в наступному тексті цього ж розділу слів про смерть Месії. Від самого дитинства вони плекали думку про майбутню велич земного царства, і це засліпило їхні очі настільки, що вони не зрозуміли ані особливостей пророцтва, ані слів Христа.

Учні виконували свій обов'язок, сповіщаючи юдеям запропоновану їм благодать; і в той час, коли вони сподівалися побачити свого Господа на троні Давидовому, вони стали свідками того, як Його, ніби злочинця, схопили, бичували, знущалися над Ним, засудили, а потім розп'яли на [346] Голгофському хресті. Якого відчаю і скорботи зазнали учні в той час, коли їхній Господь мирно спочивав у могилі!

Христос прийшов саме в той час і саме так, як було зазначено в пророцтві. Свідectво Святого Письма знайшло своє виконання у кожній деталі Його служіння. Він проповідував вістку спасіння, і «слово Його було владне» (Від Луки 4:32). Серця Його слухачів переконались, що ця вістка послана Небом. Слово і Дух Божий підтверджували Божественну місію Його Сина.

Учні з незмінною любов'ю ставилися до свого улюбленого Учителя. Однак їхній розум затьмарювали невпевненість і сумніви. У душевній скорботі вони не могли пригадати слів Христа про Його страждання і смерть. Якщо Ісус з Назарета був справді Месія, чи могли вони зазнати такого горя і розчарування? Саме це питання завдавало муки їхнім душам у той час, коли Спаситель лежав у Своєму гробі в ту безрадісну суботу, що передувала Його воскресінню.

Хоч ніч скорботи вкрила темрявою послідовників Ісуса, однак вони не були залишені. Пророк говорить: «Хоч сиджу в темноті, та Господь мені світло... Він на світло мене попровадить, побачу Його справедливість!» (Михея 7:8, 9). «То мене не закриє від Тебе і темрява, і ніч буде світити, як день, і темнота – як світло!» (Псалом 139:12). Бог сказав: «Світло сходить у темряві для справедливих» (Псалом 112:4). «Я попроваджу незрячих дорогою, якої не знають, стежками незаними їх поведу, оберну перед ними темноту на світло, а нерівне в рівнину. Оце речі, які Я зроблю, і їх не покину!» (Ісаї 42:16).

Вістка, яку проголошували учні в Ім'я Господа, була вірною в усіх відношеннях, і саме тоді відбувалися події, на які вона вказувала. «Збулися часи, і Боже Царство наблизилось» (Від Марка 1:15), – проповідували [347] вони. По закінченні «часу» – 69 седмиць, згаданих

у 9-му розділі книги Даниїла, що сягали до Месії, «Помазанника», – Христос був помазаний Духом після того, як був хрещений Іваном у Йордані. І «*Боже Царство*», про настання якого вони проповідували, було встановлене смертю Христа. Це було не земне царство, як їх навчили вірити, і не майбутнє нетлінне Царство, котре буде встановлене тоді, коли «*царство, і панування, і велич царств під усім небом буде дане народові святих Всевишнього*»; не те вічне царство, в якому «*всі панування Йому будуть служити й будуть слухняні*» (Даниїла 7:27). Біблійний термін «*Боже Царство*» означає і Царство благодаті, і Царство слави. Про Царство благодаті Павло говорить у *Посланні до євреїв*. Вказуючи на Христа як на милосердного Заступника, Котрий може «*співчувати слабостям нашим*», апостол говорить: «*Пристапаймо з відвагою до престолу благодаті, щоб прийняти милість та для своєчасної допомоги знайти благодать*» (До євреїв 4:15, 16). Престол благодаті символізує Царство благодаті, бо наявність престолу свідчить про наявність царства. У багатьох Своїх притчах Христос вживає вислів «Царство небесне», бажаючи цим показати дію Божественної благодаті в людських серцях.

Таким чином, престол слави символізує Царство слави; про це Царство Спаситель говорить: «*Коли ж прийде Син Людський у славі Своїй, і всі Ангели з Ним, тоді Він засяде на престолі слави Своєї. І перед Ним усі народи зберуться*» (Від Матвія 25:31, 32). Однак це Царство майбутнього. Воно буде встановлене під час Другого приходу Христа.

Царство благодаті було засноване відразу ж після гріхопадіння людини, коли був запропонований План викуплення грішного людства. Тоді воно існувало згідно з планом та обітницею Бога, і через віру люди могли стати його підданими. Однак фактично воно було встановлене тільки після смерті [348] Христа. Навіть після того, як Спаситель розпочав Своє земне служіння, Він, змучений і обтяжений впертістю і невдячністю людей, міг би відмовитись від Голгофської жертви. У Гефсиманії чаша страждання тремтіла в Його руці. Навіть там Він міг витерти кривавий піт зі Свого чола та залишити грішне людство гинути у своєму беззаконні. І якщо б Він так вчинив, тоді людина втратила б можливість викуплення. Але коли Спаситель віддав Своє життя і з останнім подихом на хресті вигукнув: «*Звершилось!*», тоді здійснення Плану спасіння було гарантоване. Обітниця про спасіння, дана еденській парі, яка згрішила, виконалась. Царство благодаті, яке досі існувало тільки в обітниці Божій, тепер було встановлене.

Таким чином, смерть Христа – саме та подія, яку учні сприйняли як остаточний крах своїх надій, – насправді навіки утвердила їх. Хоч вона принесла їм жорстоке розчарування, але водночас Його смерть була найбільшим доказом правильності їхньої віри. Подія, що завдала їм стільки відчаю і страждань, відчинила двері надії перед кожним сином і кожною дочкою Адама, в ній зосереджені майбутнє життя і вічне блаженство вірних усіх часів.

Наміри Безмежної Милості здійснилися навіть у розчаруванні, яке спіткало учнів. Хоча милостива благодать і сила вчення Того, Хто говорив, як чоловік, який *«ще ніколи так не промовляв»* (Від Івана 7:46), і полонила їхні серця, – однак до чистого золота їхньої любові до Ісуса був домішаний низькопробний сплав світської гордості та честолюбства. Навіть у пасхальній світлиці, у той урочистий час, коли їхній Учитель вже перебував під тінню Гефсиманії, *«сталося між ними й змагання, котрий з них уважатися має за більшого»* (Від Луки 22:24). Їм ввижався престол, корона і слава, тоді як вже недалеко був час ганьби й агонії в саду, зал суду і хрест на Голгофі. Горде серце та прагнення світської [349] слави спонукали їх міцно триматися фальшивого вчення свого часу і залишити без уваги слова Спасителя, які розкривали справжню природу Його Царства та провіщали Його страждання і смерть. І ці заблудження стали причиною випробування – важкого, але водночас необхідного, допущеного для їхнього виправлення. Хоч учні не розуміли значення дорученої їм вістки та ошукалися у своїх сподіваннях, вони проповідували дане їм Богом застереження, і Господь винагородить їхню віру і послух; їм було доручено сповістити всім народам славне Євангеліє їх воскреслого Господа. Саме для того, щоб приготувати їх до цієї праці, і були допущені переживання, які здавалися їм такими гіркими.

Після Свого воскресіння Ісус з'явився учням на дорозі до Еммауса *«і... почав від Мойсея, і від Пророків усіх, і вияснив їм зо всього Писання, що про Нього було»* (Від Луки 24:27). Серця учнів були зворушені, їхня віра відродилася. Перш ніж Ісус відкрився їм, вони були вже «відроджені... до живої надії» (див. 1 Петра 1:3). Христос бажав освітити їхню свідомість та утвердити віру на найпевнішому пророчому слові. Він бажав, щоб істина глибоко закорінилася в їхній свідомості не тому лише, що вона підтверджувалась Його особистим свідоцтвом, а й завдяки таким незаперечним доказам, як символи і тіні прообразного церемоніального закону, а також пророцтва

Старого Заповіту. Послідовники Христа не тільки повинні були самі мати розумну віру, а й нести пізнання про Христа цілому світові. І, як перший крок у цьому пізнанні, Ісус спрямував увагу учнів на «Мойсея і пророків». Так воскреслий Спаситель підкреслив цінність і важливість старозавітних Писань.

Яка зміна відбулася в серцях учнів після того, як вони ще раз побачили улюблене обличчя свого [350] Учителя! (див. Від Луки 24:32). Тепер, як ніколи раніше, вони були твердо переконані, що *«знайшли Того, що про Нього писав був Мойсей у Законі й Пророки»* (Від Івана 1:45). А невпевненість, муки відчаю поступилися перед цілковитою впевненістю і непохитною вірою. Тому недивно, що після Його вознесіння учні *«постійно... перебували в храмі, переславляючи й хвалячи Бога»* (Від Луки 24:53). Люди, яким була відома тільки ганебна смерть Спасителя, чекали побачити на їхніх обличчях сум, поразку і збентеження, але замість цього вони побачили радість і торжество. Яку підготовку отримали учні перед початком своєї праці! Вони перейшли через найважче випробовування, яке тільки могли витримати, і коли з людської точки зору здавалося, що все втрачено, Слово Боже переможно виконалося. І з того часу хіба що-небудь могло ослабити їхню віру або згасити вогонь любові? Під час найбільшої скорботи вони мали *«потіху міцну»*, надію, яка була *«для душі як котвиця, міцна та безпечна»* (До євреїв 6:18, 19). Учні були свідками мудрості та сили Божої, були впевнені, *«що ні смерть, ні життя, ні Анголи, ні влади, ні теперішнє, ні майбутнє, ні сили, ні вишина, ні глибина, ані інше яке створіння»* не могли відлучити їх *«від любови Божої, яка в Христі Ісусі, Господі нашім!»* *«Але в цьому всьому ми перемагаємо Тим, Хто нас полюбив»* (До римлян 8:38, 39, 37). *«Слово Господнє повік пробуває!»* (1 Петра 1:25). *«Хто ж той, що засуджує? Христос Ісус є Той, що вмер, надто й воскрес, Він праворуч Бога, і Він і заступається за нас»* (До римлян 8:34).

Господь говорить: *«Посоромлений більше не буде народ Мій навіки!»* (Йоїла 2:26). *«Буває увечорі плач, а радість на ранок!»* (Псалом 30:6). Коли в день Його воскресіння учні зустріли Спасителя і їхні серця горіли; коли вони слухали Його слова, дивилися на Його чоло, руки і ноги зі слідами ран, прийнятих заради них; коли перед Своїм вознесінням Ісус вивів їх до [351] Віфанії та, підносячи руки в благословенні, звелів їм: *«Ідіть по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідуйте!»*, додавши при цьому: *«І ото, Я перебувати-*

му з вами повсякденно аж до кінця віку!» (Від Марка 16:15; Від Матвія 28:20); коли в день П'ятидесятниці зійшов обіцяний Утішитель і була дана сила згори, а серця віруючих трепетали від усвідомлення того, що серед них присутній Господь, – тоді, хоча їх, як і їхнього Господа, очікував шлях жертви й мучеництва, хіба вони могли проміняти служіння Євангелію Його благодаті і «вінок праведності», котрого вони отримають при Його приході, на славу земного престолу, якого сподівалися в перші дні свого учнівства? Той, Хто «може зробити значно більш над усе, чого просимо або думаємо» (До ефесян 3:20), дарував їм участь не тільки у Його стражданнях, а й у Його радості – радості від приведення до слави багатьох синів; невимовної радості, «у безмірнім багатстві славу вічної ваги», порівняно з якою, як говорить апостол Павло, «страждання теперішнього часу нічого не варті» (2 до коринтян 4:17; До римлян 8:18).

Досвід учнів, які проповідували «Євангеліє Царства» під час Першого приходу Христа, співзвучний досвідові тих, хто проголошував Його Другий прихід. Подібно до того, як учні вийшли і проповідували: «Сповнився час, і Царство Боже наблизилось», так і Міллер та його однодумці проповідували про те, що останній і найдовший пророчий період Біблії незабаром завершиться, а це означає, що наблизився час Суду і незабаром буде встановлене вічне Царство. Проповідь учнів про кінець часу ґрунтувалася на 70 седмицях з 9-го розділу книги пророка Даниїла. А вістка, яку проповідували Міллер і його однодумці, проголошувала закінчення 2300 днів з книги Даниїла (8:14), частиною яких були 70 седмиць. Проповідь як одних, так і других ґрунтувалась на виконанні різних частин того ж самого великого пророчого періоду.

Як і перші учні, Уільям Міллер і його співробітники не до кінця розуміли важливе значення вістки, яку проповідували. Псевдовчення, що давно закорінилися [352] в церкві, заважали їм прийти до правильного розуміння одного важливого пункту пророцтва. Тому, хоча вони й звіщали світові вістку, доручену їм Богом, однак через неправильне розуміння її змісту зазнали розчарування. Спаситель підкреслив цінність і важливість старозавітних Писань.

Пояснюючи 14 вірш 8 розділу книги пророка Даниїла: «Аж до двох тисяч і трьох сотень вечорів-ранків, тоді буде визнана очищеною святиня» Міллер опирався на загальноприйнятую точку зору, що земля є святинею і вірив, що очищення святині то є очищення землі вогнем під час приходу Господа. Тому, коли він виявив, що закінчення 2300

днів було певним чином передвіщено, то дійшов до висновку, що цей час і є часом Другого приходу. Він помилився через те, що прийняв популярну точку зору щодо святилища.

У символічній системі служіння, яка була тінню жертви і священства Христа, очищення святини пов'язувалось з останнім актом служіння, яке виконував первосвященик у річному циклі служіння. Це була заключна робота викуплення – усунення гріхів Ізраїлю. Вона символізувала заключну роботу в служінні нашого Первосвященика на небесах, коли Він викреслює гріхи Свого народу, записані в небесних книгах. Це служіння включає слідчу роботу і суд, після якого відразу ж відбудеться прихід Христа на хмарах небесних з великою силою і славою, бо справа кожного буде вирішена до Його приходу. Ісус говорить: «*І зо Мною заплата Моя, щоб кожному віддати згідно з ділами його*» (Об'явлення 22:12). Саме про цей суд, який безпосередньо передує Другому приходу Христа, говориться у вістці Першого ангела з книги Об'явлення (14:7): «*Побійтеся Бога та славу віддайте Йому, бо настала година суду Його*».

Ті, котрі звіщали цю вістку перестороги, проповідували належну істину для свого часу. Але як перші учні, котрі звіщали: «Сповнився час, і Царство Боже близько», [353] спираючись на пророцтво з 9-го розділу книги Даниїла, і в той самий час не розуміючи, що в цьому ж розділі передречено смерть Месії, так і Міллер зі своїми одностудіями проголошував вістку з Даниїла (8:14) та Об'явлення (14:7), не розуміючи, що в 14-му розділі Об'явлення містяться ще інші вістки, які також слід проголосити перед приходом Господа. Подібно до того, як учні не розуміли, яке Царство настане наприкінці 70 седмиць, так помилилися й адвентисти щодо події, яка мала статися наприкінці 2300 днів. В обох випадках дослідники дотримувались загальноприйнятих на свій час заблуджень, що затьмарили їхній розум. Як учні, так і Міллер виконували волю Божу, проголошуючи вістку, яку Він довірив їм, але як ті, так і інші через неправильне її розуміння зазнали розчарування.

Однак Бог досяг Своєї доброї цілі, дозволивши, щоб вістка перестороги про Суд проголошувалась саме таким чином. Великий день суду наближався, і у Своему Провидінні Бог допустив, щоб проповідувався точний час Другого приходу. Це було допущено, щоб відкрити людям, чим були наповнені їхні серця. Ця вістка була призначена для випробування й очищення церкви. Люди повинні

були самі переконатися, до чого прив'язане їхнє серце: до цього світу чи до Христа і Небес. Вони говорили, що люблять Спасителя; тепер вони мали змогу довести свою любов. Чи були вони готові зректися світських надій і прагнень та з радістю вітати прихід свого Господа? Ця вістка повинна була допомогти їм побачити свій справжній духовний стан; її послав милостивий Бог, щоб вони пробудилися та в розкаянні й покорі шукали Його.

Хоч пережите ними розчарування і було наслідком нерозуміння проголошеної ними вістки, однак воно обернулося їм на добро. Воно випробувало серця тих, хто, здавалось, прийняв цю пересторогу. Чи відмовляться вони від своїх переконань, зустрівшись з випробовуванням? Чи перестануть довіряти Слову Божому? Або ж у [354] молитві й покорі намагатимуться зрозуміти, в чому припустилися помилки, яка призвела їх до хибного розуміння пророцтв? Чи приєднуючись до цього руху, вони керувались почуттям страху, хвилинним поривом або загальним збудженням? Чи були серед них напівнавернені та невіруючі люди? Чимало віруючих запевняли, що вони полюбили прихід Господа. Але коли їм доведеться зносити насмішки і докори світу через те, що Христос забариться зі Своїм приходом і їх спіткає розчарування, чи не зречуться вони тоді своєї віри? Чи не відкинуть вони істини, підтвердженої ясным свідомством Слова Божого, тільки через те, що не змогли одразу збагнути намірів Божих?

Це випробовування повинно було виявити міць впевненості тих, хто по-справжньому повірив у вчення Слова і Духа Божого. Це випробовування, як ніяке інше, повинно було навчити їх, як небезпечно приймати людські теорії і тлумачення замість того, щоб дозволити Біблії самій пояснювати себе. Для дітей віри збентеженість і скорбота, як наслідок їхньої омани, стали доброю наукою на виправлення. Це мало спонукати їх до глибшого вивчення пророчого слова, спрямувати до ретельного дослідження засад їхньої віри та зречення всього того, що, незважаючи на широке прийняття християнським світом, не має жодної підстави в Біблії.

Як це сталося з першими учнями, так і ці послідовники Господа пізніше повинні були зрозуміти те, що здавалося їм незбагненим і вкритим темрявою. І коли б вони правильно зрозуміли наміри Божі, то побачили б, що, незважаючи на пережиті випробовування, які були наслідком їхнього ж заблудження, неухильно виконувалися плани Божі, сповнені любові до них. На власному благословенному досвіді

вони зрозуміють, що Він *«вельми Господь милостивий та щедрий»* (Якова 5:11) і що всі дороги Його – *«Всі Господні стежки милосердя та правда для тих, хто Його заповіта й свідোцтва додержує»* (Псалом 25:10).

Пророча карта Вільяма Міллера

[355]

РОЗДІЛ 20

ВЕЛИКЕ РЕЛІГІЙНЕ ПРОБУДЖЕННЯ

У ПРОРОЧІЙ ВІСТЦІ Першого ангела з 14-го розділу книги Об'явлення передречене велике релігійне пробудження, викликане проповіддю про скорий прихід Христа. Іван бачив ангела, *«що летів серед неба, і мав благовістити вічну Євангелію мешканцям землі, і кожному людові, і племені, і языку, і народові»*. «Гучним голосом» він звіщає: *«Побійтеся Бога та славу віддайте Йому, бо настала година суду Його, і вклоніться Тому, Хто створив небо, і землю, і море, і водні джерела!»* (14:6, 7).

Вже сам факт, що вісником цього застереження є ангел, сповнений значення. Божественній Мудрості було до вподоби за допомогою чистоти, слави і сили небесного вісника показати велич проголошуваної вістки, ту силу і славу, що супроводжуватимуть її. Політ ангела «серед неба», «гучний голос», що проголошує застереження всім «мешканцям землі, і кожному людові, і племені, і языку, і народові», – усе це свідчить про те, що цей рух буде здійснюватись у всесвітньому масштабі і дуже швидко.

Сама вістка проливає світло на той час, коли має розпочатися цей рух. Сказано, що вона становить частину «вічного Євангелія» та проголошує про настання [356] суду. Вістка спасіння звіщалась упродовж усіх часів; але ця вістка є тією частиною Євангелія, яке може проголошуватись тільки в останні дні, бо лише тоді можна говорити, що час суду **настав**. Пророцтва представляють події, що передують початку суду, в їх послідовності. Це особливо стосується книги *Даніїла*. Але ту частину його пророцтв, де йдеться про останні дні, Даніїлові було наказано заховати і запечатати *«до часу кінця»*. Вістка про суд ґрунтувалася на виконанні цих пророцтв, тому її не можна було проголошувати до настання цього часу. Але, як говорить пророк, в останній час *«багато-хто дослідять її, і так розмножиться знання»* (Даніїла 12:4).

Апостол Павло застерігав церкву не очікувати приходу Христа за його днів. *«Бо той день не настане, – говорив він, – аж перше прийде*

відступлення, і виявиться беззаконник» (2 до солунян 2:3). Ми можемо сподіватися приходу нашого Господа не раніше великого відступлення і довгого періоду панування «беззаконника». «Беззаконник», який також названий «таємницею беззаконня», «сином погибелі», – це папство, яке, згідно з пророцтвом, мало панувати протягом 1260 років. Цей період закінчився у 1798 р. Прихід Христа не міг відбутися до цього часу. Застереження апостола Павла охоплює собою цілу християнську еру аж до 1798 р. Саме з цього часу і повинна проповідуватися вістка про Другий прихід Христа.

Така вістка ще ніколи не проповідувалась у минулому. Павло, як ми бачимо, не благовістив про це; він звертав увагу своїх братів на час Другого приходу Господа як на далеке майбутнє. Реформатори також не проповідували про це. Мартін Лютер вважав, що суд відбудеться не раніше, як через 300 років. Але після 1798 р. книга Даниїла була розпечатана, знання побільшало і багато людей почали проповідувати урочисту вістку про наближення часу суду.

[357] Подібно до великої Реформації XVI ст., адвентистський рух виник одночасно в різних країнах християнського світу. Як в Європі, так і в Америці мужі віри й молитви були спонукані досліджувати пророцтва, і заглиблюючись у натхненне Слово, вони переконувались у близькому кінці світу. У різних країнах виникли окремі групи християн, котрі, вивчаючи тільки Писання, дійшли висновку про наближення приходу Спасителя.

У 1821 р., через три роки після того, як Міллер шляхом дослідження пророцтв довідався про час суду, Джозеф Вольф, «всесвітній місіонер», почав проповідувати про скорий прихід Господа. Вольф народився в Німеччині в єврейській родині, батько його був рабином. Вже в ранній молодості він переконався в правдивості християнської релігії. Маючи діяльний, допитливий розум, хлопець уважно прислухався до розмов у домі батька, де щоденно збиралися побожні євреї та розмовляли про долю і сподівання свого народу, про славу майбутнього Месії та відновлення Ізраїлю. Одного разу, почувши про Ісуса з Назарета, хлопчик почав розпитувати про Нього. «Це був надзвичайно обдарований юдей, – відповіли йому, – але через те, що Він оголосив Себе Месією, юдейський трибунал засудив Його на смерть». – «Але чому, – продовжував допитуватися хлопчик, – Єрусалим зруйнований і чому ми в рабстві?» – «На жаль, – відповів батько, – тому що юдеї вбивали пророків». І тут у хлопчика майнула

думка, що, «можливо, Ісус також був пророком, і юдеї вбили Його, а Він ні в чому не був винний» (*Trawels and Adventures of the Rev. Joseph Wolff. vol. 1, p. 6*). Це почуття настільки заповонило його, що, незважаючи на заборону відвідувати християнську церкву, він часто стояв біля її дверей, щоб послухати проповідь.

Коли хлопчикові виповнилося сім років, він хвалькувато розповідав своєму старенькому сусідові-християнинові про блискуче майбутнє Ізраїлю, яке чекає на нього в час приходу Месії, і тоді старий чоловік лагідно відповів йому: «Любий хлопчику, я скажу тобі, хто насправді був Месією: це Ісус з [358] Назарета... Той, Кого розп'яли ваші предки, котрі в давнину вбивали пророків. Іди додому і прочитай 53-й розділ книги *Icaï*; ти сам переконаєшся, що Ісус Христос – це Син Божий» (*Ibid.*, vol. 1, p. 7). Це одразу ж переконало його. Він прийшов додому і, читаючи вказаний розділ, дивувався, як точно все написане там виконалося в Ісусі з Назарета. Невже християнин говорив правду? Хлопчик попросив батька пояснити йому пророцтво, однак зустрів таке суворе мовчання, що вже ніколи не наважувався говорити з ним на цю тему. Однак це тільки посилило його бажання дізнатися більше про християнську релігію.

Знання, якого Джозеф Вольф так прагнув, старанно приховувалось від нього в його єврейській родині, але коли йому виповнилося 11 років, він залишив батьківський дім і пішов у світ, щоб здобути освіту та обрати собі релігію і професію. На деякий час він знайшов притулок у родичів, однак незабаром його звідти вигнали як відступника. Залишившись без рідних, без грошей, він змушений був прокладати собі шлях серед чужих людей. Він переїздив з місця на місце, старанно займався самоосвітою та заробляв на життя уроками староеврейської мови. Потрапивши під вплив католицького наставника, він прийняв римо-католицьку віру і вирішив стати місіонером серед свого народу. З цією метою через декілька років Джозеф Вольф вступив до католицького місійного коледжу у Римі. Але там його незалежність у поглядах і відвертість висловлювань стали причиною того, що хлопця звинуватили в ересі. Вольф відверто засуджував зловживання церкви та наполягав на необхідності реформи. Хоч на початку він користувався особливою прихильністю папських сановників, однак пізніше був висланий з Рима. Перебуваючи під наглядом церкви, Вольф переходив з місця на місце, доки, нарешті, не стало очевидним, що він вже ніколи не підкориться рабству Рима. Врешті-решт його

оголосили невинним і дали можливість іти куди хоче. Тоді Вольф вирішив податися до Англії і, прийнявши протестантську віру, став членом англійської церкви. Після двох років навчання, в 1821 р. він розпочав свою місіонерську діяльність.

Сприймавши велику істину про Перший [359] прихід Христа як «страдника, знайомого з хворобами» (див. *Ісаї 53:3*), Вольф зауважив, що пророцтва з такою ж певністю вказували і на Другий Його прихід у силі й славі. Намагаючись привести свій народ до Ісуса з Назарета як до обіцяного Месії і вказуючи на Його Перший прихід в приниженні, на Його жертву за гріхи людей, Вольф навчав їх також про Другий прихід Ісуса, коли Він з'явиться вже як Цар і Визволитель.

«Ісус з Назарета – правдивий Месія, – говорив він, – Котрому прокололи руки і ноги, Котрого, як агнця, вели на заріз, Котрий був Страдником, знайомим з хворобами; Котрий після того, як берло відійшло від Юди і законодавча влада – від стегон його, прийшов перший раз; проте Він прийде і вдруге на хмарах небесних при сурмі Архангела» (*Joseph Wolff, Researches and Missionary Labors, p. 62*). «І стане на горі Оливній, і та влада над творінням, яку колись отримав, а пізніше втратив Адам (див. *Буття 1:26; Буття 3:17*), буде передана Ісусові. Він буде Володарем усієї землі. Тоді припиниться плач і стогін творіння, а всюди звучатимуть пісні хвали і вдячності... Коли Ісус прийде у славі Свого Отця зі святими ангелами, «перше воскреснуть умерлі в Христі» (див. *1 до солунян 4:16; 1 до коринтян 15:23*). Це і є те, що ми, віруючі, називаємо першим воскресінням. Тоді й у тваринному царстві відбудуться зміни (див. *Ісаї 11:6-9*), і воно покориться Ісусові (див. *Псалом 8*). «Загальний мир пануватиме всюди» (*Journal of the Rev. Joseph Wolff, pp. 378, 379*). «Господь знову погляне на землю і скаже: «Вельми добре!» (*Ibid., p. 294*).

Вольф вірив у близькість приходу Господа, а його тлумачення пророчих періодів вказували на те, що кінець матиме місце приблизно в той час, на який посилався Міллер. Тим, котрі на підставі тексту: «про день той й годину не знає ніхто» (див. *Від Матвія 24:36*), намагалися довести, що люди взагалі нічого не будуть знати про близькість приходу Христа, Вольф відповідав: «Хіба наш Господь сказав, що той день і та година **ніколи** не будуть відомі? Хіба Він не дав нам ознак часу, щоб [360] ми розпізнали хоча б **наближення** Його приходу, як по листю фігового дерева можна визначити, що літо вже близько? (див. *Від Матвія 24:32*). Невже ми повинні залишатися в незнанні

щодо того періоду, якщо Він Сам звелів нам не тільки читати книгу пророка Даниїла, а й розуміти написане? Це та книга Даниїла, в якій говориться, що слова оці будуть запечатані до останнього часу (за днів Даниїла вони були незрозумілими) і що «багато будуть досліджувати їх» (єврейський вираз означає: «спостерігати і роздумувати про час»), «і **знання** [щодо цього часу] розмножиться» (див. Даниїла 12:4). Як бачимо, наш Господь не говорить, що про **наближення** цього часу не буде відомо, але що жодна людина не знатиме **точного «дня і години»**. Ознаки часу, на його думку, багато про що говорять, спонукуючи нас готуватися до Його приходу, як і Ной готував ковчег» (*Joseph Wolff, Researches and Missionary Labors*, pp. 404, 405).

Щодо популярної системи тлумачення або спотворення Писань Вольф писав: «Переважна більшість християнських церков перестала розуміти Біблію так, як вона написана, і звернулась до облудної системи буддистів, котрі вірять, що майбутнє щастя людства полягає в тому, що люди пересуватимуться в повітрі; ці християни вважають, що: читаючи **юдеї**, слід розуміти під цим словом **язичники**, читаючи **Єрусалим** – розуміти **церква**; коли йдеться про **землю**, це означає **небо**; під приходом **Господа** треба розуміти **розвиток місіонерських товариств**; а вислів **підем на гору, до дому Господнього** – означає велике **зібрання методистів**» (*Journal of the Rev. Joseph Wolff*, p. 96).

Протягом 24 років, з 1821 по 1845 рр., Вольф подорожував по різних країнах: в Африці він відвідав Єгипет і Абіссінію; в Азії – Палестину, Сирію, Персію, Бухару й Індію. Він побував також у Сполучених Штатах, а по дорозі проповідував на острові Святої Єлени. Прибувши до Нью-Йорку в серпні 1837 р., Вольф проповідував у цьому місті, а потім у Філадельфії, Балтіморі і, нарешті, вирушив у Вашингтон. «Там, – згадував Вольф, – за [361] пропозицією екс-президента Джона Куїнсі Адамса, члени однієї з палат Конгресу одностайно дали мені змогу говорити в залі Конгресу. Цю лекцію я прочитав у суботу; її вшанували своєю присутністю всі члени Конгресу, а також єпископ Вірджинії, духовенство і громадяни міста Вашингтона. Таку ж честь виявили мені члени урядів Нью-Джерсі та Пенсильванії, де я читав лекції про мої дослідження в Азії, а також про особисте царювання Ісуса Христа» (*Ibid.*, pp. 398, 399).

Доктор Вольф подорожував у найбільш відсталих країнах без захисту будь-якої європейської держави, зазнаючи великих труднощів і незліченних небезпек. Його карали ударами палиць по п'ятах, морили голодом, одного разу продали як раба і тричі засуджували

на смерть. Неодноразово він потрапляв до рук розбійників, і якимось мало не помер від спраги. Одного разу його обікрали, відібравши усе його майно, і він був змушений іти пішки сотні миль через гори. Сніг бив йому в обличчя, а босі ноги, задубілі від холоду, ледь ступали по замерзлій землі.

Коли Вольфа застерігали не йти озброєним до диких, ворожих племен, він говорив, що озброєний «молитвою, запалом у Христі й вірою в Його допомогу. Я також озброєний, – говорив він, – любов'ю до Бога і ближнього в своєму серці та Біблією, яка завжди зі мною» (*W. H. D. Adams, In Perils Oft, p. 192*). Він завжди і всюди носив при собі Біблію старовірською та англійською мовами. Про одну зі своїх останніх подорожей Вольф говорить: «Я... тримав відкриту Біблію в руці, відчуваючи, що моя сила – в цій Книзі, і ця сила підтримує мене» (*Ibid., p. 201*).

Джозеф Вольф продовжував наполегливо працювати, доки вістка про настання суду не охопила значну частину земної кулі. Серед юдеїв, турків, персів, індусів та багатьох інших національностей і рас він поширював Слово Боже різними мовами і всюди проповідував наближення Царства Месії.

Подорожуючи по Бухарі, Вольф виявив, що вчення про скорий прихід Господа знайоме народові, який проживав ізольовано, віддалік від цивілізації. [362] Араби Ємена, говорив він, «мають книгу під назвою «Сеєра», в якій ідеться про Другий прихід Христа і Його славне царювання; вони очікують великих подій, що мають статися у 1840 р.» (*Journal of the Rev. Josepg Wolff, p. 377*). «В Ємені... я провів шість днів з нащадками Рехави. Вони не п'ють вина, не насаджують виноградників, не сіють, мешкають у наметах та пам'ятають про доброго старого Йонадава, сина Рехави; я знайшов серед них нащадків Ізраїля з покоління Дана... котрі разом з нащадками Рехави очікують скорого приходу Месії на хмарах небесних» (*Ibid., p. 389*).

Схоже віровчення, як це виявив інший місіонер, поширювалось у Татарії. Татарський мулла запитав місіонера, коли ж Христос прийде вдруге. Коли той відповів, що нічого про це не знає, мулла був вкрай здивований такою необізнаністю людини, яка вважала себе біблійним вчителем; а потім твердо висловив своє переконання, обґрунтоване пророцтвом, що Христос прийде приблизно у 1844 р.

В Англії адвентистську вістку почали проповідувати вже у 1826 р. Тут цей рух не набув такої конкретної форми, як в Америці; про

точну дату Його приходу не говорили, але велику істину про скорий прихід Христа в славі та силі звіщали дуже широко. І не тільки серед дисидентів і опозиціонерів [осіб не згідних з віровченням та обрядами англіканської церкви] була проведена ця робота. Англійський письменник Муран Брок зазначив, що майже 700 служителів англіканської церкви брали участь в проповіді «цього Євангелія Царства». У Великобританії також проповідувалася вістка, яка вказувала на 1844 р. як на час приходу Господа. Зі Сполучених Штатів усюди розходились адвентистські брошури. В Англії ці книги і журнали перевидавались також, а в 1842 р. Роберт Уінтер, англієць за походженням, прийнявши адвентистську віру в Америці, повернувся на батьківщину, щоб проповідувати прихід Господа. Багато віруючих приєдналися до нього в роботі, і незабаром вістка про суд зазвучала навіть у віддалених частинах Англії.

[363] У Південній Америці, серед варварства й інтриг духовенства, один іспанець-єзуїт на ім'я Лакунза, серйозно досліджуючи Писання, прийняв істину про скорий прихід Христа. Усвідомлюючи свій обов'язок застерегти людей і водночас бажаючи уникнути осудження Рима, він опублікував свої погляди під вигаданим ім'ям «Рабин Бен-Єзра», видаючи себе за наверненого юдея. Лакунза жив у XVIII ст., та лише в 1825 р. його книга проклала собі дорогу до Лондона, де її переклали англійською мовою. Видання цієї книги ще більше збудило в Англії цікавість до питання про Другий прихід Христа.

У Німеччині у XVIII ст. це вчення проповідував Бенгель, служитель лютеранської церкви, видатний богослов і критик. Закінчивши свою освіту, Бенгель «присвятив себе вивченню теології. До неї Бенгель мав нахил внаслідок серйозного і побожного складу розуму, який розвинувся в нього ще в ранній юності завдяки наполегливому навчанню і самодисципліні. Подібно до інших вдумливих юнаків Бенгель змушений був вести боротьбу з сумнівами та комплексами свого духовного єства. З яким глибоким почуттям він пізніше згадував про ті «численні стріли, що пронизували його бідне серце, роблячи нестерпними молоді роки». Ставши членом Вюртемберзької консисторії, він виступив на захист релігійної свободи. «Захищаючи права і привілеї церкви, він водночас захищав усяку розумну свободу для тих, хто, згідно з вимогами свого сумління, бажав розірвати з нею зв'язок» (*Encyclopaedia Britannica, 9th ed., art. «Bengel»*). Позитивний вплив діяльності Бенгеля й досі відчувається на його батьківщині.

Одного разу, готуючись до проповіді на основі *21-го розділу Об'явлення*, Бенгель був приголомшений тим, що говорилося в ньому про Другий прихід Христа. Пророцтва з книги *Об'явлення* стали зрозумілими йому, як ніколи раніше. Перебуваючи під цим враженням і усвідомлюючи надзвичайну важливість і неперевершену славу сцен, змальованих пророком, він на деякий час був змушений залишити осторонь цю тему. За [364] кафедрою ця істина знову повстала перед ним у всій своїй урочистості й силі. І з того часу Бенгель присвятив себе дослідженню пророцтв, особливо Апокаліпсису, і незабаром дійшов до переконання, що вони вказують на близькість приходу Христа. Дата, вирахована Бенгелем, лише на декілька років не збігалася з розрахунками Міллера.

Праці Бенгеля поширювалися по цілому християнському світові. Його погляди щодо пророцтв були майже одноставно прийняті у його рідному Вюртемберзі та певною мірою в інших частинах Німеччини. Після смерті Бенгеля цей рух продовжував існувати, і адвентистська вістка лунала в Німеччині в той самий час, коли вона привертала увагу людей і в інших країнах. Деякі віруючі виїхали до Росії і там заснували колонії; досі німецькі церкви в цій країні вірять в скорий прихід Христа.

Це світло засяло також у Франції та Швейцарії. В Женеві, де Фарель і Кальвін поширювали істини Реформації, Гауссен проповідував вістку про Другий прихід Христа. Ще в студентські роки Гауссен зіткнувся з духом раціоналізму, що панував у Європі в другій половині XVIII – на початку XIX ст. Ставши служителем церкви, він не тільки нічого не знав про правдиву віру, а й навіть був схильний до скептицизму. В юності він захопився дослідженням пророцтв. Прочитавши «Історію стародавнього світу» Роллена, Гауссен звернув увагу на *2-й розділ* книги *Даніїла* і був вражений надзвичайною точністю виконання пророцтв, відображених в історії. Це переконало його в Богонатхненності Писань, які пізніше стали для нього якорем серед життєвих небезпек. Раціоналістичні вчення не задовольняли його, а дослідження Біблії та постійне прагнення до ще більшого світла поступово привели його до твердої віри.

Продовжуючи досліджувати пророцтва, Гауссен переконався, що прихід Господа близько. Вражений урочистістю і важливістю цієї великої [365] істини, він бажав сказати про це людям, але загальноприйнята думка про те, що пророцтва Даніїла – це таємниця, яку

неможливо збагнути, стала серйозною перешкодою на його шляху. Нарешті він вирішив піти за прикладом Фареля, коли той євангелізував Женеву, тобто почати роботу з дітей, сподіваючись через них зацікавити батьків.

Пізніше, згадуючи про цей метод своєї діяльності, він писав: «Я дуже хочу, щоб усі зрозуміли, чому я звернувся з цією вісткою спочатку до дітей, а не до дорослих. Я зробив це не тому, що ця вістка є незначною, неважливою, але навпаки, тому що вона становить велику цінність. Тому я бажав спочатку викласти її у найдоступніший для розуміння формі. Я дуже бажав, щоб цю вістку прийняли, та побоювався, що мене не будуть слухати, коли я спочатку звернуся до дорослих». – «Тому я вирішив піти до наймолодших. Я збираю слухачів з дітей. Якщо моя група зростає, якщо буде видно, що вони слухають, що їм це подобається і вони зацікавились, що вони розуміють тему і можуть пояснити її, тоді я можу сподіватися: незабаром виникне інше коло слухачів, а дорослі зрозуміють, що варто посидіти і пороздумувати над цим предметом. Коли це трапиться, справа просуватиметься вперед» (*L. Gaussen, Daniel the Prophet, vol. 2, Preface*).

Зусилля Гауссена увінчалися успіхом. Коли він звернувся до дітей, то й дорослі прийшли послухати. Його церква наповнилась уважними слухачами. Серед них були високопоставлені та вчені люди, а також іноземці, які відвідували Женеву; таким чином вістка поширювалася і в інші міста й країни.

Підбадьорений успіхом, Гауссен опублікував свої лекції, сподіваючись, що дослідженням пророчих книг зацікавляться також церкви, де служіння відбувалося французькою мовою. «Публікуючи лекції, призначені для дітей, – писав Гауссен, – ми насправді звертаємося до дорослих, котрі часто нехтують цими книгами через те, що вони здаються їм складними. Як вони можуть бути складними, коли ваші діти розуміють їх?.. У мене величезне бажання, – додає він, – популярно викласти пророцтва нашої пастви... Мені здається, ніщо інше не відповідає краще вимогам нашого часу... Так ми повинні приготуватися до майбутньої скорботи і пильнувати, чекаючи Ісуса Христа».

[366] Хоча Гауссен був одним з найвидатніших і найулюбленіших проповідників, котрі проводили служіння французькою мовою, через деякий час його звільнили з посади. Основні звинувачення, висунуті проти нього, полягали в тому, що замість церковного катехізису, нудного і раціоналістичного підручника, майже позбавленого живої віри,

він використовував Біблію в роботі з молоддю. Пізніше він став учителем теологічної школи, а по неділях продовжував заняття з дітьми, навчаючи їх у Святому Письмі. Його дослідження пророцтв також викликали велику зацікавленість. З професорської кафедри, через пресу та свою улюблену викладацьку діяльність – навчання дітей – Гауссен протягом довгих років поширював благодію та вплив та привертая увагу багатьох до дослідження пророцтв, які вказували на близькість приходу Господа.

У Скандинавії також проповідувалася вістка про Другий прихід Христа, яка викликала усюди велике зацікавлення. Багато людей прокинулися від безтурботної впевненості; вони визнавали і залишали свої гріхи, шукаючи прощення в ім'я Христа. Але духовенство державної церкви протистало цій роботі і призвело до того, що деякого з проповідників вістки кинули до в'язниці. У багатьох місцях, де вісники скорого приходу Христа змушені були замовкнуті, Богові було до вподоби сповістити про нього чудовим чином – через маленьких дітей. Оскільки діти були неповнолітніми, державні закони на них не поширювалися, тому вони без перешкод могли звіщати істину.

Цей рух головним чином поширився серед населення нижчих верств суспільства; у скромних оселях робітників збирався народ, щоб почути вістку перестороги. Діти-проповідники здебільшого також походили з бідних родин. Декому з них було не більше 6-8 років; і хоча їхнє життя свідчило про те, що вони люблять Спасителя і намагаються жити згідно зі святими Божими вимогами, за своїми розумовими здібностями вони нічим не відрізнялися від ровесників. Але коли діти стояли перед народом, було очевидним, [367] що вони перебувають під впливом сили, яка перевершує їхні природні здібності. Тон їхнього голосу і манери змінювались; з урочистою силою вони проголошували слова перестороги про майбутній суд, посилаючись при цьому на відповідний текст зі Святого Письма: *«Побійтеся Бога та славу віддайте Йому, бо настала година суду Його»* (Об'явлення 14:7). Вони викривали гріхи людей, осуджуючи не тільки аморальність і порок, а й любов до світу і відступництво; діти закликали своїх слухачів не зволікати, а поквипитись приготуватися, щоб уникнути майбутнього гніву.

Народ з трепетом прислухався до дитячих слів. Переконлива сила Духа Божого промовляла до їхніх сердець. Багато з них з новим, глибоким інтересом взялися за дослідження Святого Письма;

нестримані, розбещені люди змінювали свій спосіб життя; інші залишали шахрайські звички, і здійснювана робота була настільки очевидною, що навіть служителі офіційної державної церкви були змушені визнати руку Божу в цьому русі.

Воля Божа полягала в тому, щоб країни Скандинавії почули вістку про прихід Спасителя; і коли голос Його слуг замовк, Він вилив Свого Духа на дітей, щоб розпочата справа завершилась. Коли Ісус наближався до Єрусалима в супроводі тріумфуючого натовпу, який захоплено вигукував і розмахував пальмовими гілками, проголошуючи Його Сином Давида, заздрісні фарисеї звернулися до Нього, щоб Він примусив замовкнути натовп, але Ісус відповів, що всі ці події є виконанням пророцтва, і якщо народ замовкне, тоді каміння кричатиме. Коли процесія увійшла брамами Єрусалима, радісні вигуки народу, наляканого погрозами священиків і начальників, замовкли, але діти у дворах храму підхопили спів і, розмахуючи пальмовими гілками, вигукували: *«Осанна Сину Давидовому!»* (див. Від Матвія 21:8-16). Коли ж обурені фарисеї сказали Йому: «Чуєш, що вони говорять?» – Ісус відповів: «Так! Хіба ви ніколи не читали: «З уст немовлят і грудних дітей Ти вчинив хвалу»? Так само, як Бог діяв через дітей [368] під час Першого приходу Христа, Він працював через них і в проголошенні вістки про Його Другий прихід. Повинно виконатись Боже Слово – вістка про прихід Спасителя буде проповідана всім народам, язикам і племенам.

Уїльяму Міллеру та його сподвижникам було доручено проповідувати цю вістку перестороги в Америці. Ця країна стала центром великого адвентистського руху. Саме тут безпосередньо виконалося пророцтво Першої ангельської вістки. Звідси твори Міллера і його однодумців поширювалися в далекі країни. Куди б не проникали місіонери, вони всюди несли з собою радісну вістку про скорий прихід Христа. В усіх куточках земної кулі розповсюджувалася істина вічного Євангелія: *«Побійтеся Бога та славу віддайте Йому, бо настала година суду Його»*.

У свідомості людей глибоко вкорінилося пророче свідоцтво, яке, здавалось, вказувало на те, що Христос прийде навесні 1844 р. Ця вістка, яку передавали зі штату до штату, всюди викликала велику зацікавленість. Багато людей переконалось у вірності доказів на підставі обчислень пророчих періодів та, відмовляючись від своєї колишньої точки зору, з радістю приймали істину. Деякі служителі

залишали свої суперечливі погляди і переконання, відмовлялися від грошей і парафій та об'єднувалися, щоб проповідувати про прихід Ісуса. Однак порівняно небагато служителів прийняли цю вістку, тому вона була доручена переважно простим і покірливим людям, які не були проповідниками за фахом. Фермери залишали свої поля, ремісники – інструменти, комерсанти – торгівлю, службовці – контори, однак працівників було замало порівняно з тією роботою, яку потрібно було виконати. Жалюгідний стан церкви, світ, що потопає у нечесті, – усе це пригнічувало душі правдивих вартівих. Вони охоче зносили труднощі, нестатки, страждання, аби тільки закликати людей до розкаяння і спасіння. Всупереч опору сатани справа неухильно просувалася вперед, і багато тисяч людей прийняли цю радісну вістку.

[369] Всюди звучав голос застереження, випробовуючи серця та закликаючи грішників як у світі, так і в церкві зробити все можливе, щоб уникнути майбутнього гніву. Подібно до Івана Хрестителя, предтечі Христа, проповідники поклали сокиру біля кореня дерева та наполегливо благали всіх принести гідні плоди покаяння, їхні хвилюючі заклики були різким контрастом порівняно із запевненнями про мир і безпеку, що звучали з кафедр популярних церков; і де б не проголошувалася вістка, вона зворушувала серця людей. Прості, конкретні свідоцтва Писань під впливом Святого Духа були настільки переконливими, що тільки дехто міг опиратися їм. Релігійні вожді прокинулися від своєї оманливої безтурботності. Вони побачили своє відступництво, любов до світу, невір'я, гордість та егоїзм. Багато хто з них у розкайнанні і покорі шукали Господа; їхні почуття і думки, досі прикуті до земних предметів, тепер звернулися до неба. Дух Божий зійшов на них, і з покірними, розчуленими серцями вони об'єднали свої голоси, проголошуючи світові: *«Побійтеся Бога та славу віддайте Йому, бо настала година суду Його»*.

Грішники, ридаючи, запитували: *«Що треба робити мені, щоб спастися?»* (Дії 16:30). Шахраї намагалися відшкодувати збитки тим, кого вони обдурили. Всі, які знайшли спокій у Христі, палко бажали, аби й інші люди отримали такі самі благословення. Серця батьків навернулися до дітей, а серця дітей – до батьків. Були усунуті такі перешкоди, як гордощі та самовпевненість. Люди каялись від усього серця, і члени родин працювали задля спасіння найближчих і найдорожчих людей. Часто можна було чути палкі заступницькі молитви. Всюди були душі, які з глибоким сердечним смутком волали до Бога.

Чимало з них цілі ночі проводили в молитві, щоб Господь послав їм запевнення в тому, що їхні гріхи прощені. Вони також гаряче молились про навернення своїх родичів і сусідів.

Люди з різних верств суспільства приходили на зібрання адвентистів. Багаті й бідні, знатні й прості палали одним бажанням: почути вчення про Другий прихід Христа. Господь стримував дух опору, доки Його слуги [366] викладали принципи своєї віри. Іноді Дух Божий використовував слабкі й немічні знаряддя, даючи їм силу для свідоцтва про Його істину. На таких зібраннях відчувалася присутність святих ангелів, і щоденно багато душ приєднувалося до віруючих. Величезні натовпи людей, затамувавши подих, прислухались до урочистих слів про скорий прихід Христа. Здавалося, Небо і Земля наблизились одне до одного. Сила Божа впливала як на старих, так і на молодь і людей середнього віку. Люди поверталися додому, виславляючи Бога, а німу тишу ночі порушували радісні звуки пісень. Жодний відвідувач цих зібрань ніколи не забуде того, що там відбувалося.

Проголошення точного часу приходу Христа викликало великий опір в усіх верствах суспільства, починаючи від служителів за кафедрою і закінчуючи найзапеклішими, найнерозкаянішими грішниками. Виконувалися слова пророцтва: *«в останні дні прийдуть із насмішками глузії, що ходитимуть за своїми пожадливістями, та й скажуть: Де обітниця Його приходу? Бо від того часу, як позасинали наші батьки, усе залишається так від початку творіння»* (2 Петра 3:3, 4), Багато з тих, котрі заявляли про свою любов до Спасителя, говорили, що вони не проти вчення про Другий прихід і заперечують тільки встановлення точної дати. Але всевидяче око Боже читало їхні серця. Такі люди не бажали чути, що Христос прийде судити світ за правдою. Вони були невірними слугами; їхні вчинки не витримали б перевірки Того, Котрий випробовує серця, і тому боялися зустрічі зі своїм Господом. Як і юдеї часів Першого приходу Христа, ці люди були не готові вітати Ісуса. Вони не тільки відмовлялися слухати переконливі докази з Біблії, але й глузували з тих, хто чекав Господа. Сатана і його ангели тішилися та кидали в обличчя Христові й святим ангелам дошкульні зауваження про те, що так званий народ Божий дуже мало любить Його і не бажає Його приходу.

«Жодна людина не знає ані дня, ані години», – цей аргумент найчастіше повторювали противники віри в прихід Христа. Писання

говорить: «А про день той й годину не знає [371] ніхто: ані Анголи небесні, ані Син, лише Сам Отець» (Від Матвія 24:36). Ті, які чекали на прихід Господа, давали ясні й переконливі пояснення цього тексту, в протилежність неправильному тлумаченню їхніх противників. Ці слова Христос сказав під час тієї пам'ятної розмови з учнями на Оливній горі після останніх відвідин храму. Учні запитали: «яка буде ознака приходу Твого й кінця віку?» Ісус вказав їм на ознаки і сказав: «Коли все це побачите, знайте, що близько, під дверима!» (Від Матвія 24:3, 33). Один вислів Спасителя не заперечує інший. Хоч жодна людина не знає ні дня, ні години Його приходу, проте ми маємо відповідні відомості і наш обов'язок знати про час наближення цієї події. Нам також сказано, що нехтувати Його пересторогами і не звертати уваги на ознаки Його близького приходу буде такою ж фатальною помилкою для нас, як і для сучасників Ноя, які не бажали прийняти застереження про потоп. У цьому ж розділі є притча, в якій протиставляються вірний та невірний слуги, а також показана доля того слуги, котрий сказав у своєму серці: «Забариться пан мій прийти» (Від Матвія 24:48). Ця притча ясно відкриває нам, як Христос поставиться та винагородить тих, хто чекав Його, хто звіщав іншим про Його прихід, а також до тих, хто заперечував це. «Тож пильнуйте», – говорить Він. «Блаженний той раб, що пан його прийде та знайде, що робить він так!» (Від Матвія 24:42, 46). «А коли ти не чуйний, то на тебе прийду, немов злодій, і ти знати не будеш, якої години на тебе прийду» (Об'явлення 3:3).

Апостол Павло пише про тих, для кого прихід Господа буде несподіваним: «Прийде день Господній так, як злодій вночі. Бо коли говоритимуть: Мир і безпечність, тоді несподівано прийде загинуть на них». Потім Павло звертається до тих, які прислухались до застереження Спасителя: «А ви, браття, не в темряві, щоб той день захопив вас, як злодій. Бо ви всі сини світла й сини дня. Не належимо ми ночі, ні темряві» (1 до солунян 5:2-5).

[372] Таким чином, Святе Письмо не виправдовує незнання щодо близькості приходу Христа. Тільки ті не бажать слухати цих пояснень, хто взагалі шукає приводу, щоб заперечувати істину. Зухвалі насмішники і навіть люди, які називають себе служителями Христа, продовжують повторювати: «Про день той і годину ніхто не знає». Коли народ почав пробуджуватися і шукати дорогу спасіння, релігійні вчителі стали поміж ним і правдою, намагаючись розвіяти

його страх фальшивими тлумаченнями Слова Божого. Невірні вартіві об'єдналися з великим спокусником, кричучи: «Мир! Мир!», коли Бог не говорив про мир. Подібно до фарисеїв за днів Христа багато хто відмовився увійти до царства небесного і перешкоджав тим, хто бажав зробити це. Кров загублених душ буде стягнута з їхніх рук.

Першими приймали цю вістку, як правило, найскромніші та найпосвяченіші члени церкви. Ті, які самостійно досліджували Біблію, не могли не бачити, що загальноприйняте тлумачення пророцтв суперечить Писанню. Де люди не перебували під впливом духовенства і самі досліджували Слово Боже, там адвентистська вістка потребувала тільки зіставлення з Писаннями для встановлення її Божественного авторитету.

Багато хто були переслідувані невіруючими братами. Деякі люди, намагаючись зберегти своє становище в церкві, вирішили нічого не говорити про свою надію; проте інші відчували, що вірність Господу не дозволяє їм приховувати істини, котрі Він довірив їм. Багатьох виключили з церкви тільки через те, що вони говорили про свою віру в прихід Христа. Якими дорогими стали слова пророка для тих, чия віра випробовувалась подібним чином: *«Кажуть ваші брати, що ненавидять вас, що вас ради Ймення Мого виганяють: Хай прославлений буде Господь, і ми вашу радість побачимо! Та будуть вони посоромлені!»* (Ісаї 66:5).

Ангели Божі з величезним зацікавленням спостерігали за [373] результатами цієї перестороги. Коли церкви здебільшого відмовились прийняти цю вістку, ангели з сумом відвернули від них обличчя. Але залишалося чимало таких, які ще не перейшли через випробовування щодо істини про прихід Христа. Багатьох ввели в оману їхні чоловіки, дружини, батьки або діти, примушуючи вірити в те, що великим гріхом є вислуховувати ересь, яку проповідують адвентисти. Ангели отримали повеління старанно пильнувати за такими душами, бо від престолу Божого на них повинно було злитися додаткове світло.

А ті, які прийняли вістку, з великим нетерпінням чекали на свого Спасителя. Час, коли вони сподівались зустріти Його, був близько. З особливою урочистістю та спокоєм вони наближались до цього часу. Вони насолоджувалися спілкуванням з Богом, яке було запорукою миру в світлому майбутньому. Ніхто з тих, хто мав цю надію й віру, не міг вже забути дорогоцінних годин очікування. Коли до зазначеного часу залишалося декілька тижнів, всі світські справи були

залишені. Щиро віруючі ретельно перевіряли кожну свою думку і спонукання серця, ніби вони перебували на смертному ложі і через декілька годин повинні були піти з життя. Ніхто не готував собі спеціального одягу на цей день,* але всі усвідомлювали потребу бути внутрішньо переконаними в тому, що вони готові зустріти Спасителя; їхнім білим одягом була чистота душі, характер, очищений від гріха викупною кров'ю Христа. О, якби народ Божий сьогодні мав той самий дух самодослідження, таку саму щирю, тверду віру! Якби вони й далі упокорювали себе перед Богом і приносили свої благання до престолу благодаті, вони б мали більш багаті духовні досвіди. Але як мало молитов у наш час, як мало справжнього усвідомлення гріха, а відсутність живої віри позбавляє багатьох благодаті, щедро зливої нашим Викупителем!

Бог вирішив випробувати Свій народ, Його рука приховала помилку, допущену в підрахунку пророчих періодів. Ні адвентисти, [374] ні їхні вчені опоненти не виявили помилки. Останні говорили: «Ваше обчислення пророчих періодів правильне. Має відбутися видатна подія, але не та, про яку говорить Міллер; це буде навернення всього світу, а не Другий прихід Христа».*

Зазначений час минув, а Христос не з'явився, щоб звільнити свій народ. Ті, котрі зі щирою вірою і любов'ю очікували свого Спасителя, пережили гірке розчарування. Однак Бог здійснив Свій намір: Він випробував серця тих, які запевняли, що очікують Його приходу. Багато з них керувалися почуттям страху, а не якимись вищими спонуканнями, їхня уявна віра не зробила жодної зміни в серцях і житті. Коли очікувана подія не відбулася, ці люди запевняли, нібито вони зовсім не розчарувалися, бо ніколи і не вірили в прихід Христа. Вони були в числі перших, хто глузував зі скорботи щирих дітей Божих.

Але Ісус та все небесне воїнство з величезною любов'ю і співчуттям спостерігали за випробовуванням вірних, хоча й розчарованих дітей Божих. Якщо б завіса, що відокремлює видимий світ від невидимого, була відсунута, то можна було б побачити, як небесні ангели стоять поруч цих вірних дітей Божих, щоб захистити їх від стріл сатани.

*Див. додаток

[375]

РОЗДІЛ 21

ЗНЕВАЖЕНА ТА ВІДКИНУТА ПЕРЕСТОРОГА

ПРОПОВІДУЮЧИ ВЧЕННЯ про Другий прихід Христа, Уїльям Міллер та його однодумці працювали з єдиною метою – спонукати людей приготуватися до дня суду. Вони прагнули пробудити тих, які визнавали себе християнами, допомогти їм збагнути правдиву надію церкви та відчутти потребу в глибоких християнських досвідах; вони також невтомно працювали над тим, щоб переконувати ненавернених покаятись і навернутися до Бога. Вони не намагалися навертати людей до якоїсь релігійної громади або групи і тому працювали серед усіх конфесій, не втручаючись до їхньої організації або порядку.

«В усій моїй праці, – говорив Міллер, – я ніколи не прагнув до того, щоб утворити якусь нову течію, що відрізнялася б від усіх існуючих, або принести користь якомусь одному віровизнанню за рахунок інших. Я хотів бути корисним для всіх. Я вважав, що всі християни радітимуть надією скорого приходу Христа, а ті, котрі не поділяють моїх поглядів, не стануть менше любити тих, котрі прийняли це вчення; я ніколи не припускав, що виникне необхідність в окремих зібраннях. Моєю єдиною метою було навернути душі до Бога, сповістити світові про майбутній суд та спонукати моїх ближніх приготувати серця для зустрічі свого Бога в мирі. Більшість тих, які навернулися через мою працю, приєдналися до різних, діючих на той час церков» (*Bliss, p. 328*).

[376] Деякий час до праці Міллера ставилися прихильно, бо вона сприяла зростанню церков. Але оскільки служителі та релігійні діячі відкинули це вчення і не бажали допустити його поширення, вони не тільки виступали проти нього з кафедр, а й забороняли членам своїх церков відвідувати зібрання, де проповідували про Другий прихід Христа; забороняли навіть говорити про свою надію під час богослужіння. Таким чином, віруючі опинилися в скрутному становищі. Вони любили свої церкви і не бажали відокремлюватися від них, але коли побачили, як придушується свідоцтво Слова Божого,

як їх позбавляють права досліджувати пророцтва, тоді вони переконалися, що вірність Богові несумісна з цими вимогами. Вони не могли вважати церквою Христа, «стовпом і підвалиною правди» тих, хто відкидав свідоцтво Слова Божого. Це давало їм сміливість відчувати правоту в своєму відокремленні від колишньої церкви. Влітку 1844 р. близько 50 тис. членів вийшли зі своїх церков.

У цей самий час у більшості церков Сполучених Штатів відбулися значні зміни. Протягом багатьох років зауважувалося повільне, але неухильне підпорядкування церковного життя світським звичаям і традиціям, і як наслідок цього – глибокий занепад духовного життя; та в 1844 р. ознаки раптового різкого занепаду виявилися майже в усіх церквах країни. Хоч ніхто не міг пояснити причину, сам факт був настільки очевидним, що преса і церква широко обговорювали це питання.

На зібранні пресвітеріанської церкви у Філадельфії Барнес, автор відомого біблійного коментаря, пастор однієї з провідних церков міста, сказав, що «протягом його двадцятирічного служіння в церкві не було жодного випадку, щоб до церкви під час здійснення вечері Господньої не приєдналась певна кількість новонавернених. Але тепер немає **ні пробудження, ні навернення**; серед членів не зауважується зростання в благодаті, і ніхто не заходить до його кабінету поговорити про спасіння своєї душі. З розвитком [377] бізнесу, комерції та виробництва спостерігається поширення духу світськості. **Таке становище характерне для всіх віровизнань**» (*Congregational Journal*, May 23, 1844).

У лютому того ж року професор Фінній з Оберлінського коледжу писав: «Ми змушені визнати, що в цілому протестантські церкви нашої країни виявили або байдужість, або ворожість майже до всіх моральних реформ століття. Звичайно, є винятки, проте їх замало, щоб змінити суть справи. Ми бачимо ще й інший незаперечний факт: у церквах майже зовсім відсутній дух відродження. Всюди панує жажлива духовна байдужість; про це свідчить і релігійна преса країни... Дуже багато членів церкви стають прихильниками моди, беруть разом зі світськими людьми участь у гріховних розвагах, танцях, святкуваннях і т.п.... Однак немає потреби вдаватися в подробиці. Факти свідчать самі за себе, і все це великим тягарем лягає на нас, тому що ми бачимо, що **церкви загалом вироджуються**. Вони далеко відійшли від Господа, і Він залишив їх».

Один літератор писав у журналі «Religions Telescope»: «Ми ще ніколи не були свідками такого загального релігійного занепаду, як тепер. Воістину, церква має пробудитися, шукати причину цього лиха, бо кожний, хто любить Сіон, повинен вважати це тільки нещастям. Якщо ми зважимо нечасті, поодинокі випадки правдивого навернення та майже безприкладну нерозкаяність і черствість грішників, тоді мимоволі вигукнемо: «Невже Бог забув про милість? Невже двері благодаті зачинилися?».

Причину такого становища потрібно шукати в самій церкві. Духовна темрява огортає народи, церкви й окремих людей зовсім не тому, що Бог свавільно забирає від них Свою благодать, – вона є наслідком того, що люди нехтують або відкидають Божественне світло. [378] Разючу ілюстрацію цієї істини можна знайти в історії юдейського народу за днів Христа. Захопившись світськими справами, вони забули Бога і Його Слово; їхній розум помутівся, а серця віддалися суєтності та пристрастям. Тому юдеї нічого не знали про прихід Месії, і в своїй зарозумілості й невір'ї відкинули Викупителя. Але навіть тоді Бог не позбавив юдейську націю пізнання та благословень спасіння. Однак ті, які відкинули правду, втратили будь-яке бажання отримати Небесний дар. Вони *«ставлять темноту за світло, а світло за темряву»*, поки світло, що перебувало в них не стало пітьмою; *«яка ж то велика та темрява!»* (Ісаї 5:20; Від Матвія 6:23).

Політика сатани полягає в тому, щоб люди дотримувались лише релігійних форм у той час, як справжня побожність відсутня. Відкинувши Євангеліє, юдеї продовжували ревно виконувати свої стародавні обряди, суворо оберігали національну замкнутість; водночас вони були змушені визнати, що Божа присутність залишила їх. Пророцтво Даниїла так безпомилково вказувало на час приходу Месії і так певно розповідало про Його смерть, що вони намагалися відволікти людей від вивчення цієї книги, і, врешті-решт, рабини вигосили прокляття тим, хто буде намагатись вирахувати цей час. У своїй сліпоті й нерозкаяності ізраїльський народ упродовж наступних століть залишався байдужим до милостиво запропонованою дару спасіння, забув про благословення Євангелія та про урочисті й грізні застереження тим, хто відкидає небесне світло.

Там, де існує байдужість, подібними будуть і наслідки. Той, хто свідомо порушує в собі почуття обов'язку тільки тому, що воно суперечить його природним нахилам, втратить здатність відрізняти істину

від заблудження. Розум затьмарюється, сумління притупляється, серце черствіє і душа віддаляється від Бога. Де відкидають і зневажають вістку Божественної істини, там церкву огортає темрява; віра і любов холонуть, [379] з'являються відчуженість і розділення. Члени церкви зосереджують свої інтереси на світських справах, а грішники стають ще запеклішими у своїй нерозкаяності.

Вістка Першого ангела 14-го розділу книги Об'явлення, що проголошує про настання часу Божого суду і закликає людей: *«Побійтеся Бога та славу віддайте Йому»*, – була дана для того, щоб захистити народ Божий від згубного впливу світу та пробудити його, щоб він побачив своє справжнє становище та відступництво. У цій вістці Бог послав церкві застереження, яке в разі прийняття виправило б ті пороки, які віддаляли її від Бога. Якщо б люди прийняли небесну вістку, впокоривши свої серця перед Господом і щиро прагнули приготуватися, щоб встояти перед Ним, тоді Дух Божий і Його сила виявилися б серед них. А церква знову досягла б того благословенного рівня єдності, віри й любові, який існував за апостольських днів, коли всі віруючі *«мали серце одне й одну душу»* і *«зачали говорити Слово Боже з сміливістю»*, *«і щоденно до Церкви Господь додавав тих, що спасалися»* (Дії 4:32, 31; 2:47).

Якщо б народ Божий прийняв світло, що сяяло для нього зі сторінок Слова Божого, він досягнув би тієї єдності, про яку молився Христос та писав апостол: *«Єдність духа в союзі миру»*; і далі: *«Одне тіло, один дух, як і були ви покликані в одній надії вашого поклонання. Один Господь, одна віра, одне хрищення»* (До ефесян 4:3-5).

Таким був благословенний досвід тих, хто прийняв адвентистську вістку. Ці люди вийшли з різних віросповідань; відмінності, які існували поміж ними, були скасовані, розбіжності в питаннях віри розбилися в порошок; безпідставна надія на тисячолітнє царство була залишена; хибні погляди щодо Другого приходу Христа були виправлені; гордість і світськість були усунуті; недобрі вчинки – залишені, серця об'єдналися в братській спільноті, у них запанували любов і радість. Якщо це вчення зробило такі зміни [380] в тих небагатьох, котрі прийняли його, воно могло б зробити те ж саме і для всіх, коли б вони також прийняли світло.

Однак загалом церкви не прислухалися до цього застереження, їхні служителі, «вартові дому Ізраїлю», повинні були б першими розпізнати ознаки приходу Ісуса, однак вони не бажали прийняти цю

істину ані зі свідoctва пророків, ані з ознак часу. У той час, як земні надії та честолюбні прагнення наповнювали їхні серця, любов до Бога і віра в Його Слово охололи; доктрина про Другий прихід Христа викликала в них тільки невір'я й упередженість. Той факт, що цю вістку переважно проповідували рядові члени, служив аргументом не на її користь. Як і в давнину, зрозумілі свідчення Слова Божого були зустрінуті питанням: «Хіба хто з старших або з фарисеїв увірував у Нього?» (Від Івана 7:48). Переконавшись, як нелегко спростувати докази на підставі пророчих періодів, багато хто радив не досліджувати пророцтва, посилаючись на те, що пророчі книги є запечатані, а тому незрозумілі. Чимало парафіян, сліпо довіряючи своїм пастирям, відмовлялися прислухатись до застереження, а інші, хоч і переконані в істині, не наважувалися визнати її, побоюючись «відлучення від синагоги». Вістка, дана Богом для випробування й очищення церкви, ясно показала, яка велика кількість тих, хто більше любив світ, аніж Христа. Зв'язки зі світом виявилися міцнішими від уз, що притягали їх до небес. Вони обрали земну мудрість та відкинули вістку істини, котра випробовує серця.

Відмовляючись прийняти застереження Першого ангела, вони одночасно відкинули і той засіб, який Небо дало їм для виправлення. Вони з презирством відкинули милостивого Вісника, Котрий бажав звільнити їх від пороків, які розділяли їх з Богом; і вони ще з більшим завзяттям почали шукати дружби зі світом. У цьому полягала причина того страшного стану світськості, відступництва і духовної смерті церков у 1844 р.

[381] У 14-му розділі книги Об'явлення Другий ангел летить услід за Першим, кажучи: «Унав, упав Вавилон, город великий, бо лютим вином розпусти своєї він напоїв усі народи!» (вірш 8). Назва Вавилон походить від слова «вавил», що означає «замішання». У Святому Письмі це слово вживається для зображення різних видів неправдивих церков або церков-відступниць. У 17-му розділі книги Об'явлення Вавилон представлений жінкою-символом, котрий Біблія використовує для означення церкви; добродісна жінка уособлює чисту церкву, а розпусна – церкву-відступницю.

Священні, тривалі відносини між Христом і Його церквою представлені в Біблії шлюбним зв'язком. Господь з'єднав Себе зі своїм народом урочистим заповітом. Він обіцяв бути його Богом, а Його народ зобов'язався належати тільки Йому одному. Господь говорить:

«І заручуся з тобою навіки, і заручуся з тобою справедливістю, і правосуддям, і милістю та любов'ю» (Осії 2:21). І ще: «Я вам Господар» (Єремії 3:14). Апостол Павло також використовує цей символ у Новому Заповіті, коли говорить: «заручив бо я вас одному чоловікові, щоб Христові привести вас чистою дівою» (2 до коринтян 11:2).

Невірність церкви Христові, коли вона перестала довіряти Йому, любити Його і дозволила земним предметам заповнити її серце, прирівнюється до порушення шлюбної обітничі. Гріх Ізраїлю, котрий відступив від Бога, представлений саме таким символом, а чудова любов Бога, яку вони з презирством відкинули, знайшла своє відображення в наступних зворушливих словах: *«І присягнув тобі, і ввійшов з тобою в заповіт, говорить Господь Бог, і стала ти Моєю» (Єзекіїля 16:8). «Стала ти гарна-прегарна, і вдалося тобі досягти царської гідності! І розійшлося ім'я твоє поміж народами за твою красу, бо досконала вона, через пишноту Мою, яку Я на тебе поклав... І покладалася ти на красу свою, і стала розпусною через славу свою» (Єзекіїля 16:13-15). «Як зраджує жінка свого [382] чоловіка, так ви Мене зрадили, доме Ізраїлів!» – каже Господь; «як перелюбна жінка, що замість свого чоловіка бере собі чужих» (Єремії 3:20; Єзекіїля 16:32).*

У Новому Заповіті подібні слова звернені до християн, які підносили дружбу зі світом вище милості Божої. Апостол Яків говорить: *«Перелюбники та перелюбниці, чи ж ви не знаєте, що дружба зо світом то ворожнеча супроти Бога? Бо хто хоче бути світові приятелем, той ворогом Божим стається» (Якова 4:4).*

Жінка (Вавилон), про яку йдеться в 17-му розділі книги Об'явлення, *«була одягнена в порфіру й кармазин, і приоздоблена золотом і дорогоцінним камінням та перлами. У руці своїй мала вона золоту чашу, повну гидоти та нечести... А на чолі її було написане ім'я, таємниця: Великий Вавилон, мати розпусти»*. Пророк говорить: *«Бачив я жінку, п'яну від крові святих і від крові мучеників Ісусових»*. І далі Вавилон представлений як *«місто велике, що панує над царями земними» (Об'явлення 17:4-6, 18)*. Влада, яка впродовж багатьох століть деспотично панувала над монархами християнського світу, – це Рим. Порфира та багрянця, золото, дорогоцінне каміння і перли – все це яскравими фарбами змальовує велич і розкіш, що перевершує царську, якою хизується зарозумілий римський престол. І про жодну іншу владу не можна сказати з такою переконливістю, що вона *«п'яна від крові святих»*, як про цю церкву, котра так жорстоко

переслідувала послідовників Христа. Вавилон також звинувачується в незаконних зв'язках з «царями земними». Залишивши Господа та об'єднавшись з язичниками, юдейська церква стала розпусницею, і Рим, що розбестився таким самим чином, шукаючи підтримки в земної влади, підлягає такому ж осудженню.

Вавилон названий «**матір'ю** розпусти», її **дочки**, безперечно, символізують ті церкви, які дотримуються її вчення і традицій, які, наслідуючи її приклад, пожертвували [383] правдою і прихильністю Бога задля незаконного союзу зі світом. Вістка з 14-го розділу книги *Об'явлення*, що проголошує **падіння** Вавилону, стосується тих релігійних об'єднань, які колись були чистими, але потім розбестились. А оскільки ця вістка проголошується після застереження про суд, то це свідчить про те, що вона буде проповідуватись в останні дні і тому не може стосуватися тільки римсько-католицької церкви, бо ця церква вже протягом багатьох століть перебуває в занепаді. Більше того, у 18-му розділі *Об'явлення* до народу Божого звернений заклик вийти з Вавилону. Згідно з цим текстом ще багато дітей Божих залишилось у Вавилоні. А до яких релігійних об'єднань сьогодні належить переважна більшість послідовників Христа? Безперечно, до різноманітних церков протестантської віри. На початку вони стояли на боці Бога і правди, і Його благословення супроводжували їх. Навіть невірний світ був змушений визнати благодію наслідки прийняття євангельських принципів. Ізраїльський пророк говорить: *«Розійшлося ім'я твоє поміж народами за твою красу, бо досконала вона, через пишноту Мою, яку Я на тебе поклав, говорить Господь Бог!»*. Але ці церкви впали через такі ж гріховні бажання, які свого часу накликали на Ізраїль прокляття і погубили його. Вони бажали наслідувати звичаї безбожників та завойовувати їхню дружбу. *«Покладалася ти на красу свою, і стала розпусною через славу свою»* (Єзекіїла 16:14, 15).

Багато протестантських церков наслідують приклад Риму, вступаючи в незаконний зв'язок з «земними царями» (див. *Об'явлення* 17:2). Державні церкви підтримують стосунки зі світською владою, а інші релігійні конфесії шукають прихильності світу. Назву «Вавилон», тобто замішання, можна цілком справедливо застосувати до всіх цих церков: усі вони вважають, що ґрунтують своє вчення на Біблії, але водночас розпорошені на незліченні секти із суперечливими догматами і теоріями.

Крім гріховного зв'язку зі світом, церкви, що від'єдналися від Риму, уособлюють в собі ще й інші його характеристики.

[384] В одному римсько-католицькому творі – «Наставлення для католиків» – висловлене таке запевнення: «Якщо римська церква й була колись винна в ідолопоклонстві щодо святих, то її дочка, англіканська церква, винна в цьому не менше. Вона посвячує десять церков Марії, і тільки одну – Христові» (*Richard Challoner, The Catholic Christian Instructed, Preface, pp. 21, 22*).

Доктор Хопкінс у «Трактаті про тисячолітнє царство» писав: «Немає жодної підстави вважати, що антихристиянський дух і його обряди виявляють себе лише в нинішній римській церкві. Антихрист діє і в протестантських церквах, далеких від того, щоб цілком звільнитися від... корупції й нечестя» (*S. Hopkins, Works, vol. 2, p. 328*).

Щодо відокремлення пресвітеріанської церкви від Риму доктор Гатрі писав: «Триста років тому наша церква вийшла з воріт Риму з відкритою Біблією на своєму прапорі та з гаслом: «Дослідіть... Писання!». І далі він ставить багатозначне запитання: «Чи наша церква вийшла **чистою** з Вавилону?» (*Thomas Guthrie, The Gospel in Ezekiel, p. 237*).

«Англіканська церква, – зазначає Сперджен, – здається, наскрізь просякнута поклонінням перед таїнствами та обрядами, а ті, які відокремились від цієї церкви, в свою чергу заражені філософським атеїзмом. Ті, про котрих ми думали краще, один за одним відпадають від основ віри. Знову й знову я переконуюсь в тому, що Англія підточена зсередини огидною безбожністю, котру наважуються проповідувати з-за кафедри під виглядом християнства».

Як почалося велике відступництво? Як сталося, що первинна церква відійшла від простоти євангельського вчення? Щоб полегшити язичникам прийняття християнства, церква прийняла ряд язичницьких обрядів. Апостол Павло писав ще свого часу: «*Бо вже діється таємниця беззаконня*» (2 до солунян 2:7). За життя апостолів церква зберігала відносну чистоту. Але «наприкінці II ст. більшість церков зазнала змін; [385] не стало колишньої простоти, і непомітно, в міру того, як апостоли помирали, їхні діти, разом з новонаверненими, почали все робити... по-своєму» (*Robert Robinson, Ecclesiastical Researches, ch. 6, par. 17, p. 51*). Щоб залучати новонавернених, були занижені високі принципи християнської віри, і внаслідок цього «потік язичництва увірвався до церкви, вносячи свої звичаї, обряди та ідолів» (*Gavazzi, Lectures, p. 278*). Коли християнська релігія здобула прихильність і підтримку світської влади, формально її прийняло багато людей, але,

з вигляду християни, вони часто по суті «залишалися справжніми язичниками, які потайки поклонялися своїм ідолам» (*Ibid.*, p. 278).

Хіба не те саме повторювалося майже в кожній церкві, що називала себе протестантською? Коли засновники цих церков, натхнені справжнім духом реформи, помирали, їхні нащадки переробляли все по-новому. Сліпо дотримуючись принципів віри, запроваджених батьками, та відмовляючись прийняти нове світло, нащадки реформаторів далеко відійшли від їхнього прикладу скромності, самовідданості та відокремлення від світу. Ось так «зникла колишня простота». Світський потік увірвався до церкви і вніс «із собою свої звичаї, обряди й ідолів».

На жаль, якою страшною мірою заприязнилися зі світом і, отже, стали «ворогами Богові» так звані послідовники Христа! Як далеко християнські церкви світу відійшли від біблійних норм скромності, самозречення, простоти й побожності! Джон Уеслі так говорив про правильне використання грошей: «Не витрачайте жодної копійки з такого дорогоцінного дару на те, щоб догодити бажанню своїх очей: на пишний і коштовний одяг або на непотрібні прикраси. Не витрачайте ані копійки на те, щоб вишукано прикрашати свої оселі, на дорогі меблі, картини, живопис, позолоту... Нічого не витрачайте для того, щоб лишень задовольнити своє марнославство та викликати захоплення або похвалу людей... Нерідко трапляється, що доки ти піклуєшся про власний добробут, люди схвально відгукуються про тебе. Доки ти будеш «одягатися в порфіру та віссон і [386] щоденно розкішно бенкетуватимеш» (див. *Від Луки 16:19*), багато людей, без сумніву, вихвалятимуть твій вишуканий смак, твою щедрість і гостинність. Але не купуй їхньої похвали такою дорогою ціною. Краще задовольняйся шанобою, яка походить від Бога» (*Wesley, Works, Sermon 50, «The Use of Money»*). Однак у багатьох сучасних церквах таке вчення викликає зневагу.

У наш час є дуже популярним належати до якої-небудь церкви. Правителі, політики, законодавці, лікарі, комерсанти приєднуються до церкви для того, щоб користуватися повагою й підтримкою в суспільстві та здійснювати свої світські плани. Таким чином вони намагаються прикрити усі свої махінації мантиєю віровизнання християнства. Різні релігійні об'єднання, що зміцніли завдяки багатству і впливу цих хрещених, але світських членів, претендують на ще більшу популярність і допомогу. На багатолюдних проспектах споруджу-

ються розкішні, вишукано прикрашені церкви. Віруючі одягаються в багатий, модний одяг. Талановитим проповідникам платять великі гроші для того, щоб вони розважали народ і приваблювали його до церкви; їхні проповіді не повинні торкатися поширених гріхів; вони повинні говорити про приємні та втішні речі. Таким чином знатних грішників заносять до списків церкви, а великосвітські гріхи приховують під маскою побожності.

Коментуючи ставлення сучасних уявних християн до світу, один з провідних світських журналів пише: «Непомітно церква підкорилася духові часу та пристосувала свої форми богослужіння до сучасних потреб. І справді, церква в наш час використовує всі засоби, котрі можуть зробити релігію привабливішою». Щодо методизму один автор так писав у нью-йоркській газеті «Independent»: «Розмежовуюча лінія між побожним і безбожником втрачає свою чіткість, переходячи на півтони. Ревні прихильники обох позицій невтомно працюють над тим, щоб знищити будь-які розбіжності між собою в поведінці та розвагах». «Популярність релігії значною мірою веде до зростання числа тих, хто бажає отримати її переваги, але не бажає виконувати свій християнський обов'язок».

[387] Говард Кросбі говорить: «Нас повинно серйозно турбувати те, що церква Христа майже не виконує намірів свого Господа. Подібно до того, як в давнину юдеї через тісні зв'язки з язичницькими народами залишили Бога... так і сучасна церква Христа через свій зв'язок з безбожним світом зраджує Божественні принципи побожного життя і засвоює згубні звичаї безбожного суспільства – людей, які часто мають вигляд благочестя; використовуючи аргументи і доходячи висновків чужих одкровенням Божим, а за своєю суттю – ворожих зростанню в благодаті» (*The Healthy Christian: An Appeal to the Church*, pp. 141, 142).

У цьому потоці світськості та розваг майже зовсім зникли такі чесноти, як християнське самозречення і самопожертва. «Деяких людей, які беруть активну участь у житті церкви, в дитинстві навчили бути щедрими, щоб жертвувати на справу Божу або зробити щось для Христа. Але тепер, якщо є потреба в коштах, ...нікого не можна закликати до пожертвування. О, ні! Замість цього влаштовуються торги, вистави, пародійні судові процеси, театралізовані бенкети, аби розважати народ».

Губернатор штату Вісконсін Уошберн у своєму щорічному посланні від 9 січня 1873 р. зазначив: «Здається, виникла необхідність

у прийнятті закону, щоб закривати школи, в яких грають в карти. Це зло існує всюди. Навіть церква (звичайно, не навмисно) виконує іноді роботу диявола. Добродійні концерти і лотереї, які інколи влаштовуються з доброю метою (хоч часто мотиви бувають не такими вже й благородними), аукціони, призові пакети і т.п. – все це засоби отримання грошей, не докладаючи до цього зусиль. Ніщо так не розбещує і не одурманює молодь, як здобування грошей або власності без праці. Шановані люди, котрі беруть участь у цих випадкових заходах, заспокоюють себе тим, що отримані гроші підуть на добрі цілі. Тож не дивно, що молодь штату так часто засвоює звички, котрі є неминучим наслідком збудження, яким супроводжуються ці азартні ігри».

[388] Дух пристосування до світу заповнив усі християнські церкви. Роберт Аткинс у своїй проповіді, виголошеній у Лондоні, змалював похмуру картину духовного занепаду, що панує в Англії: «Справжніх праведників на землі стає дедалі менше, і ніхто не бере цього до серця. У кожній церкві люди, що визнають християнство, люблять цей світ, пристосовуються до нього: вони полюбують земні блага і намагаються бути респектабельними. Вони покликані страждати з Христом, але жахаються найменшого докору. ...На дверях кожної церкви написані слова: **«Відступництво, відступництво, відступництво»**. Коли б вони знали і відчували це, тоді була б ще якась надія, та ні! Вони звіщають на повний голос: «Ми багаті, збагатіли і нічого не потребуємо» (*Second Advent Library, tract. No. 39*).

Великий гріх, у якому звинувачується Вавилон, полягає в тому, що «лютим вином розпусти своєї він напоїв усі народи!» (*Об'явлення 14:8*). Ця чаша отрути, котру він підносить світові, символізує фальшиві вчення, котрі Вавилон прийняв внаслідок свого незаконного зв'язку з великими світу цього. Дружба зі світом спотворює його віру, а він, у свою чергу, справляє розкладаючий вплив на світ своїми теоріями та вченнями, що різко суперечать ясним істинам Божого Слова.

Рим приховував Біблію від народу і вимагав, щоб усі люди прийняли його вчення замість Слова Божого. Завданням Реформації було повернути людям Слово Боже, але хіба сучасні церкви не вчать людей засновувати свою віру на їхньому віровизнанні замість Святого Письма? Чарльз Бічер, маючи на увазі протестантські церкви, зазначив: «Їх лякає кожне різке слово, сказане проти їхнього віровчення. Вони виявляють при цьому ту саму чутливість, як і ті святі отці, яких жахали докази проти культу святих і мучеників, котрий вони так

ревно насаджували... Протестантські євангелічні церкви настільки зв'язали собі та одна одній руки, що проповідником в їхніх церквах може стати лише той, хто, окрім [389] Біблії, визнає ще якусь книгу... Тому немає нічого надуманого у твердженні про те, що, опираючись на авторитет віровчення, протестанти починають забороняти Біблію так, як і Рим, тільки більш майстерно і приховано» (*Sermon on «The Bible a Sufficient Creed», delivered at Fort Wayne, Indiana, Feb. 22, 1846*).

Коли вірні вчителі пояснюють Слово Боже, тоді з'являються вчені мужі й служителі, які претендують на розуміння Писань, проголошують правдиву науку ересю і таким чином відвертають від істини її шукачів. Якщо б світ не став безнадійно п'яним від вина Вавилону, тоді чіткі й зрозумілі істини Слова Божого переконали б і навернули багатьох. Але християнська віра загалом видається такою заплутаною і суперечливою, що народ не знає, у що вірити. Гріх нерозкаяного світу лежить перед дверима церкви.

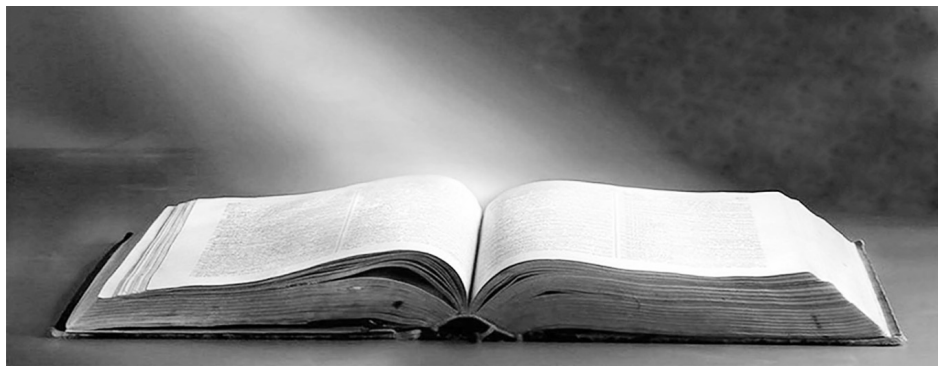
Вістка Другого ангела з 14-го розділу книги Об'явлення вперше була проголошена влітку 1844 р.; у той час вона безпосередньо стосувалася церков Сполучених Штатів, де пролунало застереження про суд, яке було в цілому відкинуте і де зауважувався найбільший духовний занепад. Однак вістка Другого ангела не досягла усієї повноти в 1844 р. У тогочасних церквах панував моральний занепад внаслідок того, що вони відмовились прийняти світло адвентистської вістки, однак це падіння не було повним і остаточним. Продовжуючи відкидати особливі істини для свого часу, вони падали все нижче й нижче. Але про них ще не можна було сказати: *«Упав, упав Вавилон... бо лютим вином розпусти своєї він напоїв усі народи!»* (Об'явлення 14:8). Він ще не призвів усі народи до повного сп'яніння. Пристосування до світу і байдужість до випробовуючих, актуальних для теперішнього часу істин, існує і пускає коріння в протестантських церквах усіх християнських країн; і саме до них звернене урочисте, страшне викриття Другого ангела. Проте відступництво ще не досягло свого апогею.

Біблія говорить, що перед Другим приходом Господа сатана діятиме *«з усякою силою й знаками та з неправдивими чудами і з усякою обманю неправди»*; [390] і ті, котрі *«любови правди... не прийняли, щоб їм спастися»*, будуть залишені на *«дію обмани, щоб у неправду повірили»* (2 до солунян 2:9-11). Доти, доки церкви християнського світу не опиняться в подібному становищі і не об'єднуються повністю зі світом, падіння Вавилону не буде остаточним. Зміни в

цьому напрямі відбуваються поступово, але остаточне виконання пророцтва з книги *Об'явлення (14:8)* – це справа майбутнього.

Незважаючи на духовну темряву та відокремлення від Бога, які панують у церквах, представлених Вавилоном, в їхньому середовищі досі залишається багато правдивих послідовників Христа. Є чимало таких, котрі нічого не чули про особливі істини для нашого часу. Багато з них незадоволені своїм теперішнім станом і прагнуть більшого світла. Даремно вони шукають образ Христа в церквах, до яких належать. І в міру того, як ці церкви все далі й далі відходять від істини і все тісніше з'єднуються зі світом, розбіжність між цими двома групами людей буде ставати все помітнішою; і врешті-решт це призведе до розділення. Надійде час, коли ті, котрі люблять Бога понад усе, не зможуть залишатися з тими, котрі *«більше люблять розкоші, аніж люблять Бога»*, котрі *«мають вигляд благочестя, але сили його відреклися»* (2 до Тимофія 3:4-5).

Вісімнадцятий розділ книги *Об'явлення* вказує на той час, коли внаслідок відкинення потрійного застереження з *Об'явлення (14:6-12)* церква опиниться в стані, про який пророкував Другий ангел; і тоді народ Божий, котрий усе ще перебував у Вавилоні, буде покликаний залишити його. Це буде остання вістка, звернена до світу, і вона виконає своє призначення. У той час, як ті, *«хто не вірив у правду, але полюбив неправду»* (2 до солунян 2:12), будуть залишені на дію заблудження і віритимуть неправді, світло істини засяє для тих, чий серця відкриті для його прийняття, і всі діти Божі, які перебувають у Вавилоні, відгукнуться на заклик: *«Вийдіть із нього, люди Мої!»* (*Об'явлення 18:4*).

РОЗДІЛ 22

ПРОРОЦТВА ВИКОНАЛИСЯ

МИНУЛА ВЕСНА 1844 р. – час, коли очікували Другого приходу Христа. Тих, котрі з вірою чекали Його приходу, охопили сумніви і непевність. Але тоді, як світ вважав їх ошуканими і намагався довести, що вони пішли слідом за ілюзіями, Слово Боже, як і раніше, залишалося їхньою єдиною втіхою. Більшість із них продовжували досліджувати Писання, знову перевіряючи основу своєї віри і старанно вивчаючи пророцтва, щоб отримати нове світло. Свідectво Біблії, яке підтверджувало їхню позицію, видавалось ясным і переконливим. Ознаки безпомилково вказували на близький прихід Христа. Особливе благословення Господа, яке виявилось у відродженні духовного життя християн, свідчило про те, що ця вістка була Небесного походження. І хоч віруючі не могли пояснити свого розчарування, проте вони були впевнені, що Бог був з ними.

З пророцтвами, які стосувалися часу Другого приходу Христа, була тісно пов'язана одна настанова, звернена до тих, хто перебуває в стані нерішучості та непевності. Ця настанова надихає їх терпляче, з вірою чекати, коли з'ясується те, чого зараз вони не розуміють.

[392] Серед цих пророцтв було: *«Нехай я стою на сторожі своїй, і нехай на облозі я стану, і хай виглядаю, щоб бачити, що він буде казати мені, і що відповість на жалобу мою. А Господь відповів та й сказав: «Напиши це видіння і поясни на таблицях, щоб читач його легко читав. Бо ще на умовлений час це видіння, і приспішає кінець, і не обмане. Якщо б протягнулось, чекай ти його, бо воно конче прийде, не спізниться. Ось надута, не проста душа його в ньому, а праведний житиме вірою своєю» (Авакума 2:1-4).*

Вже в 1842 р, повеління цього пророцтва: *«Напиши це видіння і поясни на таблицях, щоб читач його легко читав»* спонукало Чарлза Фітча зробити пророчу таблицю для ілюстрації видінь з книг *Даніїла* та *Об'явлення*. Публікація цієї таблиці розглядалася як виконання повеління, даного через Авакума. Однак в той час ніхто не помітив,

що в цьому пророцтві передбачена затримка у виконанні видіння – час зволікання. У період сумнівів і розчарування це місце Святого Письма набуло виняткового значення і змісту: *«Бо ще на умовлений час це видіння, і приспішає кінець, і не обмане. Якщо б протягнулось, чекай ти його, бо воно конче прийде, не спізниться... А праведний житиме вірою своєю».*

Деякі тексти з пророцтва Єзекіїля також стали джерелом сили і потіхи для віруючих: *«І було мені слово Господнє таке: «Сину людський, що це в вас за приповістка така в Ізраїлевій землі: Продовжаться дні, і зникне всіляке видіння? Тому скажи їм: Так говорить Господь Бог: ...Наблизилися оті дні й слово всякого видіння... Бо Я, Господь, буду говорити, а яке слово говоритиму, то буде воно здійснене» (Єзекіїля 12:21-25). «Ось говорить Ізраїлів дім: Те видіння, яке він бачить, воно про далекі дні, і про далекі часи він пророкує. Тому їм скажи: Так говорить Господь Бог: Не відтягнуться вже всі слова Мої, [393] яке слово говоритиму, те буде виконане, говорить Господь Бог!» (Єзекіїля 12:27, 28).*

Віруючі, які чекали Господа, раділи, бо вірили, що Той, Хто знає кінець від початку, через усі століття передбачив їхнє розчарування і дарував їм слова підбадьорення й надії. Якщо б не було цих текстів Святого Письма, котрі закликали їх терпляче чекати, довіряючи Слову Божому, то їхня віра не встояла б у цю тяжку годину випробовування.

Притча про десять дів з 25-го розділу Євангелія від Матвія також ілюструє досвіди адвентистського народу. У 24-му розділі Євангелія від Матвія, відповідаючи на питання учнів щодо ознак Його приходу в кінці світу, Христос вказав на деякі найважливіші події в історії світу й церкви, які матимуть місце в період між Першим і Другим приходами, а саме: зруйнування Єрусалима, велика скорбота, якої зазнає церква від переслідувань язичників і папства, затемнення сонця і місяця, падіння зірок. Після цього Він сказав про Свій прихід, встановлення Свого Царства та розповів притчу про дві групи людей, які чекають на Нього. 25-й розділ розпочинається словами: *«Тоді Царство Небесне буде подібне до десяти дів».* Йдеться про церкву останніх днів, ту саму, про яку згадувалося в кінці 24-го розділу. У цій притчі досвіди народу Божого показані на прикладі шлюбу за східним звичаєм.

«Тоді Царство Небесне буде подібне до десяти дів, що побрали каганці свої, та й пішли зустрічати молодого. П'ять же з них нерозумні були, а п'ять мудрі. Нерозумні ж, узявши каганці, не взяли із собою оливи. А мудрі набрали оливи в посудинки разом із своїми каганцями.

А коли забаривсь молодий, то всі задрімали й поснули. А опівночі крик залунав: «Ось молодий, виходьте назустріч!» (Від Матвія 25:1-6).

Прихід Христа, як його проголошувала Перша ангельська вістка, представлений у цій притчі приходом [394] нареченого. Діви, які вийшли йому назустріч, символізують поширений рух реформи, який супроводжується проповіддю про скорий прихід Господа. У цій притчі, як і в 24-му розділі Євангелія від Матвія, змальовуються дві групи людей. Усі вони взяли свої світильники – Біблію – і при її світлі вийшли зустрічати Нареченого. Однак: *«Нерозумні ж, узавши каганці, не взяли із собою оливи. А мудрі набрали оливи в посудинки разом із своїми каганцями»*. Остання група людей отримала благодать Божу – відроджуючу й освячуючу силу Святого Духа, котра робить Його Слово світильником для ноги і світлом для стежки. У страху Божому вони вивчали Писання, щоб пізнати істину, та ревно прагнули чистоти серця й життя. Вони мали особисті досвіди, віру в Бога і Його Слово, яку не могли похитнути розчарування і зволікання. Інші, *«узавши каганці, не взяли із собою оливи»*. Ці люди перебували під враженням пориву. Урочиста вістка пробудила в них страх, але вони залежали від віри своїх братів, задовольняючись мерехтливим світлом позитивних емоцій. Вони не мали ґрунтового розуміння істини і не відчували перетворюючого впливу благодаті на серце. Сподіваючись незабаром отримати нагороду, вони вийшли зустріти Господа, але не були готові до затримки і розчарувалися. Коли надійшов час випробовування, їхня віра похитнулася і світильники згасли.

«А коли забаривсь молодий, то всі задрімали й поснули». Затримка жениха символізує час очікування Господа, розчарування й уявне зволікання. У той непевний час напівнавернені люди почали втрачати цікавість до адвентистської вістки і відмовились від боротьби. Але ті, віра яких спиралась на особисте знання Біблії, стояли на скелі, і хвилі розчарування не могли похитнути їх. *«Всі задрімали й поснули»* – одна група людей безтурботно, залишивши свою віру, а інша – терпляче чекаючи яскравішого світла. Однак [395] в ніч випробовування і вони, здавалось, певною мірою втратили свій запал і відданість. Напівнавернені люди не могли більше покладатися на віру своїх братів. Кожний з них стоїть або падає поодиноці.

Приблизно в цей час почав виявлятися фанатизм, дехто з тих, хто раніше видавали себе за ревного прихильника вістки, тепер відкинули Слово Боже як єдиний найпевніший дороговказ і, претендуючи на

керівництво Духа Святого, віддався під владу особистих почуттів, вражень і уявлень. Декотрі з них виявили сліпу, фанатичну ревність, осуджуючи всіх, хто не йшов за їхнім прикладом. Фанатичні погляди і дії цих людей не знайшли співчуття у більшості адвентистів, однак завдали ганьби істині.

Сатана намагався таким чином перешкодити справі Божій та придушити її. Адвентистський рух викликав велике хвилювання в народі, наvertsалися тисячі грішників, а віддані справі люди присвячували всі сили проголошенню істини навіть в час зволікання. Князь зла втрачав своїх підданих; щоб викликати нарікання на справу Божу, він намагався звести деяких віруючих і штовхнути їх на крайнощі. Тим часом його слуги були готові вчепитися за будь-яку помилку, кожний промах, недобрий вчинок і виставити перед людьми в перебільшеному вигляді, щоб викликати огиду до адвентистів та їхньої віри. Таким чином, чим більше сатана міг знайти людей, які вірили в Другий прихід Христа, але перебували під владою сатани, тим більший зиск він міг отримати для себе, виставляючи їх як представників усього адвентизму.

Сатана – це *«той, хто братів наших скаржив»* (Об'явлення 12:10); саме його дух спонукує людей вишукувати помилки і недоліки народу Божого та звертати на них виняткову увагу, у той час, як їхні добрі вчинки залишаються непоміченими. Він завжди активний, особливо коли Бог працює над спасінням душ. Коли сини Божі приходять перед обличчя Господнє, [396] серед них з'являється і сатана. При кожному відродженні він намагається привести до церкви людей з неосвяченим серцем та невірнім розумом. Коли такі люди приймають деякі пункти істини та приєднуються до віруючих, диявол діє через них, намагаючись своїми теоріями звести необережних. Жодна людина не може вважатися справжнім християнином тільки тому, що перебуває в громаді дітей Божих, у домі молитви і навіть бере участь у Вечері Господній. Часто сатана присутній на найурочистіших зібраннях в особі тих, кого він може використати як своїх агентів.

Князь зла відстоює кожен клаптик землі, по якій народ Божий подорожує до небесного міста. В історії церкви жодний реформаторський рух не відбувався без серйозних перешкод. Так було і за днів апостола Павла. Де б апостол не засновував церкву, завжди знаходилися люди, які, зовні приймаючи віру, приносили із собою ересь, котрі, якщо їх тільки прийняли, могли витіснити любов до істини.

Лютер також зазнав великих труднощів і горя від фанатиків, котрі заявляли, нібито Бог промовляє через них і тому свої ідеї й поняття підносили вище за свідoctва Святого Письма. Багато віруючих, яким бракувало віри й досвіду, але які були досить самовпевненими і полюбляли слухати і говорити щось нове, були зведені цими фальшивими вчителями, вони об'єдналися з агентами сатани, руйнуючи те, що Бог будував через Лютера. Брати Уеслі та інші, хто завдяки своєму впливу зробилися благословенням для світу, на кожному кроці зустрічалися з підступними пастками сатани, розставленими перед ними в особі надто ревних, невірнoважених і неосвячених людей, заражених різного роду фанатизмом.

Уільям Міллер суворо ставився до всього, що могло призвести до фанатизму. Він говорив, як і Лютер свого часу, що кожного духа слід випробовувати Словом Божим. «Диявол, – писав Міллер, – має велику владу над розумом деяких людей у [397] наш час. Отже, яким чином ми можемо розпізнати, якого вони духу? Біблія відповідає: «По їхніх плодах ви пізнаєте їх!» У світі з'явилося багато духів, і нам дано повеління випробовувати їх. Дух, який не спонукує нас провадити тверезе, праведне і побожне життя, – це не Дух Христов. З кожним днем я все більше переконуюся в тому, що всіма цими хаотичними рухами керує дух сатани... Багато хто з нас, претендуючи на повне освячення, ідуть слідом за людськими традиціями, мабуть, є такими ж необізнаними в правді, як і ті, що не мають подібних претензій» (*Bliss, pp. 236, 237*). «Дух омани відводить нас від істини, а Дух Божий провадить до неї. Але, скажете ви, людина може перебувати в заблудженні і думати, що пізнала істину. Що ж у такому випадку? На це ми маємо таку відповідь: Дух і Слово перебувають у повній гармонії. Якщо людина перевіряє себе Словом Божим і знаходить у ньому повну гармонію, тоді вона може вважати, що пізнала істину; але якщо людина зауважує, що дух, котрий керує нею, не відповідає змісту Божого Закону й усього Слова, тоді вона має бути дуже обережною, щоб не потрапити до диявольських тенет» (*The Advent Herald and Signs of the Times Reporter, vol. 8, No 23, Jan. 15, 1845*). «Я часто зауважував, що у одному променистому погляді, в щирій сльозі та тяжкому зітханні більше внутрішнього благочестя, аніж в усьому галасі християнського світу» (*Bliss, p. 282*).

За часів Реформації її вороги звинувачували у фанатизмі саме тих, хто найбільше боровся проти нього. Противники адвентистського

руху застосовували той самий метод. Не задовольняючись хибним тлумаченням і перебільшенням помилок, зроблених екстремістами та фанатиками, вони поширювали різні наклепи, які не мали нічого спільного з правдою. Ці люди діяли під впливом упереджень і ненависті. Вістка про те, що прихід Христа вже під дверима, порушила їхній спокій. Вони побоювалися, що це може бути правдою, проте сподівалися, що це марна тривога. У цьому полягає таємниця тієї ворожнечі, яку вони виявляли до адвентистів та їхньої віри.

[398] Якщо кільком фанатикам і пощастило закрастися до лав адвентистів, це ще не є підставою вважати, нібито цей рух не від Бога, так само, як і наявність обманщиків і фанатиків у церкві за днів апостола Павла або Лютера нікому не дає права засуджувати справу цих мужів. Нехай народ Божий пробудиться від сну і серйозно візьметься за справу покаяння і реформації; нехай вони досліджують Писання, щоб пізнати істину, якою вона є в Ісусі Христі; нехай їхнє посвячення Богові буде повним, і тоді не бракуватиме доказів активності та пильності сатани. Застосовуючи різноманітний обман, він виявлятиме свою силу, закликаючи на допомогу всіх злих ангелів свого царства.

Причина виникнення фанатизму і розділення полягала не в проповіді вістки про Другий прихід Христа. Вони з'явилися влітку 1844р., коли адвентисти перебували в замішанні й сумнівах. Проголошення вістки Першого ангела та «опівнічний крик» стримували фанатизм і розділення. Ті, які взяли участь у цих урочистих рухах, лишилися одностайними; їхні серця були сповнені любов'ю один до одного та до Ісуса, Котрого вони сподівалися незабаром побачити. Єдність віри, єдність блаженної надії робила їх недосяжними для будь-якого людського впливу, це був захист і від нападів сатани.

«А коли забаривсь молодий, то всі задрімали й послули. А опівночі крик залунав: «Ось молодий, виходьте назустріч!» Схопились тоді всі ті діви, і каганці свої наготували» (Від Матвія 25:5-7). Влітку 1844 р. минула майже половина строку з того моменту, коли, як вірили спочатку, повинні закінчитися 2300 днів, та восени цього ж року була проголошена вістка словами з Писання: *«Ось молодий, виходьте назустріч!»*

Поштовхом до цього руху стало відкриття: наказ Артаксеркса про відбудову Єрусалима, який є вихідною точкою для 2300-денного періоду, ввійшов у силу восени 457 р. до Н.Хр., [399] а не на початку року, як припускали раніше. Якщо вести рахунок від осені 457 р. до Н.Хр., то 2300 років повинні закінчитися восени 1844 р.*

*Див. додаток до С. 329 ориг.

Старозавітні прообрази також вказували на осінь, як на час, коли мала відбутися подія – «очищення святині» (див. Даниїла 8:14). Це стало зрозумілим, коли розглядалося питання про те, як виповнилися прообрази, що мали відношення до Першого приходу Христа.

Заколення пасхального ягняти було тінню на смерть Христа. Апостол Павло писав: «Наша Пасха – Христос, за нас у жертву принесений» (1 до коринтян 5:7). Сніп з перших колосків, котрим під час свята Пасхи колихали перед Господом, був прообразом воскресіння Христа. Говорячи про воскресіння Господа та Його народу, апостол Павло зазначив: «Первісток Христос, потім ті, що Христові, під час Його приходу» (1 до коринтян 15:23). Подібно до снопа колихання, в якому були перші доспілі колоски, зібрані перед жнивими, Христос є початком того нетлінного врожаю викуплених, який в майбутньому воскресінні буде зібраний до Божої житниці.

Ці прообрази виконалися не тільки за своєю суттю, а й у часі. У 14-й день першого юдейського місяця, того самого дня і місяця, в котрий протягом довгих п'ятнадцяти століть приносилося в жертву пасхальне ягня, Христос разом зі Своїми учнями спожив Пасху, запровадивши таким чином урочистість Вечері Господньої, яка мала здійснюватися на знак Його смерті як «Агнця Божого, що на Себе гріх світу бере» (див. Від Івана 1:29), Тієї ж ночі нечестиві схопили Його, щоб розіп'яти. І як прообраз снопа колихання наш Господь воскрес із мертвих третього дня, «Первісток серед покійних» (1 до коринтян 15:20), Представник усіх воскреслих праведників, чие «принижене тіло» буде змінене так, «щоб стало подібне до славного тіла Його» (До филип'ян 3:21). «Життя ж наше на небесах, звідки ждемо й Спасителя, Господа Ісуса Христа» (До филип'ян 3:20).

Так само прообрази, що мають відношення до Другого приходу, повинні виконатися в час, на який вказано в символічному [400] служінні. За законом Мойсея, очищення святині або великий День Викуплення мав місце десятого дня сьомого місяця юдейського календаря (див. Левит 16:29-34), коли первосвященик, здійснивши викуплення усього Ізраїлю і очистивши святилище від гріхів юдеїв, виходив до народу і благословляв його. Послідовники Міллера вірили, що Христос – наш великий Первосвященик – прийде, щоб знищити гріх і грішника, очистити землю і благословити Свій народ даром безсмертя. Десятий день сьомого місяця – великий День Викуплення, або час очищення святині, припав у 1844 р. на 22 жовтня і вважався

днем приходу Господа. Це узгоджувалося з раніше наведеними доказами, згідно з якими 2300 днів мали закінчитись восени; цей висновок виглядав безпомилковим.

У притчі з 25-го розділу Євангелія від Матвія приходу нареченого передувє час очікування і сну. Це також узгоджувалося з тільки що наведеними аргументами з пророцтв і старозавітних прообразів. Віруючі були глибоко переконані в правдивості цих аргументів, і «опівнічний крик» проголошували тисячі вісників.

Подібно до величезної морської хвилі цей рух прокотився по всій країні. Вістку несли від міста до міста, від селища до селища, досягаючи найвіддаленіших куточків країни, доки весь народ Божий не прокинувся повністю. Фанатизм відступив перед цією могутньою хвилею, як під променями сонця зникають вранішні приморозки. Сумніви і розгубленість зникли; надія і мужність опанували серцями віруючих. У цій справі не було місця крайнощам, котрі завжди виявляються там, де люди керуються почуттями і де відсутній стримуючий вплив Слова і Духа Божого. Те, що відбувалося, нагадувало часи покори і навернення до Господа, які переживав стародавній Ізраїль під впливом докоряючих слів Божих слуг. Цей рух мав такі самі характерні риси, якими відзначалася Божа справа в кожному столітті. Не зауважувалось бурхливих радощів, але люди глибоко досліджували власні серця, каючись в гріхах і залишали усе світське. [401] Охоплені бажанням приготуватися до зустрічі з Господом, вони підносили до неба наполегливі молитви і цілковито посвячували себе Господу.

Говорячи про цю роботу приготування, Міллер зазначив: «Не помітно великого прояву радощів; він залишений на той час, коли небеса і земля радітимуть разом радістю невимовно прекрасною. Гучних вигуків не чути; бо всі чекають голосу з неба. Співаки мовчать; вони чекають на той час, коли зможуть з'єднати свої голоси з ангельським воїнством і небесним хором... Існує повна гармонія почуттів; усі мають одне серце, один розум» (*Bliss, pp. 270, 271*).

Інший учасник тих подій писав: «Цей рух усюди призводив до ретельного дослідження серця та до впокори душі перед Богом Небесним. Любов до світу зникала, суперечки і ворожнеча – усунуті; віруючі визнавали свої гріхи та, щиро каючись, благали Бога пробачити і прийняти їх. Ніколи ще світ не бачив такого самоприпинення і розкаяння. Як Бог сповістив через пророка Йоїла, наближення великого дня Божого спонукало людей роздерти не одяг, а власні серця

та звернутися до Господа в пості, молитві й риданні. Дух милості й благодаті злився на Його дітей, як і говорив Господь через пророка Захарію: *«І будуть дивитись на Мене, Кого прокололи, і будуть за Ним голосити»*, будуть *«благати Господа, шукати Господа Саваота!»* (Bliss, in *Advent Shield and Review*, vol. 1, p. 271, January, 1845).

З усіх великих релігійних рухів, починаючи від часів апостолів, жодний не був настільки вільним від людської недосконалості та підступів сатани, як рух восени 1844 р. Навіть зараз, через багато років, усі його учасники, котрі залишилися твердо стояти на підвалинах цієї істини, продовжують відчувати святий вплив цього благословенного руху та засвідчують, що він був від Бога.

[402] Коли пролунав заклик: *«Ось молодий, виходьте назустріч!»*, ті, які чекали, *«схопились тоді всі ті діви, і каганці свої наготували»*; вони досліджували Слово Боже з нечуваним запалом. З небес були післані ангели, щоб підбадьорити розчарованих та приготувати їх для прийняття вістки. Ця робота здійснювалась не людською мудрістю і знанням, а силою Божою. Цей заклик першими почули і прийняли не найталановитіші люди, а найпокірніші та найпосвяченіші. Фермери залишали на ланах незібраний хліб, ремісники – свої інструменти; зі сльозами і радістю вони йшли проповідувати вістку застереження. А ті, котрі раніше очолювали справу Божу, одними з останніх приєдналися до цього руху. Переважно церкви зачиняли свої двері перед цією вісткою, і велика група людей, котра прийняла її, залишила свої церкви. Згідно з Божим Провидінням ця проповідь об'єдналася з Другою ангельською вісткою, надавши їй виняткової сили.

Заклик *«Ось молодий, виходьте назустріч!»* не вимагав доказів, бо свідоцтво зі Святого Письма було зрозумілим і переконливим. Ці слова мали особливу силу, зворушуючи душу. Не виникало жодних сумнівів і питань. Під час урочистого в'їзду Христа до Єрусалима люди, які прийшли туди на свято з усіх кінців країни, вирушили до Оливної гори і, приєднавшись до натовпу, який супроводжував Ісуса, відчували всю урочистість цієї хвилини; разом з усіма вони радісно вигукували: *«Благословенний, хто йде у Господнє Ім'я!»* (Від Матвія 21:9). Подібним чином невіруючі, котрі відвідували зібрання адвентистів, – хто через цікавість, а хто, щоб поглузувати, – відчували переконливу силу слів: *«Ось молодий, виходьте назустріч!»*

У той час люди мали таку віру, якою можна було отримати відповідь на молитву, – віру, яка не залишається без нагороди. Подібно до

рясного дощу, що зрошує спраглу землю, Дух благодаті сховався на тих, хто щиро прагнув прийняти істину. Ті, які сподівались [403] незабаром зустрітись віч-на-віч зі своїм Викупителем, відчували урочисту і невимовну радість. Пом'якшуюча, підкорююча сила Святого Духа змінювала серця, і на віруючих рясно виливались Його благословення.

Ретельно готуючись, люди, котрі прийняли вістку спасіння, перебували в урочистому очікуванні того дня, коли сподівались зустріти свого Господа. Щоранку найголовнішим обов'язком для них було отримання запевнення в тому, що Бог прийняв їх. Їхні серця були тісно з'єднані між собою, вони разом молилися один за одного. Віруючі часто збиралися в безлюдних місцях для спілкування з Богом, і серед полів та гаїв підносилися до небес заступницькі молитви. Впевненість у схваленні Спасителя була для них важливішою, ніж щоденна їжа; і коли якась думка затьмарювала їхній розум, вони не заспокоювалися доти, доки не звільнялись від неї. Відчувши в собі свідоцтво прощаючої Божої благодаті, вони прагнули побачити Того, Кого так палко, всією душею любили.

Однак вони були приречені на розчарування. Час очікування минув, а Спаситель не прийшов. З непохитною вірою вони чекали Його появи, і тепер почували себе так, як почувалася Марія, коли, підійшовши до гробу Спасителя і побачивши, що він порожній, ридючи, вигукнула: *«Узяли мого Господа, і я не знаю, де Його поклали»* (Від Івана 20:13).

Почуття благоговіння, побоювання, що ця вістка може бути правдивою, деякий час стримували невіруючий світ, і навіть коли призначений час минув, ці почуття зникли не відразу. Спочатку невіруючі не наважувалися тріумфувати над розчарованими, проте, оскільки не було помітно жодних ознак Божого гніву, вони заспокоїлися і знову почали докоряти їм та кепкувати над ними. Величезна кількість людей, котрі запевняли, що вірять в скорий прихід Господа, зреклися своєї віри. Найбільш самовпевнені були настільки глибоко вражені в своїх гордошах, що відчували бажання тікати від світу. Як і пророк Йона, вони звинувачували Бога і краще воліли померти, аніж жити. [404] А ті, чия віра спиралась на думки інших, а не на Слово Боже, тепер знову були готові змінити свої погляди. Богозневажники привертати до себе слабких, боязких людей, і всі разом вони заявляли, що тепер прийшов кінець всіляким побоюванням та очікуванням. Час минув, Господь не з'явився, і світ може залишатися без змін ще тисячі років.

Серйозні, щиро віруючі люди залишили все задля Христа і відчували Його близькість, як ніколи раніше. Вони вірили, що звістили світові останню пересторогу та, сподіваючись незабаром бути в присутності свого Божественного Учителя і небесних ангелів, намагалися уникати товариства тих, хто не прийняв цю вістку. Вони палко молилися: «Прийди, Господи Ісусе, скоріше прийди!». Та Він не прийшов. І тепер вони будуть змушені взяти на себе важкий тягар турбот і труднощів життя, зносити докори і глузування світу. Це було страшне випробовування їхньої віри й терпіння.

Однак це розчарування не було таким великим, як те, якого зазнали учні під час Першого приходу Христа. Коли Ісус урочисто в'їхав до Єрусалима, Його послідовники вірили, що Він засяде на троні Давидовім та звільнить Ізраїль від поневолювачів. Сповнені великих надій та радісних мрій, вони наввипередки намагалися віддати шану своєму Цареві. Багато хто розстилав свій верхній одяг як килим на дорозі, якою Він їхав; інші вітали Його, помахуючи пальмовим віттям. Вони об'єдналися в радісному вигуку: «*Осанна Сину Давидовому!*» (Від Матвія 21:9). Коли фарисеї, занепокоєні та розгнівані цим виявом почуттів, почали вимагати від Ісуса, щоб Він звелів учням замовкнути, Христос відповів: «*Коли ці замовкнуть, то каміння кричатиме!*» (Від Луки 19:40). Пророцтво повинно було здійснитись. Учні виконували волю Божу, однак на них чекало гірке розчарування. Мине лише декілька днів, і вони стануть свідками мученицької смерті Спасителя, а також покладення Його тіла до гробу. Мріям учнів не судилося [405] збутися, і всі їхні сподівання померли разом з Христом. Тільки після того, як Господь переможно вийшов з могили, вони зрозуміли: все, що сталося, провіщене в пророцтвах, і «*мусів Христос постраждати й воскреснути з мертвих*» (Дії 17:3).

За 500 років до цього Господь через пророка Захарію сказав: «*Радій вельми, о дочко Сіону, веселись, дочко Єрусалиму! Ось Цар твій до тебе гряде, справедливий і повний спасіння, покірний, і їде на ослі, і на молодім віслюкові, сині ослиці*» (Захарії 9:9). Якщо б учні усвідомлювали, що на Христа чекає суд і смерть, вони не змогли б виконати це пророцтво.

Так само і Міллер зі своїми однодумцями виконали пророцтво і проповідували світові вістку, яка була передбачена Богонатхненним Словом. Та вони не змогли б звістити її, коли б повністю розуміли пророцтво, в якому йшлося про їхнє розчарування і яке містило в

собі ще одну вістку, що повинна була проповідуватися всім народам перед Другим приходом Господа. Перша і Друга ангельські вістки були дані належного часу та виконали ту роботу, котру покликані були виконати згідно з планом Божим.

Світ спостерігав, сподіваючись, що коли час промине, а Христос не з'явиться, тоді вся система адвентизму припинить своє існування. І хоч багато віруючих, не витримавши сильних спокус, зреклися своєї віри, інші залишалися непохитними. Плоди адвентистського руху, що супроводжували цю справу покори, – дух самодослідження, відмова від світу і докорінна зміна життя, – усе це найкрасномовніше свідчило про те, що вона від Бога. Вірні діти Божі не наважувалися заперечувати, що сила Святого Духа спонукувала їх проповідувати про Другий прихід Христа, і не могли виявити помилку в своєму обчисленні пророчих періодів. Найздібнішим супротивникам не вдалося спростувати їхньої системи пророчих тлумачень. Вони не могли піти на те, щоб, не маючи на це біблійних підстав, залишити позиції, зайняті ними через серйозне, молитовне дослідження Писань після того, як Дух Святий [406] освітив їхній розум і запалив серця живою силою; позиції, які витримали найсуворішу критику і найзапекліший опір з боку популярних вчителів релігії та людей, котрі покладалися на земну мудрість; вони встояли перед нападами об'єднаних сил науки та ораторського мистецтва, перед глузуванням та паплюженням як з боку шанованих громадян, так і простого люду.

Справді, очікувана подія не відбулась, але навіть це не могло похитнути їхньої віри у Слово Боже. Коли Йона на вулицях Ніневії проповідував, що через 40 днів місто буде зруйноване, Господь зглянувся над ніневитянами, які впокорили себе, і продовжив їм час випробування; слід пам'ятати, що вістка Йони походила від Бога, і місто було випробуване згідно з Його волею. Адвентисти вірили, що Бог подібним чином спонукав їх попередити світ про суд. «Ця вістка, – говорили вони, – випробувала серця тих, хто почув її, і збудила в одних бажання зустріти свого Господа; а в інших – ненависть, більш або менш помітну, про яку знає тільки Бог... Ця вістка провела розмежувальну лінію... щоб ті, які досліджують свої серця, знали на чиєму боці вони опинилися б, якби Господь прийшов у призначений час: чи готові були б вони вигукнути: *«Це наш Бог, що на Нього ми мали надію і Він спас нас!»* (Ісаї 25:9); або ж вони звернулися б до гір і скель, щоб ті впали на них та заховали від лиця Того, Хто Сидить на престолі, й

від гніву Агнця. Ми віримо, що таким чином Бог випробовував Свій народ; Він випробовував його віру, щоб бачити, чи встоять віруючі під час випробувань на тій основі, на яку Він бажає їх поставити; чи залишать вони цей світ і з непохитною твердістю покладатимуться на Слово Боже» (*The Advent Herald and Signs of the Times Reporter*, vol. 8, No. 14, Nov. 13, 1844).

З наступних слів Уїльяма Міллера видно, якими почуттями були сповнені серця тих, хто продовжував вірити в керівництво Боже під час пережитого досвіду: «Якщо б мені довелося знову прожити життя і я мав би [407] ті самі докази, що й тоді, то я змушений був би зробити те саме, що я зробив, аби залишитися чесним щодо Бога і людей». «Сподіваюсь, я очистив свій одяг від крові душ. Я відчуваю, що, наскільки це можливо з мого боку, я звільнив себе від вини за їхнє осудження». «Хоч я двічі зазнав розчарування, – писав цей муж Божий, – я ще не зазнав поразки, не занепав духом... Моя надія на прихід Христа є міцною, як і колись. Я зробив тільки те, що після довгих років серйозних міркувань вважав своїм святим обов'язком. Якщо я й помилявся, то тільки через те, що любив своїх ближніх і усвідомлював свій обов'язок перед Богом». «Я переконаний в одному: я проповідував тільки те, у що сам вірив, і Бог був зі мною; Його сила виявлялась у моїй праці, і було зроблено багато доброго». «Вістка про кінець часу спонукала багато тисяч людей досліджувати Писання, і таким чином через віру й кров Христа вони примирилися з Богом» (*Bliss*, pp. 256, 255, 277, 280, 281). «Я ніколи не домагався прихильності гордих і не лякався, коли світ висловлював своє незадоволення. Я й тепер не маю наміру купувати їхню прихильність і не буду робити нічого понад те, що вважаю своїм обов'язком, щоб не викликати їхньої ненависті. Я ніколи не буду запобігати перед ними, щоб зберегти своє життя, і сподіваюсь, що не жалкуватиму втратити його, якщо так буде до вподоби Провидінню Божому» (*J. White, Life of Wm. Miller*, p. 315).

Бог не залишив Свого народу; Його Дух і надалі перебував з тими, хто не зрікся отриманого світла і не ганьбив адвентистського руху. В *Посланні до євреїв* записані слова підтримки і застереження для тих, хто був випробовуваний і терпляче чекав під час цієї кризи: «Тож не відкидайте відваги своєї, бо має велику нагороду вона. Бо вам терпеливість потрібна, щоб Божу волю вчинити й прийняти обітницю. Бо ще мало, дуже мало, і Той, хто має прийти, прийде й баритись не буде! А праведний житиме вірою. І: Коли захитається він,

то душа Моя його не вподобає. Ми ж не з тих, хто [408] хитається на загибель, але віруємо на спасіння душі» (До євреїв 10:35-39).

Зі слів, що вказують на близькість Другого приходу Господа, стає зрозумілим: це напучування звернене до церкви останніх днів: *«Бо ще мало, дуже мало, і Той, хто має прийти, прийде й баритись не буде!»*

У цьому тексті ясно сказано, що має відбутися уявна затримка і прихід Господа ніби запізниться. Повчання, котре тут міститься, особливо стосується досвіду тогочасних адвентистів. Народові, до якого звернені ці слова, загрожувала небезпека втратити віру. Він виконав Божу волю, підкоряючись керівництву Його Слова і Святого Духа, але не міг зрозуміти Його намірів у пережитому досвіді; він не міг розібратися, чому Бог провадив його саме цим шляхом, і був спокушуваний засумніватися щодо керівництва Божого. Цього часу стосувалися слова: *«Праведний житиме вірою»*. Коли яскраве світло «опівнічного крику» осяяло їхню дорогу і люди побачили, що пророцтва розпечатані, а ознаки близькості приходу Христа швидко збуваються, вони ходили, так би мовити, видінням. Але тепер, пригнічені розчаруванням, вони могли встояти тільки завдяки вірі в Бога і Його Слово. Нечестивий світ твердив: *«Вас обдурили; зречіться вашої віри і скажіть, що адвентистський рух від сатани»*. Однак Слово Боже запевняло: *«Коли захитається він, то душа Моя його не вподобає»*. Відмовитись від віри та заперечувати силу Святого Духа, Котрий супроводжував проголошення вістки, означало б обрати шлях, який веде до загибелі. Слова апостола Павла спонукували їх бути витривалими: *«Тож не відкидайте відваги своєї... Бо вам терпеливість потрібна... Бо ще мало, дуже мало, і Той, хто має прийти, прийде й баритись не буде»*. Єдина їхня надія була в тому, щоб зберегти світло, отримане від Бога, покладатися на Його обітниці, продовжувати досліджувати Писання та пильнувати і терпляче очікувати нового світла.

РОЗДІЛ 23

ЩО ТАКЕ СВЯТИНЯ?

ПІДВАЛИНОЮ, ОСНОВНИМ стовпом адвентистської віри став наступний текст Святого Письма: *«Аж до двох тисяч і трьох сотень вечорів-ранків, тоді буде визнана очищеною святиня»* (Даниїла 8:14). Ці слова були знайомі всім, хто вірив у скорий прихід Господа. Тисячі уст повторювали це пророцтво як девіз своєї віри. Всі усвідомлювали, що від провіщених в ньому подій залежать їхні райдужні надії та сподівання. Було підраховано, що ці пророчі дні закінчуються восени 1844 року. Разом з усім християнським світом адвентисти того часу вірили, що земля або якась її частина представляє собою святиню. Таким чином очищення святині означає очищення землі за допомогою вогню останнього великого дня, і це станеться під час Другого приходу Христа. Тому вони дійшли висновку: Христос повернеться на землю у 1844 році.

Але призначений час минув, а Господь не з'явився. Віруючі знали, що Слово Боже – безпомилкове, отже, помилка повинна приховуватись у тлумаченні ними пророцтва, але де саме? Багато хто поспішив розрубати вузол протиріччя своїм необачним твердженням про те, що 2300 днів не закінчуються у 1844 р. Однак для цього неможливо було знайти якусь іншу підставу, крім тієї, що Христос не прийшов у той час, коли Його чекали. Отже, якщо б пророчі дні завершилися у 1844 році, то Христос прийшов би, щоб [410] очистити святиню (тобто землю) вогнем. Але оскільки Він не прийшов, то ці дні ще не закінчилися.

Прийняти таке рішення означало відмовитись від попереднього обчислення пророчих періодів. Як було встановлено, 2300 днів почалися в той час, коли набрав чинності наказ Артаксеркса про відбудову Єрусалима, тобто восени 457 р. до Н. Хр. Якщо обрати цю дату за пункт відліку, то всі події, провіщені в книзі *Даниїла* (9:25-27), де дається пояснення цього пророчого періоду, гармонійно вкладалися у вказані рядки. Шістдесят дев'ять седмиць, або перші 483 роки з 2300

років, сягають часу до Месії-Помазаника. Хрещення Христа та помазання Святим Духом у 27 р. н.е. було точним виконанням пророцтва. У середині сімдесятої седмиці Месія повинен бути відданий на смерть. Через три з половиною роки після хрещення, навесні 31 року, Христос був розп'ятий. Сімдесят седмиць, або 490 років відводились виключно для юдеїв. Після закінчення цього періоду ізраїльський народ остаточно відкинув Христа, переслідуючи Його учнів, і в 34 році апостоли звернулися до язичників. Коли минуло 490 років з пророчого періоду 2300 років, залишилося ще 1810 років, які починають свій відлік з 34 року після Н.Хр. і закінчуються у 1844 році. *«Тоді, – сказав ангел, – буде визнана очищеною святиня»*. Усі попередні частини пророцтва виконалися в чітко визначений час.

У цьому обчисленні все було правильним, взаємопов'язаним, за винятком одного: у 1844 році не відбулося жодної події, яка б відповідала очищенню святині. Заперечувати той факт, що пророчі дні закінчились у 1844 році, означало б заплутати усю справу та залишити позиції, котрі підтверджувалися безпомилковим виконанням пророцтва.

Але Бог провадив Свій народ у великому адвентистському русі. Його сила і слава супроводжували цю роботу, і Він не дозволив, щоб вона закінчилась у темряві та розчаруванні, була затаврована, як фальшиве, фанатичне вчення. Він не міг допустити, щоб Його слова залишалися оповиті сумнівами та непорозуміннями. [411] Хоч багато людей і відмовились від колишнього обчислення пророчих періодів та заперечували правомірність адвентистського руху, який ґрунтувався на ньому, інші, навпаки, не зреклись своєї віри і того досвіду, котрий підтверджувався Святим Письмом і свідоцтвом Божого Духа. Вони були переконані, що при дослідженні пророцтв дотримувалися правильних принципів тлумачення, і вважали своїм обов'язком не залишати отриману істину, а продовжувати досліджувати Біблію у тому самому дусі. Із серйозною молитвою ці люди перевіряли свої позиції та досліджували Писання, щоб виявити свою помилку. Не знайшовши жодної похибки в обчисленні пророчих періодів, вони почали ретельніше вивчати питання про святиню.

Досліджуючи це питання, вони дійшли висновку, що популярна точка зору, згідно з якою святинею є земля, не знаходить підтвердження у Святому Письмі. Але водночас у Біблії вони знайшли вичерпне пояснення питання про святиню, її природу, місце знаходження

та особливості служіння в ній; свідоцтва біблійних письменників були такими зрозумілими і вичерпними, що сумнівам не залишалося місця. Апостол Павло в *Післанні до євреїв* говорить: «Мав же і перший заповіт постанови богослужби та світську святиню. Була бо уряджена перша скинія, яка зветься святиня, а в ній був свічник, і стіл, і жертвенні хліби. А за другою заслоною скинія, що зветься Святее Сятих. Мала вона золоту кадильницю й ковчега заповіту, усюди обкутого золотом, а в нім золота посудина з манною, і розцвіле жезло Ааронове та таблиці заповіту. А над ним херувими слави, що затінювали престола благодаті» (До євреїв 9:1-5).

Святиня, про яку писав Павло, – це скинія, споруджена Мойсеєм згідно з повелінням Божим як місце земного перебування Всевишнього. «І нехай збудують Мені святиню, і перебуватиму серед них» (Вихід 25:8), – таке повеління отримав Мойсей під час спілкування з Богом на горі. Ізраїльтяни мандрували по пустелі, [412] тому скинія була влаштована так, щоб її можна було переносити з місця на місце; і все ж вона була величною спорудою. Її стіни складалися з прямих дошок, обкладених товстими листами золота, що спиралися на срібні підніжки, а дах утворювався з кількох килимів, або покривал. Зовнішнім покриттям скинії були видублені шкіри, у той час як внутрішній покрив був витканий з найтоншого полотна із зображеннями херувимів. Окрім зовнішнього двору, де був жертівник цілопалення, сама скинія складалася з двох відділів: Святого і Святого Сятих, відокремлених одне від одного гарною завісою з коштовної тканини; така сама завіса закривала вхід до першого відділу.

На південному боці, тобто у Святому, знаходився світильник, сім лампад якого освітлювали святиню вдень і вночі; на північному – стіл з жертвеним хлібом, а перед завісою, що відокремлювала Святе від Святого Сятих, стояв золотий жертівник кадильний, від якого щоденно разом із хмариною пахощів підносилися до Бога молитви ізраїльтян.

У Святому Сятих стояв ковчег заповіту – скриня, зроблена з дорогоцінного дерева, обкладена золотом; у ковчезі зберігалися дві кам'яні скрижалі, де Бог викарбував Свій Закон – Десять заповідей. Над ковчегем містився престол благодаті, що служив за віко для святої скрині. Це був чудовий витвір мистецтва; з обох боків його підтримували два херувими; все це було зроблено з чистого золота. У цьому відділенні в хмарині слави між херувимами відкривалася присутність Божа.

Коли євреї оселилися у землі Ханаанській, замість скинії був споруджений храм Соломона, котрий, хоч і зроблений був з каменю та більший за розміром, мав ті самі пропорції, що й скинія, і був обладнаний подібно до неї. У такому вигляді святиня проіснувала до 70 р. після Н.Х., коли її зруйнували римляни, якщо, звичайно, не брати до уваги той час, коли вона лежала в руїнах за днів Даниїла.

Це єдина святиня, яка будь-коли існувала на землі й про яку розповідає Біблія. Апостол [413] Павло називав її святиною першого заповіту. А хіба Новий заповіт не має святині?

Знову заглиблюючись у *Послання до євреїв*, шукачі правди знайшли у вищезгаданих словах апостола Павла указівку на існування іншої, новозавітної святині: *«Істинно, перший заповіт мав також обряди Божественного служіння і земне святилище»* (До євреїв 9:1, перекл. з англ.). Слово «також» говорить про те, що Павло раніше вже згадував цю святиню. Повертаючись до початку попереднього розділу, вони прочитали: *«Головна ж річ у тому, про що я говорю: маємо Первосвященика, що засів на небесах, по правиці престолу величності, що Він Священнослужитель святині й правдивої скинії, що її збудував був Господь, а не людина»* (До євреїв 8:1, 2).

Тут йдеться про святиню Нового Заповіту. Святиня першого заповіту була збудована людиною, Мойсеєм, а цю святиню спорудив Бог, а не людина. У першій святині служіння здійснювали земні священики, а в другій – Христос, наш великий Первосвященик, Який знаходиться праворуч Бога. Одна святиня була на землі, інша – на небі.

Крім того, скинія, споруджена Мойсеєм, була зроблена за даним йому зразком. Господь звелів: *«Усе, що Я покажу тобі будову скинії та будову речей її, і так зробите»*. І знову дано йому повеління: *«І дивись, і зроби за тим зразком, що тобі показано на горі»* (Вихід 25:9, 40). І апостол Павло зазначив, що перша скинія була образом того часу, коли приносилися дари і жертви, що її святі відділення були «образами небесного», а священики, які згідно із законом приносили дари (див. До євреїв 9:9, 23), служили «образові й тіні небесного»; і що *«Христос увійшов не в рукотворну святиню, що була на взір правдивої, але в саме небо, щоб з'явитись тепер перед Божим лицем за нас»* (До євреїв 8:5; 9:24).

[414] Небесна святиня, де Христос здійснює Своє служіння заради нас, є тим великим оригіналом, за яким Мойсей зробив копію – земну святиню. Бог надихнув Своїм Духом будівників земної

святині. Художня майстерність, з якою була здійснена ця праця, свідчить про прояв Божественної мудрості. Складалося враження, ніби стіни святині являють собою масивний золотий зливоч, тому що світло семи лампад золотого світильника відбивалося на них в усіх напрямках. Стіл з показними хлібами та жертівник кадильний виблискували, як відполіроване золото. Розкішна завіса верхнього склепіння із зображеннями ангелів, витканими на ній блакитними, червоними і пурпуровими нитками, доповнювали красу святині. За другою завісою перебувала свята Шехина – видимий прояв Божої слави; жодна людина, крім первосвященика, не могла увійти туди і залишитися живою.

Ні з чим незрівнянна пишність земної шкіри відкривала людським очам славу того небесного храму, де Христос – наш Заступник – здійснює служіння за нас перед престолом Божим. Оселя Царя царів, де тисячі тисяч служать Йому і десять тисяч десятків тисяч стоять перед Ним (див. *Даніїла 7:10*); цей храм, наповнений славою вічного престолу, де серафими, його сяючі хоронителі, в благоговінні закривають свої обличчя, – міг знайти в найвеличнішій споруді, будь-коли збудованій людськими руками, лише слабке відображення своєї грандіозності та слави. Проте важливі істини про небесну святиню і велике служіння, котре звершується в ній задля спасіння людства, були викладені на прикладі земної святині та служіння в ній.

Відділення небесної святині відповідають двом відділенням святині на землі. Коли в одному з видінь апостолові Іванові був показаний храм Божий на небесах, він побачив там *«сім свічників вогняних»*, що *«перед престолом горіли»* (*Об'явлення 4:5*). Він бачив також ангела, котрий тримав *«золоту кадильницю»*. *«І було йому дано багато кадила, щоб до молитов усіх святих додав на золотого жертівника, що перед престолом»* (*Об'явлення 8:3*). Пророкові було показано перше відділення [415] небесної святині, і він побачив там *«сім свічників вогняних»* і *«золотий жертівник»*, представлені в земній святині золотим світильником і жертівником кадильним. І знову *«розкрився храм Божий на небі»* (*Об'явлення 11:19*), і він зазирнув за внутрішню завісу, до Святого Святих. Там він побачив *«ковчег заповіту Його»*, зображений у вигляді святої скрині, котру зробив Мойсей, де мав зберігатися Закон Божий.

Таким чином, дослідники цього питання знайшли незаперечні докази існування небесної святині. Мойсей спорудив земну святиню

за тим зразком, який йому було показано. Апостол Павло навчає, що цим зразком була справжня святиня на небесах. Іван також свідчить про те, що бачив її на небі.

У небесному храмі, місці перебування Бога, Його престол ґрунтується на праведності й суді. У Святому Святих міститься Його Закон – велике мірило праведності, котрим випробовується усе людство. Над ковчегом, де зберігаються скрижалі Закону, знаходиться престол благодаті, перед яким Христос благає про зарахування грішникові заслуг Його. Так представлений союз справедливості та милості в Плані викуплення людства. Цей союз, який могла запланувати тільки Безмежна Мудрість і здійснити тільки Безмежна Сила, викликає подив і благоговіння усього неба. Херувими із земної святині, погляд котрих шанобливо звернених до престолу благодаті, представляють ту зацікавленість, з якою все небесне воїнство спостерігає за виконанням Плану спасіння. Це – таємниця милості, котру бажають збагнути ангели: як Бог може бути справедливим, якщо Він виправдовує грішника, котрий кається, та відновлює зв'язок з грішним людством; як Христос може врятувати з безодні загибелі незліченну кількість людей, зодягнути їх у незаплямований одяг Своєї праведності та об'єднати з безгрішними ангелами, щоб вони могли вічно перебувати в присутності Бога.

Справа служіння Христа як Заступника людини розкривається в чудовому пророцтві Захарії про Мужа, ім'я Котрого – «Цема». Пророк говорить: *«Так говорить Господь Саваот, промовляючи: Оце муж, Цема ім'я йому, і зо свого місця виросте він, [416] і збудує храма Господнього. І він збудує храма Господнього, і він буде носити величність, і сяде, і буде панувати на троні своєму, і він стане священиком на троні своєму, і рада миру буде поміж ними обома»* (Захарії 6:12, 13).

«Він збудує храма Господнього». Завдяки Своїй жертві та посередницькому служінню Христос водночас є і Підвалиною, і Будівничим церкви Божої. Апостол Павло вказує на Нього як на наріжний Камінь: *«на ньому вся будівля, улад побудована, росте в святий храм у Господі, що на ньому і ви разом будуєтеся Духом на оселю Божу»* (До ефесян 2:20-22).

«І він буде носити величність». Христові належить слава за викуплення грішного людського роду. Повік звучатиме спів викуплених: *«Йому, що нас полюбив і кров'ю Своєю обмив нас від наших гріхів... слава та сила на вічні віки!»* (Об'явлення 1:5, 6).

«Буде панувати на троні Своєму, і він стане Священиком на троні Своєму». Господь ще не сидить «на престолі слави Своєї» (Від Матвія 25:31), бо ще не встановлене Царство слави. Тільки після закінчення Його посередницького служіння, «Господь Бог дасть Йому престола Його батька Давида», царство, якому «не буде кінця» (Від Луки 1:32, 33). Як Священик Христос тепер сидить разом з Отцем на Його престолі (див. Об'явлення 3:21). Разом з Вічним, Котрий має життя в Самому Собі, на престолі сидить Той, Хто «неправду ж... немочі наші узяв і наші болі поніс» (Ісаї 53:4), «...випробуваного в усьому, подібно до нас, окрім гріха» (До євреїв 4:15), щоб мати змогу «випробовуваним допомогти» (До євреїв 2:18). «А коли хто згрішить, то маємо Заступника перед Отцем» (1 Івана 2:1). Його непорочне життя є підставою для посередницького служіння. Поранені руки, проколений бік, ноги зі слідами від цвяхів – все це благає про помилування грішного людства, за викуплення якого була внесена така незрівнянно висока ціна.

«І рада миру буде поміж ними обома». Любов Отця не менше, ніж любов Сина, є джерелом спасіння грішного роду. Ісус перед [417] Своїм відходом сказав учням: «Я вам не кажу, що вблагаю Отця Я за вас, бо Отець любить Сам вас» (Від Івана 16:26, 27). «Бо Бог у Христі примирив світ із Собою Самим» (2 до коринтян 5:19). І в служінні небесної святині «рада миру буде поміж ними обома». «**Так** бо Бог **полюбив** світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне» (Від Івана 3:16).

На питання, що таке святиня, Святе Письмо дає зрозумілу відповідь. Термін «святиня», використаний у Біблії, стосується, по-перше, скинії, збудованої Мойсеєм за небесним зразком, а по-друге, правдивої скинії на небі, на яку вказувала земна святиня. Зі смертю Христа закінчилося прообразне служіння. «Правдива скинія» на небесах – це святиня Нового Заповіту. Оскільки пророцтво Даниїла (8:14) здійснилося вже в новозавітний час, то святиня, про яку йдеться у ньому, має бути святинею Нового Заповіту. До закінчення 2300 днів, у 1844 році, на землі вже протягом багатьох століть не було святині. Таким чином, пророцтво: «Аж до двох тисяч і трьох сотень вечорів-ранків, тоді буде визнана очищеною святиня», безперечно, вказує на небесну святиню.

Однак залишається ще дати відповідь на найважливіше питання: що означає очищення святині? Про те, що таке служіння відбувалось у земній святині, свідчить Старий Заповіт. Але хіба те, що на небі,

потребувало очищення? У 9-му розділі Послання до євреїв ясно сказано про очищення як земної, так і небесної святині. *«І майже все за Законом кров'ю очищується, а без пролиття крові не має відпущення. Отж, треба було, щоб образи небесного очищалися цими [кров'ю тварин], а небесне саме кращими від оцих жертвами»* (До євреїв 9:22, 23), а саме – дорогоцінною Кров'ю Христа.

Очищення як у прообразному, так і в дійсному служінні мало здійснюватись кров'ю; в першому – через [418] кров тварин, а в другому – через Кров Христа. Апостол Павло вказує, що очищення повинно здійснюватися через кров, оскільки без пролиття крові не буває **прощення**. Отже, гріх повинен бути прощений або усунутий. Але яке відношення гріх має до святині, чи то небесної, чи то земної? Відповідь на це питання можна отримати, якщо звернутися до символічного служіння. Бо священники, відправляючи своє земне служіння, служили, *«образові й тіні небесного»* (До євреїв 8:5).

Служіння в земній святині складалося з двох частин: священники щоденно здійснювали служіння в Святому та один раз на рік первосвященик виконував особливе служіння примирення у Святому Святих для очищення святині. Щодня грішник, який каявся, приносив свою жертву до дверей скинії та, покладаючи руку на голову жертви, визнавав свої гріхи, таким чином символічно переносячи їх із себе на невинну жертву. Після цього тварину вбивали. *«Без пролиття крові не має відпущення»* (До євреїв 9:22). *«Бо душа тіла в крові»* (Левит 17:11). Порушений Закон Божий вимагав життя порушника. Кров, що уособлювала собою життя грішника, вина котрого переносилась на жертовну тварину, вносилася священником до Святого, і він кропив нею перед завісою, за якою містився ковчег зі скрижалями Закону, порушеного грішником. За допомогою цього обряду гріх через кров символічно переносився до святині. У деяких випадках кров не вносили до Святого, але тоді священник мусив з'їдати м'ясо, як Мойсей звелів синам Аарона: *«Бо вона [жертва] – Найсвятіше, і її я дав вам, щоб уневажнити провину громади»* (Левит 10:17). Обидві церемонії однаковою мірою змальовували перенесення гріха з грішника, котрий покався, до святині.

Таке служіння здійснювалося день у день протягом року. Гріхи Ізраїлю таким чином переносилися до святині, і виникала необхідність в особливій роботі для їхнього усунення. Бог звелів, щоб для кожного зі святих відділень здійснювалося [419] служіння очищення. *«І очистить*

він святиню з нечистоти Ізраїлевих синів та з їхніх переступів через усі гріхи їхні. І так він зробить для скинії заповіту, що знаходиться з ними серед їхньої нечистоти». Мало також здійснюватись і очищувальне служіння для жертівника: «Та й очистить його, та освятить його від нечистоти Ізраїлевих синів» (Левит 16:16, 19).

Один раз на рік у великий День Очищення первосвященик входив до Святого Святих, щоб очистити святиню, і цим завершувався річний цикл служіння. У День Очищення приводили двох козлів до воріт скинії і над ними кидали жеребок: «один жеребок для Господа, і один жеребок для Азазеля [козла відпущення]» (Левит 16:8). Козла, на якого випадав жеребок для Господа, заколювали як жертву за гріх народу. Первосвященик вносив його кров за завісу та кропив нею над віком та перед віком ковчегу заповіту. Жертовник куріння, що стояв перед завісою, також скроплювали кров'ю.

«І покладе Аарон обидві руки свої на голову живого козла, і визнає над ним усі гріхи Ізраїлевих синів та всі їхні провини через усі їхні гріхи, і складе їх на голову козла, та й пошле через призначеного чоловіка на пустиню. І понесе той козел на собі всі їхні гріхи до краю неврожайного, і пустить того козла в пустиню» (Левит 16:21, 22). Козел відпущення не повертався більше до ізраїльського табору, а чоловік, котрий відводив його, мусив обмити водою свій одяг і тіло, і тільки після цього повернутися до табору.

Уся ця церемонія здійснювалася з тією метою, щоб показати ізраїльтянам святість Божу та Його огиду до гріха; вони повинні були зрозуміти, що будь-яке зіткнення з гріхом опоганює їх. Під час служіння очищення кожна людина мусила упокорити своє серце. Всі повсякденні справи відкладалися, й ізраїльська громада проводила цей день в [420] урочистій покорі перед Богом, в молитві, пості й глибокому дослідженні серця.

Прообразне служіння містить важливі істини про очищення. Замість грішника приймалася заміна: в жертву приносилися тварини, однак кров жертовної тварини не знищувала гріх. Вона була тільки засобом для перенесення його до святині. Приносячи кров, грішник визнавав авторитет Закону, сповідував свою вину за його порушення та виявляв бажання отримати прощення через віру в прийдешнього Спасителя; однак він ще не цілком звільнявся від осудження Закону. В День Очищення первосвященик, прийнявши від громади жертву, входив з кров'ю цієї жертви до Святого Святих і кропив нею над віком

ковчегу заповіту, безпосередньо над скрижалями Закону, щоб таким чином задовольнити його вимоги. Потім, в якості посередника, він брав гріхи на себе та виносив їх зі святині. Покладаючи руки на голову козла відпущення, він визнавав над ним усі ці гріхи і таким чином переносив їх символічно з себе на козла. А козел виносив їх геть, і вони вважалися назавжди усунутими з-посеред народу.

Це служіння було «образом і тінню небесного» (До євреїв 8:5). Те, що здійснювалося у символічному служінні земної святині, насправді відбувається в небесній святині. Після вознесіння Спаситель почав Своє служіння як наш Первосвященик. Апостол Павло говорить: *«Бо Христос увійшов не в рукотворну святиню, що була на взір правдивої, але в саме небо, щоб з'явитись тепер перед Божим лицем за нас»* (До євреїв 9:24).

Служіння священика протягом усього року в першому відділенні святині, «за завісою», що відокремлювала, ніби двері, Святе від зовнішнього двору, символізує служіння почате Христом після Його вознесіння. Священик повинен був [421] щодня приносити Богові кров жертви за гріх, а також фіміам куріння разом з молитвами ізраїльського народу. Так і Христос благав Отця зарахувати грішникам заслуги Своєї Крові та заносив перед Ним молитви розкаяних віруючих разом з дорогоцінними пахощами Його власної праведності. Таке служіння відбувалося в першому відділенні небесної святині.

Туди були звернені погляди віри учнів після того, як Ісус вознісся на небеса. Там спочивала їхня надія, *«що вони для душі як котвиця, міцна та безпечна, що аж до середини входить за заслону, куди, як предтеча, за нас увійшов був Ісус, ставши навіки Первосвящеником»*. *«І не з кров'ю козлів та телят, але з власною кров'ю увійшов до святині один раз, та й набув вічне відкуплення»* (До євреїв 6:19, 20; 9:12).

Протягом 18 століть це служіння здійснювалося в першому відділенні святині. Кров Христа виконувала заступницьку місію за тих віруючих, котрі покалися, забезпечуючи їм прощення та прихильність Отця; однак їхні гріхи і надалі залишалися записаними в небесних книгах.

Подібно до того, як у прообразному служінні в кінці року здійснювалося очищення святині, так і перед закінченням служіння Христа для викуплення людства має відбутися очищення небесної святині, тобто усунення з неї гріхів. Саме це служіння почалося після закінчення 2300 днів. Тоді, згідно з пророцтвом Даниїла, наш Перво-

священик увійшов до Святого Сятих, щоб виконати останню частину Свого священицького служіння – очищення святині.

Як у давнину, гріхи народу вірою покладалися на жертву за гріх і через її кров символічно вносилися до земної святині, так і в Новому Заповіті гріхи людини, котра кається, вірою покладаються на Христа і фактично переносяться до небесної святині. І як прообразне очищення земної святині здійснювалося через усунення з неї гріхів, якими вона була опоганена, так і фактичне очищення небесної святині має відбутися через [422] видалення або знищення гріхів, які там записані. Але перш ніж це відбудеться, повинні бути досліджені книги, щоб визначити тих, хто через розкаяння в гріхах і віру в Христа може отримати спасіння. Тому очищення святині передбачає і роботу слідчого суду. Слідчий суд завершиться перед Другим приходом Христа, Який прийде спасти Свій народ; Він принесе відплату, *«щоб кожному віддати згідно з ділами його»* (Об'явлення 22:12).

Таким чином, люди, котрі прийняли світло пророчого слова, побачили, що Христос замість того, щоб прийти на землю у 1844 році – після закінчення 2300 днів, – увійшов до Святого Сятих небесної святині, щоб завершити служіння викуплення, або очищення перед Своїм Другим приходом.

Вони також зрозуміли, що в той час, як жертва за гріх вказувала на Христа як на жертву, а первосвященик уособлював Христа як Посередника, козел відпущення [Азазель] символізував сатану, автора гріха, на котрого врешті-решт будуть покладені гріхи всіх щиро розкаяних людей. Коли первосвященик за допомогою крові жертви за гріх усував гріхи зі святині, він покладав їх на козла відпущення. Отож коли Христос наприкінці Свого служіння Своєю Власною Кров'ю усуне гріхи Божого народу з небесної святині, Він покладе їх на сатану, котрий за вироком небесного суду змушений буде прийняти остаточне покарання. Козла відпущення відводили до безлюдної пустелі, щоб він більше ніколи не повернувся до табору синів Ізраїлевих. Так само і сатана навіки буде вигнаний з присутності Божої та Його народу і перестане існувати після того, як гріх і грішники будуть знищені навіки.

[423]

РОЗДІЛ 24

У СВЯТОМУ СВЯТИХ

ПИТАННЯ ПРО СВЯТИНІЮ стало тим ключем, котрий допоміг зрозуміти таємниці розчарування 1844 р. Воно відкрило цілісну, гармонійну та послідовну систему істини й довело, що рука Божа керувала великим адвентистським рухом. Воно висвітлило становище і роботу народу Божого, відкрило йому його обов'язки. Подібно до того, як учні Ісуса після жахливої ночі, проведеної в душевних стражданнях і розчаруванні, *«зраділи, побачивши Господа»* (Від Івана 20:20), так тепер і ті, хто з вірою очікували Його Другого приходу, відчували радість. Вони сподівалися, що Спаситель прийде у славі, щоб нагородити Своїх слуг. Коли ж їхні надії не справдились, вони втратили Ісуса з поля зору і, подібно до ридаючої біля гробу Марії, промовляли крізь сльози: *«Узяли мого Господа, і я не знаю, де Його поклали»* (Від Івана 20:13). Тепер вони знову побачили у Святому Святих свого співчутливого Первосвященика, Котрий незабаром прийде як їхній Цар і Визволитель. Світло зі святині освічувало минуле, теперішнє і майбутнє. Вірні діти Божі знали, що абсолютне Провидіння Боже провадило їх. Хоча самі вони, подібно до перших учнів, і не розуміли тієї вістки, яку проповідували, однак це була непорушна та цілковито правильна істина. Проповідуючи її, вони виконали намір Божий, і їхня праця не була даремною перед Господом. Відроджені до *«живої надії»*, вони раділи *«невимовною й славною радістю»* (1 Петра 1:3, 8).

[424] Як пророцтво Даниїла: *«Аж до двох тисяч і трьох сотень вечорів-ранків, тоді буде визнана очищеною святиня»* (8:14), так і Перша ангельська вістка: *«Побійтеся Бога та славу віддайте Йому, бо настала година суду Його»* (Об'явлення 14:7), вказували на служіння Христа у Святому Святих і на слідчий суд, а не на прихід Христа для звільнення Свого народу і знищення нечестивих. Помилка була не в обчисленні пророчих періодів, а в тій **події**, яка мала відбутися наприкінці 2300 днів. Через цю помилку віруючі зазнали розчарування, однак усе передбачене в пророцтві й Писанні виконалось.

Саме тоді, коли вони оплакували свої зруйновані надії, сталась подія, передбачена цією вісткою, яка мала звершитися перш ніж прийде Господь, щоб винагородити Своїх слуг.

Христос прийшов, але не на землю, як вони сподівалися; згідно з прообразом, Він увійшов до Святого Святих – храму Божого на небі. Пророку Даниїлові було показано, що Христос підійде до Старого днями: *«Я бачив у видіннях ночі, аж ось разом з небесними хмарами йшов ніби Син Людський, і прийшов аж до Старого днями, – а не до землі, – і Його підвели перед Нього»* (Даниїла 7:13).

Цей прихід передрікав і пророк Малахія: *«Господь, Якого шукаєте ви, і Ангел заповіту, Якого жадаєте. Ось іде Він, говорить Господь Саваот!»* (Малахії 3:1). Прихід Господа до Свого храму стався раптово і несподівано для Його народу. Вони Його не шукали **там**. Вони вважали, що Він прийде на землю *«в огні полум'яному, що даватиме помсту на тих, хто Бога не знає, і не слухає Євангелії»* (2 до солунян 1:8).

Проте народ ще не був готовий зустріти свого Господа. Вони повинні були краще приготуватися до цієї події. Вони мали отримати світло, яке б спрямовувало їхні погляди до храму Божого на небі, коли вірою вони попрямують за своїм Первосвящеником до місця Його служіння і розуміють свої нові обов'язки. [425] Церква повинна була прийняти ще одну вістку застереження і повчання.

Пророк сказав: *«Хто витерпить день Його прибуття, і хто встоїть, коли Він з'явиться? Бо Він, як огонь той у золотаря, і як у пральників луг. І Він сяде топити та очистити срібло, і очистити синів Левія, і їх перечистить, як золото й срібло, і будуть для Господа жертву приносити в правді»* (Малахії 3:2, 3). Ті, котрі житимуть на землі, коли закінчиться заступницьке служіння Христа в небесній святині, залишаться перед святим Богом без Посередника, їхній одяг має бути незаплямованим; їхній характер має бути очищеним від гріха через кроплення кров'ю. Завдяки благодаті Божій та власним наполегливим зусиллям вони повинні бути переможцями у боротьбі зі злом. У той час, як на небі відбувається слідчий суд і гріхи розкаяних віруючих вилучаються зі святині, серед народу Божого має відбутися особлива робота очищення, усунення гріха. Ця робота ясно представлена у вістках 14 розділу книги *Об'явлення*.

Коли ця робота закінчиться, послідовники Христа будуть готові до Його приходу. *«Тоді буде дар Юди та Єрусалиму приємний для Господа, як за днів віковичних і за років стародавніх»* (Малахії 3:4).

Тоді церква, котру Господь візьме з Собою під час Свого приходу, буде «славною Церквою, що не має плями чи вади, чи чогось такого» (До ефесян 5:27). Тоді вона буде «немов та досвітня зоря, прекрасна, як місяць, як сонце ясна, як полки з прапорами грізна» (Пісня над піснями 6:10).

Окрім пророцтва про те, що Господь прийде до Свого храму, Малахія також говорить про Його Другий прихід та суд, який Він здійснить: «*І прибуду [426] до вас Я на суд, і буду свідком швидким проти чарівників, і на перелюбників, і проти тих, хто присягу складає на лжу, і проти тих, хто запластою наймита тисне, вдову й сироту, хто відхилює право чужинця, Мене ж не боїться, говорить Господь Саваот*» (Малахії 3:5). Юда говорить про цю саму подію так: «*Ось іде Господь зо Своїми десятками тисяч святих, щоб суд учинити над усіма, і винуватити всіх безбожних за всі вчинки безбожності їхньої*» (Юди 14, 15). Цей прихід, про який тут йде мова, та прихід Господа до Свого храму – дві різні події.

Вхід Христа як нашого Первосвященника до Святого Святих для очищення святині, про який пророкував Даниїл (8:14), наближення Сина Людського до Старого днями, зображене в книзі Даниїла (7:13), та прихід Господа до Свого храму, про що пророкував Малахія, – є описами тієї ж самої події. Вона зображена також приходом нареченого на весілля в притчі Христа про десять дів (див. Від Матвія 25 розділ).

Влітку і восени 1844 року була проголошена вістка: «*Ось молодий, виходьте назустріч!*». Тоді виявились дві категорії людей, зображених в притчі мудрими і нерозумними дівами: одні з радістю чекали приходу Господа та старанно готувалися до зустрічі з Ним; а інші, під впливом страху і миттєвого пориву, задовольнялися лише теорією істини, і були позбавлені благодаті Божої. У притчі, коли жених прийшов, «*готові ввійшли на весілля з ним*» (Від Матвія 25:10). Отже, прихід жениха, зображений тут, відбувся перед початком весільного бенкету. Шлюб символізує прийняття Христом Свого Царства. Святе місто – Новий Єрусалим, столиця і представник Царства – назване «нареченою, дружиною Агнця». Ангел сказав Іванові: «*Ходи, покажу я тобі невісту, жону Агнця. І заніс мене духом, – писав пророк, – ...і місто велике мені показав, святий Єрусалим, що сховався із неба від Бога*» (Об'явлення 21:9, 10). [427] Отже, наречена символізує собою святе місто, а дівчата, що виходять назустріч нареченому, – церкву.

У книзі *Об'явлення* зазначається, що діти Божі будуть гостями на шлюбній вечері (див. *Об'явлення* 19:9). Якщо вони **гості**, то не можуть бути одночасно зображені **нареченою**. Христос, як сказав пророк Даниїл, отримає від Старого днями на небесах *«панування й славу та царство»*; Він отримає Новий Єрусалим, столицю Свого Царства, *«приготований, як невіста, прикрашена для чоловіка свого»* (Даниїла 7:14; *Об'явлення* 21:2). Прийнявши царство, Він прийде у славі Своїй, як Цар над царями і Пан над панами, для спасіння Свого народу, котрий має сісти *«із Авраамом, Ісаком та Яковом» «в Царстві Моїм... за столом Моїм»* (Від Матвія 8:11; Від Луки 22:30), щоб взяти участь у шлюбній вечері Агнця.

Вістка *«Ось молодий, виходьте назустріч!»*, проголошена влітку 1844 року, спонукала тисячі людей очікувати скорий прихід Господа. У призначений час Жених прийшов, але не на землю, як сподівалися, а до Старого днями на небесах, на весільну вечерю, щоб прийняти Своє Царство. *«Готові ввійшли на весілля з ним, і замкнені двері були»* (Від Матвія 25:10). Вони не повинні бути особисто присутніми під час шлюбу, бо він відбувається на небесах, а вони перебувають на землі. Послідовники Христа мають очікувати *«Пана свого, коли вернеться він із весілля»* (Від Луки 12:36), але вони повинні розуміти Його діяльність і вірою йти слідом за Ним до престолу Божого. У цьому розумінні вони увійшли на весільну вечерю.

У притчі на весільну вечерю ввійшли ті, хто мав олію у своїх посудинах і світильниках. Ті, хто разом з пізнанням істини Святого Письма прийняли також Духа і благодать Божу; хто в ніч найсуворішого випробування терпляче чекали, досліджуючи Біблію, щоб отримати яскравіше світло, – ті зрозуміли істину про небесну святиню та нове служіння Спасителя. Вони вірою пішли за Ним до небесної святині. І всі, хто через свідоцтво Святого Письма приймає [428] ці ж істини, вірою споглядаючи на Христа, Який стоїть перед Богом, щоб виконати останню частину Свого посередницького служіння і в його кінці прийняти Своє Царство, – зображені учасниками весільного бенкету.

У притчі, викладеній у 22-му розділі *Євангелія від Матвія*, використаний такий самий символ шлюбу. У ній чітко показано, що слідчий суд відбудеться до шлюбу. Перед весільним бенкетом заходить Цар, щоб оглянути гостей, чи всі вони одягнені в шлюбний одяг, – в одяг непорочного характеру, омитою і вибіленого Кров'ю Агнця (див. Від Матвія 22:11; *Об'явлення* 7:14). Хто не має на собі такого одягу, буде

вигнаний; а всі, одягнені у весільні шати, – прийняті Богом та визнані гідними увійти до Його Царства, сісти з Ним на Його престолі. Ця справа дослідження характеру та визначення, хто готовий для Царства Божого, відбувається під час слідчого суду – останнього акту служіння в небесній святині.

Коли завершиться слідство і справи тих, хто називали себе послідовниками Христа протягом усіх століть, будуть досліджені та вирішені, тоді й тільки тоді закінчиться час випробування, і двері милості зачиняться. Таким чином, коротке речення: *«І готові ввійшли на весілля з ним, і замкнені двері були»*, – охоплює всю останню фазу служіння Спасителя і підводить нас до того часу, коли велика справа спасіння людства буде закінчена.

Служіння в першому відділі земної святині, котра, як ми бачили, була образом небесної, закінчувалося тоді, коли первосвященик входив до Святого Святих в День очищення. Бог звелів: *«І жоден чоловік не буде в скинії заповіту, коли він входить на очищення до святині, аж до виходу його»* (Левит 16:17). Так і Христос, коли увійшов до Святого Святих, щоб виконати останню частину Свого служіння викуплення, завершив служіння в першому відділенні. Але коли закінчилося служіння в першому відділенні, [429] почалося служіння в другому. Коли первосвященик у прообразному служінні в День Очищення залишав Святе, він з'являвся перед Богом, щоб представити Йому кров жертви за гріх, за всіх ізраїльтян, котрі щиро розкаялися в своїх гріхах. Таким чином, Христос закінчив тільки частину Свого заступницького служіння, щоб розпочати другу. Він і далі продовжує заступатися за грішника перед Отцем завдяки силі Своєї Крові.

Ця істина була незрозумілою для адвентистів у 1844 році. Коли минув час, в який чекали приходу Спасителя, вони все ще продовжували вірити в близькість Його приходу і вважали, що живуть під час великої кризи і що посередницьке служіння Христа як Заступника за грішників перед Богом припинилось; їм здавалося, що Біблія навчає, ніби час випробування людей закінчиться напередодні приходу Христа на хмарах небесних. Таке розуміння ґрунтувалося на текстах Писання, які вказували на час, коли люди будуть шукати, стукати і плакати біля дверей милості, але двері більше не відчиняться. І тепер вони запитували себе: чи ця дата, на яку вони призначили прихід Христа, не є початком цього часу скорботи, що мав передувати Його приходу? Проголосивши застереження про суд, який наближається, вони

вирішили, що їхня робота для світу зроблена, і тому втратили почуття відповідальності за спасіння грішників; а зухвалі, богозневажливі глузування нечестивих видавалися їм ще одним доказом того, що Дух Божий залишив тих, хто відкинув Його милість. Все це зміцнило їхнє переконання: час випробовування закінчився або, як вони висловлювались тоді: «Двері милості зачинились!»

Однак, досліджуючи питання про святиню, віруючі отримали більше світла. Тепер вони переконалися, що були праві, коли вважали, що кінець 2300 днів у 1844 р. знаменував важливу подію. І хоча двері надії та милості, через які протягом вісімнадцяти століть люди мали доступ до Бога, насправді зачинилися, відчинились інші двері, [430] і грішникам пропонувалося прощення гріхів через заступництво Христа у Святому Святих. Закінчилась одна частина Його служіння, на зміну якій прийшла інша. Двері до небесної святині, де Христос продовжує Своє служіння за грішника, усе ще відчинені.

Тоді віруючі зрозуміли значення слів Христа, записаних у книзі *Об'явлення* і звернених до тогочасної церкви: *«Оце каже Святий, Правдивий, що має ключа Давидового, що Він відчиняє, і ніхто не зачинить, що Він зачиняє, і ніхто не відчинить. Я знаю діла твої. Ось Я перед тобою дверей не зачинив, і їх зачинити не може ніхто»* (*Об'явлення 3:7, 8*).

Ті, хто вірою йдуть слідом за Ісусом у великій роботі очищення, користуються перевагами Його посередницького служіння за них, а ті, хто відкидає світло щодо цього служіння, не матимуть жодної користі від нього. Юдеї, котрі відкинули світло, дане їм при Першому приході Христа, і відмовились вірити в Нього як Спасителя світу, не могли отримати прощення через Нього. Коли Ісус після Свого вознесіння увійшов до небесної святині, щоб злити на учнів благословення Свого посередницького служіння, юдеї залишилися в цілковитій темряві, даремно продовжуючи приносити свої жертви й дари. Служіння прообразів та тіней закінчилось. Ті двері, через які раніше люди мали доступ до Бога, зачинилися. Юдеї відмовились шукати Спасителя там, де Його можна було знайти, – у небесній святині. Тому вони не мали спілкування з Богом. Для них двері були зачинені. Вони не пізнали Христа як Правдиву Жертву та єдиного Заступника перед Богом; отже, вони не могли отримати переваг Його посередництва.

Становище невіруючих юдеїв нагадує становище недбалих марновірних християн, котрі свідомо нехтують служінням нашого

милосердного Первосвященика. У прообразному служінні, коли первосвященик [431] входив до Святого Святих, увесь Ізраїль повинен був зібратися біля святині, щоб упокорювати свої душі перед Богом, отримати прощення гріхів і не бути винищеним з громади. Наскільки ж важливіше в цей справжній День Очищення зрозуміти роботу нашого Первосвященика та свій особистий обов'язок.

Люди не можуть безкарно відкидати перестороги, які Бог у Своїй милості посилає їм. За днів Ноя світові була послана небесна вістка, і спасіння людей залежало від того, як вони до неї поставляться. Через те, що вони відкинули її, Дух Божий залишив грішний рід, і вони загинули у водах потопу. За часів Авраама милість більше не благала обтяжених виною мешканців Содому, і всі, окрім Лота, його дружини й двох дочок, загинули у вогні, що впав з неба. Так було і за днів Христа. Син Божий, звертаючись до невірних і юдеїв тих часів, сказав: *«Ось ваш дім залишається порожній для вас»* (Від Матвія 23:38). Спрямовуючи погляд на останні дні, та сама Безмежна Сила проголошує про тих, котрі *«любови правди... не прийняли, щоб їм спастися»*: *«І за це Бог пошле їм дію омани, щоб у неправду повірили, щоб стали засуджені всі, хто не вірив у правду, але полюбив неправду»* (2 до солунян 2:10-12). Через те, що вони відкидають вчення Його Слова, Бог забирає Свого Духа та залишає їх у полоні заблуджень, які вони полюбили.

Але Христос продовжує Своє посередницьке служіння за людину, і світло буде дане всім, хто шукає його. Хоч адвентисти спочатку і не розуміли цього, але пізніше, коли їм почали відкриватися місця з Писання, які висвітлюють їхнє справжнє становище, вони збагнули цю істину.

Коли у 1844 р. минув визначений пророцтвом час, велике випробування настало для тих, хто все ще зберігав адвентистську віру. Єдиною надією, що запевняла адвентистів у правдивості їхніх поглядів, [432] було світло, яке спрямовувало розум до небесної святині. Деякі відмовилися від попереднього обчислення пророчих періодів та приписали могутню силу Святого Духа, якою супроводжувався адвентистський рух, людському або сатанинському впливові. Але інший клас людей твердо вірив, що Господь провадив їх в минулому. Чекаючи, пильнуючи і прохаючи в молитвах пізнання волі Божої, вони побачили також, що їхній великий Первосвященик розпочав другу частину Свого служіння. Вірою прямуючи за Ним,

вони побачили й заключну роботу церкви. Вони краще усвідомили Першу і Другу ангельські вістки, і тепер були готові прийняти і проповідувати світові урочисту пересторогу Третього ангела з 14-го розділу книги *Об'явлення*.

[433]

РОЗДІЛ 25

БОЖИЙ ЗАКОН - НЕЗМІННИЙ

«І РОЗКРИВСЯ ХРАМ БОЖИЙ на небі, і ковчег заповіту Його в Його храмі з'явився» (Об'явлення 11:19). Ковчег заповіту Божого міститься у Святому Святих, у другому відділенні святині. У земній скинії, яка служила «образові й тіні небесного» (До євреїв 8:5), це відділення відкривалося тільки у великий День Викуплення для очищення святині. Тому вістка про те, що на небі відчинився храм Божий і з'явився ковчег Його заповіту, вказує на відчинення Святого Святих у небесній святині у 1844 році, коли туди увійшов Христос, щоб закінчити служіння примирення. Ті, котрі вірою пішли слідом за своїм великим Первосвящеником, Який розпочав Своє служіння у Святому Святих, побачили ковчег Його заповіту. Досліджуючи питання про святиню, вони зрозуміли перемену в служінні Спасителя – тепер Він здійснює Своє служіння перед ковчегом Божим, заступаючись за грішників силою Своєї Крові.

У ковчезі, котрий знаходився в земній скинії, зберігалися дві кам'яні таблиці з викарбуваними на них заповідями Закону Божого. Ковчег був лише місцем, де зберігалися таблиці Закону, його цінність і святість визначалися саме наявністю в ньому Божественних заповідей. Коли відчинився храм Божий на небі, тоді з'явився ковчег Його заповіту. [434] У Святому Святих небесної святині також зберігається Божественний Закон – Закон, проголошений Самим Богом серед грому і блискавок на горі Сінай і написаний Його власною рукою на кам'яних скрижалях.

Закон Божий у небесній святині – це величний оригінал, а заповіді, написані на кам'яних скрижалях та подані Мойсеєм у П'ятикнижжі, є його найвірнішою копією. Ті, хто зрозуміли цю важливу істину, переконалися у непорушності та святому характері Божественного Закону. Як ніколи раніше, вони відчували силу слів Спасителя: «Доки небо й земля не минеться, ані йота єдина, ані жаден значок із Закону не минеться» (Від Матвія 5:18). Закон Божий, відкриття Його волі та

відображення Його характеру, пробуватиме повіки, як «Свідок на хмарі – правдивий» (Псалом 89:38). Жодна заповідь Закону не скасована; жодна йота, жодний значок не були змінені. Псалмодист сказав: «Навіки, о Господи, слово Твоє в небесах пробуває» (Псалом 119:89). «Всі накази Його справедливі, – вони кріпкі на вічні віки» (Псалом 111:7, 8).

У самому серці Десятислів'я міститься четверта заповідь, як вона була проголошена ще на самому початку: «Пам'ятай день суботній, щоб святити його! Шість день працєю і роби всю працю свою, а день сьомий субота для Господа, Бога твого: не роби жодної праці ти й син твій, та дочка твоя, раб твій та невольниця твоя, і худоба твоя, і прихोць твій, що в брамах твоїх. Бо шість день творив Господь небо та землю, море та все, що в них, а дня сьомого спочив тому поблагословив Господь день суботній і освятив його» (Вихід 20:8-11).

Дух Божий впливав на серця дослідників Його Слова. Вони дійшли до переконання, що через незнання порушували цю заповідь, залишаючи без уваги день спокою Творця. Вони почали досліджувати підстави для святкування першого дня тижня замість дня, освяченого Богом, але не могли знайти у [435] Святому Письмі жодного доказу про те, що четверта заповідь була скасована або що субота була заміненна; благословення, яке від самого початку освятило сьомий день, не було забране від нього. Віруючі щиро прагнули пізнати волю Божу та виконувати її; тепер, коли вони зрозуміли, що порушували Його Закон, то засмутилися серцем і засвідчили свою вірність Богові, почавши свято дотримувати суботу.

Чимало серйозних зусиль було докладено, щоб похитнути їхню віру. Кожному було зрозуміло: якщо земна святиня зроблена за образом небесної, то Закон, що зберігався в ковчезі земної святині, був точною копією Закону, що містився в небесному ковчезі, а прийняття істини про небесну святиню передбачало і визнання вимог Закону Божого з дотриманням суботи згідно з четвертою заповіддю. У цьому полягала таємниця запеклого і рішучого опору гармонійному тлумаченню Святого Письма, котре вказувало на служіння Христа в небесній святині. Люди намагалися зачинити двері, відчинені Богом, та відчинити двері, зачинені Ним. Але Той, Хто «має ключа Давидового, що Він відчиняє, і ніхто не зачинить, що Він зачиняє, і ніхто не відчинить», – сказав: «Ось Я перед тобою дверей не зачинив, і їх зачинити не може ніхто» (Об'явлення 3:7, 8), Христос відчинив двері, розпочавши служіння у Святому Святих; і світло засяяло з відчине-

них дверей небесної святині. Всі побачили, що четверта заповідь є частиною Закону, котрий зберігався там. Людина не може скасувати встановленого Богом.

Віруючі, які прийняли світло про заступницьке служіння Христа і непорушність Закону Божого, виявили, що ці істини викладені в 14-му розділі книги *Об'явлення*. Вістки цього розділу – це потрібне застереження,* покликане приготувати мешканців землі до Другого приходу Господа. Слова «*бо настала година суду Його*» вказують на заключну стадію служіння Христа задля спасіння людей. Ця вістка відкриває [436] істину, котра повинна проголошуватись людям, доки Спаситель не закінчить Свого посередницького служіння і не повернеться на землю, щоб забрати до Себе Свій народ. Суд, розпочатий у 1844 році, триватиме, доки не будуть вирішені справи всіх живих і мертвих; отже, він триватиме до кінця часу випробування. Щоб люди могли встояти на суді, вістка наказує: «*Побійтеся Бога та славу віддайте Йому... і вклоніться Тому, Хто створив небо, і землю, і море, і водні джерела*» (вірш 7). Результат прийняття цих вісток відображений у словах: «*Тут терпеливість святих, що додержують заповіді Божі та Ісусову віру!*» (вірш 12). Щоб приготуватися до суду, необхідно виконувати Закон Божий. Цей Закон буде мірилом характеру на суді. Апостол Павло сказав: «*Котрі бо згрішили без Закону, без Закону й загинуть, а котрі згрішили в Законі, приймуть суд за Законом*» у той день, «*коли Бог, згідно з моїм благовістям, буде судити таємні речі людей через Ісуса Христа*» (До римлян 2:12-16). Він зазначив, що «*виконавці Закону виправдані будуть*» (До римлян 2:13). Для виконання Божого Закону необхідна віра, бо «*догодити ж без віри не можна*», «*а що не від віри, те гріх!*» (До євреїв 11:6; До римлян 14:23).

Перший ангел закликає людей боятися Бога, віддати Йому славу і поклонитися Йому як Творцеві неба і землі (див. *Об'явлення* 14:7). Щоб так чинити, вони повинні виконувати Його Закон. Мудра людина сказала: «*Бога бійся, й чини Його заповіді, бо належить це кожній людині!*» (Екклезіяста 12:13). Без дотримування Його заповідей жодне поклоніння не може бути до вподоби Богові. «*Бо то любов Божа, щоб ми додержували Його заповіді*» (1 Івана 5:3). «*Хто відхилиє вухо своє, щоб не слухати Закону, то буде огидна й молитва того*» (Приповісті 28:9).

Ми повинні поклонятися Богові, тому що Він – Творець і Йому завдячують своїм життям усі істоти. У тих місцях Біблії, де Бог вимагає від нас поклоніння і пошани, [437] де говорить про Свою вищість і

*Див. додаток

перевагу над язичницькими богами, наводяться докази Його творчої сили. «*Бо всі боги народів – божки, а Господь створив небеса*» (Псалом 96:5). «*І до кого Мене прирівняєте, і йому буду рівний? говорить Святий. Підійміть у височину ваші очі й побачте, хто те все створив?*» (Ісаї 40:25, 26). «*Бо так промовляє Господь, Творець неба. Він той Бог, що землю вформував та її вчинив... Я Господь, і нема більше іншого Бога!*» (Ісаї 45:18). Псалмодовець сказав: «*Знайте, що Господь – Бог. Він, Він нас учинив, і Його ми, Його ми народ та отара Його пасовиська*» (Псалом 100:3). «*Прийдіть, поклонімося, і припадім, на коліна впадім перед Господом, що нас учинив!*» (Псалом 95:6). І святі істоти, котрі поклоняються Йому на небесах, такими словами відкривають причину свого поклоніння: «*Достойний Ти, Господи й Боже наш, прийняти славу, і честь, і силу, бо все Ти створив, і з волі Твоєї існує та створене все!*» (Об'явлення 4:11).

У 14-му розділі книги Об'явлення міститься заклик поклонитися Творцеві, і в пророцтві показана група людей, які, прийнявши Трьохангельську вістку, дотримуються заповідей Божих. Одна з цих заповідей прямо вказує на Бога як на Творця. Четверта заповідь проголошує: «*А день сьомий субота для Господа, Бога твого... Бо шість день творив Господь небо та землю, море та все, що в них, а дня сьомого спочив тому поблагословив Господь день суботній і освятив його*» (Вихід 20:10, 11). Щодо суботи Господь далі сказав: «*І святити суботи Мої, і вони стануть знаком поміж Мною та між вами, щоб пізнати, що Я Господь, Бог ваш!*» (Єзекіїля 20:20). А підставою для цього є наступний факт: «*Бо шість день творив Господь небо та землю, а дня сьомого перервав працю та спочив*» (Вихід 31:17).

«Важливість суботи як пам'ятника творіння полягає в тому, що вона вказує на істинну причину нашого поклоніння Богові, а саме: Він – Творець, а ми – Його творіння. Таким чином, субота лежить в основі служіння, бо вона чіткіше і переконливіше за всяку іншу постанову проголошує цю істину. Справжньою причиною для поклоніння Богові, поклоніння, яке має місце не тільки сьомого дня, [438] є та різниця, що існує між Творцем і Його творінням. Цей важливий факт ніколи не застаріє, і про нього не слід забувати» (J. N. Andrews, *History of the Sabbath*, ch. 27). Щоб ця істина завжди залишалася в пам'яті людей, Бог встановив суботу в Едемі; і доки той факт, що Він є нашим Творцем, буде залишатися причиною поклоніння Йому, доти субота залишатиметься знаком і пам'ятником Його творчої діяльності. Якщо

б увесь світ святкував суботу, думки і почуття людей були б звернені до Творця як до Об'єкта благоговіння і поклоніння; тоді не було б жодного ідолопоклонника, атеїста або невірного. Дотримання суботи є ознакою вірності правдивому Богові, *«Тому, Хто створив небо, і землю, і море, і водні джерела!»* (Об'явлення 14:7). Вістка, котра велить людям поклонятися Богові та виконувати Його заповіді, особливим чином закликає їх до виконання четвертої заповіді.

Різко відрізняється від тих, що додержують заповіді Божі та Ісусову віру, інша група людей, на яку вказує Третій ангел, урочисто застерігаючи від страшного заблудження: *«Хто вклоняється звірині та образу її, і приймає знамено на чолі своїм чи на руці своїй, то той питиме з вина Божого гніву»* (Об'явлення 14:9, 10). Щоб зрозуміти цю вістку, необхідно правильно витлумачити символи. Що являють собою звір, його образ і знамено?

Пророцтво, в якому містяться ці символи, починається з 12-го розділу книги Об'явлення, з опису дракона, котрий намагається знищити Христа під час Його народження. В іншому місці сатана названий драконом (див. Об'явлення 12:9); це він підбурював Ірода вбити Спасителя. Але головною зброєю сатани в боротьбі проти Христа і Його народу протягом перших століть християнської ери була Римська імперія, де панувало язичництво. Отже, передусім уособлюючи сатану, дракон водночас є символом і язичницького Рима.

[439] У 13-му розділі (вірші 1-10) описаний звір, *«подібний до рися»*, котрому змій дав *«свою силу, і престола свого, і владу велику»*. Цей символ, як вважає більшість протестантів, вказує на папство, що успадкувало силу, престол і владу стародавньої колишньої Римської імперії. Про звірину, подібну до рися, сказано: *«І їй дано уста, що говорили зухвале та богозневажне... І відкрила вона свої уста на зневагу проти Бога, щоб богозневажати Ім'я Його й оселю Його, та тих, хто на небі живе. І їй дано провадити війну зо святими, та їх перемогти. І їй дана влада над кожним племенем, і народом, і язиком, і людом»* Це пророцтво, що майже ідентичне опису малого рога з 7-го розділу книги Даниїла, безперечно, вказує на папство.

«І їй дано владу діяти сорок два місяці». Пророк сказав: *«А одна з її голів була ніби забита на смерть»*. І ще: *«Коли хто до полону веде, сам піде в полон. Коли хто мечем убиває, такий мусить сам бути вбитий мечем!»*. Сорок два місяці означають той самий період, що й «час, часи і половина часу», тобто три з половиною роки, або 1260

днів з 7-го розділу книги *Даніїла*. Впродовж цього часу папська влада повинна була пригноблювати народ Божий. Цей період, як вже зазначалося в попередніх розділах, розпочався у 538 році після Н.Хр., коли було видано указ про встановлення верховної влади папства, і закінчився у 1798 році. Тоді папа був узятий в полон французькою армією; папській владі була завдана смертельна рана, і виконалося пророцтво: *«Коли хто до полону веде, сам піде в полон»*

Далі пророк використав інший символ. Він сказав: *«І бачив я іншу звірину, що виходила з землі. І вона мала два роги, подібні ягнячим»* (Об'явлення 13:11). Як зовнішній вигляд цього звіра, так і спосіб його появи вказують на те, що народ, зображений цим символом, відрізняється від людей, представлених попередніми символами. Великі царства, що панували над світом, були показані пророкові Даніїлові у вигляді [440] хижих звірів, які з'явилися в той час, як *«чотири небесні вітри вдарили на Велике море»* (Даніїла 7:2). У 17-му розділі книги Об'явлення ангел пояснив, що води – це *«народи та люди, і племена та язики»* (Об'явлення 17:15). Вітри є символом розбрату. Чотири небесні вітри, що боролися на великому морі, відображають жажливі картини завоювань і революцій, завдяки яким царства осягали владу.

Але звірина з ягнячими рогами *«виходила з землі»*. Замість того, щоб зміцнити себе, скидаючи інші держави, народ, змальований цим символом, повинен оселитися на ще не зайнятій ніякою державою території та розвиватися поступово і мирно. Отже, ця держава не могла виникнути серед густонаселених і ворогуючих поміж собою країн Старого Світу – цього бурхливого моря *«народів та людей, і племен, та язиків»*, її треба шукати в західній півкулі.

Яка нація Нового Світу постала в 1798 році, обіцяючи стати великою і могутньою державою та привертаючи до себе увагу всього світу? Пояснення цього символу не допускає жодного сумніву. Одна єдина держава точно виконала це пророцтво. Це – Сполучені Штати Америки. Знову і знову це твердження, а іноді і майже буквально слова пророка невідомо використовувались істориками і ораторами при змальовуванні розвитку і зростання цієї нації. Сказано, що звір *«виходив із землі»*. Слово, перекладене в цьому тексті як *«виходив»*, буквально означає *«рости, проростати подібно до рослини»*. Як ми вже бачили, ця держава повинна була виникнути на ще ніким не зайнятій території. Відомий письменник, змальовуючи розвиток Сполучених Штатів, говорить про *«таємницю їхньої появи з порож-*

нечі» і додає: «Як **мовчазне насіння**, ми проросли і перетворились на імперію» (G. A. Townsend, *The New World Compared With the Old*, p. 462). Один європейський журнал у 1850 році назвав Сполучені Штати прекрасною імперією, яка «виринула» і «**серед мовчання землі** щоденно примножує свою могутність і велич» («*The Dublin Nation*»). Едвард Еверетт у своїй промові про [441] палігримів, отців-засновників цієї держави, сказав: «Чи не шукали вони місця самотнього, невідомого і віддаленого, а тому безпечного, де їхня невелика Лейденська церква могла б насолоджуватися свободою сумління? Подивіться на ці **величезні простори**, які вони **завоювали мирним шляхом...** пронісши над ними прапори хреста!» (*Speech delivered at Plimouth, Massachusetts, Dec. 22, 1824, p. 11*).

«Вона мала два роги, подібні ягнячим». Роги, подібні до ягнячих, вказують на молодість, невинність і лагідність, що цілком відповідає характерові Сполучених Штатів, котрі, як було показано пророкові, «вийшли» на світову арену в 1798 році. Серед християн-вигнанців, котрі першими втекли до Америки і знайшли там притулок від королівського утиску та нетерпимості духовенства, були люди, котрі вирішили встановити правління, в основу якого були б покладені принципи громадянської та релігійної свободи, їхні погляди знайшли своє відображення в Декларації Незалежності, в якій проголошена велична істина: «Всі люди створені рівними» і мають невід'ємне право на «життя, свободу і прагнення до щастя». А Конституція гарантує людям право на самоуправління, яке полягає в тому, що обрані народом представники схвалюють і запроваджують у життя закони. Так само було проголошено свободу віровизнання: кожній людині надавалась можливість поклонятися Богові згідно з власними переконаннями. Республіканські принципи і протестантизм стали фундаментальними засадами цієї держави, і саме в цих принципах приховується таємниця її могутності й процвітання. Пригноблені та зневажені в усьому християнському світі люди з цікавістю й надією звернули свій погляд до цієї країни. Мільйони людей рушили до її беретів, і Сполучені Штати посіли чільне місце серед наймогутніших держав світу.

Але звірина з ягнячими рогами «говорила, як змії. І вона виконувала всю владу першої звірини перед нею, і робила, щоб земля та ті, хто живе на ній, вклонилися першій звірині, що в неї вздоровлена була її рана смертельна... Намовляючи мешканців землі зробити [442] образа звірини, що має рану від меча, та живе» (Об'явлення 13:11-14).

Роги, подібні до ягнячих, та голос змія вказують на разючу суперечність між принципами цієї держави та її фактичними діями. «Голос» цієї держави – це діяльність її законодавчих і судових установ. З їхньою допомогою вона зрадить ті принципи свободи і миру, які зробила фундаментом своєї політики. Пророцтво про те, що вона говоритиме, *«як змій»*, і діятиме *«з усією владою першої звірини»*, ясно провіщає розвиток духу нетерпимості та переслідування, характерний для держав, зображених у вигляді змія та звіра, подібного до барса. А вислів про те, що звір з двома рогами *«примушує землю і все, що живе на ній, поклонитися першому звірові»*, свідчить про те, що ця держава застосує свою владу, аби силою домогтися прийняття папських звичаїв та постанов як вияву пошани до папства.

Такі дії суперечать принципам правління цієї держави, духові її волелюбних законів, відвертим і урочистим положенням Декларації незалежності та Конституції. Засновники держави передбачливо подбали про те, щоб позбавити церкву державної влади, що в іншому випадку неминуче призвело б до виникнення релігійної нетерпимості, переслідувань. Конституцією передбачено, що «конгрес не прийме жодного закону, котрий вимагав би встановлення державної релігії або заборони релігійної свободи», і що «віровизнання людини в жодному випадку не повинне прийматися до уваги при призначенні її на відповідальну громадську посаду в США». Тільки через грубе порушення цих принципів, які захищають свободу особи, громадянська влада зможе нав'язати той чи інший вид релігійного поклоніння. Але непослідовність такого кроку повною мірою відповідає символу, яким представлена ця влада. Це звір з ягнячими рогами, які вказують на чистоту, лагідність і невинність, але який говорить, як змій.

«Намовляючи мешканців [443] землі зробити образа звірини». Тут ясно подана така форма правління, коли законодавча влада належить народові. Це – найпевніший доказ того, що Сполучені Штати – держава, на яку вказує пророцтво.

Але що таке *«образ звірини»*? І як він буде створений? **Образ** буде створений дворогою звіриною. Щоб довідатись, що являє собою цей образ і як він буде сформований, ми повинні дослідити характерні риси самої звірини – папства.

Коли рання церква почала деградувати, відступивши від євангельської простоти та прийнявши язичницькі звичаї й обряди, вона втратила Дух Божий і Його силу, а щоб панувати над сумлінням людей,

звернулася по допомогу до світської влади. Внаслідок цього виникло папство – церква, що контролювала державну владу і використовувала її для досягнення власних цілей, передусім для покарання «єретиків». Для того, щоб у Сполучених Штатах був створений образ звірини, церковна влада повинна настільки взяти під контроль громадянський уряд, щоб використовувати його владу та авторитет для досягнення власних цілей.

В усі часи, коли тільки церква здобувала світську владу, вона застосовувала її, щоб карати тих, хто не погоджувався з її вченням. Протестантські церкви, що пішли по слідах Рима, також укладали союзи зі світською владою і виявляли таке саме бажання до обмеження свободи совісті. Це можна побачити на прикладі англіканської церкви, котра тривалий час переслідувала тих, хто не бажав прийняти її вчення. У XVI-XVII ст. тисячі церковних служителів, які мали неконформістські погляди (інакомислячі) змушені були залишити свої церкви, а чимало пасторів і парафіян обкладалися величезними штрафами, були ув'язнені, віддані на тортури і мученицьку смерть.

Відступництво примусило ранню церкву шукати підтримки громадянського уряду, а це приготувало шлях для розвитку папства – звірини. Апостол Павло писав: *«Перше прийде відступлення, і виявиться беззаконник»* [444] (2 до солунян 2:3). Отже, відступництво в церкві приготує шлях для створення образу звірини.

Біблія говорить, що перед приходом Господа матиме місце духовний занепад, подібний до того, що спостерігався в перші століття. *«Останніми днями настануть тяжкі часи. Будуть бо люди тоді **самолюбні, грошлюбні, зарозумілі, горді, богозневажники, батькам неслухняні, не вдячні, непобожні, нелюбовні, запеклі, осудливі, нестримливі, жорстокі, ненависники добра, зрадники, нахабні, бундючні, що більше люблять розкоші, аніж люблять Бога, вони мають вигляд благочестя, але сили його відреклися**»* (2 до Тимофія 3:1-5). *«А Дух ясно говорить, що від віри відступляться дехто в останні часи, ті, хто слухає духів підступних і наук демонів»* (1 до Тимофія 4:1). Сатана діятиме *«з усякою силою й знаками та з неправдивими чудами»*. І всі, хто *«любови правди... не прийняли, щоб їм спастися»*, приймуть *«дію обмани, щоб у неправду повірили»* (2 до солунян 2:9-11). Коли це безбожництво запанує у світі, тоді виявляться ті самі наслідки, що й у перші століття.

Чимала розбіжність поміж протестантськими церквами в пунктах віровчення розцінюється багатьма людьми як вагомий доказ того, що

їх неможливо силоміць привести до єдності у вченні. Однак вже протягом ряду років у протестантських церквах існує сильне, дедалі зростаюче прагнення до єдності на підставі спільних пунктів віровчення. Щоб досягти такої єдності, ці церкви змушені будуть відмовитися від обговорення тих питань, у яких не було досягнуто згоди, якими б важливими з біблійної точки зору вони не були.

Чарлз Бічер в проповіді, виголошеній у 1846 році, зазначив, що служіння в «євангельських протестантських церквах здійснюється під великим впливом чисто людського страху», що «вони живуть, рухаються і дихають в атмосфері морального розтління, даючи волю найнижчим інстинктам свого ества, щоб приховати [445] істину, схилившись перед відступницькою владою. Хіба не цим шляхом йшов Рим? Чи не повторюється його історія серед нас? А що чекає на нас в майбутньому? Ще один Вселенський собор! Всесвітня конвенція! Євангельський союз та одне загальне віровчення!» (*Sermon on «The Bible a Sufficient Creed», delivered at Fort Wayne, Indiana, Feb. 22, 1846*). Коли цієї домовленості буде досягнуто, тоді для отримання повної згоди і єдності залишиться зробити тільки один крок – застосувати силу.

Коли провідні церкви Сполучених Штатів, об'єднавшись на основі спільних для них пунктів віровчення, почнуть тиснути на державні органи, щоб запроваджувати свої постанови і підтримувати свої закони, тоді протестантська Америка створить образ Римської ієрархії, і неодмінним наслідком цього буде переслідування інакомислячих громадянською владою.

Звірина з двома рогами зробить так, «щоб усім малим і великим, багатим і вбогим, вільним і рабам було дано знамено на їхню правицю або на їхні чола, щоб ніхто не міг ані купити, ані продати, якщо він не має знамена ймення звірини, або числа ймення його» (Об'явлення 13:16, 17). Третій ангел застерігає: «Хто вклоняється звірині та образу її, і приймає знамено на чолі своїм чи на руці своїй, то той питиме з вина Божого гніву» (Об'явлення 14:9, 10). «Звірина», про яку йдеться в цій вістці і до поклоніння якій буде примушувати дворога звірина, – це перша, подібна до барса звірина з 13-го розділу книги Об'явлення, тобто папство. «Образ звірини» являє собою ту форму відступницького протестантизму, котра виникне, коли протестантські церкви звернуться за допомогою до державної влади, щоб силою нав'язати свої вчення. Залишається ще встановити, що означає «знамено звірини».

Після перестороги про те, щоб не поклонятися звірині й образу її, пророцтво звіщає: «Тут терпеливість святих, що додержують заповіді Божі та Ісусову віру!». Оскільки ті, котрі виконують заповіді Божі, протиставлені людям, які поклоняються звірині та її образу і приймають її знамено, то це свідчить про те, що виконання Закону Божого, з [446] одного боку, і його порушення – з іншого, буде лінією розмежування між тими, хто поклоняється Богові, і тими, хто поклоняється звірині.

Особливою ознакою звірини, а отже, й образу її, є порушення Божих заповідей. Ось що говорить Даниїл про маленький ріг – папство: «буде думати позмінювати свята та права» (Даниїла 7:25). Апостол Павло пов'язує цю владу з «беззаконником», що підноситься понад Богом. Одне пророцтво доповнює інше. Тільки змінивши Закон Божий, папство могло поставити себе вище за Бога; кожний, хто свідомо виконуватиме Закон у такому зміненому вигляді, віддаватиме найвищу пошану тій владі, котра зробила цю зміну. Подібний послух папським законам був би ознакою відданості папі та невірності Богові.

Папство зробило спробу змінити Божий Закон. Друга заповідь, яка забороняє поклонятися зображенням, усунена з Закону, а четверта настільки спотворена, щоб можна було узаконити святкування першого дня тижня замість сьомого – суботи. Однак папісти твердять, що друга заповідь пропущена через те, що вона міститься в першій, і тому є зайвою, і що вони подають Закон у такому вигляді для того, щоб згідно з наміром Божим, він міг бути більш зрозумілим. Не про цю зміну говорить пророк. Йдеться про навмисну, свідомо заплановану зміну. «*І буде думати позмінювати свята та права*» (Даниїла 7:25), Саме зміна в четвертій заповіді є точним виконанням пророцтва. У цьому випадку римо-католицька церква поставила себе вище за Бога, претендуючи на владу й авторитет, які належать лише одному Богові.

У той час, як ті, хто поклоняються Богу, відрізнятимуться особливою повагою до четвертої заповіді, – бо вона є знаком Його творчої сили і свідомством того, що Бог має право на пошану і поклоніння людей, – шанувальників звірини повинно відрізняти прагнення знищити цей пам'ятник Творця і звеличити постанову Рима. Свої [447] зарозумілі претензії* папство вперше висунуло саме в питанні про недільний день і вперше звернулося за допомогою до державної влади, щоб примусити людей святкувати неділю як «день Господній». Але Біблія говорить, що днем Господнім є сьомий день, а не перший. Христос сказав: «Син Люд-

*Див. додаток

ський Господь і суботі» (Від Марка 2:28). Четверта заповідь промовляє: «День сьомий – субота для Господа, Бога твого» (Вихід 20:10). І через пророка Ісаю Господь називає суботу «день Мій святий» (Ісаї 58:13).

Часте посилення на те, що Христос змінив суботу, спростовується Його ж власними словами. У Нагорній проповіді Він сказав: «Не подумайте, ніби Я руйнувати Закон чи Пророків прийшов, Я не руйнувати прийшов, але виконати. Поправді ж кажу вам: доки небо й земля не минеться, ані йота єдина, ані жаден значок із Закону не минеться, аж поки не збудеться все. Хто ж порушить одну з найменших цих заповідей, та й людей так навчить, той буде найменшим у Царстві Небеснім; а хто виконає та й навчить, той стане великим у Царстві Небеснім» (Від Матвія 5:17-19).

Загалом протестанти визнають той факт, що Святе Письмо не дає підстав для зміни суботи. Про це ясно сказано в творах Американського трактатного товариства та Американської спілки недільних шкіл. Одна з цих статей визнає «абсолютне мовчання Нового Заповіту щодо святкування неділі, першого дня тижня» (George Elliott, *The Abiding Sabbath*, p. 184).

І ще одне висловлювання: «Аж до смерті Христа цей день залишається незмінним»; і «як про це свідчать Писання, вони [апостоли] не... залишили жодної вказівки про перенесення святкування сьомого дня суботи на перший день тижня» (A. E. Waffle, *The Lord's Day*, pp. 186-188).

Римо-католики визнають, що їхня церква змінила суботу, і стверджують, що протестанти, [448] святкуючи недільний день, тим самим визнають її владу. У «Католицькому катехизисі християнської релігії» у відповідь на питання, який день потрібно святкувати згідно з четвертою заповіддю, подана наступна відповідь: «У старозавітний час субота була освяченим днем; але **церква**, навчена Ісусом Христом під керівництвом Духа Божого, замінила суботу на неділю; таким чином, ми тепер святкуємо перший, а не сьомий день тижня. Недільний день є тепер днем Господнім».

Як на ознаку авторитету католицької церкви письменники-папісти посиляються на «сам акт зміни суботи на неділю, з яким погоджуються і протестанти; ...оскільки, святкуючи неділю, вони визнають владу церкви встановлювати свято та вимагати дотримання його» (Henry Tuberville, *An Abridgment of the Christian Doctrine*, p. 58). Чим же в такому разі є зміна суботи, як не знаком або знаменом авторитету римської церкви – «знаменом звірини»?

Римська церква не відмовилася від своїх зазіхань на верховну владу, і коли увесь світ і протестантські церкви приймають проголошену нею суботу, відкидаючи біблійну суботу, вони тим самим визнають її претензії. Щоб виправдати таку зміну, вони можуть посилатися на авторитет отців церкви або перекази, але цим вони нехтують головним принципом, що відрізняє їх від Рима, а саме: «Біблія, і тільки Біблія є релігією протестантів». Папісти бачать, що протестанти обманюють самих себе, свідомо заплющуючи очі на очевидні факти щодо цього питання. Спостерігаючи за тим, як набуває сили рух за повсюдне запровадження недільного дня як свята, вони радіють, розуміючи, що врешті-решт він приведе весь протестантський світ під прапор Риму.

Католики вважають, що «святкуючи неділю, протестанти, всупереч самим собі, вшановують авторитет [католицької] церкви» (*Mgr. Segur, Plain Talk About the Protestantism of Today, p. 213*). Тиск з боку протестантських церков щодо святкування суботнього дня є нічим іншим, як поклонінням папству, тобто звірині. Ті, хто, розуміючи вимоги четвертої [449] заповіді, приймають рішення дотримуватись фальшивої, а не правдивої суботи, віддають цим шану тій владі, яка зробила цю зміну. Нав'язуючи людям за допомогою світської влади свої релігійні переконання, церкви створюють образ звірини; отже, запровадження обов'язкового святкування недільного дня в Сполучених Штатах означатиме «поклоніння звірині та образу її».

Проте християни попередніх поколінь святкували неділю, вважаючи, що цим самим вони дотримуються біблійної суботи; і сьогодні щирі християни є в кожній церкві, не виключаючи і римо-католицьку; вони щиро вірять, що неділя є встановленим Богом відпочинком. Бог приймає щирість їхніх намірів та чесність. Але коли святкування недільного дня буде вимагатися законом, а світ отримає знання щодо вимог правдивої суботи, тоді кожний, хто буде порушувати заповідь Божу і коритися настановам римо-католицької церкви, шануватиме папство більше, ніж Бога. Він віддаватиме пошану Римові й тій владі, котра запровадить постанови, прийняті Римом. Він «поклониться звірині та образу її». Відкидаючи постанову, яка, за словами Божими, є знаком Його влади, та вшановуючи замість неї постанову Риму як знамено його верховної влади, люди приймуть знак вірності Риму – «знамено звірини». І тільки тоді, коли це питання з повною ясністю буде представлено людям і вони зможуть зробити вибір між запо-

відами Божими і заповідями людськими, ті, які продовжуватимуть порушувати заповідь Божу, отримають «знамено звірини».

Вістка Третього ангела містить найжахливішу погрозу, яка коли-небудь була звернена до смертних людей. Страшним повинен бути гріх, який стягає на голову винного гнів Божий, не змішаний з Його милістю. Люди не повинні залишатися в незнанні щодо цього важливого питання. Світ має почути застереження про цей гріх перш ніж суди Божі зійдуть на землю, щоб усі могли знати, чому прийдуть ці суди, і мали [450] змогу уникнути їх. Пророцтво говорить, що Перший ангел звертається зі своєю вісткою до кожного люду, і племені, і язика, і народу (див. *Об'явлення 14:6*). Застереження Третього ангела, яке є складовою частиною цієї ж потрійної вістки, буде проголошуватися з не меншою силою. У пророцтві підкреслюється, що його проголошує гучним голосом Ангел, який летить посеред неба, і що воно приверне увагу цілого світу.

Наприкінці боротьби увесь християнський світ буде поділений на дві великі групи: тих, котрі виконують заповіді Божі та мають Ісусову віру, і тих, хто поклоняються звірині, образу її та приймають її знамено. Хоч церква й держава об'єднують свої сили, щоб примусити «усіх малих і великих, багатих і вбогих, вільних і рабів» (*Об'явлення 13:16*) прийняти «знамено звірини», народ Божий не прийме його. Пророк на острові Патмос вже бачив тих, «що перемогли звірину та образу його, і знамено його, і число його ймення». Вони стояли на скляному морі, «мали гусли Божі і співали... пісню Мойсея... і пісню Агнца» (*Об'явлення 15:2, 3*).

[451]

РОЗДІЛ 26

СПРАВА РЕФОРМИ

ПРОРОК ІСАЯ провістив, що в останні дні має здійснитися робота реформи суботи: *«Так говорить Господь: Бережіть правосуддя й чинить справедливість, незабаром бо прийде спасіння Моє, і появиться правда Моя. Блаженна людина, що робить таке, і син людський, що міцно тримається цього, що хоронить суботу, щоб її не безчестити, та береже свою руку, щоб жодного зла не вчинити!»* (Ісаї 56:1, 2). *«А тих чужинців, що пристали до Господа, щоб служити Йому та любити Господнє Ім'я, щоб бути Йому за рабів, усіх, хто хоронить суботу, щоб її не збезчестити, і тих, що тримаються міцно Мого заповіту, – їх спроваджу на гору святую Мою та потішу їх в домі молитви Моєї!»* (Ісаї 56:6, 7).

Ці слова можна застосувати і до епохи християнства, як це впливає з контексту: *«Слово Господа Бога, що збирає вигнанців Ізраїля: Я ще позбираю до нього, до його зібраних!»* (вірш 8). Ці слова передвіщають той час, коли проповідь Євангелія збере всіх язичників, і ті, котрі святкуватимуть суботу, отримають благословення. Отже, четверта заповідь залишається в силі й після розп'яття, воскресіння й вознесіння Христа, аж до того часу, коли Його слуги будуть проповідувати радісну добру вістку всім народам.

[452] Господь наказує через цього пророка: *«Зв'яжи свідоцтво, запечатай Закона між Моїми учнями»* (Ісаї 8:16). Печатка Закону Божого міститься в четвертій заповіді. Тільки в ній одній з десятих заповідей згадується ім'я і титул Законодавця. Вона говорить про Бога як про Творця неба і землі та вказує на те, що Він гідний поклоніння та пошани понад усе. Ніде більше в Десятислів'ї не вказується, чиєю владою даний Закон. Коли папські ієрархи змінили суботу, печатка з Закону була знята. Учні Ісуса покликані відновити її, звеличуючи належним чином суботу – четверту заповідь – і відводячи їй те місце, яке належить їй по праву як пам'ятнику Творцю і знаку Його влади.

«До Закону й свідоцтва!» (Ісаї 8:20). У той час, коли існує чимало суперечливих вчень і теорій, Закон Божий залишається єдиним без-

помилковим мірилом, котрим слід перевіряти правдивість усіх думок, вчень і теорій. Пророк говорить: «Як вони не так кажуть, як це, то немає для них зорі ранньої!» (Ісаї 8:20).

І знову дане повеління: «Кричи на все горло, не стримуйсь, свій голос повиш, мов у сурму, й объяви ти народові Моєму про їхній переступ, а домові Якова – їхні гріхи!» (Ісаї 58:1). Не безбожний світ, а ті, кого Господь називає «Мій народ», звинувачуються в переступі Закону. І далі Господь говорить: «Вони бо щоденно шукають Мене та жадають пізнати дороги Мої, мов народ той, що праведне чинить, і права свого Бога не кидає» (Ісаї 58:2). Ці слова вказують на той клас людей, котрі вважають себе праведними і зовні виявляють велику зацікавленість до служіння Богові, але суворий, урочистий докір Того, Хто випробовує серця, свідчить про те, що вони зневажають Божі постанови.

Пророк звертає увагу на постанову, яку люди відкинули, наступними словами: «І руїни відвічні сини твої позабудовують, поставивши основи довічні, і будуть тебе називати: Замуровник пролому, направник шляхів для поселення! Якщо ради суботи ти стримаєш [453] ногу свою, щоб не чинити своїх забаганок у день Мій святий, і будеш звати суботу приємністю, днем Господнім святим та шанованим, і її пошануєш, не підеш своїми дорогами, діла свого не шукатимеш та не будеш казати даремні слова, – тоді в Господі розкошувати ти будеш» (Ісаї 58:12-14). Це пророцтво стосується також нашого часу. Коли римська влада змінила суботу, у Законі Божому був зроблений пролом. Але настав час для відновлення цієї Божественної постанови. Пролом повинен бути замурований, а основи багатьох поколінь відновлені.

Адам святкував суботу – день, який Творець освятив, благословив і в котрий Він спочив, – не тільки в Едемському саду, у своїй невинності, а й після гріхопадіння, коли Адам був вигнаний зі свого прекрасного дому і гірко каюся. Суботу святкували всі патріархи від Авеля до праведного Ноя, від Авраама до Якова. Коли вибраний народ перебував у єгипетській неволі, багато ізраїльтян серед пануючого ідолопоклонства втратили знання про Божественний Закон; але коли Господь звільнив Ізраїль, Він урочисто й у величі, що викликала почуття жаху, проголосив Свій Закон перед народом, котрий зібрався, аби люди могли пізнати Його волю і завжди зі страхом коритися Йому.

Від того дня і до сьогодні на землі збереглося пізнання Закону Божого і дотримувалася субота четвертої заповіді. Хоч «беззаконнику» вдалося потоптати ногами святий день Божий, однак навіть під час

його панування в потаємних місцях переховувалися вірні душі, які вшановували суботу. З часів Реформації в кожному поколінні були люди, які виконували четверту заповідь. Хоч часто їм доводилося зазнавати ганьби й переслідувань, вони постійно свідчили про незмінність і вічність Закону Божого та про святий обов'язок людини шанувати суботу як пам'ятник творіння.

Ці істини, представлені в 14-му розділі книги *Об'явлення*, в поєднанні з «вічним Євангелієм» є відмінною рисою церкви Христа на час Його приходу, й результатом [454] Трьохангельської вістки буде: «терпеливість святих, що додержують заповіді Божі та Ісусову віру!» (*Об'явлення 14:12*). Ця вістка стане останньою вісткою світові перед приходом Господа. Відразу ж після її проголошення Син Людський з'явиться в славі, як було показано пророку, щоб пожати жниво землі.

Ті, хто прийняли світло про святиню і незмінність Закону Божого, сповнилися радістю й подивом, коли побачили гармонійну красу істини, що відкрилася їхньому розумінню. У них з'явилося щире бажання, щоб світло, яке здавалося їм таким дорогоцінним, стало відомим усім християнам; і вони не могли не вірити в те, що воно буде з радістю прийняте. Але істини, які протиставляли їх світові, не викликали захоплення у багатьох, котрі називали себе послідовниками Христа. Дотримування четвертої заповіді вимагало жертви, від якої більшість намагалась ухилитися.

Коли були викладені біблійні вимоги щодо суботи, багато людей міркували на підставі світських поглядів. Вони говорили: «Ми завжди святкували неділю, її святкували наші батьки, і багато добрих, побожних мужів спокійно померли, вшановуючи цей день. Якщо вони були праві, то й ми праві. Дотримування цієї нової суботи протиставить нас світові, і ми втратимо свій вплив на людей. Чого може сподіватися невелика жменька віруючих, які дотримуються сьомого дня, коли весь світ святкує неділю?» Подібними доказами юдеї також намагалися виправдати себе за те, що відкинули Христа. Їхні батьки приносили Богові жертви, і Він приймав їх, то чому ж їхні діти не можуть спастися, йдучи цим самим шляхом? Саме так міркували й папісти за часів Лютера, запевняючи, що справжні християни помирали в католицькій вірі, а тому цієї релігії цілком достатньо для спасіння. Такі міркування є справжньою перешкодою для будь-якого прогресу віри і практичного життя.

Чимало людей переконували, що святкування недільного дня було загальноприйнятою доктриною у церкві протягом багатьох [455] століть. У відповідь на цей аргумент було показано, що субота та її святкування є ще давнішим і більш поширеним звичаєм, який виник одразу після створення світу і був шанований Богом і ангелами. Основу суботи було закладено в той самий час, коли закладалися основи землі, *«коли разом співали всі зорі поранні та радісний окрик здійсмили всі Божі сина»* (див. Йова 38:6, 7; Буття 2:1-3). Цьому установленню по праву належить наша пошана, бо воно запроваджене не людським авторитетом і не спирається на людські традиції; його встановив Старий днями, звелівши у Своєму вічному Слові святкувати цей день.

Коли увага народу була привернена до питання про реформу суботи, тоді служителі популярних церков спотворили Слово Боже, даючи його свідцтву таке тлумачення, щоб кращим чином заспокоїти допитливі уми. І ті, котрі не досліджували самостійно Писань, задовольнялися висновками, що відповідали їхнім бажанням. Використовуючи витончені аргументи й софістику, перекази отців, посилаючись на авторитет церкви, багато людей намагалися заперечити істину. Але її захисники, посилаючись на Біблію, відстоювали четверту заповідь. Прості люди, озброєні тільки Словом істини, успішно відбивали всі напади вчених мужів, котрі з подивом і гнівом зауважували, щовся їхня красномовна софістика виявилась безсилою порівняно з простими, прямими доказами людей, обізнаних з Писаннями, а не з книжною мудрістю вчених.

Чимало людей, не маючи жодних доказів з Біблії та забуваючи про те, що подібні аргументи були використані свого часу проти Христа та Його учнів, наполегливо твердили: «Чому ж наші великі мужі не розуміють питання щодо суботи? Мало хто вірить так, як ви. Не може бути, щоб ви були праві, а всі вчені мужі цього світу помилялись».

Для заперечення подібних аргументів достатньо було тільки послатися на вчення Святого Письма та на історію взаємовідносин Бога з Його народом у всі віки. Бог діє через [456] тих, хто слухається і підкоряється Його голосу, хто в разі необхідності може виголосити неприємні істини, хто не боїться викривати найпоширеніші гріхи. Причина того, що Бог рідко обирає вчених і високопоставлених мужів для керівництва реформаційними рухами, полягає в тому, що вони більше покладаються на свої переконання, теорії та богословські системи і не відчувають потреби вчитися в Бога. Тільки ті, хто мають

особистий зв'язок з Джерелом мудрості, здатні розуміти й тлумачити Писання. Часом люди, котрі отримали лише шкільну освіту, покликані проповідувати істину – не тому, що малоосвічені, а тому, що не настільки самовпевнені, щоб нехтувати наукою Божою, та дозволяють Йому навчати їх. Вони навчаються в школі Христа, і своєю покорою та послухом досягають величі. Довіряючи їм пізнання Своєї істини, Бог виявляє їм таку честь, порівняно з якою всі земні почесні та людська велич – ніщо.

Більшість адвентистів відкинули істини про skinію і Закон Божий; чимало з них також зреклися своєї віри в адвентистський рух і прийняли суперечливі та хибні погляди на пророцтва, котрі передрікали появу адвентистського руху. Дехто піддався омані, захопившись обчисленням точного часу приходу Христа. Світло, дане щодо питання про skinію, повинно було б переконати їх у тому, що жодний пророчий період не сягає до Другого приходу Христа, що точний час цієї події не був передречений. Але, відкинувши це світло, вони продовжували встановлювати різні терміни приходу Господа; і знову, як це було вже не раз, зазнавали розчарувань.

Коли солунянська церква прийняла помилкові псевдопогляди щодо приходу Христа, апостол Павло радив віруючим уважно перевірити свої припущення та сподівання на підставі Слова Божого. Він посилався на пророцтва щодо подій, котрі повинні відбутися перед приходом Христа, і доводив, що вони не мали жодних підстав чекати Його приходу в той час. *«Хай ніхто жадним способом вас не зведе!»* (2 до солунян 2:3), – застерігав апостол. Якщо б віруючі продовжували плекати надії, не підтверджені Святим Письмом, то прийшли б до [457] неправильних дій; їхнє розчарування зробило б їх об'єктом глузувань невіруючих людей, їм загрожувала б небезпека втратити мужність і почати сумніватися в істинах, вкрай важливих для спасіння. Порада апостола Павла солунянам містить важливе повчання для людей останнього часу. Чимало адвентистів вважають: якщо їхня віра не буде пов'язана з точно визначеним часом приходу Господа, то вони не зможуть бути ревними і старанними в справі приготування. Але коли надії та сподівання не збувалися, їхня віра настільки похитнулася, що великі пророчі істини майже перестали справляти на них якесь враження.

Проповідь про вказаний час початку суду, припроголошенні першої ангельської вістки, була попередньо визначена Богом. Обчислення пророчих періодів, на яких засновувалася ця вістка і які вказували на

те, що 2300 днів закінчатся восени 1844 року, не викликає жодного сумніву. Неодноразові спроби визначити нові дати початку і закінчення пророчих періодів та безпідставна аргументація, яка мала на меті підтвердити ці погляди, не тільки відвертають увагу людей від істини для теперішнього часу, а й кидають тінь на всі спроби пояснити пророцтва. Чим частіше встановлюється точна дата Другого приходу і чим ширше про це проповідується, тим більше це влаштовує сатану. Коли минає визначений час, він викликає в народі глузування й презирство до тих, хто відстоює ці погляди, таким чином великий Адвентистський рух 1843-1844 років зазнав ганьби. Ті, які вперто тримаються цього заблудження, перенесуть врешті-решт, дату приходу Христа на далеке майбутнє. Тоді ними опанує оманливе почуття безпеки; для багатьох прозріння прийде занадто пізно.

Історія стародавнього Ізраїлю є разючим прикладом переживань Адвентистської церкви в минулому. Бог провадив Своїх дітей під час адвентистського руху так само, як Він вів синів Ізраїлю з Єгипту. Під час великого розчарування, яке спіткало адвентистів, їхня віра була так само випробувана, як і віра юдеїв біля Червоного моря. Якби вони продовжували триматися за руку Божу, яка провадила їх [458] у минулому, то побачили б Боже спасіння. Якби ті, хто дружно працював у 1844 році, прийняли вістку Третього ангела та звіщали б її в силі Святого Духа, Господь здійснив би через них велику справу. Щедрі потоки світла злилися б на землю. Мешканці землі давно б отримали останню пересторогу, справа Божа на землі була б закінчена, і Христос прийшов би на землю, щоб спасти Свій народ.

Волі Божої не було на те, щоб Ізраїль мандрував пустелею сорок років; Він хотів одразу привести їх до Ханаанського краю і зробити святим, щасливим народом. Але *«вони не змогли ввійти за невірство»* (До євреїв 3:19). Через відступництво вони загинули в пустелі, але інші піднялись, щоб увійти до обіцяного краю. Так само в плани Божі не входило те, щоб прихід Христа відкладався на стільки часу, а Його народ так довго залишався у цьому світі гріха і скорботи. Але невір'я розділило їх з Богом. Оскільки вони відмовилися виконати роботу, яку Він їм доручив, інші зайняли їхнє місце, щоб звістити цю вістку. Через милосердя до світу Ісус відкладає Свій прихід, і дає змогу грішникам почути застереження та знайти в Ньому сховище перш ніж зіллється Божий гнів.

Тепер, як і в минулому, проповідь істини, яка засуджує гріхи і заблудження часу, викличе опір. *«Кожен, хто робить лихе, ненавидить*

світло, і не приходить до світла, щоб не зганено вчинків його» (Від Івана 3:20). Коли люди розуміють, що не здатні обґрунтувати власні погляди на підставі Писань, вони часто вирішують за будь-яку ціну відстоювати їх, зводячи з усією злобою наклепи на характер і спонукання тих, хто виступає на захист непопулярної істини. Така політика присутня впродовж усіх віків. Пророка Іллію звинувачували в тому, що він підбурює Ізраїль; Єремію називали зрадником, а апостола Павла – осквернителем храму. Від того часу аж дотепер люди, котрі залишалися вірними істині, оголошувалися бунтівниками, [459] єретиками або розкольниками. Багато людей, віра яких занадто слабка, щоб прийняти вірне пророчє слово, беззастережно сприймуть звинувачення проти тих, хто наважується викривати поширені гріхи. Цей дух посилюватиметься все більше й більше. Біблія ясно навчає, що наближається час, коли державні закони будуть настільки несумісними з Законом Божим, що кожний, хто виконуватиме всі заповіді Божі, змушений буде зазнати зневаги і покарання як злочинець.

Отже, у чому ж тоді полягає обов'язок вісника правди? Чи повинен він дійти висновку, що істину не потрібно проповідувати, оскільки люди занадто часто ухиляються від неї або чинять їй опір? Ні, він, як і перші реформатори, повинен проповідувати Слово Боже, незважаючи на опір. Святі й мученики залишили для майбутніх поколінь своє свідоцтво віри. Ці живі приклади святості й невідкупної чесності дійшли до теперішнього часу для того, щоб вселяти мужність і сміливість у серця тих, хто покликаний сьогодні свідчити про Бога. Вони прийняли благодать та істину не тільки для самих себе, а й щоб через них уся земля могла отримати світло пізнання Бога. Хіба не дав Бог світло Своїм слугам і в цьому поколінні? Тоді вони повинні донести це світло до усього світу.

У давнину Господь звів одного з пророків, котрий говорив від Його імені: *«Ізраїлів дім не захоче слухатися тебе, бо вони не хочуть слухатися Мене»*, і далі Він сказав: *«І будеш говорити до них Мої слова, чи вони послухаються, чи занехають» (Єзекіїля 3:7; 2:7).* До слуги Божого нашого часу звернені слова: *«Кричи на все горло, не стримуйсь, свій голос повиш, мов у сурму, й об'яви ти народові Моєму про їхній переступ, а домові Якова – їхні гріхи!» (Ісаї 58:1).*

На кожного, хто прийняв світло правди, покладена, згідно з його можливостями, така сама урочиста і серйозна відповідальність, як і на ізраїльського пророка, до якого були звернені слова Господа: *«А*

ти, сину людський, Я дав тебе вартувим для Ізраїлевого дому, і ти почувши [460] з уст Моїх слово, й остережеши їх від Мене. Коли б Я сказав до безбожного: Безбожнику, ти конче помреши!, а ти не говорив би, щоб остерегти безбожного від дороги його, то він, несправедливий, помре за свій гріх, а його кров Я вимагатиму з твоєї руки. А ти, коли остережеши несправедливого від дороги його, щоб вернувся з неї, і він не вернеться з своєї дороги, він помре за гріх свій, а ти душу свою врятував» (Єзекіїля 33:7-9).

Великою перешкодою на шляху прийняття і поширення істини є той факт, що це призводить до певних незручностей та викликає докори оточуючих. Це – єдиний аргумент проти істини, який її захисники ніколи не зможуть заперечити. Але це не може стримати справжніх послідовників Христа. Вони не чекають, коли істина стане популярною. Переконані, що це їхній обов'язок, вони свідомо беруть свій хрест, погоджуючись з апостолом Павлом, що *«теперішнє легке наше горе достачає для нас у безмірнім багатстві славу вічної ваги»* (2 до коринтян 4:17). Як і один із древніх мужів віри, вони вважають *«наругу Христову... за більше багатство, ніж скарби єгипетські»* (До євреїв 11:26).

Незалежно від віровизнання, люди, котрі служать світові від усього серця, в релігійних питаннях будуть керуватися політичними спонуканнями, а не принципами правди. Ми повинні обрати правду, тому що вона є правдою, а про наслідки подбає Бог. Всіма великими реформами світ завдячує принциповим, мужнім і віруючим людям. Через таких мужів реформа повинна здійснюватися і в наш час.

Так говорить Господь: *«Почуйте Мене, знавці правди, народе, що в серці його Мій Закон: Не бійтеся людської ганьби та їхніх образ не лякайтесь, бо поточить їх міль, мов одержу, й як вовну, черва їх зжере, а правда Моя буде вічна, і спасіння моє з роду в рід!»* (Ісаї 51:7, 8).

[461]

РОЗДІЛ 27

ПРОБУДЖЕННЯ В НАШІ ДНІ

ДЕ Б СУМЛІННО не проповідувалося Слово Боже, воно приносило плоди, які свідчили про його Божественне походження. Дух Божий супроводжував вістку Його слуг, і їхнє слово мало силу. Совість грішників пробуджувалася. *«Світлом правдивим був Той, Хто просвічує кожну людину, що приходить на світ»*, й освічувало потаємні куточки їхньої душі, і приховане ставало явним (*Від Івана 1:9*). Глибоке переконання опанувало їхнім розумом і серцем. Такі люди усвідомлювали, що таке гріх, праведність і майбутній суд. Вони починали розуміти праведність Єгови і боялись постати у своїй нечистоті, з тягарем вини перед Тим, Хто випробовує серця. У душевній агонії вони запитували: *«Хто мене визволить від тіла цієї смерті?»* (*До римлян 7:24*). Споглядаючи на Голгофський хрест і принесену на ньому неоціненну жертву за гріхи людей, вони розуміли, що тільки заслуги Христа можуть згладити їхні переступи і примирити їх з Богом. З вірою й покорою приймали Божого Агнця, Котрий узяв на Себе гріхи світу. Через Кров Ісуса вони отримували «прощення гріхів, вчинених раніше».

Ці душі приносили гідний плід покаяння. Повіривши, вони приймали хрещення і воскресали для нового життя, – вже як нове творіння в Христі Ісусі, щоб більше не жити за «попередніми пожадливістями», але вірою в Сина [462] Божого йти Його слідами, відбиваючи Його характер і прагнучи досягти чистоти, притаманної Йому. Тепер вони любили те, що колись ненавиділи, та ненавиділи те, що колись любили. Честолюбні та горді люди ставали лагідними і покірними серцем; марнославні та зарозумілі – серйозними і скромними; глузії – шанобливими; п'яниці – непитущими, а розпусники – чистими і цнотливими. Вони залишали все світське і суєтне. Окраса, якої прагнули християни, – *«не зовнішнє, заплітання волосся та навішання золота або вбирання одєж але захована людина серця в нетлінні лагідного й мовчазного духа, що дорогоцінне перед Богом»* (1 Петра 3:3, 4).

Пробудження спонукувало людей до глибокого самоаналізу і покорі. Воно супроводжувалось серйозними, урочистими закликами до грішників, щирим співчуттям до тих, за кого Христос пролив Свою Кров. Чоловіки й жінки в молитві змагалися з Богом за спасіння душ. Наслідки цього пробудження були помітні в душах, готових до самовідданого служіння й жертви, які раділи тим, що удостоїлись зносити ганьбу і випробовування заради Христа. Люди бачили перемену в житті тих, котрі сповідували Ім'я Ісуса. Вони справляли добрий вплив на суспільство, збирали з Христом та сіяли в Дусі, щоб пожати життя вічне.

Про них можна було сказати: *«Ви засмутилися на покаєння... Бо смуток для Бога чинить каяття на спасіння, а про нього не жалуємо, а смуток світський чинить смерть. Бо ось саме це, що ви засмутились для Бога, яку пильність велику воно вам зробило, яку оборону, яке обурення, який страх, яке бажання, яку горливість, яку помсту! Ви в усім показали, що чисті ви в справі»* (2 до коринтян 7:9-11).

Це результат роботи Божого Духа. Тільки різка перемена в житті грішника є ознакою справжньої реформації. [463] Якщо заставу поверне грішник, відшкодує грабунок, визнає свої гріхи і любитиме Бога та своїх ближніх, він може бути впевненим, що примирився з Богом. Такими були наслідки кожного релігійного пробудження в минулому. Його плоди переконливо свідчили про величезне Боже благословення для спасіння людей та піднесення усього людського роду.

Проте багато сучасних пробуджень різко відрізняються від тих проявів Божественної благодаті, котрі в минулому супроводжували роботу Божих слуг. Так, вони викликають загальне зацікавлення, чимало людей навертаються і вливаються в церкви; проте результати цих пробуджень не дають підстав вважати, що покращується й духовний стан людей. Світло спалахує на якийсь час, але незабаром згасає – і настає ще більша темрява.

Сучасні пробудження надто часто є наслідками впливу на уяву, збудження емоцій та угамування потягу до чогось нового і незвичайного. Люди, навернені подібним чином, не мають великого бажання слухати біблійну істину, виявляють мало зацікавлення до свідощів пророків і апостолів. Якщо релігійне служіння позбавлене чогось сенсаційного, воно не приваблює їх. Вістка, звернена до свідомості, не затьмареної пристрастями, не знаходить відгуку. Ясні застереження Божого Слова, що мають безпосереднє відношення до їхніх вічних інтересів, залишаються поза увагою.

Для правдиво наверненої душі ставлення до Бога і вічних цінностей – головні питання життя. Але чи є в сучасних церквах дух посвячення Богові? Навернені не залишають своєї гордості й любові до світу, їхнє бажання зректись себе, узяти хрест і йти слідом за тихим і покірним Ісусом не є більшим, ніж до навернення. Релігія стала предметом жартів у скептиків і безбожників, бо чимало тих, котрі називають себе християнами, ігнорують її принципи. Сила благочестя майже повністю залишила багато церков. Пікніки, театралізовані вистави в церкві, [464] церковні ярмарки, розкішні будинки, хизування собою – усе це витіснило думки про Бога. Маєтки, майно і світські заняття заповнили думки людей, а вічним цінностям приділяється незначна увага.

Та незважаючи на загальне згасання віри й побожності, у цих церквах є правдиві послідовники Христа. Перш ніж останні суди Божі відвідають землю, в народі Божому відбудеться таке відродження правдивої побожності, якого не було з часів апостолів. На дітей Божих буде злитий Його Дух і сила. Тоді багато віруючих вийдуть з церков, у яких любов до світу витіснила любов до Бога і Його Слова. Чимало як служителів, так і простих людей з радістю приймуть великі істини, які з волі Божої проголошуються в цей час, щоб приготувати народ до Другого приходу Господа. Ворог людських душ бажає перешкодити цій роботі, і перш ніж почнеться такий рух, він спробує випередити його, запропонувавши підробку. У тих церквах, котрі сатані вдасться ввести в оману, він створюватиме видимість злиття особливих благословень Божих; у них також буде виявлятися уявний інтерес до релігії. Багато людей радітимуть з приводу того, що Бог творить для них чудеса, хоча це буде дія іншого духа. Під релігійною маскою сатана буде прагнути до поширення свого впливу на увесь християнський світ.

У багатьох релігійних пробудженнях, котрі відбулися за останні півстоліття, більшою чи меншою мірою діяла та сама сила, яка виявить себе у майбутніх всесвітніх рухах. Вона виявляється в емоційному збудженні, змішанні правди з оманю, що зводить багатьох. Однак кожний матиме можливість встояти перед цією оманю. У світлі Божого Слова неважко визначити природу цих рухів. Де люди нехтують свідченнями Біблії, відвертаючись від простих істин, які випробовують душу та вимагають самозречення і відмови від світу, там немає Божого благословення. [465] І коли дотримуватись критерію, залишеного Самим Христом: «По їхніх плодах ви пізнаєте їх» (Від Матвія 7:16), – стає очевидним, що подібні рухи – це не діяльність Божого Духа.

В істинах Свого Слова Бог відкрив Себе людям; і для всіх, хто приймає ці істини, вони є щитом проти спокус сатани. Нехтування ними відчинило двері тим порокам, які заповнили сьогодні увесь релігійний світ. Значною мірою втрачене розуміння природи Божого Закону та його важливого значення. Хибні уявлення про характер, незмінність і вимоги Божественного Закону призвели до помилкового розуміння таких питань, як навернення й освячення, а наслідком цього стало зниження стандарту побожності в церкві. Цим пояснюється відсутність Духа Божого і Його сили в пробудженнях наших днів.

У різних віровизнаннях є люди, відомі своєю побожністю, які визнають цей факт і гірко жалкують з цього приводу. Говорячи про небезпеки, що загрожують релігії в наш час, професор Едвард А. Парк влучно зазначив: «Одна з небезпек полягає в тому, що з кафедри не проповідується Закон Божий. Раніше кафедра була відлунням голосу сумління... Наші найвидатніші проповідники виголошували такі величні проповіді, тому що наслідували приклад Господа, приділяючи належну увагу Законові, його заповідям і пересторогам. Вони повторювали два великих принципи, а саме: Закон є відображенням досконалості Бога, і людина, яка не любить Закону, не любить і Євангелія, бо Закон, як і Євангеліє, – це дзеркало, котре відображає правдивий характер Бога. Ця небезпека тягне за собою іншу: недооцінку сили гріха, його результатів і поширеності. Наскільки справедлива заповідь, настільки ж згубним є непослух їй...

З вищезгаданими небезпеками пов'язана й небезпека недооцінки правосуддя Божого. У сучасних проповідників помітною стає тенденція відокремити Божественне правосуддя від Божественного милосердя, звести його [466] до рівня почуттів, а не принципу. Призма сучасного богослів'я роз'єднує те, що було з'єднане Богом. Закон Божий – це добро чи лихо? Це – добро. Якщо так, то і правосуддя є добром, бо воно робить можливим запровадження Закону в дію. Від звички недооцінювати Божественний Закон і правосуддя – згубні наслідки людського непослуху – люди легко переходять до недооцінки благодаті, яка робить можливим викуплення від гріха». Таким чином Євангеліє знецінюється у свідомості людей, а незабаром вони будуть готові відмовитися й від самої Біблії.

Чимало релігійних вчителів твердять, що Христос Своєю смертю скасував Закон, а тому люди вільні від його вимог. Декотрі

називають Закон обтяжливим ярмом і протиставляють рабству Закону свободу, яку дає Євангеліє.

Але не таким було ставлення пророків і апостолів до святого Закону Божого. Давид сказав: *«І буду ходити в широкості, бо наказів Твоїх я шукаю»* (Псалом 119:45). Апостол Яків, котрий писав після смерті Христа, назвав Десятислів'я «Законом Царським», «законом досконалим, законом волі» (див. Якова 2:8; 1:25). А апостол Іван через півстоліття після розп'яття Ісуса проголосив благословення на тих, *«котрі виконують Його заповіді, щоб мати право на дерево життя, і ввійти брамами в місто»* (Об'явлення 22:14, англ. переклад Біблії).

Твердження про те, що Христос Своєю смертю скасував Закон Свого Отця, не має жодної підстави. Коли було б можливим змінити Закон або скасувати його, тоді не було б потреби у смерті Христа; смерть Спасителя не тільки не скасувала Закон, а й довела його незмінність. Син Божий прийшов *«збільшити та прославити Закон»* (Ісаї 42:21). Він сказав: *«Не подумайте, ніби Я руйнувати Закон чи Пророків прийшов... Доки небо й земля не минеться, ані йота єдина, ані жаден значок із Закону не минеться»* (Від Матвія 5:17, 18). А про Себе Ісус сказав: *«Твою волю чинити, мій Боже, я хочу, і Закон Твій у мене в серці»* (Псалом 40:9).

[467] Божий Закон за своєю природою незмінний. Він відкриває волю й характер свого Автора. Бог є любов, і Його Закон також є любов. Два великі принципи Закону – це любов до Бога і до людини. *«Любов – виконання Закону»* (До римлян 13:10). Характер Божий – праведність та істина, така сама природа і Його Закону. Псалмодовець сказав: *«Закон Твій – то істина»; «Всі Твої заповіді – справедливість»* (Псалом 119:142, 172). Апостол Павло зазначив: *«Закон святий, і заповідь свята, і праведна, і добра»* (До римлян 7:12). Цей Закон – відображення мудрості та волі Божої – повинен бути таким самим вічним, як і його Автор.

Через навернення й освячення люди примиряються з Богом і починають жити згідно з принципами Його Закону. На початку людина була створена за подобою Божою. Вона перебувала в повній гармонії з природою і Законом Божим; принципи праведності були закарбовані в її серці. Але гріх розлучив її з Творцем. Людина більше не відображала Божественний образ, її серце ворогувало з Законом Божим. *«Думка бо тілесна ворожнеча на Бога, бо не кориться Законові Божому, та й не може»* (До римлян 8:7). Але *«так Бог полюбив світ,*

що дав Сина Свого Однородженого» щоб примирити людину з Богом. Через заслуги Христа людина може відновити гармонійні стосунки зі своїм Творцем, її серце має бути відновлене Божественною благодаттю; вона повинна прийняти нове життя, що сходить згори. Така переміна є новим народженням, без якого, за словами Ісуса, людина *«не може побачити Божого Царства»* (Від Івана 3:3).

Перший крок до примирення з Богом – це усвідомлення гріха. *«Бо гріх то беззаконня»* (1 Івана 3:4); *«Законом бо гріх пізнається»* (До римлян 3:20). Щоб усвідомити свою провину, грішник випробує свій характер великим мірилом праведності. Це – дзеркало, яке відкриває досконалість праведного характеру та допомагає людині побачити власні вади.

Закон відкриває людині її гріхи, але не може зцілити її від них. [468] Обіцяючи життя його виконавцям, він виголошує смертний вирок його порушникам. Тільки Євангеліє Христа може звільнити людину від прокляття і скверни гріха. Людина повинна розкаятись перед Богом, Закон Якого вона порушила, та повірити в Христа – свою викупну Жертву. Таким чином вона отримує *«відпущення давніше вчинених гріхів»* (До римлян 3:25) і стає спільником Божественного єства. Вона стає дитиною Божою, прийнявши Духа всиновлення, Котрий кличе: *«Авва, Отче!»* (До римлян 8:15).

Чи може тепер людина порушувати Закон Божий? Апостол Павло писав: *«Тож чи не нищимо ми Закона вірою? Зовсім ні, але зміцнюємо Закона»*. *«Ми, що вмерли для гріха, як ще будемо жити в нім?»* (До римлян 3:31; 6:2). А Іван проголосив: *«Бо то любов Божа, щоб ми додержували Його заповіді, Його ж заповіді не тяжкі»* (1 Івана 5:3). Під час нового народження серце приводиться до гармонії з Богом і Його Законом. Коли грішник зазнає цієї величезної зміни, він переходить від смерті до життя, від гріха – до святості, від переступів і непокори – до послуху й вірності. Старе життя ворожнечі з Богом закінчилося; починається нове життя у вірі, любові й мирі з Богом. Тоді *«виправдання Закону»* здійснюється в *«нас, що ходимо не за тілом, а за духом»* (До римлян 8:4). Нашим гаслом будуть слова: *«Як я кохаю Закона Твого!»* (Псалом 119:97).

«Господній Закон досконалий, він зміцнює душу» (Псалом 19:8). Без Закону люди не мають правильного уявлення про чистоту і святість Бога та про свою власну вину і нечистоту. Вони не усвідомлювали б власної гріховності й не відчули би потреби в розкаянні. Без усві-

домлення того, що вони є порушниками Божого Закону, вони не відчували б потреби у викупній Крові Христа. Вони приймали б надію на спасіння без докорінної переміни серця і реформації життя. Саме тому спостерігається багато випадків поверхневого навернення, коли до церкви приєднується багато людей, які не мають тісного зв'язку єднання з Христом.

[469] Помилкові погляди на освячення, які також є наслідком нехтування або відхилення від Божественного Закону, посідають чільне місце в релігійних рухах наших днів. Ці погляди хибні з доктринальної точки зору та небезпечні за своїми наслідками, а той факт, що вони користуються великою популярністю, робить подвійний наголос на необхідності дати людям чітке уявлення про те, що говорить з цього приводу Писання.

Справжнє освячення – це біблійне вчення. Апостол Павло у *Посланні до солунян* писав: «*Бо це воля Бога – освячення ваше*». Він також молився: «*Сам Бог миру нехай освятить вас цілком досконало*» (1 до солунян 4:3; 5:23). Біблія ясно говорить про те, що таке освячення і як його досягти. Спаситель молився за Своїх учнів: «*Освяти Ти їх правдою! Твоє слово то правда*» (Від Івана 17:17). Апостол Павло навчав, що віруючі мають бути «освячені Духом Святим» (До римлян 15:16). У чому полягає робота Святого Духа? Ісус сказав Своїм учням: «*А коли прийде Він, Той Дух правди, Він вас попровадить до цілої правди*» (Від Івана 16:13). І псаломовець сказав: «*Закон Твій – істина*» (Псалом 119:142). Слово і Дух Божий відкривають людям великі принципи праведності, втілені в Його Законі. А оскільки Закон Божий «святий і праведний, і добрий» (див. До римлян 7:12) та відбиває Божественну досконалість, то й характер, сформований внаслідок послуху Законові, також буде святим. Христос – досконалий приклад такого характеру. Він говорить: «*Я зберіг заповіді Свого Отця*». «*Я завжди чиню, що Йому до вподоби*» (Від Івана 15:10; 8:29). Послідовники Христа повинні стати подібними до Нього; за допомогою благодаті Божої вони узгоджують своє життя з принципами Його святого Закону. Саме це є біблійним освяченням.

Ця робота може бути здійснена тільки через віру в Христа, силою Духа Божого, Який перебуває в серці. Павло навчав віруючих: «*Зо страхом і тремтінням виконуйте своє спасіння, бо то Бог викликає в вас і хотіння, і чин за доброю волею Своєю*» (До филип'ян 2:12, 13). Християнин відчуватиме гріховне бажання, але він провадитиме [470]

непохитну і безперервну боротьбу з ним. Ось тут і відчувається потреба в допомозі Христа. Людське безсилля об'єднується з Божественною силою, і віра вигукує: «А Богові дяка, що Він Господом нашим Ісусом Христом перемогу нам дав!» (1 до коринтян 15:57).

Святе Письмо ясно говорить, що робота освячення – це безперервний та прогресуючий процес. Коли грішник навертається і знаходить мир з Богом через викупну Кров, його християнське життя тільки починається. Тепер він повинен «звернутися до досконалости» (див. *До євреїв* 6:1), зростати «у міру зросту Христової повноти» (див. *До ефесян* 4:13). Апостол Павло пише: «Та тільки, забуваючи те, що позаду, і спішачи до того, що попереду, я женусь до мети за нагородою високого поклику Божого в Христі Ісусі» (*До филип'ян* 3:13, 14). Петро відкриває сходинки біблійного освячення: «Тому докладіть до цього всю пильність, і покажіть у вашій вірі чесноту, а в чесноті пізнання, а в пізнанні стримання, а в стриманні терпеливість, а в терпеливості благочестя, а в благочесті братерство, а в братерстві любов... Роблячи так, ви ніколи не спіткнетесь» (2 Петра 1:5-10).

Хто на власному досвіді пережив освячення, як його розуміє Біблія, виявлятиме дух покори. Як і Мойсей, такі люди отримали уявлення про велич святості, усвідомили свою недостойність порівняно з чистотою та неперевершеною досконалістю Вічносущого.

Пророк Даниїл – це приклад справжнього освячення. Усе своє довге життя він віддано служив Господеві. Він був «мужем любим» (див. *Даниїла* 10:11). Однак замість того, щоб стверджувати, що він чистий і святий, цей славний пророк ставив себе на один рівень з грішним Ізраїлем. Він благав Бога про свій народ: «Ми кладемо свої благання перед Твоїм лицем не через свої справедливості, але через велику Твою милість». «Згрішили ми, стали несправедливі!» «Я говорив і молився, та сповідував гріх свій та народу мого» (*Даниїла* 9:18, 15, 20). І пізніше, коли з'явився Син Божий, щоб дати [471] йому настанови, Даниїл продовжує: «Краса обличчя мого змінилася й знищилася, і я не задержав у собі сили» (*Даниїла* 10:8).

Коли Йов почув голос Господа з бурі, він вигукнув: «Тому я зрікаюся говореного і каюся у поросі й попелі!» (*Йова* 42:6). Коли Ісая побачив славу Божу та почув херувимів, що вигукували: «Свят, свят, свят Господь Саваот!», він вигукнув: «Горе мені, бо я занапащений!» (*Ісаї* 6:3, 5). Після того, як Павло був «узятий до третього неба» і чув слова, які неможливо передати людською мовою (див. 2 до коринтян 12:2-4)

він говорив про себе як про «найменшого від усіх святих» (До ефесян 3:8). Улюблений Іван, який схилив свою голову на груди Ісуса і бачив Його славу, впав до ніг ангела, «немов мертвий» (див. Об'явлення 1:17).

Ті, які ходять у тіні Голгофського хреста, не можуть звеличувати себе, хвалькувато запевняючи, нібито вони вільні від гріха. Вони усвідомлюють, що це їхній гріх розбив серце Сина Божого, і ця думка приведе їх до самоприниження. Хто перебуває в найтіснішому зв'язку з Ісусом, той найкраще розуміє усю слабкість і гріховність людства і надіється тільки на заслуги розп'ятого і воскреслого Спасителя.

Освячення, котре тепер завойовує популярність у релігійному світі, несе з собою дух самозвеличення та зневаги до Закону Божого, а тому суперечить біблійній релігії. Його прихильники навчають, що освячення – це миттєва дія, за допомогою якої, через одну тільки віру, людина досягає повної святості. «Лише вірте, – кажуть вони, – і отримаєте благословення». Згідно з їхньою теорією від того, хто отримує ці благословення, не вимагається більше жодних зусиль і намагань. Водночас вони заперечують авторитет Закону Божого, заявляючи, нібито вільні від необхідності дотримуватися заповідей. Та чи можуть люди бути святими, перебувати в гармонії з волею і характером Божим, якщо нехтують принципами, які є висловленням Його природи й волі і які говорять про те, що Богові до вподоби?

[472] Бажання визнавати легку релігію, яка не потребує зусиль, самозречення і відмови від безумства світу, призвело до виникнення популярного вчення про те, що достатньо лише віри, самої віри; але що говорить Слово Боже? Апостол Яків пише: *«Яка користь, брати мої, коли хто говорить, що має віру, але діл не має? Чи може спасти його віра?.. Чи хочеш ти знати, о марна людино, що віра без діл мертва? Авраам, отець наш, чи він не з діл виправданий був, як поклав був на жертівника свого сина Ісаака? Чи ти бачиш, що віра допомогла його ділам, і вдосконалилась віра із діл?.. Отож, чи ви бачите, що людина виправдується від діл, а не тільки від віри?»* (Якова 2:14-24).

Слово Боже свідчить проти цього підступного вчення про віру без діл. Віра, що претендує на прихильність небес і не бажає виконувати умови, на яких може бути дарована милість, – це не віра, а самовпевненість, бо справжня віра ґрунтується на обітницях і постановах Святого Письма.

Нехай ніхто не обманює себе тим, що можна досягти святості і водночас свідомо порушувати хоча б одну з вимог Божих. Свідомо

мий гріх примушує замовкнути викриваючий голос Святого Духа та розділяє душу з Богом. *«Гріх є порушення закону». І «усякий, хто грішить, [порушник Закону] не бачив Його, і не пізнав Його» (1 Івана 3:4, 6).* Хоча Іван у своїх листах так багато пише про любов, він без вагань викриває справжній характер тих, котрі, претендуючи на святість, живуть, порушуючи Закон Божий. *«Хто говорить: Пізнав я Його, але не додержує Його заповідів, той неправдомовець, і немає в нім правди! А хто додержує Його слово, у тому Божя любов справді вдосконалилась» (1 Івана 2:4, 5).* Ось як перевіряється віра кожної людини. Ми не можемо вважати святою людину, якщо вона не відповідає єдиному Божому мірилу святості на небі й на землі. Якщо люди не відчують відповідальності перед моральним Законом, знецінюють та применшують значення заповідей Божих, якщо вони порушують хоча б одну з [473] цих заповідей та навчають так інших, то вони не мають ніякої вартості в очах Божих, і ми можемо бути впевненими, що їхні претензії безпідставні.

Хто каже, що без гріха, доводить цим, що насправді він далекий від святості. Така людина не має справжнього уявлення про чистоту і святість Бога, а також про те, якими повинні бути люди, які перебувають в гармонії з Його характером. Оскільки така людина не має справжнього уявлення про чистоту і красу характеру Ісуса та про шкідливість і згубність гріха, вона вважає себе святою. Чим більша відстань між людиною і Христом і чим недосконаліші її уявлення про характер і вимоги Бога, тим більш праведною вона виглядатиме у власних очах.

Освячення, про яке говорить Святе Письмо, охоплює усе єство людини: дух, душу і тіло. Павло молився за солунян, щоб Бог миру освятив їх цілком досконало, щоб їхній *«дух, душа і тіло... непорочно збережені будуть на прихід Господа нашого Ісуса Христа» (1 до солунян 5:23).* Він звертався до віруючих: *«Тож благодаю вас, браття, через Боже милосердя, повіддавайте ваші тіла на жертву живу, святу, приємну Богові» (До римлян 12:1).* У стародавньому Ізраїлі кожну жертву, яку приносили Богові, ретельно оглядали. Якщо у тварини виявлялася якась вада, то її відкидали, оскільки Бог звелів, щоб жертва була *«без вади»*. Так і християнам пропонується віддати свої тіла в *«жертву живу, святу, приємну Богові»*. Для цього вони повинні зберігати усі свої здібності в якнайкращому стані. Усе, що послаблює фізичні або розумові сили, робить людину непридатною для служіння своєму

Творцеві. Хіба Бог буде задоволений, якщо ми не віддаємо Йому найкраще з того, що ми можемо віддати? Христос сказав: *«Люби Господа Бога свого всім серцем своїм»* (Від Матвія 22:37). Хто любить Бога всім серцем, той захоче віддати Йому все найкраще, що є в його житті; такі люди постійно прагнуть підкорити усе своє єство законам, які допоможуть їм виконувати Його волю. Вони не будуть опоганювати жертву, яку приносять Небесному Отцеві, потураючи тілесним пристрастям або примхам [474] апетиту.

Апостол Петро радить здержуватись *«від тілесних пожадли- востей, що воюють проти душі»* (1 Петра 2:11). Всяке гріхове задоволення притуплює відчуття та послаблює розумове й духовне сприйняття, і з кожним разом Слово Боже і Дух Святий справляють все слабший вплив на серце такої людини. Апостол Павло звертається до коринтян: *«Очисти́мо себе від усякої нечисти тіла та духа, і тво- рі́мо святиню у Божім страху!»* (2 до коринтян 7:1). А до плодів Духа, таких як *«любов, радість, мир, довготерпіння, добрість, милосердя, віра, лагідність»* він зараховує також стриманість (До галатів 5:22, 23).

Незважаючи на ці натхненні слова, як багато тих, які називають себе християнами, ослаблюють свої сили в гонитві за зиском або мо- дою; як багато людей спотворюють в собі подобу Божу обжерством, пияцтвом і непристойними задоволеннями. Церква, замість того, щоб докоряти цим порокам, здебільшого заохочує до зла, потураючи інстинктам, користолобству, прагненням до розваг заради поповнен- ня своєї скарбниці, в яку не бажають жертвувати, тому що любов до Христа занадто слабка. Якщо б Ісус увійшов у сучасні церкви, побачив там бенкети і нечестиву торгівлю, яка ведеться в ім'я релігії, то чи не вигнав би Він цих зневажників, як колись прогнав міняльників грошей з храму?

Апостол Яків говорить, що мудрість згори, *«насамперед чиста»* (Якова 3:17). Якщо б він зустрів людей, котрі вимовляють дорого- цінне Ім'я Ісуса устами, опоганеними тютюном, усе єство і дихання яких просякнуте цим огидним запахом, котрі забруднюють повітря, змушуючи оточуючих вдихати отруту; якщо б апостол зіткнувся з цією звичкою, несумісною з євангельською чистотою, то чи не засудив би він її як *«земну, тілесну, демонську»*? Раби тютюну, пре- тендуючи на благословення повного освячення, говорять про свою надію на царство небесне, але Слово Боже ясно вчить, що *«не ввійде до нього ніщо нечисте»* (Об'явлення 21:27).

[475] *«Хіба ви не знаєте, що ваше тіло то храм Духа Святого, що живе Він у вас, якого від Бога ви маєте, і ви не свої? Бо дорого куплені ви. Отож прославляйте Бога в тілі своєму та в дусі своєму, що Божі вони!»* (1 до коринтян 6:19, 20). Той, чиє тіло є храмом Святого Духа, не буде поневолений згубною звичкою. Він належить Христові, Котрий викупив його Своєю Кров'ю. Його майно також належить Господеві. Чи залишиться він без вини, якщо змарнує довірений йому капітал? Так звані християни щорічно витрачають великі суми грошей на марні та шкідливі примхи, у той час як душі гинуть, так і не почувши слово життя. Знищуючи на жертovníку своїх згубних пожадливістей більше, ніж вони жертвують на потреби бідних або для поширення Євангелія, вони водночас обкрадають Бога в десятинах і пожертвуваннях. Якщо б усі, котрі називають себе послідовниками Христа, були по-справжньому освяченими, тоді замість того, щоб витрачати свої кошти на задоволення непотрібних і навіть шкідливих примх та бажань, вони віддали б їх до скарбниці Господа, показуючи приклад поміркованості, стриманості, самозречення і самопожертви. Тоді вони стали б світлом для світу.

Світ потурає своїм бажанням. *«Пожадливість тілесна, і пожадливість очам, і пиха життєва»* тримають в кайданах безліч людей (1 Івана 2:16). Але послідовники Христа мають святе покликання. *«Вийдіть тому з-поміж них та й відлучіться, – говорить Господь, – і не торкайтесь нечистого...»* У світлі Божого Слова ми маємо повне право сказати, що освячення не буде справжнім, якщо людина не відмовиться від гріховних бажань та задоволень світу.

Тим, хто виконує умови: *«Вийдіть тому з-поміж них та й відлучіться... і не торкайтесь нечистого»*, Бог обіцяє: *«І буду Я вам за Отця, а ви за синів і дочок Мені будете, говорить Господь Вседержитель!»* (2 до коринтян 6:17, 18). Перевага та обов'язок кожного християнина – набути багаті досвіди з Богом. *«Я Світло для [476] світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя»* (Від Івана 8:12). *«Путь праведних ніби те світло ясне, що світить все більше та більш аж до повного дня!»* (Приповісті 4:18). Кожний крок віри і послуху наближає душу до Світла світу, в Якому *«немає... жадної темряви»* (1 Івана 1:5). Яскраве проміння Сонця Праведності освітлює слуг Божих, які в свою чергу повинні відбивати Його проміння. Подібно до того, як зірки свідчать про наявність на небі великого світила, сяйво якого вони відбивають, так і християни

повинні свідчити власним життям про те, що на престолі Всесвіту здійснює правління Бог, характер Якого гідний слави і наслідування. Плоди Його Духа, чистота і святість Його характеру виявлятимуться в Його свідках.

Апостол Павло у *Посланні до колосян* писав про рясні благословення, дані дітям Божим: *«Ми... не перестаємо молитися за вас і просити, щоб для пізнання волі Його були ви наповнені всякою мудрістю й розумом духовним; щоб ви поводитися належно щодо Господа в усякому догодженні, в усякому доброму ділі приносячи плід і зростаючи в пізнанні Бога, зміцнюючись усякою силою за могутністю слави Його для всякої витривалості й довготерпіння з радістю»* (До колосян 1:9-11).

І знову він пише про своє бажання, щоб ефеські брати прийшли до розуміння великих переваг християнства. Найбільш доступною мовою він відкриває їм гідні подиву силу і знання, які вони можуть мати як сини і дочки Всевишнього, їм потрібно, *«щоб Він дав за багатством слави Своєї силою зміцнитися через Духа Його в чоловікові внутрішнім... щоб... закорінені й основані в любові»*, вони *«змогли зрозуміти зо всіма святими, що то ширина й довжина, і глибина й вишина, і пізнати Христову любов, яка перевищує знання»*. Але найбільша перевага, про яку молився апостол, – це щоб вони були *«наповнені всякою повнотою Божою»* (До ефесян 3:16-19).

[477] Тут показані висоти, котрих ми можемо досягнути через віру в обітниці нашого Небесного Отця, якщо виконуватимемо Його вимоги. Через заслуги Христа маємо доступ до престолу Безмежної Могутності. *«Той же, Хто Сина Свого не пожалів, але видав Його за всіх нас, як же не дав би Він нам із Ним і всього?»* (До римлян 8:32). Отець дав Синові без міри Свого Духа, і ми також можемо мати Його повноту. Ісус сказав: *«Отож, коли ви, будиши злі, потрапите добрі дари своїм дітям давати, скільки ж більше Небесний Отець подасть Духа Святого всім тим, хто проситиме в Нього?»* (Від Луки 11:13). *«Коли будете в Мене просити чого в Моє Ім'я, то вчиню»*. *«Просіть і отримаєте, щоб повна була ваша радість»* (Від Івана 14:14; 16:24).

Хоч життя християнина сповнене покори, проте він не повинен сумувати і вдаватися до самоприниження. Кожний має перевагу жити так, щоб отримати схвалення і благословення Божі. Наш Небесний Отець не бажає, щоб ми постійно залишалися в темряві, під тягарем осудження. Справжня покора виявляється не в тому, щоб ходити з похиленою головою, поринувши в роздуми про самого себе. Ми мо-

жемо прийти до Ісуса, очиститись і стати перед Законом без сорому й докорів сумління. *«Тож немає тепер жадного осуду тим, хто ходить у Христі Ісусі не за тілом, а за духом»* (До римлян 8:1).

Через Ісуса пропащі сини Адама стають *«синами Божими»*. *«Бо Хто освячує, і ті, хто освячується усі від Одного. З цієї причини не соромиться Він звати братами їх»* (До євреїв 2:11). Життя християнина – це життя віри, перемоги і радості в Господі. *«Бо кожен, хто родився від Бога, перемагає світ. А оце перемога, що світ перемогла, віра наша»* (1 Івана 5:4). Як справедливо зазначив Неемія, Божий слуга, *«радість у Господі це ваша сила!»* (Неемії 8:10). А Павло писав: *«Радійте в Господі завжди, і знову кажу: Радійте!»* (До филип'ян 4:4). *«Завжди радійте! Безперестанку моліться! Подяку складайте за все, бо [478] така Божя воля про вас у Христі Ісусі»* (1 до солунян 5:16-18).

Такими є плоди біблійного навернення й освячення; але ці плоди можна так рідко побачити тільки тому, що християнський світ байдуже ставиться до великих принципів праведності, викладених у Божому Законі. Ось чому сьогодні майже непомітною є глибока, постійна робота Духа Божого, якою відзначалися пробудження.

Ми змінюємося через споглядання. І коли священні постанови, в яких Бог відкрив людям досконалість і святість Свого характеру, зневажаються ними, а їхній розум звернений до людських вчень і теорій, то чи варто дивуватися, що в церкві спостерігається занепад живого благочестя? Господь говорить: *«Покинули Мене, джерело живої води, щоб собі подовбати водозбори, водозбори поламані, що води не тримають»* (Єремії 2:13).

«Блажен муж, що за радою несправедливих не ходить... А в Законі Господнім його насолода, і про Закон Його вдень та вночі він роздумує! І він буде, як дерево, над водним потоком посаджене, що родить свій плід своєчасно, і що листя не в'яне його, і все, що він чинить, щаститься йому!» (Псалом 1:1-3). Тільки тоді, коли Закон Божий посяде належне йому місце, в народі Божому може відбутися відродження первісної віри і побожності. *«Так говорить Господь: На дорогах спиніться та гляньте, і спитайте про давні стежки, де то добра дорога, то нею ідїть, і знайдете мир для своєї душі!»* (Єремії 6:16).

[479]

РОЗДІЛ 28

ВІЧ-НА-ВІЧ З КНИГОЮ ЖИТТЯ

«**Я** БАЧИВ, – говорить пророк Даниїл – аж ось поставили престоли, і всівся Старий днями. Одежа Його біла, як сніг, а волосся голови Його немов чиста вовна, а престол Його огняне полум'я, колеса Його палахкотючий огонь. Огненна річка пливла й виходила з-перед Нього; тисяча тисяч служили Йому, і десять тисяч десятків тисяч стояли перед Ним; суд усівся, і розгорнулися книги» (Даниїла 7:9, 10).

Так пророкові був показаний великий і урочистий день, коли Суддя усієї землі розгляне життя й характери людей, і кожний отримає відплату згідно з учинками своїми. Старий днями – це Бог-Отець. Псаломовець сказав: «Перше ніж гори народжені, і поки Ти витворив землю та світ, то від віку й до віку – Ти Бог!» (Псалом 90:2). Він – Джерело життя і всіх законів – повинен головувати на суді. На цьому великому суді присутні також святі ангели як служителі і свідки, котрих налічується незліченна кількість.

«Я бачив у видіннях ночі, аж ось разом з небесними хмарами йшов ніби Син Людський, і прийшов аж до Старого днями, і Його підвели перед Нього. І Йому було дане [480] панування й слава та царство, і всі народи, племена та язики будуть служити Йому. Панування Його панування вічне, яке не спиниться» (Даниїла 7:13, 14). Тут йдеться не про Другий прихід Христа на землю. Він підходить до Старого днями на небесах, щоб прийняти владу, славу і царство, які будуть дані Йому після закінчення Його посередницького служіння. Саме про цей прихід, а не про Другий Його прихід на землю розповідається в пророцтві. Він мав відбутися у 1844 році після закінчення 2300 днів. У супроводі святих ангелів наш великий Первосвященик входить до Святого Святих і там стає перед Богом, щоб завершити заступницьке служіння за людей – завершити слідчий суд та відкупити тих, хто виявиться гідним отримати благословення.

У прообразному служінні тільки ті, хто приходив до Бога, визнаючи свій гріх та розкаявшись в ньому, і чий гріхи через кров жертви

за гріх були символічно перенесені до святині, могли взяти участь у служінні великого Дня очищення. Так і у великий День остаточного примирення і слідчого суду будуть розглядатися тільки справи Божого народу. Суд над нечестивими – це інша, окрема подія, яка відбудеться пізніше. *«Бо час уже суд розпочати від Божого дому; а коли він почнеться перше з нас, то який кінець тих, хто противиться Божій Євангелії?» (1 Петра 4:17).*

Вирок суду буде виноситися згідно із записами, зробленими в небесних книгах, де записані імена та вчинки людей. Пророк Даниїл сказав: *«Суд усівся, і розгорнулися книги» (Даниїла 7:10).* Автор книги Об'явлення, змальовуючи цю саму подію, додає: *«І розгорнулась інша книга, то книга життя. І суджено мертвих, як написано в книгах, за вчинками їхніми» (Об'явлення 20:12).*

Книга життя містить імена всіх тих, котрі будь-коли служили Богові. Ісус заповідав Своїм учням: *«Тіштесь, [481] що ваші ймення записані в небі!» (Від Луки 10:20).* Павло писав про своїх вірних співпрацівників, *«яких імення записані в Книзі Життя» (До филип'ян 4:3).* Даниїл, котрий бачив у видінні *«час утиску, якого не було»*, зазначив, що народ Божий буде врятований, – *«кожен, хто буде знайдений записаним у книзі» (Даниїла 12:1).* А автор книги Об'явлення підтвердив, що лише ті увійдуть до Божого міста, *«хто записаний у книзі життя Агнця» (Об'явлення 21:27).*

Пам'ятна книга пишеться перед Господом, і в ній зазначені добрі діла тих, *«хто страх перед Господом має, і хто поважає Ймення Його» (Малахії 3:16).* Їхні слова віри та вчинки любові записані на небесах. Неемія мав це на увазі, коли сказав: *«Пам'ятай же мене, Боже, за це, і не зітри моїх добродійств, які я зробив у Божому домі та в сторожах» (Неемії 13:14).* У пам'ятній книзі Божій увічний кожний праведний вчинок. У ній точно зафіксовані кожна переборена спокуса, кожне переможене зло, кожне слово ніжного співчуття. Там записується кожний жертвний вчинок, кожне страждання і біль, перенесені за Христа. Псаломовець: *«Полічив Ти тиняння моє, помісти ж мої сльози перед Собою, чи ж вони не записані в книзі Твоїй?» (Псалом 56:9).*

Там також зазначаються і гріхи людей. *«Бо Бог приведе кожну справу на суд, і все потаємне, чи добре воно, чи лихе!» (Екклезіяста 12:14).* Спаситель говорить: *«Кажу ж вам, що за кожне слово пусте, яке скажуть люди, дадуть вони відповідь судного дня! Бо зо слів своїх будеш виправданий, і зо слів своїх будеш засуджений» (Від Матвія 12:36, 37).*

У цій найвірнішій книзі записані потаємні наміри і спонукання, бо Бог *«висвітлить таємниці темряви та виявить задуми сердець»* (1 до коринтян 4:5). *«Ось написано перед обличчям Моїм... Укупі переступи ваши й переступи ваших батьків, говорить Господь»* (Ісаї 65:6, 7).

[482] Усі діла людини досліджуються перед Богом та реєструються як праведні чи неправедні. Проти кожного імені в небесних книгах з разючою точністю зазначені кожне невірне слово, кожний самолюбивий вчинок, кожний невиконаний обов'язок і кожний таємний гріх, що майстерно приховується. Знехтувані перестороги та докори Духа Святого, прогаяні хвилини, невикористані можливості, добрий чи поганий вплив з його далекосяжними наслідками, – все це фіксується ангелом.

Закон Божий – мірило, згідно з яким будуть оцінюватися характери життя людей на суді. Мудра людина говорить: *«Підсумок усього почутого: Бога бійся, й чини Його заповіді, бо належить це кожній людині! Бо Бог приведе кожну справу на суд»* (Екклезіяста 12:13, 14). Апостол Яків застерігав братів: *«Отак говоріть і отак чиніть, як такі, що будете суджені законом волі»* (Якова 2:12).

Той, хто на суді буде визнаний гідним, візьме участь у воскресінні праведних. Ісус сказав: *«А ті, що будуть достойні того віку й воскресіння з мертвих... рівні вони Анголам, і вони сини Божі, синами воскресіння будучи»* (Від Луки 20:35, 36). І знову Він говорить: *«І повиходять ті, що чинили добро, на воскресення життя»* (Від Івана 5:29). Померлі праведні воскреснуть тільки після суду, на якому вони будуть визнані гідними *«воскресіння життя»*. Отже, вони особисто не будуть присутніми на суді, де будуть розглядатися їхні справи і вирішуватиметься їхня доля.

Ісус буде їхнім Захисником. Він заступатиметься за них перед Богом: *«А коли хто згрішить, то маємо Заступника перед Отцем, Ісуса Христа, Праведного»* (1 Івана 2:1). *«Бо Христос увійшов не в рукотворну святиню, що була на взір правдивої, але в саме небо, щоб з'явитись тепер перед Божим лицем за нас»* (До євреїв 9:24). *«Тому може Він завжди й спасати тих, хто через Нього до Бога приходить, бо Він завжди живий, щоб за них заступитись»* (До євреїв 7:25).

[483] Коли на суді розкриваються книги, тоді життя усіх, хто вірив в Ісуса, переглядається перед Богом. Почавши від перших людей, які жили на землі, наш Заступник розглядає справи всіх наступних поколінь і закінчує тими, хто живе в теперішній час. Згадується кожне

ім'я, справа кожного ретельно досліджується. Одні імена приймаються, інші – відкидаються. Якщо хтось має непростені гріхи, в яких він не розкався, то ім'я такої людини буде викреслене з Книги життя, а запис про її добрі діла буде витертий з пам'ятної книги Божої. Господь сказав Мойсеєві: *«Хто згрішив Мені, того витру із книги Своєї»* (Вихід 32:33). А пророк Єзекіїль говорить: *«А коли б справедливий відвернувся від своєї справедливості й став робити кривду... Усі справедливості його, які він робив, не згадаються»* (Єзекіїля 18:24).

Усі, які щиро розкалися в гріхах і вірою прийняли Кров Христа як свою викупну жертву, мають проти свого імені в небесних книгах помітку про прощення. Оскільки вони стали співниками праведності Христа, а їхні характери відповідають вимогам Закону Божого, то їхні гріхи будуть викреслені, вони ж будуть визнані гідними вічного життя. Господь сказав через пророка Ісаю: *«Я, Я є Той, Хто стирає провини твої ради Себе, а гріхів твоїх не пам'ятає!»* (Ісаї 43:25). Ісус говорить: *«Переможець зодягнеться в білу одержу, а ймення його Я не змию із книги життя, і ймення його визнаю перед Отцем Своїм і перед Його Англами»* (Об'явлення 3:5). *«Кожного, хто Мене визнає перед людьми, того перед Небесним Отцем Моїм визнаю й Я. Хто ж Мене відцурається перед людьми, того й Я відцураюся перед Небесним Отцем Моїм»* (Від Матвія 10:32, 33).

Найглибший інтерес, який виявляють люди до рішень земних судів, є лише слабким відображенням того інтересу, [484] з яким на небесному суді перед Суддею Всесвіту будуть розглянуті справи тих, чиї імена увійшли до Книги життя. Божественний Посередник благає простити гріхи тим, хто, віруючи в Його Кров, отримав перемогу. Він просить повернути їм Едемський дім та їхнє *«старе панування»* як Його співспадкоємцям (див. Михея 4:8). Сатана, намагаючись спокусити й обдурити людство, сподівався зруйнувати Божественний план при створенні людини; але Христос тепер просить, щоб цей план був здійснений, ніби гріхопадіння людини ніколи й не було. Він просить для Свого народу не тільки прощення і виправдання повного та остаточного, але щоб він розділив Його славу та засів на Його престолі.

У той час, коли Ісус благає за викуплених Його благодаттю, сатана звинувачує їх перед Богом як порушників Закону. Великий ошуканець намагався посіяти в них сумніви, недовір'я до Бога, відлучити від Його любові, спонукати порушувати Його Закон. А тепер він вказує на їхнє життя, недоліки характеру, на їхню несхожість з Христом, яка

ганьбить їх Викупителя, на всі гріхи, до яких він сам їх спокусив; і на підставі усього цього сатана заявляє на них права як на своїх підданих.

Ісус не виправдовує їхні гріхи, але вказує на розкаяння, віру і, благаючи простити їх, Він підносить Свої зранені руки перед Отцем і святими ангелами та говорить: Я знаю кожного на ймення, на долонях Своїх Я їх вирізьбив (див. Ісаї 49:16). *«Жертва Богові – зламаний дух; серцем зламаним та упокореним Ти не погордуєш, Боже!»* (Псалом 51:19). Звертаючись до обвинувача Свого народу, Христос говорить: *«Господь буде картати тебе, сатано, і буде картати тебе Господь, Який вибрав Собі Єрусалима! Чи ж він не головошка, що виціліла від огню?»* (Захарії 3:2). Христос зодягне Своїх вірних у власну праведність, щоб представити їх Своему Отцеві *«славною Церквою, що не має плями чи вади, чи чогось такого»* (До ефесян 5:27). Їхні імена занесені в Книгу життя і про них написано: *«В... одежі... білій зо Мною ходитимуть, бо гідні вони»* (Об'явлення 3:4).

[485] Таким чином виконається новозавітна обітниця: *«Бо їхню провину прощу, і не буду вже згадувати їм гріха»* (Єремії 31:34). *«За тих днів й того часу говорить Господь будуть шукати провину Ізраїлеву, та не буде її, і прогріхи Юди, однаке не знайдені будуть вони»* (Єремії 50:20). *«Того дня буде парость Господня красою та славою, плід же земний величністю та пишнотою для врятованих із Ізраїля. І буде zostалий в Сіоні й полишений в Єрусалимі, святим буде зватися він, кожен, хто жити записаний в Єрусалимі»* (Ісаї 4:2, 3).

Слідчий суд і стирання гріхів повинні закінчитися перед Другим приходом Господа. Оскільки померлі будуть суджені згідно із записами у книгах, то гріхи людей будуть стерті тільки після суду, де розглядатимуться їхні справи. Але апостол Петро ясно говорить, що гріхи віруючих будуть стерті, коли настануть *«часи відпочинку... від обличчя Господнього»*, і коли Бог пошле *«заповідженого вам Ісуса Христа»* (див. Дії 3:19, 20). Коли завершиться слідчий суд, Христос прийде і нагорода Його з Ним, щоб віддати кожному згідно з його ділами.

У прообразному служінні первосвященик, здійснивши викуплення Ізраїлю, виходив до народу і благословляв його. Так і Христос по закінченні Свого посередницького служіння з'явиться *«не в справі гріха... тим, хто чекає Його на спасіння»* (До євреїв 9:28), а щоб дати благословення вічного життя тим, хто очікує Його. Так само, як священик, який, усуваючи гріхи зі святилища, визнавав їх над головою козла відпущення, так і Христос покладе всі ці гріхи на сатану – автора

і підбурювача до гріха. Козла відпущення, котрий символічно ніс на собі гріхи Ізраїлю, відсилали «в пустиню» (Левит 16:22); так і сатана, несучи на собі вину за всі гріхи, до яких підбурював народ Божий, буде прикутий на тисячу років до спустошеної і безлюдної в той час землі та в кінцевому результаті зазнає [486] повного покарання за гріх у вогні, який знищить усіх нечестивих. Таким чином великий План спасіння прийде до свого завершення, гріх буде знищений остаточно, а всі ті, хто не бажав миритися зі злом, – звільнені.

У призначений для суду час – наприкінці 2300 днів, тобто у 1844 році, – почалося розслідування і згладжування гріхів. Справи усіх тих, хто будь-коли називався Іменем Христа, повинні бути ретельно досліджені. Живі й мертві мають бути суджені «як написано в книгах, за вчинками їхніми» (Об'явлення 20:12).

Гріхи, яких люди не залишили і в яких не розкаюлися, не будуть прощені й стерті з небесних книг, але стоятимуть свідками проти грішника в день Божий. Неважливо, чи були ці гріхи зроблені вдень чи вночі, – вони були відомі й відкриті перед Тим, Хто судитиме нас. Ангели Божі були свідками кожного гріха і з абсолютною точністю записували їх. Гріх можна утаїти, не визнавати, приховати від батька, матері, дружини, дітей і товаришів; ніхто, окрім самого грішника, може й не підозрювати його, але небеса знають усе. Ані темрява найтемнішої ночі, ані наймайстерніше маскування не здатні приховати від Вічного навіть одну-єдину думку. У Бога точно зафіксовані кожна нечесна справа, кожне неправедне слово. Його не введе в оману вигляд побожності. Він не помиляється в оцінці характеру. Зіпсуті серцем люди можуть обдурити інших, але Бог, проникаючи крізь маску, читає їхні наміри.

Яка це урочиста й важлива істина! День за днем відходять у вічність, але усе, що ми робимо, залишає свій слід у небесних записах. Сказане ненароком слово, зроблений колись учинок вже неможливо повернути. Ангели записують як добрі, так і злі вчинки. Наймогутніший завойовник на землі не здатний повернути назад бодай один прожитий день. Наші діла, наші слова і навіть найпотаємніші спонування – все буде враховане при вирішенні нашої долі. Хоч ми можемо забути про них, [487] але вони будуть свідчити або нам на виправдання, або на осудження.

Подібно до того, як художник з ідеальною точністю відтворює на полотні риси обличчя, так і людський характер знаходить своє

відображення в небесних книгах. Проте як мало турбує людей той факт, що від погляду небесних істот не приховане ніщо! Коли б завіса, що відокремлює видимий світ від невидимого, була відсунута і люди побачили ангела, котрий записує кожне їхнє слово і кожен вчинок, з якими їм доведеться знову зустрітися на суді, то скільки б слів залишилося неказаними і скільки вчинків не були б зроблені!

На суді буде ретельно досліджено, як людина використовувала кожний отриманий талант. Як ми використовуємо капітал, довірений нам Небом? Чи Христос отримає те, що належало Йому, з прибутком, коли повернеться? Чи використовуємо ми даровані нам фізичні сили та розумові здібності для слави Божої і для служіння іншим? Як ми використовували наш час, наше перо, наш голос, наші гроші та наш вплив? Що ми зробили для Христа в особі бідних, страждальців, сиріт і вдів? Бог зробив нас хоронителями Його святого Слова. Що ми зробили зі світлом і правдою, довіреними нам, чи навчили людей мудрості на спасіння? Саме визнання віри в Христа не має жодної вартості; тільки любов, виявлена на ділі, цінується Богом. Небо визнає лише вчинки, продиктовані любов'ю. Усе, що робиться з любові, яким би мізерним воно не було в очах людей, Бог приймає і винагороджує.

Записи в небесних книгах викривають прихований егоїзм людей. Там зазначені невиконані обов'язки щодо ближніх, легковажне ставлення до вимог Спасителя. Тоді люди зрозуміють, як часто вони віддавали сатані час, думки і сили, котрі належали Христові. Сумним є звіт, який ангели несуть на небеса! Розумні істоти, люди, які називають себе послідовниками Христа, поглинуті здобуванням земного багатства та задоволень. Гроші, час і сили – все приноситься у жертву задоволенням, егоїстичним примхам; і як мало часу присвячується молитві, [488] вивченню Писання, упокоренню душі та визнанню гріхів.

Сатана винаходить різноманітні плани, аби зайняти наш розум і відволікти від роботи, котру ми покликані виконати якнайкраще. Великий ошуканець ненавидить величні істини про викупну жертву і всемогутнього Посередника. Він знає, що його успіх у тому, аби відволікати розум людей від Христа і Його правди.

Той, хто бажає скористатися перевагами заступницького служіння Спасителя, повинен стежити за тим, щоб ніщо не перешкоджало йому звершувати *«святиню у Божім страху!»*. Не витрачайте дорогоцінного часу на розваги, марнославство чи пошуки зиску, присвячуйте його серйозному, молитовному дослідженню слова правди. Народ

Божий повинен чітко розуміти питання про святиню і слідчий суд. Усі віруючі мають знати про діяльність свого великого Первосвященика, інакше вони не зможуть мати віри, необхідної на цей час, і зайняти положення, яке призначив їм Бог. Кожна людина може спасти або загубити свою душу. Справа кожного розглядається Богом. Кожний зустріне віч-на-віч з великим Суддею. Тому важливо, щоб кожна людина частіше замислювалася над урочистими сценами суду, коли відкриються небесні книги і кожна душа, як було показано Даниїлу, отримає відповідну плату в кінці днів.

Усі, хто отримали світло щодо цих питань, покликані свідчити іншим про великі істини, доручені їм Богом. Небесна святиня – центр служіння Христа задля спасіння людини. Це стосується кожної душі на землі. Вона відкриває План спасіння, підводячи нас аж до кінця часу, до славного завершення боротьби між праведністю і гріхом. Тому надзвичайно важливо, щоб усі віруючі старанно досліджували ці питання і могли дати відповідь [489] кожному, хто домагатиметься в них звіту щодо їхньої надії.

Заступництво Христа за людину в небесному святилищі – це така ж невід’ємна частина Плану спасіння, як і Його смерть на хресті. Своєю смертю Він почав ту роботу, яку повинен закінчити після Свого воскресіння та вознесення на небеса. Ми повинні вірою увійти за завісу, *«куди, як предтеча, за нас увійшов був Ісус»* (До євреїв 6:20). Там відбивається світло Голгофського хреста. Там ми можемо краще зрозуміти таємниці викуплення. Небеса заплатили безмежну ціну за спасіння людини; принесена жертва відповідає найсуворішим вимогам порушеного Божого Закону. Ісус відкрив шлях до престолу Отця; через Його посередницьке служіння щирі прохання тих, хто вірою приходить до Нього, представлені перед Богом.

«Хто ховає провини свої, тому не ведеться, а хто признається та кидає їх, той буде помилуваний» (Приповісті 28:13). Якщо б усі, хто приховує і виправдовує свої помилки, могли бачити, як сатана торжествує з цього приводу, як він насміхається над справою Христа і святих ангелів, тоді вони поспішили б визнати свої гріхи та залишити їх. Через недоліки характеру сатана намагається цілковито опанувати розумом людини; він знає, якщо ці пороки закореняться, то він матиме успіх. Тому він, вдаючись до обману, постійно намагається переконати послідовників Христа, що для них неможливо здобути перемогу. Але Ісус просить за них. Вказуючи на Свої проколоти руки, на зранене

тіло, Він звертається до всіх, хто бажає йти за Ним: *«Досить тобі Моєї благодаті»* (2 до коринтян 12:9). *«Візьміть на себе ярмо Моє, і навчіться від Мене, бо Я тихий і серцем покірливий, і знайдете спокій душам своїм. Бо ж ярмо Моє любе, а тягар Мій легкий!»* (Від Матвія 11:29, 30). Тому нехай ніхто не вважає свої недоліки невинними. Бог дасть віру і благодать, щоб їх перемогти.

Сьогодні ми живемо у великий день примирення. У прообразному служінні, коли первосвященик здійснював очищення [490] Ізраїлю, всі повинні були розкаятись у гріхах, впокорюючи свої душі перед Господом, щоб не бути винищеними з-посеред народу. Так само всі, хто бажає, щоб їхні імена залишалися в Книзі життя, повинні тепер, в ці дні випробовування, яких вже не так багато залишилося, впокорювати свої душі перед Богом, жалкуючи про скоєний гріх та щиро каючись. Необхідне глибоке, ретельне дослідження серця. Чимало тих, які називають себе християнами, повинні позбутися легковажності та несерйозності. Запекла боротьба чекає усіх, хто бажає перемогти недобрі нахили своєї натури і панувати над ними. Справа приготування – це особиста справа кожного зокрема. Ми не спасаємося групами. Чистота і посвячення одного не можуть компенсувати відсутність цих якостей в іншому. Хоч усі народи стануть перед Божим судом, проте справа кожної людини буде так уважно й ретельно досліджуватися Богом, ніби крім неї немає більше нікого на землі. Кожний має бути випробуваний та знайдений без плями і вади або чогось подібного.

Як урочисто буде закінчуватися справа викуплення! Які важливі питання повинні бути вирішені! Зараз у небесному святилищі відбувається суд. Він триває вже багато років. Незабаром – ніхто не знає, як скоро, – почнуть розглядати справи живих, і тоді в присутності Бога буде досліджуватися наше життя. У цей час, як ніколи раніше, кожній душі слід прийняти до уваги застереження Спасителя: *«Уважайте, чувайте й моліться: бо не знаєте, коли час той настане!»* (Від Марка 13:33). *«А коли ти не чуєш, то на тебе прийду, немов злодій, і ти знати не будеш, якої години на тебе прийду»* (Об'явлення 3:3).

Коли завершиться слідчий суд, доля кожного буде вирішена або на життя, або на смерть. Час випробовування закінчиться незадовго перед з'явленням Господа на хмарах небесних. Христос, чекаючи цього часу, говорить у Об'явленні: *«Неправедний нехай чинить неправду ще, і поганий нехай ще опоганюється. А праведний нехай ще чинить правду, а [491] святий нехай ще освячується! Ото, незаба-*

ром приходжу, і зо Мною заплата Моя, щоб кожному віддати згідно з ділами його» (Об'явлення 22:11, 12).

Праведні та нечестиві продовжуватимуть жити на землі у своєму смертному стані; люди будуть сіяти і будувати, їсти й пити, зовсім не здогадуючись про те, що в небесній святині вже схвалене остаточне, безповоротне рішення. Перед потопом, після того, як Ной увійшов до ковчегу, Бог зачинив за ним двері, і безбожники залишилися зовні, але ще протягом семи днів люди не знали про те, що їхня доля вирішена; вони продовжували жити безтурботним, легковажним життям, глузуючи із застережень про наближення суду. «Так, – говорить Спаситель, – буде і прихід Сина Людського» (Від Матвія 24:39). Тихо, непомітно, як злодій, котрий скрадається вночі, настане вирішальна година, коли визначиться доля кожної людини, і винні будуть назавжди позбавлені запропонованої їм милості.

«Тож пильнуйте... Щоб вас не застав, що спите, коли вернеться він несподівано» (Від Марка 13:35, 36). Яким небезпечним є становище тих, хто, втомившись від чекання, починають захоплюватися світськими розвагами. У той час, коли ділова людина буде зайнята гонитвою за наживою, любителі розваг задовольнятимуть свої примхи, а донька моди впорядковуватиме своє вбрання, – тієї години Суддя усього світу винесе вирок: «ти зважений на вазі, і знайдений легеньким» (Даніїла 5:27).

[492]

РОЗДІЛ 29

ПОХОДЖЕННЯ ЗЛА

Для БАГАТЬОХ ЛЮДЕЙ походження гріха і причини його поширення у світі залишаються таємницею. Люди бачать страшні наслідки зла – горе і спустошення – і запитують, яким чином усе це може допустити Бог, безмежний у Своїй мудрості, силі та любові? Цієї таємниці вони не можуть досягнути. У своїх сумнівах вони залишаються сліпими щодо істин, які відкриті у Слові Божому і мають таке велике значення для спасіння людей. Є й такі, хто, прагнучи дослідити причину існування гріха, намагаються проникнути в те, що Богом ніколи не було відкрито, і, звичайно, не знайшовши відповіді на свої запитання та керуючись духом сумніву і прискіпливості, виправдовують цим своє заперечення Святого Письма. Інші не знаходять задовільного пояснення великої проблеми зла внаслідок того, що перекази й хибні тлумачення затьмарили вчення Біблії про Божий характер, природу Його правління і принципи ставлення до гріха.

Неможливо пояснити походження гріха, так само, як дати пояснення щодо його існування. Однак досліджуючи як походження, так і остаточне знищення гріха, можна отримати повне уявлення про справедливість і милосердя, котрі Бог виявляє у Своему ставленні до гріха. Те, що Бог не несе [493] відповідальності за появу гріха, чітко з'ясовується в Писанні. Він нікого не позбавляв Своєї Божественної милості, і не було жодної помилки в системі Його правління, що могла б викликати непокору і повстання. Гріх – це непрошений гість, присутність якого нічим не може бути виправдана. Це нез'ясована таємниця; і виправдовувати гріх – значить захищати його. Якби можна було знайти причину або пояснити його існування, то він перестав би бути гріхом. Єдине правильне визначення гріха є те, що дане Словом Божим: «Гріх то беззаконня», тобто порушення Закону (1 Івана 3:4). Тут виявляється дія принципу, який суперечить великому Закону любові, що є підвалиною Божественного правління.

До виникнення зла у Всесвіті панували мир і радість. Усе перебувало в досконалій гармонії з волею Творця. Любов до Бога була понад усе, а любов один до одного – чистою і вільною від пристрасті. Христос, Слово, Однороджений від Бога, був одне з вічним Отцем – за природою, характером і намірами – єдина Особа у всьому Всесвіті, посвячена в усі плани й наміри Бога. Через Христа Отець створив усі небесні істоти. *«Ним створено все на небі й на землі... чи то престולי, чи то господства, чи то влади»* (До колосян 1:16); усе небо виявляло Христові таку ж відданість, як і Отцеві.

Оскільки Закон любові служив основою Божого правління, то щастя усіх створених істот залежало від їхньої абсолютної згоди з Його великими принципами праведності. Бог бажає, щоб усі створені Ним істоти служили Йому з любові, з почуття поваги, що походить з розуміння й оцінки Його характеру. Він не знаходить ніякого задоволення від примусової пошани, тому всім дає свободу вибору, щоб Його творіння могло служити Йому добровільно.

Однак знайшовся той, хто вирішив зловжити цією свободою. Гріх зародився в тому, хто після Христа був найбільше уславлений Богом і у своїй могутності й славі посідав найвище становище серед небожителів. До свого падіння Люцифер був [494] першим херувимом-хоронителем, святим і бездоганим. *«Так говорить Господь Бог: Ти печать досконалости, повен мудрости, і корона краси. Ти пробував у Едені, садку Божому: усякий дорогий камінь на одязі твоїй... Ти помазаний Херувим хоронитель, і Я дав тебе на святу гору Божу, ти ходив посеред огнистого каміння. Ти був бездоганий у своїх дорогах від дня твого створення, аж поки не знайшлася на тобі несправедливість»* (Єзекіїля 28:12-15).

Люцифер завжди міг би користуватися прихильністю Бога, любов'ю і шаною ангельського воїнства, якби він віддавав свої благородні здібності для благословення інших і для прославлення свого Творця. Але пророк говорить: *«Стало високим твоє серце через красу твою, ти занепастив свою мудрість через свою красу»* (вірш 17). Поступово Люцифер почав плекати у своєму серці бажання самозвеличення. *«Ти ставиш своє серце нарівні з серцем Божим»* (вірш 6). *«Ти ж сказав був у серці своєму... поставлю престола свого, і сяду я на горі збору богів... підіймуся понад гори хмар, уподібнюсь Всевишньому!»* (Ісаї 14:13, 14). Замість того, щоб заохочувати творіння Боже любити свого Творця понад усе, віддати Йому всю любов і вірність

створених Ним істот, Люцифер спробував примусити їх служити та поклонятися йому. Зажадавши честі, яку Безмежний Отець виявляв Своему Синові, повелитель ангелів став домагатися влади, яка належала тільки Христові.

Небеса раділи, відображаючи славу Творця та віддаючи Йому хвалу. Доки Бог був саме так шанований, всюди панували мир і радість. Але тепер гармонія небес була порушена. Самолюбство та самозвеличення, що суперечили плану Творця, викликали злі почуття і бажання у свідомості тих, для кого раніше прославлення Бога було найвищою радістю. На небесних нарадах Люцифера благали усвідомити свою помилку і неправоту. Син Божий представив перед ним усю велич, доброту і справедливість Творця, а також святу і незмінну природу Його Закону. Сам Бог запровадив порядок на небесах [495] і, порушуючи його, Люцифер зневажав свого Творця і губив самого себе. Але висловлені в душі безмежної любові та милості застереження викликали в нього тільки дух опору. Люцифер дозволив, щоб почуття заздрості до Христа повністю опанувало ним.

Гордість від усвідомлення власної величі викликала жагу верховної влади. Він не оцінив тієї високої честі – дару Божого – і не виявив вдячності своєму Творцеві. Він хизувався своєю славою і високим становищем, прагнучи стати рівним Богові. Небесне воїнство любило й поважало його. Ангели із задоволенням виконували його повеління, і він був наділений мудрістю і славою більше за них усіх. Проте Син Божий був визнаним Правителем небес, єдиним з Отцем у владі й силі. Христос брав участь у всіх нарадах Бога, тим часом, як Люциферові не було дозволено проникати в Божественні плани. «Чому, – запитував себе цей могутній ангел, – Христові належить верховна влада? Чому Його шанують більше за мене, Люцифера?»

Люцифер, залишивши своє місце перед лицем Божим, почав сіяти дух незадоволення серед ангелів. Він діяв таємно, спочатку приховуючи свої справжні наміри. Під удаваною повагою до Бога намагався викликати незадоволення законами, яким підкорялися небесні істоти, заявляючи, що ці закони надмірно обмежують свободу. «Оскільки ангели за своєю природою святі, – запевняв він, – то вони могли б керуватися власною волею». Він сподівався викликати до себе прихильність і співчуття, говорячи, що Бог був несправедливим до нього, коли наділив Христа верховною владою. При цьому Люцифер переконував небожителів, що, прагнучи до більшої слави і честі, він зовсім не бажає

самозвеличення, але намагається дати свободу всім небожителям, щоб таким шляхом вони могли досягти вищого рівня буття.

Бог у Своїй великій милості довго терпів Люцифера. Він не позбавив його високого становища, коли той вперше виявив духа незадоволення, і навіть тоді, коли [496] почав висувати свої безпідставні претензії перед вірними ангелами. Він ще довго залишався на небесах. Йому знову й знову пропонували прощення за умови, що він покається і підкориться. Були докладені всі зусилля, на які здатна тільки Безмежна Любов і Мудрість, щоб переконати його в помилковості поглядів. Дух незадоволення ніколи раніше не був відомий на небі. Спочатку і сам Люцифер не розумів, до чого це його призведе; він не усвідомлював справжнього характеру своїх почуттів. Але коли була доведена безпідставність його незадоволення, Люцифер переконався в тому, що він неправий, а Божественні вимоги справедливі і що він повинен визнати це перед усім небом. Якби він так вчинив, то врятував би себе і багатьох ангелів. Тоді він ще певною мірою був відданий Богові. Хоча Люцифер залишив своє становище херувима-хоронителя, проте якщо б захотів повернутися до Бога, визнати мудрість Творця і задовольнитися тим місцем, яке було призначене йому у великому Божому плані, тоді він міг би знову посісти своє місце. Але гордість не дозволила йому підкоритися. Він уперто відстоював свої погляди, запевняючи, що йому немає в чому каятись, і таким чином остаточно вступив у велику боротьбу зі своїм Творцем.

Відтепер усі сили свого винахідливого розуму Люцифер спрямував на обман, щоб заручитися підтримкою ангелів, котрі були під його керівництвом. Навіть той факт, що Христос застерігав його і давав йому поради, був перекручений і виставлений у такому світлі, щоб сприяти його зрадницьким планам. Тим ангелам, які з особливою любов'ю ставилися до нього, сатана скаржився на несправедливе осудження, на зневажливе ставлення до його поглядів і на обмеження свободи. Перекрутивши слова Христа, він удався до хитроців і прямого обману, звинувачуючи Сина Божого в намірі принизити його перед усіма небожителями. Він намагався також виставити в неправдивому світлі розбіжності, котрі були поміж ним і вірними ангелами. Усіх тих, кого йому не вдалося звести і схилити на свій бік, він звинувачував у байдужому ставленні до інтересів небожителів. У тому, що чинив сам, він звинувачував тих, [497] хто залишився вірним Богові. І для того, щоб переконати інших у несправедливому ставленні Бога до нього,

він вдався до спотворення слів і дій Творця. Його лукавий метод полягав у тому, щоб за допомогою хитросплетених аргументів збивати з пантелику ангелів Божих. Усе найпростіше він огортав у таємницю і за допомогою хитрих перекручень викликав сумнів до найясніших постанов Єгови. Його високе становище в системі Божественного керівництва надавало великої сили усім його твердженням, і чимало ангелів вирішило об'єднатися з ним у повстанні проти авторитету небесної влади.

Бог у Своїй премудрості дозволив сатані здійснювати свої плани доти, поки дух незадоволення не вилився у відкрите повстання. Необхідно було, щоб його плани повністю розвинулися й усі могли побачити їхню справжню природу і наслідки. Люцифер як помазаний херувим був надто звеличений; він користувався великою любов'ю небесних істот і мав на них великий вплив. Правління Боже поширювалося не тільки на мешканців небес, а й на всі створені Ним світи, і сатана сподівався, що коли йому вдасться втягнути в повстання небесних ангелів, то він матиме змогу зробити те саме і з іншими світами. Щоб досягти своєї мети, він дуже спритно викладав свою точку зору, вдаючись до софістики й обману. Сила його обману була дуже великою, і, прикриваючись брехнею, він домагався успіху. Навіть вірні Божі ангели не могли цілком зрозуміти його характеру або побачити наслідків його діяльності.

Сатана користувався такою пошаною, а всі його дії були оповиті такою таємничістю, що було важко розкрити перед ангелами справжню природу його вчинків. Доки гріх повністю не виявив себе, важко було передбачити, до яких сумних наслідків він призведе. У Божому Всесвіті не було місця для гріха, і святі істоти не мали жодної уяви про його природу та шкідливість. Вони не усвідомлювали страшних наслідків відкинення Божественного Закону. Спочатку сатана приховував свою роботу, запевняючи про вірність Богові. Він заявляв, що робить усе для того, щоб підтримувати Божу славу й честь, утверджувати Його правління і зміцнювати добробут [498] небожителів. Наповнюючи свідомість підлеглих йому ангелів духом незадоволення, він спритно вдавав, нібито всіма силами намагається усунути це незадоволення. Наполягаючи на необхідності переміни в Законі, він пояснював, що це вкрай потрібно для збереження гармонії на небесах.

У Своєму ставленні до гріха Бог міг спиратися тільки на праведність та істину. Сатана, зі свого боку, використовував те, до чого не

міг вдатися Бог, – лестощі й обман. Він намагався перекрутити Слово Боже і у фальшивому світлі представити перед ангелами Божий план правління, заявляючи, що несправедливий Бог підкоряє Своїм законам і постановам небожителів, що, вимагаючи підкорення і послуху від усього Свого творіння, Він прагне тільки до самозвеличення. Тому перед небожителями, а також перед іншими світами необхідно було показати справедливість Божого правління і досконалість Його Закону. Сатана вдавав, що й сам прагне до того, щоб сприяти добру Всесвіту. Всі повинні були зрозуміти справжній характер узурпатора, його наміри, а для того, щоб він викрив себе власними беззаконнями, потрібен був час.

У незгоді, яка виникла на небі через діяльність сатани, він звинуватив Закон і правління Боже. Усе зло, – твердив він, – наслідок Божественного правління. Сатана заявив, що має на меті вдосконалити постанови Єгови. Тому треба було, щоб він виявив природу своїх претензій і показав, які зміни пропонує внести в Божественний Закон. Він повинен був накликати на себе осуд власними ділами. Із самого початку сатана заявляв, що він не піднімав повстання. Перед Всесвітом треба було зірвати маску з ошуканця.

Навіть після того, коли було вирішено, що сатана не може далі залишатися в небі, Безмежна Мудрість не знищила його. Бог може прийняти тільки служіння любові, вірність Його творінь повинна ґрунтуватися на усвідомленні Його справедливості та милості. Мешканці неба та інших світів, не розуміючи природи гріха та його наслідків, не побачили б справедливості й [499] милосердя Божого у знищенні сатани. Якби він був негайно знищений, тоді б вони служили Богові не з любові, а зі страху. Вплив ошуканця не був би відразу усунений, а дух повстання не був би цілком викорінений. Зло повинно було дозріти. Задля добра Всесвіту на вічні часи сатана повинен був глибше та ширше розвинути свої принципи, щоб усі створіння мали змогу побачити в справжньому світлі його звинувачення проти Божественного правління, щоб справедливість і милість Божа, а також незмінність Його Закону ніколи не викликали жодного сумніву.

Повстання сатани мало б стати уроком для Всесвіту для всіх прийдешніх віків, вічним свідченням про природу гріха з його страшними наслідками. Правління сатани і його вплив як на ангелів, так і на людей повинні були показати, якими є плоди відкинення

Божественного авторитету. Все це мало довести, що Боже правління і Його Закон тісно пов'язані з благополуччям усіх створених Ним істот. Таким чином історія цього страшного повстання повинна була сприяти вічній безпеці усіх святих істот, відкрити їхні очі на справжню природу беззаконня, стримати їх від гріха та допомогти уникнути покарання за гріх.

Великий узурпатор продовжував виправдовувати себе до самого кінця боротьби на небесах. Коли було проголошено, що сатана разом з усіма своїми прихильниками буде вигнаний з небесних осель, тоді бунтівник відверто заявив про своє презирство до Закону Творця. Він знову й знову повторював, що ангели не мають потреби в керівництві, що вони повинні діяти згідно зі своєю волею, яка завжди вестиме їх правильним шляхом. Він осудив Божественні постанови як такі, що обмежують їхню свободу, і заявив, що домагатиметься скасування Закону, щоб звільнене від цього обмеження небесне воїнство могло досягти вищого і більш славного рівня буття.

Сатана разом зі своїм воїнством одностайно звинуватили у своєму повстанні Христа, заявивши, що якби їм не [500] докоряли, то вони ніколи б не повстали. Ці вперті й зухвалі у своїй зраді бунтівники, які марно намагалися скинути Боже правління, по-блюзнірськи представляючи себе невинними жертвами деспотичної влади, разом з найдревнішим повстанцем врешті-решт були вигнані з небес.

Той самий дух, котрий викликав повстання на небі, й досі надихає повстання на землі. Сатана продовжує проводити ту саму політику серед людей, яку проводив і серед ангелів. Сьогодні його дух панує в дітях непослуху. Подібно до нього вони намагаються усунути обмеження Закону Божого та обіцяють людям свободу через порушення Його заповідей. Викриття гріхів і надалі викликає той самий дух ненависті й опору. Коли Божі вістки перестороги пробуджують сумління людей, сатана спонукує їх виправдовувати самих себе і шукати співчуття в оточуючих людей щоб виправдати гріх. Замість того, щоб виправити свої помилки, вони викликають обурення проти того, хто їм докоряє, ніби всі труднощі виникли тільки через нього. Від днів праведного Авеля і до сьогодні цей дух виявляється до тих, хто наслідуються осудити гріх.

Сатана схилив людину до гріха таким самим спотвореним представленням характеру Бога, як це робив він у небі, представивши Його суворим і тиранічним. Досягнувши цього, він заявив, що

несправедливі Божі обмеження призвели людину до падіння, як колись стали причиною його власного повстання.

Але вічний Бог відкриває Свій характер: *«Господь, Господь, Бог милосердний, і милостивий, довготерпеливий, і многомилостивий та правдивий, що дотримує милість для тисяч, що вибачає провину й переступ та гріх, та певне не вважає чистим винуватого»* (Вихід 34:6, 7).

Прогнавши з небес сатану, Бог підтвердив цим справедливість і підтримав честь Свого престолу. Але коли людина згрішила, не встоявши перед спокусою, яку запропонував їй цей відступницький дух, Бог довів Свою любов тим, що віддав Сина Свого Однородженого, щоб Він помер за грішне людство. [501] У викупленні людини відкрився характер Божий. Могутнє свідчення хреста переконує Всесвіт у тому, що обраний Люцифером шлях гріха аж ніяк не є наслідком помилок та вад правління Божого.

У боротьбі між Христом і сатаною під час земного служіння Спасителя справжній характер великого ошуканця був повністю викритий. Ніщо не могло так дієво позбавити сатану прихильності небесних ангелів і безгрішного Всесвіту, як жорстока боротьба проти Спасителя світу. Зухвале блюзнірство його вимог, коли він вимагав від Христа поклоніння йому, самовпевненість і зухвалість, коли він поставив Ісуса на вершину гори і на крило храму, його сповнений лукавості намір, коли він пропонував Христові кинутися вниз із запаморочливої висоти, невтомна злоба, з якою він постійно переслідував Христа, змушуючи його переходити з одного місця до іншого, підбурюючи серця священників і народу відкинути Його любов, і врешті-решт крики: *«Розіпни, розіпни Його!»* – усе це викликало здивування й обурення Всесвіту.

Це сатана підбурив світ відкинути Христа. Князь зла доклав усіх своїх зусиль і лукавства, щоб знищити Ісуса, бо він бачив, що любов і милість Спасителя, Його співчуття і ласкавість відкривають людям справжній характер Бога. Сатана заперечував кожне твердження Сина Божого і використовував людей як своє знаряддя, щоб наповнювати життя Спасителя стражданнями і скорботою. Фальсифікування і лукавство, з якими він намагався перешкодити роботі Ісуса, ненависть, виявлена в діях непослуху, їхні немилосердні оскарження проти Того, Чіє життя було взірцем надзвичайної доброти, – усе це впливало з глибокого почуття помсти. Усе небо, зацікавившись від жаху, спостерігало

за тим, як на Голгофі вибухнуло полум'я заздрості та злоби, ненависті й помсти, яке досі ще стримувалося.

Після того як велика Жертва була принесена і Христос вознісся на небеса, Він відмовився прийняти поклоніння ангелів, поки не представив Отцеві Своє прохання: *«Бажаю Я, Отче, щоб і ті, кого дав Ти Мені, там зо Мною були, де знаходжуся Я»* (Від Івана 17:24). Тоді [502] від престолу Божого надійшла відповідь, сповнена невимовної любові та сили: *«І нехай Йому вклоняться всі Ангели Божі!»* (До євреїв 1:6). Ісус залишився непорочним. Його приниженню настав кінець, Його жертва була прийнята, і Йому було дано Ім'я, вище від усякого ймення.

Тепер провину сатани неможливо було вибачити. Він виявив свій справжній характер неправдомовця і вбивці. Тепер усі зрозуміли, що того самого духа, яким сатана панував над підвладними йому людьми, він виявив би і серед небожителів, коли б йому було дозволено керувати ними. Сатана твердив, що непослух Божому Закону принесе свободу й велич, але виявилось, що наслідком цього буде рабство і виродження.

Звинувачення сатани проти Божественного характеру і правління постали в справжньому світлі. Він звинувачував Бога в тому, що, вимагаючи від створених Ним істот покори і послуху, Він прагнув тільки до самозвеличення, і заявляв, що, вимагаючи від інших самозречення, Творець Сам не виявляв його, нічим не жертвував. Але тепер усі побачили, що для спасіння людства, котре згрішило, Правитель Всесвіту приніс найбільшу жертву, на яку тільки здатна любов, *«бо Бог у Христі примирих світ із Собою Самим»* (2 до коринтян 5:19). Усі побачили також, що тоді, як Люцифер, пориваючись до честі та верховної влади, відчинив двері гріху, Христос для знищення гріха впокорив Себе і став слухняним аж до смерті.

Бог показав Свою огиду до принципів бунтівництва. Усе небо побачило виявлену Ним справедливість як в осудженні сатани, так і в спасінні людства. Люцифер, заявляв: якщо Закон Божий незмінний і покарання за його порушення не може бути прощене, тоді кожний його порушник повинен навіки втратити милість і прихильність Творця. Він заявляв, що грішне людство не може спастися і тому є його законною здобиччю. Але смерть Христа стала незаперечним доказом на захист людини, якого ніхто не може спростувати. [503] Покарання за порушення Закону прийняв на Себе Той, Хто був рівний Богові, і людина могла тепер прийняти праведність Христа, через покаання і

смирнення здобути перемогу над владою сатани, як і Син Божий. Отже, Бог справедливий і водночас виправдовує кожного, хто вірить в Ісуса.

Але Христос прийшов на землю не тільки для того, щоб ціною страждання і смерті «збільшити та прославити Закон» (див. *Ісаї 42:21*). Не тільки для того, щоб мешканці Землі ставилися до Закону Божого з належною пошаною, а й щоб довести населеним світам у Всесвіті незмінність Закону. Якщо його вимоги можна було б скасувати, тоді Божому Синові не потрібно було б віддавати Своє життя, щоб викупити його порушників. Смерть Христа доводить незмінність Закону. А жертва, яку Отець і Син у Своїй безмежній любові принесли задля спасіння грішників, показувала Всесвіту, що справедливість і милість – підвалини Божого Закону та Його правління. Досягти цього міг тільки План викуплення, і ніщо більше.

Під час виконання остаточного вироку суду стане очевидним, що немає жодної причини для існування гріха. Коли Суддя Всесвіту запитає сатану, «чому ти повстав проти Мене і забрав підданих Мого Царства?», автор гріха не зможе навести жодного виправдання. Замовкнуть усякі вуста, і все повстале воїнство мовчатиме.

Голгофський хрест, проголошуючи незмінність Закону, підтвердив перед Всесвітом, що плата за гріх – смерть. У передсмертному вигуку Спасителя «Звершилось!» (*Від Івана 19:30*) пролунав смертний вирок для сатани. Результат великої боротьби, що тривала так довго, був вирішений, і стало можливим остаточне викорінення зла. Син Божий пройшов через ворота могили, «*щоб смертю знищити того, хто має владу смерти, цебто диявола*» (*До євреїв 2:14*). Прагнення сатани до самозвеличення знайшло вираз у його словах: «*Зійду я на небо, повище зір Божих поставлю престола свого... уподібнюсь Всевишньому!*» (*Ісаї 14:13, 14*). Господь говорить: «*Я зробив [504] тебе попелом на землі... і не буде тебе аж навіки!*» (*Єзекіїля 28:18, 19*). «*Бо ось наступає той день, що палає, як піч, і стануть всі пишні та кожен, хто чинить безбожне, соломною, і спалить їх день той, який наступає, говорить Господь Саваот, Який не позоставить їм кореня, ані галузки*» (*Малахії 4:1*).

Всесвіт побачить, що таке гріх і які його наслідки. Його повне знищення, яке спочатку викликало б жах у ангелів, а Богу принесло б безчестя, тепер виправдає Його любов і утвердить Його честь в очах мешканців Всесвіту, котрі знаходять задоволення у виконанні Його волі і в чіїх серцях є Його закон. Ніколи зло не повториться знову. Слово Боже говорить: «*Не постане два рази насильство*» (*На-*

ума 1:9). Закон Божий, представлений сатаною як рабське ярмо, буде прославлений як Закон свободи. Досвідчене і випробуване творіння Боже ніколи більше не захитається у своїй вірності Тому, Чий характер був повністю відкритий перед ним у своїй неосяжній любові та безмежній мудрості.

РОЗДІЛ 30

ВОРОЖНЕЧА МІЖ ЛЮДИНОЮ І САТАНОЮ

«*І Я ПОКЛАДУ ВОРОЖНЕЧУ між тобою й між жінкою, між насінням твоїм і насінням її. Воно зітре тобі голову, а ти будеш жалити його в п'яту*» (Буття 3:15). Божественний вирок, винесений сатані після падіння людини, був також і пророцтвом, яке охоплює всі віки до кінця часу і передвіщає велику боротьбу всіх поколінь людей, які житимуть на землі.

Бог говорить: «*І Я покладу ворожнечу*». Ця ворожнеча невластива природі людини. Коли людина порушила Божественний Закон, її природа зробилася гріховною, і таким чином між нею і сатаною виникла гармонія, а не конфлікт. Ніякої природної ворожнечі між грішною людиною й автором гріха не існує. Обое стали грішниками через відступництво. Відступник не заспокоїться, поки не знайде співчуття і підтримки, спонукаючи й інших наслідувати його приклад. З цієї ж причини ангели, котрі впали, і нечестиві люди об'єдналися у беззаконному зв'язку. Якби Бог не втрутився особливим чином, сатана і людство виступили б разом у боротьбі проти Небес, і замість того, щоб ворогувати з сатаною, уся людська сім'я об'єдналася б у протидії Богові.

Сатана спокусив людей до гріха, як свого часу підбурив до повстання ангелів, щоб знайти для себе спільників у війні проти Небес. Щодо ненависті до Христа, то в цьому питанні сатана і його ангели були однастайні; незважаючи на те, що в [506] інших питаннях у них були розбіжності, все ж вони тісно згуртувались у боротьбі з Правителем Всесвіту. Але коли сатана почув про ворожнечу, яка буде покладена між ним і жінкою, між його насінням і насінням жінки, він зрозумів, що його спроби зруйнувати людську природу зустрінуться із серйозними перешкодами, що людина якимось чином матиме змогу опиратися його силі.

Сатана ворогує з людьми тому, що через Христа людство стало об'єктом Божої любові й милості. Він намагається перешкодити Бо-

жественному Плану спасіння людства, зганьбити Бога, спотворюючи і опоганюючи діло Його рук; він хоче завдати смутку небесам і сповнити землю горем і спустошенням. І потім, вказуючи на все це зло, він заявляє, що в усьому винен Бог, Який створив людину.

Благодать, котру Христос вкладає в душу людини, робить її ворогом сатани. Без цієї перетворюючої благодаті й оновлюючої сили людина залишалась б у полоні сатани, рабом, готовим завжди виконувати усі його примхи. Але цей новий принцип у душі людини викликає боротьбу там, де раніше панували спокій та мир. Сила, якою Христос наділяє людину, робить її здатною опиратися тиранові й узурпаторові. Усюди, де відчувається відраза до гріха замість любові до нього, де отримується перемога над пристрастями, які заволоділи душею, там виявляється дія сили, що походить згори.

Протиріччя, що існують між духом Христа і духом сатани, найяскравіше виявились у тому, як світ прийняв Ісуса. Юдеї відкинули Його не тільки тому, що Він не мав земної величі, багатства та слави. Вони бачили, що Він наділений силою, котра з надлишком компенсує відсутність цих зовнішніх переваг. Саме чистота і святість Христа викликали проти Нього ненависть беззаконників. Його безгрішне життя, сповнене самозречення і посвячення, стало постійним докором пихатій тілесній природі. Це викликало ненависть до Сина Божого. Сатана і злі ангели об'єдналися з нечестивими і злими людьми. Усі відступницькі сили змовилися проти Захисника Правди.

[507] До послідовників Христа виявляється така ж ворожнеча, що й до їхнього Учителя. Кожний, хто усвідомлює огидність гріха і за допомогою небесної сили противиться спокусі, обов'язково викличе гнів сатани і його підлеглих. Ненависть до чистих принципів істини, докори й переслідування, яких зазнають її захисники, існуватимуть доти, поки існуватимуть гріх і грішники. Не може бути нічого спільного між послідовниками Христа і слугами сатани. Спокуса хреста ще існує. *«Та й усі, хто хоче жити побожно у Христі Ісусі, будуть переслідувані» (2 до Тимофія 3:12).*

Агенти сатани постійно працюють під його проводом, утверджуючи його авторитет і зміцнюючи його царство, несумісне з Божим правлінням. З цією метою вони намагаються звести послідовників Христа і схилити їх до зради Бога. Щоб досягти цього, вони, як і їхній ватажок, неправильно тлумачать і спотворюють Писання. Як сатана робив спроби лихословити Бога, так і його слуги працюють над тим,

аби звести наклепи на народ Божий. Дух, котрим керувалися вбивці Христа, спонукує беззаконників знищувати Божих послідовників. Це все було передвіщено у найпершому пророцтві: *«І Я покладу ворожнечу між тобою й між жінкою, між насінням твоїм і насінням її»* (Буття 3:15). Ця боротьба триватиме до кінця часу.

Сатана збирає та кидає в бій усі свої сили та міць. Чому ж він не зустрічає рішучого опору? Чому воїни Христові такі сонні й байдужі? Тому що їхній зв'язок з Христом надто слабкий і вони майже позбавлені Його Духа. Гріх для них не такий огидний і відштовхуючий, яким був для їхнього Учителя. Вони не чинять такого рішучого опору гріху, як це робив Христос; вони не усвідомлюють розмаху і згубності гріха; вони, засліплені, не бачать характеру і сили князя темряви. Сатана зустрічається з таким незначним опором тому, що людям мало відомо про його силу, злобу та обширне поле війни проти Христа і Його церкви. Багато, дуже багато людей помиляються в цьому питанні: вони не знають про те, що їхній ворог – це могутній полководець, котрий, пануючи над розумом злих ангелів, [508] за допомогою ретельно обміркованих планів і майстерної стратегії провадить війну з Христом, щоб перешкодити справі спасіння душ. Люди, котрі називають себе християнами, і навіть служителі Євангелія – мало говорять про сатану, хіба що випадково згадують про нього у своїх проповідях з-за кафедри. Вони залишають без уваги докази його постійної діяльності й успіху, нехтують багатьма застереженнями щодо його підступності; і складається враження, нібито вони ігнорують саме його існування.

У той час, як люди ігнорують його хитрощі та прийоми, цей не-всипущий ворог переслідує їх на кожному кроці. Він втручається в усі сфери сімейного життя; його можна зустріти на кожній вулиці наших міст; він присутній у церквах, на національних зборах, в залах правосуддя, вносячи замішання, обманюючи, спокушуючи, руйнуючи душі й тіла чоловіків, жінок і дітей, розбиваючи сім'ї, сіючи ненависть, суперництво, сварки, бунтарські настрої та вбивства. А християнський світ сприймає це як належне і призначене Богом.

Сатана постійно намагається отримати перемогу над народом Божим, усуваючи перешкоди, котрі відділяють його від світу. Стародавній Ізраїль був спокушений до гріха, коли наважився вступити в заборонені зв'язки з язичниками. Таким самим чином зведений і сучасний Ізраїль. Невіруючим *«бог цього віку засліпив розум, щоб для них не засяяло світло Євангелії слави Христа, а Він образ Божий»* (2 до коринтян 4:4). Усі ті, які

не йдуть рішуче слідом за Христом, є слугами сатани. У невідродженому серці живе любов до гріха, схильність плекати і виправдовувати його, в той час як відроджене серце відчуває ненависть до гріха та бажання чинити йому рішучий опір. Коли християни надають перевагу товариству нечестивих і невіруючих людей, вони наражають себе на спокусу. Сатана старанно маскується і непомітно закриває їхні очі покривалом своєї омани. Вони не бачать, що таке товариство розраховане на те, аби погубити їх; уподібнюючись до світу в його характері, словах і вчинках, вони все більше і більше духовно сліпнуть.

[509] Пристосування церкви до світських звичаїв наближає її до світу, але ніколи не зможе наблизити світ до Христа. Загравання з гріхом неминуче робить його менш огидним. Той, хто обирає товариство слуг сатани, незабаром перестане боятися і їхнього пана. Якщо, виконуючи свій обов'язок, ми зустрінемося з випробовуванням, як це трапилося з Даниїлом при царському дворі, то можемо бути впевнені, що Бог захистить нас, але якщо ми самі наражаємося на спокусу, то рано чи пізно впадемо.

Часто спокусник найуспішніше діє через тих, кого менш за все можна запідозрити в тому, що вони перебувають під його контролем. Талановиті й високоосвічені люди викликають захоплення й повагу, нібито ці риси можуть компенсувати відсутність страху Божого або допомогти їм знайти милість Бога. Талант і культура загалом є дарами Божими, але якщо вони посідають місце благочестя, якщо замість того, щоб наблизити душу до Бога, вони віддаляють її від Нього, тоді вони стають прокляттям і пасткою. Багато хто думає, що усякий вияв люб'язності й вишуканості свідчить про те, що ця людина належить Христові. Це найбільша помилка. Звичайно, такі риси повинні прикрашати характер кожного християнина, бо вони здатні справляти сильний вплив на користь правдивої релігії, але їх слід присвятити Богові; в протилежному випадку вони стануть силою до зла. Багато людей з високорозвинутим інтелектом і приємними манерами не дозволять собі зробити те, що загалом вважається аморальним вчинком, але водночас вони залишаються відточеним знаряддям в руках сатани. Непомітний, але згубний вплив і приклад цих людей робить їх ще більш небезпечними ворогами справи Христа. Вони становлять більшу небезпеку, ніж неосвічені, малокультурні люди.

У щирій молитві, усвідомлюючи свою залежність від Бога, Солон здобув мудрість, котра викликала подив і захоплення усього світу.

Та коли він відвернувся від Джерела своєї сили і почав покладатися тільки на себе, то став жертвою спокуси. Надзвичайні здібності, даровані цьому наймудрішому з царів, зробили його лише більш дієвим знаряддям ворога людських душ.

[510] Хоч сатана постійно намагається засліпити розум людей, християни ніколи не повинні забувати, що *«ми не маємо боротьби проти крові та тіла, але проти початків, проти влади, проти світоправителів цієї темряви, проти піднебесних духів злоби»* (До ефесян 6:12). Крізь століття до нас доходять натхненні слова застереження: *«Будьте тверезі, пильнуйте! Ваш супротивник диявол ходить, ричучи, як лев, що шукає пожертви кого»* (1 Петра 5:8). *«Зодягніться в повну Божу зброю, щоб могли ви стати проти хитрощів диявольських»* (До ефесян 6:11).

Від днів Адама і до нашого часу наш великий ворог застосовує свою силу, щоб гнобити і знищувати. Тепер він готується до останнього походу проти церкви. Всі, хто прагнуть іти за Ісусом, будуть втягнуті в боротьбу проти цього невтомного ворога. Чим більше християнин уподібнюватиметься до Божественного Зразка, тим більшою є вірогідність стати мішенню для нападок сатани. Всі, хто активно беруть участь у справі Божій, ті, котрі прагнуть викрити обман лукавого та проповідувати людям Христа, зможуть приєднатися до свідোцтва апостола Павла, який говорить про служіння Господові з усякою покірною, з багатьма слізьми і серед спокус (див. Дії 20:19).

Сатана напосідав на Христа, використовуючи найсильніші й найвитонченіші спокуси, але щоразу зазнавав поразки. Ісус змагався з ворогом задля нас. Отримані Ним перемоги зробили нас здатними перемагати. Христос дасть силу всім, хто шукає її. Сатана не може перемогти жодної людини без її власної згоди. Спокусник не має влади над волею людини; він не може примусити душу згрішити. Він може завдати людині турбот, але не в силі опоганити її. Він може мучити нас, але не в силі спустошити нас. Той факт, що Христос здобув перемогу, повинен надихати Його послідовників до мужньої боротьби з гріхом і сатаною.

[511]

РОЗДІЛ 31

РОБОТА ЗЛИХ ДУХІВ

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ВИДИМИМ і невидимим світом, служіння ангелів Божих та діяльність злих духів ясно описані в Святому Письмі, бо нерозривно пов'язані з історією людства. Люди все менше вірять в існування злих духів, а святих ангелів, котрих *«посилають на службу для тих, хто має спасіння впадкоувати»* (До євреїв 1:14), вважають духами померлих. Але Святе Письмо не тільки свідчить про існування як добрих, так і злих ангелів, а й наводить незаперечні докази того, що вони не є безтілесними духами померлих людей.

Ангели існували ще до створення людини; коли закладалися основи землі, *«коли разом співали всі зорі поранні»*, тоді *«радісний окрик здіймали всі Божі сини»* (Йова 38:7). Після гріхопадіння людини ангели були послані охороняти дерево життя; до того часу ще ніхто з людей не помер. Ангели своєю природою перевершують людину; псалмоновець сказав: *«Ти створив її трохи меншу за ангелів»* (Псалом 8:6; перекл. з англ.).

Святе Письмо розповідає про чисельність, силу і славу небесних істот, про їхній зв'язок з правлінням Бога та причетність до справи викуплення. *«Господь міцно поставив на Небі престола Свого, а Царство Його над усім володіє»* (Псалом 103:19). Далі пророк говорить: *«Я... чув голос багатьох Анголів навколо престолу»* (Об'явлення 5:11). Вони знаходяться перед Царем царів [512] – *«Анголи, велетні сильні»*, *«виконують Його слово»*, *«слухають голосу слів Його»* (див. Псалом 103:20). Даниїл бачив тисячі тисяч і десять тисяч десятків тисяч небесних посланців (див. Даниїла 7:10). Апостол Павло говорить про них, як про *«десятків тисяч Анголів»* (До євреїв 12:22). Посланці Божі, *«немов блискавка»* (Єзекїїла 1:14). Яка сліпуча їхня слава, який стрімкий політ! Ангел, який з'явився біля гробу Спасителя, мав вигляд *«як та блискавка, а шати його були білі, як сніг. І від страху перед ним затряслася сторожа, та й стала, як мертва»* (Від Матвія 28:3, 4). Коли Санхерів, зарозумілий асиріянин, зневажав і ганьбив

Бога, погрожуючи Ізраїлеві загибеллю, то *«сталосся тієї ночі, і вийшов Ангол Господній, і забив в асирійському таборі сто й вісімдесят і п'ять тисяч»* (2 Царів 19:35). *«Він вигубив кожного хороброго вояка, і володаря, і зверхника»* у війську Санхеріва, і той *«вернувся з соромом обличчя до краю свого»* (2 Хронік 32:21).

Ангели післані на служіння милосердя для дітей Божих. Так, Авраамові вони принесли обітницю благословення; до воріт Содому прийшли, щоб урятувати праведного Лота від загибелі в огні; до Іллі – коли він помирав від втоми й голоду в пустелі; до Єлисея – у вигляді вогненних коней і колісниць, що оточили невелике місто, обложене ворогами; до Даниїла – коли він просив Божественної мудрості при дворі язичницького царя і коли був укинтий до лев'ячої ями; до приреченого на смерть Петра – у в'язниці Ірода; до в'язнів – у Филипах; до Павла і його супутників – під час нічної бурі на морі; до Корнилія – щоб відкрити його розум для прийняття Євангелія; до Петра – доручити йому занести вістку спасіння язичникові-чужинцю. Отже, святі ангели в усі часи служили народові Божому.

Кожний послідовник Христа має ангела-хоронителя. Ці небесні вартові захищають праведника від сили [513] лукавого. І сам сатана визнав це, коли сказав: *«Чи ж Йов дармо боїться Бога? Чи ж Ти не забезпечив його, і дім його, і все, що його?»* (Йова 1:9, 10). З наступних слів псалмодовця ми довідуємося про ті засоби, котрі використовує Бог для захисту Свого народу: *«Ангол Господній табором стає кругом тих, хто боїться його, і визволює їх»* (Псалом 34:8). Спаситель говорить про тих, котрі вірять у Нього: *«Стережіться, щоб ви не погордували ані одним із малих цих; кажу бо Я вам, що їхні Анголи повсякчасно бачать у небі обличчя Мого Отця, що на небі»* (Від Матвія 18:10). Ангели, котрі служать дітям Божим, завжди мають вільний доступ до Небесного Отця.

Таким чином, діти Божі, які наражаються на спокуси і постійну злобу князя темряви, змагаються з усіма силами зла, мають запевнення в постійній охороні небесних ангелів. І вони насправді мають потребу в такій охороні. Якщо Бог дав Своїм дітям обітницю милості й охорони, то це тому, що їм доведеться зустрітись з могутніми силами зла – численними, рішучими і невтомними. Той, хто недооцінює їхню лютість і силу, перебуває в небезпеці.

Злі духи, створені на початку безгрішними, були за своєю природою, силою і славою рівними святим істотам, котрі зараз є Божими

посланцями. Але згрішивши, вони об'єдналися, щоб зганьбити Бога і знищити людину. Підтримавши повстання сатани, вони разом з ним були вигнані з небес і впродовж усіх наступних віків співпрацювали з ним, воюючи проти Божественного авторитету. Святе Письмо розповідає нам про їхній союз і правління, про їхні різні ранги, а також про розум, хитрість і підступні наміри, спрямовані проти миру і щастя людей.

У Старому Заповіті часом згадуються їхнє існування і діяльність, але особливим чином ці злі духи виявили свою силу тоді, коли Христос жив на землі. Спаситель прийшов на землю, щоб здійснити [514] План викуплення людини, а сатана вирішив відстоювати своє право на панування у світі. Йому вдалося запровадити ідолопоклонство у кожному куточку світу, крім Палестини. В цю єдину землю, яка не підкорилася остаточно впливові спокусника, прийшов Христос, щоб дати людям небесне світло. Тут дві суперницькі сили сперечались за право на верховну владу. Ісус з любов'ю відкрив Свої обійми бажаючим знайти в Ньому прощення і мир. Воїнство темряви побачило, що воно не має необмеженої влади, і зрозуміло, що коли місія Христа матиме успіх, правлінню сатани незабаром прийде кінець. Сатана лютував, як закутий у ланцюги лев, і зухвало виявляв свою силу над людськими тілами й душами.

Новий Заповіт ясно говорить про те, що нечисті духи оволодівали людьми. Такі люди страждали не тільки від фізичних хвороб. Христос добре розумів, з ким має справу. Він розпізнавав безпосередню присутність і дію злих духів.

Зцілення біснுவатих з Гадаринського краю – яскравий приклад чисельності, сили й люті злих духів, а також сили і милості Христа. Нещасні біснуваті, відкинувши всяку стриманість, корчилися від болю, випускали піну з рота і, шаленіючи, несамовито кричали, завдаючи собі тілесних пошкоджень та погрожуючи усім, хто наближався до них. Їхні закривавлені, спотворені тіла та затуманена свідомість були тим видовищем, яке приносило радість князеві темряви. Один з демонів, що вселився у цих нещасних, заявив: *«Леґіон мені ймення багато бо нас»* (Від Марка 5:9). У римській армії леґіон налічував від трьох до п'яти тисяч воїнів. Воїнство сатани також поділене на підрозділи; підрозділ, до якого належали ці демони, був не меншим, ніж леґіон.

Підкорюючись наказові Ісуса, злі духи залишили свої жертви, і тепер вони спокійно і мирно сиділи біля ніг Спасителя, підкорені,

розумні й лагідні. Але демонам було [515] дозволено увійти в гурт свиней, котрі після цього кинулися в морську глибіню. Однак для мешканців Гадаринського краю свині виявилися дорожчими, ніж благословення Христа, і Божественний Зцілютель був змушений піти геть. Саме на це й розраховував сатана. Поклавши провину за втрату свиней на Ісуса, він викликав у народі егоїстичні побоювання, і вони не захотіли слухати Його слів. Сатана постійно звинувачує християн у всіх втратах, нещастях і стражданнях, щоб вигородити себе та своїх посібників.

Однак плани Христа не були розладнані. Він дозволив злим духам знищити стадо свиней. Це був докір тим юдеям, котрі вирощували нечистих тварин задля прибутку. Якщо б Христос не стримував нечистих духів, то вони вкинули б у море не тільки свиней, а й пастухів та їхніх власників. Людське життя було збережене завдяки Його силі та милості. Крім того, це було допущено, щоб Його учні могли побачити жорстоке ставлення сатани до людей і тварин. Спаситель бажав, щоб Його послідовники краще знали ворога, з яким їм доведеться зустрітись, щоб люди, котрі жили в тій місцевості, побачили Його силу, здатну розірвати кайдани сатани і звільнити його в'язнів. І хоч Ісус покинув цю місцевість, та люди, яких Він так чудово звільнив, залишилися, щоб сповіщати про милість свого Благодійника.

У Святому Письмі записані й інші подібні приклади. Дочка жінки-сирофінікіянки мала духа нечистого, якого Ісус вигнав Своім словом (див. Від Марка 7:26-30). «Біснуватий», «німий сліпець», (див. Від Матвія 12:22) цей юнак мав духа, котрий «почасту кидав... ним і в огонь, і до води, щоб його погубити» (див. Від Марка 9:17-27); біснуватий, котрий мав «духа нечистого», що порушував суботний спокій у капернаумській синагозі (див. Від Луки 4:33-36), – усі вони були [516] зцілені співчутливим Спасителем. Майже в усіх випадках Ісус звертався до нечистих духів як до розумних істот, наказуючи їм вийти з людини і більше не мучити свою жертву. Коли присутні на богослужінні в Капернаумі побачили могутню силу Христа, то «*всіх жах обгорнув, і питали вони один одного, кажучи: Що то за наука, що духам нечистим наказує з владою й силою, і виходять вони?*» (Від Луки 4:36).

Біснуваті, як правило, терпіли страшні муки, проте були й винятки з цього правила. Щоб володіти надприродною силою, дехто добровільно йшов на зв'язок із сатаною. Такі люди, звичайно, не во-

рогували з нечистими духами. До такої категорії належали ті, які мали духа віщування: ворожбит Симон, Єліма-ворожбит та служниця, яка ходила за Павлом і Силою у Филипах.

Під вплив злих духів найбільше підпадають ті, хто, незважаючи на пряме й вичерпне свідощтво Писання, заперечують існування і діяльність диявола та його ангелів. Доки нам нічого не відомо про їхні підступи, вони мають неймовірний успіх; чимало людей приймають їхні пропозиції, вважаючи, що діють на власний розсуд. Ось чому сатана, в міру того, як ми наближаємося до кінця часу, буде діяти з величезною силою, щоб зводити і винищувати, поширюючи при цьому думку, нібито його взагалі не існує. У цьому й полягає тактика сатани приховати себе і свої дії.

Великий ошуканець найбільше боїться, що нам стануть відомі його підступи. Щоб краще замаскувати свій справжній характер і наміри, він намагається подати себе в такому вигляді, аби викликати в людей тільки глузування й презирство. Він задоволений, коли його зображають смішною або огидною істотою, потворною напівтвариною, напівлюдиною. Йому подобається, коли люди, вважаючи себе розумними й ерудованими, говорять про нього в жартівливому, насмішуватому тоні.

[517] Оскільки сатані вдалося так майстерно замаскуватися, часто можна почути питання: «Невже справді може існувати така істота?» Доказом його успіху є загальноприйняті у релігійному світі теорії, що суперечать ясним свідощтвам Святого Письма. Оскільки сатана може легко опанувати розумом людей, які не усвідомлюють його впливу, Слово Боже містить численні приклади його лиховісної діяльності, відкриваючи нам таємні сили диявола і спонукуючи завжди бути готовими відбити його напади.

Звичайно, сила і злоба сатани та його воїнства могли б викликати в нас тривогу, якби ми не мали захисту і спасіння в набагато переважаючій силі нашого Спасителя. Ми старанно закриваємо двері наших осель на замки і засуви, щоб зберегти життя і майно від лихих людей, але рідко думаємо про злих ангелів, котрі постійно шукають доступу до нашого серця і від котрих ми не можемо захиститися власними силами. Якщо б їм було дозволено, вони б затуманили наш розум, завдали б нам тілесних мук, знищили б майно і життя. Єдина насолода для них – це нещастя і руйнування. Яким жадливим є становище тих, хто опирається Божественним вимогам і піддається спокусам сатани

доти, поки Бог не залишить їх в полоні злих духів. Але ті, які йдуть за Христом, завжди перебувають у безпеці під Його опікою. Могутні ангели посилаються з неба для їхньої охорони. І злий ворог не може проникнути через сторожу, яку Бог поставив навколо Своїх дітей.

[518]

РОЗДІЛ 32

ПАСТКИ САТАНИ

Велика боротьба між Христом і сатаною, яка триває вже майже шість тисяч років, незабаром завершиться, тому лукавий подвоює свої зусилля, щоб завдати поразки справі Христа для спасіння людини. Він продовжує заманювати душі людей у свої пастки. Мета, якої хоче досягти сатана, – це тримати людей у темряві й нерозкаянні аж до того часу, коли Спаситель закінчить Своє посередницьке служіння і вже не буде жертви за гріх.

Коли ми не докладіємо достатньо зусиль, аби протистояти його владі, коли в церкві й світі панує дух байдужості, сатана спокійний, бо йому не загрожує небезпека втратити тих, кого він зробив своїми полоненими. Але тоді, коли люди починають цікавитись питаннями вічності, коли душі запитують: «Що мені робити, щоби спастись?», тоді він починає протидіяти Христові та перешкоджати впливові Святого Духа.

У Святому Письмі розповідається, як одного разу ангели Божі прийшли, щоб стати перед Господом, а поміж ними прийшов і сатана (див. *Йова 1:6*). Але він прийшов не для того, щоб поклонитися Вічному Цареві, а щоб здійснити свої підступні плани проти праведних. З тією ж метою він присутній і на богослужіннях, коли люди поклоняються Богові. Хоч він і невидимий для нашого зору, проте з усіх сил намагається опанувати розумом [519] присутніх. Як досвідчений полководець, він складає плани заздалегідь. Коли сатана бачить, що вісник Божий досліджує Писання, то помічає тему його проповіді. Потім, використовуючи усю свою хитрість і винахідливість, він намагається створити такі обставини, щоб ті, котрі зведені ним саме в цьому питанні, не почули б цієї вістки. І той, хто має найбільшу потребу в застереженні, раптом виявиться зайнятим якимись справами, що вимагають його присутності в іншому місці, або ж інші обставини будуть заважати йому почути слова, котрі можуть дати йому життя і спасіння.

І знову сатана бачить, що слуги Божі обтяжені тягарем внаслідок духовної темряви, яка огортає народ. Він чує їхні щирі молитви

про те, щоб Божественні сила і благодать розвіяли дух байдужості, безпечності та недбалості. Тоді він з оновленою ревністю береться за своє ремесло. Сатана спокушує людей потурати своєму апетитові або якійсь іншій формі догодження самим собі, притуплюючи цим їхню сприйнятливість, і тоді вони не почують тих істин, в яких мають найбільшу потребу.

Сатана добре знає, що всі ті, кого йому вдасться схилити до занедбання молитви і дослідження Святого Письма, будуть переможені. Тому він вишукує будь-які можливі шляхи, аби опанувати розумом людей. Завжди були такі особи, які вважали себе побожними, але замість того, щоб зростати в пізнанні істини, вони вважали своїм священним обов'язком вишукування помилок у характері або у вірі тих, з ким не погоджуються. Такі люди є правою рукою сатани. Тих, котрі обвинувачують своїх братів, чимало, і вони найбільш активні, коли Бог здійснює Свою волю, а Його слуги зі щирою повагою служать Йому. Вони надають фальшивого забарвлення словам і вчинкам тих, хто любить істину і живе за її принципами. Найбільш щирих, ревних і самовідданих слуг Христа вони виставляють як обманщиків або людей, які стали жертвою обману, їхня робота полягає в тому, щоб спотворювати мотиви і цілі усякого благородного й чесного вчинку, поширювати наклепи та сіяти сумніви в розумі недосвідчених. Вони намагаються будь-яким чином представити все чисте й правильне брудним і оманливим.

Але ніхто не повинен дати себе ошукати щодо цих людей. Неважко зрозуміти, чиї вони діти, чий приклад наслідують і чию роботу виконують. *«По їхніх плодах [520] ви пізнаєте їх» (Від Матвія 7:16)*. Їхні діла нагадують діла сатани – лихого наклепника, того, *«хто братів наших скаржив» (Об'явлення 12:10)*.

У великого ошуканця є багато агентів, готових поширювати будь-яке заблудження, щоб занепасти душі; омана розрахована на будь-який смак і схильності тих, кого він бажає знищити. Його план полягає в тому, щоб залучати до церкви нещирих і невідроджених людей, котрі будуть сіяти насіння сумнівів і невіри, перешкоджати усім, хто бажає бачити успіх у справі Божій і працює для цього. Багато з тих, хто не має справжньої віри в Бога і Його Слово, погоджуються з деякими принципами істини, і на цій підставі їх вважають християнами. Потім вони починають запроваджувати свої помилкові погляди, видаючи їх за біблійні істини.

Однією з найбільших спокус сатани є твердження про те, що немає великого значення, у що люди вірять. Він знає, що прийнята з любов'ю істина освячує душу того, хто приймає її. Тому безперервно намагається підмінити її фальшивими теоріями, байками, своїм власним «Євангелієм». Від самого початку слуги Божі провадили непримиренну боротьбу з фальшивими вчителями, порочними людьми, які запроваджували згубні ересі. Ілля, Єремія, Павло рішуче й безстрашно протидіяли тим, хто відвертав людей від Слова Божого. Ці святі поборники істини не схвалювали тієї широти поглядів, котра дозволяла дивитись на правдиву біблійну віру як на щось маловажливе.

Невиразні й химерні тлумачення Писань, численні суперечливі теорії щодо біблійної віри, які заповнили сьогодні увесь християнський світ, – усе це робота нашого великого ворога; він намагається збити людей з пантелику, щоб вони не розпізнали істину. Поділ і розбіжності, які існують між церквами християнського світу, значною мірою пояснюються звичкою спотворювати Писання, пристосовуючи його до своїх улюблених теорій. Замість того, щоб уважно та зі смиренным серцем досліджувати Слово Боже, аби отримати пізнання Його волі, багато хто намагається знайти в ньому щось незвичайне або оригінальне.

[521] Щоб обґрунтувати хибні вчення або нехристиянські звичаї, дехто вихоплює окремі місця Святого Письма, вириваючи їх з контексту, часто цитуючи лише половину вірша, тим часом, як його інша частина повністю спростовує їхні твердження. З хитрістю змія вони таким чином шукають доказів у віршах, не пов'язаних один з одним, для виправдання своїх тілесних бажань. Отже, багато людей свідомо перекручує Слово Боже. Інші ж, маючи багату уяву, хапаються за прообрази й символи Святого Письма і пояснюють їх так, як це їм підказує власна фантазія. Незважаючи на те, що Біблія сама себе тлумачить, вони видають власні ідеї за біблійне вчення.

Якщо Святе Письмо досліджується без молитви, без смирення і без духа учнівства, тоді найясніші й найпростіші, як і найскладніші тексти будуть тлумачитися неправильно. Папські ієрархи вибирають зі Святого Письма тексти, які відповідають їхнім цілям, тлумачать їх на свій розсуд і в такому вигляді викладають людям, позбавляючи їх права самостійно досліджувати Біблію і розуміти її священні істини. Біблію потрібно дати народові повністю і такою, якою вона є. Для

людини було б краще не мати біблійних настанов, ніж отримувати їх у такому вкрай спотвореному вигляді.

Біблія – це Дороговказ для тих, хто бажає пізнати волю Творця. Бог дав людям найпевніше пророче слово; ангели і навіть Сам Христос пояснювали Даніїлові та Іванові передвіщення недалекого майбутнього. Найважливіші істини, які стосуються нашого спасіння, не залишились у таємниці. Вони не були відкриті в такому світлі, щоб викликати неправильне уявлення або збентеження щирого шукача істини. Господь сказав через пророка Авакума: *«Напиши це видіння і поясни на таблицях, щоб читач його легко читав»* (Авакума 2:2). Слово Боже зрозуміле всім, хто досліджує його з щирою молитвою. [522] І кожна насправді щира душа прийде до світла істини. *«Світло сіється для справедливого»* (Псалом 97:11). І жодна громада не може зростати у святості, якщо її члени не шукають істини як прихованого скарбу.

Заклик до широти поглядів послаблює пильність людей, і вони не помічають хитрощів ворога, котрий безупинно працює над досягненням своєї мети. Коли йому вдається замінити Біблію людськими теоріями, то Закон Божий відкидається, а церкви впадають у рабство гріха, хоч і вважають себе вільними.

Для багатьох людей прокляттям стали наукові дослідження. Бог дозволив, щоб на світ вилилися потоки світла у вигляді відкриттів у галузі науки й мистецтва, але навіть найвизначніші уми, намагаючись з'ясувати відношення між знаннями і відкриттями, потрапляють у безвихідь, якщо вони не керуються в своїх дослідженнях Словом Божим.

Людські знання як в матеріальній, так і в духовній сфері є неповними і поверховими, тому що чимало людей неспроможні узгодити свої наукові погляди з біблійними твердженнями. Декотрі приймають людські теорії та здогадки за наукові факти і думають, що Слово Боже слід випробовувати цим суперечливим знанням (див. 1 до Тимофія 6:20). Творець і Його справи недоступні їхньому розумінню, і оскільки вони не можуть пояснити їх законами природи, то біблійна історія залишається для них недостовірною. Ті, які сумніваються в достовірності Старого й Нового Заповітів, дуже часто йдуть ще далі і починають сумніватися в існуванні Бога, приписуючи Його безмежну силу природі. А знявшись з якоря віри, вони розбиваються об скелі невір'я.

Таким чином багато хто втрачає віру і стає полоненим сатани. Люди хочуть бути мудрішими за свого Творця; людська філософія

намагається дослідити і пояснити таємниці, які не будуть відкриті навіть у вічності. Якби люди намагалися пізнати те, що Бог відкрив їм про Себе і Свої наміри, то отримали б таке пізнання про славу, велич і силу Єгови, що [523] зрозуміли б власну нікчемність і були б задоволені тим, що відкриті їм та їхнім дітям.

Вершиною сатанинського підступу є спроба постійно тримати людський розум у стані пошуків і гіпотез про те, що Бог не відкрив і чого Він не має наміру відкрити. Саме через це Люцифер втратив небо. Він був незадоволений тим, що від нього приховані таємниці Божих планів, знехтував тим знанням, яке було відкрито йому щодо його особистої діяльності на високій посаді. Викликавши таке саме незадоволення серед ангелів, які пішли за ним, він і призвів їх до падіння. Тепер сатана намагається прищепити людям того ж духа, щоб і вони знехтували чіткими веліннями Божими.

Хто не хоче прийняти ясної та чистої правди Біблії, той приречений весь час шукати приємні для слуху байки, які здатні заспокоювати людське сумління. І чим менше в таких ученнях духовності, самовідречення і смирення, тим прихильніше їх сприймають люди. Цим вони послаблюють свої розумові здібності, примушуючи служити їхнім тілесним бажанням. Вважаючи себе надто мудрими, щоб зі смиренным серцем і щирою молитвою про Божественне керівництво досліджувати Писання, вони залишаються без будь-якого захисту проти заблудження. Сатана готовий задовольнити бажання їхнього серця і підсуває свою оману замість правди. Саме так папство опанувало свідомістю людей. Відкидаючи істину, оскільки вона вимагає від кожного нести свій хрест, протестанти пішли тим самим шляхом. Усі, хто нехтує Словом Божим задля вигод життя і спокою, задля того, щоб нічим не відрізнятись від світу, будуть приречені прийняти найжахливішу ересь за біблійну істину. Хто свідомо відкидає істину, той прийме будь-яку форму псевдовчення. І той, хто з жахом дивиться на якусь одну оману, охоче приймає другу. Апостол Павло, згадуючи людей, котрі *«любови правди... не прийняли, щоб їм спастися»* писав: *«І за це Бог пошле їм дію обмани, щоб у неправду повірили, щоб стали засуджені [524] всі, хто не вірив у правду, але полюбив неправду»* (2 до солунян 2:10-12). Маючи таке застереження, ми повинні бути дуже обережними, коли приймаємо те чи інше вчення.

Серед найуспішніших засобів великого ошуканця є псевдовчення та облудні чудеса спиритизму. Приймаючи вигляд ангела світла, він

розставляє свої пастки там, де цього найменше можна чекати. Якби люди досліджували Слово Боже з ревною молитвою і з бажанням зрозуміти його, то вони не були б залишені в темряві й не прийняли б фальшиві вчення. Але оскільки вони відкидають істину, то стають жертвою оман.

Іншим небезпечним заблудженням є вчення, котре заперечує Божественну природу Христа і твердить, що Він не існував до Свого приходу в цей світ. Цю теорію охоче приймає велика кількість віруючих, які заявляють, що вірять в Біблію; проте вона прямо суперечить ясним твердженням нашого Спасителя про Його зв'язок з Отцем, про Його Божественний характер і Його доіснування. Це вчення можуть приймати лише ті, котрі неприпустимим чином спотворюють зміст Святого Письма. Воно не тільки обмежує уявлення людини про роботу викуплення, а й підриває віру в Біблію як Боже відкриття. Це вчення особливо небезпечне, з ним нелегко боротися. Якщо люди відкидають свідоцтво натхненних Писань про Божественну природу Христа, то марно намагатися довести їм це, адже жодний, навіть найсильніший доказ не переконає їх. *«А людина тілесна не приймає речей, що від Божого Духа, бо їй це глупота, і вона зрозуміти їх не може, бо вони розуміються тільки духовно» (1 до коринтян 2:14).* Ніхто з тих, хто підтримує цю оманливу теорію, не може мати правильного уявлення про характер і місію Христа чи про великий Божий План спасіння людства.

Ще одним підступним і небезпечним заблудженням є теорія, яка заперечує існування сатани як реальної істоти. Згідно з цією теорією термін «сатана» вживається у Святому Письмі тоді, коли йдеться про лихі думки та бажання людини.

[525] Широко проповідується з-за популярних кафедр вчення про те, що Другий прихід Христа є Його приходом для кожної людини в час її смерті, – це той засіб, який відвертає розум людей від Його особистого приходу на хмарах небесних. Протягом багатьох років сатана говорив: *«Ось Він у криївках» (див. Від Матвія 24:23-26)*, і багато душ загинуло, повіривши в цей обман.

Крім того, світська мудрість вчить, що молитва не є необхідною. Вчені твердять, що на молитву неможливо отримати відповіді, що це було б порушенням законів природи – чудом, а чудес на світі не буває. Всесвіт, кажуть вони, керується твердо встановленими законами, і навіть Сам Бог не може нічого робити всупереч цим законам. Отже,

вони вважають, що Бог зв'язаний Своїми ж Власними законами, ніби дія Божественних законів виключає можливість прояву Божественної свободи. Таке вчення суперечить свідоцтву Писань. Хіба Христос і Його учні не творили чудес? Милосердний Спаситель живий і сьогодні, і Він так само готовий вислухати молитву віри, як і тоді, коли ходив серед людей на землі. Природне співпрацює з надприродним. Це частина Божого плану – давати у відповідь на наші молитви віри те, чого Він не зміг би дати, якби ми не звернулися до Нього подібним чином.

Незліченні псевдочення і химерні ідеї здобули визнання в християнських церквах. Неможливо уявити собі усі ті жахливі наслідки, які можуть виникнути від усунення хоча б одного з орієнтирів, закріплених Словом Божим. Небагато є тих, хто наважується на такий крок, задовольняючись неприйняттям тільки однієї істини. Більшість, врешті-решт, усуває один за одним принципи істини, перетворюючись на справжніх безбожників.

Хибні погляди сучасного богослів'я штовхнули багатьох на шлях скептицизму, хоча за інших обставин вони могли б повірити у Писання. Людині важко прийняти вчення, несумісне з притаманним їй розумінням справедливості, милосердя і доброти, а оскільки ці доктрини пропонуються як біблійні, то вона взагалі відмовляється прийняти Слово Боже.

[526] Це і є та мета, якої хоче досягнути сатана. Він нічого не бажає більше, як того, щоб знищити в людині довіру до Бога і Його Слова. Сатана стоїть на чолі великої армії скептиків, котрі сумніваються, і докладає усіх зусиль, щоб обманом цих душ поповнити свої ряди. Стало модним сумніватися. Багато людей ставиться з недовірою до Слова. Божого й до Його Автора тому, що воно докоряє й осуджує гріх. Ті, хто не бажають коритися його вимогам, намагаються знищити його авторитет. Такі люди читають Біблію чи прислухаються до її вчення, яке викладається з-за кафедри тільки для того, щоб вишукувати недоліки в Писанні або в проповіді. Чимало людей стали безбожниками тільки тому, що намагались виправдати чи вибачити своє зневажливе ставлення до обов'язків. Інші переймають скептичні погляди внаслідок гордошів та лінощів. Вони надто полюбляють легке життя, щоб відзначитися на ниві добрих справ, гідних поваги, але потребують певних зусиль і самозречення. Критикуючи Біблію, вони думають завоювати собі репутацію мудреців. Існує багато дечого, що

обмежений розум, котрий не освічений Божественною мудрістю, не в змозі зрозуміти, і тому скептики завжди знаходять привід до критики. Багато людей вважають за добродіє перебувати на боці невір'я, скептицизму і сумніву. Але під удаваною щирістю ховається самовпевненість і гордість. Багато людей знаходять задоволення в тому, щоб вишукувати у Святому Письмі місця, які дивують та бентежать людей. Дехто перш за все критикує і помилково судить Біблію тому, що любить сперечатися. Такі люди не усвідомлюють того, що в такий спосіб вони, як птахи, потрапляють у тенета птахолова. Але висловивши відверто свою невіру, вони відчують, що повинні зберегти свою позицію. Таким чином вони об'єднуються з безбожними і зачинають перед собою ворота раю.

У Своєму Слові Бог дав достатньо доказів Свого Божественного характеру. Великі істини щодо нашого спасіння тут викладені дуже чітко. За допомогою Святого Духа, обіцяного всім, хто щиро шукає Його, кожна людина може [527] самостійно зрозуміти ці істини. Бог дав людям тверду основу, на якій вони можуть будувати свою віру.

Однак обмежений людський розум не в змозі повністю зрозуміти плани й наміри Безмежного. Ми ніколи не зможемо знайти Бога тільки дослідженням. Не намагайтеся самовпевненою рукою відкрити завісу, за якою Він приховує Свою велич. Апостол говорить: *«Які недовідомі присуди Його, і недосліджені дороги Його!»* (До римлян 11:33). Ми настільки спроможні зрозуміти Його відносини з нами і мотиви Його вчинків, наскільки здатні бачити Його безмежну любов і милість у поєднанні з безмежною Божою силою. Наш Небесний Отець керує всім мудро й справедливо, і в нас немає підстав бути незадоволеними і недовірливими; ми повинні шанобливо схилитися перед Ним у покорі. Він відкриє нам Свої плани настільки, наскільки це буде корисно для нас, а що понад це, ми повинні віддати в Його всемогутню руку і сповнене любові серце.

Хоч Бог дав достатньо підстав для віри, Він ніколи не усуне всіх причин для невір'я. Хто шукає гачків, щоб чіпляти на них свої сумніви, неминуче знайде їх. І ті, хто відмовляється прийняти Слово Боже і підкоритися йому доти, поки не будуть усунені всі перешкоди і сама можливість для сумніву, ніколи не прийдуть до світла.

Недовіра до Бога – це природний наслідок невідродженого серця, яке ворогує з Ним. А віра надихається Духом Святим: вона розквітає, якщо ми будемо плекати її. Ніхто не може бути сильним у вірі

без рішучих зусиль. Невіра посилюється, коли її заохочують. Коли люди замість того, щоб замислюватися над доказами, які Бог дав їм для зміцнення віри, дозволяють собі сумніватися або критикувати їх, тоді сумніви будуть ставати дедалі сильнішими.

А хто сумнівається в обітницях Божих і не довіряє запевненням Його благодаті, той безчестить Його і зменшує їхній вплив. Замість того, щоб навертати людей до Христа, скептики відштовхують [528] їх від Нього. Вони подібні до безплідного дерева, яке далеко простягає своє похмуре віття, позбавляючи інші рослини сонячного проміння і життя. Усе життя таких людей буде повсякчасним свідченням проти них самих. Вони сіють насіння сумніву і скептицизму, котре принесе відповідний врожай.

Для тих, хто щиро бажає звільнитися від сумніву, є тільки один шлях. Замість того, щоб сумніватися й критикувати те, чого вони не розуміють, необхідно прийняти світло, яке вже зійшло на них, і тоді вони отримають ще більше світла. Виконуючи обов'язки, зрозумілі для них, вони можуть збагнути і виконати те, що викликає у них зараз сумнів.

Сатана здатний підкинути таку правдоподібну підробку, котрою зможе обдурити тих, хто бажає бути обдуреним, хто бажає уникнути самовідречення і жертви, чого вимагає істина. Але він не зможе втримати під своєю владою жодної душі, яка щиро бажає будь-якою ціною пізнати правду. Христос – це Істина і Світло, воно *«просвічує кожну людину, що приходить на світ»* (Від Івана 1:9). Дух правди був післаний на землю, щоб попровадити людей до повної правди. Син Божий авторитетно заявив: *«Шукайте – і знайдете»*. *«Коли хоче хто волю чинити Його, той довідається про науку»* (Від Матвія 7:7; Від Івана 7:17).

Послідовники Христа мало знають про інтриги сатани і його воїнства, які вони плетуть проти них. Але Той, Хто панує на небесах, подбає про те, щоб усе сприяло виконанню Його найглибших намірів. Господь дозволяє, щоб Його народ зазнав вогняних випробувань не тому, що Йому подобається бачити страждання і горе, а тому, що це необхідно для його остаточної перемоги. Своєю славою Він не може уберегти народ від спокуси, бо справжня мета випробування полягає в тому, щоб приготуватись до боротьби з усіма принадами зла.

[529] Ані беззаконні люди, ані злі духи не можуть перешкодити справі Божій чи позбавити Його народ Господньої присутності, якщо

він зі смиренним і щирим серцем побажає визнати і позбутися гріхів і у вірі покладатиметься на Його обітниці. Кожній спокусі, кожному ворожому впливу, таємному чи явному, можна успішно протистояти *«не силою й не міццю, але тільки Моїм Духом, говорить Господь Саваот»* (Захарії 4:6).

«Бо очі Господні до праведних, а вуха Його до їхніх прохань... І хто заподіє вам зло, коли будете ви оборонцями доброго?» (1 Петра 3:12, 13). Коли Валаам, спокушуваний обіцянкою багатой нагороди, використовував ворожбитство проти Ізраїлю і через принесені жертви для Господа намагався стягнути прокляття на Його народ, Дух Господній заборонив йому говорити лихе, хоч Валаам бажав цього, і він був змушений вигукнути: *«Що ж я буду того проклинати, що Бог не прокляв був його? І що ж буду казати зло на того, що гніву на нього не має Господь?»*. *«Хай душа моя вмере смертю праведних, і кінець мій хай буде такий, як його!»* Коли були принесені нові жертви, безбожний пророк звістив: *«Оце я одержав наказа поблагословити, і поблагословив Він, і я того не відверну! Не видно страждання між Яковом... і чарів нема між Ізраїлем, тепер буде сказане Якову та Ізраїлеві, що Бог учинив»*. Однак і втретє були споруджені жертовники, і Валаам знову намагався виголосити прокляття, але неохочими вустами пророка Дух Божий проголосив розквіт Свого улюбленого народу і докорив його ворогам за безумство і злобу: *«Хто благословляє тебе – той благословенний, а хто проклинає тебе – той проклятий!»* (Числа 23:8, 10, 20, 21, 23; 24:9).

У той час ізраїльський народ був вірний Богові, і доти, доки він корився Його Законові, жодна земна або пекельна сила не могла перемогти його. Але прокляття, яке Валаамові не було дозволено промовляти проти [530] народу Божого, він пізніше зумів стягнути на Божий народ, спокусивши його до гріха. Порушивши Божі заповіді, ізраїльтяни відділилися від Нього і залишилися під владою губителя, відчуваючи на собі його силу.

Сатана добре розуміє, що найслабша душа, перебуваючи у Христі, сильніша за воїнства темряви, і якби навіть він сам насмілювся вступити у двобій, то й тоді зазнав би поразки. Тому Люцифер намагається усіма можливими методами виманити воїнів Христа з їхньої міцної твердині, а сам, сидючи в засідці зі своєю армією, готовий знищити усіх, хто ризикує ступити на його територію. Ми можемо бути в повній безпеці тільки тоді, коли смиренно покладаємося на Бога, дотримуючись Його заповідей.

Жодна людина ні дня, ні навіть години не може бути в безпеці без молитви. Ми особливо повинні благати Господа про мудрість, щоб розуміти Його Слово. Воно відкриває всі лукаві задуми сатани і ті засоби, за допомогою яких ми можемо успішно протистояти йому. Сатана – знавець цитування Писання, і в нього є своє власне тлумачення тих текстів, на яких він сподівається змусити нас спіткнутися. Досліджуйте Біблію зі смиреним серцем, ніколи не забуваючи про залежність від Бога! Ми постійно повинні бути на сторожі проти спокус сатани і молитися з вірою: *«Не введи нас у випробування»!* (Від Матвія 6:13).

РОЗДІЛ 33

ПЕРШЕ ВЕЛИКЕ ЗВАБЛЕННЯ

ЩЕ НА СВИТАНКУ історії людства сатана розпочав свою спокусницьку діяльність проти людей. Він спровокував повстання на небі, отож хотів змусити й мешканців землі об'єднатися з ним у боротьбі проти правління Божого. Адам і Єва були цілком щасливі, підкоряючись Законові Божому, і цей факт постійно свідчив проти звинувачення сатани, висунутого ним на небесах про те, що Закон Божий пригнічує і суперечить добру Божого творіння. Коли сатана побачив, яку прекрасну домівку Бог приготував для безгрішної пари, то сповнився заздрістю. Він вирішив призвести людей до гріха, розділивши з Богом і підкоривши своїй владі, заволодіти землею і заснувати на ній своє царство на противагу Всевишньому.

Якби сатана відкрив свій справжній характер, то неодмінно зазнав би поразки, бо Адам і Єва були попереджені щодо цього небезпечного ворога. Але щоб досягти своєї мети, він діяв таємно, приховуючи свої наміри, щоб найефективніше добитися своїх цілей. Використовуючи змія як посередника, – на той час привабливе творіння, – він звернувся до Єви: «*Чи Бог наказав: Не їжте з усякого дерева раю?*» (Буття 3:1). Якби Єва стрималась і не вступила в розмову зі спокусником, то їй би нічого не загрожувало. Але вона насмілилась вести розмову з ним і стала жертвою його підступних [532] хитрощів. У такий спосіб він перемагає декого й сьогодні. Вони сумніваються в повеліннях Божих і заперечують їхній зміст; замість того, щоб коритися Божественним повелінням, вони приймають людські теорії, які лише приховують плани сатани.

«*І відповіла жінка змієві: «З плодів дерева раю ми можемо їсти, але з плодів дерева, що в середині раю, Бог сказав: «Не їжте із нього, і не доторкайтесь до нього, щоб вам не померти», І сказав змії до жінки: «Умерти – не вмере! Бо відає Бог, що дня того, коли будете з нього ви їсти, ваші очі розкриються, і станете ви, немов боги, знаючі добро й зло» (вірші 2-5), Сатана підступно пообіцяв, що вони стануть подіб-*

ними до Бога, маючи більшу мудрість, ніж раніше, і досягнуть вищого рівня буття. Єва піддалася спокусі; під її впливом був введений у гріх і Адам, повіривши словам змія, що Бог не мав на увазі те, що сказав. Отже, вони виявили недовір'я до свого Творця та вирішили, що Він обмежив їхню свободу і що, порушивши Його закон, вони здобудуть більшу мудрість і стануть звеличені.

Але якого значення набули для Адама після його гріхопадіння слова: *«Бо в день іди твоєї від нього ти напевно помреш!»* (Буття 2:17). Чи піднявся він до вищого рівня буття, як обіцяв сатана? Якби так, то порушення повеління Божого виявилось б добром, а сатана став би благодійником людства. Але Адам зрозумів, що не це є змістом Божественного вироку. Бог оголосив, що в покарання за свій гріх людина мусить повернутися в землю, з якої взята. *«Бо ти порошок, – і до пороку вернешся»* (Буття 3:19). Слова сатани *«ваши очі розкриються»* (вірш 5) були правдивими тільки в тому розумінні, що очі Адама і Єви після гріхопадіння відкрилися, щоб вони могли побачити власну незрозумудність. Вони справді пізнали зло і спробували гіркого плоду непослуху.

Посередині Едему росло дерево життя, плоди якого мали власність продовжувати життя. Якби Адам залишився [533] вірним Богові, то він мав би постійний вільний доступ до цього дерева і жив би вічно. Але згрішивши, він утратив змогу користуватися плодами дерева життя і став підвладним смерті. Божественний вирок: *«Бо ти порошок, – і до пороку вернешся»* вказує на повне згасання життя.

Безсмертя, обіцяне людині за умови послуху, було втрачене внаслідок гріхопадіння. Адам не міг передати своїм нащадкам того, чого не мав сам, і для грішного людства не було б жодної надії, якби Бог через жертву Свого Сина не зробив безсмертя знову досяжним для людства. Тоді як *«прийшла й смерть у всіх людей через те, що всі згрішили»*, Христос *«зруйнував, і вивів на світло життя та нетління Євангелією»* (До римлян 5:12; 2 до Тимофія 1:10). Тільки через Христа можна отримати вічність. Ісус говорить: *«Хто вірує в Сина, той має вічне життя; а хто в Сина не вірує, той життя не побачить»* (Від Івана 3:36). Кожна людина може отримати такі цінні благословення за певних умов. Усі, *«хто витривалістю в добрім ділі шукає слави, і честі, і нетління»*, отримують *«життя вічне»* (До римлян 2:7).

Єдиний, хто обіцяв Адамові життя незважаючи на непослух, був великий спокусник. А слова змія звернені до Єви в Едемі – *«Умерти – не*

вмрете!», стали першою проповіддю про безсмертя душі. Однак це твердження, що ґрунтується тільки на авторитеті сатани, проповідується з християнських кафедр і приймається більшістю людства так само легко, як його прийняли і наші прабатьки. Божественний вирок: *«Та душа, що грішить, вона помре»* (Єзекіїля 18:20), набув іншого значення, а саме: *«душа, що грішить, не помре, а буде жити вічно»*. Ми можемо тільки дивуватися, з якою сліпою довірою люди сприймають слова сатани і скільки невір'я виявляють до слів Божих!

Якби людина після свого гріхопадіння мала вільний доступ до дерева життя, вона жила б вічно, і таким чином гріх був би безсмертним. [534] Але херувим з вогняним мечем охороняв *«дорогу до дерева життя»* (Буття 3:24), і нікому з родини Адама не було дозволено повернутися, щоб їсти життєдайного плоду. Тому й немає жодного безсмертного грішника.

Але після гріхопадіння людини сатана наказав своїм ангелам докласти особливих зусиль, щоб насадити віру в природне безсмертя людини; спокусивши людей повірити в цей обман, сатана врешті-решт підвів їх до висновку, що грішники терпітимуть вічні муки. Тепер князь темряви, діючи через своїх духів, виставляє Бога мстивим тираном, заявляючи, що Він кине до пекла усіх тих, хто не до вподоби Йому, примушуючи їх вічно відчувати Божий гнів. І коли вони зазнають невимовних мук і будуть корчитись у вічному полум'ї, їхній Творець із задоволенням дивитиметься на них з небес.

Таким чином запеклий ворог приписує свої власні якості Творцю і Благодійнику людства. Жорстокість – це сатанинська риса характеру. Бог є любов, і все, що Він створив, було чистим, святим і прекрасним, поки перший великий ошуканець не посіяв гріх. Сатана – це ворог, який спокушує людину до гріха, а потім, якщо вдається, знищує її. Полонивши свою жертву, він радіє з того, що занапастив її. Коли б йому було дозволено, він затягнув би увесь людський рід до своїх тенет. Якби не втручання Божественної Сили, то жоден син, жодна дочка Адама не мали б надії на спасіння.

Сатана намагається перемогти людей таким самим чином, яким він переміг наших прабатьків, тобто підриваючи їхнє довір'я до Творця і викликаючи сумнів щодо мудрості Його правління і справедливості Його законів. Сатана зі своїми помічниками намагається представити Бога навіть гіршим, ніж вони, щоб таким чином виправдати власну злобу і обман. Великий ошуканець намагається приписати страшну

жорстокість свого характеру нашому Небесному Отцеві, вдаючи з себе ображеного, до якого поставилися несправедливо, вигнавши з небес за непокору такому «несправедливому» Правителеві. Він пропонує [535] світові свободу, якою той міг би тішитись, перебуваючи під його невимогливим правлінням, на противагу рабству, яке накладається суворими постановами Єгови. Таким підступним способом йому вдається обманути душі і привести до того, щоб вони зреклися бути вірними Богові.

Наскільки несумісне з принципами любові й милосердя, і навіть з нашим розумінням справедливості є вчення про те, що померлі грішники мучаться в огні й сірці вічно палаючого пекла, що за гріхи цього короткого земного життя вони змушені будуть страждати доти, поки живим буде Ім'я Господнє! Однак це вчення і досі проповідується усюди і втілюється у багатьох віровченнях християнського світу. Один доктор богослів'я сказав: «Святі радітимуть у вічності, дивлячись на грішників у пеклі. Коли вони побачать, що інші люди, яким притаманна та сама природа, які були народжені за тих самих обставин, страждають, а вони настільки звеличені, це дасть їм відчутти справжнє щастя». Інший богослов писав: «У той час як вирок вічного осуду буде виконуватись над посудинами гніву, дим їхніх мук вічно здійматиметься перед посудинами милості, які замість співчуття до цих нещасних будуть вигукувати: «Амінь, Алілуя! Славте Бога!»

Де ж на сторінках Слова Божого можна знайти таке вчення? Хіба викуплені на небі втратять усяке почуття жалю, співчуття і навіть почуття людяності? Чи на зміну їм прийдуть непорушність стоїків і жорстокість варварів? Ні, і ще раз ні! Такого вчення в Божій Книзі немає. Можливо, ті, хто висловлює вищенаведені погляди, освічені й чесні люди, але вони зведені сатанинською софістикою. Сатана спонукає їх неправильно тлумачити деякі сильні вислови Святого Письма, надаючи їм гіркого і злісного забарвлення, що властиве сатані, але не нашому Творцеві. *«Скажи їм Як живий Я, говорить Господь Бог, не прагну смерті несправедливого, а тільки щоб вернути несправедливого з дороги його, і буде він жити! Наверніться, наверніться з ваших злих доріг, і нащо вам умирати»* (Єзекіїля 33:11).

[536] Яким ми представляємо Бога, якщо припускаємо, що Він відчуває задоволення від безперервних мук, від зойків і прокльонів творінь, котрі страждають і яких Він тримає в пекельному полум'ї? Чи можуть ці жахливі звуки стогону бути приємною музикою для

слуху Безмежної Любові? Дехто твердить, що покарання безбожників вічними стражданнями свідчить про Божу ненависть до гріха як до зла, яке руйнує мир і лад у Всесвіті. Яка жахлива богозневага! Ніби Божа ненависть до гріха є причиною його увічнення. Бо, згідно з вченням цих теологів, безперервні муки без надії на милість доводять до божевілля ці нещасні жертви; їхня злоба виливається в прокльонах і богозневажливих словах, і так вони постійно збільшують тягар своєї вини. Бог не може бути прославлений тим, що гріх упродовж нескінченних віків буде постійно збільшуватися.

Людський розум не в змозі оцінити глибину зла, спричиненого єретичною доктриною про вічні муки. Релігія Біблії, сповнена любові та доброти, багата на милість та співчуття, тепер затьмарена забобонами і викликає жах. Якщо ми замислимося про те, в якому фальшивому світлі сатана представив характер Бога, то чи будемо дивуватися тому, що нашого милосердного Творця бояться, жахаються і навіть ненавидять? Таке неправдиве розуміння Бога, яке сьогодні проповідується з-за кафедри, в усьому світі породжує тисячі, а то й мільйони скептиків і безбожників.

Теорія про вічні муки – одне із псевдовчень, яке є тим огидним вином, яким Вавилон напоїв усі народи (*див. Об'явлення 14:8; 17:2*). Те, що служителі Христа змогли прийняти цю єресь і проповідують її з освячених місць, справді є таємницею. Вони прийняли це вчення від Риму, як прийняли й фальшивий день відпочинку. Правда, що цього навчали великі й добрі мужі, але вони не отримали стільки світла щодо цього питання, скільки ми сьогодні. Вони несли відповідальність за те світло, котре сяяло за їхнього часу, а ми відповідальні за те світло, яке сяє в наші дні. Якщо ми відкидаємо свідоцтво Слова Божого і приймаємо [537] облудне вчення тільки тому, що цього навчали нас наші батьки, то присуд, виголошений над Вавилоном, падає й на нас, бо ми п'ємо вино його гидот.

Чимало людей, обдурених вченням про вічні муки, вдаються до іншої крайності. Вони бачать, що Писання відкриває Бога – сповненого любові та співчуття, і тому не можуть повірити, що Він віддасть Своє творіння у вічний пекельний вогонь. Але, дотримуючись тієї точки зору, що душа безсмертна, вони доходять висновку, що врешті-решт людство спасеться. Іншого виходу вони не бачать. Багато хто дивиться на застереження, які знаходяться в Біблії, як на засіб залякування людей, щоб утримати їх у послуші, але не вірить у їхнє

буквальне здійснення. Отже, виходить, що грішник може жити в гріховних задоволеннях, нехтуючи вимогами Божими, і все ж сподіватися, що буде милостиво прийнятий Богом? Таке вчення, яке надто покладається на милість Божу, але нехтує Його справедливістю, до подоби невідродженому серцю і заохочує грішників до беззаконня.

Для того, щоб переконатися, як прибічники загального спасіння спотворюють Святе Письмо, аби захистити своє душогубне вчення, досить навести хоча б їхні власні висловлювання. На похороні одного невіруючого юнака, який трагічно загинув, служитель-універсаліст обрав для проповіді біблійний текст про Давида: *«Він був зчасом потішений за Амнона, що помер»* (2 Самуїлова 13:39).

«Мене часто запитують, – говорив цей промовець, – якою буде доля тих, хто відходить зі світу в гріху, помираючи, можливо, в стані сп'яніння, чи з кривавими плямами злочинів на своєму одязі, чи, як цей юнак, що ніколи не визнав жодної релігії і не мав духовних досвідів? Ми вдячні Святому Письму, відповідь якого вирішує цю страшну проблему. Аммон був дуже грішною людиною, він не розкався і був убитий в стані сп'яніння. Давид був пророком Божим. Він повинен був би знати майбутню долю Аммона – добра вона чи зла. Що підказало йому його серце? [538] *«І перестав цар Давид гніватися на Авесалома, бо він був зчасом потішений за Амнона, що помер»* (2 Самуїлова 13:39).

Якого ж висновку можна дійти з цих слів? Хіба ми не бачимо, що Давид не вірив у вічні муки? Ми також це розуміємо і знаходимо найсильніший аргумент на підтримку приємнішої, світлішої та оптимістичної гіпотези про настання загального миру і чистоти. Давид був потішений, побачивши, що його син помер. Але чому? Тому що пророчим оком він мав змогу зазирнути у славне майбутнє. Він бачив свого сина вільним від усякої спокуси, вільним від рабства, очищеним від беззаконня; він увійшов у товариство духів, у якому панують святість і блаженство. Його єдина потіха була в тому, що його улюблений син, звільнений від сили гріха й страждань, перебуває там, де найсолодший подих Святого Духа повіє на його затьмарену душу, там, де його розум відкриється для небесної мудрості та блаженств безсмертної любові, де все його довічне єство буде приготовлене насолоджуватись спокоєм і спілкуванням з небесними істотами.

Отже, виходячи з цього, небесне спасіння не залежить від того, що ми робимо в цьому житті; воно не залежить ані від теперішньої переміни серця, ані від теперішньої віри або віровизнання».

Ось як так званий служитель Христа повторює висловлену колись змієм в Едені брехню: *«Умерти – не вмерте!.. дня того, коли будете з нього ви їсти, ваші очі розкриються, і станете ви, немов боги»* (Буття 3:4, 5). Він заявляє, що найбільші грішники – вбивці, злодії, розпусники – після смерті будуть приготовлені, щоб увійти у вічне блаженство.

На що ж спирається у своїх висновках цей спотворювач Писання? На єдине речення, в котрому Давид виявляє покору до волі Провидіння. [539] *«І перестав цар Давид гніватися на Авесалома, бо він був зчасом потішений за Амнона, що помер»*. Час пом'якшив гостроту його болю і втрати, думки повернулися від мертвого сина до живого, який сам засудив себе на вигнання, побоюючись справедливого покарання за скоєний злочин. І це приводиться як доказ того, що винний в кровозмішанні п'яний Аммон одразу ж після своєї смерті був перенесений у святі оселі, де він нібито був очищений і приготовлений для спілкування зі святими ангелами! О так, звичайно, це дуже приємна вигадка, потіха для невідродженого серця! Це – власне вчення самого сатани, і воно приносить успіх його справі. То чи можна дивуватись тому, що при наявності такого вчення зростають гріх і нечестя?

Наведений тут приклад цього псевдовчителя ілюструє спосіб дій багатьох інших, подібних до нього. З контексту Святого Письма вони виринають кілька слів, тоді як загальний зміст у багатьох випадках цілком протирічить тлумаченню, яке йому приписується. Нічим не пов'язані тексти перекручуються і використовуються на доказ вчення, котре не має жодного підтвердження в Слові Божому. Твердження про те, що п'яний Аммон перебуває на небі, – це припущення яке суперечить ясному і зрозумілому принципу Святого Письма, що п'яниці Царства Божого не успадкують (див. 1 до коринтян 6:10). Таким чином невірною й ті, котрі сумніваються, обертають істину на брехню. Дуже багато людей обмануті їхніми вигадками і заколисані теорією про мир і безпеку.

Якби душі усіх людей одразу після їхньої смерті дійсно переходили на небо, тоді ми більше б прагнули смерті, аніж життя. Чимало людей покінчили б життя самогубством, керуючись такими міркуваннями. Коли люди пригнічені горем, клопатами й розчаруваннями, їм не завдасть великих труднощів розірвати тонку нитку життя і опинитись в оселях вічного блаженства.

Бог у Своєму Слові дав переконливий доказ того, що Він покарає порушників Його Закону. Люди, які тішать [540] себе думкою, що Бог

надто милосердний, аби покарати грішника, нехай поглянуть на Голгофський хрест. Смерть безвинного Сина Божого свідчить про те, що *«заплата за гріх – смерть»* (До римлян 6:23), що будь-яке порушення Закону Божого повинно мати справедливе покарання. Безгрішний Христос став гріхом за нас. Він поніс на Собі вину за беззаконня, і Його Отець відвернув Своє обличчя від Нього; це розбило Його серце і Він помер. Велика жертва була принесена заради того, щоб викупити грішника. Ніяким іншим шляхом людина не могла звільнитися від покарання за гріх. І всяка душа, яка відмовляється прийняти викуплення, здобує такою дорогою ціною, повинна буде особисто нести на собі вину й покарання за переступи.

Звернімо увагу на те, що говорить Біблія про беззаконних і ненавернених, котрих служитель-універсаліст спроваджує на небеса, ніби святих і щасливих ангелів.

«Хто прагне, тому дармо Я дам від джерела живої води» (Об'явлення 21:6). Ця обітниця дана тільки тим, хто прагне. Тільки ті, котрі дійсно відчують потребу у воді життя і шукають її ціною втрати усього іншого, отримують її. *«Переможець наслідить усе, і Я буду Богом для нього, а він Мені буде за сина!»* (Об'явлення 21:7). Тут також висуюються умови. Щоб успадкувати все, ми повинні протистояти гріху й перемогти його.

Господь говорить через пророка Ісаю: *«Скажіте про праведного: Буде добре йому, бо вони споживуть плід учинків своїх. Та горе безбожному, зле, бо йому буде зроблений чин його рук!»* (Ісаї 3:10, 11). *«Хоч сто разів чинить грішний лихе, – говорить премудрий Соломон, – а Бог суд відкладає йому, проте я знаю, що тим буде добре, хто Бога боїться, хто перед обличчям Його має страх! А безбожному добре не буде»* (Екклезіяста 8:12, 13), Апостол Павло свідчить, що грішник сам збирає собі *«Гнів на день гніву та об'явлення справедливого суду Бога, що кожному віддасть за його вчинками... Недоля та утиск на всяку душу людини, хто чинить зле»* (До римлян 2:5, 6, 9).

[541] *«Жаден розпусник, чи нечистий, або зажерливий, що він ідолянин, не має спадку в Христовому й Божому Царстві!»* (До ефесян 5:5). *«Пильнуйте про мир зо всіма, і про святість, без якої ніхто не побачить Господа»* (До євреїв 12:14). *«Блаженні, хто випере шати свої, щоб мати право на дерево життя, і увійти брамами в місто! А поза ним будуть пси, і чарівники, і розпусники, і душогуби, і ідоляни, і кожен, хто любить та чинить неправду»* (Об'явлення 22:14, 15).

Бог відкрив людям Свій характер, а також Своє ставлення до гріха. *«Господь, Бог милосердний, і милостивий, довготерпеливий, і многомилостивий та правдивий, що дотримує милість для тисяч, що вибачає провини й переступ та гріх, та певне не вважає чистим винуватого»* (Вихід 34:6, 7). *«Безбожних усіх Він понищить!»* (Псалом 145:20). *«Переступники ж разом понищені будуть, майбутність безбожних загине!»* (Псалом 37:38). Бог застосує владу й авторитет, щоб покласти край повстанню, однак справедливе покарання цілком відповідатиме милосердному, довготерпеливому і співчутливому характеру Бога.

Бог не примушує нічєї волі чи свідомості. Йому неприємна рабська покора. Він бажає, щоб творіння Його рук любило Його, бо Він гідний любові. Він хоче, щоб вони корилися Йому, віддаючи належну шану Його мудрості, справедливості та милосерддю. І кожен, хто має правильну уяву про всі ці Його якості, любитиме Його; привабливість Божого характеру притягатиме до Нього.

Принципи доброти, милосердя й любові, яких навчав Спаситель і які знайшли свій вияв у Його житті, є відображенням волі та характеру Бога. Христос сказав, що Він нічого іншого не навчає, як тільки того, що прийняв від Отця. Принципи Божественного правління відповідають заповіді Спасителя: *«Любіть ворогів своїх»* (Від Матвія 5:44). Бог [542] виконає присуд справедливості над беззаконними для блага Всесвіту і навіть для добра тих, проти кого Його суди спрямовані. Він бажав зробити їх щасливими згідно із законами Свого правління і справедливістю Свого характеру. Він оточує їх доказами Своєї любові, дає їм пізнання Свого Закону і пропонує Свою милість, але вони зневажають Його любов, знецінюють Закон і відкидають Його милість. Хоч вони постійно приймають Його дари, але ганьблять їх Подателя; вони ненавидять Бога тому, що Він ненавидить гріх. Господь довготерпить їхню впертість, але врешті-решт надійде той час, коли їхня доля буде вирішена. Чи Він буде силою перетягувати цих бунтівників до Себе? Чи змушуватиме Він їх виконувати Свою волю?

Ті, хто обрав своїм вождем сатану і перебувають під його владою, не готові до того, щоб стати перед Богом. У їхніх характерах вкорінилися пиха, обман, розпуста і жорстокість. Чи зможуть вони ввійти в небеса і жити там вічно з тими, кого ненавиділи і зневажали тут, на землі? Істина ніколи не погодиться з неправдою, смирення – із самовпевненістю і пихою, чистота – з розпустою, а безкорислива

любов – з егоїзмом. Яку радість небо може запропонувати тим, хто цілком поглинутий своїми земними, егоїстичними інтересами?

Чи можуть ті, які все життя провели у боротьбі проти Бога, раптом перенестися на небо і стати свідками тієї високої і святої досконалості, яка панує там, де кожна душа сповнена любові, де кожне обличчя світиться радістю, де на славу Бога й Агнця лунає чарівна мелодійна музика, де від лица Того, Хто Сидить на престолі, виходять нескінченні промені світла, що осявають викуплених? Хіба можуть ті, чий серця переповнені ненавистю до Бога, істини й святості, перебувати у спілкуванні з небесними істотами і об'єднуватися з ними в їхніх піснях хвали? Чи могли б вони витримати славу Божу й Агнця? Ні, і ще раз ні! Їм був даний час, цілі роки [543] випробування, щоб вони мали змогу сформувати свій характер для небес, але вони не привчили свій розум любити чистоту, не опанували небесну мову, а тепер уже надто пізно. Життя, проведене в боротьбі проти Бога, зробило їх непридатними для небес. Чистота, святість і мир стали б мукою для них, а слава Божа – палаючим вогнем. Вони не витримали б цього всього в небі, і в них виникло б тільки одне бажання – втекти з цього святого місця. Вони радше обрали б смерть, щоб тільки сховатися від обличчя Того, Хто вмер задля їхнього спасіння. Доля беззаконних буде вирішена їхнім власним вибором. Бог буде справедливим і милосердним, якщо вони не потраплять на небо, бо вони самі відкинули Його.

Подібно до вод потопу, вогонь великого дня проголосить Божий вирок про те, що нечестиві є невинуватими. Вони не бажають підкоритися Божественному авторитету. Вони обрали шлях повстання, а коли їхнє життя закінчиться, то буде надто пізно змінити напрям думок на протилежний – беззаконня повернути до послуху, а ненависть – до любові.

Зберігши життя Каїна-вбивці, Бог показав світові, якими були б наслідки, якби грішникові було дозволено жити, щоб продовжувати шлях невгамовного беззаконня. Через вплив і приклад Каїна багато його нащадків були введені в гріх, і сталося *«велике розбещення людини на землі, і весь нахил думки серця її тільки зло повсякденно... І зіпсулась земля перед Божим лицем, і наповнилась земля насильством»* (Буття 6:5, 11).

Зі співчуття до світу Бог знищив нечестивих мешканців землі за днів Ноя. Із милосердя Він знищив розпусних мешканців Содома. Під впливом облудної сили сатани беззаконники користуються співчут-

тям і захопленням у народі, і постійно схиляють інших на свій бік. Так було за днів Каїна і Ноя, Авраама і Лота, так само є і в наші дні. З милосердя до Всесвіту Бог врешті-решт знищить тих, хто відкидає Його благодать.

[544] *«Бо заплата за гріх – смерть, а дар Божий – вічне життя в Христі Ісусі, Господі нашим» (До римлян 6:23).* Якщо життя – це спадщина праведних, то смерть – доля беззаконних. Мойсей сказав Ізраїлеві: *«Я сьогодні дав перед тобою життя та добро, і смерть та зло» (Повторення Закону 30:15).* Смерть, про яку тут йдеться, не є тією смертю, яка спіткала Адама, бо все людство несе покарання за його беззаконня. Це *«друга смерть» (Об'явлення 20:14)*, яка протиставляється тут вічному життю.

Внаслідок гріха Адама весь людський рід став підвладним смерті. Всі однаково сходять у могилу. Але План спасіння пропонує всім звільнення від гробу. *«Настане воскресіння праведних і неправедних» (Дії 24:15).* *«Бо так, як в Адамі вмирають усі, так само в Христі всі оживуть» (1 до коринтян 15:22).* Але між цими двома групами воскреслих буде проведена межа. *«Всі, хто в гробах, – Його голос почують і повиходять ті, що чинили добро, на воскресення життя, а котрі зло чинили, на воскресення Суду» (Від Івана 5:28, 29).* *«Блаженний і святий, хто має частку в першому воскресінні! Над ними друга смерть не матиме влади» (Об'явлення 20:6).* А ті, хто не отримав прощення через покаєння і віру, повинні прийняти «заплату за гріх». Згідно зі своїми вчинками вони нестимуть різне покарання як за тривалістю, так і за силою – «за вчинками їхніми», і врешті-решт помруть другою смертю. Оскільки справедливий і милосердний Бог не може спасти грішника в його гріхах, Він позбавить його життя, право на котре він втратив сам через свої беззаконня і довів цим, що не гідний життя. Натхненний письменник зазначив: *«А ще трохи – й не буде безбожного, і будеш дивитись на місце його – і не буде його» (Псалом 37:10).* В іншому місці читаємо: *«І стануть [545] вони, немов їх не було» (Овдія 16).* Вкриті ганьбою, вони зникнуть у безнадійному вічному забутті.

Таким чином буде покладений край гріху з усім його горем і руйнуваннями, які він спричинив. Псалмовець говорить: *«Ти... безбожного знищив, ім'я їхнє Ти витер на вічні віки! О вороже мій, руйнування твої закінчились на вічність» (Псалом 9:6, 7).* Іван, роздумуючи про вічність, чув вселенський гімн хвали, в якому немає дисонансу. Все творіння як на небі, так і на землі вихваляло Бога (див.

Об'явлення 5:13). Там не буде жодної пропащої душі, яка зневажала б Бога у своїх нескінченних муках; ніякий зойк нещасних істот в пеклі не буде змішуватись зі співом спасених.

На фундаментальному заблудженні про природне безсмертя ґрунтується вчення про свідомий стан після смерті, котре, як і вчення про вічні муки, суперечить ученню Біблії, здоровому глузду та нашому почуттю людяності. Згідно із цією загальноприйнятою думкою спасенні на небі знають про все, що відбувається на землі, особливо про життя своїх друзів, яких вони залишили тут. Але хіба померлі можуть почуватися щасливими, коли вони бачать страждання живих, бачать гріхи їхніх улюблених, а також їхні скорботи, розчарування в житті? Чи могли б вони почувати себе щасливими на небі, дивлячись на це все? І наскільки ж безглуздою є віра в те, що, як тільки дихання покидає тіло, душа непокаяного одразу ж потрапляє в пекельне полум'я! Яких душевних мук повинні зазнати ті, хто бачить своїх друзів, котрі помирають непідготовленими до смерті й потрапляють у вічні муки! Багато хто божеволіє від тієї страшної думки.

А що говорить Писання про це? Давид стверджує, що людина несвідома після смерті: *«Вийде дух його – і він до своєї землі повертається, того дня його задуми гинуть»* (Псалом 146:4). Соломон також підтверджує цю думку: *«Бо знають живі, що помруть, а померлі нічого не знають... і їхнє кохання, і їхня ненависть, та заздрощі їхні загинули вже, і нема вже їм частки навіки ні в чому, що під сонцем тим діється!.. Бо немає в шеолі, куди ти йдеш, ні роботи, ні роздуму, ані знання, ані мудрости!»* (Екклезіяста 9:5, 6, 10).

Коли у відповідь на молитву Єзекії йому було продовжене життя на п'ятнадцять років, вдячний цар віддав Богові хвалу за Його велику милість. У цій хвалі він відкриває причину своєї радості: *«Бо не буде ж шеол прославляти Тебе, смерть не буде Тебе вихвалити... Не мають надії на правду Твою ті, хто сходить до гробу. Живий, тільки живий Тебе славити буде, як я ось сьогодні»* (Ісаї 38:18, 19). Популярна теологія навчає, що померлі праведники потрапляють у небесні оселі блаженства, виславляючи там Бога безсмертними вустами, але Єзекія не бачив такої славної перспективи після смерті. Його слова погоджуються зі свідченням псалмодавця: *«Бо ж у смерті нема пам'ятання про Тебе, у шеолі ж хто буде хвалити Тебе?» «Не мертві хвалитимуть Господа, ані ті всі, хто сходить у місце мовчання»* (Псалом 6:6; 115:17).

Апостол Петро в день П'ятидесятниці заявив, що патріарх Давид, *«що помер і похований, і знаходиться гріб його в нас аж до цього дня...*

Не зійшов бо на небо Давид» (Дії 2:29, 34). Той факт, що Давид залишається в могилі до дня воскресіння, свідчить про те, що праведні не йдуть на небеса після своєї смерті. Тільки після воскресіння і завдяки тому, що Христос повстав з мертвих, Давид зможе сісти праворуч Бога.

А Павло говорить: «*Бо як мертві не воскресають, то й Христос не воскрес! Коли ж бо Христос не воскрес, тоді віра ваша даремна, ви в своїх ще гріхах, тоді то загинули й ті, що в Христі упокоїлись!*» (1 до коринтян 15:16-18). Якщо протягом чотирьох тисяч років праведні після своєї смерті йшли прямо на небеса, то як же Павло міг говорити, що коли нема воскресіння, [547] «*тоді то загинули й ті, що в Христі упокоїлись*». У такому разі немає жодної потреби у воскресінні.

Мученик Тіндаль так сказав про стан померлих: «Я свідчу відверто, що не впевнений в тому, що вони вже увійшли в повну славу Христа або вибраних ангелів Божих. Я не вірю в це. Бо якби це було так, тоді навіщо проповідувати про воскресіння тіла?» (*William Tyndale, Preface to New Testament, ed. 1534, Reprinted in British Reformers – Tindal, Frith, Barnes, p. 349*).

Неможливо заперечувати й того, що віра в безсмертя, яке настає одразу ж після смерті, призвела до нехтування біблійним вченням про воскресіння. На це звернув увагу доктор Адам Кларк, який писав: «Вченню про воскресіння перші християни, здається, надавали більшого значення, ніж у **наш час**. Чому так? Апостоли неодноразово нагадували про воскресіння і заохочували послідовників Христа до наполегливості, послуху й радості. А їхні послідовники в наш час рідко про це згадують. Як проповідували апостоли, так перші християни й вірили; як ми проповідуємо, так вірять і наші слухачі. В Євангелії немає іншого вчення, на якому робився б більший наголос, а в сучасній системі проповідування жодною доктриною не гордують так, як цією» (*Commentary, remarks on 1 Corinthians 15, par. 3*).

І так тривало доти, доки славна істина про воскресіння майже зовсім не зникла в темряві й не була втрачена християнським світом. Один відомий релігійний письменник, коментуючи слова з *Першого послання апостола Павла до солунян (4:13-18)*, говорить: «Вчення про блаженне безсмертя праведних має для нас ще й такий практичний заспокійливий аспект, тому що воно позбавляє нас будь-якого сумніву про Другий прихід Христа. У день нашої смерті Господь приходить до нас. Це повинно бути нашим сподіванням і нашою надією. Мертві вже перейшли у славу. Вони не чекають звуку сурми, щоб стати на суд і отримати блаженство».

[548] Але коли Ісус був уже готовий залишити Своїх учнів, Він не сказав їм, що вони незабаром прийдуть до Нього. *«Я... йду приготувати місце для вас, – сказав Він. – А коли відійду й приготую вам місце, Я знову прийду й заберу вас до Себе»* (Від Івана 14:2, 3). І апостол Павло говорить нам, що *«Сам бо Господь із наказом, при голосі Архангола та при Божій сурмі зійде з неба, і перше воскреснуть умерлі в Христі; потім ми, що живемо й zostались, будемо схоплені разом із ними на хмарах на зустріч Господню на повітрі, і так завсіди будемо з Господом»*. І додає: *«Отож потішайте один одного цими словами!»* (1 до солунян 4:16-18). Яка велика розбіжність між цими словами потіхи і тими, які цитував вищезгаданий служитель-універсаліст! Той потішає убитих горем друзів померлого запевненням, що, незважаючи ні на які гріхи, померлі у день своєї смерті будуть на небі в товаристві ангелів. А Павло вказує своїм братам на майбутній прихід Христа, коли будуть розбиті кайдани смерті і *«ті, що в Христі упокоїлись»* воскреснуть для вічного життя.

Перш ніж отримати змогу ввійти до осель блаженства, справи людей повинні бути старанно досліджені, а характер і вчинки – розглянуті Богом. Усі будуть суджені згідно із записами у книгах і отримують нагороду за своїми вчинками. Цей суд не буде відбуватися під час смерті. Зверніть увагу на слова Павла: *«Він визначив день, коли хоче судити поправді весь світ через Мужа, що Його наперед Він поставив, і Він подав доказа всім, із мертвих Його воскресивши»* (Дії 17:31). Тут апостол ясно говорить про встановлення певного часу в майбутньому для суду над світом.

Юда також писав про цей час: *«І Анголів, що не зберегли початкового стану свого, але кинули житло своє, Він зберіг у вічних кайданах під темрявою на суд великого дня»*. Апостол навіть цитує слова Єноха: *«Ось іде Господь зо Своїми десятками тисяч святих [ангелів], [549] щоб суд учинити над усіма»* (Юди 6, 14, 15). Апостол Іван заявляє, що бачив *«мертвих малих і великих, що стояли перед Богом. І розгорнулися книги... І суджено мертвих, як написано в книгах, за вчинками їхніми»* (Об'явлення 20:12).

Але якщо одні мертві вже радіють на небесах, а інші мучаться в пеклі, то навіщо тоді прийдешній суд? Вчення Слова Божого щодо цих важливих питань ясне й недвозначне, і навіть найпростіші люди можуть зрозуміти його. То ж чи можуть щирі люди визнати справедливою і мудрою поширену в наш час теорію? Для чого праведникам

після того, як буде досліджене на суді їхнє життя, ще раз слухати слова: «Гаразд, рабе добрий і вірний!.. **увійди** до радощів Пана свого!» (Від Матвія 25:21), якщо вони, згідно з цією теорією, вже перебувають разом з Ним, можливо, протягом багатьох віків? Невже беззаконні будуть зібрані з усіх кінців пекла, щоб вислухати вирок з уст Судді землі: «Ідіть ви від Мене, прокляті, у вічний огонь» (вірш 41), якщо вони вже у вогні? О, яка пихата насмішка! Яке ганебне спотворення мудрості і праведності Божої!

Теорія про безсмертя душі – це одна з тих облудних теорій, яку Рим запозичив у язичників і запровадив у християнську релігію. Мартін Лютер відносив це вчення до «безглузвих байок, котрі належать до купи гною римських постанов» (*E. Petavel. The Problem of Immortality*, p. 255). Коментуючи слова Соломона з кнги Екклесіяста про те, що мертві нічого не знають, реформатор писав: «Це ще одне місце, яке свідчить, що мертві... нічого не відчують. Там немає ні праці, ні роздуму, ні знання, ні мудрості. Соломон вважає, що мертві сплять і зовсім нічого не відчують. Мертві лежать, не маючи ніякого уявлення про час; коли вони прокинуться, їм буде здаватися, що вони заснули на одну мить» (*Martin Luther, Exposition of Solomon's Booke Called Ecclesiastes*, p. 152).

Ніде у Святому Письмі ми не знаходимо такого твердження, [550] що одразу ж після смерті праведні отримують свою нагороду, а нечестиві – покарання. Ні патріархи, ні пророки не залишили нам такого запевнення. Ні Христос, ні Його апостоли не зробили жодного натяку на це. Біблія ясно навчає, що померлі не потрапляють одразу на небеса. Про них розповідається, як про таких що сплять до воскресіння (див. 1 до солунян 4:14; Йова 14:10-12). У той день, коли розірветься срібний шнурок і зломиться кругла посудина з золота (див. Екклесіяста 12:6), зникають і всі думки. Ті, котрі зійшли в могилу, перебувають у країні мовчання. Вони не усвідомлюють того, що діється під сонцем (див. Йова 14:21). Стомлені праведники спочивають у блаженному спочинку. Час – короткий чи довгий відрізок – є для них однією миттю. Вони сплять; і Господня сурма розбудить їх для славного безсмертя, «**бо засурмить вона і мертві воскреснуть...** А коли оце тлінне в нетління зодягнеться, і оце смертне в безсмертя зодягнеться, тоді збудеться слово написане: Поглинута смерть перемогою!» (див. 1 до коринтян 15:52-54). І коли вони прокинуться від глибокого сну, до них повернуться ті думки, які були перервані

смертю. Остання мить їхньої свідомості була затьмарена смертною мукою. Остання думка була про те, що вони зробилися в'язнями домовини. А коли вони підіймуться з могили, їхня перша радісна думка виллється в переможний вигук, який відгукнеться луною: «Де, смерте, твоя перемога? Де твоє, смерте, жало?» (вірш 55).

РОЗДІЛ 34

ЧИ МОЖУТЬ ПОМЕРЛІ РОЗМОВЛЯТИ З НАМИ?

СЛУЖІННЯ СВЯТИХ АНГЕЛІВ, як про це розповідає Святе Письмо, є однією з найбільш потішаючих і дорогоцінних істин для кожного послідовника Христа. Але біблійна істина затьмарена й спотворена хибними теоріями популярної теології. Вчення про природне безсмертя душі, запозичене з язичницької філософії та запроваджене до християнської віри в темні часи великого відступництва, посіло місце істини, яка так ясно викладена у Святому Письмі, а саме: «Померлі нічого не знають» (Екклезіяста 9:5). І багато людей повірили в те, що «духи служебні, що їх посилають на службу для тих, хто має спасіння впадкувати» (До євреїв 1:14), є духами померлих. І таке переконання панує всупереч ясному свідченню Писання про існування небесних ангелів та їх участь в історії людства перш ніж померла перша людина.

Вчення про свідомий стан людини після її смерті, зокрема віра в те, що духи померлих повертаються, щоб служити живим, приготували шлях для сучасного спіритизму. Якщо померлі перебувають у присутності Бога і святих ангелів і мають знання незрівнянно більші за ті, котрі вони мали на землі, то чому б їм не повернутися на землю, щоб просвітлювати і наставляти живих? І якщо духи померлих витають над своїми друзями на землі, як це твердять популярні богослови, то чому б їм не спілкуватися з ними, не застерігати від зла або потішати у [552] смутку? Як можуть ті, хто вірить у свідомий стан людини після її смерті, відкидати те, що приходить до них як Божественне світло, передане прославленими духами? Ось канал, який вважається святим, через який сатана здійснює свої плани. Злі ангели, які виконують його повеління, з'являються людям як вісники зі світу духів. Хоч князь зла спонукає людей вірити, що вони нібито мають зв'язок з померлими, однак їхній розум перебуває під магічним впливом сатани, князя зла.

Спокусник має здатність відтворювати образи померлих друзів. Підробка є досконалою – зовнішність, мова, інтонація відтворюються

з вражаючою точністю. Багато людей заспокоюються, одержавши запевнення в тому, що дорогі їм люди насолоджуються небесним блаженством, не підозрюючи про небезпеку, вони прислухаються до «*духів підступних і наук демонів*» (1 до Тимофія 4:1).

Коли вони починають вірити, що померлі насправді повертаються, щоб спілкуватися з ними, сатана викликає появу тих, хто зійшов у могилу непідготовленими. Вони заявляють, що щасливі на небі і навіть займають там високе становище; у такий спосіб шириться хибна думка про те, що немає жодної різниці між праведником і нечестивим. Такі пришельці зі світу духів іноді висловлюють застереження, котрі нерідко збуваються. Завоювавши таким чином довір'я людини, вони пропонують такі вчення, які підривають віру у Святе Письмо. Удаючи глибоку зацікавленість у благополуччі своїх друзів на землі, вони намагаються надихнути їм найнебезпечніші омани. Той факт, що вони викладають деякі істини й часом можуть передбачити прийдешні події, надає їхнім словам правдоподібного вигляду; багато людей охоче приймають їхні псевдовчення і так довіряють їм, ніби це найсвятіші істини Біблії. Закон Божий усувається, Духом благодаті нехтують, і кров Заповіту не вважається за святиню. Духи заперечують Божественність Христа і навіть ставлять Творця на один рівень із собою. Отже, ховаючись під новою маскою, великий відступник [553] продовжує проти Бога свою боротьбу, яку він розпочав у небесах і яка триває вже майже шість тисяч років на землі.

Багато людей намагаються пояснити спіритичні прояви лише шахрайством і спритністю рук медіума. І справді, часто ошуканство видають за реальні явища, але не можна заперечувати вражаючі прояви надприродної сили. Таємничий стукіт, з якого сучасний спіритизм почав своє існування, не був наслідком людської спритності й обману, але прямою дією злих ангелів, які таким чином започаткували одне з найуспішніших і найбільш руйнівних для людських душ заблуджень. Багато хто потрапив до пастки, тому що вважав спіритизм звичайним шахрайством, але, зіткнувшись віч-на-віч з проявами сили, яку не можуть не визнати за надприродну, вони будуть засліплені й приймуть її за велику силу Божу.

Такі люди залишають поза увагою свідчення Святого Письма щодо вчинених сатаною і його посередниками чудес. За сприяння сатани фараонові чарівники намагалися наслідувати Божі чудеса. Апостол Павло свідчить, що перед Другим приходом Христа діятиме

та сама сатанинська сила. Приходу Господа передуватиме дія сатани «з усякою силою й знаками та з неправдивими чудами, і з усякою обманною неправди» (2 до солунян 2:9, 10). Апостол Іван також описав чудодійну силу, яка виявиться в останні дні: *«Чинить вона великі ознаки, так що й огонь зводить з неба додолу перед людьми. І зводить вона мешканців землі через ознаки, що їм дано їй чинити»* (Об'явлення 13:13, 14). Тут не йдеться про звичайне шахрайство. Люди зваблюються не видимістю чудес, а чудесами, які агенти сатани звершують насправді.

Князь темряви, який так довго спрямовував сили свого могутнього інтелекту, щоб зводити людей, майстерно пристосовує свої спокуси до людей усіх верств суспільства і до будь-яких обставин. [554] Освітченим і культурним людям він пропонує спіритизм у найвитонченіших інтелектуальних формах, і в такий спосіб йому вдалося заманити багатьох у свої тенета. Про мудрість, запропоновану спіритизмом, апостол Яків писав, що не *«зверху походить вона, але земна, тілесна та демонська»* (Якова 3:15). Однак великий ошуканець приховує це, оскільки маскування якнайкраще служить його намірам. Той, хто міг стати перед Христом у пустелі спокушення як сяючий небесний серафим, з'являється і перед людьми у привабливому образі ангела світла. Він звертається до людського розуму, говорячи на високі теми, зачаровує уяву захоплюючими сценами і полонить почуття красномовним змальовуванням любові й милосердя. Він окрилює людей до високого польоту думки, надає їм впевненості у власній мудрості для того, щоб вони у своєму серці відкинули Передвічного. Ця могутня істота, яка змогла піднести Спасителя світу на височенну гору і показати Йому всі царства землі в їхній славі, буде випробовувати людей таким чином, щоб завести в оману тих, хто не буде захищений Божественною силою.

І в наш час сатана ошукує людей так само, як ошукав Єву в Едемі, лестощами запалюючи в них жагу до забороненого знання і викликаючи потяг до самозвеличення. Плекання цього зла призвело колись його до падіння; цим самим він намагається призвести до загибелі і людей. *«І станете ви, немов Боги, – промовив він, – знаючи добро й зло»* (Буття 3:5). Спіритизм навчає, що «людина за своєю природою – це істота, яка постійно прогресує, що її призначення від самого народження – це нестримний потяг до прогресу, аж до досягнення вічності, піднесення до рівня божества». І далі: «Кожна інтелектуальна істота буде судити сама себе, а не іншого». «І цей

суд буде справедливим тому, що буде судом власного «я»... Престол знаходиться в тобі самому». Один з учителів спіритизму, після того, як у ньому прокинулась так звана «духовна свідомість», сказав: «Усі мої ближні були безгрішними, півбогами». Ще інший заявив: «Усяка справедлива і досконала істота – це і є Христос».

Отже, замість праведності та досконалості [555] Безмежного Бога, Який тільки єдиний гідний поклоніння, замість досконалої праведності Його Закону, справжнього мірила людських чеснот, сатана висуває грішне єство самої людини, яка помиляється, як єдиний об'єкт поклоніння, єдиний зразок судження чи мірило характеру. Але це прогрес не вперед, а назад.

Закон розумового і духовного розвитку полягає в тому, що людина змінюється залежно від того, на що дивиться. Розум людини поступово пристосовується до тих предметів, про які вона думає, і вона стає схожою на те, що любить і що поважає. Людина ніколи не підійметься вище власного взірця чистоти, доброти чи істини. Якщо її «я» є найвищим ідеалом, то вона ніколи не досягне нічого вищого. Навпаки, вона поступово, але постійно занепадатиме. Тільки благодать Божа здатна піднести людину. Полишена на саму себе, людина неминуче прямуватиме до занепаду.

Людям розбещеним, пожадливім і хтивим, любителям задоволень спіритизм подається в менш витонченій формі, ніж благородним і високоосвіченим інтелектуалам. В його грубих формах вони знаходять саме те, що відповідає їхнім смакам. Сатана вивчає слабкість натури кожної людини, її уподобання й гріхи, до яких вона схильна, а потім докладає усіх зусиль, щоб створити сприятливі умови, аби людина згрішила. Він спокушує людей до непомірності в речах, котрі в суті своїй не мають нічого ганебного. Але нестриманість ослаблює фізичні, розумові й моральні сили. Сатана згубив і губить тисячі людей, спокушуючи їх задовольняти свої пристрасті, внаслідок чого людське єство уподібнюється до тваринного. І щоб довершити свою руйнівну роботу, він заявляє через духів, що «істинне пізнання підносить людину над усіма законами», «усе, що існує, – добре», «Бог не осуджує», а «**всі** гріхи, які чиняться, не ставляться в провину». Коли люди починають вірити, що їхні бажання – це найвищий закон, а свобода – це вседозволеність і людина відповідальна тільки перед собою, то чи ще можна дивуватись тому, що моральний занепад і розбещеність панують [556] усюди? Багато людей із задоволенням

приймають вчення, яке дає їм свободу потурати бажанням невідродженого серця. Отже, людина звільняється від гальм самоконтролю, нею керує пожадливість, розумові й духовні сили нівечаться тваринною хтивістю, і торжествуючий сатана таким самим чином заманює у свої пастки тисячі нових жертв, які при цьому не сумніваються, що вони є послідовниками Христа.

Але хай ніхто не дасть себе ошукати заявами спіритистів. Бог дав світові достатньо світла, щоб люди могли виявити пастки сатани. Як уже було сказано вище, теорія, що лежить в основі спіритизму, різко суперечить ясному і переконливому вченню Святого Письма. Біблія навчає, що мертві нічого не знають, їхні думки зникають і вони не беруть участі ні в чому, що діється під сонцем, і їм нічого не відомо про радощі чи клопоти тих, хто був їм дорогий на землі.

Більше того, Бог рішуче заборонив усяке спілкування з «духами померлих». У стародавньому Ізраїлі були люди, що як і сучасні спіритисти, заявляли, нібито мають зв'язок з померлими. Але про таких «духів-друзів», як називали цих пришельців з іншого світу, Біблія говорить як про «демонські духи» (див. Числа 25:1-3; Псалом 106:28; 1 до коринтян 10:20; Об'явлення 16:14). Усяке спілкування з такими духами вважалося гидотою перед Богом і найсуворішим чином було заборонене навіть під страхом смертної кари (див. Левит 19:31; 20:27). Саме слово «чаклунство» у наші дні вимовляється з огидою. Віра в те, що люди можуть мати зв'язок з нечистими духами, вважається байкою з темного Середньовіччя. Але спіритизм, який налічує сотні тисяч або й мільйони прихильників, проклав собі шлях у наукові кола, в церкви, законодавчі органи і навіть у королівські палаци, і це величезне заблудження є нічим іншим, як відродженням чаклунства у новій формі, осудженого і забороненого Богом у давнину.

Якби навіть не було іншого доказу про справжній характер спіритизму, то самого факту, що [557] духи не роблять ніякої різниці між праведністю і гріхом, між благородними чистими апостолами Христа і розпусними слугами сатани, досить, щоб відкрити очі християнинові на цей великий обман. Заявляючи, що найнегідніші люди перебувають на небесах і посідають там високе становище, сатана говорить світові: «Немає жодного значення, беззаконник ти чи ні, віриш ти в Бога та Біблію, чи ні. Живи, як тобі заманеться, небо – твій дім». Вчителі спіритизму заявляють, що «кожен, хто чинить лихе, той добрий у Господніх очах, і Він до таких ласкавий», або: «Де Бог

правосуддя?» (Малахії 2:17). Однак Слово Боже говорить: «Горе тим, що зло називають добром, а добро злом, що ставлять темноту за світло, а світло за темряву» (Ісаї 5:20).

Ці оманливі духи, які видають себе за апостолів, заперечують те, що писали дійсні апостоли під натхненням Святого Духа, коли жили на землі. Вони відкидають Богонатхненність Біблії і таким чином руйнують основу християнської надії та гасять світло, яке освічує шлях до небес. Сатана спонукає людей вірити, що Біблія – це лише вигадка або в кращому випадку книга, яка відповідає рівню, на якому знаходилось людство в ранню пору свого розвитку, що тепер вона не варта уваги, і її можна відкинути як застарілу. А замість Слова Божого сатана пропонує спіритичні прояви. Цей канал перебуває цілковито під його контролем; з його допомогою він може примусити світ вірити в те, що потрібно йому. Книгу, за якою судитимуть його та його послідовників, диявол утримує в тіні, як це йому вигідно. Спаситель світу, твердить він, усього-на-всього звичайна людина. І подібно до римської варти при гробі Ісуса, яка поширювала неправду, підказану священиками і старійшинами, щоб заперечити Його воскресіння, люди, котрі вірять у спіритичні прояви, намагаються довести, що в житті нашого Спасителя не було нічого чудесного. Відсуваючи таким чином Ісуса на задній план, вони привертають увагу до власних чудес, які нібито значно переважають діла Ісуса Христа.

Очевидним є той факт, що сучасний спіритизм дещо змінюється: приховуючи свої непривабливі характерні риси, одягається у [558] християнські шати. Впродовж багатьох років світ мав змогу чути й читати висловлювання його ідеологів. У них вимальовується його справжній характер. Ці вчення не можна ні заперечувати, ні приховувати.

Навіть у своїй теперішній формі спіритизм не заслуговує на терпиме ставлення до нього, бо став ще небезпечнішим обманом, оскільки зводить людей більш витонченими засобами. Якщо в минулому спіритизм відкидав Христа і Біблію, то тепер **претендує** на те, що визнає їх. Але Біблія пояснюється так, як це подобається невідродженому серцю; її урочисті та життєво важливі істини залишаються поза увагою. Про любов говориться як про головну рису Бога, але зводять її до рівня звичайного сентименталізму, не роблячи жодної різниці між добром і злом. Справедливість Божа, осудження Ним гріха, вимоги Його святого Закону – все це залишається поза увагою. Спіритизм

привчає народ дивитися на Десятислів'я як на мертву букву. Приємні та оманливі байки полонять розум і почуття людей, приводять їх до заперечення Біблії як основи їхньої віри. Христа відкидають, як і раніше, але сатана так засліпив очі людей, що вони не помічають обману.

Мало хто має правильне уявлення про спокусливу силу спиритизму та небезпеку його впливу. Багато людей заграють з ним через звичайну цікавість. Вони по-справжньому не вірять у нього, і жах охоплює їх від однієї тільки думки, щоб підкоритися владі духів. Але вони насмілюються вступити на заборонену територію, і могутній губитель робить їх своїми підвладними всупереч їхній волі. Раз віддавши свій розум у його розпорядження, вони потрапляють у полон до нього і власною силою вже не можуть звільнитись від пут його спокусливих чарів. Тільки сила Божа, дарована у відповідь на щирі молитви віри, може звільнити ці поневолені душі.

Хто потурає гріховним рисам свого характеру або свідомо плекає улюблений гріх, той наражає себе на спокуси сатани. [559] Такі люди віддаляються від Бога та охорони Його ангелів, і коли диявол вводить їх в оману, то, позбавлені усякого захисту, вони стають його легкою здобиччю. Ті, хто таким чином піддаються його впливу, мало усвідомлюють, куди їх провадить цей шлях. Призвівши їх до падіння, спокусник використовує їх для зведення інших людей.

Пророк Ісаї застерігає: *«А коли вам скажуть: «Запитуйте духів померлих та чародіїв, що цвірінькають та муркають», то відповісте: «Чи ж народ не звертається до свого Бога? За живих питається мертвих?». До Закону й свідоцтва! Як вони не так кажуть, як це, то немає для них зорі ранньої!»* (Ісаї 8:19, 20). Якби люди бажали прийняти істину, так ясно викладену на сторінках Святого Письма, про природу людини і стан померлих, вони розпізнали б тоді у домаганнях і проявах спиритизму роботу сатани, який діє з усякою силою, ознаками і фальшивими чудесами. Але замість того, щоб відмовитись від уседозволеності, такої приємної невідродженому серцю, та залишити улюблені гріхи, багато людей відвертаються від світла та йдуть вперед, незважаючи на застереження, аж поки сатана не обплутає їх своїми тенетами і вони не стануть його здобиччю. Оскільки *«любви правди вони не прийняли, щоб їм спастися. І за це Бог пошле їм дію обману, щоб у неправду повірили»* (2 до солунян 2:10, 11).

Хто чинить опір вченню спиритизму, той бореться не тільки з людьми, а й із сатаною та його ангелами. Такі люди борються *«проти*

початків, проти влади, проти світоправителів цієї темряви, проти піднебесних духів злоби». Сатана не віддасть жодної п'яді своєї території, якщо тільки не втече перед силою небесних вісників. Народ Божий повинен зустрічати його так, як наш Спаситель, словами: *«Написано!»*. Сатана може й сьогодні цитувати Святе Письмо, як і за часів Христа, він буде спотворювати біблійне вчення, щоб підтримувати свій обман. Хто бажає встояти в цей небезпечний час, повинен бути обізнаний зі свідоцтвами Святого Письма.

[560] До багатьох з'являться демонські духи під виглядом померлих родичів або друзів і звіщатимуть їм найнебезпечніші єресі. Ці відвідувачі впливатимуть на наші найніжніші почуття і чинитимуть чудеса, щоб надати більшої ваги й сили своїм словам. Ми повинні бути готовими зустріти їх біблійною істиною про те, що мертві нічого не знають, а ті, хто з'явився під їхнім виглядом, є ніким іншим, як демонськими духами.

Ми наближаємось до *«години випробовування, що має прийти на весь всесвіт, щоб випробувати мешканців землі»* (Об'явлення 3:10). Тоді всі, чия віра не ґрунтується на міцному фундаменті Слова Божого, будуть зведені та переможені. Сатана діє *«з усякою обманою неправди»* (2 до солунян 2:10), щоб підкорити собі людей, а зваблюючи його сила постійно зростатиме. Але він зможе досягнути своєї цілі лише тоді, коли люди добровільно піддадуться його спокусам. Хто щиро прагне пізнати істину і послухом очистити свою душу, роблячи усе можливе, щоб приготуватися до боротьби, знайде у Бозі праведності надійний захист. *«А що ти зберіг слово терпіння Мого, то й Я тебе збережу»* (Об'явлення 3:10), – обіцяв Спаситель. Він радше пішле всіх небесних ангелів охороняти Свій народ, ніж допустить, щоб хоч одна душа, яка довірилась Йому, була переможена сатаною.

Пророк Ісаї пише про цей жадливий обман, який спіткає безбожних і спонукає їх вірити, що суди Божі проминуть їх: *«Заповіта ми склали за смертю і з шеолом зробили умову. Як перейде той бич, мов вода zalivna, то не прийде до нас, бо брехню ми зробили притулком своїм, і в брехні ми сховались!»* (Ісаї 28:15). До описаних тут людей належать і ті, хто у своєму впертому нерозкаянні буде тішити себе надією, нібито немає ніякого покарання для грішника, що всі люди, якими зіпсутими не були б вони, будуть узяті на небо, де стануть, як ангели Божі. Але ще більш рішуче [561] укладають заповіт зі смертю і угоду з шеолом ті люди, які відкидають істини, даровані небом для

захисту праведних у дні горя і шукають захисту в обмані, який пропонує диявол у спокусливих твердженнях спіритизму.

Засліпленість сучасного покоління воїстину вражаюча! Тисячі людей відкидають Слово Боже як не варте довір'я і з легковажною довірливістю приймають обман сатани. Скептики і насмішники звинувачують у фанатизмі тих, хто бореться за віру пророків і апостолів, висміюють біблійні істини про Христа, План спасіння і покарання тих, хто відкидає істину. Вони висловлюють жаль з приводу того, що існують такі обмежені люди, що визнають вимоги Божі, підкоряються Його Закону. Вони діють з такою впевненістю, ніби й справді уклали заповіт зі смертю і умову з шеолом, немов спорудили нездоланий бар'єр, який захистить їх від помсти Божої. Ніщо не здатне налякати їх. Вони цілком і повністю віддалилися спокусникові, так тісно з'єдналися з ним і настільки пройнялися його духом, що не мають ні сили, ні бажання звільнитися з його тенет.

Сатана давно готується до останньої спроби звести світ. Початок його діяльності був закладений в Едені, коли він запевняв Єву: *«Умерти не вмерете!.. дня того, коли будете з нього ви їсти, ваші очі розкриються, і станете ви, немов Боги, знаючі добро й зло»* (Буття 3:4-5). Він готував шлях до появи спіритизму – шедевр його зваблюючої сили. Він ще не досяг повного здійснення своїх задумів. Це станеться в останній час. Пророк говорить: *«І я бачив... три духи нечисті, як жаби, – це духи демонські, що чинять ознаки. Вони виходять [562] до царів усього всесвіту, щоб зібрати їх на війну того великого дня Вседержителя Бога»* (Об'явлення 16:13, 14). За винятком тих, кого збереже сила Бога через віру в Його Слово, весь світ буде втягнутий в цей обман. Фатальне почуття безпеки заколисує людей, вони прокинуться тільки тоді, коли зливатиметься гнів Божий.

Господь Бог говорить: *«І право за мірило Я покладу, а справедливість вагою; і притулок брехні град понищить, а сховище води заллють! І заповіт ваш із смертю поламаний буде, а ваша умова з шеолом не втримається: як перейде нищівна кара, то вас вона стопче!»* (Ісаї 28:17, 18).

[563]

РОЗДІЛ 35

СВОБОДА СОВІСТІ ПІД ЗАГРОЗОЮ

У НАШ ЧАС ПРОТЕСТАНТИ ставляться до католицизму з набагато більшою прихильністю, ніж у давні роки. У тих країнах, де католицизм не користується успіхом і папісти, щоб посилити свій вплив, провадять політику примирення, там зростає ще більша байдужість до вчень, які розділяють протестантські реформовані церкви з папською ієрархією. Міцнішає переконання в тому, що врешті-решт наші розбіжності в найважливіших питаннях не такі вже й великі, як думали раніше, а незначна поступка з нашого боку сприятиме кращому порозумінню з Римом. Був час, коли протестанти дуже високо цінували свободу совісті, яку здобули такою дорогою ціною. Вони виховували у своїх дітях огиду до папства і вважали будь-яку угоду з Римом зрадою Бога. Але тепер висловлюються зовсім інші думки!

Прихильники папства заявляють, що на їхню церкву звели наклепи, і протестантський світ готовий повірити в це. Чимало людей вважають, що несправедливо осуджувати сучасну церкву за ті мерзоти і неподобства, якими характеризувався її панування у часи неуцтва і темряви. Вони вибачають її жахливу жорстокість як результат варварства тих часів і переконують, що вплив сучасної цивілізації змінює ставлення до багатьох питань.

[564] Невже ці люди забули, що ця зухвала папська влада протягом восьми віків претендувала на непогрішимість? Ці зазіхання, від яких папісти й не думали відмовлятися, були підтверджені в XIX ст. ще з більшою впевненістю, ніж раніше. Якщо Рим твердить, що церква **«ніколи не помилялася і, згідно зі Святим Письмом, ніколи й не буде помилятися»** (*John L. von Mosheim, Institutes of Ecclesiastical History, b. 3, century 11, part 2, ch. 2, section 9, note 17*), то як він може відректися від принципів, якими керувався протягом усіх минулих віків?

Папська церква ніколи не відмовиться від претензій на свою непогрішимість. Вона вважає правильними всі переслідування тих, хто був незгідний з її догмами. То чи не повторить вона те саме, якщо

їй трапляється така можливість? Усуньте тільки перешкоди з боку світських царів, поверніть Римові його колишню владу, і відразу ж оживуть його переслідування й тиранія.

Відомий письменник так говорив про ставлення католицького духовенства до свободи совісті та про небезпеку, яка загрожує Сполученим Штатам в разі успіху католицької політики: «Чимало людей вважають, що страх перед римо-католицькою церквою у Сполучених Штатах – це фанатизм або інфантильність. Такі люди не бачать у характері й поведінці католицизму нічого такого, що суперечило б нашим установам свободи, не бачать у його зростанні нічого зловісного. Але порівняймо перш за все деякі фундаментальні принципи нашого правління з принципами католицької церкви.

Конституція Сполучених Штатів гарантує усім **свободу совісті**. Ніщо не може бути дорожчим й істотнішим за це. Папа Пій IX у циркулярному листі від 15 серпня 1854р. твердить: «Абсурдним і помилковим є вчення про захист свободи совісті, це найнебезпечніша ересь, чума, найстрашніша загроза для країни». Цей самий папа у своєму циркулярному листі від 8 грудня 1864 р. виголосив прокляття на тих, «хто захищав свободу совісті й [565] богослужіння», а також і на тих, «хто висловлювався за те, що церква не має права вдаватися до насильства».

Миролюбний тон Риму в Сполучених Штатах ще не свідчить про перемену його настроїв і намірів. Він виявляє терпимість там, де безсилий. Єпископ О'Коннор сказав: «Толерантність до релігійної свободи існує доти, поки вдасться замінити її на протилежний принцип, не завдаючи шкоди католицькому світові». Архієпископ Сент-Луїса якось висловився: «Єресь і невір'я є злочином, і в таких християнських країнах, як, наприклад, Італія, Іспанія, де всі громадяни – католики, а католицька релігія становить значну частину законодавства країн, вони повинні бути покарані, як і всі інші злочини...».

Кожний кардинал, архієпископ, єпископ католицької церкви дає клятву вірності папі, в якій є й такі слова: «Я буду переслідувати і боротися всіма силами проти еретиків, розкольників і бунтівників, які повстають проти нашого володаря (папи) і його наступників» (*Josiah Strong, Our Country, ch. 5, pars. 2–4*).

Звичайно, що в римо-католицькій церкві є й щирі християни. Тисячі її членів служать Богові згідно з тим світлом, яке вони отримали. Вони не мали вільного доступу до Слова Божого і тому не

знають істини.* Вони ніколи не мали змоги побачити різниці між живим щиросердним служінням Богові та звичайним виконанням форм і обрядів. Бог дивиться з ніжним співчуттям на ці душі, виховані в оманливій вірі, яка не приносить задоволення. Він дозволить променям світла проникнути через густу темряву, яка їх огортає. Він відкриє їм істину в Ісусі Христі, і ще чимало з них приєднаються до Його народу.

Але католицизм як релігійна система і в наші дні не сумісний з Євангелієм Христа, як і колись у давні часи історії. Протестантські церкви огорнуті густим мороком; інакше вони розпізнали б ознаки часу. Католицька церква має далекосяжні плани і методи дій. Вона використовує всілякі засоби, готуючись до жорстокої та рішучої [566] боротьби за розширення свого впливу і зміцнення влади, щоб відновити своє панування над світом, відновити переслідування і знищити всі здобутки протестантизму. Католицизм вкорінюється всюди. Погляньте на збільшення кількості його церков і каплиць у протестантських країнах; зверніть увагу на популярність католицьких навчальних закладів і семінарій в Америці, котрі так щедро фінансуються протестантами. Погляньте на посилення обрядовості в Англії, де почастишали випадки переходу в католицизм з інших конфесій. Ці явища повинні були б викликати занепокоєння в усіх, хто дорожить чистими принципами Євангелія.

Протестанти заграють з папством і налагоджують з ним зв'язки; вони йдуть на поступки й угоди, які викликають здивування і нерозуміння навіть самих католиків. Люди заплющують очі на справжній характер католицизму і на небезпеки, з якими пов'язане відновлення його панування. Народ повинен прокинутись, щоб протистояти цьому найнебезпечнішому ворогові громадської та релігійної свободи.

Чимало протестантів вважають католицизм непривабливою релігією, а його служіння – нудними і беззмістовними церемоніями. Але в цьому вони помиляються. Хоч католицизм і ґрунтується на неправді, але це не грубе і неотесане шахрайство. Релігійне служіння римської церкви вражає пишністю своїх церемоній. Зовнішня розкіш і урочистість полоняють людей, заколисують їхній розум і сумління. Все це зачаровує. Величні собори, пишні процесії, золоті вівтарі, прикрашені коштовностями гробниці, вишуканий живопис і скульптура – усе це викликає любов до прекрасного. А як полонить слух неперевершена

*Див. додаток до С. 340 ориг.

музика! Багате звучання органу, зливаючись з прекрасними голосами співаків, відлунюється під склепінням монументальних соборів з величними колонадами і викликає почуття благоговійного страху.

Проте зовнішня пишність, блиск і урочистість церемоній, які є тільки знуцанням над сподіванням пригніченої гріхом душі, свідчать про внутрішнє її зіпсуття. Релігія Христа не потребує зовнішнього блиску і пишності. У світлі Голгофського хреста правдиве християнство постає настільки чистим і привабливим, що ніякі [567] зовнішні прикраси не можуть зрівнятися з його справжнім достоїнством. Бог цінує красу святості, смиренний і лагідний дух.

Зовнішня привабливість ще не свідчить про чистоту і піднесеність думок. Глибоке розуміння мистецтва, тонкий і вишуканий смак – усе це часто є набутком тілесних і чуттєвих натур. Сатана часто користується цими засобами, щоб примусити людей забути про потреби душі, не думати про прийдешнє, про вічне життя, щоб віддалити її від Всемогутнього Помічника і спрямувати життя лише в русло цього світу.

Формальна зовнішня релігійність приваблює тільки невідроджене серце. Пишна обрядовість богослужінь у католицьких церквах має спокусливу чаклунську силу, якою багато людей було зведено. Люди сприймають католицьку церкву як справжні ворота до небес. Тільки ті, хто твердо стоїть на скелі істини і чие серце оновлене Божим Духом, безпечні від її впливу. Тисячі людей, котрі не пізнали Христа на власному досвіді, приймуть вигляд побожності, але відцураються сили. Саме така релігія подобається більшості людей.

Претензії католицької церкви на право прощати гріхи дають її прихильникам упевненість в тому, що можна вільно грішити, і обряд сповіді, без якого церква не дає прощення, також заохочує до зла. Той, хто припадає на коліна перед такою ж грішною людиною, як він сам, і відкриває перед нею в сповіді найпотаємніші думки свого серця, таким чином принижує свою людську гідність і знецінює шляхетні поривання душі. Відкриваючи гріхи свого життя перед священиком – смертним грішником, який не є вільним від помилок і розум якого буває затуманеним алкоголем або розпустою, – людина послаблює вимогливість до себе і врешті-решт опоганюється. Уявлення про Бога принижується до рівня грішної людини тому, що священик виступає як представник Бога. Ця принизлива сповідь людини перед людиною і є тим таємничим джерелом, з якого випливає багато зла, котре опо-

ганює світ і штовхає його до остаточної загибелі. Але для того, хто любить задовольняти свої егоїстичні бажання, [568] набагато приємніше та зручніше визнавати свої гріхи перед смертною людиною, ніж відкривати свою душу перед Богом. Людській натурі легше накласти на себе епітимію, ніж відмовитися від гріха. Людині легше одягнутися у волосяницю, шипи та ланцюги, що шматують її, ніж розіп'яти свої тілесні пристрасті. Невідроджене серце воліє швидше нести тяжке ярмо, ніж схилитися під ярмо Христове.

Римо-католицька церква та юдейська за часів Першого приходу Христа разуче схожі. Якщо юдеї таємно порушували кожний принцип Закону Божого, то зовні вони ревно оберігали кожну його букву, обтяжуючи вимогами і традиціями, що робило дотримання законів тяжким і нестерпним. І як юдеї заявляли, що вони шанують Закон, так і католики твердять, ніби віддані хресту. Вони звеличують символ страждань Христових і водночас своїм життям зрікаються Того, Хто був розп'ятий на ньому.

Католики ставлять хрести на своїх церквах, вівтарях і ризах. Усюди можна побачити зображення хреста. Усюди хрест звеличують і вшановують про людське око. Але вчення Христа опинилося похованим під тягарем безглузвих традицій, фальшивих тлумачень і суворих правил. Слова Спасителя, звернені до фанатичних юдеїв, ще більшою мірою стосуються керівників римо-католицької церкви: *«Вони ж в'яжуть тяжкі тягарі, і кладуть їх на людські рамена, самі ж навіть пальцем своїм не хочуть їх порушити»* (Від Матвія 23:4). Чисті й сумлінні душі перебувають у постійному страху, боячись гніву ображеного Бога, а тим часом церковні сановники живуть у розкоші й чуттєвих насолодах.

Поклоніння зображенням і мощам, молитви до святих і звеличення папи – усе це винахід сатани, щоб відвертати людський розум від Бога і Його Сина. Щоб остаточно знищити людей, він робить усе можливе, аби відвернути їхню увагу від Того, через Якого Єдиного вони можуть знайти спасіння. Він буде спрямовувати їхні погляди на все, що могло б підмінити Того, Хто сказав: *«Прийдіть до Мене, усі [569] стурдовані та обтяжені, і Я вас заспокою!»* (Від Матвія 11:28).

Сатана постійно докладє зусиль, щоб у фальшивому світлі показати характер Бога, природу гріха та зміст великої боротьби. Своїми вигадками він намагається послабити у людей почуття обов'язку щодо Божественного Закону і дає їм право грішити. Одночасно він

викликає у них фальшиве уявлення про Бога – отже, багато людей бояться і ненавидять Його замість того, щоб любити. Жорстокість, притаманну власному характеру, він приписує Творцеві; вона втілена в релігійних вченнях і знаходить свій вияв у формах служіння. Таким чином людський розум затьмарюється і сатана використовує людину як своє знаряддя для боротьби проти Бога. Спотворене уявлення про характер Божий примусило язичників вірити в необхідність принесення людських жертв, щоб умилювати божество, і тому під виглядом різноманітних форм ідолопоклонства здійснювалися страхітливі звірства.

Римо-католицька церква, поєднавши в собі обряди язичництва і християнства, як і язичництво, представляє характер Божий в неправдивому світлі й застосовує ті самі жорстокі й огидні методи. За днів папського панування церква примушувала приймати її віровчення за допомогою тортур. Того, хто відмовлявся коритися її вимогам, чекало вогнище. Тільки судний день відкриє, скільки душ загинуло в масових убивствах. Служителі церкви під керівництвом свого вчителя – сатани – винайшли такі знаряддя для тортур, які завдали жертвам найжорстокіших мук, але водночас не позбавляли життя. Ці пекельні муки повторювалися до межі людської витривалості, після чого організм переставав опиратися і мученик вітав смерть як блаженне визволення.

Такою була доля противників Риму. Для своїх прихильників він мав дисципліну батога, виснажливого голоду і всілякі види тілесних тортур. Щоб домогтися ласки Небес, люди, котрі калялися, порушували Закон Божий через порушення законів природи. Людей навчали відмовлятися від усього, що створене Богом для радості й щастя людини. На церковних цвинтарях поховані мільйони [570] людей, які все життя марно боролися зі своїми природними нахилами, аби лиш не викликати Божого незадоволення будь-яким земним почуттям. Якщо ми хочемо зрозуміти потворну жорстокість сатани, яку він застосовував протягом багатьох століть не тільки над тими, хто ніколи не чув про Бога, а й у християнському світі, то нам необхідно дослідити історію католицизму. Через цю гігантську систему обману князь зла досягає своєї мети – безчестить Бога і призводить людство до жалюгідного стану. Коли побачимо, як спритно сатана зумів замаскувати себе і проводити свою роботу через керівників церкви, тоді краще зрозуміємо й причини його ворожого ставлення до Біблії. Якщо читати цю книгу, то вона відкриє милість і любов Божу, і стане зрозумілим, що

Бог не накладає на людину жодного з тих важких тягарів. Усе, чого Він хоче, – це покаяння серця та смиренного й покірного духа.

Христос на прикладі Свого життя не вчив людей залишатися в монастирях з метою підготовки до неба. Він ніколи не навчав, що людина повинна придушувати в собі почуття любові й співчуття. Серце Спасителя було переповнене любов'ю. Чим більше людина наближається до моральної досконалості, тим сприйнятливішими стають її почуття, тим гострішим стає розуміння гріха, тим глибшим буде співчуття до стражденного. Папа стверджує, що він є намісником Христа на землі, але чи можна порівняти його характер з характером нашого Спасителя? Хіба Христос кидав людей до в'язниці чи відправляв на тортури за те, що вони не віддавали Йому пошани як Небесному Цареві? Чи засуджував Він на смерть за те, що хтось не хотів прийняти Його? Коли мешканці одного самарянського села зневажливо поставились до Нього і розгніваний апостол Іван сказав: *«Господи, хочеш, то ми скажемо, щоб огонь зійшов з неба та винищив їх, як і Ілля був зробив»*, то Ісус співчутливо поглянув на учнів і, докоряючи їм за жорстокість, відповів: *«Син Людський прийшов не губить душі людські, а спасати!»* (Від Луки 9:54, 56). Яка величезна різниця між [571] духом Христа і духом Його удаваного намісника!

Тепер римська церква повертається до світу красивим фасадом, прохаючи вибачення за жадливі жорстокості, вчинені в минулому. Хоча вона й одяглася в християнський одяг, але сутність її залишається тією ж. Усі принципи папства, які були в минулих століттях, існують і сьогодні. Вчення, вигадані в темні часи Середньовіччя, збереглися й досі. Нехай ніхто не обманюється. Папство, котре сьогодні здобуло у протестантів таку шану, залишається тим самим, яке правило світом за днів Реформації, коли Божі мужі ціною власного життя викривали його беззаконня. Воно зберегло ту саму гордість і ті самі зухвалі вимоги, які піднесли його понад усяку владу царів і князів, і претендує навіть на те, що по праву належить тільки Богові. Його сучасний дух нічим не відрізняється від того духу жорстокості та деспотизму, з яким воно зневажало людську свободу і вбивало святих Всевишнього.

Папство є саме тим відступником останніх днів, про якого свідчить пророцтво (див. 2 до солунян 2:3, 4). Політика папства полягає в тому, щоб приймати той вигляд, котрий якнайкраще сприяв би здійсненню його намірів. Однак під забарвленням хамелеона воно не-

змінно приховує зміїну отруту. Воно заявляє: «Не слід дотримуватись обітниці щодо єретиків і осіб, які підозрюються в ересі» (*Lenfant*, vol. 1, р. 516). Чи повинні ми тепер вважати частиною Христової церкви владу, історія котрої протягом тисячоліть писалася кров'ю святих?

Не безпідставно в протестантських країнах твердять, що католицизм наших днів не так сильно відрізняється від протестантизму, як в минулому. Так, справді сталася зміна, але не в папстві. Католицизм, без сумніву, має багато спільного із сучасним протестантизмом, але це тому, що протестантизм надто низько впав від днів Реформації.

Оскільки протестантські церкви прагнули завоювати прихильність світу, вони засліплені оманливою благодушністю. Вони не можуть зрозуміти, чому думати добре про усяке зло є неправильним, і врешті-решт приймають усяке зло за добро. [572] Замість того, щоб відстоювати і «*боротись за віру, раз дану святим*», вони тепер, так би мовити, виправдовуються перед Римом за своє жорстоке ставлення до нього і вибачаються за свій фанатизм.

Багато людей, у тому числі й тих, що не мають ніякої прихильності до католицизму, мало усвідомлюють небезпеку, що приховується в його силі та впливові. Чимало людей вважають, що неучтво і темрява Середньовіччя сприяли поширенню вчення католицизму, його забобонів та переслідувань і що сучасна просвіта й загальне поширення знань, лібералізм у релігійних питаннях є надійною гарантією проти відродження релігійної нетерпимості й тиранії. Навіть сама думка про те, що в наш освічений вік таке може статися, здається смішною. Це правда, що наше покоління отримало багато світла в галузі науки та релігії. З розгорнутих сторінок Святого Письма на світ вилились потоки небесного світла. Але ми повинні пам'ятати, що чим більше виливається світла, тим більший морок огортає тих, хто переверчує й відкидає його.

Якби протестанти досліджували Біблію з молитвою, вони побачили б справжній характер папства, і це спонукало б їх відчутти відразу до його вчення. Але багато людей такі самовпевнені, що у своїй зарозумілості не відчують ніякої потреби в тому, щоб смиренно шукати Бога, Котрий може привести їх до істини. Хоч вони й пишаються своєю освіченістю, але не знають ні Святого Писання, ні сили Божої; їм потрібні засоби для заспокоєння сумління, вони шукають того, що менш духовне і не потребує смирення. Вони хочуть знайти метод, який допоміг би забути Бога, роблячи при цьому вигляд, що папство якнайкраще для цього підходить. Воно відповідає запитам двох груп людей, на які поділилося майже все людство, – тих, хто хоче здобути

* Див. додаток до С.340 ориг.

спасіння своїми власними заслугами, і тих, хто хоче спастися у своїх гріхах. У цьому і приховується уся таємниця його сили.

Історія довела, що часи неучтва і духовної темряви сприяли успіхові папства. Але ще виявиться, [573] що й час великого духовного світла не менше сприятиме його утвердженню і розвитку. У минулі століття люди, не маючи Слова Божого і не знаючи його істини, були засліплені, і тисячі віруючих потрапляли до пастки, не помітивши розкинутих тенет. У наш час очі багатьох також засліплені блиском людських наук, «суперечок знання» (див. 1 до Тимофія 6:20). Вони не бачать розкладених перед ними тенет і легко заплутуються в них. Бог бажає, щоб людина дивилась на свої розумові сили як на дар, отриманий від Творця, щоб цей дар був використаний для служіння праведності й істині. А коли люди плекають гордощі й честолюбство, а власні теорії підносять вище за Слово Боже, тоді розум і освіта можуть завдати більше шкоди, ніж неучтво. Таким чином сучасна фальшива наука, що відкидає віру в Біблію, буде успішно прокладати дорогу для прийняття папства в усіх його привабливих формах, як у середні віки заборона знань відкрила шлях до розвитку і зростання його влади.

У рухах, які розвиваються тепер у Сполучених Штатах, щоб забезпечити підтримку державною владою церковних закладів і обрядів, проглядається те, що протестанти йдуть слідами папістів. Більше того, вони дають папству змогу посісти в протестантській Америці панівне становище, яке воно втратило в Старому Світі. І ще більшого значення надає цьому рухові його головна мета – запровадження обов'язкового святкування недільного дня, який своїм походженням завдячує Риму і, згідно з його заявою, є символом його авторитету і влади. Дух папства, тобто дух погодженості зі світськими звичаями, вшанування людських переказів і традицій вище від заповідей Божих, проник у протестантські церкви і виконує в них те, що робило до них папство, – звеличує недільний день.

Якщо хтось бажає знати, які сили будуть втягнені у боротьбу, що незабаром почнеться, йому потрібно всього-на-всього прочитати в історичних літописах про засоби, якими користувався Рим для досягнення [574] цієї ж мети в минулому. А коли він хоче знати, як протестанти разом з католиками об'єднуються в боротьбі проти тих, хто відкидає їхнє вчення, то нехай подивиться на ставлення Риму до заповіді про суботу та її поборників.

Імператорські укази, вселенські собори і церковні постанови, підтримувані світською владою, були тими сходинками, якими язич-

ницьке свято підіймалось на п'єдестал і посіло почесне місце в християнському світі. Першим законодавчим актом для запровадження святкування неділі став закон, виданий імператором Костянтином* у 321 р. після Н.Хр. Він вимагав від жителів міста спочивати «в шанований день сонця», а землеробам, однак, було дозволено займатися польовими роботами. Хоч за своєю суттю це була язичницька постанова, проте законодавчої сили вона набула згідно з наказом імператора, який формально прийняв християнство.

Проте імператорського указу виявилось недостатньо, щоб замінити Божественну постанову; незабаром єпископ Євсевій, який шукав прихильності князів та був близьким другом Костянтина, висунув твердження, що Христос переніс суботу на неділю. Для підтвердження цього нового вчення не було наведено жодного тексту зі Святого Письма. Сам Євсевій мимоволі визнав фальшивість цього твердження і вказав на справжніх авторів цієї зміни: «Усе, що потрібно було чинити в суботу, ми перенесли на день Господній» (*Robert Cox, Sabbath Laws and Sabbath Duties, p. 538*). Хоч якою безпідставною була причина святкування неділі, все ж це підштовхнуло людей до того, що вони зневажили суботу Господню. Усі, хто бажав користуватися прихильністю світу, прийняли це нововведення.

Коли папство змінило свої позиції, воно продовжило звеличення недільного дня. Деякий час люди, зайняті сільськогосподарською працею, не відвідували церкви, і всі вшановували сьомий день тижня – суботу. Але поступово вводилася зміна. Так, церковним служителям заборонялось бути присутніми на суді при розгляді будь-якої цивільної справи в неділю. Незабаром після цього усім верствам суспільства було наказано утримуватись від звичайної праці в цей день під страхом грошового штрафу [575] для вільних, а для рабів – бичування. Пізніше був виданий указ, згідно з яким багаті позбавлялися половини свого майна за працю в неділю, а коли це повторювалось, була загроза потрапити в рабство. Нижчі верстви суспільства за це порушення засуджувались на довічне заслання.

Щоб надати більшої ваги розпорядженням, у хід були пущені чудеса. Серед іншого розповідалося, що один селянин готувався орати поле в неділю і чистив плуг шматком заліза, а залізо встромилось йому в руку, і він носив його два роки, «зазнаючи великого болю й сорому» (*Francis West, Historical and Practical Discourse on the Lord's Day, p. 174*).

* Див. додаток до С. 53 ориг.

Пізніше папа видав постанову, щоб парафіяльні священики переконували порушників неділі, спонукали їх відвідувати церкву і молитися, щоб не накликати якогось лиха на себе або своїх ближніх. На одному церковному соборі згадувався випадок, який пізніше широко використовували як аргумент навіть протестанти, а саме: оскільки блискавка вразила групу людей, які працювали на полі в неділю, то цей день, виходить, має бути справжнім суботнім днем спокою та миру. «Із цього випливає, – говорили прелати, – який великий гнів Божий проти тих, хто нехтує цим днем». Тоді був звернений заклик до священиків і служителів, царів і князів, до всіх віруючих докласти зусиль для того, щоб віддати шану цьому дню і заради християнської віри святкувати його надалі з ще більшою вірністю» (*Thomas Morer, Discourse in Six Dialogues on the Name, Notion, and Observation of the Lord's Day, p. 271*).

Оскільки указів собору виявилось недостатньо, церква звернулася по допомогу до світської влади, щоб видати наказ, котрий викликав би страх в народі та змусив би його стримуватися від роботи в неділю. На одному із засідань синоду в Римі з особливою силою й урочистістю були знову підтверджені попередні рішення. Вони також були включені в церковні закони, а цивільна влада вимагала їх дотримання майже в усіх християнських країнах (*Див. Heylyn, History of the Sabbath, pt. 2, ch. 5, sec. 7*).

[576] І все ж через брак біблійних доказів на користь святкування неділі постало чимало труднощів. Люди сумнівались у праві своїх вчителів відкидати чітку вимогу Єгови: «А день сьомий – субота для Господа» (*Вихід 20:10*) та запроваджувати святкування дня сонця. Виникла необхідність в інших засобах, які могли б доповнити відсутність біблійних свідчень. Наприкінці XII ст. англійські церкви відвідав один ревний поборник неділі. Але зустрівши рішучий опір вірних свідків істини, не досягши в своїх намаганнях жодних результатів, він на деякий час залишив країну і шукав будь-яких засобів втілення в життя свого вчення. Повернувшись з новими доказами до Англії, він досяг більшого успіху. Він привіз із собою пергаментний сувій, котрий, як він твердив, був отриманий від самого Бога і в котрому було викладено повеління дотримуватись неділі, а також жахливі погрози на адресу непокірних. Було оголошено, що цей «дорогоцінний документ», котрий був насправді такою ж піддробкою, як і сама постанова, яку він захищав, ніби впав з неба і був знайдений в Єрусалимі, на вівтарі святого

Симона на Голгофі. Але насправді ця фальшивка була сфабрикована у папському палаці в Римі. Папська ієрархія в усі часи використовувала обман і підробки, щоб таким чином зміцнити свою владу та сприяти процвітанню церкви, і це вважалося законним і справедливим явищем.

Згідно з цим пергаментним сувоєм заборонялося працювати з дев'ятої години, тобто з третьої години після полудня в суботу, до сходу сонця в понеділок; було оголошено, що цей наказ підтверджувався численними чудесами. Наприклад, у ньому було написано, що люди, які працювали в заборонений час, були розбиті паралічем. Розповідалось про одного мірошника, який почав молотити своє зерно і замість борошна побачив потік крові, при цьому колеса млина зупинилися, незважаючи на великий напір води. Одна жінка пекла хліб і, незважаючи на те, що піч була добре розпалена, вийняла з печі хліб сирим. Інша жінка приготувала хліб для випікання, але оскільки була вже дев'ята година, вона відклала його до понеділка. Наступного дня жінка знайшла свій хліб випеченим і навіть розрізаним на буханці завдяки божественній силі. Один чоловік випікав хліб [577] у суботу після дев'ятої години і побачив наступного дня, коли відломив кусень хліба, як з нього потекла кров. Такими абсурдними забобонними байками поборники недільного дня намагалися утвердити його святість (див. *Roger de Hoveden, Annals, vol. 2, pp. 528-530*).

У Шотландії, як і в Англії, вдалося досягти більшого шанування неділі завдяки тому, що до неї була приєднана частина древньої суботи. Але час, який вважався святим, був різним. Шотландський король видав декрет: «Субота вважається святою з 12 години опівдні, і ніхто не має права з цієї години до ранку в понеділок займатися будь-якою роботою» (*Morer, pp. 290, 291*).

Але незважаючи на всі ті намагання довести святість неділі, навіть самі папісти публічно визнали Божественний авторитет суботи і людське походження нової постанови, яка прийшла їй на зміну. У XVI ст. папський собор проголосив: «Усі християни повинні пам'ятати, що сьомий день освячений Богом, і цей день визнавали й дотримували не тільки юдеї, але й усі інші народи, які твердили, що служать Богові, хоч ми, християни, й перенесли їхню суботу на день Господній» (*Ibid., pp. 281, 282*). Ті, котрі змінили Божественний Закон, розуміли, що вони роблять. Вони цілком свідомо піднесли себе вище від Бога.

Вражаючим прикладом ставлення Риму до інакомислячих є довге й криваве переслідування вальденців, серед яких дехто святкував

суботу. Були й інші, які за свою вірність щодо четвертої заповіді постраждали так само. Історія церкви в Ефіопії й Абіссинії становить особливий інтерес. Серед мороку Середньовіччя світ випустив їх з поля зору і забув про християн, котрі жили у Центральній Африці і протягом багатьох століть тішилися свободою свого віровизнання. Але, врешті-решт, Рим довідався про їхнє існування, і незабаром абіссінський імператор був змушений визнати папу намісником Христа на землі. За цією поступкою пішов ряд інших. [578] Був виданий указ, який забороняв святкування суботнього дня під страхом найжорсткіших покарань (див. *Michael Geddes, Church History of Ethiopia, pp. 311, 312*). Але папська тиранія незабаром стала таким нестерпним ярмом, що абіссінці твердо вирішили скинути його. Після запеклої боротьби вони вигнали папістів зі своїх володінь, а давня віра відновила. Церкви знову здобули радість свободи і ніколи не забували деспотичної влади Риму, уроків обману, фанатизму. У спокої своєї ізоляції вони були раді й далі залишатися далеко від решти християнського світу.

Церкви в Африці дотримували суботу так, як це робила і папська церква до свого остаточного відступництва. Додержуючи сьомого дня згідно із заповіддю Божою, вони також не працювали у неділю згідно зі звичаєм церкви. Коли Рим здобув необмежену владу, він потоптав суботу Божу, щоб звеличити свою власну, але африканські церкви, яким вдавалось залишатись відірваними від світу майже тисячу років, не брали участі у цьому відступництві. Коли вони підпали під владу Риму, то були змушені відмовитись від істинної суботи і замінити її фальшивою, але, повернувши втрачену незалежність, знову почали дотримуватися четвертої заповіді.*

Ці історичні факти минулого ясно розкривають ворожість Риму до істинної суботи та її захисників, а також ті засоби, якими він користується, щоб ушановувати власну постанову. Слово Боже навчає нас, що ці події минулого знову повторяться, коли католики й протестанти об'єднуються разом, щоб звеличити недільний день.

Пророцтво із 13-го розділу книги *Об'явлення* говорить, що влада, представлена звіром з двома рогами, подібними до ягнячих, змусить, «щоб земля та ті, хто живе на ній», вклонялися папству, яке носить символ звіра, що «подібна до рися». Звір з двома рогами, подібними до ягнячих, буде також намовляти «мешканців землі зробити образа звірини», [579] і більше того – він накаже всім «малим і великим, багатим і вбогим, вільним і рабам» прийняти знамено звірини (*Об'яв-*

*Див. додаток

лення 13:11-16). Як вже було з'ясовано, Сполучені Штати – це та влада, яка зображена символом звіра з рогами ягняти, а пророцтво виконається тоді, коли в Сполучених Штатах буде виданий закон про обов'язкове святкування неділі, яку Рим вважає особливою ознакою своєї верховної влади. Але не тільки Сполучені Штати виявлять таку пошану папству. Вплив Риму в тих країнах, де колись визнавали його панування, надалі залишається стійким. І пророцтво розповідає про відновлення його влади: *«А одна з її голів була ніби забита на смерть, але рана смертельна її вздоровилась. І вся земля дивувалась, слідкуючи за звіриною!»* (Об'явлення 13:3). У 1798 р. папству було завдано смертельної рани. Але, як далі говорить пророк, *«рана смертельна її вздоровилась. І вся земля дивувалась, слідкуючи за звіриною!»*. Павло ясно говорить, що «беззаконник» буде діяти аж до Другого приходу Христа (див. 2 до солунян 2:3-8). Але до останньої миті історії землі він буде зводити людей. І пророк Іван свідчив також, посиляючись на папство: *«І їй вклоняться всі, хто живе на землі, що їхні імена не написані в книгах життя Агнця»* (Об'явлення 13:8). Як у Старому, так і в Новому Світі святкування недільного дня, запровадженого виключно авторитетом римської церкви, буде даниною пошани папству.

З середини XIX ст. дослідники пророцтва в Сполучених Штатах несуть це свідоцтво світові. Події, які відбуваються в наш час, свідчать про те, що це пророцтво незабаром виконається. Протестантські вчителі так само неспроможні покласти на Божественний авторитет у святкуванні недільного дня за тією ж відсутністю біблійних доказів, що й прихильники папи, котрі вигадували усілякі чудеса», щоб підмінити ними заповідь Божу. Ми почуємо знову про те, що Божі суди чекають порушників [580] недільного дня. Все це починає вже збуватись. Рух за примусове святкування неділі набуває все більшого розмаху.

Римська церква вражає своїм лукавством і хитрістю. Передбачаючи розвиток подій, вона вичікує слушного часу, розуміючи, що протестантські церкви вшановують її прийняттям фальшивої суботи. Поступово йде підготовка до того, щоб змусити й інших прийняти її за допомогою тих самих засобів, котрі застосовувались в минулі віки. Ті, хто відкидає світло істини, ще раз звернуться за допомогою до тієї ж самозваної влади, яка заявляє про свою непогрішимість, щоб надати більшій силі постанові, вигаданій нею. Неважко передбачити, як охоче римська церква в цій справі погодиться допомогти протестантам. Хто ж іще краще від папських зверхників уміє поводитись з тими, хто не кориться церкві?

Римо-католицька церква з її численними розгалуженнями по всьому світові утворює величезну організацію, яка перебуває під контролем папського престолу і служить його інтересам. Вона виховує мільйони своїх прихильників у всіх країнах у дусі вірності папі. Незалежно від національності та громадянства вони повинні вважати церкву за найвищий авторитет. Хоча вони можуть бути пов'язані присягою вірності країні, в якій живуть, але клятва покори Римові для них є вищою за все, і вона звільняє їх від усякої іншої присяги, котра суперечить інтересам церкви.

Історія свідчить про майстерні та наполегливі спроби римської церкви втручатись у внутрішні справи народів і, утвердившись там, вона продовжує здійснювати свої власні наміри навіть ціною знищення королів і цілих народів. У 1204 р. папа Інокентій III примусив арагонського короля Петра II до такої незвичайної клятви: «Я, Петро, король Арагонії, обіцяю бути завжди вірним і слухняним моєму володареві – папі Інокентію, його католицьким наступникам і римській церкві, клянусь зберігати в моєму королівстві послух папі, захищаючи католицьку віру і переслідуючи єретиків» (*John Dowling, The History of Romanism, b. 5, ch. 6, sec. 55*). [581] Це узгоджується з твердженнями, що римський папа має «законне право скидати імператорів» і «звільняти підданих від обітниць вірності несправедливим правителям»* (*Mosheim, b. 3, cend. 11, pt. 2, ch. 2, sec. 9, note 17*).*

Не варто забувати й того, що Рим пишається своєю постійністю і незмінністю. Принципи, якими керувалися Григорій VII та Інокентій III, усе ще залишаються принципами римо-католицької церкви. І якби вона тільки мала владу, то ще з більшою енергією та наполегливістю втілювала б їх у життя. Навряд чи протестанти усвідомлюють те, що роблять, плануючи звернутись по допомогу до Риму для звеличення недільного дня. У той час, як протестанти будуть зайняті досягненням своєї мети, Рим намагатиметься відновити свою владу і повернути колишню могутність. Як тільки у Сполучених Штатах почне діяти принцип, згідно з яким церква може контролювати державну владу, з допомогою цивільних законів впроваджувати в життя релігійні обряди, – одним словом, як тільки авторитет церкви і держави запанує над сумлінням, тоді Римові буде забезпечена в цій країні перемога.

Слово Боже застерігає про загрозову небезпеку, яка наближається, і якщо протестантський світ не зверне уваги на ці застереження, то він швидко відчує на собі справжні наміри Риму, але тоді вже буде

*Див. додаток

пізно. Влада Риму поступово і непомітно набирає сили. Вплив його вчення все більш відчутний у законодавчих зборах, церквах і серцях людей. Рим будує свої високі й масивні споруди, у потаємних підземеллях яких повториться страшна історія його попередніх переслідувань. Не викликаючи особливих підозр, Рим непомітно утверджує свої позиції, щоб досягти остаточних цілей, коли настане час вирішальної боротьби. Він прагне тільки одного: зайняти найзручнішу позицію і мати всюди перевагу, і він досягає цього. Незабаром ми побачимо і відчуємо, в чому полягають справжні наміри і цілі Риму. Ті, хто буде вірити і підкорятися Слову Божому, накликають на себе ганьбу і гоніння.

[82]

РОЗДІЛ 36

МАЙБУТНЯ БОРОТЬБА

НА САМОМУ ПОЧАТКУ великої боротьби на небесах сатана мав на меті повалити Закон Божий. Щоб досягти цього, він повстав проти Творця. Вигнаний через це з неба, він продовжує ту саму справу на землі. Вводити людей в оману і спонукати їх до порушення Закону Божого – це найголовніша мета сатани. Незалежно від того, чи досягається це порушенням усього Закону, чи тільки однієї із заповідей, врешті-решт результат неминуче той самий. Бо хто *«згрішить в одному»*, той виявляє зневагу до всього Закону; своїм впливом і прикладом він свідчить про те, що стоїть на боці беззаконня, і тому *«той винним у всьому стає»* (Якова 2:10).

Намагаючись викликати у людей зневажливе ставлення до Божественних постанов, сатана спотворив учення Біблії, і внаслідок цього до віровчення тисяч людей, які запевняють, що вірять у Святе Письмо, закралися серйозні помилки. Заключна велика битва між істиною та оманю буде й останньою битвою віковичної боротьби довкола Закону Божого. Ми живемо напередодні цієї заключної боротьби – між законами людськими і заповідями Єгови, між релігією Біблії та релігією переказів і традицій.

Об'єднані сили, які виступають у цій боротьбі проти істини і праведності, вже розпочали активно діяти. Як мало цінується Святе Письмо, яке дійшло до нас такою дорогою ціною [583] страждань і крові! Біблія стала доступною для всіх, але небагато є тих, хто по-справжньому прийняв її і зробив дороговказом у своєму житті. Невір'я набуло значного і тривожного поширення не тільки в світі, а й у церкві, – і це викликає тривогу. Багато людей дійшло до того, що заперечують догмати, які є стовпами християнської віри. Величні факти творіння, як про них свідчили натхненні Духом Божим мужі, гріхопадіння людини, викуплення, вічність Закону Божого – все це відкидається цілком або частково більшою частиною християнського світу. Тисячі людей пишаються своєю мудрістю і незалежністю,

вважають цілковиту довіру Біблії ознакою слабкості. Критика Святого Письма, тлумачення його тільки в символічному плані, а також заперечення найважливіших істин, котрі містяться в ньому, тепер розцінюється як доказ особливої обдарованості та ерудованості. Багато священнослужителів навчають народ, а професори і вчителі – студентів, що Закон Божий був змінений або скасований, а ті, котрі продовжують вірити в незмінність його постанов і буквально виконують усі його заповіді, – гідні жалю і зневаги.

Відкидаючи істину, люди відкидають і її Автора. Порушуючи Закон Божий, вони заперечують авторитет Законодавця. Із фальшивого вчення і теорій так само легко зробити ідола, як і витесати його з дерева або каменю. Зображуючи характер Бога у фальшивому світлі, сатана викликає у людей хибне уявлення про Нього. В розумі багатьох місце Єгови зайняв ідол філософії, тим часом як Живого Бога, відкритого у Його Слові, у Христі та ділах Його творіння, поважають небагато людей. Тисячі обожнюють природу і водночас відкидають її Творця. Ідолопоклонство, хоч і в особливій формі, існує в сучасному християнському світі так само, як існувало і в давньому Ізраїлі за днів Іллі. Бог багатьох сучасних мудреців, філософів, письменників, політиків, журналістів; бог вишуканого елітарного кола; бог багатьох коледжів, університетів і навіть деяких богословських закладів не набагато кращий за Ваала, фінікійського бога сонця.

[584] Жодна з прийнятих християнським світом оман не виступає так відверто проти авторитету Божественної влади небес, жодна не суперечить так зухвало велінню розуму і не має таких згубних наслідків, як сучасне вчення про те, що Закон Божий більше не є обов'язковим для людини. У кожного народу є свої закони, які необхідно поважати і виконувати, жоден уряд не може існувати без них; то чи можна собі уявити, що Творець Неба і Землі не має Закону, щоб управляти створеними Ним істотами? Уявімо собі, що хто-небудь із видатних служителів церкви почав би прилюдно навчати, що закони, які діють у країні і оберігають права її громадян, не обов'язкові, що вони тільки обмежують свободу народу, і тому їх не треба виконувати. Як довго терпіли б таких людей за кафедрою? Але хіба нехтування державними національними законами є більшим злочином, ніж зневага тих Божественних приписів, котрі є основою будь-якого правління?

Швидше можна сподіватися, що держави скасують свої закони і дозволять громадянам робити усе, що їм заманеться, аніж Володар

Всесвіту скасує Свій Закон та залишить світ без мірила, згідно з яким осуджується винний та виправдовується слухняний. Чи відомі нам наслідки усунення Божого Закону? Такий дослід вже був проведений. Страшні часи переживала Франція, коли атеїзм став панівною силою! Увесь світ побачив, що нехтування Божими обмеженнями означає ні що інше, як згоду на панування найжорстокішого тирана. Коли відкидається мірило праведності, тоді відкривається шлях для князя темряви, для встановлення його влади на землі.

Там, де відкидаються Божественні заповіді, гріх більше не виглядає гріховним, а праведність – привабливою. Ті, котрі відмовляються підкорятися Божому правлінню, повністю втрачають здатність керувати собою. Внаслідок цього згубного впливу, дух непокори сіється в серцях дітей і молоді, котрі за своєю природою є волелюбними і, як наслідок, – у суспільстві процвітають беззаконня і розбещеність. Висміюючи легковірність тих, хто кориться принципам Божим, [585] мільйони охоче приймають оману сатани. Вони дають волю тілесним пристрастям і чинять гріхи, які накликали суди Божі на язичників.

Хто навчає народ легковажно ставитися до Божих заповідей, той сіє непослух, щоб свого часу пожати його. Як тільки будуть відкинуті обмеження, накладені Законом Божим, людські закони також перестануть виконуватись. Оскільки Бог забороняє аморальні вчинки, бажання заволодіти чужою власністю, шахрайство, неправду й обман, то люди готові знехтувати Його постановами як перешкодою на шляху до земного добробуту, однак вони не усвідомлюють, якими будуть наслідки скасування цих заповідей. Якщо Закон не є обов'язковим, то чому людина повинна боятись порушувати його? У такому випадку людська власність була б піддана небезпеці. Люди силоміць віднімали б майно у своїх сусідів і сильніші ставали б найбагатшими. Саме життя було б нічого не вартим. Шлюбна обітниця вже не вважалася б святим захистом, що охороняє сім'ю. Сильний при бажанні зміг би відібрати дружину свого ближнього. П'ята заповідь була б усунута разом з четвертою. Діти не зупинялися б ні перед чим, навіть перед убивством своїх батьків, щоб тільки задовольнити бажання своїх зіпсутих сердець. Цивілізований світ став би зграєю розбійників і ббивць; мир, спокій і щастя зникли б з нашої землі.

Учення про те, що люди вільні від дотримання заповідей Божих, послабило силу моральних обов'язків і відкрило шлях для гріха. Беззаконня, розпуста і аморальність виливаються на нас загрозливим

поток. Сатана почуває себе впевнено в багатьох сім'ях. Його прапор майорить над оселями удаваних християн. Всюди панують заздрість, лихі підозри, лицемірство, відчуженість, суперництво, сварки, порушення священних обітниць, потурання гріховним пристрастям. Уся система релігійних принципів і вчень, які повинні би бути основою і надійною підвалиною суспільного життя, стала хиткою спорудою, яка ось-ось упаде. У багатьох країнах наймерзотніші злочинці, потрапляючи за ґрати, часто стають об'єктом незаслуженої уваги, [586] ніби вони вчинили щось героїчне. Широко рекламуються їхні характери і злочини. Преса описує найогидніші подробиці гріха, заохочуючи цим інших до шахрайства, грабіжництва і вбивства, а сатана не може натішитись успішним здійсненням своїх лиховісних планів. Порочність, безпричинні вбивства, жадливе зростання непомірності та беззаконня повинні спонукати всіх, хто боїться Бога, замислитись над тим, як зупинити цей потік зла.

Корупція стала характерним явищем в органах правосуддя. Жадоба до наживи і любов до чуттєвих насолод керують людьми, наділеними владою. Нестриманість так затьмарила розум багатьох, що сатана здобув майже повну владу над ними. Захисники справедливості перетворилися на хабарників, людей низької моралі. Пияцтво, бенкети, сліпа пристрасть, заздрість і будь-яка нечесність опанували тими, хто поставлений вершити правосуддя. *«І правосуддя назад відступилося, а справедливість здалека стоїть, бо на майдані спіткнулася істина, правда ж не може прийти» (Ісаї 59:14).*

Беззаконня і духовний морок, які процвітали під час папського панування, стали неминучим наслідком заборони Святого Письма. Але де шукати причину такого поширення безбожності, відкинення Закону Божого і пов'язаної з цим зіпсутості з усіма її згубними наслідками в наш вік релігійної свободи, коли яскраво сяє світло Євангелія? Тепер, коли сатана більше не може тримати світ у своїй темряві, забороняючи Святе Письмо, він удається до інших засобів, щоб досягти тієї ж мети. Підірвати віру в Біблію – це те саме, що знищити саму Біблію. Поширюючи думку про те, що Закон Божий не обов'язковий, він з таким самим успіхом переконує людей порушувати його, ніби вони зовсім не обізнані з його заповідями. Тепер, як і в минулі віки, сатана продовжує діяти через церкву, проводячи в життя свої наміри і плани. Сучасні релігійні організації відмовляються слухати і сприймати непопулярні в їхньому середовищі істини,

ясно викладені на сторінках Святого Письма, і в боротьбі проти них вдаються до різноманітних тлумачень, внаслідок чого сіється невір'я. Дотримуючись папського облудного вчення про природне безсмертя душі та [587] свідомий стан людини після смерті, вони тим самим відкинули єдиний захист від спокус спиритизму. Вчення про вічні муки призвело багатьох до того, що вони перестали вірити в Біблію. Коли люди дізнаються про четверту заповідь, вони переконуються, що потрібно святкувати сьомий день – суботу, тоді як сучасні вчителі, не бажаючи виконувати Божі постанови, заявляють, що Закон Божий вже не потрібний. Отже, вони відкидають Закон, а разом з ним і суботу. З поширенням руху за реформу суботи це заперечення Закону Божого з метою ухилення від виконання четвертої заповіді стане майже загальним. Учення релігійних вождів відчинили двері для невір'я, спиритизму та зневажливого ставлення до святого Божого Закону, і на цих людях лежить страшна відповідальність за те беззаконня, яке існує в християнському світі.

Однак саме ці люди твердять, що причина швидкого поглиблення моральної кризи приховується в опоганенні так званої «християнської суботи» і що введення обов'язкового дотримання неділі великою мірою поліпшило б моральний стан суспільства. Це твердження з особливою наполегливістю виголошується в Америці, де широко проповідується вчення про істинну суботу. Суспільний рух, що закликає до поміркованості і є одною з важливих моральних реформ, часто поєднується з рухом за святкування недільного дня. Захисники цього руху запевняють, що служать в інтересах суспільства, а тих, хто відмовляється долучатися до них, оголошують противниками поміркованості та реформи. Але той факт, що рух, який виступає на захист омани, поєднується з корисною за своєю сутністю діяльністю, не дає підстав прихильно ставитись до заблудження. Ми можемо приховати отруту, змішавши її зі здоровою їжею, але це не змінить її природи. Навпаки, це створить ще більшу небезпеку, оскільки отруту приймають несвідомо. Один з хитрих прийомів сатани полягає в тому, щоб, змішуючи оману з істиною, надавати їй правдоподібного вигляду. Провідники руху за святкування неділі можуть виступати на захист реформ, [588] яких дійсно потребує народ і принципи яких відповідають Біблії, але якщо поряд з цим висувуються вимоги, котрі суперечать Закону Божому, Його слуги не можуть приєднуватися до них. Ніщо не може виправдати тих, хто усуває заповіді Божі заради людських постанов.

Сатана зводить людей двома великими заблудженнями: безсмертям душі та святістю недільного дня. Перше з них закладає основу для спіритизму, а друге зміцнює зв'язки з Римом.

Протестанти Сполучених Штатів першими простягнуть руку через прірву, щоб подати її спіритизмові. Потім вони переступлять через неї, щоб подати руку римській владі, і під впливом цього потрійного союзу ця країна піде слідами Риму, відкидаючи право на свободу совісті.

Оскільки спіритизм стає все більш подібним до формального сучасного християнства, він володіє більшою силою для обману і зведення. Сам сатана пристосувався до сучасних порядків і звичаїв. Він з'явиться під виглядом ангела світла. За допомогою спіритизму будуть творитися чудеса, зцілюватимуться хворі, а також відбуватимуться надприродні явища, яких не можна буде заперечувати. Оскільки духи говоритимуть про свою віру в Біблію та виявлятимуть повагу до церковних постанов, то їхня робота вважатиметься проявом Божественної сили.

Сьогодні між формальними християнами і невіруючими людьми пролягає ледь помітна межа. Члени церкви люблять те, що любить світ, завжди готові з'єднатися з ним; і сатана вирішив об'єднати їх в одне тіло, щоб таким чином утвердити власні пропозиції, втягнувши всіх до лав спіритизму. Папісти, котрі пишаються тим, що чудеса є непомильною ознакою істинної церкви, будуть зведені цією чудодійною силою без великих зусиль; протестанти, які відкинули щит правди, також будуть обмануті. Католики, протестанти і світські люди – всі приймуть вигляд побожності, зрікаючись при цьому її сили; вони вбачатимуть у цьому об'єднанні могутній рух [589] на користь навернення світу як на початок давно очікуваного тисячолітнього царства.

Через спіритизм сатана виставлятиме себе благодійником людства, зціляючи людські хвороби, він пропонує світові нову і більш піднесену релігію, але насправді він буде діяти як губитель. Його спокуси зведуть тисячі людей. Нестриманість позбавляє людину здорового глузду, внаслідок чого виникають розпуста, ворожнеча і кровопролиття. Сатана знаходить особливе задоволення у війнах, котрі збуджують у людських душах найнижчі пристрасті й наймерзенніші інстинкти, а заплямовані кров'ю жертви пороку йдуть у вічну загибель. Його мета – підбурювати народи вести війни один проти одного, щоб у такий спосіб відвернути увагу людей від приготування до приходу Христа.

Щоб зібрати врожай неприготовлених душ, сатана діє і через стихії. Він вивчив таємниці природи і намагається підкорити їх собі, наскільки це допускає Господь. Коли йому було дозволено завдати страждань Йову, з якою поспішністю зникли отари, будівлі, слуги і діти; одне лихо наздоганяло інше. Тільки Бог оберігає Своє творіння і захищає його від сили губителя. Але християнський світ зневажливо відкинув Закон Єгови, і Господь вчинить те, про що попереджав: Він залишить землю без Свого благословення, позбавить захисту тих, хто повстав проти Його Закону, хто навчає і примушує інших наслідувати їхній приклад. Сатана має владу над усіма, кого Бог не охороняє особливим чином. До декого він ставиться з винятковою прихильністю, оточує добробутом, щоб через них якнайкраще здійснювати свої плани, а іншим людям спричиняє багато неприємностей і горя, схилиючи їх вірити, що це Бог є причиною усіх їхніх страждань.

Коли сатана з'являється перед людьми як великий цілитель, що нібито може вилікувати усі їхні недуги, він насправді несе страдання і горе – поки багатолюдні міста не будуть спустошені і перетворені на кучі руїн. Він робить це вже сьогодні. Сатана повсюди виявляє свою силу в нещасних випадках, різних стихійних лихах на воді й суші, у великих спустошливих пожежах, [590] руйнівних ураганах, страшних бурях на водних просторах, гігантських хвилях цунамі й нечуваних землетрусах. Він винищує дозріваючі посіви, внаслідок чого приходять голод і злидні. Він отруює повітря смертоносними інфекціями, і тисячі людей гинуть від епідемій. Нещастя та лиха ставатимуть все більш і більш частішими й загрозливішими. Гинутимуть люди й тварини. *«Засумує, зів'яне земля, ослабіє й зів'яне вселенна, ослабнуть вельможі народу землі... Йї осквернилась земля під своїми мешканцями, бо переступили закони, постанову порушили, зламали вони заповіта відвічного» (Ісаї 24:4, 5).*

Тоді великий ошуканець буде переконувати людей, що ці лиха накликали ті, хто служить Богові; люди, які викликали незадоволення Небес, будуть звинувачувати у своїх нещастях тих, хто своїм послухом Закону Божому завжди був докором для його порушників. Буде проголошено, що люди, порушуючи святість недільного дня, зневажають Бога; що саме цей гріх стягнув на землю лихо, яке не припиниться, доки найсуворішим чином не буде запроваджений закон про святкування неділі, і ті, які торочать про вимоги четвертої заповіді, безчестять цим недільний день, баламутять народ, позбавляючи його

Божих благословень і земного добробуту. Таким чином повториться те саме звинувачення, яке свого часу було висунуте проти Божого слуги: *«І сталося, коли Ахав побачив Іллю, то Ахав сказав до нього: «Чи це ти, що непокоїш Ізраїля?» А той відказав: «Не я вщасливив Ізраїля, а тільки ти та дім твого батька через ваше недотримання Господніх заповідей, та й ти пішов за Ваалами» (1 Царів 18:17, 18).* Коли гнів народу, викликаний фальшивим звинуваченням, досягне найвищої точки, тоді він поведеться з Божими посланцями так само, як відступницький Ізраїль з Іллею.

Чудодійна сила, яка виявлятиметься через спіритизм, [591] буде спрямована проти тих, хто вирішив більше слухатися Бога, ніж людей. Духи будуть говорити, що вони післані від Бога, аби переконати тих, хто зневажає недільний день, в їхній помилці, запевняючи, що державним законам країни треба коритись так само, як і Закону Божому. Вони будуть висловлювати жаль з приводу великої відсутності світу, підтримуючи свідчення релігійних учителів, що порушення недільного дня якраз і є причиною такого великого занепаду моралі. Великим буде гнів проти тих, хто відмовиться прийняти їхнє свідчення.

Сатана застосує в цій останній боротьбі проти народу Божого той самий прийом, що й на початку великої боротьби на небі. Спочатку він заявляв, що всі його зусилля спрямовані тільки на те, щоб зміцнити Божественне правління, однак таємно робив усе можливе, щоб його повалити. І в тій роботі, яку він сам намагався здійснити, диявол пізніше звинуватив ангелів, які залишились вірними Богові. Такий самий метод обману властивий і римській церкві. Вона оголосила себе намісницею Бога на землі й водночас упродовж усієї своєї історії намагалась підвестись вище Бога, змінивши Його Закон. Під час римського панування мученики, які прийняли смерть за свою вірність Євангелію, були проголошені злочинцями, їх звинувачували в тому, що вони мали зв'язок із сатаною. Були використані всі засоби, щоб затаврувати їх ганьбою і виставити перед людьми і навіть перед самими собою найстрашнішими злочинцями. Так буде й надалі. У той час, коли сатана намагатиметься знищити тих, хто шанує Закон Божий, він зробить усе так, що їх звинуватять як порушників Закону, що ганьблять Бога і стягають Його суди на світ.

Бог ніколи не творить насильства ні над волею, ні над сумлінням людини; сатана ж, навпаки, постійно вдається до насильства й жорстокості, щоб підкорити тих, кого не може звести іншим шляхом.

Застосовуючи залякування і насильство, він прагне заволодіти сумлінням і домогтися поваги до себе і поклоніння. Для досягнення цього він діє через релігійну, громадянську влади, спонукаючи їх видавати закони, котрі суперечать Закону Божому.

[592] Шанувальники біблійної суботи будуть проголошені ворогами закону й порядку, руйнівниками моральних засад суспільства, що призводять до анархії та морального занепаду, накликають суди Божі на землю. Їхні сумнівність та вірність будуть представлені як упертість, непокора і неповага до влади, їх будуть оскаржувати як ворогів влади. Церковні служителі, які заперечують вимоги Божественного Закону, говоритимуть з кафедри про обов'язок кожної людини коритися владі як призначеному Богом авторитету. На законодавчих зборах і в судах виконавці заповідей Божих будуть виставлені у фальшивому світлі та осуджені, їхні слова будуть перекручені, спонукування хибно витлумачені.

Оскільки протестантські церкви відкидають ясні докази Святого Письма на захист Божого Закону, вони намагатимуться змусити замовкнути тих, чиєї віри не змогли спростувати за допомогою Біблії. Хоч вони не бажають визнати це, та, проте, вступають на шлях переслідування тих, котрі за переконанням свого сумління відмовляються робити те, що робить решта християнського світу, і не визнають вимог папської суботи, тобто неділі.

Духовенство і держава об'єднуються, щоб усілякою ціною – підкупом, переконанням і силою – змусити усі верстви суспільства вшановувати недільний день. Відсутність Божественного авторитету буде компенсована насильством. Політична корупція вбиває любов до справедливості та повагу до істини, і навіть у волелюбній Америці державні діячі та законодавці, щоб здобути собі прихильність суспільства, підуть на поступки вимогам народу і видадуть закон про святкування недільного дня. Здобута такою дорогою ціною свобода совісті буде зневажена. У боротьбі, яка швидко наближається, виконаються слова пророка: *«Змій розлютувався на жінку, і пішов воювати з останком насіння її, що вони бережуть Божі заповіді та мають свідоцтво Ісусове»* (Об'явлення 12:17).

РОЗДІЛ 37

СВЯТЕ ПИСЬМО - ЗАХИСТ

«ДО ЗАКОНУ Й СВІДОЦТВА! Як вони говорять не так, як це слово, то немає світла в них!» (Ісаї 8:20; англ. пер. Біблії). Пророк вказує Божому народові на Святе Письмо як надійний захист від впливу псевдовчення і оманливої сили духів темряви. Сатана використовує будь-яку хитрість, щоб перешкодити людям ознайомитися з Біблією, бо її ясні твердження викривають його обман. Під час кожного духовного відродження князь темряви посилює свою діяльність. Сьогодні він зосереджує всі свої зусилля для заключної битви з Христом і Його послідовниками. Останній великий обман незабаром постане перед нами. Антихрист творитиме чудеса перед нашими очима. Підробка істини буде настільки правдоподібною, що тільки за допомогою Святого Письма можна буде відрізнити істину від омани. Його свідченнями треба перевіряти кожне твердження і кожне чудо.

Усі, хто намагається дотримуватись усіх Божих заповідей, зустрінуть опір і насмішки. Вони зможуть встояти тільки з Божою допомогою. Для того, щоб витримати майбутнє випробування, діти Божі повинні розуміти Його волю, відкрити в Його Слові. Вони зможуть вшанувати Бога належним чином лише тоді, коли матимуть правильне уявлення про Його характер, принципи правління, Божі плани і діятимуть згідно з ними. Тільки ті, хто зміцнив свій розум біблійними [594] істинами, зможуть встояти в останній великій боротьбі. Кожна людина стане перед випробуванням: «Кому вона бажає коритися – Богові чи людям?» Вирішальна година наближається. Чи твердо ми стоїмо на скелі незмінного Божого Слова? Чи готові рішуче відстоювати заповіді Божі та віру Ісуса?

Перед розп'яттям Спаситель пояснював Своїм учням, що Він буде відданий на смерть і воскресне; ангели Божі, присутні там, намагалися закарбувати Його слова у свідомості і в серцях апостолів. Але учні прагнули звільнення з-під римського ярма і не могли припуститися думки, що Той, в Кому зосереджені усі їхні надії, помре такою ганеб-

ною смертю. Слова, котрі вони повинні були пам'ятати, зникли з їхньої пам'яті. Коли настав час випробування, вони виявились невідготовленими. Смерть Ісуса повністю зруйнувала їхні сподівання, ніби Він ніколи не застерігав їх від цього. Так і в біблійних пророцтвах майбутнє відкривається перед нами так само ясно, як воно було відкрито й перед учнями Ісуса в Його словах. Події, пов'язані із завершенням часу благодаті та приготуванням до часу випробування, викладені ясно та зрозуміло. Проте більшість людей має таке мізерне уявлення про ці важливі істини, ніби їм вони ніколи не були відкриті. Сатана пильнує, щоб усунути будь-який вплив, котрий міг би направити людей на шлях спасіння, тоді час скорботи застане їх невідготовленими.

Коли Бог посилає людям такі важливі застереження, до того ж через посередництво святих ангелів, що летять серед неба, Він вимагає, щоб усяка, наділена здатністю мислити душа, звернула увагу на цю вістку. Страшні суди чекають на тих, хто вклоняється звірині й образів її (див. *Об'явлення 14:9-11*), ото ж ревно досліджуйте пророцтва, щоб довідатись, що таке знамено звірини і як уникнути його прийняття. Але більшість людей відвертається, щоб не слухати істини, і прислухається до людських байок. Апостол Павло, роздумуючи про останні дні, писав: *«Настане бо час, коли здорової науки не [595] будуть триматись»* (2 до Тимофія 4:3). Цей час уже прийшов. Люди не бажають слухати біблійних істин, бо вони не узгоджуються з бажаннями гріховного серця, що полюбає світ; сатана посилає їм таку оману, яка їм подобається.

Але Бог має на землі народ, котрий керується Біблією і тільки Біблією як мірилом усіх вчень і основою всіх реформ. Ні думки вчених, ні висновки науки, ні символи віри чи постанови церковних соборів, такі ж численні та суперечливі, як і церкви, що стоять за ними, ні голос більшості, – ніщо не може і не повинно розглядатися як доказ чи заперечення якогось положення християнської віри. Перш ніж прийняти будь-яке вчення чи постанову, ми повинні вимагати ясних доказів зі Слова Божого: *«Так сказав Господь!»*

Сатана безперервно намагається привернути нашу увагу до людини, а не до Бога. Він спонукає народ покладатися на єпископів, пасторів і професорів богослів'я як на своїх наставників, внаслідок чого вони не досліджують самотійно Святе Письмо і не мають уявлення про свої обов'язки. Опанувавши умами цих керівників, сатана через них може впливати на народ так, як йому заманеться.

Коли Христос прийшов на землю, щоб проповідувати слова життя, простий народ охоче слухав Його, і багато людей навіть із керівників та священників, увірували в Нього. Але первосвященники і вожді Ізраїлю рішуче осудили й відкинули Його вчення. Хоч усі їхні спроби звинуватити Ісуса виявилися марними, хоч вони не могли не відчувати на собі впливу Божественної сили й мудрості, якими супроводжувались Його слова, однак, замкнувшись у своїй упередженості, усе ж відкинули найпереконливіші докази Його месіанства, бо інакше повинні були б стати Його послідовниками. Противниками Ісуса були мужі, котрих народ з дитинства навчений був поважати і перед авторитетом яких повинен був схилитись. «Чому ж, – запитували вони, – наші старійшини і вчені книжники не вірять в Ісуса? Хіба ці благочестиві мужі не прийняли б Його, якби Він був [596] Христос?» Вплив цих учителів призвів до того, що юдейський народ відкинув свого Спасителя.

Дух, який керував вчинками священників і старійшин того часу, виявляється й сьогодні серед багатьох, котрі *«мають вигляд благочестя»*. Вони відмовляються досліджувати свідчення Писання про особливі істини для нашого часу. Зважаючи на численність своїх прихильників, їхнє багатство і вплив у суспільстві, вони зневажливо ставляться до захисників істини, – тих нечисленних, бідних маловідомих людей, тому що вони визнають віру, яка відрізняється від віри усього світу.

Христос передбачив, що незаконне привласнення влади книжниками і фарисеями не припиниться з розсіянням юдеїв. Пророчим зором Він бачив звеличення людської влади, яка пануватиме над людським сумлінням, що для церкви було страшним прокляттям в усі часи. Його суворі докори книжникам і фарисеям, як і пересторога для народу – не йти за цими сліпими провідниками – записані у Святому Письмі як застереження для всіх прийдешніх поколінь.

Римо-католицька церква визнає право тлумачення Святого Письма тільки за духовенством. Слово Боже приховане від простого люду, і це мотивується тим, що лише духовні отці достатньо обізнані для того, аби пояснювати його.* Хоча Реформація всім дала Святе Письмо, однак той самий принцип, на який посилався Рим, перешкоджає багатьом навіть у протестантських церквах самостійно досліджувати Біблію. Вони навчені сприймати вчення Біблії так, **як його викладає церква**, і тисячі людей не наважуються прийняти істини, які суперечать постановам церкви, незважаючи на те, що вони ясно і зрозуміло викладені на сторінках Святого Письма.

* Див. додаток до С. 340 ориг.

Хоч Біблія містить багато застережень проти оманливих учень, однак чимало людей довіряють свої душі духовенству. У наш час тисячі віруючих на захист деяких пунктів свого віровчення не можуть навести жодних доказів духовних наставників. Вони не звертають жодної уваги на вчення Спасителя і водночас з [597] беззастережним довір'ям приймають слова служителів церкви. Але хіба служителі не можуть помилятися? Як ми можемо повірити наші душі їхньому керівництву, якщо на основі Слова Божого ми не переконалися, що вони є носіями світла? Відсутність моральної відваги, необхідної для того, щоб залишити проторений світом шлях, змушує багатьох іти слідами вчених мужів; не бажаючи самостійно досліджувати істину, ці люди опиняються в кайданах хибних вчень, втративши будь-яку надію. Вони бачать, що істина для теперішнього часу виразно відкрита в Біблії, відчують силу Духа Святого, Який супроводжує її проголошення, однак допускають, щоб опір духовенства позбавляв їх світла. Хоч розум і сумління переконують цих людей в істині, все ж засліплені душі не наслідують думати інакше, ніж їхній церковний служитель. Власне переконання, інтереси вічності приносяться в жертву невір'ю, гордошам й упередженості інших людей.

Сатана діє багатьма способами і за допомогою людського впливу утримує своїх полонених. Багатьох людей він здобуває тим, що зв'язує їх ніжними узами любові з ворогами хреста Христового. Якими б не були ці зв'язки – батьківськими чи синівськими, подружніми чи приятельськими, – результат один і той самий. Противники істини використовують свою силу, щоб панувати над сумлінням, а душі, які опинились під їхньою владою, не мають достатньо сміливості чи незалежності, щоб чинити згідно зі своїми власними переконаннями й обов'язками.

Істина і слава Божа нероздільні. Неможливо прославляти Бога, маючи в руках Біблію, і водночас дотримуючись хибних поглядів. Багато хто твердить що не має значення, у що вірить людина, головне – правильно жити. Але ж віра і формує наше життя. Якщо нам посилається істина, а ми нехтуємо можливістю досліджувати її, то фактично ми її відкидаємо, обираючи темряву замість світла.

«Буває, дорога людині здається простою, та кінець її – стежка до смерті» (Приповісті 16:25). Незнанням не можна вибачити заблудження чи гріх, якщо була змога [598] пізнати Божу волю. Мандрівник стоїть на роздоріжжі й дороговказ допомагає йому довідатись,

куди провадить кожний шлях. Якщо він не зверне уваги на дороговказ і сам вибере собі дорогу, яка здається йому правильною, то, незважаючи на всю його щирість, він ризикує опинитись на хибній дорозі.

Бог дав нам Своє Слово, щоб ми познайомилися з Його вченням і самі довідалися, чого Він вимагає від нас. Коли законник підійшов до Ісуса, запитуючи: *«Що робити мені, щоб вічне життя досягнути?»*, Спаситель, указуючи йому на Писання, сказав: *«Що в Законі написано, як ти читаєш?»* (Від Луки 10:25, 26). Незнання не може бути виправданням ні для юнака, ні для старця і не може звільнити їх від покарання, на яке заслуговує порушник Закону Божого, тому що в їхніх руках вірне свідоцтво цього Закону, Божих принципів і вимог. Недостатньо мати тільки добрі наміри і робити те, що вважаєш правильним, чи те, що проголошує правильним проповідник. На карту поставлене спасіння душі, і тому кожен повинен самотійно досліджувати Писання. Якими б сильними не були його переконання, яким би впевненим він не був у тому, що його духовний наставник знає істину, – це не може і не повинно бути основою його віри. Йому дана карта, на якій позначена кожна віха на шляху до небес, тому немає жодної підстави для здогадок.

Найперший і найголовніший обов'язок кожної мислячої людини – дізнатися зі Святого Письма, що є істина, а пізнавши її, ходити в її світлі, заохочуючи й інших йти за її прикладом. Щодня старанно досліджуйте Біблію, зважуючи кожну думку і порівнюючи текст з текстом. З Божественною допомогою ми повинні формувати власні погляди, бо кожний дасть перед Богом відповідь за себе.

Істини, так ясно відкриті в Біблії, вчені мужі піддають сумнівам, претендуючи на особливу мудрість; вони навчають, що Святе Письмо має містичне, таємниче духовне значення і не може бути передане звичайною мовою. Ці люди – фальшиві вчителі. [599] Саме таким Ісус сказав: *«Ви... не знаєте ані Писання, ані Божої сили»* (Від Марка 12:24). Мова Біблії повинна тлумачитися згідно з тим значенням, яке в ній закладене, за винятком того випадку, коли це стосується символів і прообразів. Христос дав обітницю: *«Коли хоче хто волю чинити Його, той довідається про науку...»* (Від Івана 7:17). Якби люди сприймали Біблію так, як вона написана, якби не було псевдовчителів, котрі вводять в оману і затуманюють їхній розум, то могла бути здійснена робота, яка принесла б багато радості ангелам і привела до Христової отари тисячі й тисячі душ, які тепер блукають у темряві омани.

Ми повинні докласти усіх наших розумових сил для вивчення Біблії, щоб зрозуміти глибокі наміри Божі так глибоко, наскільки це можливо для смертної людини; ніколи не забуваючи про те, що справжній дух учня – це дитячий послух і покірність. При дослідженні важких для розуміння текстів Святого Письма не можуть застосовуватися ті самі методи, що й при розв'язанні філософських проблем. Ми не повинні розпочинати дослідження Біблії з тією самовпевненістю, яка властива багатьом вченим у галузі якоїсь науки, але робити це з молитвою в повній залежності від Бога і з щирим бажанням пізнати Його волю. Ми повинні прийти зі зламаним серцем, духом учнівства і бажанням отримати знання від Великого «Я Є». А інакше лихі ангели так засліплять наш розум і так закам'янять серця, що істина не справить на нас жодного впливу.

Багато текстів Святого Письма, які вчені мужі вважають незрозумілими або обминають як другорядні, сповнені відрод і повчання для тих, хто навчається у школі Христа. Одна з причин, чому багато богословів не мають ясного розуміння Слова Божого, полягає в тому, що вони заплющили очі на істини, котрі не бажають втілювати у своє життя. Розуміння біблійної правди залежить не стільки від сили розуму, скільки від цілеспрямованості та щирого прагнення до праведності.

Ніколи не досліджуйте Біблію без молитви. Тільки Святий Дух може допомогти нам зрозуміти важливість істин, [600] котрі є легкозрозумілими, та вберегти від хибного тлумачення складних для розуміння істин. Небесні ангели готують людські серця для прийняття Слова Божого, щоб його краса полонила нас, щоб його застереження наставляли нас на добрий розум, а обітниці надавали сили й натхнення. Молитва псалмодавця повинна стати нашою молитвою: *«Відкрий мої очі, і хай чуда Закону Твого я побачу!»* (Псалом 119:18). Спокуси часто здаються нездоланими, тому що спокушуваний, можливо, через занедбання молитви і вивчення Слова Божого не може одразу пригадати обітниці Божої, не в змозі боротися із сатаною біблійною зброєю. Але ангели оточують тих, хто бажає навчитися Божественним приписам, і в час найбільшої потреби вони пригадують їм саме ті істини, які їм потрібні. Тому, якщо ворог *«прийде, як ріка рвучка, – вітер Господній її пожене»* (Ісаї 59:19).

Ісус обіцяв Своїм учням: *«Утішитель же, Дух Святий, що Його Отець пошле в Ім'я Моє, Той навчить вас усього, і пригадає вам усе,*

що Я вам говорив» (Від Івана 14:26). Але для того, щоб Дух Божий міг нагадати нам у небезпечний час учення Христа, воно спочатку повинно закарбуватись у нашій пам'яті. «Я в серці своїм заховав Твоє слово, – говорить Давид, – щоб мені не грішити проти Тебе» (Псалом 119:11).

Усі, хто дорожить своїми вічними інтересами, повинні стояти на сторожі, щоб не стати жертвами скептицизму. Напади будуть спрямовані на основні стовпи істини. Неможливо уникнути їдких насмішок, залишитись нейтральним до фальшивих висновків, оманливих і згубних вчень сучасного атеїзму. В арсеналі сатани є спокуси до кожного з людей. Над неписьменними він насміхається або дошкуляє глузуванням, тоді як високоосвіченим пропонує псевдонаукові заперечення і філософські мудрування, але й перше й друге розраховане на те, щоб викликати недовір'я або зневагу до Святого Письма. Навіть недосвідчена молодь дозволяє собі сумніватись у фундаментальних [601] принципах християнства. Цей юнацький атеїзм, яким би наївним він не здавався, справляє певний вплив. Багато хто починає насміхатися над вірою своїх батьків і зневажати Духа благодаті (див. до євреїв 10:29). Багато людей, котрі своїм життям могли б прославляти Бога і бути благословенням для світу, були опоганені отруйним духом атеїзму! Усі, хто довіряє зухвалим людським висновкам і гадає, що може пояснити Божественні таємниці та збагнути істину без допомоги мудрості Божої, заплутались у тенетах сатани.

Ми живемо в найурочистіший період історії світу. Доля мешканців Землі незабаром буде вирішена. Наше майбутнє благополуччя, а також спасіння інших душ залежить від того, яку дорогу ми оберемо сьогодні. Ми маємо потребу в керівництві Духа Істини. Кожний послідовник Христа нехай серйозно запитає: «Господи! Що накажеш мені робити?» Упокорюйтесь перед Господом у пості й молитві і багато роздумуйте над Його Словом, зокрема над сценами суду! Зараз слід шукати глибокого живого досвіду з Богом. Не гайте часу! Навколо нас відбуваються надзвичайно важливі події; ми живемо на завороженій території сатани. Прокиньтесь зі сну, Господні вартіві, бо ворог чатує навколо вас, готовий у будь-яку мить напасти, і ви можете стати його легкою здобиччю!

Багато хто обманює себе щодо свого справжнього становища перед Богом. Вони радіють з того, що не роблять поганих учинків, але забувають, що Бог чекає від них добрих і благородних справ, якими

вони нехтують. Недостатньо бути тільки деревами в саду Божому. Люди повинні виправдати Його сподівання, приносячи плоди. Він спитає з них за всі добрі діла, які за допомогою Божої благодаті вони могли б зробити, але не зробили. У небесних книгах вони записані як безплідні дерева. Але становище навіть таких людей не є безнадійним. Серце, сповнене довготерпіння й любові, все ще благає за тих, хто знехтував милосердям Божим та [602] зловживав Його благодаттю. Тому сказано: *«Сплячий вставай, і воскресни із мертвих, – і Христос освітлить тебе! Отож, уважайте, щоб поводитися обережно... використовуючи час, – дні бо лукаві!»* (До ефесян 5:14-16).

Коли прийде час випробовування, тоді виявляться всі ті, котрі зробили Слово Боже правилом свого життя. Влітку не помітно різниці між вічнозеленими деревами і тими, що скидають своє листя, але, коли надходить зима, вічнозелені дерева залишаються такими, як і були, а решта його втрачає. Так і нині важко відрізнити справжнього християнина від удаваного. Але близько той час, коли ця різниця стане очевидною. Як тільки постане протиборство, як тільки здобудуть силу фанатизм і нетерпимість, як тільки розпочнуться гоніння, напівнавернені і лицеміри похитнуться і зречуться своєї віри, в той час, як істинний християнин стоятиме твердо, як скеля; його віра зміцниться ще більше, надія стане ще світлішою, ніж за днів благополуччя.

Псалмовець говорить: *«Свідectва Твої – то розмова моя!»* «Від наказів Твоїх я мудріший стаю, тому то ненавиджу всяку дорогу неправди!» (Псалом 119:99, 104).

«Блаженна людина, що мудрість знайшла», вона *«буде, як дерево те, над водою посаджене, що над потоком пускає коріння свої, і не боїться, як прийде спекота, і його листя зелене, і в році посухи не буде журитись, і не перестане приносити плоду!»* (Приповісті 3:13; Єремії 17:8).

РОЗДІЛ 38

ОСТАННЄ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

«ПІСЛЯ ЦЬОГО ПОБАЧИВ я іншого Ангола, що сходив із неба, і що владу велику він мав. І земля освітилась від слави його. І він гучним голосом кликнув, говорячи: Упав, упав великий Вавилон! Став він оселею демонів, і сховищем усякому духові нечистому, і сховищем усіх птахів нечистих та ненавидних». «І почув я інший голос із неба, який говорив: Вийдіть із нього, люди Мої, щоб не сталися ви спільниками гріхів його, і щоб не потрапили в карання його» (Об'явлення 18:1, 2, 4).

Цей текст Святого Письма вказує на той час, коли повториться вістка про падіння Вавилону, проголошена другим ангелом у книзі Об'явлення (14:8). У ній згадується також про зіпсутість, яка проникла в різні релігійні організації, з яких складається Вавилон, з того часу, як улітку 1844 року ця вістка була вперше проголошена. Тут описаний жадливий стан релігійного світу. З кожним відкиненням істини розум людей буде все більше затьмарюватись, а серця ставатимуть запеклішими, аж поки не закам'яніють в зухвальстві й невір'ї. Всупереч Божим застереженням люди продовжуватимуть зневажати одну із заповідей Десятислів'я і врешті-решт почнуть переслідувати тих, хто вшановує її святість. Зневажливо ставлячись до Слова Божого і Його народу, вони зневажають і Христа. Як тільки церкви приймуть вчення спіритизму, [604] тоді усі обмеження, що стримують бажання невідродженого серця, будуть зняті, а показне визнання релігії перетвориться на ширму, що прикриватиме собою найогидніші пороки. Віра в спіритичні прояви відчинить двері спокусливим духам омани і демонським вченням; таким чином у церквах відчуватиметься вплив злих ангелів.

Про Вавилон, який згадується в цьому пророцтві, сказано: «Гріхи бо його досягли аж до неба, і Бог ізгадав про неправди його» (Об'явлення 18:5). Вавилон наповнив міру свого беззаконня, і його чекає неминуча погибель. Але Бог ще має Свій народ у Вавилоні, і перш ніж Його суди прийдуть на нього, вірні душі мають вийти звідти, «щоб не потрапити

в карання його». Звідси і починається рух, символічно представлений ангелом, що сходить з неба, освічуючи землю славою своєю і гучним голосом сповіщаючи про гріхи Вавилону. У зв'язку з цією вісткою лунає поклик: *«Вийдіть із нього, люди Мої»*. Цей заклик в поєднанні з вісткою Третього ангела становить останнє застереження, яке буде дане мешканцям землі.

Жахливим буде кінець, до якого наближається світ. Земні влади, об'єднавшись у боротьбі проти заповідей Божих, видадуть декрет, який проголосить, що *«усім – малим і великим, багатим і вбогим, вільним і рабам»* (Об'явлення 13:16), – потрібно буде підкоритись церковним обрядам і дотримуватись фальшивої суботи. Усі, хто не погодиться з цим, спочатку зазнають громадського покарання, і врешті-решт буде проголошено, що вони заслуговують смерті. З іншого боку, Закон Божий велить шанувати день відпочинку, встановлений Творцем; він також вимагає послуху і попереджує про Божий гнів щодо тих, хто порушує його заповіді.

Коли це питання буде чітко й зрозуміло представлено перед кожною людиною, тоді кожен, хто зневажатиме Закон Божий і підкориться людській постанові, прийме знамено звірини; він отримає знак вірності тій владі, яку обрав замість Бога. Небесне застереження сповіщає: *«Коли хто вклоняється звірині та [605] образу її, і приймає знамено на чолі своїм чи на руці своїй, то той питиме з вина Божого гніву, вина незмішаного в чаші гніву Його»* (Об'явлення 14:9, 10).

Але ніхто не зазнає гніву Божого до того часу, поки для його розуму й сумління не буде відкрита істина й поки він не відкине її. Є чимало таких людей, які ще ніколи не мали можливості спеціально почути істини для теперішнього часу. Їм ніколи не були представлені у правильному світлі вимоги щодо четвертої заповіді. Той, Хто читає кожне серце і знає спонукування душі, ніколи не допустить, щоб людина, яка прагне пізнати істину, була обманутою щодо питань, навколо яких точиться боротьба. Декрет не буде сліпо нав'язаний народові. Кожна людина отримає достатньо світла, аби прийняти свідоме рішення.

Субота стане великим випробуванням вірності, тому що цей пункт істини зазнає особливих нападок. Коли люди будуть піддані останньому випробовуванню, тоді буде проведена й розмежувальна лінія між тими, хто служить Богові, і тими, хто не служить Йому. У той час як дотримання фальшивої суботи згідно з державним законом буде доказом вірності владі, котра вороже ставиться до Бога,

дотримання біблійної суботи, на знак послуху Закону Божому, стане свідченням вірності Творцеві. У той час, як одна група людей, підкорившись земній владі, отримає знамено звірини, інша група, обравши знак вірності Божественному авторитету, отримає печатку Божу.

Досі тих, хто звіщав вістку Третього ангела, вважали людьми, котрі сіють паніку, їхні пророкування про те, що релігійна нетерпимість запанує у Сполучених Штатах, а церква й держава об'єднаються в переслідуванні тих, котрі дотримуються заповідей Божих, були оголошені безпідставними і абсурдними. Офіційно було запевнено, що ця країна ніколи не зрадить свого принципу і завжди залишатиметься поборницею релігійної свободи. Але [606] у зв'язку з тим, що питання про обов'язкове святкування неділі так широко обговорюється, подія, котра довгий час вважалась неправдоподібною і неможливою, стає все реальнішою, а вістка Третього ангела справлятиме нечуваний вплив.

До кожного покоління Господь посилав Своїх слуг викривати гріхи як у світі, так і в церкві. Але люди бажають слухати приємне, а чисту неприкрашену істину не приймають. Багато реформаторів розпочинали свою працю з великою обережністю і розсудливістю у викритті гріхів церкви й народу. Вони сподівалися, що особистим прикладом чистого християнського життя наведуть людей до біблійного вчення. Але Дух Божий зійшов на них, як свого часу на Іллю, спонукаючи його докоряти за гріхи беззаконного царя і відступницького народу; вони не могли утриматися, щоб не проповідувати просте біблійне вчення, яке спочатку остерігались виголошувати. Реформатори були спонукані ревно проповідувати істину і говорити про небезпеку, яка загрожувала душам. Не боячись за наслідки, вони промовляли слова, котрі вкладав у їхні уста Господь, і народ змушений був вислуховувати застереження.

Таким чином буде проповідуватись і вістка Третього ангела. Коли надійде час проголошувати її, з великою силою Господь діятиме через смиренні душі, провадячи тих, хто цілковито посвятив себе Йому на служіння. Для цієї роботи працівники будуть приготівлені радше помазанням Божого Духа, ніж спеціальною освітою. Мужі віри й молитви будуть спонукані виступити вперед зі святою ревністю і сповіщати слова, котрі Бог дасть їм. Гріхи Вавилону будуть викриті. Страшні наслідки примусового запровадження державною владою церковних постанов, наступ спіритизму, непомітне, але швидко по-

ширення папської влади – усе це буде виявлено. Ці урочисті застереження пробудять народ, їх будуть слухати тисячі тисяч, котрі ніколи не чули чогось подібного. Люди зі здивуванням [607] дізнаються про свідоцтво, що Вавилон – це відступницька церква, яка внаслідок своїх заблуджень і гріхів відкинула послану їй небом істину. Коли люди звернуться до своїх колишніх учителів, з нетерпінням запитуючи їх: «Чи воно справді так?», – то служителі будуть розповідати їм різні байки, промовляти приємне, щоб заглушити їхній страх та заспокоїти їхнє сумління, котре прокинулось. Оскільки буде багато таких, які не задовольняться тільки людським авторитетом, а вимагатимуть ясного доказу: «Так говорить Господь», популярні служителі церкви, як і фарисеї в давнину, сповняться гнівом на всіх, хто піддасть сумніву їх авторитет. Вони оголосять, що ця вістка сатанинського походження, підбурюючи натовп грішників ганьбити і переслідувати тих, котрі проповідують її.

У міру того як боротьба охоплюватиме все новіші території, а увага людей буде звернена до зневаженого Закону Божого, сатана активізує свою діяльність. Сила, з якою буде проповідувана вістка, викличе лютість в тих, хто опираються їй. Духовенство докладатиме майже нелюдських зусиль, аби приховати від пастви світло. Усіма засобами воно намагатиметься відвернути увагу людей від цих життєво важливих питань. Церква спиратиметься на міцну руку державної влади, і в цій справі католики й протестанти об'єднуються. Коли рух запровадження обов'язкового святкування неділі ставатиме все сміливішим і рішучішим, то проти тих, хто дотримується заповідей Божих, буде застосована сила закону, їм будуть погрожувати штрафами і тюремним ув'язненням; декому запропонують впливові посади, всілякі нагороди та привілеї, щоб змусити їх відректися від своєї віри. Але їх непохитною відповіддю буде: «Доведіть на підставі Слова Божого, в чому полягає наша помилка». Цю саму вимогу висунув у свій час Лютер, коли знаходився у подібних обставинах. Ті, кого видадуть на суд, стануть на захист істини, і дехто з їхніх слухачів приймуть рішення дотримуватися усіх заповідей Божих. Таким чином світло засяє для тисяч людей, які за інших умов ніколи нічого не дізналися б про ці істини.

[608] Сумлінний послух Слову Божому буде вважатися за бунт. Засліплені сатаною батьки суворо й жорстоко поводитимуться зі своїми віруючими дітьми. Пани пригноблюватимуть своїх слуг, які

дотримуються заповідей Божих. Родинні почуття охолонуть, дітей позбавлятимуть спадщини і виганятимуть з домівок. Слова апостола Павла: *«Та й усі, хто хоче жити побожно у Христі Ісусі, – будуть переслідувані»* (2 до Тимофія 3:12) виконаються буквально. Коли захисники істини відмовляться шанувати недільний день замість суботи, одні з них будуть вкинуті у в'язниці, інші заслані, а з третіми обійдуться як з рабами. З людської точки зору все це здається тепер неможливим, але коли стримуючий вплив Божого Духу буде забраний від людей і вони залишаться під владою сатани, котрий ненавидить Божественні заповіді, тоді відбуватимуться дивні події. Якщо з людського серця зникнуть страх Божий і любов, воно може стати дуже жорстоким.

Як тільки наблизиться буря, багато з тих, які повірили у вістку Третього ангела, але не освятилися через послух істині, відмовляться від власних поглядів і приєднаються до її противників. Об'єднавшись зі світом та перейнявши його духа, вони почнуть дивитися на речі так, як дивиться на них світ, а коли прийде час випробовування, вони виявляться готовими обрати легкий і популярний шлях. Талановиті люди, з приємними манерами, які колись раділи істині, використають свої здібності для того, щоб зводити душі. Вони стануть найлютішими ворогами своїх колишніх братів. Коли ті, котрі дотримують суботу, будуть віддані до суду за свою віру, ці віровідступники стануть найдіяльнішим знаряддям сатани: вони будуть зводити наклепи й звинувачувати їх, а фальшивими свідченнями й доносами підбурюватимуть проти них правителів.

Під час цього гоніння буде випробувана віра слуг Господніх. Вони сумлінно несли вістку застереження, покладаючись тільки на Бога і Його Слово. Дух Божий надихав їхні серця і спонукав говорити. Проїняті святою [609] ревністю й сповнені силою Духа Божого, вони виконували свій обов'язок і проповідували доручене їм Богом слово, не замислюючись над наслідками. Вони не думали про свої земні інтереси і не прагнули зберегти свою репутацію, а то й життя. Однак, коли вони зустрінуться з опором і ганьбою, дехто, охоплений жахом, буде готовий вигукнути: *«Якби ми могли передбачити наслідки наших слів, ми б мовчали...»* Труднощі оточують їх з усіх боків. Сатана напосідає на них з великими спокусами, їм здається, що вони нездатні закінчити розпочату справу, їм погрожують розправою. І їхній початковий ентузіазм зник, однак вороття назад немає. Тоді у своїй крайній безпомічності вони шукатимуть сили у Всемогутнього.

Вони пригадають, що слова, які говорили, були не їхніми, а належали Тому, Хто повелів їм звіщати застереження. Бог уклав істину в їхні серця, і вони не могли не проповідувати її.

Такі самі випробовування пережили мужі Божі в давні часи. Уїкліф, Гус, Лютер, Тіндаль, Бакстер, Уеслі вимагали, щоб усі вчення були перевірені на основі Біблії, і заявляли, що готові відректися від усього, що Біблія осуджує. Цих мужів переслідували з немилосердною жорстокістю, однак вони не переставали звіщати людям істину. Різні періоди в історії церкви відзначалися проявом якоїсь особливої істини, котра відповідала потребам народу Божого саме на той час. Кожна нова істина прокладала собі шлях, незважаючи на ненависть та опір, а ті, котрі несли її світло, зазнавали спокус і випробувань. Коли з'являється нагальна потреба, Господь завжди дає народові особливу вістку. Хто ж насмілиться не сповіщати її? Він повеліває Своїм слугам дати світові останнє застереження милості. Вони не можуть мовчати, бо інакше їхні душі опиняться в небезпеці. Вісники Христові [610] не повинні думати про наслідки. Вони покликані виконувати свої обов'язки, а наслідки полишити на розсуд Божий.

Коли боротьба досягне своєї кульмінації, слуги Божі знову відчують занепокоєння; їм здаватиметься, що то вони є причиною цієї кризи. Але власне сумління і Слово Боже запевнять їх в тому, що їхні дії були правильними, і хоч випробовування триватимуть, вони здобудуть нові сили, щоб витримати їх. Боротьба буде загострюватись і посилюватись, але їхня віра та відвага примножаться в час небезпеки, їхнім свідченням буде: «Ми не насмілюємося змінювати Слово Боже і розділяти Його святий Закон, називаючи одну його частину важливою, а іншу – неважливою, щоб здобути таким чином прихильність світу. Господь, Котрому ми служимо, спроможний визволити нас. Христос переміг земні сили, то чи ж варто боятися вже переможеного світу?»

Переслідування в усіх його різновидах є втіленням принципу, який існуватиме доти, доки існує сатана і християнство володіє життєвою силою. Жодна людина не може служити Богові, не викликаючи при цьому протидії духів темряви. Злі духи будуть напосідати на неї, стривожені тим, що її святий вплив зможе відняти в них здобич. З ними об'єднуються беззаконники, щоб за допомогою звабливих спокус розлучити її з Богом, бо для них приклад життя такої людини – це докір. Якщо вони не матимуть успіху в цьому, то намагатимуться підкорити сумління насильством.

Але доки Ісус буде залишатися в небесній святині Посередником людини, земні правителі й народи відчуватимуть стримуючий вплив Святого Духа. Він все ще певною мірою впливає на закони країн. Якби не було цих законів, то стан світу був би набагато гіршим, ніж тепер. Хоч багато наших правителів є активним знаряддям сатани, Бог також має Своїх мужів серед керівників держав. Ворог підбурює своїх слуг пропонувати заходи, які могли б перешкодити справі Божій, але державні мужі, котрі бояться Господа, перебувають під впливом святих ангелів і використовують неспростовні аргументи проти згубних проєктів. Таким чином невелика кількість людей [611] стримуватиме могутній потік зла. Протиборство ворогів істини буде стримане, щоб вістка Третього ангела змогла зробити свою справу. Останнє застереження приверне увагу тих керівників, через яких Бог діє тепер, і деякі з них приймуть його і стоятимуть у лавах народу Божого під час скорботи.

Ангел, котрий приєднується до проповіді Трьохангельської вістки, повинен освітити всю землю своєю славою. Ці пророчі слова свідчать про роботу, котра набере всесвітнього розмаху і супроводжуватиметься надзвичайною силою. Адвентистський рух 1840–1844 рр. був сповнений слави і проявів Божої сили; вістка Першого ангела проповідувалась на кожному місійному полі світу, і в деяких країнах виник величезний інтерес до релігії, якого не спостерігалось ще з часів Реформації XVI століття, але рух, викликаний останнім застереженням Третього ангела, багато в чому перевершить перший.

Робота буде подібна до тієї, котра мала місце в день П'ятидесятниці. Як «Ранній дощ» був післаний при злитті Святого Духа на початку проповіді Євангелія для того, щоб зійшло дорогоцінне насіння, так і «Пізній дощ» буде вилитий при закінченні цієї роботи, щоб достигло жниво. *«І пізнаймо, намагаймось пізнати ми Господа! Міцно поставлений прихід Його, мов зірниця, і Він прийде до нас, немов дощ, немов дощ весняний, що напоєє землю» (Осії 6:3).*

«А ви, сіонські сини, радійте та тіштесь Господом, Богом своїм, бо вам їжі Він дасть на спасіння, і найперше зішле вам дощу, дощу раннього й пізнього» (Йоїла 2:23). «І буде останніми днями, говорить Господь: Я виллю від Духа Свого на всяке тіло... І станеться, що кожен, хто покличе Господнє Ім'я, той спасеться» (Дії 2:17, 21).

Велика справа Євангелія не завершиться з меншим проявом Божої сили, ніж на початку. Пророцтва, які виконалися при злитті

[612] Раннього дощу на початку проповіді Євангелія, повинні знову виконатися при злитті Пізнього дощу під час її закінчення. Це «*часи відпочинку*», на які чекав апостол Петро, говорячи: «*Покайтеся ж та наверніться, щоб Він змилювався над вашими гріхами, щоб часи відпочинку прийшли від обличчя Господнього, і щоб послав заповідженого вам Ісуса Христа*» (Дії 3:19, 20).

Слуги Божі із сяючими святою ревністю обличчями поспішати-муть з одного місця до іншого, щоб звістити небесну вістку. Тисячі голосів проголосять це застереження по всій землі. Будуть творитися чудеса, хворі зцілятимуться, ознаки й чудеса супроводжуватимуть віруючих. Сатана також буде творити «*великі ознаки, так що й огонь зводить з неба додола перед людьми*» (Об'явлення 13:13). Отже, мешканці землі повинні будуть визначити власну позицію.

Ця вістка буде поширюватись не стільки людською мудрістю, скільки глибоким переконанням Духа Божого. Докази вже були дані. Насіння було посіяне, тепер воно зійде і принесе плоди. Друковані твори, котрі розповсюджували місіонери, зробили свій вплив. Проте багатьом людям, на яких ця вістка справила велике враження, щось перешкодило до кінця пізнати істину та підкоритися їй. Тепер промені світла проникають усюди, істина постане у всій ясності, і щирі діти Божі розірвуть узи, які зв'язували їх. Сімейні зв'язки, церковні обов'язки тепер безсилі втримати їх. Істина дорожча за все. Незважаючи на сили темряви, які об'єдналися проти істини, велика кількість людей перейде на сторону Бога.

РОЗДІЛ 39

ЧАС СКОРБОТИ

«І ПОВСТАНЕ ТОГО ЧАСУ Михайл, великий той князь, що стоїть при синах твого народу, і буде час утиску, якого не було від існування люду аж до цього часу. І того часу буде врятований із народу твого кожен, хто буде знайдений записаним у книзі» (Даніїла 12:1).

Коли закінчиться проповідь вістки Третього ангела, тоді милість Божя перестане благодіяти за грішних мешканців землі. Народ Божий виконає свою роботу. Він прийняв «Пізній дощ» – «часи відпочинку прийшли від обличчя Господнього» – і приготувався до випробування, що чекає на нього. Ангели на небі поспішають. Ангел, який повернувся із землі, звіщає, що його справа закінчена; світ був підданий останньому випробуванню, і всі, які виявилися вірними Божественним повелінням, отримали «печатку Бога Живого». Після цього Ісус припиняє Своє посередницьке служіння в небесній святині. Він підносить руки і промовляє гучним голосом: «Звершилося!». Все небесне воїнство знімає свої вінці, коли Він урочисто проголошує: «Неправедний – нехай чинить неправду ще, і поганий – нехай ще опоганюється. А праведний – нехай ще чинить правду, а святий – нехай ще освячується!» (Об'явлення 22:11). Справа кожного була вирішена на життя або на смерть. Христос відкупив Свій народ і [614] викреслив його гріхи. Число Його підданих наповнилося. «А царство, і панування, і велич царства під усім небом будуть дані» спадкоємцям спасіння, а Ісус царюватиме як Цар над царями і Пан над панами.

Коли Христос залишить небесну святиню, темрява огорне мешканців землі. У той страшний час праведні повинні будуть жити перед святим Богом без Посередника. Сила, яка до цього часу стримувала беззаконних, буде забрана, і сатана отримає безмежну владу над тими, що не покались. Довготерпіння Боже вичерпалося. Світ відкинув Його благодать, з погордою поставився до Його любові і зневажив Його Закон. Безбожні переступили межу благодаті; Дух Божий, Якому вони так уперто протистояли, врешті-решт забраний від них. Неза-

хищені Божественною ласкою, вони опиняться під владою лютого ворога. Сатана тоді завдасть мешканцям землі останнього великого горя. Коли ангели Божі перестануть стримувати люті вітри людських пристрастей, боротьба розгорнеться з надзвичайною силою. Увесь світ буде підданий більш страшнішому руйнуванню, ніж те, яке в давнину спіткало Єрусалим.

Один-єдиний ангел знищив усіх первістків Єгипту і сповнив країну плачем. Коли Давид згрішив перед Богом, зробивши перепис народу, один ангел спричинив страшне спустошення, яке було карою за гріх. Та сама нищівна справа, яку робили святі ангели за Божим повелінням, буде звершена злими ангелами, коли Бог дозволить це. Ці сили вже готові й тільки чекають Божественного дозволу, щоб спустошити всю землю.

Ті, які шанують Закон Божий, будуть звинувачені в тому, що вони стягнули на світ суди Божі, і на них дивитимуться як на винуватців жахливих бід в природі, ворожнечі й кровопролиття, котрі сповнили усю землю горем. Сила, яка супроводжувала останнє застереження, розлютить нечестивих, їхній гнів запалиться проти всіх, хто [615] прийняв цю вістку, і сатана викличе ще більшого духа ненависті й переслідування.

Коли юдейський народ був позбавлений Божої присутності, священники й народ не знали про це. Перебуваючи під владою сатани і найжахливіших пороків, вони все ще вважали себе Божими обранцями. Служіння в храмі тривало, На його опоганених жертовниках приносилися жертви і щоденно благалось про Боже благословення для народу, винного у пролитті Крові дорогого Сина Божого, для народу, котрий також намагався вбити Його слуг і апостолів. Отож коли в небесній святині буде виголошений остаточний вирок і доля світу буде вирішена назавжди, мешканці землі не знатимуть про це. Люди, як і раніше, будуть виконувати релігійні обряди, не підозрюючи, що Дух Божий назавжди забраний від них, а сатанинська ревність, якою їх наділятиме князь зла для виконання його лиховісних планів, нагадуватиме ревність за Богом.

Оскільки навколо суботи розгорнеться найзапекліша боротьба в усьому християнському світі, а держава і церква об'єднуються, щоб запровадити святкування недільного дня, рішуча відмова «жалюгідної» меншості підкоритись всенародній вимозі зробить цих людей об'єктом особливої ненависті. Буде вирішено, що до цієї жменьки

віруючих, які опираються постановам церкви і державним законам, слід ставитися нетерпимо, і краще, щоб постраждали вони, ніж допустити, щоб цілі народи були вкинуті в хаос і беззаконня. Цей самий аргумент вісімнадцять століть тому був висунутий проти Христа *«старійшинами народу»*. *«Краще для вас, – сказав підступний Кайяфа, – щоб один чоловік прийняв смерть за людей, аніж щоб увесь народ мав загинути!»* (Від Івана 11:50) Цей аргумент здаватиметься переконливим, і врешті-решт проти тих, які шанують суботу згідно з четвертою заповіддю, буде виданий декрет, який проголосить їх гідними найсуворішого покарання, дасть право суспільству після певного відрізка часу вбивати їх. [616] Католицизм у Старому Світі й відступницький протестантизм у Новому Світі будуть проводити однакову політику щодо тих, котрі вшановують усі Божественні заповіді.

Народ Божий зазнає тоді такого горя і страждання, про яке пророк говорить як про час недолі Якова. *«Бо так промовляє Господь: Почули ми голос страху, переляку, й немає спокою... і всяке обличчя поблідло. Ой горе, бо це день великий, – немає такого, як він! А це час недолі для Якова, та з нього він буде врятований!»* (Єремії 30:5-7)

Ніч душевної агонії Якова, коли він у молитві змагався за звільнення від руки Ісава (див. Буття 32:24-30), змальовує переживання народу Божого в час горя. Отримавши нечесним шляхом благословення батька, яке призначалося Ісаву, Яків, наляканий погрозами брата, втік, щоб врятувати власне життя. Провівши багато років у вигнанні, за повелінням Божим вирушив у дорогу, щоб разом із дружинами, дітьми й отарами повернутися на рідну землю. Наблизившись до рідного краю, він був дуже наляканий звісткою про те, що йому назустріч іде Ісав із загоном озброєних воїнів. Він не сумнівався в тому, що брат хоче помститися йому. Неоозброєні та беззахисні супутники Якова могли стати неминучою жертвою насильства і кровопролиття. Окрім страху й занепокоєння, його пригнічували докори сумління за те, що з його вини люди, котрі були з ним, наражаються на небезпеку. Єдина надія була на милість Божу. Єдиним захистом Якова повинна була стати молитва. Та все ж він зробив зі свого боку все можливе, аби спокутувати свій гріх перед братом і відвернути небезпеку, яка наближалась. Так і послідовники Христа з наближенням часу горя повинні будуть докласти усіх зусиль, щоб показати себе перед людьми у правильному світлі, звільнити їх від упередження і відвернути небезпеку, яка загрожує свободі сумління.

Відіславши свою сім'ю в інше місце, щоб вона не була свідком його відчаю, Яків залишився на самоті і благав Бога про заступництво. Він [617] визнав свій гріх, з вдячністю згадуючи милість Божу, виявлену до нього, з глибоким смиренням він нагадав Йому про заповіт, укладений з його батьками, і про обітницю, яка була дана йому в нічному видінні в Бет-Елі та в землі вигнання. У його житті настала вирішальна хвилина; на карту було поставлено все. У темряві та самотності він продовжував молитися і впокорювати себе перед Богом. Раптом якась рука лягла на плече Якова. Йому здалося, що ворог хоче позбавити його життя, і з відчайдушною енергією Яків став захищатися. На світанку незнайомиць застосував свою надлюдську силу; від його дотику цей сильний чоловік став, немов паралізований; плачучи, він безпомічно припав до грудей свого таємничого супротивника. Тепер Яків знав, що боровся з Ангелом заповіту. Безсилий, страждаючи від великого болю, він все ж не відмовився від своїх намірів. Скільки часу він страждав і мучився за свій гріх, відчуваючи докори сумління! Тепер він хотів отримати запевнення, що його гріх прощений. Боже-ственний Відвідувач уже збирався відходити, але Яків вхопився за Нього, благаючи про благословення, Ангел квапить: *«Пусти Мене, бо зійшла досвітня зоря!»*, але патріарх заперечує: *«Не пусти Тебе, коли не поблагословиши мене»*. Яка впевненість, яка рішучість і наполегливість! Якби це була хвалькувата самовпевнена вимога, Яків був би одразу знищений; прохання Якова свідчило про визнання ним власної нікчемності та недостойності, але разом з тим про довір'я до милосердного Бога, Який дотримується заповіту.

«І боровся він з Анголом, – та й переміг» (Осії 12:5); своєю покорою каяттям і самозреченням цей грішний смертний здобув перемогу над Величчю Неба. Він ухопився трепетною рукою за обітницю Божі, і серце Безмежної любові не могло не відгукнутися на благання грішника. На доказ його перемоги, щоб надихнути інших наслідувати його приклад, старе ім'я, яке нагадувало про гріх, було замінено на нове, на згадку про його перемогу. І той факт, що Яків [618] переміг Бога, був запевненням в тому, що він перемагатиме й людей. Тепер він не боявся зустрічі зі своїм розлюченим братом, бо Господь був його захистом.

Сатана звинувачував Якова перед Божими ангелами, заявляючи свої права на його життя через гріх, який Яків вчинив. Він спонукав Ісава виступити проти нього, а під час довгої ночі боротьби патріарха сатана намагався поглибити його почуття вини, щоб позбавити муж-

ності й роз'єднати його з Богом. Яків був доведений до відчаю, але знав, що без допомоги згори він загине. Він щиро покався у своєму великому гріхові і тепер благав про милість Божу. Він не відмовився від своїх намірів, але міцно тримався за Ангела, благаючи його з гіркими сльозами, доки не отримав перемоги.

Як сатана спонукав Ісава виступити проти Якова, так і в час горя він буде підбурювати безбожників знищити народ Божий. І як він оскаржував Якова, так буде оскаржувати й народ Божий. Він вважає мешканців землі своїми підлеглими, а невелика група людей, яка додержується заповідей Божих, не кориться його владі. Якби він міг стерти їх з поверхні землі, його перемога була б повною! Сатана бачить, як святі ангели охороняють їх, і доходить висновку, що їхні гріхи прощені, але він не знає, що їхня доля вже вирішена у небесній святині. У нього є найточніші відомості про гріхи, скоєні ними під впливом його спокус, і він представляє їх перед Богом у перебільшеному вигляді, запевняючи що ці люди, як і він самий, не заслуговують Божої милості. Він заявляє, що коли Господь справедливий, то Він не може простити їхні гріхи, а повинен знищити разом з його ангелами. Він висуває на них права, як на свою здобич, і вимагає, щоб їх віддали в його руки для розправи.

Оскільки сатана оскаржує народ Божий з приводу його гріхів, Господь дозволяє йому піддавати їх найсуворішому випробуванню, їхнє довір'я до Бога, віра та стійкість будуть випробувані. Коли вони згадують про своє минуле, надія згасне, [619] бо в усьому своєму житті вони бачать дуже мало доброго. Вони цілком усвідомлюють свою слабкість і недостойність. Сатана намагається залякати їх думкою про те, що становище безнадійне і плями їхнього гріха ніколи не будуть змиті. Він сподівається настільки зруйнувати їхню віру, щоб вони піддалися його спокусам і зрадили Бога.

Хоч народ Божий і буде оточений з усіх боків ворогами, котрі чекатимуть на його смерть, проте відчай, що охопить їх, буде викликаний не страхом зазнати гоніння за істину, а думкою про те, що, можливо, вони визнали не всі свої гріхи і тому не мають права на обітницю Спасителя: *«Я тебе збережу від години випробовування, що має прийти на весь всесвіт»* (Об'явлення 3:10). Якби вони могли бути впевнені в прощенні, їх не злякали б ані муки, ані смерть, але виявитися негідним і втратити життя внаслідок вад власного характеру – це означало б зганьбити святе Боже Ім'я.

Звідусюди вони чують про змови, зради і повстання, і в них виникає гаряче бажання, щоб надійшов кінець цьому великому відступництву і беззаконню. Але хоча вони благають Бога покласти край цьому повстанню, однак докоряють собі за те, що в них немає сили протистояти цьому могутньому потоку зла. Вони відчують, що якби завжди віддавали усі свої здібності на служіння Христові, отримуючи перемогу за перемогою, то сатана не мав би над ними такої сили.

Вони впокорюють свої душі перед Богом, нагадуючи про визнання багатьох гріхів минулого і посилаючись на обітницю Спасителя: *«Хіба буде держатися міцно Мого він захисту, щоб мир учинити зо Мною, зо Мною щоб мир учинити!»* (Ісаї 27:5). Їхня віра не захитається від того, [620] що вони не отримають негайної відповіді на молитви. Страждаючи від тривоги, страху і відчаю, вони не перестають молитися. Вони тримаються за силу Божу, як Яків тримався за Ангела; і їхні душі твердять тільки одне: *«Не пусти Тебе, коли не поблагословиш мене»*.

Якби Яків раніше не розкався у своєму гріху, коли він нечесним шляхом здобув первородство, Бог не почув би його молитви і не зберіг би йому життя. Так і під час горя: якщо діти Божі матимуть невизнані гріхи, страх і відчай опанують ними, віра їхня ослабне, і вони не будуть впевнені в тому, що Бог почує їхню молитву про визволення. Але хоча вони глибоко усвідомлюватимуть свою недостойність, в них не буде жодного таємного гріха. Їхні гріхи були вже розглянуті на суді, стерті й про них вже можна не згадувати.

Сатана спонукає багатьох вірити, що Бог не звертає уваги на їхню невірність у незначних життєвих справах, але взаємовідносини Господа з Яковом свідчать про те, що Він аж ніяк не виправдовує і не терпить зла. Усі, хто намагається вибачити свої гріхи або приховати їх, дозволяючи їм залишатися в небесних книгах невизнаними й непростеними, будуть переможені сатаною. Чим вищу й почеснішу посаду обіймають такі люди і чим більше вони звеличують себе, тим тяжчими є їхні переступи в очах Божих і тим більша вірогідність успіху їхнього могутнього противника. Ті, які відкладають своє приготування до дня Господнього, не зможуть зробити цього в час горя чи коли-небудь пізніше. Становище таких буде безнадійним.

Християни, котрі лише зветься такими, виявляться неготовими до останньої страшної боротьби і будуть відчайдушно визнавати свої гріхи, в той час, як нечестиві радітимуть, дивлячись на їхню печаль; їхнє каяття буде подібним до каяття Ісава та Юди. Вони

жалкуватимуть про **наслідки** своїх гріхів, а не про самі гріхи. Вони не зазнали [621] справжнього каяття і не відчують огиди до гріха. Вони визнають свої гріхи через страх перед покаранням, але подібно до фараона у давнину вони знову кинуть виклик небу, як тільки їм вдасться уникнути судів Божих.

Історія Якова є також запевненням у тому, що Бог не відкине тих, котрі були зведені й спокушені до гріха, але потім повернулися до Нього зі щирим каяттям. Тоді як сатана намагатиметься знищити таких людей, Бог пошле Своїх ангелів, щоб потішати і захищати їх у цей небезпечний час. Напади сатани є люті й рішучі. Його обман – жахливий, але око Господнє пильнує над Своїм народом і Його вухо чує їхній крик, їхнє велике горе, полум'я вогняної печі готове поглинути їх, однак Великий Плавильник виведе їх, як золото, випробуване у вогні. Божя любов до Його дітей у час цього найсуворішого випробовування буде такою ж сильною і ніжною, як і в найкращі часи, але їм необхідно перейти через вогняну піч – усе земне повинно бути знищене вогнем, щоб вони могли досконало відтворювати образ Христа.

Прийдешній час горя й скорботи потребує від нас віри, яка змогла б подолати втому, голод, зволікання, – віри, яка не похитнеться, навіть під час найсуворішого випробовування. Усім буде даний благодатний час, щоб приготуватися до великого горя. Яків переміг тому, що був наполегливий і рішучий. Його перемога свідчить про силу щирої молитви. Усі, хто, подібно до Якова, будуть покладатися на обітниці Божі і виявлять ту саму ревність й наполегливість, яку виявив він, також досягнуть успіху. Той, хто не бажає зректися себе і впокоритися перед Богом, благаючи Його про благословення, той не отримає їх. Боротися з Богом – як мало людей знають, що це таке! Як небагато душ прагне до Бога, докладаючи усіх зусиль, щоб зблизитися з Ним. Коли хвили невимовного розпачу готові ось-ось поглинути душі, котрі перебувають у молитві, як мало в такі хвилини тих, хто з непохитною вірою покладаються на Божі обітниці.

[622] Ті, котрі мають сьогодні малу віру, перебувають у великій небезпеці опинитися під владою сатанинського заблудження і декрету, що поневолюватиме сумління. Навіть якщо вони витримують випробовування, то в час скорботи й горя зазнають глибокого відчаю і душевних мук, тому що не звикли покладатися на Бога. Вони будуть змушені засвоювати уроки віри, котрими раніше нехтували, під страшним тягарем розчарувань.

Ми тепер повинні пізнати Бога, маючи досвід виконання Його обітниць. Ангели записують кожну серйозну і щирю молитву. Краще відмовитись від егоїстичних задоволень, ніж нехтувати спілкуванням з Богом. Найбільша бідність і самовідречення при наявності Його благословення є набагато кращі, ніж багатство, почесні, неробство та дружба, де його нема. Ми повинні знаходити час для молитви. Якщо ми дозволимо, щоб нас поглинули земні інтереси, Господь знайде для нас час, позбавивши нас ідолів: золота, будинків чи родючих земель.

Молодь могла б уберегти себе від гріха, якби не ходила тими шляхами, на які не можна просити Божого благословення. Якщо вісники Божі, котрі несуть світові останнє урочисте застереження, будуть молитися про благословення Боже не байдуже і недбало, а гаряче і з вірою, як це робив Яків, вони зможуть не раз сказати: *«Бачив був Бога лицем у лице, та збереглася душа моя»* (Буття 32:31). Тоді на небесах могли б сказати про них як про князів, що мають силу перемогати.

Незабаром настане *«час утиску, якого не було»*. Тоді нам буде потрібний досвід, якого ми не маємо, але багато людей є занадто лінівими, аби здобути його. Часто трапляється, що якесь випробовування здається нам важчим, ніж воно є насправді, але цього не можна сказати про кризу, що чекає на нас попереду. Навіть найбагатша уява не може намалювати картини тих подій. У той час випробовування кожна людина особисто повинна буде стати перед Богом. *«А Ной, Данийїл та Йов були б серед неї, – як живий Я! – говорить Господь Бог, ані сина, [623] ані дочки не врятували б вони! Вони в своїй справедливості врятовують тільки свою власну душу»* (Єзекіїля 14:20).

Тепер, коли наш великий Первосвященик звершує наше викуплення, ми повинні прагнути стати досконалими у Христі. Наш Спаситель навіть у душі не поступався перед силою спокуси. Сатана знаходить у людському серці слабкі місця, за які можна було б учепитися, і достатньо одного гріховного бажання, щоб він зміг виявляти свою владу над людиною. Але Христос сказав про Себе: *«Надходить князь світу цього, а в Мені він нічого не має»* (Від Івана 14:30). Сатана не зміг нічого знайти в Сині Божому, що допомогло б йому здобути над Ним перемогу. Христос зберіг заповіді Свого Отця, і в Ньому не було жодного гріха, яким міг би скористатися сатана. У такому ж стані повинні перебувати й ті, хто прагне встояти у час горя.

Вже в цьому житті ми повинні відмежуватися від гріха через спасаючу Кров Христа. Наш дорогий Спаситель запрошує нас прийти

до Нього і поєднати нашу слабкість з Його силою, наше незнання – з Його мудрістю, нашу недостойність – з Його заслугами. Провидіння Боже – це школа, в якій ми повинні навчатися смирення і лагідності Ісуса. Господь завжди вказує нам на справжню мету життя, а не на той шлях, який ми обрали б і який здається нам легшим і приємнішим. Нам залишається використовувати ті засоби, котрі небо пропонує нам для формування нашого характеру за Божественним зразком. Ніхто не може нехтувати цією роботою чи відкладати її на потім, не наражаючи свою душу на страшну небезпеку.

Апостол Іван чув у видінні гучний голос, що промовив з небес: *«Горе землі та морю, до вас бо диявол зійшов, маючи лютість велику, знаючи, що короткий час має!»* (Об'явлення 12:12). Жахливими є події, під впливом яких сказані ці слова. Чим менше залишається часу в сатани, тим лютішим він стає. Його руйнівна робота та спокуси досягнуть кульмінації в час горя.

[624] Незабаром на небі з'являться страшні надприродні ознаки, викликані нечистими духами, що здатні творити чудеса. Духи бісовські вийдуть до царів землі й до всього світу, щоб заманити їх у тенета обману і переконати об'єднатися із сатаною в його останній битві проти небесного правління. Таким чином будуть зведені як правителі, так і піддані. З'являться люди, які видаватимуть себе за Христа, претендуючи на титул і поклоніння, які належать тільки Спасителеві світу. Вони будуть творити дивні чудеса зцілення і запевнятимуть, що мають одкровення з неба. Але ці одкровення суперечитимуть свідченню Святого Письма.

Заключним актом цієї великої драми спокуси буде спроба сатани видати себе за Христа. Церква давно вже заявляла, що чекає приходу Спасителя як виконання своїх надій. І великий ошуканець створить видимість приходу Христа. У різних частинах світу сатана з'являтиметься серед людей, як велична істота у сліпучому блиску, нагадуючи собою Сина Божого, описаного Іваном у книзі *Об'явлення* (1:13-15). Слава, яка оточуватиме сатану, перевершить усе, що коли-небудь бачили очі смертної людини. Переможні вигуки: «Христос прийшов! Христос прийшов!», сповнять усе навкруги. Люди у захваті падають долілиць перед ним, а він здіймає руки і благословляє їх так, як Христос благословляв Своїх учнів колись на землі. Його голос ніжний, тихий, але мелодійний. Лагідно, зі співчуттям, він проголошує деякі сповнені благодаті небесні істини, котрі проповідував і Спаситель;

він зціляє людські хвороби, а потім, видаючи себе за Христа, проголошує, що змінив суботу на неділю, і звелить усім святити цей благословенний ним день. Він заявить, що всі, хто уперто продовжують дотримуватися сьомого дня, зневажають його ім'я, відмовляючись слухати його ангелів, які несли їм світло й істину. Який сильний і правдоподібний обман! І подібно до самарян, [625] зведених Симон-ворожбитом, багато людей, від малого й до великого, повірять у ці чародійства і скажуть: «Сила Бога, що зветься велика!» (Дії 8:10).

Але народ Божий не буде обманутий. Учення цього «псевдохриста» суперечить Святому Письму. Його благословення буде виголошене над тими, хто вшановує звірину та її образ, тобто над людьми, на яких, за словами Біблії, буде вилитий гнів Божий, не змішаний з милістю.

Більше того, сатана не зможе імітувати характер приходу Христа. Спаситель застерігав Свій народ щодо цього обману, ясно вказуючи на те, як відбуватиметься Його Другий прихід. «*Бо постануть христии неправдиві, і неправдиві пророки, і будуть чинити великі ознаки та чуда, що звели б, коли б можна, і вибраних... А коли скажуть вам: «Ось Він у пустині» – не виходьте, «ось Він у криївках» – не вірте! Бо як блискавка та вибігає за сходу, і з'являється аж до заходу, так буде і прихід Сина Людського»* (Від Матвія 24:24-27; див. Від Матвія 24:31; 25:31; Об'явлення 1:7; 1 до солунян 4:16, 17). Такий прихід підробити неможливо. Його буде бачити весь світ.

Тільки ревні дослідники Святого Письма, котрі полюбили істину, будуть збережені від великого обману, що заповонить увесь світ. За допомогою Біблії вони викриють ошуканця. Для всіх настане час випробування. Просівання в час спокус виявить щирих християн. Чи утверджений сьогодні народ Божий в Його Слові так, що не піддасться спокусі? Чи буде він у той критичний час триматися Біблії і тільки Біблії? Сатана робитиме все можливе, щоб перешкодити їм приготуватися до цього дня. Він влаштує справи так, щоб на їхньому шляху виникали перешкоди, щоб вони стали рабами земного багатства, несли важкий тягар, щоб [626] їхні серця були обтяжені життєвими турботами і щоб той день застав їх, як злодій, уночі.

Коли декрети, видані різними правителями християнського світу проти тих, котрі додержуються заповіді Божої, позбавлять їх захисту з боку державної влади і віддадуть в руки тих, які бажають знищити їх, народ Божий втече з міст і сіл і, об'єднавшись групами, поселиться у

відлюдних місцях. Багато хто знайде притулок у неприступних горах. Як християни П'ємонтських долин, вони зроблять високогір'я своєю святинею і будуть дякувати Богові за Його *«скельні твердині»* (Ісаї 33:16). Але багато святих з усіх народів і верств, знатні і прості, багаті й бідні, чорношкірі й білі, будуть найжорстокішим чином віддані на ув'язнення. Улюблені Богом зазнають тяжких днів, вони будуть закуті в кайдани, знемагатимуть за тюремними ґратами; одних засудять до страти, а інші будуть приречені на голодну смерть в огидних темних підземеллях. Жодне людське вухо не почує їхні зойки, жодна рука не простягнеться їм на допомогу.

Та чи забуде Господь Свій народ в годину випробовування? Чи забув Він вірного Ноя, коли суди відвідали допотопний світ? Чи забув він Лота коли вогонь зійшов з неба і спалив міста, рівнини? Чи забув Він Йосипа серед ідолопоклонників у Єгипті? Чи забув Він Іллю, коли Єзавель поклялась, що його спіткає доля пророків Ваала? Чи забув Він Єремію, коли той знемагав у темній і страшній ямі? Чи забув Він трьох юнаків у вогняній печі або Даниїла у лев'ячій рові?

«Сказав був Сіон: Господь кинув мене, і Господь мій про мене забув... Чи ж жінка забуде своє немовля, щоб не пожаліти їй сина утроби своєї? Та коли б вони позабували, то Я не забуду про тебе! Отож на долонях Своїх тебе вирізьбив Я» (Ісаї 49:14-16). Господь говорить: *«Хто вас доторкується, той доторкується до зірця Його ока»* (Захарії 2:12).

[627] Хоч вороги й зможуть вкинути їх до в'язниці, та тюремні стіни не здатні перешкодити їхньому спілкуванню з Христом. Той, Хто бачить кожну їхню слабкість, Хто знайомий з кожним їхнім випробовуванням, – Вищий за будь-яку земну владу; ангели відвідають їх самотні тюремні камери і принесуть їм світло і неземний мир. В'язниця буде, як палац, бо там перебувають люди, багаті вірою, і похмурі стіни будуть осяяні небесним світлом, як і тоді, коли Павло і Сила опівночі молились, співаючи, славили Бога у в'язниці в Филипах.

Суди Божі відвідають тих, хто буде пригнічувати і вбивати Його народ. Боже довготерпіння до безбожників робить їх ще зухвалішими в переступах, але покарання буде неминучим і страшним, незважаючи на те, що воно довго затримувалося. *«Бо повстане Господь, немов на горі Перацім; затремтить Він у гніві, немов у долині в Гів'оні, щоб Свій чин учинити, предивний Свій чин, щоб зробити роботу Свою, незвичайну роботу Свою!»* (Ісаї 28:21). Для нашого Милосердного Бога покарання – це незвичайна справа. *«Живий Я, говорить Господь Бог, не прагну смерти*

несправедливого» (Єзекіїля 33:11). Господь «милосердний, і милостивий, довготерпеливий, і багатомилостивий та правдивий... що вибачає провини й переступ та гріх», та все ж «не вважає чистим винуватого» (Вихід 34:6, 7). «Господь довготерпеливий і великої потуги, та очистити винного Він не очистить» (Наума 1:3). Страшними ділами, які звершить Його справедливність, Він відновить авторитет Свого зневаженого Закону. Про суворість покарання, котре спаде на винуватого, можна судити з того, як довго Господь відкладає чин Свого правосуддя. Народ, до якого Він ставиться з таким довготерпінням і якого не знищить доти, доки той не наповнить міру свого беззаконня в очах Божих, врешті-решт буде змушений випити чашу Його гніву, не змішаного з милістю.

Коли Христос закінчить Своє посередницьке служіння в небесній святині, на тих, хто поклоняється звірині й образу її, прийме її знамено, буде вилитий гнів Божий без милості (див. Об'явлення 14:9, 10). Суди, які спіткають [628] світ перед остаточним звільненням Божого народу, будуть жахливіші й більші за своїм масштабом, ніж кари, послані на Єгипет перед звільненням Ізраїлю. Автор книги Об'явлення, описуючи це жахливе покарання, говорить: «Шкідливі та люті болячки обсіли людей, хто мав знамено звірини й вклонявся її образу... І сталася кров, немов у мерця, і кожна істота жива вмерла в морі». Вода в річках та водних джерелах перетворилася на кров. Жахлива, як і ці болячки, Божа справедливність є повністю виправдана. Ангел Божий оголосив: «Ти праведний... що Ти це присудив! Бо вони пролили кров святих та пророків, – і Ти дав їм напитися крові. Вони варті того!» (Об'явлення 16:2-6). Засудивши дітей Божих на смерть, вони стали такою мірою винні в пролитті їхньої крові, ніби пролили її власними руками. Подібно й Христос звинувачував Свого часу юдеїв у пролитті крові святих мужів від днів Авеля, оскільки вони мали того самого духа і намагались зробити те саме, що й убивці пророків.

У наступній карі сонцю «дано... палити людей огнем. І спека велика палила людей» (вірші 8, 9). Пророки так описують стан землі в цей жахливий час: «Упала в жалобу земля, бо спустошене збіжжя... повсихали всі пільні дерева, бо Він висушив радість від людських синів». «Покорчилися зерна під своїми грудми, спорожніли комори... Як стогне товар, поголомшені череди, бо немає їм паші... бо водні джерела посохли, огонь же пожер пасовища пустині!» (Йоїла 1:10-12, 17-20). «І обернуться пісні в палатах на зойк того дня, говорить Господь Бог: буде трупів багато, бо ворог на кожному місці накидає їх!» (Амоса 8:3).

Ці карі не будуть мати всесвітнього характеру, інакше мешканці землі були б цілком винищені. Але це буде найжахливіше [629] з усіх нещасть, будь-коли відомих смертним людям. Усі суди, які відвідували людей перед закінченням часу випробування, були змішані з милістю. Кров Христа заступалася за грішних і захищала їх від повної міри покарання, але під час останнього суду буде вилитий гнів, не змішаний з милістю.

У той день багато людей захочуть знайти притулок в милості Божій, яку так довго зневажали. *«Ось дні настають, – говорить Господь Бог, – і голод пошлю Я на землю, – не голод на хліб, і не спрагу на воду, але спрагу почути Господні слова! І будуть ходити від моря до моря, і з півночі до сходу блукатимуть, щоб знайти слово Господа, та не знайдуть його!»* (Амоса 8:11, 12).

Народ Божий також не буде звільнений від страждань, але, незважаючи на гоніння й утиски, нестатки й голод, він все ж не буде залишений на загибель. Бог, Який піклувався про Іллю, не пройде повз жодного зі Своїх дітей, котрі пожертвують собою. Той, Хто перелічив навіть волосся на їхніх головах, потурбується про них, і під час голоду вони матимуть що їсти. У той час, як нечестиві помиратимуть від голоду й мору, ангели оберігатимуть праведних і піклуватимуться про їхні потреби. Тим, *«хто ходить у правді»*, дана обітниця: *«Його хліб буде даний йому, вода йому завжди запевнена!»*. *«Убогі та бідні шукають води, та нема, язик їхній від прагнення висох, Я, Господь, і їх вислухаю, Бог Ізраїлів, не лишу їх!»* (Ісаї 33:15, 16; 41:17).

«Коли б фігове дерево не зацвіло, і не було б урожаю в виноградниках, обманило зайняття оливкою, а поле їжі не вродило б, позникала отара з кошари і не стало б в оборах худоби, – то я Господом тішитись буду й тоді, радітиму Богом спасіння свого!» (Авакума 3:17, 18).

«Господь – то твій Сторож, Господь – твоя тінь при правиці твоєї. Удень сонце не вдарить тебе, ані місяць вночі! Господь стерегтиме тебе від усякого зла, [630] стерегтиме Він душу твою». *«Бо Він тебе вирве з тенет птахолова, з моровиці згубної, Він пером Своїм вкриє тебе, і під крильми Його заховаєшся ти! Щит та лук – Його правда. Не будеш боятися страху нічного, ані стріли, що вдень пролітає, ані зарази, що в темряві ходить, ані моровиці, що нищить опівдні. Впаде тисяча з боку від тебе, і десять тисяч праворуч від тебе, до тебе ж не дійде!.. Тільки своїми очима подивившись – і заплату безбожним попобачиш. Бо Господа, охорону мою,*

Всевишнього ти учинив за своє пристановище! Тебе зло не спіткає, і до намету твого вдар не наблизиться» (Псалом 121:5-7; 91:3-10).

З людської точки зору здаватиметься, що народ Божий незабаром повинен буде запечатати своє свідчення кров'ю, як це зробили мученики раніше. Вони й самі почнуть боятись, що Господь залишив їх, щоб вони впали жертвою ворогів. Це буде час великої душевної муки. Вдень і вночі вони благатимуть Бога про визволення. Нечестиві будуть радіти і глумливо запитувати: «Де тепер віра ваша? Чому Бог не визволить вас з рук наших, якщо ви справді Його народ?» Але ті, хто чекають визволення пригадають вмираючого на Голгофському хресті Ісуса, а також первосвященника, і старійшин, які, насміхаючись, кричали: *«Він інших спасав, – а Самого Себе не може спасти! Коли Цар Він Ізраїлів, нехай зійде тепер із хреста, і ми повіримо Йому!» (Від Матвія 27:42).* Як і Яків, усі вони борються з Богом. Їхні обличчя свідчать про внутрішню боротьбу. Хоча їхні обличчя зблідли, та вони не перестають ревно молитись.

Якби люди мали духовний зір, вони побачили б могутніх ангелів, які оточують тих, хто зберіг слово терпіння Христового. З ніжним співчуттям ангели спостерігають за їхнім відчаєм і вислуховують молитви. Вони чекають слова свого Володаря, щоб визволити їх від небезпеки. Але треба ще трохи зачекати. Народ Божий мусить випити [631] свою чашу і хреститися особливим хрещенням. Саме це зволікання, яким би болісним воно не було для них, і буде найкращою відповіддю на їхні молитви. Довіряючи Господеві і чекаючи, коли Він почне діяти, вони виявляють віру, надію і терпеливість, котрих так часто бракувало у їхньому духовному житті. Однак заради вибраних цей час горя буде скорочений. *«А чи ж Бог в оборону не візьме обраних Своїх, що голосять до Нього день і ніч?... Кажу вам, що Він їм незабаром подасть оборону!» (Від Луки 18:7, 8).* Кінець настане набагато швидше, ніж цього чекають люди. Пшениця буде зібрана і зв'язана в снопи для клуні Божої, а кукіль – для спалення вогнем.

Небесні вартові, вірні своєму обов'язку, продовжують пильнувати. Хоч загальним декретом буде визначений час, коли мали б бути знищені ті, котрі виконують заповіді Божі, їхні вороги намагатимуться в деяких випадках зробити це раніше. Але ніхто не зможе пройти через ряди могутніх вартових, котрі охороняють кожну вірну душу. Під час втечі з міст і сіл дехто буде схоплений, але підняті проти них мечі безсильно впадуть, як соломинки. Інших захистять ангели у подібні військових мужів.

У всі віки, для захисту й звільнення Свого народу, Бог діяв через святих ангелів. Небесні істоти завжди брали активну участь у справах людей. Вони з'являлись людям у сяючих, мов блискавка, шатах, і в простому одязі мандрівників. Ангели приходили до дітей Божих і в людській подобі. Вони відпочивали опівдні під деревами, мов втомлені мандрівники, користувалися гостинністю людських домівок, охороняли нічних подорожніх. Вони власноручно запалювали вогонь жертовника. Ангели відчиняли двері в'язниць і виводили на свободу Божих слуг. Споряджені небесною зброєю, вони прийшли, щоб відкотити каменя від гробу Спасителя.

У вигляді людей ангели часто присутні на зібраннях [632] праведних і відвідують зборища нечестивих, як, наприклад, відвідали Содом, щоб скласти звіт про вчинки його мешканців і визначити, чи переступили вони межу Божого довготерпіння. Господь любить милувати, і заради невеликої кількості тих, хто справді служить Йому, Він відводить нещастя і продовжує час миру для багатьох. Як мало грішників усвідомлюють, що своїм життям вони зобов'язані жменьці вірних Його дітей, яких вони з таким задоволенням висміюють і пригноблюють.

Хоч правителі світу і не знають цього, однак на їхніх засіданнях часто виступають ангели. Люди бачать їх, чують їхні заклики, хоча піддають критиці та висміюють добрі пропозиції й поради. У залах засідань, у судових палатах ці небесні вісники виявляють глибоке знання історії людства і часто краще захищають справу пригноблених, ніж найздібніші та найкрасномовніші адвокати. Вони руйнують плани і лихі задуми, які можуть значною мірою перешкодити Божій справі та завдати страждань Його народові. У час небезпеки й горя *«Ангол Господній табором стає кругом тих, хто боїться його, і визволяє їх»* (Псалом 34:8).

З гарячим бажанням народ Божий чекає ознак приходу свого Царя. Коли сторожа запитує: *«Стороже, яка пора ночі?»*, він, не вагаючись, відповідає: *«Настав ранок, а все ж іще ніч»* (Ісаї 21:11, 12). Світло пробивається крізь хмари над гірськими вершинами. Незабаром відкриється Його слава і засяє Сонце Праведності. Наблизились і ранок і ніч: світанок вічного дня для праведних і початок вічної ночі для нечестивих.

У той час, коли народ Божий, який бореться, звертає до Нього свої молитви, завіса, котра відділяє його від невидимого світла, здається,

майже зникає. Небеса спалахують світанком вічного дня, і лунають слова, що нагадують спів ангельського [633] хору: «Стійте твердо у вашій вірі! Допомога наближається». Христос, Всемогутній Переможець, простягає Своїм стомленим воїнам вінець нев'янучої слави, а з відкритих воріт вони чують Його голос: «Ось Я з вами, не лякайтесь. Я знаю все ваше горе, Я ніс ваші болі. Ви боретесь не з непереможними ворогами. Я боровся за вас, і в ім'я Мое ви більше, ніж переможці».

Наш дорогий Спаситель пошле Свою допомогу в необхідний час. Шлях до небес освячений Його стопами. Усі колючки, які завдають нам ран, ранили і Його ноги. Хрест, який кожен з нас покликаний нести, Він ніс раніше за нас. Господь допускає боротьбу, щоб приготувати душу до спокою й миру. Час горя – це страшне випробування для Божого народу, але в цей час кожний правдивий християнин повинен спрямувати свій погляд догори, щоб вірою побачити навколо себе «веселку обітниці».

«Отак визволенці Господні повернуться та до Сіону зо співом увійдуть, і на їхній голові буде радість відвічна, веселість та втіху осягнуть вони, а журба та зідхання втечуть! Я, Я ваш Той Утішитель! Хто ж то ти, що боїшся людини смертельної й людського сина, що до трави він подібний? Ти забуваєш про Господа, що вчинив був тебе... І завжди щоденно лякаєшся гніву гнобителя, що готовий тебе погубити. Але де той гнобителів гнів? Закутий в кайдани небавом розв'язаний буде, і не помре він у ямі, і не забракне йому його хліба. Бо Я – Господь, Бог твій, що збурює море, – й ревуть його хвилі; Господь Саваот Йому Ймення! І кладу Я слова Свої в уста твої та ховаю тебе в тіні рук Своїх...» (Ісаї 51:11-16).

«Тому то послухай оцього, убога й сп'яніла, але не з вина: так говорить Господь твій, Господь і твій Бог, що на прю за народ Свій стає: Ось келіха одуру Я забираю з твоєї руки, чашу-келіха гніву Мого, більше пити його вже не будеш! І дам Я його в руку тих, що гнобили тебе, що вони до твоєї [634] душі говорили: Схились, і по тобі ми перейдемо! І поклала ти спину свою, немов землю, й як вулицю для перехожих...» (Ісаї 51:21-23).

Погляд Божий, який проникає крізь призму віків, звернений на критичну хвилину, до якої наближається Його народ, коли земні правителі об'єднуються в боротьбі проти них. Як полонені вигнанці, вони будуть боятись померти від голоду й насильства. Але Святий, Який розділив Червоне море перед ізраїльтянами, виявить Свою

могутню силу і визволить їх. *«І будуть Мені вони власністю, – каже Господь Саваот, – на той день, що вчиню і змилосерджусь над ними, як змилосерджується чоловік над синами своїми, що служать йому» (Малахії 3:17).* Якщо в цей час була б пролита кров вірних свідків Христових, вона не стала б насінням, котре приносить плід на славу Божу, як це було в минулому, коли проливалася кров мучеників, їх вірність не була б свідченням для переконання інших в істині, тому що хвилі милості розбилися об кам'яні серця, щоб вже ніколи не повернутися назад. Якби праведні стали в цей час здобиччю своїх ворогів, це означало б для князя темряви перемогу. Псаломовець говорить: *«Бо Він заховає мене дня нещастя в Своїй skinii, сховає мене потаємно в Своєму наметі» (Псалом 27:5).* Христос сказав: *«Іди, мій народе, ввійди до покоїв своїх, і свої двері замкни за собою, сховайся на хвилю малу, поки лютість перейде! Бо Господь ось виходить із місця Свого, навідати провини мешканців землі» (Ісаї 26:20, 21).* Чудове буде визволення тих, хто терпляче чекав Його приходу. Їхні імена записані в Книзі життя.

[635]

РОЗДІЛ 40

ВИЗВОЛЕННЯ НАРОДУ БОЖОГО

КОЛИ НАРОД, КОТРИЙ дотримується заповідей Божих, буде оголошений поза законом, у багатьох країнах одночасно виникне рух, метою якого буде його знищення. Коли наблизиться час, вказаний у декреті, люди намагатимуться викоринити цю «ненависну секту». Буде прийняте рішення завдати рішучого удару вночі, щоб змусити назавжди замовкнути голос, який викривав грішників, не погоджувчись з загальноприйнятими принципами віри.

Діти Божі, одні – в тюремних камерах, інші – в потаємних сховищах серед лісів та гір – все ще благають у Бога захисту. А в цей час озброєні загони в різних місцях, підбурені злими ангелами, готуються знищити їх. Саме в цей час найбільшої небезпеки Бог Ізраїлю виявить Себе, щоб визволити Своїх вибраних. Господь говорить: *«Буде пісня для вас, як за ночі освячення свята, і радість сердечна, мов у того, хто ходить з сопілкою, щоб вийти на гору Господню до Скелі Ізраїля. І Господь дасть почути велич голосу Свого, опускання ж рамена Свого покаже у гніві бурхливому та в огняному жерущому полум'ї, у бурі й дощі, та в камінному граді!»* (Ісаї 30:29, 30).

З переможними вигуками, насмішками і прокльонами натовпи лихих людей готові накинутися на свою здобич, коли раптово [636] густа мряка, чорніша найтемнішої ночі, впаде на землю. Потім на небі з'являється райдуга, сяюча славою від Божого престолу; вона охоплює все небо і, здається, оточує кожну групу людей, які моляться. Гнів натовпу раptom вщухає, глумливі вигуки змовкають, люди забувають про свій гнів. Охоплені страшним передчуттям, вони вдивляються у символ Божого завіту і бажають сховатись від його засліплюючого блиску.

Народ Божий чує виразний, мелодійний голос: «Погляньте вгору!» і, піднявши очі до неба, люди бачать райдугу обітниці. Темні грізні хмари, що вкрили небосхил, розсіюються, і вірні, подібно до Степана, бачать Божу славу і Сина Людського, Який сидить на Своему престолі.

На Його Божественному тілі вони помічають сліди Його приниження і чують з Його вуст прохання до Отця і святих ангелів: *«Бажаю Я, Отче, щоб і ті, кого дав Ти Мені, там зо Мною були, де знаходжуся Я»* (Від Івана 17:24). І знову лунає переможний мелодійний голос: *«Вони ідуть! Вони ідуть! Святі, невинні та непорочні! Вони зберегли слово терпіння Мого: вони ходитимуть серед ангелів!»*. З блідих, тремтячих уст тих, хто міцно тримався своєї віри, зриваються крики перемоги.

Опівночі Бог виявить Свою силу для визволення Свого народу. Раптом з'являється сліпуче у своєму сяйві сонце. Чудеса й ознаки швидко змінюють одні одних. Нечестиві з жахом і подивом спостерігають за цими подіями, в той час як праведники з урочистою радістю вдивляються в ознаки свого визволення. Здається, все в природі перемінилось. Завмирають потоки рік. Темні важкі хмари зіштовхуються між собою. Серед розгніваних хмар з'являється смуга ясного неба невимовної слави, звідти лунає Голос Божий, подібний до шуму багатьох вод: *«Сталося!»* (Об'явлення 16:17).

Від цього голосу здригаються небо й земля. [637] Відбувається сильний землетрус: *«Сталось велике трясіння землі, якого не було, відколи людина живе на землі... Великий такий землетрус, такий міцний!»* (Об'явлення 16:18). Небеса то відчиняються, то зачиняються знову. З престолу Божого, подібно до пронизуючої блискавки, сяє слава Божа. Гори хитаються, як тростина, що її вітер гойдає, а пошматоване каміння летить у всі боки. Чути ревіння, котре нагадує ревіння бурі. Розбурхане море вирує. Ревіння буревію подібне до голосу демонів, що виконують свою руйнівну справу. Поверхня землі підіймається й опускається, як хвилі на морі, бо її основи захиталися. Осідають пасма гір. Заселені острови зникають. Люті хвилі поглинають портові міста, що подібно до Содоми стали розсадниками розпусти. *«І великий Вавилон був згаданий перед Богом, щоб дати йому чашу вина Його лютого гніву»* (Об'явлення 16:19). Град *«як важкі тягарі»* виконує свою руйнівну роботу (див. Об'явлення 16:19-21). Найбільш гордовиті міста землі знищені. Розкішні палаци, на побудову яких великі світу цього віддали своє багатство, щоб увічнити власне ім'я, на їхніх очах перетворюються на руїни. Падають тюремні стіни, і народ Божий, який був ув'язнений за свою віру, виходить на волю.

Могили розкриваються: *«І багато-хто з тих, що сплять у земному поросі, збудяться, одні на вічне життя, а одні на наруги, на вічну гидоту»* (Даніїла 12:2). І всі померлі, які повірили в Трьохангельську

звістку, виходять з могил прославленими, щоб стати свідками Божого заповіту миру з тими, які виконували Його Закон. Тоді воскреснуть і ті, «що Його прокололи» (Об'явлення 1:7), і ті, котрі знущалися з Нього в Його передсмертних муках, воскреснуть також злові вороги Його правди і Його народу, щоб побачити Його в славі та стати свідками тих почестей, котрі будуть виявлені вірним слухняним дітям Божим.

Важкі хмари усе ще покривають небо, але час від часу пробирається сонце, що нагадує караюче око Єгови. [638] Люті блискавки прошивають небо, огортаючи землю вогняним покривалом. Пересилюючи жахливий гуркіт грому, лунають таємничі страшні голоси, що провіщають долю нечестивих. Не всі розуміють ці слова, та псевдовчителям добре відоме їхнє значення. Люди, які ще зовсім недавно поводитися нахабно і зухвало, котрі торжествували у своїй жорстокості щодо народу, який виконує заповіді Божі, тепер охоплені жахом і тремтять від страху, їхні зойки та голосіння пересилюють шум розбурханих стихій. Нечисті духи визнають Божественність Христа і тремтять перед Його силою, тоді як люди просять помилювання, божеволіючи від жаху.

Пророки минулого, побачивши у святих видіннях день Божий, говорили: *«Голосіть, бо близький день Господній, – він від Всемогутнього прийде, немов зруйнування»* (Ісаї 13:6). *«Іди в скелю, і сховайся у порох від страху Господнього, і від пишноти Його величі! Горді очі людини поникнуть, і буде обнижена людська високість, і буде високим Сам тільки Господь того дня! Бо настане день Господа Саваота на все горде й високе, і на все висунене, – і понижене буде воно... Покине людина того дня божків своїх срібних і божків своїх золотих, що собі наробила була, щоб вклонялись кротам і кажанам, щоб піти у печери й розщілини скельні від страху Господнього і від слави величчя Його, коли прийде Він острах збудити на землі!»* (Ісаї 2:10-12, 20, 21).

Крізь щілину між хмарами сяє зірка, і її блиск на тлі темряви здається особливо яскравим і сліпучим. Вона вселяє надію і радість у серця вірних дітей Божих, а порушники Божого Закону бачать в ній передвісницю гніву й покарання. Ті, котрі пожертвували усім заради Христа, тепер перебувають у безпеці, в таємному, неприступному Божому сховищі. Вони були випробувані перед усім світом і перед тими, котрі зневажають істину, засвідчили свою вірність Тому, [639] Який помер за них. Дивна переміна відбувається з тими, хто навіть перед лицем смерті залишився вірним своїм переконанням. Враз

вони відчули себе звільненими від страшної тиранії людей, котрі перетворились на демонів, їхні обличчя, нещодавно бліді, стурбовані й виснажені, тепер світяться подивом, вірою і любов'ю, їхні голоси зливаються в переможному співі: *«Бог для нас – охорона та сила, допомога в недолях, що часто трапляються, тому не лякаємось ми, як трясеться земля, і коли гори зсуваються в серце морів! Шумлять і киплять Його води, через велич Його тремтять гори»* (Псалом 46:2-4).

У той час, як ці слова святої надії підносяться до Бога, хмари розступаються, відкриваючи ясне зоряне небо, невимовно прекрасне в порівнянні з похмурими сердитими хмарами по краях горизонту. З відчинених воріт випромінюється слава небесного міста. Потім на небі з'являється рука, що тримає дві, складені разом кам'яні скрижалі. Пророк говорить: *«І небеса звістять правду Його, що Бог – Він суддя»* (Псалом 50:6). Святий Закон – праведність Бога – проголошений серед грому та вогню на горі Сінай як Закон життя, тепер постає перед людьми мірилом суду. Рука розгортає скрижалі, і люди бачать Десять Заповідей, написаних немовби вогняним пером. Слова настільки зрозумілі й виразні, що всі можуть прочитати їх. Пробуджується людська пам'ять. Мряка забобонів і ересі, що огортала людський розум, зникає, і Десять Божих Заповідей – стислих, всеохоплюючих і авторитетних – постають перед усіма мешканцями землі.

Неможливо описати жах і відчай тих, хто нехтував святими Божими вимогами. Господь дав їм Свій Закон; вони могли порівнювати з цим еталоном власний характер і виявити свої недоліки, коли ще була змога покаятись і виправити своє життя. Але щоб заручитися прихильністю світу, вони знехтували Його заповідями і навчали інших порушувати їх. Вони намагалися примусити і [640] народ Божий опоганювати Його суботу. Тепер їх осуджує той самий Закон, яким вони знехтували. Із жахаючою ясністю вони починають усвідомлювати, що для них немає виправдання. Вони зробили вибір, кому служити і поклонятись. *«І ви знову побачите різне між праведним та нечестивим, між тим, хто Богові служить, та тим, хто не служить Йому»* (Малахії 3:18).

Вороги Божого Закону – від служителів до найпростіших людей – отримують тепер нове уявлення про правду та обов'язок. Надто пізно вони розуміють, що субота четвертої заповіді є печаткою Живого Бога. Надто пізно вони усвідомлять справжній характер своєї фальшивої суботи і те, що вони будували на піску. Вони розуміють, що

боролися з Богом. Вчителі церкви вели душі до загибелі, запевняючи, нібито ведуть їх до воріт раю. Тільки в день остаточної відплати стане відомо, яка велика відповідальність покладена на людей, які здійснюють святе служіння і якими жажливими є наслідки їхньої невірності. Тільки у вічності ми зможемо правильно оцінити втрату кожної душі. Жахливою буде доля тих, котрим Бог скаже: «Відійди від Мене, невірний слуго».

З неба лунає Божий голос, що проголошує день і час приходу Ісуса та урочисте укладання вічного заповіту зі Своїм народом. Подібно до найгучнішого гуркоту грому, Його слова пролунають по всій землі. Ізраїль Божий слухає їх; погляд дітей Божих спрямований догори, їхні обличчя осяяні Його славою, світяться, як обличчя Мойсея, коли той зійшов з гори Сінай. Нечестиві не зможуть дивитися на них. І коли проголошується благословення над тими, які шанували Бога, дотримуючись Його святої суботи, залунають гучні вигуки перемоги.

Незабаром на сході з'являється невеличка темна хмаринка, розміром в половину людської долоні. Вона оточує Спасителя й на відстані здається темною. Народ Божий знає, що це ознака появи Сина Людського. В урочистій тиші вони уважно спостерігають за тим, як вона [641] наближається до землі, роблячись світлішою і прекраснішою, поки нарешті не перетвориться на велику білу хмару, в основі якої – слава, подібна до поїдаючого вогню, і над нею – райдуга заповіту. Ісус гряде, як Могутній Переможець. Тепер Він прийде не як Страдник, щоб випити гірку чашу ганьби і страждання, але як Переможець на небі й на землі, щоб судити живих і мертвих. Він *«Вірний і Правдивий»*, Який *«справедливо судить і воює... війська небесні, зодягнені в білий та чистий віссон, їхали вслід за Ним на білих конях»* (Об'явлення 19:11, 14). Його супроводжує сила-силенна святих ангелів, які співають небесні гімни. Здається, все небо заповнене сяючими істотами – *«десятки тисяч і тисячі тисяч»*. Людське перо не в змозі описати цю сцену; розум смертної людини не може збагнути цієї величі та краси. *«Велич Його вкрила небо, і слави Його стала повна земля! А сяйво було наче соняшне світло»* (Авакума 3:3, 4). У міру наближення цієї живої хмарини кожне око бачить Князя життя. Терновий вінець більше не спотворює Його святе чоло; його прикрашає діадема слави. Сяйво від Його обличчя яскравіше за сяйво полуденного сонця. *«І Він має на шаті й на стегнах Своїх написане ймення: «Цар над царями, і Господь над панамі»»* (Об'явлення 19:16).

У Його присутності *«всьяке обличчя поблідло»* (Єремії 30:6). І почуття безмежного страху та розпачу огортає тих, хто зневажав милість Божу. *«І серце розтопиться, і ноги дрижатимуть... а обличчя їх всіх на червоно розпаляться»* (Наума 2:11). Праведні, тремтячи, запитують: *«Хто може встояти?»* Змовкає спів ангелів, і наступає страхітлива тиша. Потім чути голос Ісуса: *«Досить для тебе благодаті Моєї»*.

Обличчя праведних світлішають, і серце кожного сповнюється радістю. Ангели беруть на тон вище і продовжують співати, наближаючись до землі.

Цар царів сходить на хмарі, оточений палаючим вогнем. Небеса згортаються, як сувій; земля тремтить перед Ним, і кожна гора і кожен острів [642] зрушили зі своїх місць. *«Приходить наш Бог, – і не буде мовчати: палючий огонь перед Ним, а круг Нього все буриться сильно! Він покличе згори небеса, і землю – народ Свій судити»* (Псалом 50:3, 4). *«І земні царі, і вельможі та тисячники, і багаті та сильні, і кожен раб та кожен вільний, – поховались у печери та в скелі гірські, та й кажуть до гір та до скель: «Поспадайте на нас, і позакривайте ви нас від лиця Того, Хто сидить на престолі, і від гніву Агнця!.. Бо прийшов це великий день гніву Його, і хто встояти може?»* (Об'явлення 6:15-17).

Усякі насмішки припиняються. Неправдомовні уста змовкають. Брязкіт зброї, військові крики та поплямована кров'ю одіж – усього цього вже немає (див. Ісаї 9:4). Чути лише молитви, голосіння та плач. З уст, які ще недавно глузували, зривається вигук: *«Настав великий день гніву, і хто, може встояти?»* Нечестиві благають, щоб гори та скелі покрили їх, аби тільки не бачити лиця Того, Ким вони знехтували.

Ім знайомий цей голос, його чують навіть мертві. Як часто з сумом та ніжністю він кликав їх до покаяння. Скільки разів вони чули його в зворушливих благаннях свого друга, брата й Викупителя! Тих, які відкинули Його благодать, ніхто не може засудити з такою силою і справедливістю, як цей голос, що стільки часу їх закликав: *«Наверніться, наверніться з ваших злих доріг, і нащо вам умирати?»* (Єзекіїля 33:11). О якби це був для них незнайомий голос! *«Бо кликала я, та відмовились ви, простягла була руку свою, та ніхто не прислухувався! І всю раду мою ви відкинули, картання ж мого не схотіли!»* (Приповісті 1:24, 25). Цей голос пробуджує в них спогади, які вони з радістю стерли б із пам'яті: знехтувані перестороги і заклики, невикористані переваги.

[643] Христа бачать і ті, які знущались над Його стражданнями. З хвилюванням і страхом вони пригадують слова Страждальця, урочи-

сто сказані Ним у відповідь на заклання первосвященика: *«Відтепер ви побачите Людського Сина, що сидітиме праворуч сили Божої, і на хмарах небесних приходитиме!»* (Від Матвія 26:64). Тепер вони бачать Його у славі; їм доведеться ще побачити Його, коли Він сидітиме по правиці в Бога.

Тут також і ті, котрі заперечували Його Божественність, коли Він називав Себе Сином Божим. Тепер вони мовчать. Тут і зухвалий Ірод, котрий насміхався над царським титулом Ісуса і дав наказ своїм воїнам коронувати Його на посміх. Тут стоять і ті, чії нечестиві руки одягнули Його в багряницю, поклали на Його святе чоло терновий вінок і, вклавши в Його покірну руку «тростину», кланялись Йому, виявляючи богозневагу. Люди, що били Князя життя і плювали в Його лице, тепер відвертаються від Його всепроникаючого погляду і хотіли б втекти, щоб тільки сховатись від сліпучої слави Його присутності. Ті, що забивали цвяхи в Його руки й ноги; воїн, що проколов Йому бік, тепер з жахом і соромом дивляться на сліди, що залишилися на Його тілі.

Зі страхітливою виразністю священики і старійшини пригадують події, які відбулися на Голгофі. Тремтячи від страху, вони пригадують, як, киваючи головами, вигукували із сатанинською зловтіхою: *«Він інших спасав, – а Самого Себе не може спасти! Коли Цар Він Ізраїлів, нехай зійде тепер із хреста, – і ми повіримо Йому; покладав він надію на Бога, – нехай Той Його тепер визволить, якщо Він угодний Йому»* (Від Матвія 27:42, 43).

Вони виразно пригадують притчу Спасителя про виноградарів, які відмовились віддати господареві плоди виноградника, познущалися з Його слуг і вбили його сина. Вони пригадують також вирок, котрий самі оголосили: господар виноградника *«злочинців погубить жорстоко»*. У злочині й покаранні цих невірних людей священики і старійшини бачать самих себе і ту долю, яка справедливо чекає на них. У страхітливій смертельній агонії чути крик, повний відчаю і муки: [644] *«Він – Син Божий! Він воістину Месія!»* І цей крик за своєю силою перевершує крики, що лунали колись на вулицях Єрусалима: *«Розіпни Його! Розіпни Його!»*. Вони хочуть втекти від лиця Царя царів та даремно шукають сховища в глибоких печерах, котрі утворилися в землі під натиском лютої стихії.

У житті всіх, котрі відкидають істину, трапляються моменти, коли пробуджується їхнє сумління, коли пам'ять болісно нагадує

про власне лицемірство, а душа мучиться і страждає. Та хіба можна порівняти їх з муками сумління, котрі вони відчуватимуть у той день, коли прийде на них: *«Страх, немов вихор, і привалиться... нещастя, мов буря»* (Приповісті 1:27). Ті, хто, не вагаючись знайшли Христа і Його вірний, народ, тепер бачать славу, яка спочиває на них. Серед жажливого крику беззаконників вони чують радісні вигуки святих: *«Це наш Бог, що на Нього ми мали надію і Він спас нас!»* (Ісаї 25:9).

Серед спалахів блискавиць, гуркоту громів та хитання землі голос Сина Божого викликає святих, що сплять у поросі земному. Він дивиться на могили праведних і, звівши руки, гучним голосом промовляє: *«Прокидайтесь, прокидайтесь, пробудіться! Ви, що спите в поросі, вставайте!»* На всіх широтах землі мертві почують Його голос і, почувши, оживуть. Земля здригнеться від кроків великої армії воскреслих з усякого «племени і язика, і народу, і люду». Вони виходять з полону смерті, зодягнені в безсмертну славу, з вигуками: *«Де, смерте, твоя перемога? Де твоє, смерте, жало?»* (1 до коринтян 15:55). Голоси живих праведників і воскреслих святих зливаються в тривалих, радісних і переможних вигуках.

Усі виходять з могил, маючи ту саму будову тіла та риси, що й до смерті. Серед воскреслих – Адам, відмінний своїм високим зростом і величною поставою; він тільки трохи поступається перед Сином Божим. Адам різко відрізняється від людей наступних поколінь; вже навіть у цьому стає помітним виродження людського роду. Та всі воскреслі мають силу та свіжість, притаманні вічній молодості. Напочатку людина [645] була створена за подобою Божою не тільки характером, а й зовнішніми рисами. Гріх спотворив, майже знищив Божественний образ в людині. Та Христос прийшов, щоб повернути втрачене. Він переіменить наше нікчемне тіло на подобу Свого славного тіла. Смертне, тлінне тіло позбавлене привабливості та опоганене гріхом, стане ідеальним, красивим та безсмертним. Усі недоліки та фізичні вади залишаться в могилі. Викуплені знову отримують доступ до дерева життя в давно втраченому Едені і будуть зростати в міру повного зросту, яким володіло людство у своїй славі напочатку. Останні сліди прокляття, спричинені гріхом, будуть усунуті, й вірні Христові постануть *«в красі Господа нашого Бога»*, розумом, душею й тілом віддзеркалюючи досконалий образ свого Господа. О, чудове викуплення! Як багато про нього було сказано, як довго і з яким нетерпінням на нього чекали і якого ніколи не могли цілком збагнути.

Живі праведні зміняться, *«у хвилину, в мить ока»*. Вони були прославлені в ту мить, коли пролунав голос Божий, а тепер, ставши безсмертними, разом з воскреслими святими підіймаються назустріч Господеві на повітрі. Ангели «зберуть Його виноградник від вітрів чотирьох, від кінців неба аж до кінців його». Святі ангели принесуть матерям їхніх малих діток. Друзі, давно розлучені смертю, зустрінуться, щоб більше ніколи не розлучатись, і з радісним співом усі разом підіймаються до Божого міста.

З кожного боку хмаряної колісниці є крила, а під ними – живі колеса; і коли колісниця рухається вгору, – колеса вигукують: «Свят!», і крила, рухаючись, також проголошують: «Свят!», а ангельський кортеж підхоплює: «Свят, свят, свят, Господь Бог Саваот!» Коли колісниця наближається до нового Єрусалима, викуплені вигукують: «Алілуя».

Перед входом до Божого міста Спаситель вручає Своїм послідовникам емблеми перемоги і зодягає відзнаки, що вказують на приналежність до царського роду. Блискучі ряди шикуються, утворивши квадрат, всередині якого височить постать їхнього Царя, Який перевершує Своєю величчю ангелів і святих, [646] обличчя Якого сяє невимовною любов'ю. Погляди незліченного сонму спрямовані до Нього: всі очі споглядають славу Того, «образ Якого був змінений, ніби й не був Він людиною, і вигляд Його, ніби й не був Він Сином Людським». Ісус Сам Своєю правою рукою кладе на голови переможців вінці слави. Для кожного викупленого є приготований вінець, на якому написано його «*ймення нове*» (Об'явлення 2:17), а також слова: «Святина Господу!». Кожний отримує гілку переможця і блискучі гуслі. Потім на знак ангелів подається тон, і кожна рука починає майстерно перебирати струни; народжується прекрасна мелодійна музика. Кожне серце сповнене невимовним захопленням, кожний голос зливається у славослів'я: «*Йому, що нас полюбив і кров'ю Своєю обмив нас від наших гріхів, що вчинив нас царями, священиками Богові й Отцеві Своему, – Тому слава та сила на вічні віки! Амінь*» (Об'явлення 1:5, 6).

Перед викупленими постає святе місто. Ісус широко відчиняє перлові ворота, народи, які зберегли істину, проходять крізь них. Там вони бачать Божий рай, домівку Адама в його невинності. Потім вони чують голос, мелодійніший за найпрекраснішу музику, який звергається до них зі словами: «*Ваша боротьба закінчена. Прийдіть, благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване Вам від закладин світу*».

Тепер виконалася молитва Спасителя за Його учнів: *«Бажаю Я, Отче, щоб і ті, кого дав Ти Мені, там зо Мною були, де знаходжуся Я»* (Від Івана 17:24). Христос вказуючи Отцю на непорочних перед славою Його в радості (див. *Юди 24*), яких Він викупив Своєю Кров'ю, проголошує: *«Ось Я і Мої діти, котрих Ти дарував Мені. Я зберіг їх»*. О дивна любов Викупителя! Яким чудовим буде той час, коли вічний Отець, дивлячись на викуплених, побачить в них Свій образ. Тоді гріха вже не буде і людське знову зіллється гармонійно з Божественним!

[647] З невимовною любов'ю Ісус запрошує своїх вірних увійти в радість їхнього Господа. Спаситель радіє з того приводу, що бачить в царстві слави душі, спасенні ціною Його страждання і приниження. Викуплені також будуть переживати Його радість, впізнаючи серед благословених тих, хто був придбаний для Христа їхніми молитвами, працею і жертвовною любов'ю. У той час, як вони збираються навколо великого білого престолу, невимовна радість наповнює їхні серця, тому що вони бачать людей, яких навернули до Христа, а ті, в свою чергу, привели до Христа інших. Тепер усі вони знайшли мирну пристань, щоб покласти там свої вінці біля ніг Ісуса і славити Його впродовж вічності.

Коли викуплених запрошують увійти до міста Божого, повітря сповнюється радісними переможними вигуками. Незабаром зустрінуться два Адами. Син Божий з розпростертими обіймами готовий зустріти батька людського роду – створену Ним істоту, котра згрішила проти Свого Творця і за гріх якої Спаситель поніс на Своему тілі сліди розп'яття. Коли Адам бачить рани, залишені безжалісними цвяхами, він не падає в обійми Свого Господа, а в смиренні припадає до Його ніг зі словами: *«Достойний Агнець, що заколений»*. Спаситель ніжно підіймає його і просить ще раз поглянути на свою домівку – Едем, з якого він так давно був вигнаний.

Після вигнання з Едену життя Адама на землі було сповнене печалі. Кожний в'янучий листок, кожна тварина, принесена в жертву, кожна хвороблива тінь на прекрасному обличчі природи, кожна порочна пляма в характері людини знову й знову нагадували йому про гріх. Жакливими були докори сумління, яких він зазнав дивлячись, як зростає беззаконня та чуючи у відповідь на свої перестороги докори за те, що він є винуватцем появи гріха. Майже тисячу років Адам терпляче зносив покарання за беззаконня. Він щиро розкався у своїх гріхах, покладаючись на заслуги обіцяного Спасителя і помер

в надії на воскресіння. Син Божий спокутував гріх і падіння людини, і [648] тепер, завдяки служінню примирення, Адамові повернено панування, що належало йому від самого початку.

Безмежно щасливий Адам милується деревами, котрі й раніше викликали в нього захоплення, – тими деревами, плоди яких він збирав у радісні дні своєї непорочності. Він дивиться на виноградні лози, які власноруч вирощував; бачить ті квіти, котрі так любив дивитися. Адам усвідомлює реальність того, що бачить, – це насправді відновлений Едем, який став ще прекраснішим, ніж тоді, коли він був вигнаний з нього. Спаситель приводить Його до дерева життя, зриває чудові плоди і пропонує йому скуштувати їх. Адам озирається навколо себе і бачить безліч своїх викуплених нащадків, які стоять у Божому раю. Тоді він кладе свій сяючий вінець до ніг Ісуса і, припавши до Його грудей, палко обіймає Викупителя. Він торкається струн золотої гуслі, і під небесним склепінням лунає пісня перемоги. «Достойний, достойний, достойний Агнець, що заколений, і знову живий!». Сім'я Адама приєднується до співу і складає до ніг Спасителя свої вінці, в благоговінні схиляючись перед Ним.

За цим возз'єднанням спостерігають ангели, які оплакували падіння Адама і раділи, коли Ісус після Свого воскресіння вознісся на небеса, визволивши від смерті всіх, хто повірить в Його Ім'я. Тепер вони бачать результат викуплення і їхні голоси зливаються в славослів'я.

Кришталеве море перед престолом – воно немовби скло, змішане з вогнем, – і виблискує від слави Божої. Тут зібрані ті, які перемогли звірину та образ її і знамено її і число імені її. Разом з Агнцем, на горі Сіон, «маючи гусли Божі», стоять 144 тисячі викуплених серед людей. Голос гусярів, що грають на гусях своїх, подібний до шуму великої води і звуку гучного грому. Вони співають [649] *«нову пісню»* перед престолом, пісню, якої ніхто не міг навчитися, окрім 144 тисяч. Це пісня Мойсея й Агнця – пісня перемоги. Цієї пісні ніхто не міг навчитися, окрім 144 тисяч, тому що вона є піснею їхніх власних досвідів, досвідів яких ніхто не мав. Це ті, які *«йдуть за Агнцем, куди Він іде»*. Це – люди, взяті від землі із середовища живих, *«первістки Богові і Агнцеві»* (див. *Об'явлення 15:2, 3; 14:1-5*). Вони *«прийшли від великого горя»*, пережили такий час лиха, якого не було з того часу, як з'явилися нації; вони зазнали душевної агонії в час скорботи Якова; вони були без Заступника під час злиття останніх кар Божих. Але вони визволені, тому що *«обмили одежі свої і вибілили їх в крові Агнця»*. *«Не*

знайшлося бо підступу в їхніх устах, бо вони непорочні!». «Тому то вони перед Божим престолом, і в храмі Його день і ніч Йому служать. А Той, Хто сидить на престолі, розтягне намета над ними» (Об'явлення 14:5; 7:15). Вони бачили землю, спустошену голодом та пошестями, сонце, що мало владу палити людей надзвичайною спекою, і самі також зносили страждання, голод і спрагу. «Вони голоду й спраги терпіти не будуть уже, і не буде палити їх сонце, ані спека яка. Бо Агнець, що серед престолу, буде їх пасти, і водитиме їх до джерел вод життя. І Бог кожну сльозу з очей їхніх зітре!» (Об'явлення 7:16, 17).

У всі віки вибрані Спасителем виховувались і навчались дисципліни в школі випробувань. Вони йшли вузьким земним шляхом, очищались у вогні страждань. Заради Ісуса вони зносили нападки, ненависть і наклепи. Вони слідували за Ним, незважаючи на жорстоку боротьбу, виявляли самозречення і переживали гірке розчарування. [650] На власному гіркому досвіді вони пізнали тягар гріха, його силу, усвідомлення провини, за те горе, яке він приносить, тому вони відчують огиду до нього. Усвідомлення величч безмежної Жертви, принесеної заради визволення від гріха, упокорює їх у власних очах і наповнює їхні серця вдячністю та хвалою, чого ніколи не зможуть зрозуміти істоти, котрі не згрішили. Любов їхня сильна, тому що їм багато прощено. Учасники Христових страждань, вони можуть стати учасниками Його слави.

Спадкоємці Божі вийшли з горищ, і убогих хатин, підземель, ешафотів, гір, пустель і морських глибин. На землі вони були «збідовані, засумовані, витерпілі». Мільйони з них зійшли в могили, затавровані ганьбою, тому що рішуче відмовились підкорятись оманливим вимогам сатани. Земні суди визнавали їх найзапеклішими злочинцями. Та тепер: «Бог – Він суддя» (Псалом 50:6). Тепер рішення земних судів переглядаються. «Ганьбу народу Свого Він усуне» (Ісаї 25:8). «І будуть їх звати народом святим, викупленцями Господа» «...Щоб замість попелу дати їм оздобу, оливу радості замість жалоби, одержу хвали замість темного духа!» (Ісаї 62:12; 61:3). Це вже більше не змучені, збідовані, розпорошені й пригноблені люди. Віднині вони завжди будуть з Господом. Вони стоять перед престолом, одягнуті в прекрасні шати, яких ніхто з великих світу не носив на землі. Вони увінчані діадемами, більш славними, ніж ті, що прикрашали монархів землі. Дні плачу й болю минулися назавжди. Цар слави зітре всі сльози, і печалі більше не буде. Помахуючи пальмовими гілками, вони співають пісню

хвали – дзвінку, приємну і мелодійну; всі підхоплюють цю мелодію, і під небесним склепінням лунає гімн: «Спасіння нашому Богові, що сидить на престолі, і Агнцеві!», і всі небожителі відповідають: «Амінь! Благословення, і слава, і мудрість, [651] і хвала, і честь, і сила, і міць нашому Богу на вічні віки! Амінь!» (Об'явлення 7:10, 12).

У цьому житті ми можемо лише частково зрозуміти чудовий План спасіння. Своїм обмеженим людським розумом ми намагаємося збагнути ганьбу і славу, життя і смерть, справедливість і милість, які зустрілися на хресті, але як би ми не напружували свої розумові сили, ми не зможемо до кінця зрозуміти значення того, що відбулось на Голгофі. Ми маємо лише слабке уявлення про довжину і ширину, глибину і висоту любові Спасителя. План спасіння не буде повністю збагнений навіть тоді, коли викуплені зустрінуться віч-на-віч з Ним і пізнають Його, як і вони пізнані; але впродовж усієї вічності допитливому розумові постійно відкриватимуться нові істини. Хоч не буде вже горя, страждання і спокус, бо причина їх виникнення усунена, народ Божий завжди пам'ятатиме, яка ціна була заплачена за його спасіння.

Хрест Христа буде предметом вивчення і прославлення викупленими протягом вічності. У Христі прославленому вони бачитимуть розп'ятого Христа. Спасенні ніколи не забудуть, що Той, Чия сила створила незліченні світи і керує їхнім рухом у безмежному просторі, Улюблений Божий, Велич небес, перед Яким схиляються херувими і серафими, – принизив Себе, щоб підняти грішну людину; поніс на Собі вину і ганьбу за гріх; переніс розлуку з Отцем, коли Той закрив від Нього Своє лице, доки скорбота і горе гинучого світу не розбили Його серце і не позбавили життя на Голгофському хресті. Те, що Творець усіх світів, Вершитель долі всіх людей відмовився від Своєї слави та принизив Себе з любові до людини, – буде постійно викликати подив і захоплення мешканців Всесвіту. Дивлячись на Відкупителя, на вічну славу Отця, яка сяє на Його обличчі, а також на престол, утверджений навіки й віки, та знаючи, що Боже Царство не матиме кінця – всі викуплені народи висловлять свої почуття в прекрасній пісні: «Достойний, достойний Агнець, [652] що був заколений, і примирив нас з Богом Своєю дорогоцінною кров'ю!» (див. Об'явлення 5:12).

Таємниця хреста пояснює всі інші таємниці. У світлі, що сяє з Голгофи, властивості Бога, які викликали в нас страх і трепет, постануть у всій своїй красі та привабливості. Милість, ніжність і батьківська

любов поєднуються зі святістю, справедливістю і силою. Споглядаючи на велич Його престолу, високого і піднесеного, ми бачимо Його доброту і милосердя, і як ніколи раніше, починаємо розуміти значення цих сповнених любові слів: *«Отче наш»*.

Всі побачать, що Той, Котрий безмежний у Своїй мудрості, не міг запропонувати іншого Плану спасіння, крім Жертви Свого Сина. Нагородою за цю жертву буде радість землі, заселеної святими, щасливими і безсмертними істотами. Результат боротьби Спасителя з силами темряви – це радість викуплених, яка вічно виявлятиме себе в прославленні Бога. Ціна кожної душі настільки велика, що Отець задоволений платою, внесеною за неї; і Сам Христос із задоволенням споглядатиме на плоди Своєї великої Жертви.

[653]

РОЗДІЛ 41

СПУСТОШЕННЯ ЗЕМЛІ

«ГРІХИ БО ЙОГО досягли аж до неба, і Бог ізгадав про неправди його... Удвоє налийте до чаші, що нею він вам наливав! Скільки він славив себе та розкошував, стільки муки та смутку завдайте йому! Бо в серці своєму говорить: «Сиджу, як цариця, і я не вдова, і бачити смутку не буду!» Через це одного дня прийдуть кари його, смерть, і плач, і голод, і спалений буде огнем, бо міцний Господь, Бог, що судить його і будуть плакати та голосити за ним царі земні, що з ним розпусту чинили та розкошували... говоритимуть: «Горе, горе, о місто велике, Вавилоне, місто могутнє, бо суд твій прийшов однієї години!» (Об'явлення 18:5-10).

«А земні купці», котрі «збагатіли від сили розкоші його... будуть плакати та голосити за ним... від страху мук його стануть здалека, і будуть... казати: Горе, горе, місто велике, зодягнене в віссон і порфіру та в кармазин, і прикрашене золотом і дорогоцінним камінням та перлами, бо за одну годину згинulo таке велике багатство» (Об'явлення 18:3, 11, 15-17).

Такі суди спіткають Вавилон у день гніву Божого. Він наповнив міру свого беззаконня, його час настав, він дозрів для знищення.

[654] Коли голос Божий звільнить Свій поневолений народ, тоді матиме місце страхітливе пробудження тих, які втратили все у великій життєвій боротьбі. Коли час випробування ще не закінчився, вони були засліплені сатанинськими заблудженнями та виправдовували своє гріховне життя. Багаті пишались своєю зверхністю над тими, які мали менше переваг, але їхнє багатство було набуто порушенням Закону Божого. Вони нехтували своїм обов'язком нагодувати голодних, одягти нагих, чинити справедливість і любити діла милосердя. Вони шукали власного звеличення і пошани від оточуючих людей.

Тепер вони позбавлені усього того, що робило їх великими, а самі стали вбогими і беззахисними. Охоплені жахом, вони дивляться на зруйнованих ідолів, яким надавали перевагу перед своїм Творцем.

Вони продали душі за земне багатство і насолоди, не дбали про збагачення в Богові. Внаслідок цього вони зазнали повної невдачі у своєму житті; замість насолоди, вони відчують гіркоту, а їхні скарби зотіли. Багатство, яке накопичували впродовж усього життя, було в раз знищено. Багаті ридають над руїнами своїх розкішних будинків, над розсипаним золотом і сріблом. Раптом вони перестають ридати, з жахом усвідомлюючи, що й самі повинні загинути разом зі своїми ідолами.

Беззаконні жалкують, але не з приводу свого гріховного нехтування Богом та своїми ближніми, а тому, що Бог переміг. Вони оплакують наслідки власних гріхів, але не каються у беззаконні. Якби це було можливо, вони використали б усе задля перемоги.

Тепер люди бачать, що ті, над ким вони глузували і насміхалися, кого бажали стерти з лиця землі, залишаються неушкодженими серед епідемій і землетрусів. Той, Хто для порушників Його Закону – вогонь пожираючий, для Свого народу Він є надійним сховищем.

Священнослужитель, який пожертвував істиною заради людської прихильності, усвідомлює тепер характер і вплив свого вчення. Всевидюче Око спостерігало за ним, коли він стояв за кафедрою, коли ходив вулицями, спілкувався з людьми, а також за іншими його діями. [655] Тепер все це стає відомим. Кожна емоція душі, кожний написаний рядок, кожне сказане слово, кожний вчинок, які заводять людей в оману, були посіяним насінням, і тепер він бачить в оточуючих його, жалюгідних пропащих душах дозріле жниво.

Господь сказав: *«І легенько лікують нещастя народу Мого, говорячи: «Мир, мир», а миру нема!» «...Ви лжею заподіяли біль серцю праведного, хоч Я не зробив йому болю, ...ви зміцнюєте руки безбожного, щоб він не відвернувся від своєї злої дороги, щоб спасти його при житті»* (Єремії 8:11; Єзекіїля 13:22).

«Горе пастирям тим, що розгублюють та розганяють отару Мого пасовиська... Ось тому покараю Я вас за лихі ваші вчинки» «Ридайте, о пастирі, та голосіть, і валяйтесь у попелі, проводирі ви отари, бо виповнилися ваші дні для зарізу, і вас розпорошу!.. І не матимуть пастирі захисту, а проводирі череди утікання» (Єремії 23:1, 2; 25:34, 35).

Священнослужителі й народ бачать, що вони не підтримували правильних взаємовідносин з Богом. Тепер вони знають, що повстали проти Автора усіх справедливих і праведних законів. Нехтування Божественними заповідями сприяло виникненню різних видів зла,

чвар, ненависті, беззаконня, доки земля не перетворилася на широке поле боротьби й безодню розпусти. Така картина постає тепер перед тими, хто відкинув істину і обрав шлях омани. Жодні слова нездатні передати того відчаю, який охопить неслухняних і невірних, коли вони побачать, що назавжди втратили вічне життя. Мужі, перед талантом і красномовністю яких схилявся весь світ, тепер побачать все в правдивому світлі. Вони зрозуміють, що втратили через непослух, і, припавши до ніг тих, кого зневажали й висміювали за їх вірність Богові, визнають, що Бог любить їх.

Народ зрозуміє, що його ошукали. Люди звинувачуватимуть один одного в тому, що приречені на загибель, але найгіркіші звинувачення впадуть на голови священнослужителів. Невірні пастирі пророкували приємне, вони навчали свою паству вважати Закон Божий непотрібним і [656] переслідувати тих, хто свято дотримував його. Тепер ці вчителі у відчаї зізнаються перед усім світом, що обманювали людей. Натовпи народу охоплює лютя. «Ми загинули! – кричать вони, – загинули через вас» – і повстають проти псевдопастирів. Ті самі люди, які більш за всіх захоплювалися ними, тепер виголошують на них найстрахотливіші прокляття. Ті руки, які колись вінчали їх лаврами, тепер підіймуться, щоб вбити їх. Мечі, котрі повинні були вигубити народ Божий, обертаються проти його ворогів. Всюди відбуваються сутички і пролиття крові.

«Дійде гомін до краю землі, бо в Господа пря із народами, Він буде судити кожне тіло і несправедливих віддасть їхньому мечеві» (Єремії 25:31). Протягом шести тисяч років тривала ця велика боротьба. Син Божий і Його небесні вісники боролися із силами лукавого, щоб застерегти, освітити й спасти синів людських. Тепер кожна людина зробила свій вибір; беззаконні назавжди об'єдналися із сатаною в його боротьбі проти Бога. Настав час, коли Бог відновить авторитет Свого зневаженого Закону. Тепер боротьба буде вестися не тільки із сатаною, а й з людьми. «Господь над народами суд звершує... несправедливих віддасть їхньому мечеві».

Знак визволення буде покладений на «чолах людей, що зітхають та стогнуть над усіма тими гидотами, що робляться». Після цього вийде ангел смерті, зображений у видінні Єзекиїля у вигляді людей зі смертоносною зброєю, яким дане повеління: *«Старого, юнака, і дівчину, і дітей та жінок позабивайте доценту, а до кожної людини, що на ній цей знак, не підійдете; а зачнете від Моєї святині»*. Пророк

говорить: «І зачали вони від тих старих людей, що були перед домом» (Єзекіїля 9:1-6). У першу чергу будуть знищені ті, які вважали себе духовними охоронцями народу. Невірні вартові загинуть першими без пощади й жалю. Немає нікого, хто б мав милість до них або щадив їх. Чоловіки, жінки, дівчата, навіть малі діти загинуть разом.

«Бо Господь ось виходить із місця Свого, навідати провини [657] мешканців землі, кожного з них, і відкриє земля свою кров, і вже не закриє забитих своїх!» (Ісаї 26:21). «А оце буде рана, що нею поранить Господь всі народи, хто піде війною на Єрусалим: згниє тіло його, хоч він на ногах своїх буде стояти, і очі йому погннуть в своїх ямках, і язик його погниє в своїх устах. І станеться в день той, між ними настане велике збентеження, і схопить один руку одного, і підійметься рука його понад руку свого ближнього» (Захарії 14:12, 13). В несамовитому вирі людських пристрастей і немилосердного гніву Божого загинуть нечестиві мешканці землі: священики, правителі, народ, багаті й бідні, великі й малі. «І будуть побиті від Господа в день той лежати від краю землі й аж до краю землі: не будуть оплакувані, і не будуть позбирані, і не будуть поховані, гноєм стануть вони на поверхні землі!» (Єремії 25:33).

При Другому приході Христа нечестиві будуть вигублені з лиця землі – вбиті духом уст Його і знищені славою Його. Христос візьме Свій народ у місто Боже, і земля залишиться без мешканців. «Ось Господь нищить землю й пустошить її, й обертає поверхню її, а мешканців її розпорошує... Земля буде дощенту зруйнована та пограбована вся, бо це слово Господь проказав... бо переступили закони, постанову порушили, зламали вони заповіта відвічного. Тому землю прокляття поїло, й одержали кару мешканці її, тому то згоріли мешканці землі...» (Ісаї 24:1, 3, 5, 6).

Уся земля подібна до безлюдної пустелі. На її поверхні – руїни знищених землетрусом міст і сіл, вирвані з корінням дерева, кам'яні брили, викинуті морем або відірвані від скель; на місці гір, що зрушилися зі своїх місць, видніються провалля безодні.

[658] Відбувається подія, символічно змальована в останньому акті урочистого служіння у день примирення. Після того, як закінчувалося служіння у Святому Святих і гріхи Ізраїлю були видалені зі святині кров'ю жертви за гріх, перед лице Господа приводили козла відпущення, і в присутності усього народу первосвященик визнавав «над ним усі гріхи Ізраїлевих синів та всі їхні провини через усі їхні

гріхи», поклавши руки на голову його (Левит 16:21). Так само, коли закінчиться служіння примирення в небесній святині, тоді в присутності Бога, небесних ангелів і сонму спасених гріхи народу Божого будуть покладені на сатану; він буде оголошений винуватцем усього зла, до якого підбурював людей. І як козла відпущення (Азазеля) відсилали в безлюдну пустелю, так і сатана залишатиметься на спустошеній і незаселеній землі.

Автор Об'явлення передрік вигнання сатани і стан хаосу та спустошення, в якому перебуватиме земля тисячу років. Після опису подій Другого приходу Господа і знищення беззаконних в пророцтві далі зазначається: *«І бачив я Ангела, що сховався із неба, що мав ключа від безодні, і кайдани великі в руці своїй. І схопив він змія, вужа стародавнього, що діявол він і сатана, і зв'язав його на тисячу років, та й кинув його до безодні, і замкнув його, і печатку над ним поклав, щоб народи не зводив уже, аж поки не скінчиться тисяча років. А по цьому він розв'язаний буде на короткий час»* (Об'явлення 20:1-3).

Слово «безодня» означає спустошену, вкриту темрявою землю. Це очевидно і на підставі інших текстів Святого Письма. Про стан землі «на початку» Біблія говорить: *«А земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею»* [659] (Буття 1:2). Пророцтво говорить, що вона, принаймні частково, повернеться до цього стану. Дивлячись у майбутнє на великий день Господній, пророк Єремія говорить: *«Дивлюся на землю, аж ось порожнеча та пустка, і на небо – й нема його світла! Дивлюся на гори, аж ось вони трусяться, і всі згір'я хитаються! Дивлюся, аж ось вже немаї людини, і порозліталось все птаство небесне. Дивлюся, аж ось край родючий пустинею став, а міста його знищені всі»* (Єремії 4:23-26).

Така земля буде оселею сатани і його злих ангелів упродовж тисячі років. Прикутий до землі, він не матиме доступу до інших світів, щоб дошкуляти спокусами тим, хто ніколи не впадав у гріх. У цьому розумінні він буде зв'язаний: не залишиться більше нікого, над ким він міг би виявити свою силу. Він буде повністю позбавлений змоги зводити й губити людей, що протягом багатьох століть було його єдиною радістю.

Пророк Ісаїя, говорячи про майбутнє скинення сатани, вигукує: *«Як спав ти з небес, о сину зірниці досвітньої, ясна зоре, ти розбився об землю, погромнику людей! Ти ж сказав був у серці своєму: «Зійду я на небо, повище зір Божих поставлю престола свого... Уподобнюся*

Всевишньому!». Та скинений ти до шеолу, до найглибшої ями! Ті, що на тебе дивитися будуть, приглядатимуться до тебе, звертатимуть увагу на тебе: *«Чи то той чоловік, що змушував землю тремтіти, що зневолював царства труситись, що він обертав у пустиню вселенну, а міста її бури́в, що в'язнів своїх не пускав він додому?»* (Ісаї 14:12-17).

Протягом шести тисяч років бунт сатани «змушував землю тремтіти», «обертав у пустиню вселенну, а міста її бури́в». І «в'язнів своїх не пускав він додому». Протягом шести тисяч років він тримав у в'язниці народ Божий і залишив би їх у своєму полоні навіки, якби Христос не розбив ці кайдани та не відпустив полонених на волю.

[660] Навіть над нечестивими сатана не буде вже мати влади; він залишиться тільки зі своїми злими ангелами, щоб збагнути наслідки прокляття, спричинені гріхом. *«Усі царі людів, вони всі у славі лягли, кожен у своїй усипальні, ти ж від гробу свого відкинений геть, мов галузка бридка... Ти не будеш поєднаний з ними у гробі, бо землю свою зруйнував, свій народ повбивав»* (Ісаї 14:18-20).

Тисячу років сатана блукатиме по спустошеній землі, дивлячись на результати свого повстання проти Закону Божого. Цей час буде для нього періодом невимовних страждань. З моменту свого падіння у своїй безперервній діяльності, він не мав часу для роздумів, але тепер, позбавлений всякої влади, матиме змогу замислитись над тією роллю, яку він відігравав, починаючи з перших хвилин повстання проти небесного правління, щоб з трепетом і жахом чекати страшного майбуття, коли буде змушений прийняти покарання за все скоєне зло і за всі гріхи, вчинені під впливом його спокусу.

Для народу Божого полонення сатани принесе радість і втіху. Пророк говорить: *«І буде в той день, як Господь дасть тобі відпочинок із терпіння твого та з неспокою твого, та з праці тяжкої, яку ти був мусів робити, то ти заспіваєш оцю пісню глумливу про царя Вавилону [який в даному випадку символізує сатану] та й скажеш: Як гнобитель минувся, минулося гноблення! Господь зламав кия безбожних і жезла пануючих, що народи постійним ударом у лютості бив, що в гніві гнобив був людей переслідуванням безупинним»* (Ісаї 14:3–6).

Протягом тисячі років між першим і другим воскресіннями відбудеться суд над безбожними. Апостол Павло вказує на цей суд як на подію, котра матиме місце після Другого приходу Христа: *«Тому не судить передчасно нічого, аж поки не прийде Господь, що й висвітлить таємниці темряви та виявить задуми [661] серцець»* (1 до коринтян

4:5). Даниїл говорить, що коли прийшов Старий днями, «даний був суд святим Всевишнього» (Даниїла 7:22). У цей час праведні пануватимуть, як царі та священники Божі. Іван говорить в книзі Об'явлення: «І бачив я престоли та тих, хто сидів на них, – і суд їм був даний». «Вони будуть священиками Бога й Христа, і царюватимуть з Ним тисячу років» (Об'явлення 20:4, 6). У цей час, як і передрік апостол Павло, «святі світ судитимуть» (1 до коринтян 6:2). Разом з Христом вони судитимуть беззаконних, порівнюючи їхні вчинки з книгою Закону – Біблією – і вирішуватимуть справу кожного згідно зі звершеними за життя вчинками. Відповідно до цього буде визначена міра покарання і записана проти кожного імені в книзі смерті.

Сатана та злі ангели також будуть судимі Христом і Його народом. Апостол Павло говорить: «Хіба ви не знаєте, що ми будем судити Анголів?...» (вірш 3), а апостол Юда стверджує: «І Анголів, що не зберегли початкового стану свого, але кинули житло своє, Він зберіг у вічних кайданах під темрявою на суд великого дня» (Юди 6).

Наприкінці цього тисячоліття станеться друге воскресіння. Нечестиві воскреснуть з мертвих і з'являться перед Богом для виконання над ними вироку «суду написаного». Іван, говорячи про воскресіння праведних, додає: «А інші померлі не ожили, аж поки не скінчиться тисяча років» (Об'явлення 20:5). А Ісая писав про нечестивих: «...І будуть зібрані разом, мов в'язні до ями, й у в'язницю вони будуть замкнені, а по днях багатьох будуть навіщені!» (Ісаї 24:22).

РОЗДІЛ 42

БОРОТЬБА ЗАКІНЧЕНА

Коли ЗАКІНЧИТЬСЯ тисячоліття, Христос знову повернеться на землю у супроводі сонму спасених і ангелів. Він велично зійде з небес і поведить померлим грішникам воскреснути, щоб отримати заслужене. Вони виходять зі своїх могил – могутнє військо незліченне, як пісок на березі моря. Як неподібні вони до тих, що воскресли в першому воскресінні! Праведні зодягнуться в нетлінну красу й молодість. Нечестиві ж воскресають зі слідами хвороби й смерті.

У цьому великому зібранні очі всіх прикуті до слави Сина Божого, і натовпи нечестивих в один голос вигукують: «Благословенний, Хто йде в Господнє Ім'я!». Але не любов до Ісуса змушує їх визнати це. Під впливом дійсності та істини ці слова мимоволі зриваються з їхніх вуст. Нечестиві виходять з могил з тими ж ворожими почуттями до Христа і з тим самим бунтівничим духом, з яким вони зійшли туди, їм вже не буде дано часу випробовування, щоб виправити вади минулого життя. Та це нічого не змінило б. Усе життя, проведене в беззаконні, не пом'якшило їхніх сердець. Якщо б їм знову був даний час випробування, вони поводити б себе так, як і в перший раз: ухиляючись від виконання вимог Божих та підіймаючи проти Нього повстання.

Христос сходить на гору Оливну, звідки Він вознісся після Свого воскресіння і де ангели нагадали про обітницю Його повернення. Пророк говорить: *«І прийде [663] Господь, Бог мій, і з Ним усі святі». «І того дня стануть ноги Його на Оливній горі, що перед Єрусалимом зо сходу, а Оливна гора на свої половини роздвоїться... на дуже велику долину». «І стане Господь за царя над землею всією, Господь буде один того дня, і одне Ім'я Його» (Захарії 14:5, 4, 9).* Коли новий Єрусалим у сліпучому саяві сходить з небес, він опускається на місце очищене й приготовлене для нього; Христос разом зі Своїм народом і ангелами входить до святого міста.

Тепер сатана готується до останньої вирішальної битви за першість. Позбавлений сили і можливості спокушувати, князь зла довгий час почував себе нещасним і пригніченим, але після воскресіння

нечестивих він бачить, що на його боці сила-силенна послідовників, і його надія оживе. Він твердо вирішує продовжувати велику боротьбу. Сатана збере всі армії беззаконників під свій прапор і намагатиметься з їхньою допомогою здійснити свої мрії. Нечестиві – це полонені сатани. Відкинувши Христа, вони підкорились головному бунтареві. Вони готові слухняно виконувати його накази. Однак сатана, який і надалі залишається хитрим і підступним, приховує своє справжнє обличчя. Він видає себе за князя – повноправного володаря світу, спадщина якого була в нього незаконно відібрана. Він виставляє себе перед своїми ошуканими підлеглими визволителем, запевняючи їх, що це його власні дух і сила підняли їх із могил і що він має намір звільнити їх від найжорстокішої тиранії. При відсутності Христа сатана творить чудеса, щоб підтвердити правомірність своїх домагань. Він зміцнює слабких і надихає всіх своїм духом та енергією. Він пропонує заволодіти табором святих і Божим містом. Зловтішно радіючи, він вказує їм на незчисленні мільйони воскреслих, заявляючи, що, як їхній ватажок, він здатний захопити місто і повернути собі престол і царство.

[664] У цьому незчисленному натовпі знаходяться допотопні довгожителі, велетні з могутнім інтелектом, котрі, підкорившись владі лихих ангелів, присвятили усі свої знання і здібності для самозвеличення; це люди, перед майстерністю і генієм яких схилявся увесь світ. Але своєю жорстокістю і винаходами не на користь, а на зло людству вони опоганили землю і, спотворивши образ Божий в людині, змусили Бога стерти їх з лиця землі. Тут царі й генерали, завойовники народів, доблесні мужі, які не програли жодної битви; горді й марнославні воїни, від вигляду яких тремтіли царства. Смерть не змінила їх. Вони виходять з могил з тими самими думками, які були перервані смертю. Ними керує та сама жага до завоювань, що й в минулому.

Сатана радиться зі своїми ангелами, а також з царями-завойовниками і сильними світу цього. Вони бачать, що на їхньому боці сила і чисельна перевага; стверджують, що армія, яка знаходиться за мурами міста, є невеликою порівняно з ними і що вони можуть стати переможцями. Вони виробляють свої плани, як заволодіти багатствами і славою нового Єрусалиму. Усі, не гаючи часу, починають готуватись до битви. Талановиті зброярі виготовляють військове спорядження. Полководці, які здобули славу своїми перемогами, формують полки й армії.

Нарешті дається наказ про наступ, і незліченні полчища виступають вперед. Ніколи ще на землі не було такої армії. Це – об'єднані сили

усіх століть, починаючи з того часу, як вибухнули війни на землі. Сатана, наймогутніший з воїнів, очолює армію, а його ангели об'єднують сили для останньої битви. У його лавах – царі й воєначальники, а також безліч народу, поділеного на величезні полки на чолі з призначеними командирами. У повному бойовому порядку вони просуваються вперед по розритій і нерівній поверхні землі до міста Божого. За наказом Ісуса ворота нового Єрусалима зачиняються, і полчища сатани оточують місто, готуючись до штурму.

[665] Тепер вороги Христа знову бачать Його. Над містом, на постаменті з блискучого золота, знаходиться високо піднесений престол. На ньому сидить Син Божий в оточенні підданих Свого царства. Жодні слова не в силі описати могутності й величі Христа. Слава вічного Отця оточує Сина. Світло Його присутності перебуває у Божому місті і за його межами, сповнюючи всю землю своїм сяйвом.

Найближче до престолу стоять ті, котрі колись ревно служили сатані, але, як головешки, вихоплені з вогню, вони стали згодом відданими й посвяченими послідовниками свого Спасителя. За ними стоять ті, хто серед обману і невір'я вдосконалював свій християнський характер, люди, які вшановували Закон Божий, коли християнський світ оголосив його необов'язковим, та мільйони мучеників за віру з усіх віків. А далі – *«натовп великий, що його зрахувати не може ніхто, з усякого людю, і племен, і народів, і язиків, стояв перед престолом і перед Агнцем, зодягнені в білу одежу, а в їхніх руках було пальмове віття»* (Об'явлення 7:9). їхня боротьба завершена, перемога здобута. Вони «бігли на перегонах» і здобули нагороду. Пальмові гілки в їхніх руках – символ перемоги, а білий одяг свідчить про бездоганну праведність Христа, яка тепер належить їм.

З уст викуплених лине пісня хвали, і під небесними склепіннями лунає: *«Спасіння нашому Богові, що сидить на престолі, і Агнцеві!»* (вірш 10). Ангели й серафими зливають свої голоси в славослів'я. Оскільки відкуплені бачили силу й злобу сатани, вони, як ніколи раніше, розуміють, що стали переможцями лише силою Христа. У всьому цьому сяючому сонмі спасених немає нікого, хто приписував би спасіння самому собі, своїй силі чи доброті. Про те, що вони зробили і що витерпіли, не буде сказано ні слова, а головною темою кожної пісні, кожного гімну є слова: *«Спасіння нашому Богові й Агнцеві!»*

[666] У присутності всіх мешканців землі та неба відбувається коронація Сина Божого. Зодягнутий у найвищу велич і владу, Цар

царів виголошує вирок повсталим проти Його правління і звершує суд над порушниками Його Закону і гнобителями Його народу. Пророк Божий говорить: *«І я бачив престола великого білого, і Того, Хто на ньому сидів, що від лиця Його втекла земля й небо, і місця для них не знайшлося. І бачив я мертвих малих і великих, що стояли перед Богом. І розгорнулися книги, і розгорнулась інша книга, – то книга життя. І суджено мертвих, як написано в книгах, за вчинками їхніми»* (Об'явлення 20:11, 12).

Як тільки відкриються небесні книги та Ісус зверне Свій погляд на нечестивих, вони пригадають всі гріхи, будь-коли ними вчинені. Вони побачать, коли і за яких обставин залишили шлях чистоти й святості і як гордість та непослух призвели їх до порушення Закону Божого. Перед ними постануть, ніби написані вогненними літерами, ті звабліві спокуси, перед якими вони поступалися, потураючи гріхові, і благословення, котрими вони зловживали; вісники Божі, якими вони знехтували, відкинуті ними перестороги; хвилі Божественної милості розбивалися об їхні вперті нерозкаяні серця.

Над престолом височить хрест і, як у панорамі, змінюють одна одну сцени спокушення і падіння Адама, наступні події у великому Плані спасіння: скромне народження Спасителя; Його юначе життя простоти і послуху; Його хрещення в Йордані; піст і спокуса в пустелі; служіння Ісуса для Його дітей, яке принесло людям найбагатші благословення небес; дні Його життя, багаті на вчинки любові та милосердя, ночі молитов і пильнувань, проведені серед гірської тиші; змови, викликані заздрістю, злобою й ненавистю як нагорода за вчинене Ним добро; страхітлива таємнича агонія в Гефсиманії під гнітючим тягарем гріхів усього світу; зрада і видача Його в руки кровожерливого [667] натовпу; жахливі події тієї ночі, коли покірного в'язня, залишеного найближчими учнями, вели, грубо штовхаючи, вулицями Єрусалиму; поява Сина Божого перед Анною в палаці первосвященника; судійському залі Пилата; перед боягузливим і жорстоким Іродом, де Він зазнав насмішок, наруги, муки і був осуджений на смерть, – усі ці картини постають перед ними, як живі.

Далі перед схвильованими глядачами проходять заключні сцени: покірний Страдник іде на Голгофу; Цар небес висить на хресті, зарозумілі священники й глумлива голота знущаються з Його передсмертних мук; надприродна темрява, землетрус, пошматовані скелі, могили, що відкрилися в ознаменування хвилини, коли Спаситель світу віддав Своє життя.

Жахливе видовище є таким, яким воно було насправді. Сатана, його ангели і піддані не в силах відвести очей від картин, створених їхнім «пензлем». Кожний учасник тих подій пригадує роль, яку йому довелося відіграти. Ірод, який знищив невинних малюків Віфлеєма, щоб погубити царя Ізраїлю; підла і розпусна Іродіада, на сумлінні якої кров Івана Хрестителя, слабовольний Пилат, що пристосувався до обставин і часу; глумливі воїни, священики, старійшини та знавіснілий натовп, котрий кричав: «На нас Його кров і на наших дітях!» – тепер усі бачать страхітливості своєї провини. Вони марно намагаються сховатися від Його Божественної величі й слави, котра перевершує своїм сяйвом славу сонця, а тим часом викуплені складають свої вінці до ніг Спасителя з вигуками: «Він помер за мене!».

Серед сонму викуплених є апостоли Христові. Тут мужній Павло, полум'яний Петро, люблячий і улюблений Іван, їхні щирі брати, і разом з ними також величезна кількість мучеників. А за стінами міста – все огидне й мерзенне: ті, що переслідували їх, кидали до в'язниці та вбивали. Там Нерон – втілення страхітливої жорстокості й пороків. Він бачить, як радіють і якими почестями користуються ті, кого він колись катував. Він отримував сатанинську насолоду, дивлячись на їхні нестерпні муки. Там і його мати, котра бачить наслідки [668] свого виховання, як, успадкувавши від неї недобрі риси характеру та низькі пристрасті, син, перебуваючи під її впливом та наслідуючи її приклад, чинив злочини, котрі змусили світ здригнутися.

Там знаходяться папські священики і прелати, котрі називали себе посланцями Христа, але вдавались до тортур, в'язниць і вогнищ, прагнучи панувати над сумлінням Його народу. Там зарозумілі понтифіки, котрі підносили себе вище за Бога і насмілились змінити Закон Всевишнього. Ці так звані отці церкви повинні тепер дати звіт перед Богом, від чого вони радо бажали б ухилитися. Вони надто пізно переконалися в тому, що всезнаючий Бог – ревнитель Свого Закону і що Він аж ніяк не залишить винуватого без покарання. Тепер вони бачать, що Христос ототожнює Себе зі Своїм страждаючим народом, і усвідомлюють значення Його слів: *«що тільки вчинили ви одному з найменших братів Моїх цих, – те Мені ви вчинили»* (Від Матвія 25:40).

Увесь грішний світ стоїть тепер перед судом Божим, і звинувачується в зраді небесного правління. У безбожних немає захисника; для них немає виправдання, і над ними виголошується вирок вічної смерті.

Усі тепер зрозуміли: заплата за гріх – це не вища ступінь незалежності і вічне життя, а рабство, спустошення й смерть. Нечестиві бачать, що втратили через свій непослух. Вони з презирством відмовилися від незрівнянно більшої вічної слави, запропонованої їм, але якою бажаною вона здається їм тепер! «Усе це, – волає пропаща душа, – я міг би мати, але вважав за краще відкинути. О, страхітливе заблудження! Я проміняв мир, щастя і честь на нещастя, ганьбу і відчай!» Тоді всі зрозуміють, що Бог є справедливим, не допустивши таких на небеса. Своїм життям вони заявляли: «Не хочемо, щоб цей Чоловік (Ісус) був над нами Царем!»

Як зачаровані, нечестиві спостерігають за коронацією Сина Божого. Вони бачать в Його руках скрижалі Божественного Закону, заповіді, котрі вони зневажали й [669] порушували. Вони чують голоси спасених, повні подиву, захоплення і палкої любові; і коли звуки прекрасної мелодії долинають до тих, які стоять за стінами міста, усі в один голос вигукують: *«Великі та дивні діла Твої, о Господи, Боже Вседержителю! Справедливі й правдиві дороги Твої, о Царю святих!»* (Об'явлення 15:3). І впавши ниць, вони вклоняються Князеві життя.

Від слави й величі Христа сатана стоїть як заляканий. Той, хто колись був помазаним херувимом-хоронителем, пригадує, звідки він упав. Сяючий серафиме, «сину зірниці досвітньої», як ти змінився, як ти впав! Він назавжди виключений з Ради, де колись користувався повагою. Він бачить тепер іншого ангела, який стоїть поруч з Отцем у Його славі. Він бачить, як ангел величної постави і вигляду одягає корону на голову Христа; він знає, що ця висока честь могла б належати йому.

У його пам'яті виникають картини невинності й чистоти; він згадує часи миру і задоволення, доки він не почав нарікати на Бога і заздрити Христові. З якою надзвичайною виразністю він пригадує висунуті ним звинувачення, своє повстання, спробу завоювати співчуття і підтримку ангелів нечесним шляхом, вперте небажання покаятись, коли Бог міг ще простити його. Він пригадує свою роботу серед людей та її наслідки – ворожнечу між людьми, жахливе знищення життя, розквіт і падіння царств, повалення царів і довгу низку повстань, війн і революцій. Він пригадує, як постійно намагався перешкодити справі Христа і штовхнути людину все глибше в прірву гріха. Диявол бачить, що його пекельні задуми знищити тих, хто покладався на Ісуса, виявилися марними. Дивлячись на своє царство і на плоди власної праці, сатана бачить тільки крах і загибель. Він примусив мільйони людей

повірити в те, що місто Боже може стати легкою здобиччю, але ж він знає, що це неправда. Він усякий раз зазнавав поразки в цій великій боротьбі й змушений був відступати. Йому надто добре відомі сили і велич Предвічного.

[670] Великий бунтівник завжди мав на меті самовиправдання, доводячи, що вина за його повстання лежить на Божественному правлінні. Для цього він напружував усі сили свого могутнього інтелекту. Він діяв продумано і мав надзвичайний успіх. Він змушував великі маси людей поділяти його погляди на велику боротьбу, котра тривала багато років. Упродовж тисячоліть цей великий ошуканець видавав обман за істину. Але настав час, коли повстанню повинен бути покладений край, а характер і наміри сатани – викриті. Цей вселенський ошуканець буде повністю викритий, коли в останній раз намагатиметься позбавити Христа престолу, знищити Його народ і заволодіти містом Божим. Ті, які об'єдналися з ним, бачать цілковиту поразку його справи. Послідовники Христа і вірні ангели знають, якого розмаху набули його дії, спрямовані проти правління Божого. Він став об'єктом загальної огиди.

Сатана розуміє, що його свавільне повстання зробило його непридатним для небес. Він розвивав свої здібності для боротьби проти Бога; небесна чистота, гармонія та мир обернулися б для нього нестерпною мукою. Його звинувачення проти милосердного і справедливого Бога змовкають. Звинувачення, які він насмілювався кинути на Єгови, тепер повністю лягають на нього. І ось нарешті сатана схиляється перед Богом і визнає справедливість винесеного йому вироку.

«Хто Тебе, Господи, не побоїться, та Ймення Твого не прославить? Бо один Ти святий, бо народи всі прийдуть та вклоняться перед Тобою, бо з'явилися суди Твої!» (вірш 4). Усі питання істини та омани, навколо яких так довго точилася боротьба, тепер стають зрозумілими. Перед усіма створеними розумними істотами постають наслідки повстання та скасування Божественних постанов. Всесвіт бачить різницю між ділом сатани і правлінням Божим. Сатана засудив себе власними вчинками. Божа мудрість, справедливість і доброта повністю виправдані. Всі зрозуміють, що в усіх Своїх діях в цій великій боротьбі Бог дбав про [671] вічне добро для Свого народу, а також для всіх створених Ним світів. *«Тебе, Господи, славити будуть усі Твої творива, а святі Твої Тебе благословлятимуть» (Псалом 145:10).* Історія гріха протягом усієї вічності свідчитиме про те, що щастя усіх створених Богом істот

нерозривно пов'язане із Законом Божим. Маючи перед собою всі факти великої боротьби – як вірні Богу мешканці Всесвіту, так і послідовники сатани одностайно визнають: «Справедливі й правдиві дороги Твої, о Царю святих!»

Всесвіт ясно бачить велику жертву, принесену Отцем і Сином задля людини. Настав час, коли Христос повинен посісти місце, яке по праву Йому належить, і бути прославленим вище всіх земних сил та всякого імені. Він «витерпів муки хреста, не звертаючи уваги на сором» задля того, щоб зодягнути в славу Своїх дітей. Хоч Він зазнав неймовірної скорботи й ганьби, проте наскільки більшими є ця радість і слава. Він дивиться на викуплених, на Свій відновлений в них образ, де на кожному серці лежить печатка Божества, і кожне обличчя має відбиток образу свого Царя. З почуттям задоволення Він бачить в них плід муки Своєї душі. Його слова чують праведні і нечестиві: «Ось придбані Кров'ю Моєю! За них Я страждав, за них Я помер, щоб вони могли бути зі Мною у вічності». І люди, які стоять біля престолу в білому одязі, співають пісню хвали: *«Достойний Агнецъ, що заколений, прийняти силу, і багатство, і мудрість, і міць, і честь, і славу, і благословення!»* (Об'явлення 5:12).

Хоч сатана і змушений визнати справедливість Бога і схилитися перед верховною владою Христа, його характер залишився таким, яким був раніше. Бунтарський дух, як могутній потік, проривається назовні. Сповнений шаленої люті, він твердо вирішує продовжувати велику боротьбу до кінця. Настав час для його останнього відчайдушного бою з небесним [672] Царем. Він кидається в гущу своїх послідовників, щоб надихнути їх своєю люттю та негайно повести в бій. Але тепер вже ніхто з тих незчисленних мільйонів, яких він спонукав до повстання, не визнає його верховної влади. Його пануванню настав кінець. Нечестиві сповнені тієї ж ненависті до Бога, що й сатана, але вони розуміють, що їхня справа безнадійна і що вони не зможуть перемогти Єгову. Їхній гнів запалюється проти сатани і його спільників, котрі ввели їх у спокусу, і з демонською люттю вони кидаються на них.

Господь говорить: *«За те, що ти ставиш своє серце нарівні з серцем Божим, тому ось Я спроваджу на тебе чужих, насильників поміж народами, і вони повитягають мечі свої на красу твоєї мудрости, і зневажать красу твою. Вони скинуть тебе в могилу...»* «Я... погубив тебе, хоронителю Херувиме, з середини огнистого каміння... Кинув Я тебе на землю, дав тебе перед царями, щоб дивились на тебе... Я зробив

тебе попелом на землі на очах усіх, хто бачить тебе... ти пострахом станеш, і не буде тебе аж навіки!» (Єзекіїла 28:6-8, 16-19).

«Усякий бо чобіт військовий, що гунає гучно, та одежа, поплямлена кров'ю – стане все це пожежею, за їжу огню!» «Господній бо гнів на всі люди, а лютість на все їхнє військо: Він їх учинив за заклання, віддав їх на різь!» «Він спустить дощем на безбожних горюче вугілля, огонь, і сірку, і вітер гарячий, це частка їхньої чаши» (Ісаї 9:4; 34:2; Псалом 11:6). Вогонь спадає з неба від Бога. Земля відкривається, і схована в її глибинах зброя викидається на поверхню. З усіх зяючих провалин виринається пожираюче полум'я. Горять навіть скелі. «Наступає той день, що палає, як ніч». Стихії, земля та діла на ній розтопляться від жару пожираючого вогню (див. Малахії 4:1; 2 Петра 3:10). Поверхня землі виглядає, як суцільна розтоплена маса – ніби [673] вогняне озеро. Настав час суду і погибелі для беззаконників, «день помсти Господньої, рік заплати за заколот проти Сіону!» (Ісаї 34:8).

Нечестиві отримають свою платню на землі (див. Приповісті 11:31). Вони стануть мовби «соломою, – і спалить їх день той, який наступає, говорить Господь Саваот» (Малахії 4:1). Одні будуть знищені в одну мить, а інші мучитимуться багато днів. Усі будуть покарані згідно зі своїми учинками. Оскільки гріхи праведних перенесені на сатану, він страждає не тільки за свій непослух, а й за всі гріхи народу Божого, до яких він їх призвів. Його покарання буде набагато суворішим, ніж покарання тих, кого він обманув. Після того, як будуть знищені всі спокушені ним, сатана усе ще житиме й страждатиме. В очищаючому полум'ї нечестиві будуть остаточно знищені – корінь і гілочки; сатана – корінь, а його послідовники – гілочки. Відбудеться повне покарання за порушення Закону; вимоги справедливості задовільнені, небеса і Земля, що є свідками цього, визнають праведність Єгови.

Руйнівній роботі сатани назавжди покладено край. Протягом шести тисяч років він діяв за своєю волею, сповнюючи Землю горем і Всесвіт стражданнями. Усе творіння Боже стогнало і мучилось від болю. Тепер воно навіки звільнене від присутності та спокус ворога. «Спочила... заспокоїлася вся земля, і виспіває голосно» (Ісаї 14:7). Всесвіт виславляє Творця. Чути «голос великого натовпу, і наче шум великої води, і мов голос громів гучних, що вигукували: «Алілуя, бо запанував Господь, наш Бог Вседержитель!» (Об'явлення 19:6).

У той час як земля буде охоплена винищуючим вогнем, праведні перебуватимуть у безпеці у святому місті. Над учасниками першого

воскресіння друга смерть не має влади. Коли для беззаконних Господь є вогнем пожираючим, то для Свого народу Він – *«сонце та щит»* (див. *Об'явлення 20:6; Псалом 84:12*).

[674] *«Бачив я небо нове й нову землю, перше бо небо та перша земля проминули»* (*Об'явлення 21:1*). Вогонь, що нищить нечестивих, очищує землю. Зникають всі сліди прокляття. Ніяке вічно палаюче пекло не буде нагадувати спасенним про страшні наслідки гріха.

Залишиться тільки одне: наш Спаситель завжди носитиме на Собі сліди розп'яття. Його поранене чоло, бік, руки та ноги будуть нагадувати про жорстокі наслідки гріха. Споглядаючи Христа в Його славі, пророк говорить: *«Проміння при боці у Нього, і там укриття Його потуги»* (*Авакума 3:4*). Його проколотий бік, звідки текла темно-червона Кров, що примирила людину з Богом, – ось слава Спасителя, «укриття Його сили». Сильний, щоб спасати через примиряючу жертву, Він був здатний чинити суд над тими, котрі зневажали милосердя Боже. Ці знаки приниження – його найвищі почесті; впродовж усієї вічності голгофські рани будуть прославляти Його і проголошувати Його силу.

«А ти, баши́то Чері́дна, підгірку Сіонської доньки, прийде до тебе і дійде старе панування» (*Михея 4:8*). Настав час, якого з нетерпінням чекали святі мужі відтоді, як полум'яний меч перегородив шлях в Едем першій подружній парі, час *«на викуп здобутого»* (*До ефесян 1:14*). Земля, що напочатку була віддана людині у володіння, але внаслідок гріха перейшла до рук сатани і так довго перебувала під владою цього могутнього ворога, тепер знову повернута їй завдяки великому Плану спасіння. Усе втрачене через гріх тепер повертається назад. *«Бо так промовляє Господь... що землю вформував та її вчинив, і міцно поставив її; не як порожнечу її створив, – на проживання Він її вформував»* (*Ісаї 45:18*). Початковий намір Божий при створенні землі виконався – вона стане вічною домівкою спасених. *«Успадкують праведні землю, і повік будуть жити на ній»* (*Псалом 37:29*).

Побоюючись, щоб майбутня спадщина спасених не здавалась занадто матеріальною, [675] багато хто намагався дати символічне тлумачення тим істинам, які дають змогу нам дивитися на майбутню батьківщину як на свою домівку. Христос запевнив Своїх учнів, що Він іде, щоб приготувати оселі для них у домі Отця. Хто приймає вчення Божого Слова, той не залишиться у повному незнанні про небесну домівку. Та все ж: *«Чого око не бачило й вухо не чуло, і що на серце людині не впало, те Бог приготував був тим, хто любить Його!»* (1 до корин-

тян 2:9). Людська мова неспроможна описати нагороду праведних. Це зможуть зробити тільки ті, хто побачить її. Жоден людський розум не може збагнути славу Божого раю.

У Біблії спадщина спасених названа «батьківщиною» (див. *До євреїв 11:14-16*). Там небесний Пастир водить Свою отару до джерел живої води. Там дерево життя щомісяця приносить свої плоди, і листя його служить на користь народові. Там течуть вічні потоки, чисті, як кришталі, а дерева, що ростуть біля них, гойдаючи віттям, кидатимуть свою тінь на стежки, приготовлені для викуплених Господа.

Просторі рівнини м'яко переходять у прекрасні пагорби; а гори Божі велично підносять свої вершини. На цих мирних рівнинах, на берегах живих потоків діти Божі, які так довго були мандрівниками і подорожніми, нарешті знайдуть свою вітчизну.

«І осяде народ мій у мешканні спокійнім, і в безпечних місцях, і в спокійних місцях відпочинку». «В твоїм краї не буде вже чути насилля, руїна й спустошення в межах твоїх, і назвеш свої мури спасінням, а брами свої – похвалою!» «І дома побудують, і мешкати будуть, і засадять вони виноградники, і будуть їхній плід споживати. Не будуть вони будувати, щоб інший сидів, не будуть садити, щоб інший спожив... і вибранці Мої зуживатимуть чин Своїх рук!» (Ісаї 32:18; 60:18; 65:21, 22).

Там *«звеселиться пустиня та пуща, і радітиме степ, і зацвіте, мов троянда». «На місце тернини зросте кипарис, а замість кропиви – з'явиться мирт». «І замешкає вовк із вівцею, і буде лежати пантера з [676] козлям, і будуть разом телятко й левчук, та теля відгодоване, а дитина мала їх водитиме!» «Не вчинять лихого та шкоди не зроблять на всій святій Моїй горі», – говорить Господь (Ісаї 35:1; 55:13; 11:6, 9).*

У небесній атмосфері не може бути болю. Не буде більше сліз, похоронних процесій, ніяких знаків жалоби. *«...Не буде вже смерті. Ані смутку, ані крику... бо перше минулося». «І не скаже мешканець: «Я хворий!» І прощені будуть провини народу, що в ньому живе» (Об'явлення 21:4; Ісаї 33:24).*

Там новий Єрусалим – столиця прославленої Нової Землі, *«І ти станеш короною слави в Господній руці й діадемою царства в долоні Бога свого!»*. «А світлість його подібна до каменя дорогоцінного, як каменя ясписа, що блищить, як кришталі». *«І народи ходитимуть у світлі його, а земські царі принесуть свою славу до нього»*. Господь говорить: *«І буду Я Єрусалимом радіти, і втішатися буду народом Своїм...» «Оце оселя Бога з людьми, і Він житиме з ними! Вони будуть*

народом Його, і Сам Бог буде з ними» (Ісаї 62:3; Об'явлення 21:11, 24; Ісаї 65:19; Об'явлення 21:3).

У Божому місті «ночі не буде». Там ніхто не має потреби у відпочинку і не прагне його. Ніхто не зазнає втоми, виконуючи волю Божу та прославляючи Його Ім'я. Ми завжди будемо відчувати ранкову свіжість, що ніколи не минає... *«І не буде потреби в світлі світильника, ані в світлі сонця, бо освітлює їх Господь, Бог...»* (Об'явлення 22:5). Замість сонячного світла буде саяво, яке не вирізняється сліпучою яскравістю, але набагато перевершує наше полуденне світло. Слава Бога й Агнця наповнює святе місто незгасним світлом. Спасенні ходитимуть у саяві слави вічного дня.

«А храму не бачив я в ньому, бо Господь, Бог Вседержитель то йому храм і Агнець» (Об'явлення 21:22). Народ Божий має перевагу безпосередньо спілкуватися з Отцем і Сином. *«...Тепер бачимо ми ніби у дзеркалі, у загадці»* [677] (1 до коринтян 13:12). Ми бачимо образ Божий, відображений ніби в дзеркалі, в творінні природи, в Його відносинах з людьми; але тоді ми побачимо Його віч-на-віч, вже не як «у загадці». Ми будемо перебувати в Його присутності і бачити славу Його.

Там спасенні пізнають, подібно до того, як і вони пізнані. Любов і співчуття, які сам Бог заклав у душу людини, знайдуть найчистіші та найсолодші прояви. Чисте спілкування зі святими істотами, гармонійне життя в товаристві блаженних ангелів і вірних Божих усіх віків, котрі обмили й убілили свій одяг Кров'ю Агнця, святі узи, що з'єднують *«кожен рід на небі й на землі»* (До ефесян 3:15), – усе це буде приносити щастя спасенним.

Там безсмертний розум буде захоплюватися чудесами творчої сили і таємницею любові Викупителя. Там не буде жорстокого й лукавого ворога, котрий спокутував би людей забути про Бога. Там будуть розвиватися всі здібності, зростатиме кожний хист і талант. Надбання знань не буде втомлювати мозок і виснажувати енергію. Там буде можливість для здійснення грандіозних задумів досягнення найвищих цілей, реалізації найбагатородніших прагнень; та все ж будуть з'являтися нові вершини для сходження, нові чудеса, які викликатимуть подив і захоплення, нові істини для пізнання, нові об'єкти дослідження, котрі потребуватимуть усіх сил розуму, душі й тіла.

Перед відкупленим народом Божим відкриються усі скарби Всесвіту. Звільнені від кайданів смерті, вони, не відчуваючи втоми, літатимуть у далекі світи, які з глибоким сумом спостерігали за людським горем

і радісним співом вітали навернення кожної душі. З невимовним захопленням діти землі пізнаватимуть мудрість безгрішних істот. Вони поділяться скарбами знань, набутими через осягнення творчої сили Божої впродовж багатьох віків. Незатьмарений погляд спасених охопить усю славу творіння – сонця, зір і галактик, які в установленому порядку обертаються навколо [678] Божественного престолу. На всьому творінні – від найменшого до найбільшого – викарбуване ім'я Творця, і в усьому відкривається багатство Його сили.

Роки вічності принесуть спасеним багате та глибоке пізнання Бога й Христа. У міру збільшення пізнання будуть зростати любов, благоговіння і щастя. Чим глибше люди пізнаватимуть Бога, тим більше будуть захоплюватись Його характером. Коли Ісус відкриє перед ними багатства викуплення та дивні здобутки у великій боротьбі з сатаною, серця спасених спалахнуть ще більшою любов'ю, і вони ще з більшим завзяттям торкнуться золотих струн арф; тисяча тисяч і десять тисяч десятків тисяч зіллються в єдиному могутньому співі похвального гімну.

«І кожне створіння, що воно на небі, і на землі, і під землею, і на морі, і все, що в них, чув я, говорило: «Тому, Хто сидить на престолі, і Агнцеві благословення, і честь, і слава, і сила на вічні віки!» (Об'явлення 5:13).

Велика боротьба закінчена. Гріха й грішників більше немає. Безмежний Всесвіт – чистий. У всьому незліченному творінні б'ється один пульс гармонії і радості. Від Того, Хто створив усе це, течуть потоки життя, світла і щастя в усі простори безмежного світу. Від найменшого атома до найбільших галактик – усе живе й неживе в своїй незатьмареній красі та досконалій радості свідчить про те, що: БОГ Є ЛЮБОВ!

[679]

ДОДАТКИ

[До сторінок оригіналу]

Новий варіант, прийнятий *Радою піклувальників літературної спадщини Еллен Уайт* 19 листопада 1956 року.

С.50. Титули. – У тексті, який включений до *Кодексу юрис каноніці* – основний збірник канонів Римсько-католицької церкви, – папа Інокентій III заявляє, що римський понтифік є «намісник на землі не просто людини, але Самого Бога»; в коментарі до цього параграфу пояснюється, що папа – це намісник Христа, Який Сам є «Богом і людиною». Див. *Декреталії Господа папи Григорія IX*, книга 1 заголовков 7, розділ 3; *Кодекс юрис каноніці* (Лейпциг, друге видання 1881), стовпець 99; (Париж, 1612), том 2, *Декреталії*, стовпець 205. Документи, що увійшли в *Декреталії*, були зібрані приблизно у 1140 році Грацианом, професором університету Болоньї. Ті постанови, що не увійшли до *Кодексу Грациана*, видано у 1234 році за часів папи Григорія IX. У наступні роки з'явилися й інші документи, включаючи *Екстравагантес*; усі вони у сукупності в кінці XV століття склали *Кодекс юрис каноніці*, який було систематизовано у 1582 році. За ініціативи папи Пія X до 1917 року був розроблений новий *Кодекс юрис каноніці*, який вступив у дію в 1918 році.

Що стосується титулу «Господь Бог папа», читайте тлумачення на *Екстравагантес* папи Івана XXII, заголовок 14, розділ 4, «Декларамус». В Антверпені виданні *Екстравагантес*, датованому 1584 роком, в стовпці 153 ми знаходимо слова «Доміnum Деус Нострум Папам» («наш Господь Бог папа»). У Паризькому виданні 1612 року ці слова зустрічаються в стовпці 140. У деяких наступних виданнях, що побачили світ після 1612 року, слово «Деус» (Бог) було упущено.

С.50. Непогрішимість. – З приводу доктрини про непогрішимість, яка була сформульована на Ватиканському соборі 1870-1871 рр., див.: Филип Шафф. *Символи віри християнського світу.* – Т. 2. *Догматичні постанови Ватиканського собору.* – С.234-271, де наводяться як латинський, так і англійський тексти. Що стосується дискусій з цього питання, точка зору Римсько-католицької церкви ясно викладається в *Католицькій енциклопедії*, том 7, *стаття Патрика Дж. Тонер «Непогрішимість»*, с. 790; див. також книгу кардинала Джеймса Гіббонса *Віра наших батьків* (Балтімор. Компанія Джона Мерфі. 110-е вид., 1917 г.), розділи 7, 11. Погляди супротивників догмату про непогрішимість папи викладені в книзі Йоганна Жозефа Ігнація Деллінгера (псевдонім «Янус ») *Папа і собор* (видання Нью-Йорк, 1869 г.), а також у книзі У. Дж. Сперроу Сімсона *Опір римських католиків догмату про папську непогрішимість* (Лондон, Дж. Марран, 1909 р.). Що стосується некатолицького погляду на це питання, див. книгу Джорджа Селмона *Непогрішимість церкви* (Лондон, Дж. Марран, 1914 рік).

[680] С.52. Поклоніння образам. – «Поклоніння образам... було одним з тих збочень християнства, яке крадькома, майже непомітно, проникло до церкви. Це перекручення – на відміну від інших подібних ересей – розвивалося поволі, бо в іншому випадку воно зустріло б рішуче засудження і відсіч. Але це з'явилося під слушним приводом, і всі пов'язані з ним звичаї формувалися настільки повільно і поступово, що церква занурилася в глиб справжнісінького ідолопоклонства, не тільки не зустрічаючи якогось успішного опору, але й майже не стикаючись з рішучими протестами; і коли, врешті-решт, була зроблена спроба викоринити це зло, то виявилось, що воно пустило дуже глибокі коріння і впоратися з ним неможливо... Його витоки слід шукати в схильності людського серця до ідолопоклонства взагалі і в схильності служити більше створінню, ніж Творцю...

Спочатку ікони і картини з'явилися в храмах не для того, щоб їм молилися, – вони замінювали собою книги для неписьменних людей, що не вміли читати, або ж спонукали до молитви невіруючих. Сумнівно, що вони відповідали цій меті; але навіть якщо допустити, що якийсь час вони служили саме для цього, цим справа не обмежилася, і незабаром виявилось, що картини та ікони, що з'явилися в храмах, швидше затемнювали, ніж просвіщали уми невігласів; вони швидше сприяли формуванню примітивної свідомості тих, хто молиться, ніж піднімали і облагороджували їх. Спочатку призначені для того, щоб направити думки людини до Бога, вони, врешті-решт, відвернули людей від Бога і спонукали їх вклонятися створінню» (Дж. Мендхем. *VII Вселенський і II Нікейський собор*. Вступ, стор. III–VI).

Протоколи засідань та рішень II Нікейського собору 787 року, скликаного з метою законодавчого закріплення іконошанування, ви можете знайти в книгах: Бароній. *Церковні аннали*. – Т. 9. – С. 391–407 (видання Антверп 1612 р.); Дж. Мендхем. *VII Вселенський і II Нікейський собори*; Ед. Стіллінгфліт. На захист проповіді проти ідолопоклонства в Римсько-католицької церкви (Лондон, 1686 р.); *Вибрані твори Нікейських і постнікейських батьків*. – 2 серія. – Т. 14. – С.521–587 (Нью-Йорк, 1900 р.); Чарльз Дж. Хефеле. *Історія церковних соборів на підставі справжніх документів*. – Книга 18, розділ 1, пар. 332, 333; розділ 2, пар. 345–352 (Т. Кларк, 1896р.); Т.5. – С.260–304, 342–372.

С.53. Недільний закон Костянтина. – Закон, виданий імператором Костянтином 7 березня 321 року, щодо дня відпочинку говорить:

«Всі судді, городяни і ремісники повинні відпочивати в високоповажний день сонця. Проте сільські жителі можуть безперешкодно займатися обробкою полів, оскільки найчастіше немає більш сприятливого дня, щоб сіяти насіння в борозни або насаджувати виноградні лози. Інакше перевага, що надається Божественним провидінням, може бути втрачена через один короткий день». – Джозеф Каллен Ейр. *Книга вихідних матеріалів з історії стародавньої церкви* (Нью-Йорк 1913р.), Розд. 2, пар. 1, розділ 1, пункт 59g, с. 284, 285.

Латинський оригінал можна знайти в *Кодексі Юстиніана*, бібліотека 3, **[681]** заголовок 12, лек. 3. Закон даний на латині, англійський переклад – див. Филип Шафф. *Історія християнської церкви*. – Т. 3, 3-й період, частина 7, розд. 75, с. 380, примітка 1; Джеймс А. Гессе. *Лекції Бемптона. Недільний день*, лекція 3, пар. 1, 3

вид., 1866, с.58. Див. дискусію з цього питання у вищезгаданій книзі Шаффа, в книзі Альберта Генрі Ньюмена *Статут церковної історії* (Філадельфія, 1933). – Т. 1. – С. 305-307, а також в книзі Лероя Е. Фрума *Пророча віра наших батьків* (Вашингтон, видавництво *Рев'ю енд Геральд*, 1950). – Т. 1. – С.376-381.

С.54. Пророчі дати. – Важливий принцип, якого слід дотримуватися при тлумаченні пророцтв, що включають в себе відрізки часу, – це принцип «день за рік», який передбачає, що один день пророчого часу насправді символізує календарний рік історичного часу. Перш ніж увійти до ханаанського краю, ізраїльтяни послали дванадцять розвідників, щоб ті вивчили обстановку. Спостерігачі були відсутні сорок днів, а після їх повернення євреї, налякані їхніми повідомленням, відмовилися завойовувати Землю обітовану. В результаті Господь виніс їм вирок: «Числом тих днів, що розвідували ви той Край, сорок день, будете ви нести ваші гріхи по року за день – сорок літ, і пізнаєте, що значить бути покинутими Мною!» (Числа 14:34). Такий самий метод обчислення пророчого часу запропонований в книзі пророка Єзекіїла. Сорок років покарання за беззаконня чекало царство Юди. Господь сказав через пророка: «А коли ти це скінчиш, то ляжеш удруге, на правий свій бік, і будеш носити провину Юдиного дому сорок день, – один день за один рік Я тобі признав» (Єзекіїла 4:6). Цей принцип «день за рік» має велике значення для правильного розуміння часу в пророцтві про «дві тисячі триста вечорів та ранків» (Даніїла 8:14) і періоду в 1260 днів, який по-різному називається в Біблії – і як «один час, і часи і половина часу» (Даніїла 7:25), і як «сорок два місяці» (Об'явлення 11:2; 13:5), і як «тисяча двісті й шістьдесят день» (Об'явлення 11:3; 12:6), і як «півчверта дні» (Об'явлення 11:9).

С.56. Підроблені документи. – Серед документів, які в даний час усіма визнаються підробленими, найбільше значення мають *Костянтинів дар* та *Лжеісідорові декреталиї*. «Костянтинів дар» – це документ, який в кінці середніх віків традиційно почали приписувати Костянтину Великому, як такому, хто передав Рим у володіння папі Сильвестру I і надав йому верховну церковну владу. Вперше він був знайдений в складі Паризького манускрипту (Кодекс лат. 2777), можливо, на початку IX століття. Починаючи з XI століття він використовувався як один з найбільш вагомих аргументів на користь папських домагань, і внаслідок цього в XII сторіччі він опинився в центрі жвавої полеміки. У той самий час цей документ дозволяв вважати папство проміжною ланкою між початковою і середньовічною Римською імперією – таким чином обґрунтовувалася правомірність прийняття римського законодавства в середні віки. Тим самим цей документ справив неабиякий вплив на історію суспільства» (*Нова [682] енциклопедія релігійного знання Шаффа-Херцога*, том 3, стаття «Костянтинів дар», стор.484, 485).

Історична концепція *Костянтинового дару* детально обговорюється в книзі кардинала Генрі Е. Меннінга *Земна влада намісника Ісуса Христа* (Лондон. 1862 р.). У *Костянтиновому дарі* наводяться чисто схоластичні аргументи, і про можливість підробки не згадувалося до XIV століття, коли склалася школа історичного критицизму. Одним з перших, хто прийшов до висновку, що Костянтин ніколи не посилав такого дару, був Микола Кузанський. Лоренцо Балла з Італії блискуче довів

її фальшивість у 1450 році. Див. також: Крістофер Б. Коулмен. *Трактат Лоренцо Балли з приводу дарчої Костянтина* (Нью-Йорк, 1927). Однак переконаність у достовірності *Костянтинового дару* і *Лжеісідорової декреталії* зберігалася протягом ще одного століття. Наприклад, Мартін Лютер спочатку приймав їх, але незабаром сказав Екку: «Я ставлю під сумнів ці декреталії» і Спалатіну: «Він [папа] в своїх декреталіях спотворює і розпинає Христа, це правда».

На даний час встановлено, що *Костянтинів дар*: (1) підробка, (2) твір однієї людини або групи людей в один період, (3) фальсифікатор користувався древніми документами, (4) підробка з'явилася на світ між 752 і 778 рр. Що стосується католиків, то вони відмовилися захищати дійсність цього документа, коли в 1592 році вийшла книга Баронія *Церковні аннали*. Кращий текст можна знайти в книзі К. Цоймера *Подарунок для Рудольфа фон Гнайста* (Берлін, 1888), яка була переведена на англійську в вищезгаданому трактаті Коулмена і в книгах Ернста Ф. Хендерсона *Вибрані історичні документи доби середньовіччя* (Нью-Йорк, 1892), стор.319; *Листування* (вид. В Веймарі), стор.141, 161. Див. також книги: *Нова енциклопедія релігійного знання* Шаффа-Херцога (1950). – Т.3. – С.484; Ф. Грегоровій *Рим в середні віки*. – Т.2. – С.329; Йоганн Жозеф Ігнацій Деллінгер *Байки про середньовічних пап* (Лондон, 1871).

«Фальшиві твори», про які йдеться в тексті, включають також *Лжеісідорові декреталії*, так само як і інші підробки. *Лжеісідорові декреталії* – це явно фіктивні, сфабриковані послання, що приписуються раннім папам, починаючи з Климента I (близько 100 р. н.е.) до Григорія Великого (600 р. н.е.). В середині IX століття з'явилася збірка цих документів, нібито складена Ісідором Меркатором. Назва *Лжеісідорові декреталії* була введена з появою критицизму в XV столітті.

Лжеісідор взяв за основу своїх пірбонок збірки достовірних канонів під назвою *Гіспана Галліко Августодунензіс*, щоб таким чином знизити ймовірність викриття, оскільки використання збірки канонів передбачало додавання нового матеріалу до вже існуючого. Завдяки цьому, підробки були не настільки помітними і очевидними, стаючи частиною справжнього матеріалу. Сьогодні фальшивість Лжеісідорових пірбонок є загально визнаною, підтверджена внутрішніми доказами, дослідженням джерел, використовуваними методами і тим фактом, що про цей матеріал нічого не було відомо до 852 року. Історики погоджуються з тим, що 850 або 851 рр. – найбільш ймовірна дата завершення цих збірок, оскільки цей документ вперше цитується у *Визнанні Квайерської капітулярії* у 857 році.

Автор цих пірбонок невідомий. Цілком можливо, що вони були [683] складені новою агресивною церковною партією, яка сформувалася в IX столітті в Реймсі, Франція. Загально визнано, що єпископ Гінкмар Реймський використовував ці декреталії для скинення Ротада Сойсонського. Він привіз ці декреталії до Риму в 864 році і вручив папі Миколі I.

Серед тих, хто поставив під сумнів їхню достовірність, були Микола Кузанський (1401-1464), Карл Думолін (1500-1566) і Георг Кассендер (1513-1564). Незаперечний доказ їхньої пірбоки було приведено Девідом Блонделлом у 1628 році.

Раннє видання наводиться в Мігне Патрольгії Латина, CXXX. Найбільш старовинніший і кращий рукопис ви можете знайти в творі П. Гіншіус *Лжеісідорові*

декреталії в капітулі Англірамні (Лейпциг. 1863). Порівняйте також з *Новою енциклопедією релігійного знання* Шаффа-Херцога (1950), том 9, стор. 343-345. Див. також: Х. Х. Мілман. *Латинське християнство* (в 9-ти томах). – Т.3; Йоганн Жозеф Ігнацій Деллінгер. *Папа і собор* (1869); Кеннет Скотт Латуретт. *Історія поширення християнства* (1939). – Т.3; *Католицька енциклопедія*. – Т.5, стаття *Фальшиві декреталії і Фурньє*. Нариси, присвячені *Фальшивим декреталіям в Огляді церковної історії* (Лувен). – Т.7. (1906) і Т.8. (1907).

С.57. Диктатура Гільдебранда (Григорія VII). – Щодо латинського оригіналу див. твір Баронія *Церковні аннали*, аннал 1076, том 17, стор. 405, 406, (Париж, 1869), а також *Монумента Германіє Хісторік Селекта*, том 3, с.17. Що стосується перекладу на англійську, див.: Фредерік А. Огг. *Книга періоджерел середньовічної історії* (Нью-Йорк, 1907), частина 16, розд. 45, стор. 262-264 і Олівер Дж. Тетчер і Едгар Х. Макніл. *Книга періоджерел середньовічної історії* (Нью-Йорк, 1905), розд. 3, пункт 65, стор. 136-139.

Історичний фон диктатури добре описує Джеймс Брайс в книзі *Свята Римська імперія*, переглянуте вид., розд. 10, а також Джеймс У. Томпсон і Едгар Н. Джонсон у своєму *Вступі до середньовічної Європи*, 300-1500 pp., С.377-380.

С.59. Чистилище. – Доктор Джозеф Фаа Ді Бруно дає таке визначення чистилищу: «Чистилище – це стан страждання, що настає після смерті, в якому якийсь час перебувають душі людей, які отримали за життя прощення смертних гріхів і очистилися від провини і скверни, а також звільнених від покарання вічними муками. Однак через скоєні ними гріхи ці душі все ж таки повинні сплатити борг у вигляді тимчасового покарання; це також стосується душ, які залишають цей світ, зробивши тільки цілком простими гріхи або помилки» (*Католицька віра*. Нью-Йорк, вид. 1884 р., стор. 196).

Див. також К. Р. Хагенбах. *Історичний компендіум доктрин* (вид. Т. і Т. Кларка). – Т.1. – С.234-237, 405, 408; Т.2. – С.135-150, 308, 309; Карл Еліотт. *Опис римсько-католицької віри*, книга 2, розділ 12; *Католицька енциклопедія*, том 12, стаття *Чистилище*.

С.59. Індульгенції. – Детально про доктрину щодо індульгенції див.: Меєнделл Крейтон *Історія папства від часу великого [684] розколу до захоплення Риму* (Лондон, 1911). – Т.5. – С.56-64, 71; див. також: У. Х. Кент. *Індульгенції, Католицька енциклопедія*. – Т.7. – С.783-789; Х. К. Лі. *Історія таємного сповідання і індульгенцій в латинській церкві* (Філадельфія, 1896); Томас М. Ліндсей. *Історія Реформації* (Нью-Йорк, 1917). – Т.1. – С.216-227; Альберт Генрі Ньюмен. *Посібник по церковній історії* (Філадельфія, 1953). – Т.2. – С.53, 54, 62; Леопольд Ранке. *Історія Реформації в Німеччині* (2-е вид. Лондон, 1845) в перекладі Сари Остін. – Т.1. – С.331, 335-337, 343-346; Сміт. *Століття Реформації* (Нью-Йорк, 1920). – С.23-25, 66.

Практичні результати введення доктрини про індульгенції в період Реформації див. у статті доктора Х. К. Лі *Індульгенція в Іспанії*, надрукованій у газеті *Американського товариства церковної історії*. – Т.1. – С. 129-171. Про цінність цієї випадкової історичної інформації д-р Лі каже в першому параграфі: «Не звертаючи уваги на полеміку, яка розгорілася між Лютером і д-ром Екком і Сильвестром Прієрісом, Іспанія продовжувала безтурботно йти по старому втраваному шляху. Ця країна

зберегла для нас незаперечні офіційні документи, які дозволяють вивчити питання в суто історичному світлі».

С.59. Меса. – Що стосується доктрини про месу, сформульованої на Тридентському соборі, дивіться книгу Філіпа Шаффа *Канони і декрети Тридентського собору, Символи віри християнського світу.* – Т.2. – С.126-139, де наводяться як латинський, так і англійський тексти. Див. також книгу Х. Г. Шредера *Канони і декрети Тридентського собору* (Сент-Луїс. 1941).

Обговорення питання про месу ви знайдете в *Католицькій енциклопедії*, том 5, стаття *Євхаристія Йозефа Пола*, стор. 572, а також в книзі Миколи Гірра *Пояснення догматичних, літургійних і аскетичних аспектів святого таїнства меси*, 12-е вид. (Сент-Луїс, 1937); див. також: Жозеф Андреас Юнгманн. *Меса римського обряду, її походження і розвиток*, перекладена в Німеччині Френсісом Бруне (Нью-Йорк, 1951). Некатолицьку точку зору висловлюють Жан Кальвін – *Встановлення християнської релігії*, книга 4, розд. 17, 18 і Едвард Буvara П'юзо – *Доктрина реальної присутності* (Оксфорд, 1855).

С.65. Субота у вальденсів. – Деякі письменники вважають, що у вальденсів не було прийнято дотримуватися сьомого дня, суботи. Таке уявлення склалося на основі першоджерел, в яких на оригінальній латині описуються вальденси, що дотримують *дієс домінікаліс*, або день Господній (неділю), але в яких, внаслідок звичаю, усталеного від днів Реформації, слово, що позначало неділю, перекладається як «субота».

Але є деякі історичні докази дотримання вальденсами сьомого дня – суботи. У звіті інквізиції, перед якою постали кілька вальденсів з Моравії у середині XV століття, йдеться про те, що серед вальденсів «чимало людей справді святкують юдейську [685] суботу». – Йоганн Жозеф Ігнацій Деллінгер. *Історичний огляд сект епохи середньовіччя* (Мюнхен, 1890), 2 частина, стор. 661. Не може бути ніяких сумнівів у тому, що це першоджерело вказує на дотримання сьомого дня – суботи.

С.65. Переклади Біблії вальденсів. – Щодо недавнього відкриття вальденських рукописів див.: М. Еспозіто. *Стародавні рукописи вальденсів П'ємонту* в журналі *Рев'ю де Історик Екклезіастік* (Лувен 1951), стор. 130; Ф. Джостес. *Біблії вальденсів – в Історичній річній книзі*, 1894 р.; Д. Лорч. *Історія Біблії у Франції* (Париж, 1910), розділ 10.

Класичний твір, написаний одним з вальденсів, – книга Жана Легера *Загальна історія євангельських християн п'ємонтських долин* (Лейден, 1669). Вона була написана під час великих гонінь і містить досить достовірну інформацію. Книга ілюстрована.

Література про вальденські тексти – див.: А. де Стефано. *Цивільта Медіовале* (1944), а також *Єретичні реформатори середньовіччя* (Палермо, 1938); Ж. Д. Буно. *Місцева зовірка вальденсів з Прамоля* (Нешвілл, 1936) і А. Донден. *Архівум Фратрум Предікаторум* (1946).

Про історію вальденсів є кілька пізніших, авторитетних творів: Е. Комба. *Історія вальденсів в Італії* (див. Пізніше італійське видання, опубліковане в Торре Пеллісьє, 1934); Е. Гебхарт. *Містики і єретики* (Бостон, 1927); Г. Гоннет.

Іл Вальдісмо Медіовале, Прологоменах (Торре Пелліче, 1935) і *Ялла. Історія вальденських поселень* (Торре Пелліче, 1935).

С.77. Указ проти вальденсів. – Велика частина тексту папської булли, виданої Інокентієм VIII у 1487 році проти вальденсів (оригінал зберігається в бібліотеці Кембріджського університету), наводиться в англійському перекладі в книзі Джона Доулінга *Історія романізму* (1871), книга 6, частина 5, розд. 62.

С.85. Уїкліф. – Історик приходить до висновку, що ім'я Уїкліф може писатися по-різному. Повністю дискусія з цього питання наводиться в книзі: Дж. Дамус. *Звинувачення Джона Уїкліфа* (Нью-Хейвен, Єльський університет, 1952). – С.7.

С.86. Непогрішимість. – Тексти папських булл, виданих проти Уїкліфа, див. у книгах: Дж. Дамус. *Звинувачення Джона Уїкліфа* (Нью-Хейвен, 1952). – С.35-49; Джон Фокс. *Діяння і пам'ятники церкви* (Лондон, 1870). Т.3. – С.4-13.

Короткий огляд цих булл, відправлених архієпископу Кентерберійському, королю Едуарду і канцлеру Оксфордського університету, див. у книгах: Мерль д'Обіньє. *Історія Реформації шістнадцятого століття* (Лондон, 1885). – Т.4. – Розд. 7. – С. 93; Серпня Неандр. *Загальна [686] історія християнської церкви* (Бостон, 1862). – Т.5. – С.146, 147; Джордж Сарджент. *Історія християнської церкви* (Даллас, 1948). – С.323; Готтхард В. Лехлер. *Джон Уїкліф і його англійські предтечі* (Лондон, 1878). – С.162-164; Філіп Шафф. *Історія християнської церкви* (Нью-Йорк, 1915). – Т.5. – Ч.2. – С.317.

С.104. Констанський собор. – Головне першоджерело про Констанський собор – Рішендаль Ульріх. *Констанський собор* (Аугсбург, 1483). Цікаве дослідження цього тексту, засноване на «Аулендорфському Кодексі», знаходиться в збірках Спенсера Нью-Йоркської публічної бібліотеки. Це видана Карлом Кюпом *Хроніка Констанського собору* Ульріха Рішендала (Нью-Йорк, 1936). Див. також: Х. Фінке. *Акта Консилией Констанцієнсіс* (1896). – Т.1; Хефеле. *Історія соборів* (9 томів). – Т.6, 7; Л. Мірбт. *Першоджерела з історії папства* (1934); Мілман. *Латинське християнство*. – Т.7. – С.426-524; Пастор. *Історія пап* (в 34-х томах). – Т.1. – С.194.

Пізніші дослідження цього собору див. у книгах: К. Церінгер. *Колегія кардиналів на Констанському соборі* (Мюнстер, 1935); Т. Ф. Гроган. *Теорія примирення, сформульована на Констанському соборі* (Вашингтон, 1949); Фред А. Кремпл. *Культурні аспекти Констанського і Базельського соборів* (Енн Арбор, 1955); Джон Патрік Макгован. *Собор в Констанці і Базелі* (Вашингтон, 1936).

Що стосується Яна Гуса, див.: Ян Гус. *Листи* (1904); Е. Дж. Кітс. *Папа Іван XXIII і вчитель Ян Гус* (Лондон, 1910); Д. С. Шафф. *Ян Гус* (1915) і Метью Спинка. *Ян Гус і чеська реформа* (1941).

С.234. Єзуїтство. – Походження, принципи і цілі *Товариства Ісуса*, сформульовані членами даного ордену, викладені в творі під назвою *3 приводу єзуїтів*, яке було змінено преп. Джоном Герардом і видано в Лондоні у 1902 році *Католицьким товариством істини*. У цьому творі сказано: «Головна пружина всієї організації цього товариства – це дух повного послуху». «Нехай кожен, – пише святий Ігнатій, – переконає себе, що той, хто живе в послузі, повинен повністю віддати себе на волю Божого провидіння, котре діє через начальників, як ніби він був би мертвим тілом,

яке можна переносити з місця на місце і поводитися з ним так, як заманеться, або як ніби він був би палицею старця, якою той користується так, як йому заманеться».

«Абсолютне підпорядкування засноване на благородній меті і має бути, – продовжує засновник ордена, – своєчасним, радісним і наполегливим... слухняна побожна людина радісно виконує те, що доручили їй її начальники в ім'я загального добра, будучи впевненою, що тим самим вона воістину узгоджується з Божественною волею». – Комтесс Р. де Курсів. *З приводу єзуїтів*. – С.6.

[687] Див. також: Л. Є. Дьупін. *Загальна історія церкви XVI століття*, розділ. 33 (Лондон, 1713). – Т.4. – С.132-135; Мошейм, *Церковна історія, XVI століття*. – Книга. 3. – Частина 1. – Глава 1. – Пар. 10 (включаючи примітки); *Британська енциклопедія* (9-е вид.), стаття *Єзуїти*; К. Паройсен. *Принципи єзуїтів*, об'єднані в збірник уривків їхніми авторами (Лондон, 1860); У. К. Картрайт. *Єзуїти, їхня конституція і вчення* (Лондон, 1876); Е. Л. Тонтон. *Історія єзуїтів в Англії, 1580-1773 рр.* (Лондон, 1901).

Див. також: Х. Бемер. *Єзуїти*. (Переклад з німецької, Філадельфія. 1928); Е. Гетхайн. *Ігнатій Лойола і контрреформація* (Халле, 1895); Т. Кемпбелл. *Єзуїти 1534-1921 рр.* (Нью-Йорк, 1922); Е. Л. Тонтон. *Історія єзуїтів в Англії, 1580-1773 рр.* (Лондон. 1901).

С.235. Інквізиція. – Точка зору Римсько-католицької церкви викладена в наступних статтях: *Католицька енциклопедія*. – Т.8. – Стаття *Інквізиція Йозефа Блецера*. С.26; Е. Векендард. *Інквізиція, критичне та історичне дослідження примусової сили церкви* (Нью-Йорк, 1908).

Думку англійських католиків викладено в книзі Хоффман Нікерсон *Інквізиція: її політичні і військові аспекти*. Некатолицька точка зору представлена у книгах: Філіп ван Лімборх. *Історія інквізиції*; Генрі Чарльз Лі. *Історія інквізиції середньовіччя*, в трьох томах; *Історія інквізиції Іспанії*, в 4-х томах, а також *Інквізиція в іспанських колоніях*; Х. С. Турбервілл. *Середньовічна єресь і інквізиція* (Лондон. 1920 – нейтральний погляд).

С.265. Причини французької революції. – Про далекосяжні наслідки відкидання Біблії та біблійної релігії французьким народом див.: Х. фон Сібел. *Історія французької революції*. – Книга 5. – Розділ 1. – Пар. 3-7; Генрі Томас Бакль. *Історія цивілізації в Англії*, розділи 8, 12, 14 (Нью-Йорк, 1895). – Т.1. – С. 364-366, 369-371, 437, 540, 541, 550; журнал Блеквуда. – Т.34. – № 215 (листопад 1833 р.). – С.739; Дж. Г. Лорімер. *Історичний нарис протестантської церкви у Франції*. – Розділ 8. – Пар. 6. 7.

С.267. Спроби заборонити і знищити Біблію. – Тулузький собор, який співпав за часом з хрестовим походом проти альбігойців, постановив: «Забороняється рядовим парафіянам тримати у себе Старий і Новий Заповіти... Суворо забороняється читати вищевказані книги рідною мовою». «Жандарми повинні ретельно розшукувати єретиків у будинках, халупах і лісах, і навіть їхні підземні сховища мають бути знищені» (Тулузький собор, Папа Григорій IX, аннал 1229, канони 14 та 2). Цей собор засідав під час хрестового походу проти альбігойців.

«Ця виразка (Біблія) набула такого розмаху, що деякі люди самі [688] призначають собі священників, і навіть з'явилися євангелісти, які перекурили і знищили

євангелську істину і склали нові євангелія для здійснення своїх цілей... (вони знають, що) проповідь і тлумачення Біблії суворо заборонені рядовим прихожанам». – *Дії інквізиції* – Філіп ван Лімборх. *Історія інквізиції, розділ 8*.

Таррагонський собор 1234 року постановив: «Ніхто не може тримати у себе книги Старого і Нового Заповіту на латинській мові, а якщо у когось вони є, то він повинен здати їх місцевому єпископу протягом восьми днів після виходу в світ цієї постанови, щоб їх можна було спалити, знявши з себе, таким чином, всі підозри, будь він кліриком або мирянином». – Д. Лорч. *Історія Біблії у Франції*, 1910. – С.14.

На Констанському соборі 1415 року Уїкліф був посмертно засуджений єпископом Кантерберійським як «настирливий негідник з його проклятими ересями, який вигадав новий переклад Святого Письма на своїй рідній мові».

Протидія Біблії з боку Римсько-католицької церкви тривала протягом багатьох століть і особливо посилювалася під час створення *Біблійних товариств*. 8 грудня 1866 р. папа Пій IX у своїй енцикліці *Кванта кура* привів вісімдесят помилок, згрупувавши їх в десяти розділах. В 4-му розділі ми знаходимо перелік: «Соціалізм, комунізм, таємні товариства, Біблійні товариства... Цю заразу треба винищити усіма можливими методами».

С.276. Правління терору. – Короткий і достовірний вступ до історії французької революції наводиться в книзі: Л. Герш. *Французька революція* (1932); див. також: Г. Лефевр. *Прихід французької революції* (Прінстон, 1947); Х. фон Сібель. *Історія французької революції* (1869) в чотирьох томах.

Монітьюр Офісіель – офіційна урядова газета часів революції є головним першоджерелом, що містить фактичний опис подій, які відбувалися на асамблеях, повні тексти документів і т. п. Вона була перевидана. Див. також: А. Олард. *Християнство і французька революція* (Лондон, 1927). У цій книзі описуються події аж до 1802 року і проводиться висчерпний аналіз. У. Х. Джервіс. *Галльська церква і революція* (Лондон, 1882 г.) – сумлінний твір члена Англіканської церкви, що віддає перевагу католицизму.

Про відносини між церквою і державою під час французької революції див.: Генрі Х. Уолш. *Конкордат 1801 р* – вивчення націоналізму у взаєминах між церквою і державами (Нью-Йорк, 1933); Шарль Ледрю. *Аналіз французької революції* (Париж, 1949).

Деякі дослідження сучасників революції її релігійного значення можна знайти в книгах: Ж. Шай де Сурцесол. *Ле Лівре де Маніфест* (Авіньйон, 1800), в якій автор спробував визначити причини бунту і його релігійне значення; Джеймс Бічено. *Ознаки часу* (Лондон, 1794); Джеймс Уинтроп. *Систематична побудова декількох пророцтв Святого Письма, що відносяться до антихриста, і їхній вплив на хід всесвітньої історії [689]* (Бостон, 1795) і Латроп. *Пророцтво Даниїла, щодо часу кінця* (Спрінгфілд, Массачусетс, 1811).

Що стосується церкви часів революції, див.: У. М. Слоан. *Французька революція і релігійна реформа* (1901); П. Ф. Ла Гор. *Релігійна історія революції* (Париж, 1909).

Про взаємовідносини з папством див.: Ж. Бургін. *Франція проти Риму в 1788-1797 рр.* (Париж, 1808) на підставі секретних матеріалів Ватикану; А. Латрель.

Католицький аналіз революції (Париж, 1950), особливо цікаво все, що пов'язано з папою Пієм VI і релігійною кризою 1775-1799 рр.

Про долю протестантів за часів революції див.: Презенсе (вид.) *Правління терору* (Цинциннаті, 1869).

С.280. Меси і привілейовані спільноти. – Щодо соціального становища у Франції до революції див.: Х. фон Хольст. *Лекції Лоуелла про французьку революцію*, лекція 1; а також Теїн. *Древній режим* і А. Янг. Мандри по Франції.

С.283. Відплата. – Для більш детального розгляду караючого характеру французької революції дивись: Т. Г. Гілл. *Трагедія папи*, кн.10; *Церква і французька революція*, кн.1, розд.3.

С.284. Звірства під час правління терору. – Див.: М. А. Тирс. *Історія французької революції*. – Т.3. – С.42-44, 62-74, 106 (Нью-Йорк, 1890. У перекладі Ф. Шоберля); Ф. А. Мінье. *Історія французької революції*. – Частина. 9. – Розд. 1 (Бонн, 1894); А. Алісой. *Історія Європи, 1789-1815 рр.* – Т.1. – Розділ 14 (Нью-Йорк, 1872). – Т.1. – С.293-312.

С.287. Поширення Святого Письма. – У 1804 р, згідно Вільяму Кентону з *Британського Іноземного Біблійного товариства*, «всього в світі, як в рукописному, так і в друкованому вигляді, включаючи всілякі переклади у всіх країнах, існує не більше чотирьох мільйонів екземплярів Біблій. Ці чотири мільйони примірників написані всього на п'ятдесяті мовах, включаючи такі архаїчні і зниклі, як мезо-готський діалект Ульфїли і англо-саксонський діалект Халепа» (*Що таке Біблійне товариство?* (Переглянуте вид., 1904), с.23).

Одне тільки *Американське Біблійне товариство* повідомляло про те, що в період з 1816 по 1955 рр. воно розповсюдило 481 149 365 Біблій, Нових Заповітів та їхніх частин. До цього можна додати понад 600 мільйонів Біблій або уривків Святого Письма, поширених *Британським і Іноземним Біблійними товариствами*. Тільки за один 1955 рік *Американське Біблійне товариство* розповсюдило по усьому світові в цілому 23 819 733 Біблій, Нових Заповітів або частин Святого Письма.

За даними на грудень 1955 р Біблії друкувались цілком або частково 1092 мовами, і при цьому кількість мов постійно зростала.

[690] **С.288. Іноземні місії.** – Місіонерська діяльність першої християнської церкви не знала собі рівних до нашого часу. Фактично до 1000 року вона взагалі припинилася, і їй на зміну прийшли військові кампанії під назвою «хрестові походи». В епоху Реформації місіонерська робота велася дуже мляво, виняток становили єзуїти в ранню пору своєї діяльності. Пієтистське відродження дало світові кілька місіонерів. Вельми помітною була робота Моравської церкви у XVIII столітті. Британці також створили кілька місіонерських товариств для роботи в колоніях Північної Америки. Але найбільший сплеск місіонерської активності в іноземних місіях почався приблизно у 1800 році, під «час кінця» (*Даниїла 12:4*). У 1792 році було створено *Баптистське місіонерське товариство*, яке направило Кєарі в Індію. У 1795 році було організовано *Лондонське місіонерське товариство*, а в 1799 році – ще одне товариство, яке в 1812 році стало називатися *Церковним місіонерським товариством*. Незабаром після цього було створене *Місіонерське*

товариство Уеслі. У Сполучених Штатах в 1812 році була утворена *Американська рада уповноважених по закордонних місіях*, і в тому ж році Адонірама Джадсона відправили до Калькутти. У наступному році він почав працювати в Бірмі. У 1814 році був створений *Американський баптистський місіонерський союз*. У 1837 році була створена *Пресвітеріанська рада зарубіжних місій*.

У 1800 році... переважна більшість християн були нащадками тих, хто сприйняв Благую звістку до 1500 року... Нині ж, у дев'ятнадцятому столітті, християнство завойовувало нові території. Але на початку не так багато континентів або великих країн було охоплено проповіддю, як в попередні три століття. Та це й неможливо, оскільки на більший частині суші, у всіх цивілізованих країнах, за винятком Австралії і численних народів Океанії, християнство утвердилось ще до 1800 року. Тепер же в тих країнах, де вже раніше проповідувалася Євангельська звістка, завойовані нові твердині, і з цих нових, так само як і зі старих рубежів, почалося безпрецедентне за своїми масштабами поширення християнства в більшості тих країн, на островах, серед народів і племен, які до цього часу нічого не чули про Христа...

Бурхливе поширення християнства у XIX столітті пояснювалося в основному новим відродженням духовного життя, християнським поривом... Ніколи ще за такий короткий час не виникало такої кількості нових рухів. Ніколи ще не було здійснено настільки сильного впливу на народи Західної Європи. Саме цією невгамовною енергією пояснюється така активізація місіонерської діяльності, завдяки чому християнська релігія в XIX столітті зросла кількісно і значно зміцнила свій вплив у світі». – Кеннет Скотт Латуретт. *Історія поширення християнства*. – Т. IV. Велике сторіччя християнської ери: 1800-1914 рр. (Нью-Йорк, 1941). – С.2-4.

С.327, 329. Пророчі дати. – Згідно з юдейським літочисленням, п'ятий місяць сьомого року правління царя Артаксеркса – це період з 23 липня по 21 серпня 457 року. Після прибуття Ездри до Єрусалиму восени того ж року царський указ вступив в силу. Щоб переконатися в тому, що 457 рік дійсно був сьомим роком царя Артаксеркса, див.: С. Х. Хорн і Л. Х. Вуд. [691] *Хронологія сьомого розділу Книги Ездри* (Вашингтон, 1953); Е. Г. Крейлінг. *Арамейський папірус з Бруклінського музею* (Нью-Хейвен, 1953). – С.191-193; *Біблійний коментар АСД* (Вашингтон, 1954). – Т.3. – С.97-110.

С.335. Падіння Османської імперії. – Вплив мусульманської Туреччини на Європу після падіння Константинополя в 1453 році було настільки ж суворим, як і катастрофічні навали мусульманських сарацинів на протязі 150 років після смерті Мухаммеда на Східно-Римську імперію. Протягом всього періоду Реформації Туреччина представляла постійну загрозу у східних воріт європейського християнського світу; реформатори постійно засуджували Османську державу. З того часу християнських письменників почала непокоїти роль Туреччини у майбутніх світових подіях, і тлумачі пророцтв знаходили в Святому Письмі передбачення про виникнення і занепад турецького панування.

Вивчивши пророцтво про «*годину, і день, і місяць, і рік*» як частину шостої труби в 9-му розділі *Об'явлення*, Йосія Літч угледів в ньому пророцтво про те, що турецькій незалежності прийде кінець у серпні 1840 року. Повністю погляди Літч

викладаються в його творах *Імовірність Другого приходу Христа близько 1843 року* (видана в червні 1838 г.); *Звернення до духовенства* (видано навесні 1840 р.; друге видання з історичними даними, які доводять точність колишніх розрахунків про рочого періоду, що закінчився падінням Османської імперії, вийшло в світ у 1841 р.), а також в статті, опублікованій в журналі *Ознаки часу і тлумачення пророцтва* 1 серпня 1840 року. Див. також статтю в журналі *Ознаки часу і тлумачення пророцтва*, 1 лютого 1841 року і Дж. М. Лофборо. *Великий Адвентистський рух* (1905). – С.129-132. У книзі Урії Сміта *Роздуми щодо книг Даниїла і Об'явлення* (переглянуте вид. 1944 р.) обговорюється пророчий час. – С.506-517.

Що стосується більш ранньої історії Османської імперії та занепаду Турецької держави, див. також: Уільям Міллер. *Османська імперія і її наступники*, 1801-1927 рр. (Кембридж, 1936); Джордж Г. С. Л. Еверслі. *Турецька імперія з 1288 по 1914 рр.* (2-е вид., Лондон, 1923); Йозеф фон Гаммер-Пургшталь. *Історія Османського рейху* (Пешт, 2-е вид., 1834-1836) в 4-х томах; Герберт А. Гіббонс. *Основа Османської імперії*, 1300-1403 рр. (Оксфорд, 1916); Арнольд Дж. Тойнбі і Кеннет Б. Кірквуд. *Туреччина* (Лондон, 1926).

С.340. Приховування Біблії від народу. – Читачеві слід мати на увазі, що ця книга написана у 1888-1911 роках, ще до II Ватиканського собору, на якому була змінена політика Риму щодо читання мирянами Святого Письма.

Протягом довгих століть Римсько-католицька церква в цілому негативно ставилася до ідеї перекладу Святого Письма на розмовні мови різних народів і масового розповсюдження даного «вірусу» серед простих прихожан. Див., наприклад, такі твори, як: Г. П. Фішер. *Реформація*. – Розділ 15. – [692] Пар. 16 (1873, с. 530-532); кардинал Дж. Гіббонс. *Віра наших батьків*. – Розділ 8 (49-е вид., 1897). – С.98-117; Джон Доуплінг. *Історія романізму*. – Книга 7. – Частина 2. – розд. 14 і Книга 9. – Частина 3. – розд. 24-27 (1871). – С.491-496, 621-625; Л. Ф. Бунгенер. *Історія Тридентського собору*. – С.101-110 (2-е вид., Единбург. 1853 переклад Д.Д. Скотта); Г. Х. Путнам. *Книги і їхні автори в середні віки*. – Т.1. – Частина 2. – Розділ 2. – Пар. 49, 54-56. Див. також *Індекс заборонених книг* (Ватикан, 1930), с. IX, X; Тімоті Гарлей. *Коментар законодавства при нині чинному індексі* (Нью-Йорк, 1908). – С.71; *Переклад великих енциклік Папи Лева XIII* (Нью-Йорк, 1903). – С.413.

Але в останні роки в цьому питанні намітилися різкі позитивні зміни. З одного боку, церква схвалила кілька перекладів, зроблених з мов оригіналу; з іншого – вона сприяла вивченню Святого Письма за допомогою вільного поширення Біблії і установ Біблійних товариств. Однак церква зберігає за собою виключне право тлумачити Біблію в світлі своїх переказів, виправдовуючи таким чином ті доктрини, які не узгоджуються з біблійним вченням.

С.373. Шати для вознесіння. – Історія про те, що адвентисти нібито пошили спеціальні шати, маючи намір піднятися «назустріч Господу на повітрі», була придумана тими, хто бажав зганьбити Адвентистське вчення. Ця чутка поширилася так швидко, що багато хто повірив в неї, проте ретельні дослідження довели її наклепницький характер. Протягом багатьох років пропонувалася велика винагорода тим, хто приведе на доказ цієї інформації хоча б один конкретний випадок, але ніяких

доказів не було представлено. Ніхто з тих, котрі полюбили Прихід свого Спасителя, не був настільки неосвіченим щодо вчення Святого Письма, щоб вважати, ніби для цього випадку знадобляться спеціальні шати. Єдиний одяг, який дійсно знадобиться святим, – це праведність Христа (див. *Ісаї 61:10; Об'явлення 19:8*).

Детальне спростування міфу про шати для вознесіння див. у книгах: Френсіс Д. Микол. *Північний крик* (Вашингтон. Видавництво Рев'ю енд Геральд, 1944), глави 25-27 і додатки Н-Ж; Лерой Едвін Фрум. *Пророча віра наших батьків* (Вашингтон, 1954). – Т.4. – С.822-826.

С.374. Хронологія пророцтв. – Д-р Джордж Буш, професор давньоєврейської та східної літератури Нью-Йоркського університету, у листі, адресованому Уільяму Міллеру і опублікованому в *Адвентистському Віснику* і в *Ознаках часу*, Бостон, 6 і 13 березня 1844 року виступив з деякими важливими зізнаннями щодо обчислення пророчих періодів. Д-р Буш писав:

«Як я вважаю, ні у вас, ні у ваших друзів не викликає сумніву той факт, що ви приділили багато часу і уваги вивченню хронології пророцтв і багато потрудилися над тим, щоб визначити дати початку і завершення цих великих періодів. Якщо ці відрізки часу дійсно дані Святим Духом в пророчих книгах, то, поза всяким сумнівом, вони були дані для того, [693] щоб Мід, сер Ісаак Ньютон, єпископ Ньютон, Кірбі, Скотт, Кейт і безліч інших дослідників прийшли до тих самих висновків, до яких прийшли і ви в цій частині. Всі вони погоджуються з тим, що основні періоди, згадані Даниїлом і Іваном, справді закінчуються в той час, в який ми з вами живемо, і було б дивно і непослідовно звинувачувати вас в ересі за те, що ви дотримуетесь тих поглядів, які поділяють й інші видатні богослови... Результати ваших досліджень у цій області не здаються мені нечуваними і не змінюють моїх уявлень про істину і християнський обов'язок... Боюся, що ваша помилка полягає не в хронології, а в чомусь іншому... Ви глибоко помилялися в тому, які саме події повинні відбутися після закінчення цих пророчих періодів. У цьому головна суть і сенс вашої помилки як богослова і дослідника». Див. також: Лерой Едвін Фрум. *Пророча віра наших батьків* (Вашингтон, 1950). – Т.1. – Глави 1, 2.

С.435. Трикратна звістка. – В книзі *Об'явлення* (14:6, 7) передбачається сповіщення вістки Першого ангела. Далі пророк продовжує: «І інший, другий Ангел летів слідом і казав: Упав, упав Вавилон... І інший, третій Ангел летів услід за ним». Див.: Генрі Джордж Ліделл і Роберт Скотт. *Грецько-англійська лексика* (Оксфорд, 1940). – Т.1. – С.52. «Летіти слідом» – це також означає «супроводжувати». Див. Джордж Еббота-Сміт. *Повсякденна лексика грецької мови часів Нового Заповіту* (Единбург, 1950). – С.17. Те саме слово вживається в *Марка 5:24*: «І пішов Він з ним. За Ним натовп великий йшов, і тиснувся до Нього». Воно також використовується в контексті про 144 тисячі викуплених в *Об'явлення 14:4*, де говориться: «Вони йдуть за Агнцем, куди Він іде». Очевидно, що обидва тексти мають на увазі «йти разом», «в компанії з кимось». Такий самий вираз ми знаходимо і в *1 Посланні до коринтян 10:4*, де читаємо, що сини Ізраїлеві «пили від духовної скелі, що йшла вслід за ними». З цього стає зрозуміло, що Другий і Третій ангели не просто пішли за Першим в часі, але йшли із ним. Ці три вістки насправді є однією трикратною

звіткою. Їх три тільки в порядку їхньої появи. Але після своєї появи вони йдуть разом і нероздільні одна від одної.

С.447. Панування римських єпископів. – Що стосується головних причин, які привели до піднесення римських єпископів, див. книги: кардинал Роберт Франциск Баллармін. *Влада пап в земних справах* (в бібліотеці Конгресу у Вашингтоні є переклад на англійську); кардинал Генрі Едвард Меннінг. *Земна влада намісника Ісуса Христа* (Лондон, 1862); кардинал Джеймс Гіббонс. *Віра наших батьків* (110-е вид., Балтімор, 1917), розділи 5, 9, 10, 12. Що стосується протестантських авторів, див.: Тревор Гервасій Ялланд. *Церква і папство [694]* (Лондон, Товариство з розповсюдження християнського знання, 1944 р лекція Бемптона); Річард Фредерік Літлдейл. *Претензії на роль Петра* (Лондон, 1899). Про витоки теорії про Петра, що відноситься до перших століть, див.: Джеймс Т. Шотуелл і Луїс Роупс Лумис. *Єпархія Петра* (Нью-Йорк, 1927). Що стосується фальшивого *Константинового дару*, див.: Крістофер Б. Коулман. *Трактат Лоренцо Валли про Костянтинів дар* (Нью-Йорк, 1914), в якому наводиться повний латинський текст з перекладом і дається вичерпний критичний аналіз документа і його головного постулату.

С.565. Приховування Біблії від народу. – Див. додаток до С.340.

С.578. Церква в Ефіопії і субота. – До порівняно недавнього часу Коптська церква в Ефіопії дотримувалася сьомого дня – суботи. Жителі Ефіопії також святкували і неділю, перший день тижня, протягом усієї своєї історії. У ці дні в храмах відбувалися особливі служби. Однак у сучасній Ефіопії, по суті, перестали святкувати сьомий день, суботу. Що стосується релігійних традицій Ефіопії, див. (опис очевидця): Перо Гомеш Тейксейра. *Відкриття Абіссинії португальцями в 1520 році* (Лондон, 1938). – С.79; див. також: батько Франциска Алвареш. *Оповідання про португальське посольство в Абіссинії в 1520-1527 рр.* – Літописи Хаклютського Товариства (Лондон, 1881). – Т.64. – С.22-49; Майкл Рассел. *Нубія та Абіссинія* (цитуються отець Лобо, католицький місіонер в Ефіопії в 1622 р.) (Нью-Йорк, 1837). – С.226-229; С. Гіакомо Баратта. *Остання подорож у віддалені країни Абіссинії*, (Лондон, 1670). – С.134-137; Іов Людолфаш. *Нова історія Ефіопії*, (Лондон, 1682). – С.254-357; Самуель Гобатий. *Щоденник трирічного проживання в Абіссинії* (Нью-Йорк, 1850). – С.55-58, 83-98. З інших праць щодо цього питання див.: Пітер Хейлін *Історія суботи* (2 видання, 1636). – Т.2. – С.198-200; Артур П. Стенлі *Лекції з історії східної церкви*, (Нью-Йорк, 1682), лекція 1, пар. 1; К.Ф. Рей *Португальський романізм в Абіссинії*, (Лондон, 1929). – С.59. – 253-297.1927).

[695-700]

ІНДЕКС БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ

Буття	17:11 418	7:12-26 326
1:2 658	19:31 556	
2:1-3 455	20:27 556	Неемії
2:2, 3 52		4:10, 14 56
3:1 531	Числа	8:10 477
3:2-5 532	14:34 324	13:14 481
3:4, 5 561	23:8, 10, 20, 21, 23 529	
3:5 554	24:9 529	Йова
3:15 505	25:1-3 556	1:6 518
3:19 532		1:9, 10 513
3:24 534	Повторення Закону	9:2 254
6:5, 11 543	4:6 230	11:7 344
15:1 86	28:56, 57 32	14:10-12 550
22:9, 16-18 18	29:29 324	14:21 550
28:12 19	30:15 544	19:25-27 299
32:24-30 616		38:6, 7 455
32:30 622	2 Самуїлова	38:7 511
	13:39 537	42:6 471
Вихід		
5:2 269	1 Царів	Псалмів
20:8-11 434	18:17 104	1:1-3 478
20:10, 11 437	18:17, 18 590	6:6 546
25:8 411		8:6 511
25:9, 40 413	2 Царів	9:6, 7 545
31:17 437	6:17 208	11:6 672
32:33 483	19:5 512	14:1 275
34:6 19		16:4 310
34:6, 7 500, 541, 627	1 Хронік	19:8 468
	21 гл. 19	25:14 312
Левит	28:12, 19 23	27:5 634
10:17 418		30:6 350
16:8, 21, 22 419	2 Хронік	34:8 513, 632
16:16, 19 419	32:21 512	37:10 545
16:17 428	36:15, 16 19	37:29 674
16:21 658		37:38 541
16:22 485	Ездри	40:9 466
16:29-34 400	3:12 24	46:2-4 639

48:3	17	Приповісті	14:3-6	660
50:2-4	300	1:24, 25	14:7	673
50:3, 4	642	1:27	14:12-17	659
50:6	639, 650	1:29, 31	14:13, 14	494, 504
51:19	484	1:33	14:18-20	660
53:6	117	3:13	21:11, 12	632
56:9	481	3:14	24:1, 3, 5, 6	657
73:11	274	4:18	24:4, 5	590
76:3	23	11:31	24:22	661
78:68, 69	23	14:34	25:8	650
80:9	19	16:12	25:8, 9	300
84:12	673	16:25	25:9	644
90:3	479	28:9	26:19	300
91:3-10	630	28:13	26:20, 21	634
94:6	437		26:21	657
96:11-13	300	Еклезіяста	27:5	619
96:5	437	8:11-13	28:5	301
97:11	522	8:12, 13	28:15	560
100:3	437	9:5, 6, 10	28:17, 18	562
103:19-21	512	10:16	28:21	627
106:28	556	12:6	30:11	28
109:5	20	12:13	30:29, 30	635
111:7, 8	288, 434	12:13, 14	32:17	277
112:4	346	12:14	32:18	675
119:11	600		33:16	626, 629
119:18	600	Песня над Піснями	33:24	676
119:45	466	6:10	34:2	672
119:46	207		34:8	673
119:89	434	Iсаї	35:1	675
119:97	468	2:10-12, 20, 21	35:2	302
119:99	602	3:10, 11	37:23	287
119:104	602	4:2, 3	38:18, 19	546
119:105	267	5:1-4	40:5	301
119:130	94, 195, 320	5:20	40:8	288
119:142, 172	467	6:3, 5	40:25, 26	437
121:5-7	630	8:16, 20	41:17	629
132:13	19	8:19, 20	42:16	346
139:12	346	8:20	42:21	466
144:10	671	9:5	43:25	483
144:20	541	11:6, 9	45:18	437, 674
146:4	545	13:6	46:9, 10	344
		13:9	48:18, 22	285
		13:11	49:14-16	626

49:15..... 32	25:33..... 657	7:27..... 347
51:3..... 302	25:34, 35..... 655	8:14..... 409
51:7, 8..... 460	26:18..... 35	9:18, 15, 20..... 471
51:11-16..... 633	30:5-7..... 616	9:22, 23, 25-27..... 325
51:21-23..... 634	30:6..... 641	9:25..... 313
53:4..... 416	31:34..... 485	10:8..... 471
53:7..... 18	50:20..... 485	10:11..... 470
54:17..... 288		12:1..... 481, 613
55:8, 9..... 344	Плач Єремії	12:2..... 637
55:13..... 675	4:10..... 32	12:4..... 356
56:1, 2, 6, 7..... 451		
56:8..... 451	Єзекіля	Осії
58:1, 2..... 452	1:14..... 512	2:19..... 381
58:12-14..... 453	2:7..... 459	4:6, 1, 2..... 60
58:13..... 447	3:7..... 459	6:3..... 611
59:14..... 586	4:6..... 324	8:2, 1..... 310
59:19..... 600	9:1-6..... 656	12:4..... 617
60:18..... 675	12:21-25, 27, 28..... 393	13:9..... 35
61:3..... 650	13:22..... 655	14:1..... 35
61:11..... 301	14:20..... 623	
62:3..... 676	16:8, 13-15, 32..... 382	Йоїла
62:4, 5..... 302	16:14, 15..... 383	1:10-12, 17-20..... 628
62:12..... 650	18:20..... 533	2:1, 15-18, 12, 13..... 311
65:6, 7..... 481	18:24..... 483	2:11..... 310
65:19..... 676	20:20..... 437	2:23..... 611
65:21, 22..... 675	28:6..... 494	2:26..... 350
66:5..... 372	28:6-8, 16-19..... 672	2:31..... 308
	28:12-15, 17..... 494	
Єремії	28:18, 19..... 504	Амоса
2:13..... 478	33:7-9..... 460	3:7..... 324
3:14..... 381	33:8, 9..... 330	5:20..... 310
3:20..... 382	33:11..... 535, 627, 642	8:3..... 628
4:19, 20..... 310		8:11, 12..... 629
4:23-27..... 659	Даниїла	
6:16..... 478	5:27..... 491	Овдія
8:11..... 655	7:2..... 440	1:16..... 545
9:1..... 21	7:9, 10..... 479	
13:17..... 21	7:10..... 414, 512	Михея
16:21..... 287	7:13..... 424	3:9-11..... 26
17:8..... 602	7:13, 14..... 480	3:12..... 27
17:21-25..... 19	7:14..... 427	4:8..... 484, 674
23:1, 2..... 655	7:22..... 661	5:2..... 313
25:31..... 656	7:25..... 51, 54, 446	7:8, 9..... 346

Наума	Від Матвія	24:36, 3, 33, 42-51 371
1:3 627	4:19 171	24:39 338, 491
1:9 405	5:17, 18 466	25:5-7 398
2:10 641	5:17-19 447	25:21, 41 549
	5:18 434	25:31 625
Авакума	7:2 29	25:31, 32 301, 347
1:13 310	7:7 528	25:31-34 322
2:2 521	7:16 465, 520	25:40 77, 668
3:3, 4 641	8:11 427	26:64 643
3:3-13 301	10:5, 6 327	27:25 32
3:4 674	10:18-20 112	27:42 630
3:17, 18 629	10:23 196	27:42, 43 643
	10:32, 33 483	28:3, 4 512
Софонії	10:33 156	28:20 351
1:12 310	10:34 46, 126	
1:15, 16 310	11:5 20	Від Марка
1:18, 13 310	11:28 20, 75, 569	1:14, 15 327
	11:29, 30 489	1:15 345
Огія	12:22 515	2:28 447
2:3 24	12:36, 37 481	5:9 514
2:9, 7 23	13:30, 38-41 321	7:26-30 515
	18:10 513	9:17-27 515
Захарія	20:27 58	12:24 599
2:8 626	21:5 100	13:1 25
3:2 484	21:8-16 367	13:24 306
4:6 232, 529	21:9 402	13:24-26 37, 304
6:13 416	21:12 127	13:33 490
9:9 405	22:11 428	13:35 38
14:5, 4, 9 663	23:4 568	13:35, 36 491
14:12, 13 657	23:37 22	13:37 57
	23:38 24, 431	16:15 351
Малахії	24:2, 3 25	
2:17 557	24:9, 21, 22 39	Від Луки
3:1 424	24:15 341	1:32, 33 416
3:2, 3 425	24:15, 16 26	2:14 46, 314
3:4 425	24:22 267	2:25, 32 315
3:5 426	24:23-26 525	4:8 51
3:16 481	24:24-27, 31 625	4:18 20, 327
3:17 634	24:29 37, 333	4:25 323
3:18 640	24:30, 27, 31 322	4:33-36 515
4:1 504, 672, 673	24:30, 31 37	4:36 516
4:2 645	24:33 38, 334	6:26 144
	24:35 26	9:54, 56 570

10:20	481	14:14	477	3:20	467
11:13	477	14:26	600	3:31	468
12:36	427	14:30	623	5:12	533
13:7	27	15:10	469	6:2	468
18:7, 8	631	15:19, 20	144	6:23	544
19:40	404	15:20	47	7:12	467
19:41	18	15:22	164	8:1	477
19:42-44	17	16:13	469	8:4	468
19:44	316	16:24	477	8:7	467
20:35, 36	482	16:26, 27	417	8:32	477
21:16, 17	54	17:17, 19	469	8:34	350
21:20	26	17:24	501, 636	8:38, 39, 37	350
21:20, 21	30	18:36	297	11:33	527
21:25	37, 304	20:13	403	12:1	473
21:28, 30, 31	309	Дії		13:10	467
21:34, 36	309	1:11	301, 339	14:23	436
22:24	348	2:17, 21	611	15:4	324
22:30	427	2:29, 34	546	15:16	469
24:27	349	2:47	379	1 до коринтян	
24:32	350	3:19, 20	485, 612	1:27, 25	232
24:52, 53	339	3:21	301	2:9	675
Від Івана		4:12	74	2:14	524
1:9	262, 528	4:32, 31	379	3:10, 11	56
1:51	19	8:4	219	4:5	481, 661
3:14, 15	74	8:4, 5	328	5:7	399
3:16	417	8:10	625	6:2, 3	661
3:19	265	8:20	128	6:10	539
3:20	458	10:38	20, 327	6:19, 20	475
3:36	533	13:47	315	10:20	556
5:28, 29	544	17:3	405	13:12	676
5:29	482	17:31	548	15:16-18	546
5:40	22	22:21	328	15:22	544
7:16	243	24:15	544	15:23, 20	399
7:17	528, 599	24:25	164	15:50	323
8:12	312, 476	26:5	213	15:51-53	322
8:29	469	26:28	164	15:52-55	550
11:48	27	До римлян		15:55	644
11:50	615	1:17	125	15:57	470
12:35	312	2:5, 6, 9	540	2 до коринтян	
14:1-3	301	2:7	533	4:4	508
14:2, 3	548	2:12-16	436	4:17	460
14:3	339				

5:19	417, 502	4:16, 17	322, 625	2:18	416
6:17, 18	475	4:16-18	302, 548	3:19	458
7:1	474	5:2-5	38, 371	4:15	416
7:9-11	462	5:4, 5	315	4:16	347
11:2	381	5:16-18	478	6:18, 19	350
12:2-4	471	5:23	469, 473	6:19, 20	421
12:9	489			6:20	489
13:8	101	2 до солунян		7:25	482
		1:8	424	8:1, 2	413
До галатів		2:3	356, 444, 456	8:5	413, 418
1:8	243	2:3, 4	571	9:1-5	411
5:22, 23	474	2:3, 4, 7	49	9:9, 23	413
		2:4	53	9:12	421
До ефесян		2:7	54, 384	9:22, 23	417
1:14	674	2:8	37, 321, 579	9:24	413, 420, 482
2:20-22	416	2:9, 10	553	9:28	315, 485
3:8	471	2:9-11	390, 444	10:29	600
3:15	677	2:10, 11	559	10:32	39
3:16-19	476	2:10-12	431, 524	10:35-39	408
4:3-5	379	2:12	390	11:6	71, 436
5:5	541			11:14-16	675
5:14-16	602	1 до Тимофія		11:26	460
5:27	425, 484	2:3-6	262	11:35	41
6:11	510	4:1	444	11:36-38	40
6:12	510	6:20	522	12:14	541
6:17	56			12:22	512
		2 до Тимофія			
До филип'ян		1:10	533	Якова	
1:12	219	3:1-5	444	1:25	466
2:12, 13	469	3:9	275	2:8	466
3:13, 14	470	3:12	48, 507, 608	2:10	582
3:21	399	3:13	321	2:12	482
4:3	481	3:16	324	2:14-24	472
4:4	478	4:3	595	3:15	554
До колосян		До Тита		1 Петра	
1:9-11	476	2:11	262	1:10-12	344
1:16	493			1:25	350
		До євреїв		2:6	210
1 до солунян		1:6	502	2:11	474
4:3	469	1:14	511	3:3, 4	462
4:14	550	2:11	477	3:12, 13	529
4:16	301	2:14	503	4:17	480

5:8..... 510	4:5..... 414	15:2..... 648
2 Петра	4:11..... 437	15:2, 3..... 450
1:5-10..... 470	5:11..... 512	15:3..... 649, 669
1:19..... 312	5:12..... 671	15:4..... 670
1:21..... 324	5:13..... 545, 678	16:2-6, 8, 9..... 628
3:3, 4..... 370	6:12..... 304	16:13, 14..... 562
3:9..... 48	6:12-17..... 37, 334	16:14..... 556
3:10..... 672	6:13..... 333	16:17, 18..... 636, 637
3:14..... 13	6:15-17..... 642	16:19, 21..... 637
1 Івана	7:9..... 665	17:2..... 536
1:7..... 74	7:10, 12..... 651	17:4-6, 18..... 382
2:1..... 416, 482	7:14..... 428	17:15..... 440
2:4, 5..... 472	7:14-17..... 649	18:1, 2, 4..... 603
3:4..... 467	8:3..... 414	18:3, 15-17..... 653
3:6..... 472	11:2-11..... 266	18:4..... 390
5:3..... 436, 468	11:4..... 267	18:5..... 604
5:4..... 477	11:5..... 268	18:5-10..... 653
Юди	11:11..... 286	19:9..... 427
3..... 51, 64	11:12..... 287	19:11, 14..... 641
6..... 661	11:15..... 301	19:16..... 641
6, 14, 15..... 549	11:19..... 415, 433	20:1-3..... 658
14, 15..... 299, 426	12:6..... 55	20:4, 6..... 661
24..... 646	12:9..... 438	20:5..... 661
Об'явлення	12:10..... 520	20:6..... 544, 673
1:1-3..... 341	12:12..... 623	20:11, 12..... 666
1:5, 6..... 416, 646	12:17..... 592	20:12..... 480, 549
1:7..... 301, 625, 637	13:1-10..... 439	21:1..... 674
1:9..... 78	13:2..... 54	21:2..... 427
1:13-15..... 624	13:3..... 579	21:4, 11, 24, 3..... 676
1:17..... 471	13:5-7..... 54	21:6, 7..... 540
2:10..... 41	13:8..... 579	21:9, 10..... 427
2:17..... 646	13:11..... 439	21:22..... 676
3:1, 3..... 310	13:11-14..... 442	21:27..... 474, 481
3:3..... 371, 490	13:11-16..... 579	22:5..... 676
3:4..... 484	13:13..... 612	22:11..... 613
3:5..... 483	13:13, 14..... 553	22:11, 12..... 491
3:7, 8..... 430, 435	13:16..... 450, 604	22:12..... 352, 422
3:10..... 560, 619	13:16, 17..... 445	22:14..... 466
3:21..... 416	14:1-5..... 649	22:14, 15..... 541
	14:6, 7..... 311, 355	22:18, 19..... 268
	14:8..... 381, 536, 603	22:20..... 302
	14:9, 10..... 438, 605, 627	
	14:9-11..... 594	

Для нотаток

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Для нотаток

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Для нотаток

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Для нотаток

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Для нотаток

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Для нотаток

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Для нотаток

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Дорогий читач!
Якщо Вам сподобалася ця книга
або у Вас виникли питання,
за додатковою інформацією
Ви можете звернутися
за адресою:

sdarm_LO@i.ua
www.asdrd.org

Протягом тисячоліть відбувається боротьба між силами світла й темряви, істини та омани. У цій книзі просто й зрозуміло дається опис цієї боротьби і те, де саме знаходиться поле бою. Чому було пролите стільки крові вірних свідків Христа? Яке місце у цій боротьбі відведено кожному: і тобі, й мені? Хто переможе у ній? Яким буде її результат? Коли вона завершиться? У книзі також йдеться про славу надію для всього людства, Другий прихід Ісуса Христа, про триумф усіх переможців, а також про їхню нагороду – вічне життя.

Для широкого кола читачів.

Релігійне видання
УАЙТ Еллен
Велика боротьба

Конфлікт між Христом та сатаною
Українською мовою

Головний редактор	<i>Вячеслав Мельничук</i>
Дизайн обкладинки	<i>Вячеслава Мельничука</i>
Коректори:	<i>Анна Карвацька, Галина Розвер, Аліна Боднар, Світлана Унгурян</i>

Підписано до друку 5.07.2017. Формат 60х84/16.

Умов. друк. арк. 36,03. Обл.-видавн. арк. 37,70. Наклад 3000 прим. Зам. №5974

Видавець Мельничук Віктор Мойсейович
58004, м. Чернівці, вул. Стрийська 99-А.

тел. (0372) 57-15-88 E-mail: mviktor@cv.ukrtel.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3007 від 18 жовтня 2007 року

«Вісник Реформації» п/с 864, м. Чернівці, Україна 58018;

тел. (0372) 51-20-02. sdarm_LO@i.ua

www.asdrd.org